

A30

Seliina Päälyssaho, Jaana Latvanen,
Silja Saarikoski & Sirkku Uusimäki (toim.)

Seinäjoen ammattikorkeakoulu monipuolisena vaikuttajana

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Seinäjoen ammattikorkeakoulun
julkaisusarja A. Tutkimuksia 30

Seliina Päällysaho, Jaana Latvanen,
Silja Saarikoski & Sirkku Uusimäki (toim.)

Seinäjoen ammattikorkeakoulu monipuolisena vaikuttajana

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Seinäjoki 2018

Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja
Publications of Seinäjoki University of Applied Sciences

A

Tutkimuksia
Research reports

B

Raportteja ja selvityksiä
Reports

C

Oppimateriaaleja
Teaching materials

SeAMK julkaisut:

Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto
Kalevankatu 35
60100 Seinäjoki
p. 020 124 5040
kirjasto@seamk.fi

ISBN 978-952-7109-92-2
ISBN 978-952-7109-93-9 (verkkojulkaisu)

ISSN 1456-1735
ISSN 1797-5565 (verkkojulkaisu)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SISÄLTÖ

Seliina Päällysaho, Jaana Latvanen, Silja Saarikoski, Sirkku Uusimäki
Seinäjoen ammattikorkeakoulu - vaikuttavuutta eri tavoin..... 11

OPPIMINEN SEAMKISSA ENNEN JA NYT

Tapio Varmola
Jatkuvan koulutuksen renessanssi..... 19

Tuija Vasikkaniemi
Oppiminen SeAMKissa – kohti kehittyvää työelämäläheistä aluevaikuttavuutta..... 27

Beata Taijala, Tuija Vasikkaniemi
Projektiosaamisen opetuksen kokonaisvaltainen kehittäminen luo uutta osaamista alueelle..... 37

Satu Lautamäki
SeAMK Innovaatioviikko oppimisen ja aluevaikuttavuuden näkökulmasta..... 45

Merja Juppo, Sirkku Uusimäki
FramiPro aluevaikuttajana 2012–2018..... 54

Pasi Junell
Projektipaja alueellisena vaikuttajana..... 65

Terhi Ojaniemi, Tarja Sandvik
Maakunnan elinkeinoelämän kehittäminen yhdessä – katsaus maakuntakorkeakoulutoimintaan..... 72

Virpi Salo, Tarja Knuuttila
Sairaanhoitajakoulutus monimuotototeutuksena maakuntakorkeakouluissa..... 83

Anmari Viljamaa, Päivö Laine, Esa Leikkari
Yritykset opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa: Kokemuksia liiketalouden ja kulttuurin aloilta..... 90

Saija Rätts
Digitaalista markkinointia toimeksiantoselvityksenä..... 101

Elisa Kannasto, Hilikka Majasaari
Sedusta SeAMKiin..... 110

*Helli Kitinoja, Harri Jokiranta, Jaakko Kontturi, Akiko Sasaki, Sayuri Suwa,
Mayuko Tsujimura*

SeAMKin 20-vuotisen Japani-yhteistyön alueelliset vaikutukset	116
--	-----

SEAMK ALUEEN HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ

Ulla Frantti-Malinen, Helli Kitinoja

Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitysalusta yhdistää alueen toimijat terveyden edistämistyössä	131
---	-----

*Maria Kasanen, Katriina Kihalampi, Virpi Maijala, Pirkko Mäntykivi, Kaija Nissinen,
Ulla Ollinkoski, Anna Rauha*

Terveet lapset – aluevaikuttavaa koulutusta lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisemiseksi	139
--	-----

Helinä Mesiäislehto-Soukka

Seksuaaliterveys on kaikkien asia	152
--	-----

Arja Haapaharju, Pia-Maria Haapala

Pienillä muutoksilla työhyvinvointia ja verkostoitumista alueen vanhuspalveluyrityksissä	166
---	-----

Merja Hoffrén-Mikkola, Kaija Loppela, Risto Lauhanen

SeAMK maaseutuyritysten työhyvinvoinnin kehittäjänä – esimerkkinä Didive-hanke	176
---	-----

Anu Aalto, Sanna Jyllilä, Laila Matikainen, Soila Mäntymaa

Green Care -toiminnan ja -osaamisen kehittäminen Etelä-Pohjanmaalla	190
--	-----

Mari Salminen-Tuomaala, Marja-Terttu Kurunsaari, Sami Perälä

Simulaatiovalmennus – uusi konsepti Etelä-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnan osaamisen kehittämiseen	202
---	-----

SEAMK YRITYSTOIMINNAN KEHITTÄJÄNÄ

Elina Varamäki, Kirsti Sorama, Sanna Joensuu-Salo, Anmari Viljamaa

SeAMK kasvuyrittäjyyden ja omistajanvaihdosten alueellisen ekosysteemin aktiivisena toimijana	217
--	-----

Sanna Joensuu-Salo, Anmari Viljamaa, Elina Varamäki

Opiskelijoiden yrittäjyysaikomusten kehittyminen opiskeluajasta työelämään	226
---	-----

Salla Kettunen, Kirsti Sorama, Sanna Joensuu-Salo
Yrittäjyyttä yhdessä – strategisen johtamisen kehittämisen malli naisopiskelijoille ja naisyrittäjille.....237

Kirsti Sorama, Sanna Joensuu-Salo, Henri Teittinen
VERTTI – Toimintamalli tuottavuuden ja yhteistyön kehittämiseksi pk-yritysverkostossa247

Piia-Pauliina Mäntysaari, Elina Järvinen
Matka kasvuun -hanke auttaa alueemme matkailutoimijoita digitalisaation haasteissa258

Antti Pasila, Risto Lauhanen, Elina Koivisto, Elina Huhta, Soila Mäntymaa, Seliina Päällysaho
Kansainvälistyminen aluevaikuttavuuden ajurina269

Soila Mäntymaa, Anu Portti
Ruokaketjun innovatiivisuuden kehittäminen alueellisella yhteistyöllä278

Anne-Maria Aho, Nina Alkava, Anu Hopia
Yhteiskehittämistä elintarvikealan tuotekehitykseen: case Food Bait -työpaja286

SEAMK ASiantuntijana ja monialaisena osajana

Petra Sippola, Elisa Kannasto
Pohjalainen yrittäjyys – voiko sitä oppia?299

Risto Lauhanen, Juho Lahti, Kari Laasasenaho, Alpo Kitinoja, Raimo Timonen, Jouko Laasasenaho
Tuoreen puun energiakäytön aluevaikuttavuudesta308

Margit Närvä, Jarmo Alarinta
Ruoka-alan opiskelijoiden ajatuksia lähiruoasta316

Hannu Tuuri, Ilpo Kempas
Eksaktit testit testissä: Fisher, Barnard ja Boschloo326

Ilpo Kempas
Wikipedian Seinäjoki-sivun muunkieliset versiot vuonna 2018.....335

Ari Haasio, Markku Mattila, Anu Ojaranta, Elisa Kannasto
Vihapuhetta ja vihaista puhetta345

Jaakko Riihimaa, Seliina Päälysaaho

**Yhteistyöverkoston vaikuttavuudesta
- case tietosuoja-asetuksen täytäntöönpano**353

Seliina Päälysaaho, Jaana Latvanen, Hanna Lahtinen, Anne Kärki

Vaikuttavuutta vahvistamassa avoimin toimintamallein363

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU – VAIKUTTAVUUTTA ERI TAVOIN

*Seliina Päällysaho, FT, KTM, tutkimuspäällikkö
SeAMK Toimisto*

*Jaana Latvanen, YTM, informaattikko
SeAMK Kirjasto*

*Silja Saarikoski, YTM, informaattikko
SeAMK Kirjasto*

*Sirkku Uusimäki, FM, palvelupäällikkö
SeAMK Toimisto*

1 JOHDANTOA

Onnistunutta toimintaa pidetään yleensä vaikuttavana. Mutta miten määritellään ammattikorkeakoulujen vaikuttavuus ja miten sitä on mahdollista tarkastella? Käytännössä vaikuttavuuden eri muotojen mittaamiseen ei ole olemassa yhtä vakiintunutta tai täydellistä tapaa. On yleistä puhua ammattikorkeakoulujen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta, joka voi ilmentyä muun muassa kilpailukyyn kasvamisena, työllisyyden paranemisena, osaamisen vahvistumisena tai hyvinvoinnin edistymisenä. Vaikka näkökulmat ovat moninaisia ja ne voivat ilmentyä erilaisissa kohderyhmissä, kuten esimerkiksi opiskelijoissa, asiantuntijoissa, kansalaisissa tai vaikkapa yrityksissä, on keskeistä tuotettu lisäarvo.

Vaikuttavuutta on hankalaa nähdä. Se voi kohdentua yksittäisiin yksilöihin tai laajaan joukkoon, joko alueellisella, kansallisallisella tai kansainvälisellä tasolla. Eräs arviointia vaikeuttava tekijä on esimerkiksi se, että vaikuttavuutta ei aina nähdä välittömästi vaan se voi olla todennettavissa vasta pitkänkin ajan kuluttua. Olisiko siksi hyödyllisempää tarkastella, mitä tapahtui menneisyydessä esimerkiksi viisi vuotta sitten ja peilata näitä asioita nykypäivään? Mikä on vaikuttavuuden aikaskaala?

Seinäjoen ammattikorkeakoulu on alueemme kilpailukyyn kannalta tärkeimpiä katalysaattoreita monin eri tavoin. Kaikkea tuottamaamme tietoa ja osaamista

voidaan pitää vaikuttavuutena. SeAMKin vaikuttavuus voi ilmentyä muun muassa koulutuksen, opinnäytetöiden ja TKI-hankkeiden muodossa tai esimerkiksi maakuntakorkeakoulutoimintana ja vaikkapa laajojen verkostojemme kautta. Myös julkaisutoimintaamme voidaan pitää vaikuttavuutena. Voimme siis monin eri keinoin tukea aluetta, sen kansalaisia ja yrityksiä sekä muita toimijoita. Vain yhdessä pääsemme hyvään lopputulokseen.

Jo järjestyksessään kuudes SeAMKin kokoomateos on nyt julkaistu. Kirjaan kootujen artikkeleiden tarkoituksena on esitellä vaikuttavuuden eri näkökulmia niin opetuksessa, TKI-toiminnassa kuin hallinnossakin. Vaikuttavuutta syntyy monenlaisen toiminnan avulla, ja se ilmenee joko välittömästi tai välillisesti. Täten kirjassa paneudutaan sekä laaja-alaisiin näkökulmiin että kapeampiin yksityiskohtiin. Artikkelit pitävät sisällään myös case-esimerkkejä. Joka tapauksessa vaikuttavuuden todentamisen kannalta on erityisen tärkeää nostaa monipuolista osaamistamme esiin, saada se käyttöön sekä hyödyntää alueellisessa kehittämistyössä. Varmaa on, että pöytälaatikossa olevat tiedot ja osaaminen eivät ole vaikuttavia.

2 KIRJAN RAKENNE

Kirja sisältää yhteensä 35 artikkelia, jotka on jaettu neljään eri osioon. Artikkelien kirjoittamiseen on osallistunut lähes 80 kirjoittajaa, joista suurin osa on SeAMKin opettajia tai TKI-henkilöstöä. Kirjoittajina on myös ulkopuolisia yhteistyökumppaneita, mikä on erinomainen osoitus SeAMKin laajoista verkostoista.

2.1 Oppiminen SeAMKissa ennen ja nyt

Kirjan ensimmäinen osio on nimeltään Oppiminen SeAMKissa ennen ja nyt. Osio luotaa SeAMKissa tapahtunutta koulutuksen ja oppimisen kehittymistä aina nykypäiviin saakka. Tapio Varmola tarkastelee laajasti tätä aihepiiriä ja pohtii artikkelissaan jatkuvan koulutuksen haasteita. Oppimisen lähtökohdat täytyy kuitenkin olla selvillä. Tämä ilmenee Tuija Vasikkaniemen artikkelista, jossa käsitellään SeAMKin pedagogista ajattelumallia. Nykypäivän työelämä vaatii monenlaisia taitoja, esimerkiksi projekti- tai innovaatio-osaaminen ovat suuressa roolissa useissa yrityksissä. Beata Tajjala ja Tuija Vasikkaniemi kertovat artikkelissaan projektiopetuksen kehittymisestä. Satu Lautamäki puolestaan tarkastelee kaikkien aikojen ensimmäisen SeAMK Innovaatioviikon kokemuksia.

SeAMKissa on jo vuosia ollut käytössä erilaisia oppimisympäristöjä. FramiPro on jalostunut syksyllä 2018 SeAMKProksi. Merja Juppo ja Sirkku Uusimäki tekevät eräänlaisen välitilinpäätöksen tarkastellessaan FramiProsta saatuja oppeja. Pasi

Junell taas avaa SeAMK Tekniikan Projektipajan merkitystä alueen yrityksille viimeisen viiden vuoden aikana.

SeAMKin vaikuttavuus näkyy voimakkaasti myös lähialueilla. Terhi Ojaniemi ja Tarja Sandvik antavat tästä esimerkin artikkelissaan *Maakunnan elinkeinoelämän kehittäminen yhdessä – katsaus maakuntakorkeakoulutoimintaan*. Samaa teemaa jatkavat Virpi Salo ja Tarja Knuutila kuvaamalla sairaanhoitajakoulutuksen toteuttamista eri alueilla maakuntakorkeakoulutoiminnan avulla. Myös yrityksillä voi olla tärkeä rooli opetuksen kehittämisessä ja toteutuksessa. Tätä teemaa tarkastelevat Anmari Viljamaa ym. omassa artikkelissaan. Saija Råttts puolestaan antaa case-esimerkin opiskelijoiden yritysysteistyön vahvistamisesta jo opintojen aikana. Lisäksi Elisa Kannasto ja Hilkka Majasaari kuvailevat joustavien opintopolkujen mahdollisuuksia. Osion päättää Helli Kitinojan ym. artikkeli SeAMKin Japani-yhteistyöstä. Artikkelit kertoo niistä vaiheista, joita viimeisen 20 vuoden aikana on käyty läpi yhteistyötä tiivistettäessä.

2.2 SeAMK alueen hyvinvoinnin edistäjänä

Kirjan toinen osio paneutuu SeAMKin rooliin alueen hyvinvoinnin edistäjänä. Osion aloittavat Ulla Frantti-Malinen ja Helli Kitinoja esittelemällä kehitysalustan, joka keskittyy lasten lihavuuden ennaltaehkäisyyn. Maria Kasanen ym. käsittelevät samaa teemaa artikkelissaan *Terveet lapset – aluevaikuttavaa koulutusta lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisemiseksi*. Helinä Mesiäislehto-Soukka nostaa esiin seksuaaliterveyden. Kuten hän artikkelissaan kirjoittaa, se on kaikkien asia. SeAMKilla on merkittävä rooli myös yritysten työhyvinvoinnin kehittämisessä. Arja Haapaharju ja Pia-Maria Haapala antavat esimerkkejä, joiden avulla työhyvinvointia ja sitä kautta yritysten kilpailukykyä on mahdollista kasvattaa. Merja Hoffrén-Mikkola ym. puolestaan nostavat esiin maaseutuyritysten hyvinvointia parantavia tekijöitä. Green Care on Suomessa melko uusi ala, joten esimerkiksi siihen liittyvää koulutusta ei ole vielä runsaasti tarjolla. Anu Aalto ym. kuvaavatkin artikkelissaan korkeakoulujen yhteistyönä suunniteltua Green Care -korkea-asteen pilottikoulutusta. Osion viimeisessä artikkelissa Mari Salminen-Tuomaala ym. esittelevät uutta simulaatiovalmennusmenetelmää, jonka avulla sosiaali- ja terveysalan pk-yritykset voivat tarkastella ja kehittää oman henkilökuntansa osaamista.

2.3 SeAMK yritystoiminnan kehittäjänä

Kirjan kolmas osio käsittelee SeAMKin merkitystä yritysten toiminnan ja kasvun edistämisessä. Osion aloittavat Elina Varamäki ym., jotka käsittelevät artikkelissaan SeAMKin roolia kasvuyrittäjyyden ekosysteemissä ja yritysten kasvuprosessissa. Sanna Joensuu-Salo ym. tarkastelevat puolestaan opiskelijoiden yrittäjyysaiomuk-

sen kehittymistä ja yrittäjäksi ryhtymistä lähes kymmenen vuoden ajanjaksolla. Tutkimuksissa on myös havaittu, että yrittäjyysaikomukset ovat kytkeytyneet sukupuoleen. Tätä asiaa pohditaan Salla Kettusen ym. artikkelissa *Yrittäjyyttä yhdessä – strategisen johtamisen kehittämisen malli naisopiskelijoille ja naisyrittäjille*. Yritystoimintaa on mahdollista kehittää myös uudenlaisten toimintamallien ja työkalujen avulla. Kirsti Sorama ym. esittelevät artikkelissaan mallin, jonka avulla voidaan parantaa tuottavuutta ja yhteistyötä pk-yritysverkostossa.

Digitalisaatio on huomioitu jo pitkään SeAMKin eri toiminnoissa. Piia-Pauliina Mäntysaari ja Elina Järvinen tuovat esiin mahdollisuuksia ja haasteita, joita digitalisaatio tarjoaa eteläpohjalaisille matkailuelinkeinoja harjoittaville yrityksille. Myös kansainvälisyys voi edistää kasvua. Antti Pasila ym. korostavatkin artikkelissaan kansainvälisten hankkeiden ja niiden avulla solmittujen yhteyksien tarjoamia mahdollisuuksia yritysten elintarvikeviennille sekä uusille liiketoimintamahdollisuuksille.

SeAMK on pitkään kehittänyt yhteistyössä alan muiden toimijoiden kanssa ruoka-alan innovatiivisuutta. Vaikuttavina esimerkkeinä toimivat muun muassa AB Seinäjoki- sekä NICHE-hankkeet. Soila Mäntymaa ja Anu Portti esittelevät artikkelissaan kyseisten hankkeiden tuloksia ja kokemuksia. Osion loppuksi Anne-Maria Aho ym. esittelevät vielä Food Bait -projektin, jonka tavoitteena on edistää Merenkurkun yritysten kilpailukyyn kasvua.

2.4 SeAMK asiantuntijana ja monialaisena osaajana

Kirjan viimeinen eli neljäs osio tarkastelee SeAMKin monipuolista asiantuntijuutta ja osaamista. Osion aloittavat Petra Sippola ja Elisa Kannasto pohtimalla pohjalaisen yrittäjän ominaisuuksia ja identiteettiä. Risto Lauhanen ym. ovat analysoineet tuoreen energiarangan potentiaalia energian tuotannossa. Artikkelin alustavat tulokset osoittavat tuoreen puun energiakäytön hyväksi vaihtoehdoksi. Lähiruoka on hyvin ajankohtainen teema, vaikka esimerkiksi sen tarkkaa määritelmää ei vielä olla sovittu. Tätä tarkastelevat Margit Närvä ja Jarmo Alarinta artikkelissaan *Ruoka-alan opiskelijoiden ajatuksia lähiruosta*.

Erilaisia tilastollisessa tutkimuksessa käytettäviä eksakteja testejä on olemassa useita. Hannu Tuuri ja Ilpo Kempas esittelevät ja vertailevat artikkelissaan tunnettujen ja vähemmän tunnettujen eksaktien testien voimakkuutta eli kykyä arvioida poikkeamia nollahypoteesista. Artikkelissaan *Wikipedian Seinäjoki-sivun muunkieliset versiot vuonna 2018* Ilpo Kempas dokumentoi Wikipediasta löytyvien Seinäjoen kaupunkia käsittelevien sivujen eri kieliversioita. Dokumentointia on mahdollista käyttää pohjana myöhemmin tehtävissä tarkasteluissa.

Ajankohtaisessa artikkelissaan *Vihapuhetta ja vihaista puhetta* Ari Haasio ym. pohdivat etenkin sosiaalisessa mediassa virinneen vihapuheen eri ilmenemismuotoja. Jaakko Riihimaa ja Seliina Päällysaho puolestaan kuvaavat artikkelissaan korkeakoulujen tietosuojavastaavien verkoston muodostumisen prosessia tietohallinnon näkökulmasta. Osion ja samalla koko kirjan päättää artikkeli *Vaikuttavuutta vahvistamassa avoimin toimintamallein*, jossa Seliina Päällysaho ym. tarkastelevat avoimuuden merkitystä niin TKI-työssä kuin oppimisessa.

3 LUKIJALLE

Jälkeen kerran nyt julkaistava kokoomateos antaa kattavan kuvauksen koko Seinäjoen ammattikorkeakoulun toiminnasta. Artikkelit kuvaavat erityisen hyvin tekijöidensä monipuolista osaamista ja sitä kautta syntyvää vaikuttavuutta. Parhaimmillaan eri alojen osaamiset kietoutuvat yhteen ja täydentävät toinen toisiaan. Nykypäivänä monimutkaisten ongelmien ratkaisu vaatiikin usein eri alojen yhdistämistä. Kirjassa onkin useita esimerkkejä monialaisesta ja toimivasta yhteistyöstä.

Kirjaa ei olisi kuitenkaan syntynyt ilman mittavia panostuksia. Artikkeleiden kirjoittajien lisäksi haluamme kiittää lämpimästi kaikkia yhteistyökumppaneitamme sekä rahoittajia, jotka ovat osaltaan mahdollistaneet tämän teoksen synnyn.

Kokoomateoksen toimituskunta toivottaa teille kaikille lukijoille antoisaa ja vaikuttavaa lukukokemusta!

Oppiminen SeAMKissa ennen ja nyt

JATKUVAN KOULUTUKSEN RENESSANSSI

*Tapio Varmola, KT, dosentti, toimitusjohtaja, rehtori
SeAMK Toimisto*

1 TILANNEKUVA LYHYESTI

Suomi elää pitkästä ajasta taloudellisessa noususuhdanteessa. Sen myötä puhe työelämässä toimivan aikuisväestön jatkuvasta koulutuksesta on yhtäkkiä kaikkien huulilla.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa vuodelta 2015 ei ole viittaustakaan aikuisväestön koulutukseen. Korkeakouluvision valmistelun yhteydessä vuonna 2017 jatkuva koulutus nousi yhdeksi vision pääteemoista. Siitä todetaan: ”Joustavat ja yksilölliset opintopolut ja tutkinnot mahdollistavat jatkuvan oppimisen elämän eri tilanteissa. Korkeakoulujen koulutustarjonta on joustavasti eri käyttäjäryhmien hyödynnettävissä” (Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle 2017). Vision jatkotoimissa jatkuva koulutus on yksi kolmesta pääteemasta.

Jatkuva koulutus on noussut myös poliittiselle ja työmarkkinapoliittiselle agendalle. On esitetty arvio, että Suomessa tarvittaisiin osaamisen päivitystä (yhdeksi) miljoonalle työkäiselle. AKAVA on esittänyt mallin, jossa jokaisella työkäisellä olisi käytössään tuhannen euron koulutusseteli joka kolmas vuosi (Mielityinen 2018).

Opetus- ja kulttuuriministeriö on lähettänyt lausunnon lakiluonnoksen, jonka perusteella ammattikorkeakouluja ja yliopistoja koskevia lakeja muutettaisiin tässä hengessä. Täten tehtäisiin mahdolliseksi tutkintojen osien suorittaminen täydennyskoulutuksena ja niiden ja myös kokonaisten tutkintojen myynti ulkopuolisille tahoille (kuten yrityksille).

Samaan aikaan puhutaan työelämän murroksesta, jossa keskeisiksi teemoiksi ovat nousseet tekoälyn hyväksikäyttö (Koski & Husso 2018) ja digitalisaation edistäminen.

Tässä artikkelissa tarkastelen, olemmeko siis kokonaan uuden edessä, vai onko näitä asioita selvitelty jo aiemmin. Ja voimmeko oppia jotakin siitä, mitä Suomessa on tehty kolmen vuosikymmenen aikana, 1980- 1990- ja 2000-luvuilla.

2 JATKUVA KOULUTUS – KANSANSIVISTYKSESTÄ AMMATILLISEEN AIKUISKOULUTUKSEEN

Aikuiskasvatuksen ideaan on Suomessa perinteisesti liitetty vapaan sivistystyön käsite. Oppilaitoksina tätä ajattelua ovat edustaneet kansalais- ja työväenopistot sekä kansanopistot. Niiden pääasiallinen tehtävä on ollut tarjota opiskelumahdollisuuksia aikuisväestölle tai aikuistuville nuorille ilman ammatillista hyötytavoitetta.

Suomi on 100-vuotisen itsenäisyyden aikana elänyt monta rakennemuutoksen kautta, yhden 1960-luvun lopulta lähtien, toisen 1980- ja 1990-luvuilla. Niihin on liittynyt pyrkimys laajentaa aikuiskoulutusta ammatilliseen, ”hyötytavoitteiseen” suuntaan.

Teollistumisen kaudella perustettiin esimerkiksi laaja ammatillisten kurssikeskusten verkko. Pääosa kurssikeskuksista perustettiin 1970-luvulla kauppa- ja teollisuusministeriön alaisiksi oppilaitoksiksi. Ne muuttuivat myöhemmin ammatillisiksi aikuiskoulutuskeskuksiksi.

Pääministeri Harri Holkerin hallitus (1987–1991) tunnettiin teemasta ”hallittu rakennemuutos”. Sen merkittävä koulutuspoliittinen ratkaisu oli valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä, joka laajensi ammatillisen aikuiskoulutuksen tarjontaa ja muutti aikuiskoulutuksen ohjausfilosofiaa tarjontalähtöisestä koulutuksesta markkinaehtoiseen suuntaan (Varmola 1996).

Myös yliopistojen toiminnassa tapahtui muutoksia. ”Avoimen yliopiston” käsite rantautui Suomeen 1970-luvun lopulla Iso-Britanniasta. Tuon ajan avoimen yliopiston käsite oli hyvin moderni: puhuttiin ajasta, paikasta ja tilasta riippumattomasta opiskelusta. Pyrkimyksenä oli myös tarjota yhä useammalle nuorelle tai aikuiselle mahdollisuus suorittaa korkeakouluopintoja. Aikanaan oli uutta myös se, että Englannin avoin yliopisto julkaisi kaiken opiskelumateriaalinsa painettuna, se oli siis kenen tahansa luettavissa. Suomessa avointa yliopisto-opetusta on laajimmin toteutettu Helsingin ja Jyväskylän yliopistoissa.

Yliopistoihin perustettiin 1980-luvulla täydennyskoulutuskeskuksia, joiden tehtävänä oli sekä avoimen opetuksen että ammatillisen täydennyskoulutuksen järjestäminen. Ne olivat myös osa yliopistojen toiminnan alueellista laajentamista kuten Helsingin yliopiston Lahden keskus ja Tampereen yliopiston toimipaikka Seinäjoella. Yliopistojen täydennyskoulutuksessa toteutettiin hyvinkin innovatiivisia koulutus- ja kehittämishankkeita (Heikkilä & Karisto 2017).

Suomi koki vuosina 1991–1995 syvän laman. Siirryttiin hallitsemattomaan rakennemuutokseen. Lamasta noustiin melko nopeasti uuteen kasvuun. Tämän kehityksen yhtenä tekijänä on pidetty sitä, että Esko Ahon hallitus ei leikannut pitkäaikaisesti koulutuksesta ja tutkimuksesta, vaan panosti niihin jo vuodesta 1994 lähtien. Yksi osa reagoinnista rakennekehitykseen oli valtiosihteeri Timo Relanderin johdolla ideoitu ohjelma, jolla rahoitettiin monia aikuiskoulutushankkeita: johtavana pyrkimyksenä oli aikuisten laaja uudelleen koulutus.

Suomeen perustettiin Harri Holkerin ja Esko Ahon hallitusten aikana ammattikorkeakoulut. Ammattikorkeakoulujen perintönä on aiemmista opistoasteen oppilaitoksista ollut ammatillisen aikuiskoulutuksen kokemusta, mutta ensisijaisesti ne ovat olleet nuorisoikäluokan koulutusorganisaatio. Avoin ammattikorkeakouluopetus on kehittynyt vähitellen. Aikuisille suunnattu tutkintomuotoinen koulutus on ollut kasvava osa tutkintokoulutusta. Vuosituhannen taitteessa ideoitu ammattikorkeakoulujen jatkotutkinto (nykyisin ylempi ammattikorkeakoulututkinto) on ollut leimallisesti aikuisille tarkoitettu työelämä tutkinto, jonka suosio on jatkuvasti kasvanut (Ojala 2017; Panhelainen & Varmola 2017).

Tämän vuosituhannen alussa toteutettiin Noste-ohjelma, jonka tarkoituksena oli tukea niitä aikuisia, jotka ovat olleet vailla ammatillista tutkintoa. Heidän yleissivistävä tutkintonsa oli siis kansakoulu tai peruskoulu. Noste-ohjelmaa aloitettiin Matti Vanhasen hallituksen aikana ja pyrkimyksenä oli saada 30–59 vuotiaat aikuiset suorittamaan ammatillisia tutkintoja tai opiskelemaan tietoteknisiä valmiuksia. Vastaava ohjelma oli toteutettu Ruotsissa hieman aikaisemmin. Etelä-Pohjanmaalla ammatillisen tutkinnon tai tutkinnon osan suoritti vuosina 2003–2009 7,7 % kohderyhmästä (Raisio 2009).

Senkin jälkeen on yritetty kannustaa aikuisia opiskelemaan. Jyrki Kataisen hallituksen idea oli nuorisotakuun luominen. Sen pohjalta käynnistettiin nuorten aikuisten osaamisohjelma.

Aikuiskoulutus on siis aina reagoinut taloudellisiin suhdanteisiin ja työelämän muutokseen. Sen painopiste on 1980-luvulta lähtien ollut ammatillisessa aikuiskoulutuksessa, jolla on ollut monta nimeä kuten ”elinikäinen oppiminen”, ”jatkuva oppiminen”, ”jatkuva koulutus”. Aikuiskoulutuksen volyymi kasvoi 1970-luvulta aina tämän vuosituhannen vaihteeseen saakka. Tilastokeskuksen (2017) aikuiskoulutustutkimuksen mukaan aikuiskoulutuspäivien määrä on sen jälkeen kääntynyt laskuun ja lasku on ollut varsin merkittävä. Aikuisopiskelu on useimmiten osaaikaisista, työn ohessa tapahtuvaa opiskelua.

Tärkeää on myös pohtia, kenen näkökulmasta kouluttautumista tai sen motiiveja tarkastellaan. Jos niitä tarkastellaan yksilön näkökulmasta, puhutaan omaehtoisesta koulutuksesta. Kun näkökulma on yrityksen tai yhteisön, puhutaan työelämässä oppimisesta tai täydennyskoulutuksesta. Valtion näkökulmasta tarkasteltuna kouluttautumisen motiiveja ovat työelämän rakennemuutokseen vastaaminen ja/tai työllisyyden edistäminen.

3 AJANKOHTAISIA KOULUTUSHAASTEITA

Edellä kuvatut esimerkit kuvaavat sitä, että aikuiskoulutuksella on pyritty vastaamaan työelämän muutoshasteisiin. On pyritty nostamaan aikuisten koulutustasoa ja/tai uudelleenkouluttamaan aikuisia esimerkiksi työvoimakoulutuksen avulla. Korkea-asteen koulutuksen saaneilla on ollut vaihtelevassa määrin ammatillista aikuiskoulutusta korkeakoulujen tai yksityisten koulutusorganisaatioiden antamana. Korkeakoulujen täydennyskoulutus on ollut maksullista toimintaa jo 1980-luvulta lähtien.

Maksullisessa koulutuksessa koulutuksen hinta voi muodostua haasteeksi, eikä maksullinen koulutus olekaan laajentunut enää 2000-luvun jälkeen. Korkeakouluihin on pyritty tuomaan uusia koulutusinstrumentteja, kuten oppisopimuskoulutus (vuosina 2007–2010) ja korkeakoulujen erikoistumiskoulutukset (lainsäädäntö astui voimaan vuonna 2015). Oppisopimuskoulutukselle ei löytynyt laajempaa kysyntää. Erikoistumiskoulutusten, joiden laajuus on 30 tai 60 opintopistettä, ”perustaminen” eli tarjonta on tehty mutkikkaaksi, eikä niidenkään kysyntä ole ollut kovin suurta. Molemmissa tapauksissa käytäntö eli kysynnän vähäisyys on osoittanut suunnittelupöydällä laaditut teoriat vääriksi: erikoistumiskoulutusten tuloksia on aloitettu selvittää pikavauhtia vuoden 2018 lopulla.

Ajankohtaisessa keskustelussa on esillä rinnakkain kaksi asiaa:

1. Halutaan vahvistaa aikuisten osaamista, johon ei enää tarvita kokonaisten tutkintojen suorittamista.
2. Työelämän muutoksen arvioidaan olevan nopeaa, ja vaativan laajaa kouluttautumista työelämässä.

Työelämän muutoksessa korostetaan tekoälyn ja digitalisaation merkitystä. Tekoälyn merkitystä on käsitelty monissa raporteissa tai julkaisuissa (esimerkiksi Haikonen 2017; Koski & Husso 2018). Sen on arvioitu muuttavan koulutusrakennetta niin, että siinä vahvistuu korkeakoulutusta saaneiden osuus ja laskee vähäisen koulutuksen saaneiden osuus – koulutusrakenne eräällä tavalla polarisoituu (Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle 2017).

Tekoäly muuttaa useiden alojen työtä, mutta se muuttaa myös oppilaitosten toimintaa ja itse oppimista. Se mahdollistaa yksinkertaisten, usein toistuvien töiden tekemisen koneellisesti (esimerkiksi urheilu-uutisten kirjoittaminen, yksinkertaisten juridisten kysymysten tausta-aineistojen kokoaminen). Korkeakouluissa on mahdollista, että se muuttaa esimerkiksi opintoasianhallinnon tehtäviä.

Digitalisaatio muuttaa, ja on jo muuttanut, laajasti tapaamme toimia ja kommunikoida. Suurin tapahtunut muutos koskee mahdollisuutta hankkia ja saada informaatiota nopeasti verkkojen välityksellä digitaalisessa muodossa. Digitalisaation myötä monet palvelut ovat siirtyneet osittain ja kokonaan verkkoon. Useassa tapauksessa tämä helpottaa asioimista, mutta osa väestöstä – erityisesti ikäänntyneet ihmiset – voivat jäädä tämän kehityksen ulkopuolelle. Digiosaamisesta on joka tapauksessa tullut uusi kansalaistaito myös globaalissa mielessä.

Digitaalisessa maailmassa on mahdollisuus opiskella verkossa. Tämä on mahdollistanut suurten opiskelijamäärien rekrytoinnin esimerkiksi yliopistojen peruskursseille (MOOC-kurssit), mutta niiden läpäisy ei ole ollut kovin hyvä. Vastaavia kokemuksia saatiin jo 1990-luvulla Jyväskylän yliopiston monimuoto-opiskelusta, jota toteutettiin laajasti eri paikkakunnilla (Koro 1993).

Nykyaikaisen opiskelun ydin on vuorovaikutuksessa opettajan ja opiskelija välillä ja opiskeluryhmän kesken. Niitä molempia tarvitaan. Opettaja on laskeutunut alas kateederilta ja hän toimii usein mahdollistajana tai eräänlaisena valmentajana korkeakouluopiskelijoille. Opiskelijat taas jakavat osaamistaan opiskeluryhmässä, he voivat jakaa osatehtäviä keskenään, viestiä verkossa edistymisestään ja tukea toisiaan. Tämä vastaa työelämän muutosta: siellä on enää harvoin tilaa ”yksinäisille puurtajille” vaan tarvitaan yhteistyötä ja kykyä projektimuotoiseen toimintaan. Sen vuoksi sosiaalisista taidoista ja yhteistyökyvyistä on tullut nykyaikaisen työelämän avainosaamista.

4 RATKAISUEHDOTUKSIA JA -MALLEJA

Jatkuvan koulutuksen ja/tai osaamisen kehittämisen haasteita on kuvattu useissa ajankohtaisissa dokumenteissa (Koski & Husso 2018; Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 2018). Poliittiseen retoriikkaan on liitetty ajatus miljoonan työikäisen suomalaisen uudelleenkoulutustarpeesta.

Merkittävä osa tästä haasteesta kohdistuu korkeakouluihin. Korkeakouluvision jatkovalmistelussa onkin keskeiseen asemaan noussut kysymys, miten korkeakoulut voivat vastata jatkuvan koulutuksen haasteisiin. Valmisteilla on lakiesitys, joka

mahdollistaisi korkeakoulututkintojen osien (modulien) tarjoamisen ja myynnin aikuisopiskelijoille ja yrityksille. Korkeakoulujen opetustarjontaa pyritään avaamaan laajempaan käyttöön. Mahdolliseksi tulee myös kokonaisten tutkintojen myynti suomalaisille opiskelijoille. Tilauskoulutuksen käsite laajenee.

Ammattikorkeakouluja ja yliopistoja koskeviin lakeihin tehdään myös muutoksia, joissa niiden tehtäväpykälässä näkyisi aikaisempaa selvemmin se, että ne tarjoavat jatkuvaa koulutusta. Ministeriö haluaa vauhdittaa tätä kehitystä myös taloudellisin kannustein: näyttää selvältä, että korkeakoulujen rahoitusmallissa tulee sisällyttämään kriteeri, jolla vauhditetaan korkeakoulututkintojen osien tarjontaa.

AKAVA on esittänyt laajan ohjelman osaamisen kehittämistä. Siinä halutaan vauhdittaa koulutuksen kysyntää ja esitetään osaamissetelimallia. Jokainen työikäinen olisi oikeutettu kolmen vuoden välein 1000 euron arvoiseen osaamisseteliin: Setelissä olisi 20 % omavastuu työntekijällä ja 20 % omavastuu työnantajalla. Osaamissetelit myöntäisi Työllisyysrahasto.

AKAVAn malli edellyttäisi myös uudenlaista koulutustarjontaa, josta vastuussa olisivat korkeakoulut. AKAVAn mukaan korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten tulisi koota yhteen yhteiselle alustalle opintojaksonsa eri osaamisalueilta (Mielityinen 2018).

AKAVAN mallin ansiona on se, että siinä pyritään tarkastelemaan sekä koulutuksen kysynnän ja tarjonnan kehittämistä että koulutuksen rahoitusta aina yksilö- ja yritystason verovähennysoikeuksia myöten.

Jatkuvan koulutuksen haasteita alkaa selvittää myös Suomen Itsenäisyyden Juhlavuoden rahasto SITRA. Se kokoaa laajasti eri asiantuntijatahoja yhteen valmistelemaan elinikäisen oppimisen mallia tai kehitysohjelmaa. SITRAn uusi foorumi saattaa tarjota mahdollisuuden sellaiseen vuoropuheluun, jossa sekä koulutuksen tarjoajat että sen kysyjät sekä ministeriöt ja työmarkkinaosapuolet voivat hakea ratkaisuja jatkuvan koulutuksen haasteisiin. Tämä työ valmistuu keväällä 2019, sopivasti ennen eduskuntavaaleja.

Tätä kaikkea on yritetty ennenkin. Onko nyt jatkuvan koulutuksen renessanssin aika vai ajaudutaanko osaratkaisuihin? Onko korkeakouluilla aitoa osaamista ja annettavaa aikuisväestön osaamishaasteisiin vastattaessa? Jatkuuko aikuiskoulutuksen perinne, jossa koulutusta saavat tai hankkivat vain kaikkein aktiivisimmat opiskelijat? Miten rahoituksellisia kannusteita luodaan jatkuvan koulutuksen kehittämiseksi koko työikäiselle aikuisväestölle?

Vuoden 2015 eduskuntavaalien alla keskusteltiin paljon Suomen yritystukijärjestelmästä. Tämän hallituksen aikana on tehty eduskunnan varapuhemies Mauri Pekkarisen johdolla selvitys niiden karsimisesta, perin laihoihin tuloksin. Voisiko henkilöstön osaamiseen liittyvä, tuottavuuden kehittämiseen tähtäävä koulutus korvata osan yritystuista?

Tällöin asetelma tietysti kääntyisi korkeakoulujen ja aikuisoppilaitosten kannalta nurin päin: yrityksistä tulisi tilaaja ja ne konsultoisivat oppilaitoksia koulutuksen sisällöissä ja pedagogisissa ratkaisuihin. Joka tapauksessa koulutuksen tarjoajilta – ovatpa ne sitten korkeakouluja tai aikuisoppilaitoksia – tarvitaan joustavuutta ja kykyä reagoida nopeasti työelämän vaatimuksiin.

Kriittisiä kysymyksiä on aina helppo esittää. Jatkuvan oppimisen haaste on suuri, koska työelämän muutos on nopeaa. ”Ratkaisujen Suomi” on taas kerran suuren haasteen edessä.

LÄHTEET

Haikonen, P. O. A. 2017. Tietoisuus, tekoäly ja robotit. Helsinki: Art House.

Heikkilä, M. & Karisto, A. 2017. Lahden keskukselta Palmeniaksi. Lahti: Päijät-Hämeen tutkimusseura.

Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle. 2017. Tausta muistio korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiotyölle. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:44.

Koro, J. 1993. Aikuinen oman oppimisensa ohjaajana – itseohjautuvuus, sen kehittyminen ja yhteys oppimistuloksiin kasvatustieteen avoimen korkeakouluopetuksen monimuotokokeilussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in education, psychology and social research 98. Väitösk.

Koski, O. & Husso, K. (toim.) 2018. Tekoälyajan työ: neljä näkökulmaa talouteen, työllisyyteen, osaamiseen ja etiikkaan. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja 19/2018.

Mielityinen, I. 2018. Osaamisen kehittämisen kolmikantainen rahoitus – osaamisseteli. Akava ry. Muistio.

Ojala, K. 2017. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot työmarkkinoilla ja korkeakoulujärjestelmässä. Turku: Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C 437. Väitösk.

Panhelainen, M. & Varmola, T. 2017. Ylemmät AMK-tutkinnot – Työelämän ja korkeakoulupolitiikan innovaatio. Teoksessa K. Mäki & L. Vanhanen-Nuutinen & H. Kotila (toim.) AMK-maisteri – Työelämän moniosaaja. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu, 15–27.

Raisio, R. (toim.) 2009. Osaat enemmän, pärjät paremmin: Aikuisten koulutustason kohottamisohjelma Lakeuden Noste 2005–2009: Loppuraportti. Seinäjoki: Seinäjoen koulutuskuntayhtymä. Sedu aikuiskoulutus.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2017. Aikuiskoulutukseen osallistuminen. [Verkkosivu]. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 23.10.2018]. Saatavana: http://www.stat.fi/til/aku/2017/aku_2017_2018-05-09_tie_001_fi.html

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osa. Ratkaisuja työn murroksessa. 2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston julkaisusarja 30/2018.

Varmola, T. 1996. Markkinasuuntautuneen koulutuksen aikakauteen? Esimerkkejä ja tulkintoja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta. Tampere: Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tampereensis. Ser A 524. Väitösk.

OPPIMINEN SEAMKISSA – KOHTI KEHITTYVÄÄ TYÖELÄMÄLÄHEISTÄ ALUEVAIKUTTAVUUTTA

*Tuija Vasikkaniemi, PsT, opetuksen kehittämispäällikkö
SeAMK Toimisto*

1 JOHDANNOKSI LUKIJALLE

SeAMKin yhteiset oppimisen lähtökohdat julkaistiin huhtikuussa 2018 vahvasti joukkoistaen tuotetussa pedagogisessa ajattelumallissa Oppiminen SeAMKissa. Koko SeAMKin opetushenkilöstöllä ja kaikilla opiskelijoilla oli mahdollisuus osallistua sen tuottamiseen. Tässä artikkelissa valotetaan lyhyesti ajattelumallin syntyprosessia ja sen teoreettista perustaa, mutta keskitytään esittelemään, minkälainen on yhteisen näkemyksen mukaisesti SeAMKilainen opiskelija, opettaja ja oppimisympäristö. Artikkelissa pohditaan myös, mikä pedagogisessa ajattelumallissa vastaa aluevaikuttavuuteen. Lisäksi artikkelissa sivutaan joidenkin uusien opintojen suoritustapojen, kuten opinnollistamisen, merkitystä oppimisessa. Lopuksi pohditaan tapoja juurruttaa pedagoginen malli osaksi jokaisen SeAMKilaisen oppimisen edistäjän toimintaa.

2 TARVE SEAMKIN YHTEISELLE NÄKEMYKSELLE OPPIMISESTA

Seinäjoen ammattikorkeakoululla on ollut silloiseen strategiaan perustuva pedagoginen ja TKI-strategia vuosille 2011–2015 (SeAMKin Pedagoginen ja TKI-strategia 2011). Strategian mukaisesti Seinäjoen ammattikorkeakoulun visio oli olla menestyvä, kansainvälinen ja yrittäjähenkkinen korkeakoulu. Nimensä mukaisesti strategiassa nähtiin opetuksen ja TKI:n integraatio olennaisena tavoitteen saavuttamiseksi. Strategiassa painotettiin opetuksen osalta erityisesti monialaisen projektioppimisympäristö FramiPron (nykyisin SeAMKPro) kehittämistä sekä yrittäjyyden ja liiketoimintaosaamisen saattamista opetuksessa silloista keskeisempään ja oppiaineisiin integroidumpaan asemaan. FramiPron ohella kaikkien tutkinto-ohjelmien edellytettiin kehittävän myös omia innovatiivisia ja TKI-integroituja pedagogisia ratkaisujaan. Lisäksi painotettiin kansainvälisyyden ja uraohjauksen eri muotojen kehittämistä. Strategiassa otettiin huomioon

myös aluevaikuttavuus, kun haluttiin kehittää erityisesti aikuiskoulutusta ja siihen liittyvää maakuntakorkeakoulua verkko-opetuksineen. Myöhemmin monet ammattikorkeakoulut ovat luopuneet erillisistä pedagogisista strategioista ja näkevät pedagogisen kehittämisen osana ammattikorkeakoulun yleistä strategian toteuttamista - näin myös Seinäjoen ammattikorkeakoulussa.

SeAMKissa toteutettiin vuonna 2016 kansainvälinen auditointi. Auditointiraportin (Raij ym. 2016, 6) tiivistelmässä esitettiin SeAMKille pedagogiseen kehittämiseen liittyvä kehittämissuositus, jonka mukaisesti SeAMKin olisi hyvä kehittää pedagogiikkaansa ammattikorkeakoulun strategiaan pohjautuen, esimerkiksi monialaista FramiPro-oppimisympäristöä hyödyntäen. Tämän voidaan ajatella olevan julkilau-
suttu lähtölaukaus yhteisen pedagogisen ajattelumallin edelleen kehittämiseksi.

SeAMKin nykyisen strategian neljä keskeistä valintaa ovat yhtenäisyyden lisääminen, monialaisuuden hyödyntäminen alojen yhteistyötä lisäämällä, digitaalisen kampuksen kehittäminen sekä strateginen verkostoituminen (Kansainvälinen, yrittäjähenkkinen SeAMK – paras korkeakoulu opiskelijalle 2016). Strategiaa täydentävät valinnat liittyvät läheisesti pedagogian kehittämiseen, sillä niiden mukaisesti halutaan kehittää työelämälähtöistä opetusta, TKI-toimintaa, kansainvälisiä verkostoja ja strategisia kumppanuuksia sekä vahvistaa aluevaikuttavuutta.

Pedagogisen ajattelumallin kehittämisellä haluttiin edelleen vahvistaa SeAMKin yhteisöllisyyttä ja luoda yhdessä luotu ja hyväksytty pohja SeAMK-tasoiselle pedagogiselle kehittämiseksi. Jo nyt SeAMKin viiden alan opetus on keskittynyt yhteiselle kampukselle ja vuodesta 2019 alkaen kaikki SeAMKin kuuteen alaan sisältyvä opetus tulee olemaan Framilla. Monialaisen oppimisympäristön hyödyntäminen ja monialaisen opetuksen kehittäminen edellyttävät yhteistä näkemystä siitä, mikä on keskeistä oppimisessa. Silti se mahdollistaa erilaiset pedagogiset ratkaisut tavoitteiden saavuttamiseksi.

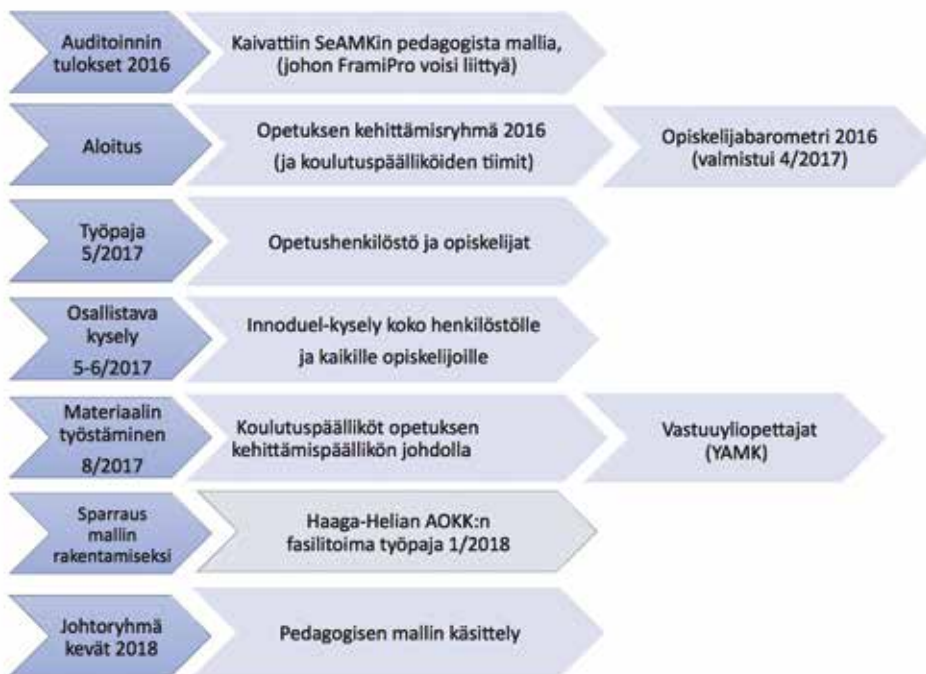
3 YHTEISEN NÄKEMYKSEN KARTOITTAMINEN

Oppiminen SeAMKissa -mallin ajatukset ja tavoitteet on tuotettu monissa opetushenkilöstön ja opiskelijoiden yhteisissä työpajoissa, Innoduel-kyselyillä ja opiskelijabarometrin kysymyksillä. Mallin rakentamisessa on hyödynnetty myös Haaga-Helian ammatillisen opettajakorkeakoulun fasilitointia (Kuvio 1).

Mallin kartoittaminen aloitettiin koulutuspäälliköiden työryhmätyöskentelynä, jossa oli myös opiskelijaedustus. Koulutuspäälliköt käsittelivät yhteistyönä muo-

dostetut näkemykset tiimeissään. Oppimiseen liittyviä toiveita koskevat kaksi kysymystä pystyttiin lisäämään myös joka toinen vuosi toteutettavaan ja nyt 17. kerran toteutettuun laajaan opiskelijabarometriin (Katajavirta & Tuuri 2017), jonka aineistonkeruu ajoittui syksyyn 2016.

Toukokuussa 2017 pidettyyn työpajaan osallistui keskimäärin nelisenkymmentä opettajaa ja kymmenkunta opiskelijaa. Henkilöstö oli kutsuttu tilaisuuteen valitsemalla joka neljäs nimi opettajien nimilistasta. Tilaisuus aloitettiin joukkoistaen Innoduel-kyselyn mobiilisovelluksella. Iltapäivän kestäneen työpajan tuotosten pohjalta laadittiin Innoduel-kysely niin opetushenkilöstölle kuin opiskelijoille. Kysely perustui väittämäparien vertailuun ja tuloksista oli nähtävissä vastausten perusteella kannatetuimmat väittämät. Innoduel-kysely mahdollistaa myös omien väittämien lisäämisen kyselyyn. Vastausajankohdan haastavuus (touko - kesäkuu 2017) huomioon ottaen kyselyihin vastattiin varsin runsaasti: opetushenkilöstöstä vastasi 55 henkilöä tuottaen 1172 väittämäparivertailua ja opiskelijoista 475, mikä tarkoittaa 10 986 väittämäparivertailua. Opiskelijoiden Innoduel-kyselyn tuloksia täydensivät hyvin opiskelijabarometrin tulokset. Opiskelijabarometrikyselyyn vastasi tutkimusjoukkoon kuuluvista päiväopiskelijoista 55 % ja monimuoto-opiskelijoista 41 % (Katajavirta & Tuuri 2017, 21 - 22).

Kuvio 1. Oppiminen SeAMKissa -pedagogisen ajattelumallin kehittyminen.

4 PEDAGOGISEN MALLIN TEOREETTINEN PERUSTA

4.1 Pedagogisen mallin hahmottaminen jännitteiden keskellä

Pedagogisen mallin taustalla olevista materiaaleista nousi joitakin jännitteitä, jotka tulevat olemaan olemassa myös mallin synnyttyä. Materiaaleista voitiin nähdä, että opettajalähtöisyys ja opiskelijalähtöisyys käyvät omaa osin tiedostamatonta taisteluaan pedagogisessa ajattelussa (Alanko-Turunen & Mäki 2017). Vaikka opiskelijalähtöisyys on jo pitkään ollut opetuksen yhtenä keskeisenä yleisesti hyväksyttynä tavoitteena pedagogisessa pohdinnassa ja ajattelussa niin virallisessa päätöksenteossa ajaudutaan varsin helposti opettajalähtöiseen ja jopa korkeakoululähtöiseen ajatteluun.

Ammattikorkeakoulut ovat monien vuosien ajan pyrkineet opetussuunnittelussaan ja arvioinneissaan osaamislähtöisyyteen. Se on sanana nopeasti kirjoitettu, mutta todellisuudessa oppiainelähtöisyys elää vahvasti korkeakoulujen ajattelumaailmassa, osin opettajien omien oppimiskokemusten ja -historian vuoksi. Myös tämä jännitteisyys oli nähtävissä työryhmien ja kyselyjen tuotoksissa (Alanko-Turunen & Mäki 2017). Pedagogiaa kehitettäessä olisikin tärkeää pohtia kysymyksiä: mitä osaamista tarvitaan ympäristössä sekä mitä ja miksi yritän saada opiskelijat tekemään. On välillä vaikeaa olla etenemättä substanssi edellä ja ymmärtää työelämän monialaisuusvaatimukset. Olisi hyvä miettiä myös, mitä ammattikorkeakoulumme viestii pedagogisella ajattelullaan ympäristölleen ja yhteistyökumppaneilleen.

4.2 Sosiokonstruktivistinen ajattelutapa antaa tilaa oppimisen yksilölliselle muotoilulle

Alusta alkaen oli selvää, ettei SeAMKiin haluta yhteen teoriaan tai malliin pohjautuvaa ajattelutapaa, niin kuin ei oltu haluttu aikoinaan SeAMKin pedagogista ja TKI-strategiaa laadittaessakaan (SeAMK:n pedagoginen ja TKI-strategia 2011). Asia tuli erittäin selvästi esille jo ensimmäisissä työryhmätyöskentelyissä. On helppo ajatella, että jonkin -ismin mukainen ajattelutapa jättää väkisinkin monia tärkeitä asioita tarkastelun ulkopuolelle.

Oppiminen SeAMKissa -pedagoginen malli (2017) perustuu sosiokonstruktivistiseen oppimisenäkemykseen, joka painottaa sosiaalista vuorovaikutusta ja au-

tenttisten oppimisympäristöjen merkitystä tiedon rakentumisessa. Opiskelijan aikaisemmat tiedot ja tulkinnat otetaan huomioon oppimisessa, ja opettajan keskeinen tehtävä on auttaa opiskelijaa kytkemään uusi opettava asia aikaisempaan tieto- ja kokemuserustaansa. (Tynjälä 2004.)

Opiskelijan tietämistä, tekemistä ja olemista rakennetaan reflektion avulla ja parhaimmillaan sekä opiskelija että opettaja oppivat. Sopivia oppimismenetelmiä käyttäen opiskelijaa voidaan auttaa kytkemään teoreettinen tieto ja käytännön tieto vahvaksi tietoperustaksi. Yhtä tärkeää on auttaa opiskelijaa rakentamaan nämä tiedot ja taidot osaksi ajanmukaista ammatti-identiteettiään jatkuvasti muuttuvan tiedon keskellä. Tämä kaikki edellyttää, että opiskelija on tietoinen omista oppimis- ja itsearviointitaidoistaan. Opetuksessa onkin tärkeää auttaa opiskelijaa kehittämään metakognitiivisia taitojaan. Vahva ammattitaito ja sen edelleen kehittäminen vaativat tiedon, tekemisen ja olemisen kytkemistä toisiinsa ja niiden vuoropuhelua. (Kukkonen 2014, 28 – 34.)

Oppiminen SeAMKissa -pedagogisessa mallissa korostuu tiedon muuttuvuus ja sen yhdessä rakentaminen sosiokonstruktivismien hengen mukaisesti. Voidaan puhua Design Thinking -ajattelusta oppimisessa, joka johtaa eräänlaiseen opettajan Learning Designiin: miten ohjaan, miten edistän oppimista, miten rakennan tietoa, mitä ratkaisen opettajana valinnoillani, kun valitsen opetusmenetelmiä? Tutkimuksen mukaan (Scheer, Noweski & Meinel 2012, 18) Design Thinking opetuksessa kehittää opiskelijan sosiaalisia ja metakognitiivisia taitoja sekä hänen ja opettajan välisen suhteen myönteisyyttä. Lisäksi sen todettiin luovan opettajalle uskoa luoviin kykyihinsä kehittää opetusta. Kyseisessä tutkimuksessa Design Thinking -ajattelua oppimisessa pidettiin linkkinä, joka yhdistää teorian ympäröivän todellisuuden kanssa.

5 SEAMKILAINEN OPPIJA JA OPETTAJA OPPIVAT YHDESSÄ

Oppiminen SeAMKissa -mallin mukaisesti oppiminen on parhaimmillaan sitä, että opiskelija ja opettaja luovat yhdessä oppimisympäristöjä, joissa molemmat oppivat. Tämä edellyttää tasa-arvoista ja innostavaa ilmapiiriä, jonka luomisessa opettaja on avainasemassa, mutta myös opiskelijan tietoisuutta omasta vastuustaan oppimisen tekijänä. (Oppiminen SeAMKissa 2018.)

SeAMKilainen oppija nähdään aktiivisena tiedon rakentajana, oman oppimisensa tekijänä ja vastuullisena omasta oppimisestaan. Tavoitteena on, että hän oppii opintojensa aikana hallitsemaan eri tapoja ja välineitä kehittyä soveltavaksi

osaajaksi ja asiantuntijaksi sekä elinikäiseksi oppijaksi. Tämän kaiken ajatellaan tapahtuvan monipuolisissa työelämäläheisissä konteksteissa ja verkostoissa, joita SeAMK tarjoaa. (Oppiminen SeAMKissa 2018.)

Opettajuus on ollut muutoksessa ja on sitä edelleen. SeAMKilainen opettaja on osaamisen valmentaja ja ohjaaja, joka osaa toimia opiskelijalähtöisesti ja osaamislähtöisesti sekä tietää, mitä osaamista tarvitaan tulevaisuuden työelämässä. Digitaalisuus on tullut jäädäkseen eikä ole työtä, jota se ei koskettaisi. Tämän vuoksi opettajan on tärkeää ymmärtää roolinsa digitaalisen oppimisympäristön tuottajana ja osaajana. Opettajan päätehtävänä on ohjata opiskelijaa tämän tiedon prosessoinnissa. Se edellyttää sitä, että opettaja osaa tarkastella ja analysoida, miten hänen pedagogiset valintansa vaikuttavat osaamisen kehittämiseen ja tuloksiin ja miten ne edistävät oppimista. (Oppiminen SeAMKissa 2018.)

Opettajilla on käytössään monia erilaisia palautejärjestelmiä ja työkaluja oppimisen muotoiluun. Opettaja saa säännöllisesti palautetta oppimisen edistämisen onnistumisesta muun muassa opintojaksopalautteista, valtakunnallisista opiskelijapalautekyselyistä, SeAMKin omasta opiskelijabarometristä sekä sisäisistä tutkinto-ohjelmien auditoinneista.

6 SEAMKILAISTEN OPPIMISYMPÄRISTÖJEN TAVOITTEENA HYÖDYTTÄÄ KOKO MAAKUNTAA

SeAMKissa kehitetään oppimisympäristöjä niin, että ajanmukainen monialainen ja luova oppiminen mahdollistuisi. Oppimisympäristöjen rakentamisessa painottuvat työelämäläheisyys ja oppimisympäristöjen autenttisuus, opiskelijalähtöisyys, digitaalisuus sekä mahdollisuus projektioppimiseen. Edellä mainitut asiat voivat painottua eri oppimisympäristöissä eri tavalla, mutta olennaista on, että oppimisympäristö mahdollistaisi oppijan aktiivisen toiminnan. Oppimistapa voi olla joko yksilöllinen tai yhteisöllinen tai näitä molempia yhtä aikaa. Verkostojen ja verkkoympäristön hyödyntäminen (konnektivismi) toteuttavat sosiokonstruktivistista oppimisenäkemyksiä käytännössä. (Oppiminen SeAMKissa 2018.)

Kun edellä mainitut SeAMKilaisen oppimisympäristön tavoitteet toteutuvat, ne edesauttavat opetuksen kehittymistä kohti lisääntyvää aluevaikuttavuutta. On hyvä muistaa, että SeAMKin opiskelijoista noin 60 % on maakunnasta ja on toivottavaa, että heistä yhä useammat jäisivät hyödyntämään maakuntaa osaamisellaan myös opiskelunsa jälkeen. Esimerkiksi SeAMKin projektioppimisen alustoina ovat aidot työelämän toimeksiannot lähialueilta ja koko maakunnasta. SeAMKin oppimisympä-

päristöt mahdollistavat myös yrittäjyyteen kasvamisen ja kansainvälisyyden eri muodoissaan. Syyskuussa 2018 SeAMKissa julkaistaan yrittäjyyteen ja sen opiskeluun liittyvät palvelut ja tiedot yhteisen Y-Zone -portaalin alla, minkä toivotaan kannustavan ja helpottavan yrittäjyyteen perehtymistä niin opiskelijoiden kuin opetushenkilöstön ajattelussa ja toiminnassa.

6.1 Laboratoriot, studiot ja simulaatioympäristöt varmistavat työelämäläheisyyden ja palvelevat maakuntaa

SeAMKissa on yli 20 oppimisympäristöä, joiden monipuolinen laite- ja ohjelmistovalikoima auttaa opiskelijaa työelämäläheiseen opintojen toteuttamiseen. SeAMK Digital Factory opettaa virtuaalisena oppimisympäristönä ennakkoluulottomasti digitaalisen valmistuksen ja teollisen internetin teknologioita. Kun tähän lisätään monipuoliset kone- ja tuotantotekniikan, auto- ja työkonetekniikan, rakennustekniikan ja maatalouden sekä bio- ja elintarviketekniikan laboratoriot, opiskelijoilla on valmistuessaan kaikki työelämään siirtymisen tutkimus- ja harjoitustyön valmiudet käytössään. Laboratorioita täydentävät kulttuurialan studiotilat, jotka tarjoavat työkalut audiovisuaalisuudelle, esittämiselle, graafiselle muotoilulle ja konseptoinnille. (Oppiminen SeAMKissa 2018.) Kaikki laboratoriotilat antavat alueen yrityksille hyvät mahdollisuudet kehittää toimintaansa joko SeAMKin kanssa tehtävin projektein tai lähipalveluna maksullisen palvelutoiminnan muodossa.

SeAMKissa on kehitetty ja edelleen kehitetään simulaatioympäristöjä, joissa työelämässä vastaantulevia tilanteita jäljitellään mahdollisimman todenperäisesti. On syytä huomata, että sosiaali- ja terveysalalla kehitetyt simulaatioympäristöt tarjoavat mahdollisuuden kehittää simulaatio-opetusta kaikilla kuudella SeAMKin alalla. Kaikilla aloilla ammattitaitoon kuuluu erilaisten vuorovaikutustilanteiden hallinta, joita voidaan harjoitella simulaatiopedagogiikan avulla ja vieläpä monialaisesti, jos vain halutaan. Yrittäjävetoisella opetusmaatilalla voidaan tutustua maatalouden tuotantoprosesseihin ja teknologiaan ja Prikka-opetusravintola tarjoaa autenttisia työelämätilanteita restonomeilta (Oppiminen SeAMKissa 2018). Liiketalouden virtuaaliyrittäjätoiminnassa opiskelijat toimivat tiimeissä ja perustavat niille vuoden kestäviä virtuaaliyrittäjätoimintaa, joita voidaan pitää myös eräänlaisina simulaatioympäristöinä (Oppiminen SeAMKissa 2018).

6.2 Projektioppimisen osaajat koko maakuntaa hyödyttämään

SeAMKissa on panostettu yli kymmenen vuoden ajan projektioppimisen kehittämiseen, ensin SeAMK Tekniikassa palkitun Projektipajan ja myöhemmin SeAMK-tasoisesti monialaisen projektioppimisympäristön FramiPron muodossa.

Tämän lisäksi SeAMKissa on aina tehty alakohtaista projektityötä alueen yritysten ja muiden organisaatioiden kanssa.

Keväällä 2018 toteutettiin ensimmäisen kerran SeAMK Innovaatioviikko, jossa kaikki SeAMKin ensimmäisen vuoden päiväopiskelijat sovelsivat työelämäosaamistaan monialaisissa ryhmissä ja aitoja työelämätoimeksiantoja ratkoen. Monimuoto-opiskelijat toteuttavat opintojakson verkkokurssina. SeAMK Innovaatioviikko toteutetaan tulevaisuudessakin joka kevät samaan aikaan, ja se on merkitty opintojaksona kaikkiin SeAMKin ammattikorkeakoulututkintojen opetussuunnitelmiin. Konsepti perustuu SeAMKin Jyväskylän ammattikorkeakoululta hankkimaan lisenssiin ja Design Thinking -ajatteluun. Sen mukaisesti perehdytään toimeksianton asiakas- ja liiketoimintanäkökulmiin palvelumuotoilun työkaluja hyödyntäen. SeAMK Innovaatioviikon tuotos on ratkaisukonsepti kyseiseen toimeksiantoon.

Opiskelija voi jatkaa monialaisia projektiointojaan SeAMK Innovaatioviikon jälkeen niin halutessaan SeAMKProssa tehden niin monta projektia kuin haluaa. SeAMKPro on lukuvuoden 2017 - 2018 aikana uudistettu versio FramiProsta. Uudistetussa SeAMKProssa projektit vaihtuvat periodeittain, millä on haluttu helpottaa opiskelijoiden hakeutumista projekteihin. Samalla on toteutettu niin sanottu täsmähaku projekteihin eli opiskelija tietää jo hakiessaan, minkälaisia projekteja on tarjolla ja mihin hän on niistä hakeutumassa. Tavoitteena on järjestää 25 projektia vuodessa, myös kesäopintoina. Tekniikan Projektipajassa tehdään edelleen tuotannon- tai tuotekehitykseen liittyviä tekniikan alan projekteja. Myös näitä opintoja voidaan kehittää tulevaisuudessa monialaisemmiksi.

Uudessa SeAMKProssa opiskelija saa työskentelystään toimeksiantajan allekirjoittaman projektitodistuksen, millä voi olla merkitystä opiskelijan hakiessa työtä. Opiskelija voi niin halutessaan hankkia itselleen SeAMK projektiosaaja -diplomin suorittamalla SeAMK Innovaatioviikon lisäksi vähintään kolme muuta monialaista projektia ja osallistumalla projektihallinnan SM-kisan alkukarsintaan verkossa. Opiskelijalla on lisäksi mahdollisuus suorittaa PMAM Foundation -sertifikaatti todistukseksi projektiosaamisestaan.

6.3 Työelämäläheiset oppimismenetelmät osana aluevaikuttavuutta.

Työelämäläheinen oppiminen ei perustu aina opetustilojen muotoiluun, vaan se voi olla myös opetusmenetelmä. Fysioterapeuttien koko opetus perustuu ongelmaperustaiseen oppimiseen (engl. Problem Based Learning), jossa ratkaistavat tapaukset nousevat suoraan työelämästä. Monessa tutkinto-ohjelmassa käytetään myös ainakin osittain tutkivan oppimisen menetelmiä hyödyksi aktivoimaan opiskelijoiden omaa ajattelua ja tiedonhankintaa.

Opinnollistaminen on uudehko käsite ammattikorkeakoulukentällä ja sillä tarkoitetaan opintojen aikaisen työssäkäymisen tai harrastustoiminnan hyödyntämistä ja integroimista opintojen suorittamisessa. Osaamisperustaisuudessa korostetaan sitä, että tiedot ja taidot voidaan hankkia hyvin monenlaisissa paikoissa, ei vain oppilaitoksen seinien sisällä ja tietyllä menetelmällä opiskeltuina. Noin puolet SeAMKin opiskelijoista käy opintojensa ohella työssä ja uusi opettajuus haastaa miettimään, miten osaamiskokonaisuuksiin sopiva työssäkäynti voisi hyödyttää ammattikorkeakouluopintoja nykyistä paremmin. SeAMKin opetushenkilöstön sitoutuessa Oppiminen SeAMKissa -ajattelumalliin, se tulee samalla hyväksyneeksi oppimisen laaja-alaisuuden.

7 PEDAGOGISEN MALLIN JUURUTTAMINEN

Pedagoginen malli ei siirry käytännön osaamiseksi ja pedagogian kehittämiseksi lukemalla, vaan sen mukaiset ajatukset ja ideat täytyy juurruttaa toisella tavalla osaksi SeAMKin opetussuunnitelmia ja opetusta. Sen lisäksi opettajien pitää uskoa mallin mukaisiin asioihin toteuttaakseen niitä. Työt helpottaa jonkin verran se, että malli on laadittu aidosti opetushenkilöstön ja opiskelijoiden mielipiteitä kuunnellen. Siitä huolimatta mallin juurruttaminen vaatii yhteistä keskustelua ja avoimuutta sekä halua oppia. Lisäksi se edellyttää hyvien käytänteiden jakamista tutkinto-ohjelmien tiimeissä ja sopivissa yhteyksissä myös SeAMK-tasoisesti. Koulutuspäälliköille järjestetään mallin juurruttamiseksi yhteinen ohjelma, jota he voivat toteuttaa esimiestyössään.

Digitaalisuuden hyödyntäminen ja kehittäminen on ollut osa SeAMKin strategiaa. Sen tuomat mahdollisuudet voidaan ottaa avuksi pedagogisen mallin mukaisiin tavoitteisiin ja Learning Designiin tähdittäessä, kun halutaan kehittää ajasta ja paikasta riippumatonta oppimista. SeAMKin eri yksiköillä on myös erinomaiset mahdollisuudet kehittää työelämälähiestä monialaisuutta kaikkien yksiköiden toimituksessa lähellä toisiaan Framin kampuksella. SeAMKilla on yhteistyösopimukseen perustuvaa avainkumppanitoimintaa 17 yrityksen tai muun organisaation kanssa. Tämä ja yksiköiden mittava muu yhteistyö maakunnassa olevien pienyritysten kanssa luovat hyvän mahdollisuuden opetuksen kehittämiseksi yhä työelämäläheisemmäksi ja aluetta hyödyttäväksi.

SeAMK on lanseerannut keväällä 2018 SeAMK Akatemia -konseptin, jolla tarkoitetaan SeAMK-tasoisesta koulutuksesta järjestämistä opetushenkilöstölle yksiköiden itse järjestämisen koulutuksen lisäksi. Koulutuskalenterista on tarkoitus laatia pysyvä alusta kaikelle SeAMK-tasoiselle opetuksen kehittämiseksi ja sen laatimiseksi järjestettiin kysely keväällä 2018 päätteeksi. Osa koulutuksista hyödyttää myös muuta kuin opetushenkilöstöä ja näin ollen koulutukset ovat kaikille avoimia.

SeAMK Akatemian koulutuskalenteri rakennetaan Oppiminen SeAMKissa -pedagogisen mallin mukaiset tavoitteet mielessä pitäen. Oppiminen SeAMKissa voidaan kiteyttää sosiokonstruktivismiin periaatteita noudattaen ja Sokrateen sanoin: ” I cannot teach anybody anything, I can only make them think.”

LÄHTEET

Alanko-Turunen, M. & Mäki, K. 2017. Peruskysymyksiä – SeAMKin pedagoginen malli. Merja Alanko-Turunen, Kimmo Mäen ja Tuija Vasikkaniemen keskustelu Haaga-Helian ammattikorkeakoulussa 22.11.2017.

Kansainvälinen, yrittäjähenkinen SeAMK – paras korkeakoulu opiskelijalle: Strategia 2015-2020. Päivitetty 16.2.2016. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 2.9.2018]. Saatavana: https://storage.googleapis.com/seamk-production/2017/06/strategia_paiivitetty_2016.pdf

Katajavirta, M. & Tuuri, H. 2017. Seinäjoen ammattikorkeakoulun opiskelijabarometri 2016: Tutkintoon johtavassa koulutuksessa olevien päiväopiskelijoiden, monimuoto-opiskelijoiden sekä ylempää AMK-tutkintoa suorittavien tulokset. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 126. [Viitattu 27.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-64-9>

Kukkonen, H. 2014. Opetussuunnitelman merkitys toimintakyvyn kehittämisessä. Teoksessa: L. Marttila (toim.) Tie uuteen opetussuunnitelmaan. [Verkkajulkaisu]. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B. Raportteja 70, 26–37. [Viitattu 2.9.2018]. Saatavana: <http://julkaisut.tamk.fi/PDF-tiedostot-web/B/70-Tie-uuteen-opetussuunnitelmaan.pdf>

Oppiminen SeAMKissa. 2018. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 2.9.2018]. Saatavana: <https://www.seamk.fi/hakijalle/opiskelu-seamkissa/oppiminen-seamkissa/>

Rajj, K., Brunåker, S., Fraumann, G., Minke, B., Paavola, V., Apajalahti, T. & Frisk, T. 2016. Audit of Seinäjoki University of Applied Sciences 2016: Auditointiraportti. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: FINEEC, Finnish Education Evaluation Centre. Publications 12:2016. [Viitattu 2.9.2018]. Saatavana: https://karvi.fi/app/uploads/2016/04/KARVI_1216.pdf

Scheer, A., Noweski, C. & Meinel, C. 2012. Transforming constructivist learning into action: Design thinking in education. Design and technology education 17 (3), 8-19.

SeAMK:n pedagoginen ja TKI-strategia. Seinäjoen ammattikorkeakoulun pedagoginen ja TKI-strategia vuosille 2011-2015. Hyväksytty Seinäjoen ammattikorkeakoulun hallituksessa 2011.

Tynjälä, P. 2004. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. 5. p. Helsinki: Kirjayhtymä.

PROJEKTIOSAAMISEN OPETUKSEN KOKONAISVALTAINEN KEHITTÄMINEN LUO UUTTA OSAAMISTA ALUEELLE

*Beata Taijala, KTL, insinööri, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Tuija Vasikkaniemi, PsT, opetuksen kehittämispäällikkö
SeAMK Toimisto*

1 JOHDANTO

Projektiosaaminen on tärkeää työelämäosaamista nykypäivänä. Tämä ilmenee selvästi esimerkiksi suomalaista projektitoimintaa ja projektialan ammattilaisia koskevista valtakunnallisista kyselyistä. Niissä on tullut esiin muun muassa projektijohtamisen merkityksen korostuminen suhteessa linjajohtamiseen, strategisten projektien yhä tärkeämpi rooli yrityksissä tulevaisuudessa sekä projektijohtajien yhä suurempi ammattilaisuus ja sertifoitumisen merkityksen kasvu (esim. PRY 2016a; PRY 2017).

Seinäjoen ammattikorkeakoulu on jo useiden vuosien ajan pyrkinyt vastaamaan edellä kuvattuun työelämän muutokseen kehittämällä kokonaisvaltaisesti projektiosaamiseen liittyvää koulutusta. Tästä mainittakoon esimerkiksi Projektitoiminnan perusteet -opintojakson sijoittaminen kaikille pakollisiin perusopintoihin, projektiosaamisen suuntautumisen tarjoaminen ylemmässä ammattikorkeakoulututkinnossa sekä käytännön projektien liittäminen osaksi opetusta kaikilla SeAMKin kuudella alalla (esim. Projektipaja ja SeAMKPro). Keväällä 2018 toteutettiin ensimmäisen kerran SeAMK Innovaatioviikko, jossa kaikki SeAMKin ensimmäisen vuoden päiväopiskelijat sovelsivat työelämäosaamistaan monialaisissa ryhmissä aitoja työelämätoimeksiantoja ratkoen.

Viimeisin kehitysaskel on monialaisen projektioppimisympäristön FramiPron (nykyisin SeAMKPro) jatkokehittäminen niin, että se tarjoaa mahdollisuuden erikoistua projektiosaamiseen minkä tahansa alan opinnoissa. Tämä edellyttää sekä teoriaosaamista vaativien opintojaksojen suorittamista, että ennen kaikkea käytännön työelämäprojektien toteuttamista. Vähintään 23 opintopisteen

laajuiset opinnot suoritettuaan opiskelija saa erillisen SeAMKPro-projektiosaaja diplomin. Projektiosaaminen yhdistettynä oman erikoisalalan osaamiseen luo mahdollisuuden toimia entistä monipuolisemmissa työtehtävissä.

Käytännön projektit tulevat alueen yrityksiltä ja organisaatioilta. Tämän avulla erityisesti Etelä-Pohjanmaan alueelle tyypilliset pk-yritykset saavat entistä paremmin hyödynnettyä ammattikorkeakoulun osaamispotentiaalia. Projektiyhteistyön avulla saadaan myös paremmin selville projektialan alueellisia kehitystarpeita ja pystytään kehittämään perusprojektiopetuksen sisältöjä vielä paremmin nykyvaatimuksia vastaaviksi. Jo nyt on suunnitteilla LEAN-menetelmien ja ketterien menetelmien liittäminen osaksi projektiopetusta.

Tämä artikkeli kuvaa sitä työtä, jota SeAMKissa on tehty projektiosaamisen vahvistamiseksi ja lisäämiseksi ottaen huomioon alueen elinkeinoelämän tarpeet. Artikkelin aluksi luodaan katsaus siihen, miksi ja millaisella projektiosaamisella on kysyntää. Sen jälkeen pohditaan lyhyesti erityisesti pk-yritysten haasteita projektiosaamisen hankkimisessa sekä esitellään SeAMKin työtä ja visioita projektioppimisen kehittämisestä.

2 TYÖELÄMÄN PROJEKTIOSAAJISTA ON PULA

Vuosina 2010–2020 projektinhallinnan työvoimatarpeen arvioidaan kasvavan maailmanlaajuisesti 13,4 miljoonasta 41,4 miljoonaan. Tämä tarkoittaa yli 200 prosentin kasvua. (PMI 2013.) Yhä suurempi osa kaikesta työstä toteutetaan projekteina. Massatuotteista siirrytään enenevässä määrin räätälöityihin tuotteisiin ja sitä kautta toimitusprojekteihin. Näiden onnistumiseksi tarvitaan osaavia projektipäälliköitä, joilla on tietoa, taitoa ja verkostoja. (PRY 2016b.)

2.1 Projektipäällikön ammatti-identiteetti on vasta muotoutumassa

Projektityölle asetetut vaatimukset ja odotukset kasvavat jatkuvasti, olipa kyse yrityksen sisäisistä tai ostetuista projekteista. Tämän myötä on hiljalleen alettu tunnistaa projektipäällikkö ammattina, ei pelkkänä roolina. Monista vakiintuneista ammateista on olemassa yhteinen vankka käsitys siitä, mistä ammatissa on kyse ja mitä on olla alan ammattilainen. On syntynyt yhteinen ammatti-identiteetti, jonka ulkopuolisetkin ymmärtävät. Projektipäälliköiden ammatti-identiteetti ja projektipäällikkyyden käsittäminen on kehittynyt voimakkaasti 2010-luvulla, mutta on vielä edelleenkin osittain muodostumassa. (Aarni 2014.)

Nykypäivänä projektipäällikön titteli voi tarkoittaa melkein mitä vain: asiantuntija, esimies, myyntipäällikkö. Parhaimmillaan projektipäällikkö on johtamisen ammattilainen ja pahimmillaan roolit ja vastuut ovat epäselvät jopa tekijälle itselleen. Projektipäälliköiden osaamista on vaikea mitata ja heidän asemansa työmarkkinoilla on epämääräinen. Tyypillisesti asiantuntijoilla ja esimiehillä on oma urapolku, mutta projektipäälliköiltä se puuttuu. Kun projektinhallintaan ei kouluteta eikä tehtävään osata motivoida parhaita lahjakkuuksia, projektien johtoon ei aina päädy kaikkein sopivin henkilö. Tämä näkyy epäonnistuneina projekteina ja siinä, että lahjakkaita ihmisiä karkaa projektin päätyttyä muualle. (Projektipäällikkö 2014.)

2.2 Sertifikaatti todisteena projektiosaamisen tasosta

Projektiosaamisen koulutuskenttä ja tarjottavat koulutukset ovat muuttuneet ja moninaistuneet lähes räjähdysmäisesti 2000-luvulla. Virallisten yliopisto- ja korkeakoulututkintojen rinnalle on tullut yksityisten opistojen ja konsulttiyritysten kehittämiä koulutuskokonaisuuksia, diplomeja ja vastaavia. Pelkästä tutkinto- tai koulutustodistuksesta on lähes mahdoton arvioida henkilön projektiosaamisen todellista tasoa. Sertifikaatti tarjoaa tähän mahdollisuuden.

Suomessa muun muassa Projektiyhdistys sertifioi yksittäisiä henkilöitä sekä organisaatioita tai sen osia IPMA:n (International Project Management Association) kansainvälisesti hyväksytyjen sertifiointiprosessien mukaisesti. Sertifikaatti on todiste projektinhallinnan ja johtamisen kyvykkyydestä. Se on kansainvälisesti tunnustettu ja arvostettu saavutus, joka antaa oikeuden käyttää IPMA:n myöntämää ammattinimikettä. Oppilaitossertifikaatti, PMAF certificate, on IPMA:n D-tason sertifikaatin ”pikkuveli”, joka mittaa samojen asioiden tietämystä kuin aito sertifikaatti. Erona on se, että oppilaitossertifikaatin myöntäjä on Project Management Association Finland (PMAF) kansainvälisen IPMA:n sijaan.

3 TYÖELÄMÄN MUUTOS HAASTAA OPETUKSEN

3.1 Pk-yritysten erityistarpeet

Erityisen hankalaksi osaavien projektiammattilaisten saaminen on osoittautunut pk-yrityksille. Usein projektiammattilainen hakeutuu isoihin yrityksiin, joissa projektit ovat isompia ja joissa urakehitys alalla on todennäköisempää kuin pienissä yrityksissä. Isoilla yrityksillä on myös paremmat mahdollisuudet tarjota ja maksaa

työntekijöilleen alan koulutusta ja sertifiointeja. Tällä hetkellä (syyskuu 2018) esimerkiksi IPMA:n tarjoama C-tason projektipäällikön sertifiointi maksaa 2000 euroa (Projektiyhdistyksen jäsenelle 1850 euroa). Tätä ennen tarvitaan usein myös muuta alan koulutusta tai valmennuskursseja.

3.2 Muuttuva opettajuus

Opettajuus on ollut muutoksessa jo pitkään ja on sitä edelleen. Kun tutkittiin 1622 ammattikorkeakoulutoimijan näkemystä työstään (Vanhanen-Nuutinen ym. 2013, 42) havaittiin, että noin kolmasosa vastaajista määritteli itsensä tulevaisuuden moniosaajaksi. Eniten näitä vastaajia löytyi yliopettajien joukosta ja toiseksi eniten koulutus-, tutkimus- tai muiden päälliköiden joukosta. Hieman vähemmän tulevaisuuden moniosaajiksi itseään luokittelivat lehtorit. Samassa tutkimuksessa (Vanhanen-Nuutinen ym. 2013, 39–40, 47) todettiin, että yli puolet opettajista hahmotti itsensä nimenomaan opetuksen kautta ja he toivoivat opettajan työmuotojen pysyvän mahdollisimman samanlaisina. Vajaa puolet opettajista sen sijaan näki osaamisensa ammattikorkeakoulun monipuolisessa käytössä ja he halusivat toimia työelämäläheisissä töissä niin ammattikorkeakoulun kuin elinkeinoelämän puolella.

Ammattikorkeakoulujen tulevaisuus rakentunee moniosaajien toiminnalle. Mietittäväksi jääkin, miten edistää opetustyön ja TKI-työn integraatiota niin, että voitaisiin luoda kokonaisvaltaisempi kuva ja ymmärrys korkeakoulutyöstä. (Vanhanen-Nuutinen ym. 2013, 47–48.) Projektioppimisen ohjaaminen tuo mainion mahdollisuuden luoda tätä integraatiota ammattikorkeakouluissa ja vieläpä aluekehitystyön hengessä.

3.3 Projektioppiminen toteuttaa Oppiminen SeAMKissa -pedagogista ajattelumallia

Huhtikuussa 2018 julkaistiin SeAMKin yhteiset oppimisen lähtökohdat joukkoistaen tuotetussa pedagogisessa ajattelumallissa Oppiminen SeAMKissa, joka pohjautuu sosiokonstruktivistiseen oppimisenäkemykseen (ks. artikkeli toisaalla tässä teoksessa). Sen mukaisesti SeAMKilainen oppija on aktiivinen tiedonrakentaja, joka on vastuussa oppimisestaan. SeAMKilainen opettaja puolestaan nähdään ensisijaisesti osaamisen valmentajana, jonka tehtävänä on auttaa oppijaa tiedonprosessoinnissa. Oppiminen on parhaimmillaan sitä, että opiskelija ja opettaja luovat yhdessä oppimisympäristöjä, joissa molemmat oppivat. (Oppiminen SeAMKissa 2018.)

Oppiminen SeAMKissa -pedagogisessa mallissa esitellään myös, mihin suuntaan oppimisympäristöjä halutaan kehittää. Tässä kehitystyössä painottuvat työelämä-

läheisyys ja oppimisympäristöjen autenttisuus, opiskelijälähtöisyys, digitaalisuus sekä mahdollisuus projektioppimiseen. (Oppiminen SeAMKissa 2018.) On helppo todeta, että projektiosaamisen edistäminen on Oppiminen SeAMKissa -pedagogisen ajattelumallin toteuttamista käytännössä parhaimmillaan niin oppijan, opettajan kuin oppimisympäristön näkökulmasta.

4 SEAMKIN PROJEKTIOPETUKSEN KEHITTYMINEN

Projektiopetusta on SeAMKissa kehitetty jatkuvasti vuosien varrella. Tällä on haluttu vastata alueen työelämän odotuksiin ja toisaalta myös laajemmaltikin havaittuihin osaamistarpeisiin.

4.1 Projektiopetuksen historia

Projektiopetus on ollut osa Seinäjoen ammattikorkeakoulun opetustarjontaa jo ammattikorkeakoulun alusta asti. Perinteisesti se on keskittynyt tekniikan ja liiketalouden aloille, ja toteutustapana on ollut teoriapainotteinen luentokurssi harjoituksineen. Perustutkinnon tavoin myös osassa ylempiä amk-tutkintoja on alusta alkaen ollut vastaavia, joskin asiasällöltään syventäviä, projektiosaamisen yksittäisiä kursseja. Kaikilla SeAMKin kuudella alalla on ollut lisäksi muita alakoh- taisia projektejaan.

Vähitellen yrityselämän tarpeet ja käytännön projektit ovat tulleet osaksi ope- tusta. SeAMKissa tästä hyvänä esimerkkinä on ollut mm. SeAMK Projektipaja®, joka on SeAMK Tekniikan koulutuskonsepti. Siinä opiskelijat ratkovat yritysten tuotannonkehitys- ja tuotekehitysprojekteja. Ideana on, että opiskelijat oppivat teoriaa ja käytäntöä yrityslähtöisissä projekteissa. (Pajula ym. 2013.)

SeAMK FramiPro® -konsepti puolestaan toi mukaan monialaisuuden ja kaikkien alojen opiskelijoille mahdollisuuden suorittaa osan opinnoistaan monialaisissa käytännön projekteissa (Tajjala & Rintala 2013). Ongelmana kuitenkin oli FramiPro -opintojen ajoittaminen osaksi eri alojen muita opintoja. Myös opintojen laajuus (30 op) tuotti joissakin tutkinto-ohjelmissa hankaluuksia.

4.2 Projektiopetuksen kehittyvä nykypäivä

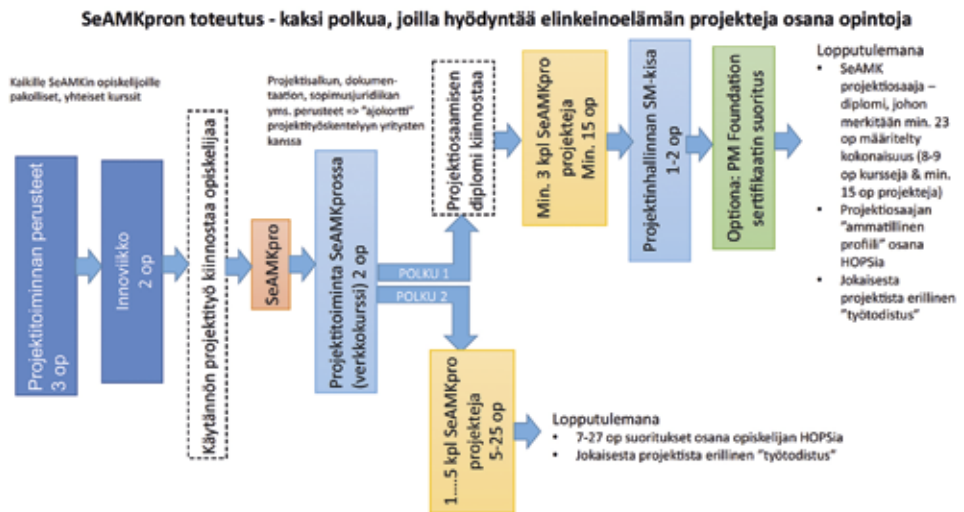
Vuodesta 2015 lähtien Seinäjoen ammattikorkeakoulussa on toteutettu ope- tussuunnitelmia, joissa kolmen opintopisteen Projektitoiminnan perusteet -opintojakso on ollut kaikille yhteinen ja pakollinen perusopinto. Tämä tarkoittaa,

että kaikki opiskelijat, alasta riippumatta, opiskelevat projektityön perusteita. Teoreettinen viitekehys on sama niin insinööreille, restonomeille, tradenomeille kuin sosionomeille. Alakohtaiset projektityön erityispiirteet otetaan huomioon opintojakson eriyttävissä harjoituksissa. Opetus on pääosin virtuaalista ja sen toteutuksessa hyödynnetään Moodle-oppimisympäristöä. (Tajjala & Pajula 2015.)

Syksystä 2016 alkaen on yhteistyössä Vaasan ammattikorkeakoulun (VAMK) kanssa toteutettu projektiosaamiseen keskittyvää englanninkielistä ylempää AMK-tutkintokoulutusta. Tämä on antanut opiskelijalle mahdollisuuden syventää projektiosaamistaan ja suunnata tutkintonsa nimenomaan tälle alalle (Tajjala & Vasikkaniemi 2016). Kyseinen koulutus myös tuo yhteen tekniikan ja liiketalouden opiskelijat, sillä VAMKissa opinnot ovat osa insinöörien ylempää AMK-tutkintoa ja SeAMKissa osa tradenomien ylempää AMK-tutkintoa (Tajjala & Aho 2017).

Keväällä 2018 toteutettiin ensimmäisen kerran SeAMK Innovaatioviikko, jossa kaikki SeAMKin ensimmäisen vuoden päiväopiskelijat sovelsivat työelämäosaamistaan monialaisissa ryhmissä aitoja työelämätoimeksiantoja ratkoen. Monimuotototeutuksen opiskelijoille kyseinen opinto tarjottiin verkkototeutuksena. Konsepti perustuu palvelumuotoiluun Design Thinking -ajatteluun ja myös tämä opinto kuuluu kaikille pakollisiin perusopintoihin. SeAMK Innovaatioviikko on vastannut myös uuden opettajuuden haasteisiin, ja oli miellyttävää huomata, että kevään 2018 toteutukseen ei ollut vaikea saada opettajavalmentajia. Heistä lähes kaikki haluavat olla mukana myös kuluvan lukuvuoden SeAMK Innovaatioviikon toteutuksessa.

Opiskelija voi jatkaa monialaisia projektiointojaan SeAMK Innovaatioviikon jälkeen niin halutessaan SeAMKProssa (Kuvio 1). Syksystä 2018 alkaen FramiPron tilalle on tullut SeAMKPro, joka on edelleen monialainen ja yritysten ja organisaatioiden toimeksiantoihin pohjautuva, mutta joustavampi projektioppimisympäristö kuin edeltäjänsä FramiPro. Uudistetussa SeAMKProssa projektit vaihtuvat periodeittain, millä on helpotettu opiskelijoiden hakeutumista projektiointoihin tutkinto-ohjelmasta riippumatta. Opiskelijan on mahdollista myös poimia vain yksittäinen projekti tai syventää laajemmin projektiosaamistaan toteuttamalla useampia projekteja. Opiskelija saa työskentelystään toimeksiantajan allekirjoittaman projektitodistuksen, millä voi olla merkitystä opiskelijan työnhaussa. Opiskelija voi halutessaan hankkia itselleen SeAMK projektiosaaja -diplomin suorittamalla SeAMK Innovaatioviikon lisäksi vähintään kolme muuta monialaista projektia ja osallistumalla projektihallinnan SM-kisan alkukarsintaan. Opiskelija voi myös sertifioida osaamisensa PMAF-sertifikaatilla.

Kuvio 1. SeAMKPro-konsepti.

4.3 Tulevaisuudennäkymiä

Tulevaisuudessa projektiopetusta halutaan kehittää edelleen työelämän tarpeita herkästi aistien ja yhteistyössä yritysten ja organisaatioiden kanssa. SeAMK on mukana muun muassa Projektiyhdistyksen sähköisten opetusmateriaalien kehitysprojektissa. Toiveena on myös saada käyntiin projekti, jossa eri ammattikorkeakoulut voisivat yhdessä kehittää sähköisen osaamismerkin projektialalle. Pääpaino tullee siirtymään toteutusympäristöjen vakiintumisen myötä kurssien sisällöllisen osaamisen kehittämiseen ja alan uusimman tiedon integroimiseen osaksi kurssisisältöjä. Tässä suuressa roolissa tulee olemaan myös yhteistyö eri ammattikorkeakoulujen ja yrityselämän kesken. Jatkossa ehkä myös nykyistä suurempi osa projektikoulutuksesta on yrityksille toteutettavaa ja erityisesti heidän tarpeisiinsa räätälöityä.

LÄHTEET

Aarni, M. 2014. Ammattimainen projektipäällikkö johtaa ensin itseään eteenpäin. Projektitoiminta (2), 50–51.

Oppiminen SeAMKissa. 2018. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 2.9.2018]. Saatavana: <https://www.seamk.fi/hakijalle/opiskelu-seamkissa/oppiminen-seamkissa/>

Pajula, J., Nevaranta, J., Kitinoja, K. & Huhtamäki, P. 2013. SeAMK Projektipaja®. Teoksessa: E. Varamäki & S. Päälysaho (toim.) Tapio Varmola - suomalaisen ammattikorkeakoulun rakentaja ja kehittäjä. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 13, 157–168.

PMI. 2013. Project management between 2010–2020. Project management talent gap report 1. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 2.9.2018]. Saatavana: <https://www.pmi.org/-/media/pmi/documents/public/pdf/business-solutions/project-management-skills-gap-report.pdf>

Projektipäällikkö, tuo onohdettu työn sankari. 2014. [Verkkoartikkeli]. Talouselämä 21.10.2014. [Viitattu 15.9.2018]. Saatavana: <https://www.talouselama.fi/uutiset/projektipaallikko-tuo-unohdettu-tyon-sankari/708336e4-5277-3b91-92e6-ffe42f3b6370>

PRY. 2016a. Projektijohtamisen tila Suomessa 2016. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 30.8.2018]. Saatavana: https://www.pry.fi/files/275/Projektijohtamisen_tila_Suomessa_2016.pdf

PRY. 2016b. Projektiyhdistys. Yleisesittely. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 3.9.2018]. Saatavana: https://www.pry.fi/files/150/PRY_Yleisesittely_2016.pdf

PRY. 2017. Projektialan ammatillinen kysely 2017. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 30.8.2018]. Saatavana: https://www.pry.fi/files/407/PRY_Ammatillinen_kysely_2017.pdf

Taijala, B. & Aho, A.-M. 2017. Monialainen projektiosaamisen: YAMK-tutkintokoulutus työelämän kehittämisen välineenä. Teoksessa: E. Varamäki, P. Junell, S. Päällysaho, S. Saarikoski & S. Uusimäki (toim.) Kansainvälinen, yrittäjähenkinen SeAMK - paras korkeakoulu opiskelijalle: Seinäjoen ammattikorkeakoulu 25 vuotta. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja. A. Tutkimuksia 26, 363–370.

Taijala, B. & Pajula, J. 2015. Monialaista massaopetusta Moodlella: Tapaus SeAMK Projektitoiminnan perusteet. Teoksessa: A. Haasio, M. Zechner & S. Päällysaho, (toim.) Internet, verkkopalvelut ja tietotekniset ratkaisut opetuksessa ja tutkimuksessa. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 22, 36–42.

Taijala, B. & Rintala, H.-M. 2013. SeAMK FramiPro® - projektitoimisto ja oppimisympäristö. Projektitoiminta (2), 82–85.

Taijala, B. & Vasikkaniemi, T. 2016. SeAMK projektiopetuksen edelläkävijänä. Teoksessa: P. Junell, A. Heikkilä, S. Päällysaho & S. Saarikoski S. (toim.) Hyvinvointia ja innovaatioita monialaisesti ja raja-aitoja madaltaen: Katsaus Seinäjoen ammattikorkeakoulun toimintaan 2016. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 25, 175–182.

Vanhanen-Nuutinen, L., Mäki, K., Töytäri, A., Ilves, V. & Farin, V. 2013. Kiviä ja keitaita – Ammattikorkeakoulutyö muutoksessa. Helsinki: HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu. HAAGA-HELIAN julkaisusarja. Tutkimuksia 1/2013.

SEAMK INNOVAATIOVIIKKO OPPIMISEN JA ALUEVAIKUTTAVUUDEN NÄKÖKULMASTA

*Satu Lautamäki, KTT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTO

Tässä artikkelissa on tarkoitus kuvata Seinäjoen ammattikorkeakoulun Innovaatioviikon merkitystä innovaatio-osaamisen ja -oppimisen näkökulmasta sekä pohtia sen aluevaikuttavuutta avoimen innovaation näkökulmasta.

SeAMK Innovaatioviikko on Seinäjoen ammattikorkeakoulun kaikkien yksiköiden ensimmäisen vuoden opiskelijoille suunnattu pakollinen opintojakso, jonka tavoitteena on oppia innovatiivista työskentelyä monialaisissa tiimeissä. SeAMK Innovaatioviikko toteutettiin ensimmäisen kerran maaliskuussa 2018. Viikon valmistelu alkoi jo vuonna 2016, jolloin SeAMKin edustajat tutustuivat JAMKissa käytettävään Innovaatioviikko-konseptiin ja sopivat konseptin hyödyntämisestä myös SeAMKissa. Vaikka peruskonsepti oli valmis, suunnitteluvaiheessa oli silti tarkennettava useita eri seikkoja, kuten aikataulutus, viestintä eri sidosryhmille, monialaisen valmentajajoukon sisäinen rekrytointi ja niin edelleen. Aikataulut ja opintojaksokuvaukset päätettiin, ja niihin sitouduttiin SeAMKin laajuisesti. Syksyllä 2018 suunnittelusta siirryttiin viestintään ja oppimisympäristön rakentamiseen sekä samanaikaisesti myös yritystoimeksiantajien hakemiseen ja sitouttamiseen.

Ensimmäisessä toteutuksessa oli mukana noin 700 opiskelijaa, jotka jaettiin kymmeneen ryhmään. Jokainen ryhmä jaettiin viiden-kuuden hengen monialaisiin tiimeihin, joten yhdessä ryhmässä oli vähintään kymmenen monialaista tiimiä. Jokainen ryhmä sai oman toimeksiannon, joka tuli paikalliselta yritykseltä. SeAMK Innovaatioviikon aikana työstettiin kymmentä eri toimeksiantoa, joissa pyrittiin esimerkiksi kartoittamaan yrityksen asiakkaita ja heidän tarpeitaan sekä kehittämään innovatiivisia ratkaisuja näihin tarpeisiin. SeAMK Innovaatioviikko palveleekin alueellista vaikuttavuutta mitä suurimmassa määrin.

Artikkeli tukeutuu sekä aihealueen kirjallisuuteen että SeAMK Innovaatioviikon aikaisten kokemusten alustavaan reflektointiin. Viikon aikana kerätyt avoimet palautteet yrityksiltä, valmentajilta ja opiskelijoilta vaativat työstämistä laadullisen sisällönanalyysin menetelmiä hyödyntäen, jota on tarkoitus tehdä myöhemmässä tutkimusvaiheessa. Tässä artikkelissa nostetaan joitakin palautteista nousseita näkökulmia esiin suorien lainausten muodossa.

2 INNOVAATIO-OSAAMISEN JA -OPPIMISEN NÄKÖKULMAT

Innovaatio-osaaminen on yksi tämän ajan osaamisvaatimuksista, mutta mitä se oikein tarkoittaa? Käsitteenä se on hyvin monimuotoinen, eikä sille ole yhtä selkeää määritelmää, vaan innovatiivisuuden liitetään esimerkiksi monialaisuutta, hyviä viestintätaitoja, luovuutta ja suunnittelukykyä (Chell & Athayde 2009, 9–10). Voitaan väittää, että tarvetta on uusille oppimistavoille, joissa innovaatio-osaaminen on ytimessä. Myös innovaatiojärjestelmiä koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että innovaatio ja oppiminen ovat tiiviisti kytkeytyneet toisiinsa (Schienstock & Hämäläinen 2001).

Useimmiten innovaatio-osaamiseen liitetään poikkitieteellinen näkökulma: nykyajan asiantuntijat työskentelevät usein tiimeissä, joissa erilaiset ammatilliset ryhmät ovat edustettuina. Poikkitieteellinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että ihmiset työskentelevät yhdessä tiiminä, mutta silti tuovat oman osaamisalueensa ja ammattitaitonsa esiin. Tällaiset tiimit kehittävät yksilöllistä ja kollektiivista päätöksentekoa ja auttavat jäseniä ymmärtämään ja arvostamaan muita tieteenaloja. Vastavuoroista oppimista tapahtuu, kun eri osapuolet tuovat omaa tietoaan yhteiseen keskusteluun ja oppivat toisiltaan, mikä vaatii hyviä viestintä- ja yhteistyötaitoja (Biddle 2010, 17).

Yhä monimutkaisempi liiketoimintaympäristö vaatii kokonaisvaltaista ja monialaista ajattelutapaa ja työskentelyä. Tässä on yksi syy, miksi vaikkapa insinööriopiskelijoiden kannattaisi hyödyntää esimerkiksi markkinointi- ja innovaatiotaitoja. Vastaavasti liiketoiminnan opiskelijoiden on hyödyllistä ymmärtää tekninen lähestymistapa asiakkaille räätälöityjen ratkaisujen tarjoamiseksi. Suomalaiset yritykset ovat tunnistaneet tämän tarpeen, jota on myös pidetty keskeisenä tekijänä yritysten globaalissa menestyksessä. Leiviskä (2001) kutsuu sitä luovaksi monitieteisyydeksi. Hän korostaa, että suomalaiset yritykset käyttävät tätä luovaa tieteidenvälisyyttä saavuttaakseen korkeamman laatutason, päästäkseen nopeammin markkinoille sekä ylipäättään joustavuuden, luovuuden ja jatkuvan

innovaation nimissä. Lisäksi hän selittää, että monitieteellisestä yhteistyöstä on suuri hyöty erityisesti silloin, kun joku ongelma ilmenee ja ratkaisut perustuvat erilaisiin osaamisiin.

Park ja Son (2010) tuovat artikkelissaan hyvin esiin poikkitieteellisyyden käsitteen eri ulottuvuudet. He painottavat, että syvimmillään poikkitieteellisyys tarkoittaa sitä, että tiimin osallistujat rakentavat uutta, yhteistä tietoa, eivätkä pelkästään tuo omia kokemus- ja tietotaustoja yhteiseen keskusteluun. Tämä voi olla yksi pedagoginen haaste myös SeAMK Innovaatioviikon kontekstissa. Uuden, yhteisen tiedon syntymistä voidaan tukea esimerkiksi siten, että hyödynnetään yhteistä prosessia, käsitteistöä ja työkaluja.

”Tässä monialaisessa viikossa huomasin itse, että kaikilla oli jollekin alalle tyypillisiä ajatuksia, esimerkiksi sosionomiopiskelijat ajattelivat enemmän ihmisläheisesti, kuin ehkäpä automaatioinsinöörit” (Opiskelija A, ravitsemisala).

”Monialainen tiimityö on varmasti hyvä asia ja sen minä itse ainakin huomasinkin. Kun meidän ryhmässä oli monelta alalta opiskelijoita niin pystyimme yhdistämään tietomme ja taitomme ja sillä saatiin tulosta ja ideoita aikaiseksi. Oli monta eri näkökulmaa samasta asiasta ja se on vaan hyvä asia. Tällä tavalla me saatiin ajatuksia liikkeelle ja pohdintaa monelta eri kantilta mitä ennen ei tullut edes ajatelleeksi. Asiantuntijoitahan me ei vielä olla, kun ensimmäistä vuotta opiskellaan mutta ehkä joskus olemmekin asiantuntijoita.” (Opiskelija B, luonnonvara-ala.)

Poikkitieteellisen tiimin oppimista on tutkittu erilaisissa yritysympäristöissä, esimerkkinä Kettlely ja Hirsh (2000), jotka tutkivat kymmentä monialaista tiimiä kuudessa organisaatiossa Iso-Britanniassa. He luokittelivat oppimistulokset kolmeen pääkategoriaan: itsestään oppiminen, organisaatiosta oppiminen ja toisista erikoistumisaloista oppiminen. Tutkimukseen osallistujien mielestä he oppivat eniten itsestään ja ymmärsivät entistä paremmin, minkälaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia ja kompetensseja poikkitieteellinen tiimityö vaatii. Henkilökohtaisten taitojen oppiminen nousi esiin myös SeAMK Innovaatioviikon opiskelijareflektoinneissa:

”Opin innovaatioviikon aikana luottamaan omaan ja tiimini luovaan ajatteluun ja ideoiden kehittämiseen. Omat tiimityöskentelytaitoni eivät muutenkaan ole olleet aiemmin kovin hyvät, joten viikon aikana tuli hyvää harjoitusta tiimissä työskentelyyn. Jatkossa tiimityöskentelytaidoista tulee varmasti olemaan hyötyä opiskelujen aikana ja niiden jälkeen myös työelämässä.” (Opiskelija C, tekniikan ala.)

"Innovaatioviikon aikana opin paljon tehokkaasta monialaisesta tiimiyöskentelystä sekä opin pohtimaan projektia ja sen suunnittelua erityisesti palveluntarjoajan näkökulmasta. Kehityin asiakaslähtöisessä ajattelussa, sekä opin tunnistamaan ja kohdentamaan palvelua erilaisille kohderyhmille." (Opiskelija D, sosiaali- ja terveysala.)

SeAMK Innovaatioviikon opiskelijat esittivät luonnollisesti myös kritiikkiä. Siitä osa liittyi viikon järjestelyihin, kuten tiloihin, aikataulutukseen ja ohjeistukseen. Samoin myös tiimiytymiseen ja luovan ilmapiirin rakentamiseen liittyen tuli kriittisen rakentavia kommentteja. Näihin tulee kiinnittää huomiota seuraavaa vuotta suunniteltaessa. Oppimisen kannalta mielenkiintoinen kriittinen näkökulma oli se, miten he kokivat liittymäpinnan heidän oman alansa opintoihin:

"Sosiaali- ja terveysalan opiskelijana en koe liiketoiminnan kehittämistä erityisen mielenkiintoiseksi ja haastavinta oli yrittää saada luotua jonkunlaista asiakasmielikuvaa yrityksestä, joka oli meidän aiheena." (Opiskelija E, sosiaali- ja terveysala.)

"Kokemuksena tämä varmaan avarsi, mutta en näe mitä hyötyä tulevalle insinöörille on [menetelmästä]...Tekniikan alalla projektipaja on mielestäni toimivampi varsinkin siinä mielessä, että yritykset ovat omalta alalta ja samalla pystyy luomaan suhteita oman alan yrityksiin." (Opiskelija F, tekniikan ala.)

Tämä liiketoiminnan ja asiakaslähtöisyyden liittymäpinta on kuitenkin olennainen elementti käytetyssä muotoiluajattelun menetelmässä (Design Thinking). Muotoiluajattelun menetelmällä on monia määrittäviä, mutta alkuperäisessä merkityksessään se tarkoittaa haastavien ongelmien ratkaisemista muotoilijoiden menetelmiä hyödyntäen. Muotoiluajattelun voidaan nähdä ohjaavan käyttäjälähtöistä innovaatioprosessia, jossa korostuu asiakkaiden tarpeiden ymmärtäminen ja ongelmaa ympäröivän liiketoiminnan analyysi, monialainen kehitystiimi, nopeat kokeilut, ideoiden visualisointi ja esittäminen (vrt. Lockwood 2009). SeAMK Innovaatioviikon prosessi rakentui muotoiluajattelun menetelmään pohjautuen, alkaen ongelman rajaamisesta, siirtyen asiakastutkimuksiin, ideointiin, konseptointiin ja nopeisiin kokeiluihin sekä päättyen lopputulosten esittämiseen. Viikko alkoi toimeksiantajien esityksillä, joissa he antoivat ongelman ratkaistavaksi, ja viikko päättyi opiskelijoiden esityksillä toimeksiantajille. Muotoiluajattelun menetelmä nousi useissa opiskelijoiden kommentteissa esiin:

"Innovaatioviikolla teimme paljon suunnittelutyötä Design Thinking -menetelmää käyttäen, joten opimme kuinka tärkeää suunnitteluvaihe on ennen idean toteuttamista" (Opiskelija G, liiketalouden ala.)

”Ideana tämä Design Thinking kuulostaa hienolle ja nykyaikaisena mutta en näe sillä mitään arvoa omalla alallani, mutta ehkä tällaisessa hommassa se on aivan hyvä” (Opiskelija H, luonnonvara-ala).

”On tärkeää paneutua muotoiluajatteluun, ymmärtää sen tarkoitus, jotta siitä saa tehokkaan työvälineen. Käsiteltävää asiaa voi lähestyä lähtemällä liikkeelle ongelmasta tai ratkaisusta. Se mikä minua Design Thinkingissä eniten innostaa on sen sosiaalisuus.” (Opiskelija I, kulttuuriala.)

3 AVOIMEN INNOVAATIOTOIMINNAN MERKITYS YRITYKSILLE JA AMMATTIKORKEAKOULUILLE

Perinteisesti innovaatiotoimintaa on arvioitu taloudellisen kannattavuuden nimissä, mutta yhä enenevässä määrin innovaatiotoimintaa arvioidaan ekologisuuden, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten näkökulmista.

Tämänhetkisessä innovaatiotutkimuksessa puhutaan paljon avoimen innovaation merkityksestä ja vaikutuksesta organisaation kilpailukykyyn, yhtyen ajatukseen, että innovaatioihin liittyvä relevantti tieto on laajasti levittäytynyt organisaation ulkopuolelle (esim. Bogers, Chesbrough & Moedas 2018; Piller & West 2014). Siinä missä aiemmin koettiin, että innovaatiotoiminta on pidettävä mahdollisimman tiukasti kontrolloituna yrityksen sisäisenä toimintona, nyt yritykset ja organisaatiot avoimesti kertovat ja aktiivisesti kutsuvat ulkopuolisia toimijoita kehittämään uusia tuotteita ja palveluita. Innovaatioajattelu on jatkuvasti yritystoiminnan ytimessä, sillä ilman uusia tai uudistettuja tuotteita, palveluita tai prosesseja yritys ei voisi uudistaa liiketoimintaansa.

Avoimen innovaatiotoiminnan mahdollisuuksia voi hyödyntää yritysten innovaatioprosessin monissa eri vaiheissa, kuten ideoinnissa, tuotekehityksessä ja kaupallistamisessa (Muller, Hutchins & Pinto 2012). SeAMK Innovaatioviikon menetelmä ja prosessi kohdistuu erityisesti yritysten ideointivaiheeseen, koska tavoitteena on kehittää määrällisesti paljon ideoita, testata niitä nopeasti potentiaalisilla asiakkailla ja rakentaa alustava konseptikuvaus, jonka pohjalta yritykset voivat jatkaa idean kehittämistä.

”[Yrityksen edustaja Innovaatioviikossa] kanssa juttelin ja hänestä Innovaatioviikko ylitti odotukset. Siitä saatiin enemmän kuin mitä arvelimme” (Yritys A, rahoituspalveluala).

"Kyllä tuossa tuli hyviä ideoita ja kyllähän meidän tuolle appsi-asiaan pitää pikkuhiljaa saada jotain konkreettistakin (Yritys B, asiantuntija-palveluala).

"Meillä on vielä tarkoitus sisäisesti purkaa työt ja kokemukset läpi ja pohtia niiden perusteella/avustuksella seuraavia steppejä aiheiden ympärillä, joten varmasti näistä on meille myös konkreettista hyötyä!" (Yritys C, media-ala.)

Innovaatio-osaamiseen liittyy väistämättä vuorovaikutteisuus, ja samoin kuin yritykset ovat kiinnostuneita avoimen innovaation mahdollisuuksista, innovaatio-toiminta tulee nähdä kasvua edistävänä tekijänä korkeakouluissa. Ammattikorkeakouluja ei pidä nähdä vain asiantuntijoiden kouluttajina, vaan niiden tehtävä olisi muokata sellaista käyttäytymistä ja taitoja, jotka vaikuttavat innovaatiotoimintaan ja sitä kautta suoraan yhteiskunnan kehitykseen. Aiemmat tutkimukset eri maissa ovat myös selkeästi osoittaneet korkeakoulujen ja yritysten yhteistyön lisäävän sekä yritysten innovaatiokapasiteettia että korkeakoulujen tietoprosessien kehittymistä. (Nho 2016; Ortega & Bagnato 2015; Spithoven & Knockaert 2012.)

Leino (2017) on analysoinut ammattikorkeakoulujen ja yritysten välistä yhteistyötä ja mallintanut yritysten, ammattikorkeakoulujen ja opiskelijoiden tuomaa ja saamaa lisäarvoa. On täysin ymmärrettävää, että osapuolilla on erilaiset tavoitteet ja motiivit osallistua yhteiskehittämiseen: yrityksissä painottuvat kaupalliset tavoitteet, ammattikorkeakoulun näkökulmassa korostuvat pedagogiset tavoitteet sekä opiskelijoita motivoiva käytännön oppiminen. Vastapainona kaikki osapuolet myös saavat lisäarvoa omaan toimintaansa. Esimerkiksi yritykset saavat systemaattista tukea ongelmanratkaisuun, ammattikorkeakoulut lisäävät tietoaan alueen yritysten tarpeista ja opiskelijat syventävät tiedollista asiantuntijuuttaan ja lisäävät itsetuntemustaan.

Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että avoin innovaatio ei ole yleistettävissä oleva ilmiö, vaan että sen luonne riippuu myös alueen ominaisuuksista. On tutkimuslöydöksiä, jotka osoittavat, että avointa innovaatiotoimintaa harjoittavat yritykset löytävät merkittävän määrän ulkoista tietoa alueellisista verkostoista. Samoin tutkimukset antavat viitteitä siitä, että alueen kulttuuriset ominaisuudet, kuten luottamus, riskinottokyky ja avoimuus vaikuttavat yritysten verkostojen rakentumiseen ja sitä kautta avoimen innovaatiotoiminnan kehittymiseen (Tödtling, Reine & Dörhöfer 2011, 1886–1887).

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

SeAMK Innovaatioviikko voidaan nähdä avoimen innovaation alustana, jossa yritykset saavat eri alojen opiskelijat mukaan ideoimaan ratkaisuja annettuihin ongelmiin ja myös nykyisten tai potentiaalisten asiakkaiden palautteet esitettyihin ideoihin. SeAMK Innovaatioviikon kokemusten pohjalta voidaan alustavasti todeta, että innovatiiviset oppimisympäristöt kehittävät osaamisen monimuotoisuutta, esimerkiksi opiskelijoiden tiimityötaitoja ja innovaatiokykyä, ajankäyttöä ja esitystaitoja sekä tukevat opiskelijan henkilökohtaista kehitystä asiantuntijana. Yritystoimeksiantajien kommentit tukevat käsitystä siitä, että SeAMK Innovaatioviikko innovaatioalustana ja muotoiluajattelu menetelmänä tuottivat yritysten käyttöön sopivaa materiaalia.

"Innovaatioviikko meni mukavasti, opiskelijoilla tuntui olevan hyvä draivi päällä. Osa opiskelijoista oli todella panostanut projektiin ja se kyllä näkyi. Hienoa oli olla mukana! Menetelmä sinällään toimii mainiosti tämäntyyppiseen innovointiin ja opiskelijat saivat nähdäkseni tarpeellisen ymmärryksen menetelmästä. Päälimmäisenä kehittämiskohtana jäi mieleen, että taustatietojen tarpeellisuutta ei voi liikaa korostaa."
(Yritys D, asiantuntijaorganisaatio.)

"Olen vakuuttunut ja varma että saimme paljon aivan loistavaa tietoa, miten toteutamme asioita yrityksessämme" (Yritys E, kaupan ala).

Siinä missä monialaisuus on ollut yrityselämän henki jo pitkään, voidaan pohtia, miksi poikkitieteelliset koulutusohjelmat tai oppimisympäristöt eivät ole yhtä laajasti hyödynnettyjä. Kriittinen kommentti voi olla, että ei haluta kouluttaa tai rekrytoida osajia, jotka ovat "Jack of All Trades, Master of None" - hyviä kaikessa mutta eivät mestareita missään. Positiiviseksi termiksi tämän voi kääntää puhumalla monikykyisyydestä (Wapnick 2017). On ymmärrettävää, että asiantuntijuutta täytyy kehittää oman alan sisällä, mutta tulevaisuuden asiantuntijoiden on entistä paremmin hallittava monialaisia taitoja. On myös selvästi nähtävissä, että innovaatiotoiminta yhä useammin syntyy eri alojen välisessä maastossa. Siksi erityisesti innovaatio-opinnot voivat toimia maaperänä, jossa monialaisuus ruokkii uuden ajan osaamista.

Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton (Etelä-Pohjanmaan liitto 2018) julkaisemassa maakuntaohjelmassa 2018–2021 yhtenä toimintalinjana on uudistumiskykyinen elinkeinoelämä. Sen saavuttamiseksi rakennetaan kokonaisvaltaisen yritystoiminnan ekosysteemiä. Alueen yrittäjyshenkisen ilmapiirin voidaan nähdä tukevan avointa innovaatiotoimintaa, mutta on myös tärkeää analysoida tarkemmin eri osapuolten näkemyksiä ja syvennettävä ymmärtämystä siten, ettei keskustella

vain yhteiskunnan, yritysten tai ammattikorkeakoulujen tason tavoitteista. Esimerkiksi yksittäisten henkilöiden, olivatpa he yritysten henkilökuntaa, opettajia tai opiskelijoita, aktiivisuudella voi olla hyvin merkittävä rooli innovaatioiden ja niihin liittyvän tietopohjan kehittämisessä (Laine, Leino & Pulkkinen 2008, 606).

Ammattikorkeakoulujen resurssit aluevaikuttavuuteen ovat elintärkeitä, jotta alueella syntyvää innovaatiotoimintaa voidaan kehittää pitkäjänteisesti ja integroidusti. Tulevaisuuden innovaatiohaasteisiin vastaten voitaisiin korkeakouluopetukseen sisällyttää yhä enemmän opintojaksoja, joissa eri oppiaineiden opiskelijat työskentelevät yhdessä moniammatillisissa ryhmissä. Investointi eri tieteenaloja yhdistäviin opintojaksoihin tukisi korkeakoulun tavoitteita olla innovatiivinen sekä pedagogiikassa että aluevaikuttavuudessa.

LÄHTEET

Biddle, J.K. 2010. Reciprocal learning in leadership. *ReSource* 29 (1), 17–19.

Bogers, M., Chesbrough, H. & Moedas, C. 2018. Open innovation: research, practices and policies. [Verkkolehtiartikkeli]. *California management review* 60 (2), 5–16. [Viitattu 15.8.2018]. Saatavana: <https://doi.org/10.1177/0008125617745086>

Chell, E. & Athayde, R. 2009. The identification and measurement of innovative characteristics of young people. Development of the youth innovation skills measurement tool. UK: National Endowment for Science, Technology and the Arts.

Etelä-Pohjanmaan liitto. 2018. Tuoreita eväitä Etelä-Pohjanmaalle maakuntaohjelma 2018–2021. [Verkkójulkaisu]. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto. Julkaisu A 58. [Viitattu 24.8.2018]. Saatavana https://www.epliiitto.fi/images/A58_Etel%C3%A4-Pohjanmaan_maakuntaohjelma_2018-2021_web.pdf

Kettley, P. & Hirsh, W. 2000. Learning from cross-functional teamwork. Brighton: The Institute for Employment Studies. IES Report 356.

Laine, K., Leino, M. & Pulkkinen, P. 2015. Open innovation between higher education and industry. [Verkkolehtiartikkeli]. *Journal of the knowledge economy* 6 (3) 589–610. [Viitattu 24.8.2018]. Saatavana ProQuest/ABI Inform -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Leino, M. 2017. Developing of a quadruple model for collaborative research actions between higher education institutions and industry. [Verkkójulkaisu] Tampere: Tampere University of Technology. Publication 1477. Diss. [Viitattu 24.8.2018]. Saatavana <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-15-3968-8>

Leiviskä, E. 2001. Creative interdisciplinarity – engineering, business and art & design students' collaboration and learning in the International Design Business Management (IDBM) program. Helsinki: University of Helsinki. Department of Teacher Education. Research report 227. Diss.

Lockwood, T. 2009. Design thinking: Integrating innovation, customer experience, and brand value. New York: Allworth Press.

Muller, A., Hutchins, N. & Pinto, M.C. 2012. Applying open innovation where your company needs it most. [Verkkolehtiartikkeli]. *Strategy & Leadership* 40 (2), 35–42. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana Emerald eJournals Premier -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Nho, H.-J. 2016. Research ethics education in Korea for overcoming culture and value system differences. [Verkkolehtiartikkeli]. *Journal of open innovation: Technology, market, and complexity* 2 (1), 3–4. [Viitattu 21.8.2018]. Saatavana <https://doi.org/10.1186/s40852-016-0030-3>

Ortega, L. M. & Bagnato, V. S. 2015. The practice of innovation at Brazilian public university: The case of the university of São Paulo. [Verkkolehtiartikkeli]. *Brazilian journal of science and technology* 2 (1), 1–15. [Viitattu 21.8.2018]. Saatavana doi:10.1186/s40552-015-0011-2

Park, J.-Y. & Son, J.-B. 2010. Transitioning toward transdisciplinary learning in a multidisciplinary environment. [Verkkolehtiartikkeli]. *International journal of pedagogies and learning* 6 (1), 82–93. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana ProQuest/ABI Inform -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Piller, F. & West, J. 2014. Firms, users, and innovation – An interactive model of coupled open innovation. Teoksessa: H. Chesbrough, W. Vanhaverbeke & J. West (eds.) *New frontiers in open innovation*. Oxford: Oxford University Press, 29–49.

Schienstock, G. & Hämäläinen, T. 2001. Transformation of the Finnish innovation system: A network approach. Helsinki: Sitra. Sitra reports series 7.

Spithoven, A. & Knockaert, M. 2012. Technology intermediaries in low tech sectors: The case of collective research centres in Belgium. [Verkkolehtiartikkeli]. *Innovation: Management, policy & practice* 14 (3), 375–387. [Viitattu 24.8.2018]. Saatavana ProQuest/ABI Inform -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Tödting, F., van Reine, P. P. & Dörhöfer, S. 2011. Open innovation and regional culture - findings from different industrial and regional settings. [Verkkolehtiartikkeli]. *European planning studies* 19 (11), 1885–1907. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana ProQuest/ABI Inform -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Wapnick, E. 2017. *How to be everything: A guide for those who (still) don't know what they want to be when they grow up*. New York: HarperCollins Publishers.

FRAMIPRO ALUEVAIKUTTAJANA 2012–2018

*Merja Juppo, KTM, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Sirkku Uusimäki, FM, palvelupäällikkö
SeAMK Toimisto*

1 JOHDANTO

Monialainen projektioppimisympäristö FramiPro (FP) käynnistyi Seinäjoen ammattikorkeakoulussa (SeAMK) EAKR-hankerahoituksella toteutettuna pilottina syksyllä 2012. FramiPron keskeisenä lähtökohtana oli hioa opiskelijoiden kehittämismahdollisuuksia työelämän arjoissa projekteissa. Samalla haluttiin vahvistaa opiskelijoiden taitoa työskennellä monialaisissa tiimeissä ja nostettiin opiskelijoiden vuorovaikutusosaamisen kehittäminen tärkeään rooliin. (Loppela ym. 2013, 143.) Taustalla oli muun muassa Vanhanen-Nuutisen, Laitinen-Väänäsen ja Väänäsen (2012) havainto siitä, että muuttuvan työelämän vaatimukset edellyttävät ammattikorkeakouluilta aivan uudenlaista pedagogiikkaa ja yhteistyötä työelämän kanssa. He katsovat, että esimerkiksi verkottuneet osaamisympäristöt ja hybridiosaaminen ovat edellytyksiä uusille työn tekemisen muodoille. Myös eri alojen osaamisen yhdistäminen sekä poikkitieteellisyys nähdään keskeisinä elementteinä uudistuvassa pedagogiikassa.

FramiPro-hankkeella haluttiin myös kehittää opetuksen sisältöä ja toteutustapaa, että se vahvistaisi elinkeinoelämän ja yritysten innovaatiotoimintaa. Yhtenä tavoitteena oli myös opettajien ja opiskelijoiden yrittäjämäisen toimintatavan edistäminen. (Vasikkaniemi 2014, 10.)

Työskentelystä saatujen hyvien kokemusten perusteella FramiProsta tuli osa SeAMKin pysyvää toimintaa vuonna 2014. Se tarjosi toiminta-aikanaan SeAMKin kaikkien koulutusalojen opiskelijoille mahdollisuuden suorittaa osa tutkinnostaan, enimmillään noin 30 op, käytännön työelämälähtöisten projektien parissa. (Taijala & Vasikkaniemi 2016, 177.) Kaikkiaan FramiProssa toteutettiin 145 projektia.

FramiPron opiskelijoiden viimeiset monialaiset työelämäprojektit saatiin valmiiksi keväällä 2018, jonka jälkeen SeAMKPro on jatkanut FramiPron toimintaa hieman uudistetussa muodossa syksyllä 2018. Tässä artikkelissa pyritään kuvaamaan,

millainen aluevaikuttaja FramiPro on ollut vuosina 2012–2018 ja millaisen perinnön toteutetut FramiPro-projektit ovat jättäneet SeAMKProille. Aluevaikuttavuutta tarkastellaan tässä artikkelissa yritysten ja muiden toimeksiantajina olleiden organisaatioiden näkökulmasta, ei opiskelijoiden kannalta.

2 FRAMIPRO YHTEISTYÖSSÄ ALUEEN YRITYSTEN KANSSA

Ammattikorkeakoululaki edellyttää 6 §:n mukaan ammattikorkeakoulun yhteistyötä alueensa elinkeino- ja muun työelämän kanssa (L 14.11.2014/932). Tämä lain vaatimus näkyy SeAMKin strategiasa (SeAMK 2016) kahdessa painopistealueessa: strategisessa verkostoitumisessa ja aluevaikuttavuutena. SeAMKin strategista verkostoitumista toteutetaan kehittämällä koulutuksessa sekä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassa (TKI) pk-yrityksiä palvelevia yhteistyömalleja. SeAMKin strategiasa (SeAMK 2016) aluevaikuttavuus puolestaan on huomioitu täydentävänä strategisena valintana. Aluevaikuttavuuden vahvistamisen keinoina strategiaan on merkitty alueen osaamistason vahvistaminen korkeakouluopintojen tarjonnan kautta. Varamäki (2017) on tarkentanut, että SeAMKissa aluevaikuttavuus näkyy opetuksen lisäksi myös TKI-toiminnassa. Varamäki (2017; 2018) on kahdessa artikkelissaan tarkastellut SeAMKin aluevaikuttavuutta maakunnassa tutkimus- ja kehittämistoiminnan volyymiä kuvaavilla mittareilla. Vuonna 2016 SeAMK on tehnyt yhteistyötä 504 yrityksen, 84 julkisen organisaation ja 59 kolmannen sektorin organisaation kanssa. Lisäksi opiskelijoiden alueen yrityksille tekemillä opinnäytetöillä, harjoittelulla sekä opiskelijaprojekteilla on aluevaikutusta. Varamäki toteaa, että aluevaikuttavuutta pitäisi tutkia myös siitä näkökulmasta, miten SeAMKin toiminta on vaikuttanut yrityksen kehitykseen. Ammattikorkeakoulun vaikutusta yritysten kasvuun ja kehitykseen on kuitenkin hankala todentaa, koska yrityksessä tapahtuviin muutoksiin vaikuttaa myös moni muu asia.

FramiPron (FramiPro 2014) aloittaessa toimintansa hankkeena vuonna 2011 sen yhtenä tavoitteena oli toteuttaa SeAMKin strategiaa ja siinä erityisesti maakunnan osaamisen kehittämistä. Tavoitteena oli myös maakunnan elinkeinoelämän ja erityisesti maakunnan pk-yritysten innovaatiotoimintaa edistävä TKI-toiminta huomioiden elinkeinoelämän muuttuvat tarpeet. Hankkeen loppuraportin mukaan FramiPro-toiminta oli osoittautunut keinoksi laajentaa yhteistyöverkostoja erityisesti pk-yrityksiin. FramiPron asiakaslähtöisellä ja matalan kynnyksen yhteistyömallilla on ollut vaikutusta siihen, että pk-yritykset ovat kiinnostuneet yhteistyöstä korkeakoulun kanssa. Vuoden 2013 syksystä lähtien FramiPron projektiyhteistyötä laajennettiin julkiselle sektorille hankkeen ulkoisten arvioijien,

Lahden ammattikorkeakoulun rehtori Outi Kallioisen ja Haaga-Helian yliopettaja Kimmo Mäen, esittämien kehittämiskohteiden mukaisesti.

FramiPro-hankkeen aikana luotiin FramiPro-projektien toteuttamismalli, joka on kuvattu FramiPro-projektikäsi kirjassa. Pysyvällä FramiPro-projektien prosessilla toteutetut projektit ovat varmistaneet, että laatu on pysynyt tasaisena kaikissa toimeksiantajille tehdyissä projekteissa.

3 METODOLOGIA

Tässä selvityksessä käytettiin kahta eri tutkimusmenetelmää: sisällönanalyysiä ja kyselyä. FramiPro-konseptissa kukin projekti dokumentoitiin projektikansiona. Se sisältää muun muassa projektin toimeksiannon, projektisuunnitelman, asiakkaalle luovutetut dokumentit ja loppuraportin (FramiPro 2017, 28). Tässä selvityksessä FramiPron arkistossa olevat 145 projektikansiota vuosilta 2012–2018 analysoitiin sisällönanalyysillä alueellisen vaikuttavuuden näkökulmasta. Koskisen, Alasuutarin ja Peltosen (2005, 131) mukaan varsinkin mennyttä aikaa tutkittaessa kirjalliset aineistot antavat luotettavamman aineistopohjan kuin pelkästään esimerkiksi haastattelut. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan aineiston pelkistämistä, järjestämistä ja luokittelua tiiviiseen ja selkeään muotoon säilyttäen kuitenkin sen sisältämän informaation (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109).

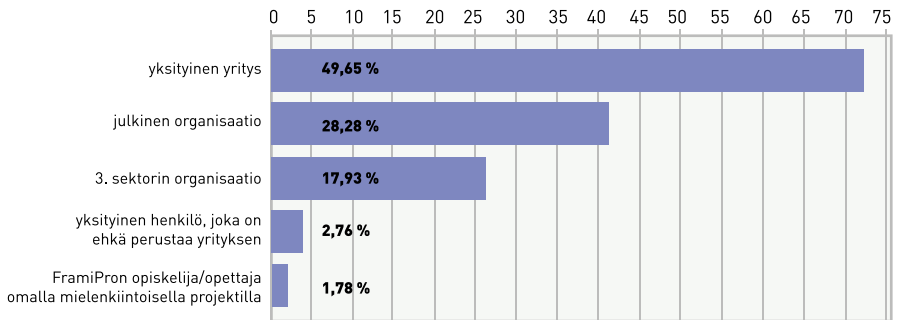
Lisäksi toukokuussa 2018 tehtiin kysely syksyn 2016–kevään 2018 aikana FramiProssa mukana olleille toimeksiantajille. Kysely lähetettiin 60 toimeksiantajalle, ja vastauksia saatiin 14 kpl (23 %). Kyselyssä haluttiin selvittää toimeksiantajien käsityksiä siitä, miten FramiPro-projektit ovat vaikuttaneet heidän organisaatioonsa. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2008, 196) mukaan avoimien kysymysten etuna on se, että vastaaja voi vapaasti kertoa, mitä hänellä on mielessään. Toisaalta avoimissa kysymyksissä vastausten kirjavuuden vuoksi analysointi on vaikeaa.

4 FRAMIPRON TOIMEKSIANNOT

4.1 Toimeksiantajien organisaatiotyypit ja sijainti

FramiPro-projektien toimeksiantajista noin puolet on ollut yksityisiä yrityksiä (Kuvio 1). Julkisia organisaatioita kuten kuntia, kuntien elinkeinotoimia, kuntayhtymiä, peruspalveluliikelaitosyhtymiä, oppilaitoksia ja seurakuntia, on ollut toimeksiantajista noin 28 %. Kolmannen sektorin organisaatioita toimeksiantajista oli

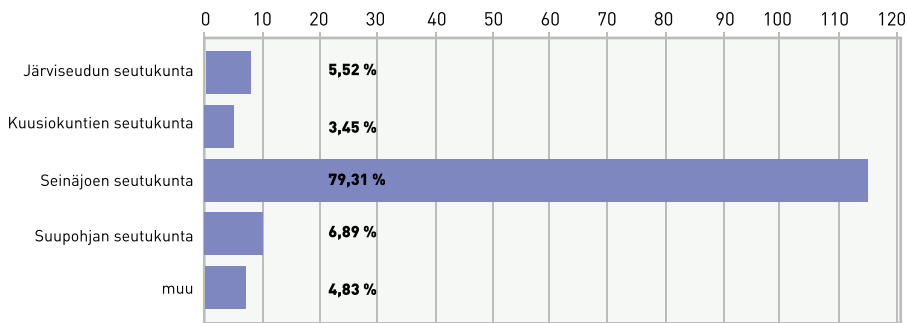
noin 18 %. Niillä tarkoitetaan voittoa tuottamattomia rekisteröityjä yhdistyksiä ja muita vapaaehtoisverkostoja. Lisäksi noin 3% projektien toimeksiantajista oli yksityisiä henkilöitä, joilla oli aikomus perustaa yritys. FramiPron alkuaikoina on myös toteutettu kaksi opiskelijan ja opettajan ehdottamaa tiedonhakuprojektia. Lisäksi FramiPro-projekti on ollut jonkin hankkeen osana 12 toimeksiannossa.

Kuvio 1. FramiPron toimeksiannot organisaatiotyypin perusteella.

FramiPro-projekteja on tehty kaikkiin Etelä-Pohjanmaan seutukuntiin (Kuvio 2). Seinäjoen seutukuntaan on suunnattu FramiPro-projekteista lähes 80 % eli 115 kpl. Suupohjaan projekteja on tehty 10, Järviseudulle 8 ja Kuusiokuntiin 5. Etelä-Pohjanmaan ulkopuolelle on tehty 7 projektia, joista suurin osa Pohjanmaalle. FramiProssa on toteutettu myös muutama valtakunnallinen projekti.

Tarkasteltaessa toimeksiantajien kotikuntia huomataan, että eniten projektitoteutuksia on tehty seinäjokisille toimeksiantajille eli 82 toimeksiantoa. Tämä on noin 60 prosenttia kaikista toimeksiannoista. Toiseksi eniten oli kurikkalaisia toimeksiantajia eli 19 kpl, mikä on noin 14 % toimeksiannoista. Kauhajokelaisia toimeksiantoja toteutettiin FramiProssa 10 kpl. Viisi toimeksiantoa on tehty alajärveläisille, ilmajokisille ja kauhavalaisille toimeksiantajille. Kolme toimeksiantoa saatiin Lappajärveltä ja Lapualta. Sekä Kuortaneella että Ähtärissä toteutettiin kaksi toimeksiantoa ja yksi Alavudella. Kuudessa eteläpohjalaisessa kunnassa ei ollut yhtään FramiPro-projektia. Tällaisia kuntia olivat Evijärvi, Isojoki, Karijoki, Soini, Teuva ja Vimpeli. Joitakin projekteja on toteutettu Pohjanmaan maakunnan puolella; muun muassa Isossakyrössä ja Vaasassa.

Kuvio 2. Toimeksiantajien seutukunta.

4.2 Toimeksiantajien toimialat

Toimeksiantajien suurimman ryhmän muodostavat organisaatiot, jotka kuuluvat toimialaluokkaan Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta (25 kpl). Näitä ovat esimerkiksi julkisia ja yksityisiä asiantuntijapalveluja tarjoavat organisaatiot. Terveys- ja sosiaalipalveluja tarjoavat yritykset muodostavat toiseksi suurimman toimialaryhmän (21 kpl). Kolmanneksi eniten toimeksiantajissa on koulutusta antavia yrityksiä (20 kpl). Taide- viihde ja virkistys -toimialoille tehtiin 11 FP-projektia. Kaupan alalle toteutettiin 9 projektia, samoin kuin majoitus- ja ravitsemistoiminnankin aloille. Julkinen hallinto oli toimeksiantajana kahdeksassa, teollisuus seitsemässä ja maatalous neljässä projektissa. Informaation ja viestinnän toimialalle tehtiin neljä projektia. Loput toimeksiantajat olivat yksittäisiä muille toimialoille kuuluvia.

4.3 Toimeksiantojen sisältö

Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmin toimenpiteitä, joita on tehty FP-projekteissa vuosien 2012–2018 välisenä aikana (Taulukko 1).

Taulukko 1. FP-projekteissa tehdyt toimenpiteet.

Mitä on tehty	kpl
Tapahtumat	24
Palvelu- ja tuotemuotoilu • Palvelumuotoilu 12 kpl • Tuotemuotoilu 14 kpl	26
Liiketoiminnan kehittäminen	11
Markkinoinnin suunnittelu ja toteutus • Markkinointisuunnitelma, -kampanja 28 kpl • Markkinointiviestintä suunnitelma 5 kpl • Sosiaalisen median suunnitelma 2 kpl • Visuaalinen ilme 64 kpl • Logo 11 kpl • Kotisivut 27 kpl • Mainosvideo 6 kpl	143
Tutkimus, kartoitus, selvitys, analyysi • Kysely 27 kpl • Haastattelu 6 kpl • Työpaja 1 kpl • Analyysit 35 kpl • Tiedonhankinta 3 kpl	72

Tapahtumat

Tutkimusaineistosta nähdään, että vuosina 2012–2018 FP:ssa suunniteltiin ja toteutettiin 24 eri tapahtumaa. Esimerkiksi Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n Perheily-tapahtuma Seinäjoella oli projektin aiheena seitsemän kertaa. Muita tapahtumia ovat olleet esimerkiksi verenluovutustilaisuus SPR:n veripalvelulle sekä osa JIK ky:n päihdeviikon tapahtumista. Projekteissa on myös suunniteltu ja toteutettu avointen ovien päiviä, workshop- ja koulutuspäiviä, paneeli-iltoja, tyhy-päivä, lehdistöpäivä, rekrytointitapahtuma sekä pienet messut.

Palvelu- ja tuotemuotoilu

FramiPron toiminta-aikana tuotteistettiin palveluita 12 projektissa. Ne sisälsivät ideointia, kehittämistä, palvelutapahtuman kuvauksia sekä dokumentointia. Esimerkiksi Start up refugees -vapaaehtoisverkostolle on kehitetty kahdessa eri pro-

jektissa turvapaikanhakijoiden koulutusluokitus- ja ammattiluokitusjärjestelmät. Tuotemuotoilua oli 14 eri projektissa. Niissä on muuan muassa konkreettisesti ideoitu, kehitetty ja testattu tuotteita. Lisäksi on suunniteltu myymälän layouteja ja messuosastoja. Opiskelijoiden graafisen muotoilun osaamista on hyödynnetty esimerkiksi projektin aikana tuotetun työkirjan ulkoasun suunnittelussa.

Liiketoiminnan kehittäminen

Yritysideoita on kehitetty ja liiketoimintaa on suunniteltu kuudessa projektissa. Lisäksi viidessä projektissa on analysoitu toimeksiantajan yrityksen liiketoimintaa.

Markkinoinnin suunnittelu ja toteutus

FP-projekteissa on tehty kaikkiaan 143 markkinointiin liittyvää toimenpidettä. Projekteissa on esimerkiksi laadittu markkinointisuunnitelmia ja -kampanjoita sekä tehty markkinointiviestintäsuunnitelmia muun muassa sosiaalisen median hyödyntämiseen.

Markkinointiviestinnän visuaaliseen ilmeeseen liittyvien tehtävien sisältönä on ollut markkinointimateriaalin uudistamista ja yhtenäistämistä. Näissä projekteissa on esimerkiksi suunniteltu mainoksia, käyntikortteja ja asiakirjapohjia sekä työstetty myyntipuheita ja messusuunnitelmia. Myös logoja eli liikemerkkejä on suunniteltu.

FramiPro-projekteissa on myös suunniteltu ja toteutettu yritysten kotisivuja ja kuvattu mainosvideoita.

Tutkimus, kartoitus, selvitys, analyysi

Toteutetut kyselyt ovat olleet pääosin tarvekartoituksia, asiakastyytyväisyyskyselyjä ja tunnettuuskyseilyjä.

Haastatteluja aineiston perusteella on tehty kuusi kappaletta. Ne ovat useimmiten liittyneet hankkeisiin ja ovat olleet asiantuntijahaastatteluja.

Yrityksen toiminnan analyyseissä on tehty muun muassa riskikartoituksia ja analysoitu kokonaisvaltaisesti yrityksen liiketoimintaa, verkkokaupan ja kotisivujen toimivuutta sekä palvelutarjoomaa. Lisäksi on tehty asiakasanalyyskejä, kilpailija-analyyseja, markkinakartoituksia, yhteistyökumppaneiden kartoituksia sekä rahoituskartoituksia.

Tiedonhankintaan liittyvissä toteutuksissa on muun muassa tutkittu hiljaisia signaaleja ja kerätty ideoita ja trendejä yrityksen tarjooman kehittämiseen. Toimeksiannot ovat voineet myös sisältää puhdasta tiedon keräämistä toimeksiantajan tarpeisiin. Joissakin projekteissa on esimerkiksi kerätty toimeksiantajalle tietoa hakukoneoptimoinnista, esteettömyydestä ja toimintaan vaikuttavista lakiasi-oista. Lisäksi projekteissa on kartoitettu, vertailtu ja analysoitu erilaisia tavaroita, järjestelmiä, palveluita, tavarantoimittajia ja jälleenmyyjiä.

4.4 Toimeksiannon vaikuttavuus

Seuraavaksi aineistoa arvioitiin toimeksiannon vaikuttavuuden kannalta (Taulukko 2). Toimeksiantajat arvioivat, että lähes 70 % FramiPron toimeksiannoista vaikutti toimeksiantajan omaan organisaatioon. Toimeksiantajan omaan kuntaan FP-toteutuksen nähdään vaikuttaneen noin 7 %:ssa toimeksiannoista. Näissä tapauksissa toimeksiantajat ovat olleet yleensä julkisia organisaatioita, tyypillisesti kuntia. Samoin projektin koettiin vaikuttaneen toimeksiantajan omaan seutukuntaan noin 7 % toimeksiannoissa. Tällöin toimijoina ovat olleet tyypillisesti julkiset seutukunnalliset toimijat kuten kuntayhtymät ja rekisteröidyt yhdistykset. Koko Etelä-Pohjanmaan maakuntaan vaikuttaneita toimeksiantoja voidaan katsoa ollen noin 12 %. Näissä tapauksissa toimeksiantajat ovat olleet tyypillisesti koko Etelä-Pohjanmaan alueella toimivia rekisteröityjä yhdistyksiä sekä eteläpohjalaisia hankkeita. Voidaan arvioida, että kolmella projektilla on ollut myös valtakunnallista vaikuttavuutta. Esimerkiksi Start up refugees -vapaaehtoisverkostolle kehitettyjä turvapaikanhakijoiden koulutusluokitus- ja ammattiluokitusjärjestelmiä on voitu hyödyntää valtakunnallisesti.

Taulukko 2. Arvioitu FramiPro-projektin vaikutuksen kohdistuminen.

Vaikutuksen kohde	Toimeksiantojen lukumäärä	Toimeksiantojen osuus (N=145)
oma yritys	100	69 %
oma kunta	10	7 %
oma seutukunta	10	7 %
Etelä-Pohjanmaa	17	12 %
Pohjanmaa	5	3 %
koko Suomi	3	2 %

Miten toimeksiannot ovat vaikuttaneet organisaatioissa?

Toimeksiantajille tehdyn kyselyn perusteella vaikuttaa siltä, että FramiPro-projekteilla on ollut vaikutuksia organisaatioihin paitsi operationaalisella myös strategisella tasolla. Esimerkiksi yhdessä projektissa tehdyt konkreettiset operatiiviset toimenpiteet ovat auttaneet toimeksiantajaa:

“Someprojekti kasvatti somenäkyvyyttämme.”

“Opiskelijoiden laatima helpot kysely- ja analyysityökalut ovat hyvä pohja tiedolla johtamiseen ja kehittämiseen tapahtumien avulla.”

“Projekti helpotti yhdistyksen hallituksen työmäärää suuresti ja saimme perehtyä muihin asioihin samanaikaisesti. Opimme opiskelijoiden voimavaran, jota aiomme käyttää myöhemmin avuksi.”

FramiPro-projekteilla on ollut vaikutus jopa toimeksiantajayrityksen strategiatyöhön sekä yrityksen asemointiin ja muutokseen:

“Projekti auttoi hahmottamaan, miten yritys sijoittuu markkinoilla vastaavien yritysten joukkoon. Projekti on johtanut yrityksen toiminta-ajatuksen ytimen kirkastamiseen sekä markkinoinnin ja myynnin kehittämiseen. Projektilla on ollut myös monia muita pienempiä vaikutuksia yrityksen toimintaan.”

“Projekti tarjosi uutta näkökulmaa ja kaivattua hetkellistä muutoksen vauhdittamista.”

FramiPro-projekteissa tehdyt tutkimukset ovat auttaneet toimeksiantajia:

“Olemme sen perusteella pystyneet parantamaan asiakaspalveluamme.”

“Saimme hyvin tietoa nuorten pankkipalveluiden kehittämiseen. Olemme ottaneet näitä huomioon oman päivittäisen toiminnan kehittämisessä.”

FramiPro-projektit ovat monen toimeksiantajan mielestä olleet hyvä keino saada ulkopuolinen näkökulma yrityksen toimintaan, palveluihin ja tuotteisiin. FramiProssa on muun muassa toteutettu useita verkkokaupan käytettävyyssanalysejä, joiden perusteella yritykset ovat voineet kehittää verkkokauppaansa asiakaslähtöisemmäksi:

”Projektissa selvitettiin verkkokauppamme heikkouksia, vahvuuksia, kehityskohteita jne. Näitä tuloksia käytettiin pohjana, kun lähdimme oman mainostoimistomme kanssa työstämään verkkokauppamme uudistusta. Osa muutoksista tehtiin sivuillemme heti toimintoja parantaaksemme, kun taas osa odottaa viimeistään syksyllä tapahtuvaa verkkokaupan uudistusta. Opiskelijaprojekti siis auttoi yritystämme tuomalla ns. asiakkaan näkökulman verkkokauppamme ulkoasuun ja toimintoihin. Projektin ansiosta huomasimme sivuistamme sellaisia seikkoja, joihin emme olisi osanneet kiinnittää huomiota ilman heidän tutkimustaan.”

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän selvityksen perusteella voidaan sanoa, että FramiPro on omalta osaltaan toteuttanut SeAMKin strategiaa tekemällä konkreettista yhteistyötä alueen elinkeino- ja muun työelämän kanssa. Lisäksi FramiPro on osaltaan ollut vaikuttamassa Etelä-Pohjanmaan kehitykseen.

FramiPro-hankkeen aikana toteutetun ulkoisen arvioinnin suositusten pohjalta kehittämiskohteeksi määriteltiin projektiyhteistyön laajentaminen myös julkiselle sektorille. Tämän tavoitteen voidaan katsoa toteutuneen FramiProssa hyvin: noin puolet FramiPro:n projekteista on tehty alueen pk-yrityksille ja noin puolet julkiselle ja kolmannen sektorin toimijoille.

Lähes 80 % FP-projekteista on tehty Seinäjoen seutukunnassa vaikuttaville organisaatioille. Luku vaikuttaa suurelta, mutta Seinäjoen seutukunta on asukasmäärältään 2/3 koko Etelä-Pohjanmaan väestömäärästä. Näin ollen projektit eivät ole erityisen paljon suosineet Seinäjoen seutukuntaa. Aivan kaikki eteläpohjalaiset kunnat eivät ole tarjonneet FP:lle toimeksiantoja. Merkittävin syy tähän vaikuttaa olevan se, että em. kunnat sijaitsevat Etelä-Pohjanmaan laitamilla eikä niissä ole SeAMKin koulutusta tai muuta toimintaa.

Selvityksen perusteella voidaan todeta, että FP-projektit ovat vahvasti keskittyneet toimeksiantajien liiketoiminnan käytännönläheiseen suunnitteluun ja kehittämiseen, mihin toimeksiantajat ovat olleet tyytyväisiä.

SeAMKin monilaiset projektiopinnot FramiPro-opintoina ovat loppuneet keväällä 2018. FramiPro on kuitenkin jättänyt hieman eri konseptilla toimivalle SeAMKPro:lle perintönä hyväksi koetut käytännöt monilaisten opiskelijaprojektien toteuttamiselle sekä yhteistyölle eteläpohjalaisen elinkeino- ja työelämän kanssa.

LÄHTEET

FramiPro. 2014. EAKR-projektin loppuraportti. Julkaisematon.

FramiPro. 2017. SeAMK FramiPro – Projektikäsikirja versio 4.0. Julkaisematon

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. 2005. Laadulliset menetelmät kauppatieteissä. Tampere: Vastapaino.

L 14.11.2014/932. Ammattikorkeakoululaki.

Loppela, K., Viljamaa, A.-M., Tajjala, B. & Rintala, H.-M. 2013. FramiPro: TKI-integroitu monialainen oppimisympäristö. Teoksessa: E. Varamäki & S. Päällysaho (toim.) Tapio Varmola – suomalaisen ammattikorkeakoulun rakentaja ja kehittäjä. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 13, 143–156.

SeAMK. 2016. Kansainvälinen yrittäjähenkkinen SeAMK: Paras korkeakoulu opiskelijalle: Strategia 2015–20. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 16.8.2018]. Saatavana: <https://intra.seamk.fi/loader.aspx?id=f105ecf2-6e12-4f32-9c6b-4025aeb150ce>

Tajjala, B. & Vasikkaniemi, T. 2016. SeAMK projektiopetuksen edelläkävijänä. Teoksessa: P. Junell, A. Heikkilä, S. Päällysaho & S. Saarikoski (toim.) Hyvinvointia ja innovaatioita monialaisesti ja rajoittoa madaltaen. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 25, 175–182.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vanhanen-Nuutinen, L., Laitinen-Väänänen, S. & Väänänen, I. 2012. Työelämä haastaa ammattikorkeakoulupedagogiikan. Teoksessa: H. Kotila & K. Mäki (toim.) Ammattikorkeakoulupedagogiikka 2. Helsinki: Edita, 260–275.

Varamäki, E. 2017. SeAMKin TKI-toiminnan vaikuttavuutta omalla alueella. [Verkkolehtiartikkeli]. [Viitattu 16.8.2018]. Saatavana: <http://verkkolehti.seamk.fi/arkisto/lokakuun-2017-verkkolehti/seamkin-tki-toiminnan-vaikuttavuutta-omalla-alueella/>

Varamäki, E. 2018. SeAMKin aluevaikuttavuus merkittävää. [Verkkolehtiartikkeli]. [Viitattu 16.8.2018]. Saatavana: <http://verkkolehti.seamk.fi/arkisto/maaliskuu-2016/seamkin-aluevaikuttavuus-merkittavaa/>

PROJEKTIPAJA ALUEELLISENA VAIKUTTAJANA

*Pasi Junell, TkT, yliopettaja
SeAMK Tekniikka*

1 JOHDANTOA

Projektipaja on Seinäjoen ammattikorkeakoulun (SeAMK) Tekniikan koulutuskonsepti. Projektipajakonsepti on kehitetty vuosina 2007–2009 Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiön tuella teknologiateollisuutta palvelevan, yrityslähtöisen insinööriopetuksen tarpeisiin. Lähtökohtana konseptin kehittämiseksi oli saada opintoihin vastapainoa teoreettiseksi koetuille oppiaineille. Myös alueen yrityksistä ilmaistiin tarve projektipajan tyypiselle opetuksen mallille.

Projektipaja koettiin alkutaipaleillaan laajasti hyväksi ja innovatiiviseksi koulutusformaatiksi. Projektipaja palkittiin vuonna 2009 STTK:n ja Arenen työelämäetiedon kehittämispalkinnolla, vuonna 2010 INSSI Foorumissa yhtenä parhaista insinööriopetuksen käytänteistä ja vuonna 2011 Alfred Kordelinin yleisen edistys- ja sivistysrahaston Seinäjoen rahaston teknologiapalkinnolla. Alkutaipaleella projektipajasta myös kirjoitettiin useita artikkeleita, joissa opintojen toimintaperiaate esiteltiin ja sen tuloksia arvioitiin. (Huhtamäki 2009; Huhtamäki 2010; Pajula ym. 2011; Pajula ym. 2013.)

Todellinen mittari koulutuskonseptin hyvyydestä saadaan kuitenkin ajallisen ulottuvuuden myötä. Nyt Projektipaja on konseptina saavuttanut yli kymmenen vuoden iän ja opetus on vakiinnuttanut asemansa osana SeAMKin Tekniikan opetusta. Saatujen kokemusten myötä on mahdollista arvioida sitä monimuotoisuutta, jonka projektipajaopinnot ovat tuoneet tekniikan opetukseen. Tämän artikkelin tavoitteena on kertoa siitä, että projektipaja on opetusformaattina edelleen käytössä ja voi hyvin. Artikkelin myötä luodaan katsauksen siihen, miten projektipajan yrityslähtöiset projektit jakautuvat alueellisesti.

2 PROJEKTIPAJAN TOIMINNALLINEN MALLI

Projektipaja on käytännönlähtöinen ja aktiivinen projektioppimismalli, jossa opiskelijatiimit kehittävät teknistä osaamistaan ja projektitaitojaan ratkomalla

yritysten tuotannonkehitys- ja tuotekehitysprojekteja opettajan ja yrityksen edustajan ohjauksessa. Projektipajassa opiskelijat oppivat teoriaa ja käytäntöä yrityslähtöisissä projekteissa ja saavat oppimisensa perusteella opintosuorituksia. Projektipajan toimintaperiaate on havainnollistettu kuviossa 1.

Valtaosa projektipajan projektitoimeksiannoista saa alkunsa yrityksen tarpeesta ratkaista jokin ongelma. Yritys antaa toimeksiannon lyhyenä kuvauksena projektipajan yhdysopettajalle. Projektivaihtoehdot asetetaan opiskelijoille tarjolle ja opiskelijat muodostavat projektitiimin, joka tarttuu toimeksiantoon. Opiskelijatiimit voivat valita projektijoukosta mieleisensä, jolloin motivaatio projektin tekemiseen varmistuu. SeAMK Tekniikan opetushenkilöstöstä valitaan resurssien puitteissa paras asiantuntijuus ohjaamaan projektia. Tarvittaessa opiskelijatiimiä vahvistetaan ohjaajan toimesta toisen koulutusohjelman opiskelijoilla. Näin projektitiimeihin saadaan riittävä moniteknillisuus. Osaan projekteja päätyy myös SeAMK Tekniikan vaihto-opiskelijoita. Toimeksiantoja antavien yritysten näkökulmasta projektipajat tuottavat toisaalta ratkaisuehdotuksia sellaisiin ongelmiin, joita ei yrityksessä ehditä ratkaista. Toisaalta yritykset saavat myös kontakteja tuleviin nuoriin insinööreihin ja tuntuman siitä osaamisesta, mitä heillä on.

Kuvio 1. Projektipajakonseptin periaate (Huhtamäki 2010).

Periaatteeltaan projektipajan kaltaisia oppimisformaatteja on toki muitakin. Esimerkiksi SeAMKin SeAMKProssa on vastaavanlainen, mutta monitieteellinen toimintaperiaate. Projektipajan ero useimpiin kilpaileviin formaatteihin on se, että projektipajaopinnot kuuluvat pakollisena jokaisen konetekniikan tutkinto-ohjelmassa opiskelevan insinööriopiskelijan opintoihin. Tämä seikka tuottaa opetukseen osaltaan haasteita, mutta toisaalta antaa koulutusformaattiin poikkeuksellista syvyyttä. Yrityslähtöisiä Projektipaja-projekteja tehdään konetekniikan tutkinto-ohjelmassa vuosittain kymmeniä.

Projektien runsaan määrän vuoksi kaikkien opettajien on osallistuttava projektipajaopintojen ohjaukseen. Tämä lisää opettajien keskinäistä yhteistyötä sekä opettajien ja yritysten välistä yhteistyötä. Projektipajaopinnot madaltavat myös opettajien ja opiskelijoiden välistä raja-aitaa, lisäävät opiskelijoiden työelämän pelisääntöjen tuntemusta ja vähentävät opintojen keskeyttämisiiä. Projektipaja onkin vakiintunut osaksi SeAMK Tekniikan päivittäistä opetustoimintaa. Seuraavassa luvussa kuvaillaan projektipajaopintojen laaja-alaista vaikuttavuutta.

3 PROJEKTIPAJA LUO YHTEYTTÄ YRITYKSIIN

Projektipajan projekteja on kertynyt kuluneen kymmenen vuoden aikana useampi sata. Kattavaa esitystä projekteista on mahdotonta pelkistää lyhyeen artikkeliin. Tämän artikkelin tavoitteena on luoda katsaus siihen, miten projektipajan kautta tapahtuva SeAMK Tekniikan yritys yhteistyö jakautuu alueellisesti. Tarkastelu perustuu otantaan projekteista, joiden toimeksianto on ollut hyvin dokumentoituna. Tehtyjen projektien pitkäaikaiseen arkistointiin ei varsinaisesti ole kiinnitetty huomiota siitä näkökulmasta mikä yritys oli toimeksiannon takana. Siten artikkelin aineistopohja keskittyy viimeisen viiden vuoden aikaisiin pajassa tehtyihin projekteihin. Toisaalta viimeaikainen aineisto antaa hyvän kuvan siitä, millaisia projekteja pajassa nykyisin tehdään. Tämän artikkelin aineistoon on valittu 155 yrityslähtöistä projektia. Yksittäisten yritysten nimiä ei mainita vaan käsittelyn painopiste on alueellisessa näkökulmassa. Yhteensä toimeksiantoja näissä projekteissa on ollut antamassa 93 yritystä tai yhteisöä.

3.1 Projektien luonne vaikuttajana

Projektipajan projekteissa toimeksianto tulee usein yritykseltä, mutta itse projektin toimet tehdään SeAMKin laboratorioissa. Kuten aiemmin todettiin, monissa yrityslähtöisissä projekteissa toimeksianto on yrityksen toiminnan kannalta tärkeä. Se on kuitenkin sellainen, johon yrityksen työntekijöiden ei ole ollut mahdollista paneutua joko kiireisen aikataulun tai tarvittavien välineiden tai tilojen vuoksi.

Siten opiskelijat tuovat yrityksen toimintaan mukaan toisaalta aikaa ja toisaalta erilaisen tavan ajatella sekä SeAMKin laboratorioiden välineistön.

Tarkastelussa mukana olleissa projekteissa oli tekijöinä keskimäärin 2,26 opiskelijaa projektia kohden ja keskimääräinen projekti tuotti 3,35 opintopistettä opiskelijalle. Vaihtelut opiskelija- ja opintopistemäärässä olivat suuria projektien erilaisten luonteiden mukaisesti. Joitakin projekteja teki vain yksi opiskelija, ja suurimmillaan projektiryhmä koostui neljästä opiskelijasta. Opintopistemäärä vaihteli yhdestä opintopisteestä seitsemään opintopisteeseen. Yksi opintopiste vastaa 27 opiskelijan tekemää työtuntia. Siten keskimääräinen projekti vastasi noin 200 työtunnin laajuutta. Tarkastellut projektit tuottivat siis yrityksille hieman yli 19,5 henkilötyövuoden aikaresurssin. Luonnollisesti on muistettava, ettei opiskelijatyönä tehty työvuosi ole suoraan verrannollinen valmistuneen asiantuntijan tekemään työvuoteen. Kuitenkin voidaan todeta, että myös projektipajan myötä tuleva SeAMKin vaikuttavuus alueellaan on melkoisen suuri.

3.2 Projektien jakauma Etelä-Pohjanmaalla

Artikkelin aineistona olevista projekteista 76,1 %:lla toimeksianto oli lähtöisin eteläpohjalaiselta yritykseltä. Kuviossa 2 on esitelty, miten nämä toimeksiannot jakautuivat kunnittain Etelä-Pohjanmaan alueella. Kuviossa olevat prosenttiluvut ovat osuuksia kaikista tarkastelluista projekteista. Kuviossa kuntarajat ovat tämän hetkisen tilanteen mukaisia.

Kunnista eniten projektitoimeksiantoja tuli Seinäjoen alueelta. Toiseksi eniten toimeksiantoja tuli kurikkalaisilta yrityksiltä. Näissä projekteissa painottuu vanhan Kurikan alueen konepajateollisuus ja jalasjärveläisiä toimeksiantoja oli vain pari kappaletta. Kolmanneksi eniten toimeksiantoja tuli Kauhavan alueelta. Kauhavan alueelta tulevissa projekteissa painottuu vahvasti Ylihärman teollisuuskeskittymä. Neljäntenä kuntajaottelussa tulee Lapua ja viidentenä Kauhajoki.

Kuvio 2. Projektipajatoimeksiantojen jakautuminen Etelä-Pohjanmaalla (Karttapohja: Maanmittauslaitos).

Yrityskontakteja muodostuu myös maakuntarajojen yli. Etelä-Pohjanmaan ulkopuolelta tulleita projektipajan toimeksiantoja oli 23,9 % tarkastelluista projekteista. Näistä eniten toimeksiantoja tuli Vaasasta (3,9 %) ja Tampereelta (2,6 %). Pääkaupunkiseudulta tuli yhteensä 5,8 % kaikista toimeksiannoista.

4 PROJEKTIPAJAN VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTIA

SeAMK Tekniikan opintosuunnitelmassa on erityisesti konetekniikan koulutusohjelmassa runsaasti työpaikkaopintoja. Perinteisten harjoittelujaksojen ohella yritys yhteistyössä toteutetaan projektipajaopintoja, projektiopintoja ja opinnäytetöitä. Opiskelijan näkökulmasta ensimmäisenä tulevat projektipajat. Pajojen tekemiseen osallistuvat jo ensimmäisen vuoden opiskelijat, ja projektipajoja tehdään opintojen edetessä aina kolmanteen opiskeluvuoteen asti. Kolmannen opiskeluvuoden keväällä opiskelija etenee ohjattujen harjoittelujaksojen jälkeen projektiopintoihin, jonka jälkeen alkaa opinnäytetyön tekeminen. Näissä opintojen loppuvaiheen työpaikkaopinnoissa opiskelija tekee opintojaan yksilötyönä ohjaavan opettajan ohjauksessa. Valtaosin opiskelijat myöskin tässä vaiheessa tekevät työpaikkaopintonsa siinä yrityksessä, josta toimeksiantonsa ovat saaneet.

Projektipajaopinnot ovat opiskelijan ensimmäinen kontakti yrityslähtöisiin opintoihin. Projektipaja voi luoda opiskelijoille sellaisia kontakteja, joiden myötä on mahdollista päästä myöhempiin työpaikkaopintoihin ja lopulta työllistyä valmistumisen jälkeen. Opiskelija voi lisäksi tehdä useiden eri yrityksen alulle laittamia projekteja. Projektipajan kautta opiskelijalla on mahdollisuus rakentaa opintopolkuaan haluamaansa suuntaan.

Kuten aikaisemmin jo todettiin, yrityksen näkökulmasta projektipaja on hyvä mahdollisuus oppia tuntemaan tulevia insinöörejä. Projektipajan kautta yritys voi tehdä itseään ja toimintaansa tunnetuksi. Kynnys projektipajatoimeksiannon tekemiseen ei ole suuri. Edelleenkin projektipajatoimeksiannoista ei yrityksille tule muita kustannuksia kuin mahdolliset materiaalikustannukset, jos projektin tekeminen sellaista vaatii. Tietysti myös projektipajojen teettäminen vaatii yritysten edustajilta jonkin verran aikaa. Mutta panostettu aika tulee varmasti takaisinmaksuksi opiskelijoiden tuottaman tiedon tai ongelmanratkaisun myötä.

SeAMK Tekniikan näkökulmasta projektipaja on yksi yritysyyhteyttä ylläpitävä opiskeluformaatti. Sinällään korkeakoulun opetuksen yhteys paikallisten yritysten toimintaan on erityisen tärkeää. Opetuksen tulee olla merkityksellistä ja tämä varmistuu vain yhteistoiminnalla ympäröivän elinkeinoelämän kanssa. Muiden työpaikkaopintojenkaan merkitystä ei tietenkään voi väheksyä. Projektipajaopintojen vaikuttavuus on osa tätä jatkumoa, joka on kokonaisuudessaan korvaamaton linkki korkeakoulun ja elinkeinoelämän välillä.

Projektipajatoimeksiantojen alueellista jakaumaa arvioidessa voidaan todeta, että Etelä-Pohjanmaan teollisuuskeskittymät näkyvät toimeksiantojen kautta kohtuullisen hyvin. Puutteitakin kuitenkin on. Etelä-Pohjanmaalla on edelleen sellaisia kuntia, joista ei ole projektipajan toimeksiantoja. Erityisesti Järvi-Pohjanmaan ja Ähtärin sekä Ilmajoen vähäinen näkyminen toimeksiantojen joukossa on ajatuksia herättävää. Opiskeluformaatin markkinointiin on siis edelleen syytä panostaa. Markkinoinnissa on kuitenkin yllättävä haaste. Nykyisinkin projektipajaprojekteja on enemmän kuin opiskelijoita on tekemään projekteja.

5 YHTEENVETO

Tässä artikkelissa on luotu katsaus SeAMK Projektipajan nykyiseen toimintaan viimeaikaisten toteutettujen projektien kautta. Aineistona oli 155 yritys­lähtöistä projektia noin viiden vuoden ajalta. Toimeksiantoja näihin projekteihin ovat antaneet 93 eri yritystä tai yhteisöä. Katsauksen perusteella voidaan todeta, että

aikoinaan hankerahoituksella käynnistetty koulutusformaatti on vakiintunut kiinteäksi osaksi SeAMKin insinöörikoulutusta. Projekteja toteutetaan vuosittain noin 30 kappaletta. Valtaosin näiden projektien toimeksiannot tulevat etelä-pohjalaisilta yrityksiltä, mutta myös maakunnan ulkopuolisia toimeksiantoja on toteutettu useita.

Projektipajan projektien toimeksiantajien sijoittuminen Etelä-Pohjanmaalla heijastaa melko hyvin maakunnan teollista rakennetta. Kuitenkin projektiotannan perusteella näyttää siltä, että joillekin alueille on syytä kohdistaa koulutusformaatin markkinointia. Pohtimisen arvoista on myös se, onko SeAMKin alueellisessa vaikuttavuudessa aukkoja näiden kuntien osalta. Projektit ovat usein alku jatkumoon, josta opiskelijat päätyvät tekemään yrityksiin insinööritöitään ja mahdollisesti työllistyvät valmistumisensa jälkeen. Onkin aiheellista koostaa seuraavaksi vastaava aluejakauma muiden työpaikkaopintojen ja erityisesti opinnäytetöiden osalta.

LÄHTEET

Huhtamäki, P. 2009. Projektipaja – eteläpohjalainen insinöörien koulutusmalli. Teoksessa: J. Keskitalo (toim.) Insinöörikoulutuksen uusi maailma. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, 59.

Huhtamäki, P. 2010. Projektipaja – eteläpohjalainen insinöörien koulutusmalli. Teoksessa: J. Keskitalo, S. Kolari, J. Roslöf & C. Savander-Ranne (toim.) Insinöörikoulutuksen uusi maailma II: Foorumi 2010 – hyvät käytännöt. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, 199–203.

Pajula, J., Nevaranta, J., Kitinoja, K. & Huhtamäki, P. 2011. SeAMK Projektipaja®, Project workshop in Seinäjoki University of Applied Sciences. Teoksessa: Conference proceedings: Innovative partnerships between universities and private sector. Hanoi, Foreign Trade University, Seinäjoki University of Applied Sciences, Innovation Partnership Programme, 125–140.

Pajula, J., Nevaranta, J., Kitinoja, K. & Huhtamäki, P. 2013. SeAMK Projektipaja®. Teoksessa: E. Varamäki & S. Päälysaho (toim.) Tapio Varmola – suomalaisen korkeakoulun rakentaja ja kehittäjä. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 13, 157–168.

MAAKUNNAN ELINKEINOELÄMÄN KEHITTÄMINEN YHDESSÄ – KATSAUS MAAKUNTA- KORKEAKOULUTOIMINTAAN

*Terhi Ojaniemi, insinööri (ylempi AMK), tradenomi, korkeakouluasiamies
SeAMK Toimisto*

*Tarja Sandvik, tradenomi (ylempi AMK), korkeakouluasiamies
SeAMK Toimisto*

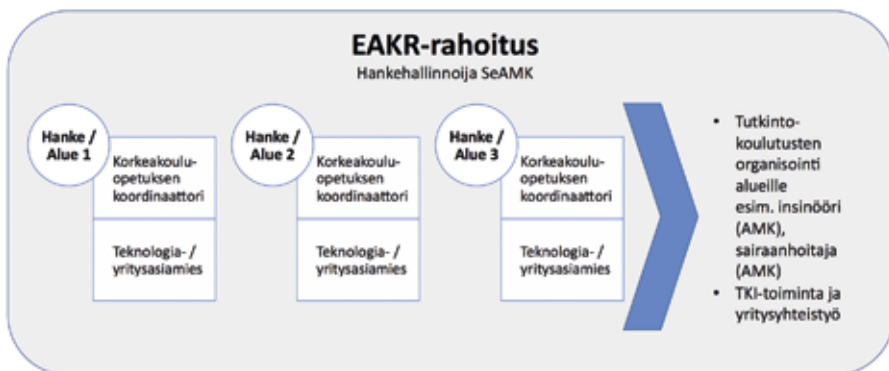
1 JOHDANTOA

Maakuntakorkeakoulutoiminta on Seinäjoen ammattikorkeakoulun toimintaa, jonka tavoitteena on nostaa Etelä-Pohjanmaan maakunnan yritysten ja asukkaiden osaamistasoa, kehittää elinkeinoelämää ja luoda verkostoja ja yhteistyötä korkeakoulutoimijoiden sekä maakunnan toimijoiden välille. Yhteinen nimittäjä maakuntakorkeakoulutoiminnalle on aluevaikuttavuus, jota toteutetaan sekä yksittäisten henkilöiden että elinkeinojen osaamisen kehittämisen näkökulmasta. Toinen yhteinen nimittäjä on monitahoinen yhteistyö ja verkostomainen toimintatapa.

Seinäjoen ammattikorkeakoulu on aloittanut maakuntakorkeakoulutoiminnan vuonna 2005, jolloin Järviseudulle perustettiin Alajärven maakuntakorkeakoulukampus. Toiminta on laajentunut vuosien varrella lähes koko maakunnan kattavaksi; vuonna 2018 toimintaa on Järviseudulla, Kuusiokunnissa, Suupohjassa sekä Kauhavan ja Kurikan alueilla. Jokaisella viidellä alueella toimii alueellinen korkeakouluasiamies. (Mäki ym. 2016.)

Maakuntakorkeakoulun toiminta on aloitettu jokaisella alueella hankemuotoisena EAKR-rahoitteisesti, joten toiminta on mallinnettu ja lanseerattu hankerahalla. Alueellisilla maakuntakorkeakouluhankkeilla on ollut erilaisia painotuksia, jotka ovat pohjautuneet muun muassa SeAMKin maakunnallisten yksiköiden lopettamisesta johtuvien korvaavien toimenpiteiden järjestämiseen (Varmola ym. 2017). Myös Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelma (Etelä-Pohjanmaan liitto 2014) sekä kuntien omat strategiat ovat ohjanneet hankkeiden toimintasuunnitelmia.

Toiminnan yksi pääteema on ollut tutkintokoulutusten organisointi alueille. Myös TKI-painotteista yritysyritystyötä on tehty toiminnan alusta asti. Aiemmin maakuntakorkeakoulutoiminta olikin organisoitunut siten, että alueilla toimi sekä korkeakouluopetuksen koordinaattoreita että alueellisia teknologia- tai yritysasiainmiehiä. Kuviossa 1 on kuvattuna maakuntakorkeakoulun aiempi, hankemuotoinen toimintamalli.

Kuvio 1. Maakuntakorkeakoulun aiempi, hankemuotoinen toimintamalli.

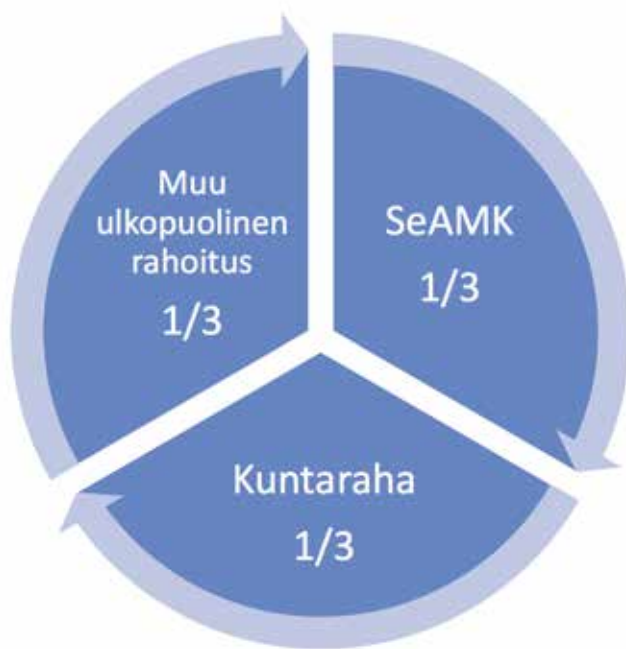
Hankemuotoinen maakuntakorkeakoulutoiminta päättyi vuonna 2016. Siitä lähtien toiminta on jatkunut SeAMKin vakituksena toimintana samoilla viidellä alueella, mutta uudella rahoitusmallilla ja uudistetuilla toimintatavoilla.

2 ALUEVAIKUTTAVUUTEEN TÄHTÄÄVÄ TOIMINTAMALLI

2.1 Uudenlainen rahoitusmalli

Hankerahoituksen päättyessä toiminta-alueen kuntien kanssa käytiin neuvottelut maakuntakorkeakoulun tulevaisuudesta. Neuvotteluissa tuli selvästi esiin, että maakuntakorkeakoulutoiminta nähdään maakunnan kehittämisen kannalta tärkeänä ja sitä halutaan jatkaa.

Jatkopäätöksen jälkeen ryhdyttiin neuvottelemaan toiminnan rahoitusmuodoista ja päädyttiin kolmitahoiseen rahoitusmalliin (Kuvio 2). Tässä uudella rahoitusmallissa SeAMK maksaa toiminnan kustannuksista kolmasosan, toiminta-alueen kunnat toisen kolmasosan ja jäljelle jäävä kolmasosa rahoitetaan hanke-työskentelyllä tai maksullisella palvelutoiminnalla.

Kuvio 2. Maakuntakorkeakoulun nykyinen rahoitusmalli.

Nykyinen rahoitusmalli antaa enemmän toimintamahdollisuuksia toteuttaa alueiden erilaisten tarpeiden mukaisia toimenpiteitä. Muulla ulkopuolisella rahoituksella tehtävä hanketyöskentely ja maksullinen palvelutoiminta voidaan myös tarpeiden mukaan kohdistaa alueille.

Maakuntakorkeakoulun toimintasopimukset ovat kolmivuotisia. Toisin kuin hankemuotoisessa toiminnassa, nykyiseen toimintamalliin eivät kuulu ohjausryhmät; ne on korvattu vuosittain pidetyillä kuntapalavereilla, joissa käydään lävitse ajan-kohtaiset toimenpiteet, tulevat suunnitelmat sekä kuntien palautteet.

2.2 Uudistuvat toimintatavat

Viimeisessä maakuntakorkeakouluhankkeessa toiminnan suuntaa ryhdyttiin kääntämään koulutuspainotteisuudesta alueen elinkeinoelämän ja yritysten kehittämiseen (Mäki ym. 2016). Tämä oli niin hankerahoittajan kuin myös kuntien näkemyksen mukainen päätös. Näin päästiin jo hankeaikana aloittamaan maakuntakorkeakoulutoiminnan uudistustyö, jota on jatkettu vakituisen toiminnan myötä. Muutos on ollut sinällään haastava, sillä aiemmin SeAMK tunnettiin maakunnassa nimenomaan tutkintoon johtavien koulutusten tarjoajana enemmän kuin TKI-toimijana. Uudistustyö on kuitenkin onnistunut, ja toimintamalli on koettu toimivaksi. Maakuntakorkeakoulun nykyinen toimintamalli on kuvattuna kuviossa 3.

Kuvio 3. Maakuntakorkeakoulun nykyinen toimintamalli.

Nykyisessä toimintamallissa maakunnassa on viisi maakuntakorkeakoulun toiminta-alueita, joissa jokaisessa toimii oma korkeakouluasiames. Uusi rahoitusmalli edellyttää, että osa toiminnasta rahoitetaan hanketoiminnalla tai maksullisella palvelutoiminnalla. Tämän johdosta osa korkeakouluasiamesten työajasta on kiinnitetty hankkeisiin tai muihin maksullisiin TKI-palveluihin. Mahdollisuuksien mukaan hankkeet ulotetaan koskemaan maakuntakorkeakoulun toiminta-alueita. Omien hankkeiden lisäksi maakuntakorkeakoulu organisoii yhä enemmän SeAMKin hankkeita sekä niiden toimintoja maakuntaan ja etsii paikallisia yrityksiä hankkeiden yrityskumppaneiksi.

Liiketoiminnan merkittävin muutosajuri on tällä hetkellä digitalisaatio, ja tämä vaikuttaa myös maakuntakorkeakoulun toimintaan. Digitalisaation avulla maakunnan yrityksille pystytään tarjoamaan muun muassa verkkomuotoista koulutusta. Syksyllä 2018 käynnistetään uudenlainen toimintamalli, jossa erilaisia digitalisaatioon liittyviä koulutustilaisuuksia suoraistetaan yhdeltä maakuntakorkeakoulupaikkakunnalta muille toimintapaikkakunnille. Tämä toteutetaan yhteistyössä SeAMKin hallinnoiman Digivaattori-hankkeen kanssa.

Kuten aiemminkin, maakuntakorkeakoulu tekee tiivistä yhteistyötä alueiden elinkeinotoimien ja kehitysyhtiöiden kanssa. Vuoropuhelu toimijoiden kesken on aktiivista, ja esimerkiksi yhteisiä tilaisuuksia järjestetään usein. Tämä yhteistyöhön perustuva toimintatapa on ollut maakuntakorkeakoulutoiminnalle tyypillistä jo alusta saakka. Alueen osaamisen edistäminen on maakuntakorkeakoulun päämäärä, ja tämän kaiken perustana on aluekehittämiseen tähtäävä toimintamalli.

3 CASE-ESIMERKKEJÄ MAAKUNTAKORKEAKOULUN TOIMINNASTA

3.1 Case Maito-Kurikka

Kurikka on maan suurimpia maatalouskuntia, alkutuotannon lisäksi myös jatkojalostus on vahvaa. Kurikan kaupunki on levittäytynyt laajalle alueelle johtuen kahdesta eri kuntaliitoksesta. Jurvan kunta on liittynyt Kurikkaan vuonna 2009 ja Jalasjärvi vuonna 2016.

Vuonna 2016 Kurikassa tuotettiin maitoa 55 miljoonaa litraa, jolla määrällä Kurikka sijoittui ensimmäiselle sijalle koko Suomen maidontuotannossa (Luonnonvarakeskuksen tilastotietokanta 2018). Maidontuotanto on siten merkittävä elinkeino koko kaupungille, joten muutokset toimiympäristössä voivat näkyä tilojen lisäksi myös kaupungin taloudessa. Toimintaympäristömuutokset antoivat siten aiheutta kehittää maitotilojen talousjohtamista. Lähtökohtia teeman kehittämiseen oli useita: eri tilojen tulos saattoi olla hyvinkin erilainen, vaikka tilat sijaitsivat lähellä. Myös tilojen kokoerot vaikuttivat osaamistasoon. Lisäksi kunnissa on ollut erilainen kehittämiskulttuuri, joten kaupungin sisällä todettiin myös alueellisia eroja. Edellä olevaan perustuen nähtiin selkeä tarve kehittää maitotilojen talousjohtamisosaamista, kannattavuutta, tehokkuutta ja yhteistyötä.

Maakuntakorkeakouluasiamies tekee tiivistä yhteistyötä myös maatalouspalveluiden kanssa, joten maakuntakorkeakoulusta tuli luonnollinen yhteistyökumppani maitotilojen kehittämistarpeiden ratkaisijaksi. Useiden palaverien ja rahoituskanavien etsinnän jälkeen löydettiin konsepti, jolla tarve saatiin ratkaistua. Maakuntakorkeakouluasiamies suunnitteli kaksivuotisen maitotilojen koulutushankkeen yhteistyössä SeAMKin Ruoka-yksikön asiantuntijoiden ja Kurikan maataloustoimijoiden kanssa. Leader-rahoitus haettiin Suupohjan kehittämissyhdystyksestä ja Seinäjoen kehittämissyhdystys Liiveristä. Osarahoittajaksi tulivat Kurikan kaupunki sekä osallistuvat tilat. Hankkeen nimeksi muodostui Maito-Kurikka. Hanke kestää kevääseen 2019 asti.

Koulutushankkeen sisältö koostuu työpajoista, tutustumismatkoista ja pienryhmätoiminnasta. Tavoitteena on tuoda uutta tietoa ja osaamista tiloille sekä oppia myös toisilta sekä kehittää yhteistyötä, joka on nykypäivän keskeisimpiä tapoja nostaa kannattavuutta.

Hankkeen sisällä on myös uudenlainen käytäntö hallinnon osalta, sillä korkeakouluasiamies on hankkeessa hallinnollinen projektipäällikkö ja asiantuntijat tulevat SeAMKin Ruoka-yksiköstä sekä Helsingin yliopistosta. Asiantuntijat saavat siis keskittyä kokonaan omaan asiantuntijuuteensa, ja hankkeen hallinnon, markkinoinnin sekä muut käytännön asiat hoitaa korkeakouluasiamies. Hankkeen taloushallinnon hoitaa SeAMKin taloussihteeri.

Paikallisella hankkeella voi olla vahvatkin vaikutukset, jos tilojen kannattavuus nousee uuden osaamisen ja lisääntyneen yhteistyön avulla. Loppujen lopuksi vaikuttavuus lähtee maataloista itsestään; kuinka paljon ne ovat valmiita oppimaan ja kehittämään toimintaansa. Tärkeintä on kuitenkin, että on joku, joka tuo uutta osaamista ja joku, joka koordinoi kehittämistä.

3.2 Case Yrityspalvelupiste Formu

Yritysasiamiehen toimisto sijaitsee Kurikassa Yrityspalvelupiste Formussa, joka tarjoaa kaupungin aloittaville ja toimiville yrittäjille neuvontaa ja tukea. Maakuntakorkeakoulu on ollut lähes alusta asti mukana tässä toiminnassa ja on yksi verkostomaisesti toimivan yhteisön jäsen. Yhteistyö on toiminut saumattomasti kaupungin yritysasiamehen kanssa, sillä elinkeinoa on voitu kehittää yhteisvoimin kunkin osaamista hyödyntäen. Korkeakouluasiamies on vahvistanut TKI-toimintaa järjestämällä muun muassa yrittäjille tilaisuuksia eri aiheista, esimerkiksi digitaalisesta markkinoinnista. Myös yliopistoyhteistyön tuominen elinkeinotoimintaan on ollut yksi maakuntakorkeakoulutoiminnan yhteistyömalleista. Kurikan kaupungin ja Seinäjoen yliopistokeskuksen kanssa yhteistyössä järjestetyt ns. Osaamisen iltapala -tilaisuudet, jotka kulkevat Kurikassa nimellä ”Epanet Road Show”, on kohdennettu eri toimialoille. Tällaiset kolmikantayhteistyömallit ovat perua hankemallisesta maakuntakorkeakoulusta, jossa kehitettiin yhteistyötä maakunnan ja muiden oppilaitosten kanssa.

3.3 Case Koulutustarvekysely Alavuden alueen yrittäjille

Vuoden 2017 lopulla tehtiin päätös toteuttaa Alavuden alueen yrittäjille koulutustarvekysely yhteistyössä maakuntakorkeakoulun sekä Alavuden Kehitys Oy, Yrityskehitys Fasadin kanssa, joka on Alavuden kaupungin omistama kehitysyritys. Kyselyn tavoitteena oli saada selkeä käsitys alavutelaisten yritysten olemassa olevista sekä tulevista osaamistarpeista, ja kyselyn tulosten perusteella toteuttaa yritysten kehittymistä paremmin palvelevaa koulutusta alueella. Yrityksille suunnattuja koulutustilaisuuksia oli järjestetty siihenkin saakka yhteistyössä

kyselyn toteuttajien kesken, mutta kyselyn avulla haluttiin varmistaa, että tulevat koulutukset vastaavat tarpeita.

Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä. Kyselyn rakenne pyrittiin laatimaan siten, että sen avulla saataisiin selville mahdollisimman konkreettisia koulutustarpeita. Koulutustarpeiden lisäksi kyselyssä esitettiin muun muassa yksittäisten koulutustilaisuuksien keston, ajankohtaan sekä osallistumismaksuihin liittyviä kysymyksiä. Taustakysymykset liittyivät vastaavan yrityksen toimialaan ja vastaajan rooliin yrityksessä.

Kysely lähetettiin tammikuussa 2018 sähköpostitse kaikille Alavuden alueen yritysrekisterissä oleville yrityksille. Kyselystä tiedotettiin lisäksi paikallislehdissä sekä maakuntalehdessä, ja mainittiinpa kysely Pohjanmaalla kuuluvan radiokanavan paikallisuutisissakin. Myös sosiaalista mediaa käytettiin hyväksi kyselyn markkinoinnissa. Kyselyyn kannustettiin vielä arvonnalla, jossa yhteystietonsa antaneiden vastaajien kesken arvottiin Alavus-aiheisia tuotteita.

Kyselyyn vastasi määräajassa yhteensä 42 yritystä, jota voidaan pitää kattavana otoksena alueen yrityksistä. Eniten vastauksia tuli tukku- ja vähittäiskaupan alalta (24 %), ja myös teollisuusala (19 %) ja palveluala (14 %) olivat hyvin edustettuina. Suurimmat koulutustarpeet liittyivät sähköiseen markkinointiin / someen, verotukseen, tilinpäätöksen lukutaitoon sekä digitalisaation hyödyntämiseen. Kyselystä ilmeni lisäksi muun muassa se, että koulutukset toivotaan järjestettävän iltaisin ja niiden toivottava kesto on 2–4 tuntia.

Kyselyn perustella laadittiin koulutussuunnitelma keskeisimpiin koulutustarpeisiin vastaamiseksi. Suunnitelma toteutetaan vuosien 2018–2019 aikana yhteistyössä maakuntakorkeakoulun sekä Alavuden Kehitys Oy:n kanssa. Keväällä 2018 alueen yrityksille tarjottiin muun muassa sähköiseen markkinointiin sekä digitalisaation hyödyntämiseen liittyviä koulutustilaisuuksia, ja syksyllä 2018 on suunnitelmassa muun muassa yrityksen verkkonäkyvyyteen, taloushallintoon sekä verotukseen liittyviä koulutustilaisuuksia.

Koulutustarvekysely osoittaa, että alueen yrityksillä on kiinnostusta sekä tarvetta osaamisen kehittämiseen. Tässä maakuntakorkeakoulu on merkittävässä roolissa osaamisen edistäjänä, ja tähän maakuntakorkeakoulutoiminta tähtää erilaisilla keinoilla. Esimerkiksi SeAMKin hallinnoimien hankkeiden toimenpiteiden ulottaminen maakuntaan maakuntakorkeakoulun organisoimana on yksi väylä lisätä osaamista alueella. Maakuntakorkeakoulu osaltaan mahdollistaa SeAMKin asiantuntijuuden hyödyntämisen maakunnassa ja lisää täten SeAMKin aluevaikuttavuutta.

4 YHTEISTYÖTÄ JA LUOTTAMUSTA

Maakuntakorkeakoulutoiminta kattaa lähes koko maakunnan. Aluevaikuttavuuden näkökulmasta ja alueen elinkeinotoiminnan kehittämisen kannalta toimintaa voidaan pitää merkittävänä, ja tämä ilmenee myös toiminta-alueen johtaville virkamiehille tehdyistä haastatteluista, joihin seuraavien kappaleiden sisältö perustuu.

4.1 Alavuden kaupunki

Maakuntakorkeakoulutoiminta alkoi Kuusiokunnissa hankemuotoisena vuonna 2011. Toiminnan pääpaino oli tuolloin tutkintokoulutuksessa, ja alueella aloitettiin SeAMKin toteuttamana ja maakuntakorkeakoulun organisoimana sairaanhoitajakoulutus vastaamaan alueen rekrytointitarpeisiin. Myöhemmin alueella on järjestetty myös tradenomikoulutusta. Tutkintokoulutusten ohella yritysysteistyö on lisäksi ollut yksi maakuntakorkeakoulutoiminnan osa.

Alavuden kaupunki on ollut alusta saakka yksi toiminnan rahoittaja kuntarahaosuuden kautta. Ulla Koivisto, Alavuden kaupungin kehittämisspäällikkö sekä Alavuden Kehitys Oy, Yrityskehitys Fasadin toimitusjohtaja on seurannut läheltä maakuntakorkeakoulutoiminnan kehittymisen hankemuotoisesta mallista nykyiseen toteutustapaan. Koivisto on ollut hankemuotoisessa toiminnassa hankkeiden ohjausryhmien jäsenenä, ja nykymallissa hän on mukana vuosittaisissa kuntapalaverissa Alavuden kaupungin yhtenä edustajana. Koivisto vastaa työssään kaupungin elinkeinopalveluista, ja tekee tätäkin kautta säännöllistä yhteistyötä maakuntakorkeakoulun kanssa.

Koiviston mukaan hankemuotoinen toiminta oli hyvä kokeilu ja toiminnan testausalusta. Siitä syntynyt vakiintunut toimintamalli on ollut toimiva ratkaisu. Hänen mukaansa vakinaisen toiminnan vaikuttamismahdollisuudet ovat selvästi paremmat kuin hankemuotoisessa. Se, että toiminta ei ole määräaikaista, mahdollistaa pidemmälle tähtäävien suunnitelmien laatimista ja aiempaa pitkäjänteisemmän toteutuksen ja lisää näin koko maakuntakorkeakoulutoiminnan uskottavuutta. (Koivisto 2018.)

Toiminnan vakinaisuus luo korkeakouluasiamiehille mahdollisuuden rakentaa kiinteä suhdeverkosto alueiden eri toimijoihin. Luottamuksellisten suhteiden luominen vaatii pitkäjänteistä työtä. Määräaikaisessa hanketoiminnassa suhdeverkoston rakentaminen jää helposti vaillinaiseksi, mutta vakiintuneessa toiminnassa vahvoille yhteistyökumppanuuksille on edellytykset.

Se, että maakuntakorkeakoulun asiamiehen toimipiste sijoittuu fyysisesti alueelle, on Koiviston (2018) mielestä merkittävä asia. Henkilökohtaiset, ja myös

epämuodolliset kohtaamiset mahdollistuvat helpommin ja antavat tilaisuuksia vapautuneempaan ideointiin ja ajatustenvaihtoon. Koivisto sanoo, että korkeakouluasiamiehen läsnäolo maakunnassa tuo selviä synergiaetuja alueen elinkeinoelämän kehittämisessä. Esimerkkinä Koivisto (2018) mainitsee SeAMKin hanketoiminnan, jota maakuntakorkeakoulu osaltaan levittää maakunnan yritysten hyödynnettäväksi. Koiviston mukaan ilman maakuntakorkeakoulua moni hyödyllinen SeAMKin hanke jäisi tuntemattomaksi alueella.

Koivisto (2018) näkee maakuntakorkeakoulutoiminnan niin sanottuna yhden luukun väylänä korkeakoulutoimintaan. Korkeakouluasiamiehelle voi esimerkiksi esittää erilaisia korkeakoulutoimintaan liittyviä kysymyksiä, joihin hän etsii vastaukset; ilman tätä väylää olisi hankalampi etsiä oikeat henkilöt vastaamaan hyvinkin erilaisiin kysymyksiin. Tässä korostuu myös inhimillisempi puoli; on helpompi esittää asia tutulle ihmiselle, kuin esimerkiksi verkkosivujen yhteydenottolomakkeelle.

Tämä sama inhimillinen näkökulma toistuu myös yritysedustajien kohdalla. Heidän on helpompi lähestyä tutuksi tullutta korkeakouluasiamiestä, kuin isoa, hieman kasvotontakin korkeakouluorganisaatiota. Maakuntakorkeakoulua voidaankin Koiviston (2018) mukaan pitää korkeakouluysteistyön matalan kynnyksen eteisenä.

Jatkossa Koivisto (2018) näkisi vielä useamman alueen yrityksen tekevän luottamuksellista yhteistyötä korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten kanssa. Tietämystä näiden antamista palveluista pitää edelleen lisätä alueella. Yhtenä esimerkkinä Koivisto (2018) mainitsee SeAMKin laboratoriot, joiden olemassaolosta ja hyödyntämismahdollisuuksista moni yritys on vielä tietämätön.

Alueen elinkeinoelämän kehittäminen on pitkäjänteistä ja monitahoista työtä. Pysyäkseen elinvoimaisina ja kilpailukykyisinä yritysten on vastattava olemassa oleviin osaamistarpeisiin, ja reagoitava myös tuleviin, uudenlaisiin tarpeisiin. Yritysten tarpeet ovat hyvin monitasoisia; samassakin yrityksessä voi esimerkiksi olla tarpeita niin korkeakoulutasoiselle kuin toisen asteen tasoiselle osaamisen kehittämiselle. Koivisto näkeekin, että tulevaisuudessa maakuntakorkeakoulu toimii alueella osaamisen kehittämisen kokonaisvaltaisena asiantuntijana, jolta saisi yhden luukun periaatteella apua kaikkiin osaamisen edistämisen tarpeisiin. Tässä korostuvat yhteistyön sekä luottamuksellisten suhteiden tärkeys. (Koivisto 2018.)

4.2 Kurikan kaupunki

Maakuntakorkeakoulu aloitti Kurikan ja Suupohjan alueella maakuntakorkeakoulun toiminta-alueista viimeisenä vuonna 2012. Hannu Alanen Kurikan kaupungin kehittämispäällikkönä on ollut mukana alusta asti, ensin toiminnan suunnittelussa ja tämän jälkeen varsinaisen toiminnan ohjausryhmien jäsenenä.

Alanen (2018) on nähnyt koko maakuntakorkeakoulun elinkaaren sekä erilaisten rahoitusten vaikutukset maakuntakorkeakoulun toimintaan. Etenkin toiminnan alussa oli tutkintoon johtavien koulutusten osuus merkittävä. Kurikassa aloitettiin SeAMKin tradenomikoulutus ja Kauhajoella sairaanhoitajakoulutus, jotka molemmat vastasivat alueiden tarpeisiin. Koulutusten kautta elinkeinoelämä on saanut uutta osaamista ja tarvittavaa työvoimaa. Näitä ketteriä ja alueiden tarpeisiin vastaavia koulutusmalleja Alanen kiittelee erityisesti. Aikuisten kouluttautuminen on tärkeää, jotta asiantuntijuus myös maakunnassa kasvaa ja pysytään siten kehityksessä mukana. On todettu, että aikuisten on vaikeampaa lähteä kouluttautumaan pois kotipaikkakunnalta, mutta kun koulutus tuodaan lähelle, kouluttautumisinto kasvaa. Alasen mukaan tämä nähtiin myös Kurikassa.

Maakuntakorkeakoulun toiminta suuntautuu yhä enemmän yritysten suuntaan. Yrityksille suunnatut koulutukset ja asiantuntijatilaisuudet ovat antaneet yrittäjille inspiraatiota ja kehittämistä. Näistä voidaan mainita esimerkiksi digitaalisuuteen liittyvien tilaisuuksien suosio. Alasen (2018) mukaan ilman maakuntakorkeakoulua näitä tilaisuuksia ei ainakaan tässä mittakaavassa olisi toteutettu. Maakuntakorkeakoulu tuo lisää aktivointia nimenomaan siihen osaan kehittämistä, mihin kaupungilla ei välttämättä ole osaamista eikä resursseja. Elinkeinotoimi vastavuoroisesti auttaa maakuntakorkeakoulua löytämään oikeita kohderyhmiä ja viestittämään heille muun muassa hankkeista, joista voisi yrityksille olla hyötyä.

Kuten aikuisopiskelijat, myös yritykset ovat kiinnostuneempia osallistumaan lähellä toteutettuihin tilaisuuksiin, kuin jos tilaisuus järjestettäisiin kauempana. Lähellä toimiminen antaa paremmat edellytykset yritysten kehittämiseksi. Kurikassa maakuntakorkeakoulun toimipiste sijaitsee kaupungin yrityspalvelupisteessä. Tämä tuo synergiaetuja, ja yhteistyö on helppoa, kun tilat ovat yhteiset. Yksi toimija lisää tarkoittaa myös lisää resurssia kehittämispuolella. Alanen sanookin, että ”pöhinän” lisääntyminen on ollut myös yksi maakuntakorkeakoulun toiminnan positiivinen tulos. Alasen mukaan tällaista innovaatiotoimintaa ja uusien avustusten tuomista saisi olla vieläkin enemmän. Hän toteaaakin, että ”ilman hullujakin ideoita ei tapahdu mitään isompaa”. (Alanen 2018.)

Kurikan kaupungin maaseutupäällikkönä toimiva Reijo Hämäläinen vastaa Kurikan alueen maataloustoiminnan kehittämisestä. Eri tuotantosunnat nostavat Kurikan monessa eri tilastossa lähelle Suomen kärkeä. Kehittämisnäkökulma näkyikin Kurikassa erittäin vahvana, ja tässä maakuntakorkeakoulu on ollut vaikuttavana yhteistyökumppanina. Maaseutupalveluiden on ollut helppoa tehdä tiivistä yhteistyötä maakuntakorkeakoulun kanssa, ja yhteistyöhalu on ollut Hämäläisen mukaan molemminpuolista ja vahvaa. (Hämäläinen 2018.)

Hämäläinen (2018) näkee, että maakuntakorkeakoulu on merkittävä toimija alueella. Yhteistyö maakuntakorkeakoulun kanssa maatalouden erilaisten kehittämishankkeiden suunnittelussa, rahoitushankinnassa, toteutuksessa sekä seurannassa on ollut arvokas lisä Kurikan kaupungille sen hakiessa uusia keinoja merkittävän maaseutuelinkeinonsa kehittämisen työmalleihin ja toimintoihin.

Perusmaatalouden ja siihen liittyvien jatkojalostus-, matkailu- ja palveluyritysten yhteistyö sekä uusien toimintojen mahdollistaminen luovat uutta yrittäjyyttä, lisäarvoa ja osaamista koko ruokaketjuun. Hämäläisen (2018) mukaan yhteistyö SeAMKin kanssa on erittäin positiivista, ja yhteistyöhaluiset ja -kykyiset henkilöt ovat aktiivisesti tarjonneet osaamistaan kaupungin käyttöön. Palaute muun muassa SeAMKin kehittämishankkeisiin osallistuneilta yrittäjiltä on ollut positiivista ja arvostavaa.

Hämäläisen (2018) mukaan on tärkeää, että nykyisenlainen yhteistyö jatkuu ja maakuntakorkeakoulu on jatkossakin tuottamassa laajaa osaamis-pääomaa Kurikan alueen ruokaketjun yritysten tarpeisiin.

LÄHTEET

Alanen, H. 2018. Kehittämispäällikkö. Kurikan kaupunki. Haastattelu 29.8.2018.

Etelä-Pohjanmaan liitto. 2014. Etelä-Pohjanmaan tulevaisuuden eväät. Maakuntasuunnitelma 2040 & Maakuntaohjelma 2014-2017. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto. Julkaisu A 44. [Viitattu: 30.8.2018]. Saatavana: https://www.epliitto.fi/images/A_44_Etelä-Pohjanmaan_tulevaisuuden_evaät_Maakuntasuunnitelma_2040_Maakuntaohjelma_2014-2017.pdf

Hämäläinen, R. 2018. Maaseutupäällikkö. Kurikan kaupunki. Haastattelu 30.8.2018.

Koivisto, U. 2018. Kehittämispäällikkö, toimitusjohtaja. Alavuden kaupunki / Alavuden Kehitys Oy, Yrityskehitys Fasadi. Haastattelu 23.8.2018.

Luonnonvarakeskuksen (LUKE) tilastotietokanta. 20.3.2018. Maidontuotanto kunnittain vuosittain. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Luonnonvarakeskus. [Viitattu: 30.8.2018]. Saatavana: http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE_02%20Maatalous_04%20Tuotanto_04%20Alueittainen%20maidontuotanto/03_Maidontuotanto_kunta_v.px/?rxid=001bc7da-70f4-47c4-a6c2-c9100d8b50db

Mäki, T., Sandvik, T., Ketola, P.-L., Nieminen, T., Ojaniemi, T. & Vistiaho, M. 2016. Uudistuva maakuntakorkeakoulutoiminta aluevaikuttavuuden mahdollistajana. Teoksessa: P. Junell, A. Heikkilä, S. Päällysaho & S. Saarikoski (toim.) Hyvinvointia ja innovaatioita monialaisesti ja raja-aitoja madaltaen: Katsaus Seinäjoen ammattikorkeakoulun toimintaan 2016. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 25, 67–78.

Varmola, T., Varamäki, E., Mäki, T. & Viitasaari, J. 2017. Vaikuttava Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Teoksessa: E. Varamäki, P. Junell, S. Päällysaho, S. Saarikoski & S. Uusimäki S. (toim.) Kansainvälinen, yrittäjähenkkinen SeAMK - paras korkeakoulu opiskelijalle: Seinäjoen ammattikorkeakoulu 25 vuotta. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 26, 17–27.

SAIRAAHOITAJAKOULUTUS MONIMUOTOTOTEUTUKSENA MAAKUNTAKORKEAKOULUISSA

Virpi Salo, KM, TtM, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Tarja Knuuttila, TtM, lehtori, opinto-ohjaaja
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

1 JOHDANTOA

Tässä artikkelissa kuvaamme kokemuksia kolmelta eri maakuntakorkeakoulun alueelta, joissa on ollut tai on parhaillaan menossa sairaanhoitajakoulutus. Sairaanhoitajakoulutus kestää 3,5 vuotta. Ähtärissä sairaanhoitajaryhmä opiskeli vuosina 2013–2016. Kauhajoella aloitti sairaanhoitajaopiskelijaryhmä, josta muodostettiin kaksi ryhmää vuonna 2014 ja he valmistuivat joulukuussa 2017. Tällä hetkellä maakuntakorkeakoulussa Alajärvellä opiskelee 25 opiskelijan sairaanhoitajaryhmä, joka aloitti opinnot tammikuussa 2018. He valmistuvat keväällä 2021. Ähtärissä ja Kauhajoella alkaneet sairaanhoitajaryhmät valittiin perinteistä hakumenettelyä noudattaen. Alajärven ryhmän hakumenettely tapahtui sähköisesti SUVAKE-hankkeen mukaisesti.

Maakunnissa tapahtuva sairaanhoitajakoulutus on ollut kunnissa hyvin haluttu koulutusmuoto. Kunnanjohtajat ovat olleet aktiivisesti mukana hakemassa koulutusta omiin kuntiinsa. Kunnat ovat mahdollistaneet sairaanhoitajakoulutuksille tilat, joissa opetusta on toteutettu monilla eri pedagogisilla menetelmillä.

Ähtärin sairaanhoitajaopiskelijaryhmä oli mukana Osaamista työelämäläheisin ja yksilöllisin oppimispoluin -hankkeessa. Tämän hankkeen projektipäällikkönä ja sairaanhoitajaopiskelijaryhmän tutorina toimi sama henkilö. Hankkeessa kehitettiin yhteistyössä sairaanhoitajaopiskelijoiden kanssa työelämäläheinen pedagoginen toimintamalli. Alajärven ryhmässä on mukana avoimen ammattikorkeakoulun polkuopiskelijoita.

Ähtärin ja Kauhajoen monimuotoryhmistä valmistuneet sairaanhoitajat ovat työllistyneet alueellisesti hyvin, vaikka parhaillaan käynnissä oleva sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistus (Sote) on tuonut uusia haasteita työ-

paikoille. Kunnat ovat olleet perinteisesti julkisen terveydenhuollon työntekijöiden työantajina, mutta valmisteilla olevan Soten myötä siihen on tulossa muutoksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2010) vision mukaan vuonna 2020 kansalaisilla tulisi olla monipuolisia mahdollisuuksia opiskella ja oppia omien tarpeidensa ja mahdollisuuksien mukaisesti eri elämäntilanteissa.

2 SAIRAANHOITAJAKOULUTUKSEN (AMK) MONIMUOTOTOTEUTUS

Sairaanhoidajakoulutus monimuotototeutuksena (Opetussuunnitelma 2018) sisältää yhteensä 210 opintopistettä. Opinnot on suunniteltu siten, että opintoja suoritetaan 60 opintopistettä lukuvuodessa ja 30 opintopistettä lukukaudessa. Sairaanhoidajaopinnot kestävät tämän opintosuunnitelman mukaan 3,5 vuotta. Ensimmäisenä lukuvuonna on kaikille ammattikorkeakoulun opiskelijoille suunnattuja yhteisiä opintoja. Näitä ovat osaajaksi kehittyminen, liiketoiminta- ja yrittäjyysosaaminen sekä tutkimus- ja projektiosaaminen opinnot. Toisena kokonaisuutena on sosiaali- ja terveysalan yhteiset opinnot, jotka myös ajoittuvat suurimmaksi osaksi ensimmäiselle lukuvuodelle.

Sairaanhoidajan (AMK) tutkinto-ohjelmakohtaiset opinnot muodostuvat asiakaslähtöisestä ammatillisesta osaamisesta, näyttöön perustuvasta hoitotyöstä ja päätöksenteosta, asiakas- ja väestölähtöisestä terveyden edistämisestä, sosiaali- ja terveyspalvelujen laadusta ja turvallisuudesta, turvallisesta lääke- ja nestehoidosta, asiakaslähtöisestä kliinisestä osaamisesta sekä sairaanhoidajan näyttöön perustuvan hoitotyön kehittämisestä. Hoitotyön kliinisen osaamisen harjoittelut toteutuvat moniammatillisissa harjoitteluympäristöissä julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla. Sairaanhoidajan (AMK) opetussuunnitelmaan sisältyy myös vapaasti valittavia opintoja viiden opintopisteen verran. Sairaanhoidajaopiskelijat tekevät opinnäytetyön, joka sisältyy Näyttöön perustuva hoitotyö ja päätöksentekopintojaksoon. Opinnäytetyöt tehdään hankkeistettuina erilaisiin hankkeisiin ja työelämään. Opinnäytetyö voi olla myös kirjallisuuskatsaus tai päiväkirjamuotoinen opinnäytetyö.

Sairaanhoidajaopiskelijat tekevät opintojaan monimuotoisesti. Tällä tarkoitetaan opintojen suorittamista esimerkiksi osaamisen tunnustamisella (OT), työn opinnollistamisena tai näyttönä. Opintoja tehdään myös perinteisesti luokahuoneissa. Yhä enenevässä määrin opintoja suoritetaan myös verkko-opintoina. Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalalla tehdään yhteistyötä verkko-opinnoissa Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa. Verkko-opintoina opiskelijat voivat suorittaa muun muassa ravitsemustieteen, geriatrian, psykiatrian, sisätautien,

anestesiologian ja kirurgian, mikrobiologian ja tautiopin, naistentautien ja synnytyksen sekä lastentautien opintoja. Nämä opinnot on nivottu yhteen muihin opintojaksoihin siten, että esimerkiksi gerontologisen hoitotyön opintojaksoon kuuluu geriatrian 0,5 opintopistettä Laurean verkko-opintoina osana gerontologisen hoitotyön kokonaisuutta. Opintojakson vastuupettaja arvioi myös verkko-opintojen suoritukset.

Seinäjoen ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysala muutti uusiin yhteisiin tiloihin elokuussa 2018 uuden Kampustalon valmistumisen myötä. Rakennukseen on tehty uudet simulaatiotilat, jotka mahdollistavat simulaatio-opetuksen lisäämisen. Simulaatio-opetusta on tehty jo aiemmin, mutta uusi teknologia mahdollistaa paremmin simulaatioperiaatteiden toteutumista. Erilaiset potilastapahtumat (caset) simulaatioluokissa mahdollistavat opiskelijoille todentuntuisen oppimisympäristön. Keskitalon (2015) mukaan simulaatio-opetus painottuu ennen kaikkea ohjaukseen. Simulaatioperustaisessa opetuksessa erityistä huomiota tulisi kiinnittää opetuksen ja opiskelun tavoitesuuntautuneisuuteen, itseohjautuvuuteen ja yksilöllisyyteen. Oppimisympäristöjä kehittämällä, monipuolistamalla ja tietotekniikkaa enemmän luovalla tavalla hyödyntämällä, voidaan erilaisia toiminnallisia oppimisympäristöjä käyttää tehokkaasti (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010).

Kauhajoella ja Ähtärissä sairaanhoitajien lähiopetus toteutettiin kahtena päivänä viikossa, kun taas Alajärvellä lähiopetus tapahtuu kerran kuukaudessa viikon ajan. Tällä mahdollistetaan opiskelijoiden työssä käyminen opintojen aikana, koska suurin osa opiskelijoista on työssä käyviä lähihoitajia. Alajärven opiskelijaryhmä on tehnyt verkko-opintoja kesän aikana, esimerkiksi opintokokonaisuuden Yritystoiminta, yrittäjyys ja innovaatiot (5 op). Ryhmät ovat olleet hyvin heterogeenisiä, sillä noin 3–5 opiskelijalla / ryhmä ei ole ollut mitään hoitotyön kokemusta ennen opintojen alkua. Osalla opiskelijoista taas voi olla yli kymmenen vuoden työkokemus hoitotyöstä lähihoitajana. Alajärven sairaanhoitajaryhmästä noin kymmenen opiskelijaa on Kauhavan suunnalta ja heille on mahdollistettu etäyhteys osaan teoriaopintoja Kauhavan korkeakouluasiamiehen toimesta.

3 HANKKEET SAIRAANHOITAJAKOULUTUKSESSA

Sairaanhoitajien koulutusta kehitetään ja monipuolistetaan koko ajan yhteiskunnasta tulevien tarpeiden ja haasteiden myötä. Erilaiset hankkeet ja projektit kuuluvat osana koulutukseen. Seuraavissa kappaleissa kerrotaan Osaamista työelämäläheisin ja yksilöllisin oppimispoluihin -hankkeen toteutumista yhteistyössä Ähtärissä toimineen sairaanhoitajakoulutuksen kanssa sekä SUVAKE-hankkeen

toteutumista sairaanhoitajien valintakokeissa että Avoimen korkeakoulun polkuopiskelijavalinnasta.

3.1 Osaamista työelämäläheisin ja yksilöllisin oppimispoluin -hanke

Osaamista työelämäläheisin ja yksilöllisin oppimispoluin oli Manner-Suomen ESR-ohjelmaan kuuluva hanke. Projektin lähtökohtana olivat sosiaali- ja terveydenhuollon nykyisten ja tulevien työntekijöiden osaamisen sekä työorganisaatioiden toimintaprosessien ja työkäytäntöjen kehittämistarpeet.

Tulevaisuuden osaaminen vaatii korkeatasoista, tutkittuun tietoon perustuvaa hoitotyön asiantuntijuutta, jota tässä projektissa tavoiteltiin koulutuksen ja työelämän yhteistyönä. Yhteistyö koulutuksen ja työelämän välillä tulee olla avointa ja joustavaa sekä paikalliset kehittämistarpeet huomioon ottavaa. Paikalliset kehittämistarpeet oli huomioitu ennen projektin aloitusta 2012, kun maakuntakorkeakoulun toimijat olivat toteuttaneet koulutustarveselvityksen, jossa oli käytetty olemassa olevia tilastoaineistoja sekä haastateltu alueen sairaanhoitoorganisaatiot. Lisäksi Seinäjoen ammattikorkeakoulu toteutti alkuvuodesta 2012 laajan aikuiskoulutus selvityksen Etelä-Pohjanmaan alueella. Selvityksessä haastateltiin 2500 henkilöä, ja tuloksena todettiin, että Kuusiokuntien alueella oli selkeä tarve sosiaali- ja terveysalan AMK-tutkintokoulutukseen ja siten alan korkea-asteen asiantuntijuuden vahvistamiseen. Edellä mainitusta koulutustarpeesta johtuen Seinäjoen ammattikorkeakoulu aloitti sairaanhoitajien aikuiskoulutuksen Ähtärissä tammikuussa 2013 osana omaa koulutustoimintaansa. Se voitiin toteuttaa tiiviissä työelämäyhteistyössä alueen työ- ja toimintaorganisaatioiden kesken.

Näin siis tavoiteltiin terveydenhuollon sairaanhoitajajen henkilöstön ja hoitotyön aikuisopiskelijan näyttöön perustuvan asiantuntijuuden, aikuisopiskelijoiden yksilöllisten oppimispolkujen ja vetovoimaisen työorganisaation kehittämistä. Tavoitteena oli luoda ja testata sairaanhoitajakoulutuksessa uudenlaista työelämäläheistä pedagogiikkaa ja laatia työelämän ja koulutuksen yhteistyönä pedagoginen toimintamalli ja kehittää aikuiskoulutuksen työelämäläheisyyttä. Projektin kohteena olivat koulutuksen oppimisympäristöinä toimivat organisaatiot. Ohjaustilanteisiin osallistuivat työorganisaatioiden sairaanhoitajajen henkilöstöt, Ähtärissä opiskelevat sairaanhoitajaopiskelijat ja opettajat. Tavoitteena oli kehittää olemassa olevia prosesseja ja toimintatapoja tutkittuun tietoon pohjautuen. Näin syntyi uusi työelämäläheinen pedagoginen toimintamalli, joka on soveltuvin osin hyödynnettävissä muissakin työ- ja koulutusorganisaatioissa kuin projektissa mukana olleissa kohdeorganisaatioissa. (Vipuvoimaa EU:lta 2007–2013.)

Kuvio 1. Työelämäläheinen pedagoginen toimintamalli (kuvio: Tarja Knuutila 2014).

3.2 Sähköinen valintakoe osana sairaanhoitajien hakuprosessia

Alajärvellä 2018 aloittaneeseen sairaanhoitajakoulutukseen hakeuduttiin uudella sähköisellä valintakoemenetelmällä (SUVAKE-hanke). Tämän uudistetun opiskelijavalintojen tarkoituksena on valita alalle mahdollisimman soveltuvia ja motivoituneita terveysalan opiskelijoita. Sairaanhoitajakoulutuksen valintakokeessa mitattiin kolme osa-aluetta, joita olivat: oppimisvalmiudet (kieli- ja viestintätaidot, matemaattiset taidot ja päätöksentekotaidot), sosiaaliset valmiudet (Rankein scale tunneälytesti) ja uravalinnan varmuus (hakijan käsitys sairaanhoitajan työstä). Opiskelijavalintojen tarkoituksena on valita alalle mahdollisimman soveltuvia ja motivoituneita terveysalan opiskelijoita. (Yli-Koivisto ym. 2017.) Kaiken kaikkiaan sähköisellä valintakoemenetelmällä Alajärvelle valikoitui 30 opiskelijaa.

3.3 Avoimen korkeakoulun polkuopiskelijat

Avoimen ammattikorkeakoulun puolelta ryhmään valittiin lisäksi kolme polkuopiskelijaa. Polkuopiskelijat ovat avoimen ammattikorkeakoulun opiskelijoita, jotka voivat tehdä yhteensä 60 opintopistettä varsinaisten sairaanhoitajaopiskelijoiden ryhmissä. Avoimen ammattikorkeakoulun polkuopinnot voidaan hyväksi lukea siirryttäessä SeAMKiin varsinaiseksi tutkinto-opiskelijaksi. Lisäksi he voivat hakea

SeAMKiin tutkinto-opiskelijoiksi erillishaun kautta sen jälkeen, kun opintoja on yhteensä 60 opintopistettä tai yhteishaussa (Avoin AMK 2018). Avoimen ammattikorkeakoulun opinnot ovat opiskelijalle maksullisia.

4 LOPUKSI

Etelä-Pohjanmaan maakuntakorkeakouluissa toimivat korkeakouluasiamiehet, joiden kanssa sairaanhoitajaryhmien tutoropettajat toimivat yhteistyössä. Vuonna 2017 tuli 12 vuotta siitä, kun ensimmäinen maakuntakorkeakoulukampus perustettiin Järviseudulle, Alajärvelle. SeAMKin maakunnallinen toiminta on laajentunut lähes koko Etelä-Pohjanmaan alueelle. Tällä hetkellä toimintaa löytyy yhteensä viideltä alueelta eli Järviseudulta, Kauhavalta, Kuusiokunnista, Kurikasta ja Suupohjan seudulta. (Valtari 2018.)

Alajärven kaupungin ja Soinin kunnan johtajat ovat olleet aktiivisesti mukana toivoen sairaanhoitajaopiskelijoiden jalkautuvan kuntalaisten ohjaamiseen ja aktivoimiseen. Alajärven sairaanhoitajaopiskelijoilla on alkanut Potilaan ja hänen läheisensä ohjaus (2 op) -opintokokonaisuus. Tähän opintojaksoon on sisällytetty opiskelijoiden jalkautuminen ensimmäisenä lukuvuonna ikääntyneiden ja heidän läheistensä ohjaamiseen palvelutaloilla ja erilaisissa asumispalveluyksiköissä. Opiskelijat ovat tehneet ensimmäisen terveyden edistämisen harjoittelunsa julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla. Jatkossa on tarkoitus tehdä lisää yhteistyötä kuntien eri organisaatioiden kanssa muun muassa projektitoiminnan harjoittelu opintojen aikana.

LÄHTEET

Avoin AMK. 2018. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <https://www.seamk.fi/hakijalle/avoin-amk/>

Keskitalo, T. 2015. Developing a pedagogical model for simulation-based healthcare education. Rovaniemi: University of Lapland. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 167. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <http://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61885>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2010. Koulutuksen tietoyhteiskuntakehittäminen 2020: Parempaa laatua, tehokkaampaa yhteistyötä ja avoimempaa vuorovaikutusta. [Verkkojulkaisu]. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:2. [Viitattu 16.8.2018]. Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75547/okmtr12.pdf?sequence=1>

Opetussuunnitelmat. 2018. Sairaanhoitaja (AMK), monimuotototeutus. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/26/fi/77/MSH18/year/2017>

Vipuvoimaa EU:lta 2007–2013. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman projektin kuvaus. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <https://testi-www.eura2007.fi/rrtiepa/projekti.php?projektikoodi=S12186>

Valtari, H. 2018. Maakuntakorkeakoulu turvaamassa alueen osaamis- ja työelämätarpeita. [Blogikirjoitus]. Maaseutupolitiikka.fi. [Viitattu 6.9.2018]. Saatavana: https://www.maaseutupolitiikka.fi/materiaalipankki/blogit/maakuntakorkeakoulu_turvaamassa_alueen_osaamis-_ja_tyovoima-tarpeita.html

Yli-Koivisto, L., Haavisto, E., Hahtela, N., Heikkilä, A., Huovila, P., Hupli, M., Moisio, E.-L. & Talman, K. 2017. Sähköisellä valintakokeella sairaanhoitajakoulutukseen. Teoksessa: J. Tuomi, K. Joronen & A. Huhdanpää (toim.) Oivaltamisen iloa: Taito 2017. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, 314–324. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <http://julkaisut.tamk.fi/PDF-tiedostot-web/Muut/Taito2017-oivaltamisen-iloa.pdf>

YRITYKSET OPETUKSEN SUUNNITTELUSSA JA TOTEUTUKSESSA: KOKEMUKSIA LIIKETALouden JA KULTTUURIN ALOILTA

*Anmari Viljamaa, KTT, VTM, yksikön johtaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Päivö Laine, FT, ekonomi, koulutuspäällikkö
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Esa Leikkari, FM, koulutuspäällikkö
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTOA

Ammattikorkeakouluille pyrkimys läheiseen yhteistyöhön yritysten kanssa on luonteva osa opetukseen liittyvää työskentelyä. Ammattikorkeakouluopetuksen tulee oletusarvoisesti vastata työelämän tarpeisiin; jo laki määrittää ammattikorkeakoulun tehtäväksi antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin perustuva opetusta (L 14.11.2014/932). Yksi keskeinen tapa varmistua opintotarjonnan osuvuudesta on jatkuva vuoropuhelu työpaikkojen kanssa.

Tässä artikkelissa kuvataan muutamia viimeaikaisin esimerkein yhteistyötä alueen yritysten kanssa ammattikorkeakouluopetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tekstissä keskitytään käytänteisiin ja esimerkkeihin liiketalouden ja kulttuurin aloilla, vaikka luonnollisesti yritys yhteistyön kirjo ammattikorkeakoulussa on huomattavasti laajempi (ks. esim. Janhunen 2017; Pajula ym. 2013).

Artikkelin toinen osa keskittyy toteutusvaiheen työelämäyhteistyöhön, jota harjoitetaan osana opiskelijoiden käytännön opetusta. Kolmannessa osassa käsitellään yritysten ja muiden työelämätoimijoiden roolia opetussuunnittelussa. Neljännessä osassa hahmotellaan mahdollisia tulevaisuuden kehityskulkuja työelämäyhteistyölle.

2 YRITYSYHTEISTYÖ OSANA OPPIMISEN YMPÄRISTÖÄ

Ammattikorkeakouluopetusta on koko korkeakoulumuodon olemassaolon ajan dominoinut vahva suuntautuminen työelämän tarpeisiin. Koska valmistuvan opiskelijan tulee omata riittävät tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset valmiudet toimiakseen itsenäisenä asiantuntijana ja työelämän kehittäjänä omalla alallaan, on luonnollista, että yritykset ja niiden edustajat ovat monin eri tavoin mukana myös opiskelun eri vaiheissa. Samalla opetushenkilöstön kontaktipinta yrityksiin laajenee ja tuntuma työelämässä ajankohtaisiin ilmiöihin pysyy yllä.

Harjoittelut ja työelämätoimeksiantoihin perustuvat opinnäytetyöt ovat yrityksille laajimmin tunnettu osa ammattikorkeakoulun työelämäyhteistyötä. Myös lyhyet, monialaiset yritysprojektit kuten SeAMK Innovaatioviikko (Opiskelijat tekijöinä, [viitattu 29.8.2018]) ja SeAMKPro-projektit (SeAMKPro, [viitattu 29.8.2018]) ovat saaneet näkyvyyttä tärkeinä yritys yhteistyön muotoina. Näiden ohella käytännön yritys yhteistyötä harjoitetaan osana kunkin alan omaa ammatillista opetusta.

2.1 Opinnäytetyöt ja harjoittelut

Kulttuurituottajan koulutus sisältää kaksi harjoittelujaksoa. Ensimmäiseen neljän kuukauden harjoitteluun opiskelija menee jo toisen opiskeluvuoden syksyllä. Toinen viiden kuukauden pituinen harjoittelu on vuorossa kolmannen lukuvuoden keväällä. Opiskelusta neljäsosa tapahtuu suoraan työelämässä. Tämä mahdollistaa aidon ja välittömän vuoropuhelun työelämäedustajien kanssa.

Liiketalouden alan tutkinto-ohjelmissa harjoittelu tehdään pääsääntöisesti yhtenä, noin viiden kuukauden mittaisena jaksone opintojen kolmantena vuonna. Opiskelijalla on myös mahdollisuus jakaa harjoittelu kahteen osaan, jolloin ensimmäinen puolisko on mahdollista suorittaa jo ennen ammattiopintovaihetta. Relevantin työkokemuksen perusteella harjoitteluun voidaan soveltaa osaamisen tunnustamisen periaatteiden mukaan hyväksilukua. Yhä useammin pitkänkään työkokemuksen omaavat opiskelijat eivät halua hyödyntää tätä mahdollisuutta, koska he näkevät opintoihin linkittyvän harjoittelun tarjoavan väylän mielekkääseen hankkeistettuun opinnäytetyöhön ja mahdollisesti työllistymiseen koulutuksen mukaisiin tehtäviin.

Harjoittelujaksojen aikana opettaja käy ohjauskäynnillä harjoittelupaikassa ja tapaa sekä opiskelijan että harjoitteluohjaajan. Ohjauskäyntien aikana keskustellaan harjoittelun sujumisen lisäksi siitä, minkälaisia toiveita harjoittelupaikalla on opetuksen kehittämiseen. Harjoitteluohjaaja voi antaa hyviä vinkkejä opetus-

suunnitelman kehittämiseen tai sen toteuttamiseen. Vierailut harjoittelupaikoille ovat tärkeä osa opettajien työelämäyhteyksien ylläpitoa.

Sekä kulttuurituotannossa että liiketalouden ohjelmissa opinnäytetyöt tehdään pääsääntöisesti työelämästä saatujen toimeksiantojen perusteella. Opinnäytetyön aihetta aletaan usein kehitellä harjoittelujakson aikana yhdessä harjoittelupaikan kanssa. Opinnäytetyöt ovat joko suoraan yritystä hyödyntäviä tai soveltavin osin yrityksen toimintaa edistäviä. Opinnäytetyössä opiskelija soveltaa ammattikorkeakouluopinnoissa hankkimaansa osaamista käytännön tutkimusongelman ratkaisemiseen tai kehittämistehtävän toteuttamiseen. Opinnäytetyön ohjaukseen osallistuu opettajan lisäksi yrityksen edustaja. Parhaimmillaan hyvä opinnäytetyö on opiskelijalle passi ensimmäiseen työtehtävään.

2.2 Työelämätoimeksiannot osana liiketalouden alan opetusta

Suurin osa AMK-tutkinnon opinnoista suoritetaan opintojaksojen kautta; opiskelija siis osallistuu opetussuunnitelmaan sisällytetyn määrämittaisen opintojakson opetukseen ja kerryttää siten ammatillista osaamistaan. Opintojaksoille määritellään opetussuunnitelmassa oppimistavoitteet, mutta opintojakson toteutuksen suunnittelussa opettajalla on varsin suuri autonomia. Opetus perustuu lähtökohtaisesti alan tieteellisen tutkimuksen tuloksiin, mutta työelämärelevantsi edellyttää myös käytännön esimerkkien laajaa huomioimista opetuksessa. Työelämän vierailijoita pyydetään säännöllisesti sekä luennoimaan että sparraamaan opiskelijoita. Lisäksi etenkin laajemmilla opintojaksoilla käytännön soveltamista usein harjoitellaan erilaisten toimeksiantojen kautta.

Liiketalouden alalla työelämän toimeksiantojen kirjo on varsin laaja, koska ne voivat liittyä hyvin erilaisiin liiketoiminnan osa-alueisiin. Esimerkkinä taloushallintoon liittyvästä toimeksiantoihin perustuvasta opinnosta mainittakoon Tositteesta tilinpäätökseen -opinto, jonka tavoitteena on antaa opiskelijalle kokonaiskuva tilikauden käytännön tehtävistä hänen suorittuaan kirjanpitoon ja tilinpäätöksen laatimiseen liittyvät ammattiopintojaksot. Opiskelijoiden tehtävänä on työstää yhdistysten ja asunto-osakeyhtiöiden vuoden tositienipusta säädösten mukainen kirjanpito ja tilinpäätös siihen liittyvine raporteineen. Tehtävä toteutetaan pienryhmissä ja mahdollisuuksien mukaan osallistutaan myös raportin esittämiseen yhtiökokouksessa. Myyntityön opintojaksolla on toteutettu tavoitteellista puhelinmyyntiä vapaa-ajan palveluja tarjoavalle yritykselle. Palvelujen johtamisen ja markkinoinnin opinnoissa puolestaan laadittiin palveluliiketoiminnan kehittämissuunnitelmia naisyrittäjille. Samalla tehtävät linkittivät tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) hankkeita liiketalouden opetukseen.

Edellä mainituissa esimerkeissä yhteistyö yrityksen kanssa lähtee opintojakson määrittelyistä tarpeista. Liiketalouden alalla opetussuunnitelmiin on kuitenkin sisällytetty mahdollisuus myös yrityksen tarpeista lähtevään opintojaksototeutukseen. Yritysprojekteissa opiskelija osallistuu asiantuntijana toimeksiannon suunnitteluun ja toteutukseen. Tavoitteena on, että opiskelija kehittää osaamistaan konsultointitehtävässä, oppii viestimään asianmukaisesti projektiryhmän ja asiakkaan kanssa sekä ymmärtää projektidokumentoinnin merkityksen. Käytännön haasteena yritysprojekteissa on usein aikataulujen yhteensovittaminen; lukuvuoden aikataulut on lyöty pääosin lukkoon jo edellisen kevään lukuvuosisuunnittelussa ja yritysten tarpeet saattavat olla hyvin kiireellisiä. Yritysprojekteina on toteutettu mm. pienimuotoisia markkinaselvityksiä ja tapahtumien suunnittelua.

2.3 Kulttuurituotannon opetus perustuu pitkälti toimeksiantoihin

Kulttuurituotannon tutkinto-ohjelmassa toimeksiannot ovat käytännön oppimisen perusta. Toimeksiannot ovat työelämän tarpeista nousseita kehittämistehtäviä: ongelmien ratkomista, toiminnan kehittämistä, työprosessien tehostamista. Toimeksiantajina ovat yritykset, julkisyhteisöt ja kolmannen sektorin toimijat. Nämä toimeksiannot toteutetaan tuotantoina, jotka noudattavat projektioppimisen vaiheita. Kulttuurituotannon opetus perustuu projektioppimisen lisäksi vahvasti yhteisölliseen oppimiseen (ks. esim. Dillenbourg 1999; Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2008). Ryhmiin jaetut opiskelijat työskentelevät tuotannoissa yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Jaettu merkitys ja yhteinen ymmärrys rakentuvat tiiviin vuorovaikutuksen seurauksena toimeksiantoa työstettäessä.

Teoriaopetus integroidaan ensimmäisestä opiskeluvuodesta alkaen työelämälähtöiseksi. Työelämästä saadut toimeksiannot vaativat yksittäisten opintojaksojen yhdistämistä osaksi laajempaa kokonaisuutta. Toimeksiannon toteuttaminen vaatii kokonaisuuden hallintaa yksittäisen teorian tiedon asemasta. Ensimmäisen vuoden opinnoissa nivotaan tiiviisti yhteen teoria ja käytäntö. Perus- ja aineopinnot toteutetaan toimeksiantojen kautta. Opiskelija soveltaa saamaansa teoriaopetusta suoraan siihen tuotantoon, jossa hän työskentelee. Tuotantotyöskentelystä suuri osa tapahtuu ryhmässä, mikä kehittää opiskelijan tiimi- ja vuorovaikutustaitoja merkittävästi.

Ensimmäisen vuoden tuotannot on hankittu edellisen vuoden keväällä. Opettajat ovat varmistaneet jo edellisenä vuonna mukana olleiden toimeksiantajien halukkuuden olla mukana myös seuraavana lukuvuonna. Osa näistä 7–10 toimeksiantajasta vaihtuu ja uusien toimeksiantajien löytäminen vaatii tiivistä yhteydenpitoa työelämäkumppaneihin. Uudet toimeksiantajat ovat poikkeuksetta kiinnostuneita

yhteistyöstä ja arvostavat opiskelijoiden tuoreita ideoita. Toimeksiantajat on valittu siten, että edustajia on kaikilta työelämän aloilta, joille kulttuurituottajat työllistyvät: yrityksistä, kuntien tai kaupunkien organisaatioista, yhdistyksistä ja muista kolmannen sektorin toimijoista.

Toimeksiantajat esittelevät toimeksiantonsa opiskelijoille heti ensimmäisten opiskeluviikkojen aikana. Tämän jälkeen opiskelijat saavat esittää toiveensa, missä tuotannossa haluaisivat olla mukana. Opiskelijat jaetaan valintojensa mukaan tuotantoryhmiin, jotka organisoituvat ja aloittavat työskentelynsä toimeksiantajan tuotannon parissa. Jokaiselle tuotannolle nimetään vastuuopettaja, joka ohjaa ja sparraa ryhmää tuotannon ajan.

Myös toimeksiantajaan pidetään tiivistä yhteyttä koko tuotannon ajan. Toimeksiantajan nimeämä edustaja kommunikoi joko tuotantoryhmän valitseman yhdyshenkilön tai tarvittaessa koko tuotantoryhmän kanssa. Yhteydenpito tapahtuu tapaamisten, puheluiden, sähköpostin tai muiden digitaalisten palvelujen avulla. Mitä tiiviimpää vuorovaikutus toimeksiantajan ja tuotantoryhmän välillä on, sitä paremmin tuotantotyöskentely onnistuu.

Teoriaopintoja sovelletaan suoraan tuotantoihin. Ensimmäisen vuoden perus- ja ammattiopinnot nivoutuvat tiiviisti tuotantoihin. Opiskelijat pääsevät soveltamaan teoriaopinnoissa hankittavaa osaamista meneillään olevaan tuotantoon; turhaa kuivaharjoittelua ja kuvitteellisten esimerkkien läpikäyntiä ei tarvita. Motivaatio teorian opiskelulle kasvaa, kun opiskelija voi heti soveltaa tietoa omaan tuotantonsa.

Toimeksiantajilla on tärkeä rooli kulttuurituotannon koulutuksessa myös ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen. Opiskelijat toteuttavat toimeksiantajien tuotantoja myös soveltavien ja syventävien ammattiopintojen aikana, joita opiskellaan kolmantena ja neljäntenä lukuvuonna. Viimeisenä opiskeluvuotena opiskelijalla itsellään on vastuu hankkia ulkopuolinen toimeksianto tuotannolle, jonka hän toteuttaa joko yksin tai parinsa kanssa.

3 OPETUSSUNNITTELU ON VUOROPUHELUA

Erilaisten yksittäisten projektien ohella tapahtuu myös jatkuvaa pitkäjänteistä yhteistyötä, jossa yritykset ovat mukana opetuksen kehittämisessä ja toteutuksessa. Sekä liiketalouden että kulttuurin alalla on SeAMKissa pitkä perinne työelämän tarpeiden kuuntelemisesta ja ennakoinnista osana opetussuunnittelua. Seuraavassa

kuvataan tapoja, joilla yritykset ja työelämäkumppanit osallistuivat keskusteluun tulevaisuuden osaamistarpeista opetussuunnitelmia työstettäessä lukuvuonna 2017–2018. Esimerkit käsittelevät kulttuurituotannon ja pk-yrittäjyyden tutkinto-ohjelmien laajamittaisia uudistuksia, jotka toteutettiin tuolloin.

3.1 Yrittäjyyden osalta haasteena laaja mahdollisuuksien kirjo

Pk-yrittäjyyden tutkinto-ohjelma, jonka juuret ovat kauhavalaisessa yrittäjyyskoulutuksessa, on lähtökohtaisesti ollut vahvasti yritysysteistyöhön perustuva. Viime vuosina sitä on tarjottu SeAMKissa monimuotototeutuksena maakuntakorkeakoulun toimipisteissä eri puolilla Etelä-Pohjanmaata. Ohjelma on ainoa laatuaan Suomessa, ja koulutuksen tarjoajina nähtiin tarve terävöittää pk-yritysten näkökulmaa sekä ottaa huomioon mm. digitalisaation haasteet ja mahdollisuudet koulutuksen sisällössä.

Opetussuunnitelman uudistustarpeita pohdittiin ensin keväällä 2017 Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikön sisäisessä työryhmässä. Pohdinnan tuloksena katsottiin tärkeäksi ohjelman sisällöllisen kehittämisen ohella uudistaa myös opetuksen toteuttamisen malli. Uudistetulla ohjelmalla pyrittiin tavoittamaan pk-yrittäjyyden koulutuksesta kiinnostuneita sekä Etelä-Pohjanmaalla että valtakunnallisesti. Koulutuksen sisällön haasteena on, että pk-yrittäjyyden ohjelmasta valmistunut voi työllistyä toisen palvelukseen hyvin erilaisiin yritystoiminnan tehtäviin tai sitten ryhtyä yrittäjäksi tai jo toimia yrittäjänä, jolloin ohjelma on samalla opiskelijan oman yrityksen kehittämisohjelma.

Opetussuunnitelmaa pohtivassa työryhmässä lähdettiin hahmottamaan uudistetun ohjelman sisältöä. Kehittelyssä hyödynnettiin palautetta, jota oli saatu työelämäkontakteissa mm. hankkeistettujen opinnäytetöiden, harjoittelupaikkakäyntien ja tutkimus- ja kehittämishankkeiden yhteydessä. Niin ikään tarkasteltiin opiskelijapalautteita ja valmistuneiden seurantatutkimusten tuloksia sekä vertailtiin eri ammattikorkeakoulujen tradenomiohjelmien sisältöjä. Valmistelutyön tuloksena todettiin, että opetussuunnitelmassa tulisi erityisesti ottaa huomioon kaksi kehitystrendiä: yritysten ja koko yhteiskunnan viestintäympäristössä tapahtunut murros sekä liiketoiminnan digitalisaation vaikutus liiketoimintamalleihin ja -prosesseihin. Toki liiketoimintaosaamisen perusteiden hallinta eri osa-alueilla olisi edelleen tradenomiopintojen ydinosaamista. Tärkeinä elementteinä opetusohjelmassa olisi mukana tuotteistaminen, innovointi ja palvelumuotoilu. Liiketoiminnan kansainvälistymisen todettiin olevan läpileikkaavana näkökulmana useissa eri opinnoissa; henkilökohtaiset opintopolut tarjoavat opiskelijalle erilaajuisia mahdollisuuksia omaan kansainvälistymiseen.

Jotta tutkinto-ohjelma voisi palvella sekä alueellisia että valtakunnallisia kohderyhmiä, suunnittelussa päädyttiin ohjelman voimakkaaseen monimuotoistamiseen. Ohjelmasta ei kuitenkaan haluttu sataprosenttisesti verkossa toteutettavaa, vaan oppimiskokemuksen ja ryhmän tuen vahvistamiseksi ja interaktion lisäämiseksi toteutuksessa olisi kuukausittain lähipäivä Seinäjoella. Jos Etelä-Pohjanmaalla tietyissä seutukunnissa kuten Suupohjassa tai Järvi-alueella koulutukseen lähtisi riittävä määrä opiskelijoita, voitaisiin maakuntakorkeakoulun myötävaikutuksella perustaa opintopiirejä, jotka lisäksi antaisivat mahdollisuuden yhteisiin oppimiskokemuksiin. Pedagogiseksi malliksi valittiin ns. flipped learning/classroom-malli. Flipped learning -mallissa kurssisisältö ja tehtävät ovat verkossa etukäteen opiskeltavissa ja lähipäivät käytetään vuorovaikutteiseen oppimiseen ja tehtävien läpikäymiseen (ks. esim. Mok 2014; Bailey 2015; Jenkins ym. 2017). Tämä asettaa myös opettajille haasteen suunnitella opintojaksojen toteutus uudella tavalla, jotta niukat lähiopetustunnit voidaan käyttää mahdollisimman hyödyllisesti.

Kun työryhmä oli saanut kootuksi esityksen opetussuunnitelman rungoksi ja alustavan suunnitelman ohjelman toteutustavoista, kutsuttiin koolle round table -istunto, jossa pyydettiin yritysmaailman kommentointia tehdystä suunnitelmasta. Tapaamiseen tuli mukaan yrittäjäjärjestön edustaja, nykyisestä pk-yrittäjyyden ohjelmasta valmistumisvaiheessa oleva aloittava yrittäjä sekä useita tradenomeja työllistänyt pk-yrittäjä. Tutkinto-ohjelman runko oli lähetetty etukäteen tutustuttavaksi, ja tapaamisen aluksi yksikön ja tutkinto-ohjelman edustajat avasivat vielä uudistuksen taustaa ja sisältöä. Suunnitelma kokonaisuudessaan sai yritysmaailman hyväksynnän; yrittäjät totesivat, että oikeille asioille oli annettu suunnitelmassa tilaa. Esille tuli mm. digitaalisten työkalujen hallinnan ja hyödyntämisen merkitys, sosiaalisen median osaaminen, taloushallinnon raporttien ymmärtäminen ja kansainväliseen toimintaympäristöön valmentautuminen. Tärkeänä pidettiin myös perheyrittäjyyteen ja omistajanvaihdoksiin perehtymistä, koska sukupolvenvaihdoksia ja yrityskauppoja on kasvavassa määrin. Osallistujat myös totesivat, että koska ohjelman opiskelijat ovat pääosin työelämässä mukana, tarvitaan tehokasta ohjausta, jotta opinnoissa edettäisiin suunnitelmallisesti. Opettajien keskinäinen vuorovaikutus on oleellista, jotta vältetään toisaalta päällekkäisyyksiltä ja toisaalta osaamisaukoilta. Opiskelijoiden aiemmin hankittu osaaminen tulisi ottaa täysimääräisesti huomioon henkilökohtaisia opetussuunnitelmia laadittaessa.

3.2 Kulttuurialalla jakolinjoja työelämätarpeissa

Kulttuurituotannon opintosuunnitelma uusittiin vuoden 2017 aikana. Uudistuksen syyt olivat sekä ulkoisia että sisäisiä. Opetus- ja kulttuuriministeriö teki leikkauksen kulttuurialan perusrahoitukseen, joka osaltaan toi painetta muuttaa SeAMKin kulttuurituotannon koulutuksen rakennetta. Toinen merkittävä syy uudistaa

opetussuunnitelmaa oli, että kulttuurituottajien työllistymismahdollisuudet ovat selvästi viime vuosina laajentuneet ja monipuolistuneet: kuntien ja kaupunkien kulttuurisihteerit ovat katoavaa kansanperinnettä. Opetussuunnitelman täytyy kyetä tuottamaan tuoretta osaamista työelämän muutoksia ennakoiden.

Uudistustyön aluksi eri vaihtoehtoja kartoitettiin tutkinto-ohjelman itsearvioinnilla. Sen perusteella opetussuunnitelman lähtökohdaksi valittiin kokonaisvaltainen uudistus, joka tehtäisiin vuoden 2017 aikana. Päätös luopua mediatuottamisen, tapahtumatuottamisen ja visuaalisen tuottamisen suuntaamista oli suurin rakenteellinen uudistus, joka opintosuunnitelmaan tehtiin.

Uuden opetussuunnitelman työstäminen aloitettiin skenaariotyöskentelyllä ennakointiverstaassa. Suunnittelupäivän aikana rakennettiin mielikuva kulttuurituottajan työstä vuonna 2030, ja siitä mitä osaamista hän tarvitsee ammatissaan. Asia konkretisoitiin neljän kuvitteellisen, uudistetusta suunnitelmasta valmistuneen opiskelijan ammattien kautta: määriteltiin heidän tehtävät ammateissaan ja mietittiin mitä osaamista tehtävien hoito edellyttää. Ennakointityöskentely antoi hyvät eväät kiinnittää tulevan kulttuurituottajan ydinosaamisalueet ja piirsi mielikuvan siitä, millaisissa töissä kulttuurituottaja tulee toimimaan valmistumisen jälkeen. Kevään aikana rakennettiin opetussuunnitelman runko näiden ydinosaamisten pohjalta: hahmoteltiin kokonaisrakenne ja suunniteltiin opintojaksot.

Työnantajat ja opiskelijat haluttiin ottaa tiiviisti mukaan opetussuunnitelman laadintaan. Täten perustettiin työnantajista koostuva round table -ryhmä ja opiskelijat kutsuttiin mukaan kulttuurialan opiskelijayhdistyksen sekä SAMOn kautta. Round table -neuvottelukuntaan saatiin edustajia yrityksistä, kuntien tai kaupunkien organisaatioista, yhdistyksistä ja muista kolmannen sektorin toimijoista. Kun opintosuunnitelman runko saatiin valmiiksi loppukeväästä, kutsuttiin erikseen koolle sekä työnantajien round table -osallistujat että opiskelijoista muodostettu raati. Kokoontumisista saadun palautteen perusteella opetussuunnitelman suunnittelua jatkettiin syksyllä uuden lukuvuoden alettua. Syksyn aikana hiottiin opintojaksojen osaamistavoitteet sekä kiinnitettiin opintojaksojen sisällöt ja arviointiperusteet. Tämän jälkeen kutsuttiin työnantajat sekä opiskelijat yhdessä kommentoimaan tulosta toiseen otteeseen. Saadun palautteen pohjalta tehtiin vielä viimeiset täsmennykset opintosuunnitelmaan ennen sen julkistamista tammikuussa 2018.

Round table -keskustelujen ansiosta uudessa opetussuunnitelmassa on vahvasti huomioitu työelämän tarpeet. Talousosaamista ja erityisesti myyntiä sekä markkinointia lisättiin uuteen opetussuunnitelmaan raadin ehdotuksesta. Opetussuunnitelma sisältää oman osaamisen markkinointia ja mahdollistaa ammatti-

identiteetin rakentamisen brändiksi asti. Keskusteluissa korostui urasuunnittelun merkitys ja oppimisen metataitojen hallinta. Tämä vastaa myös yleistä käsitystä työelämätaitojen evoluutiosta: tulevaisuuden ”hybridiosaamiseen” liittyvät kiinteästi metakognitiiviset taidot, itsearviointikyky, itseohjautuvuus sekä kyky soveltaa oppittua myös poikkeavissa konteksteissa (Vanhanen-Nuutinen, Laitinen-Väänänen & Väänänen 2012, 266). Opetussuunnitelmassa ammatilliseen kasvuun ja urasuunnitteluun on varattu useita opintojaksoja ja sen lisäksi yksilöllistä ohjausresurssia kaikkina opiskeluvuosina. Oppimisen metataitojen tiedostamiseen ja niiden harjoitteluun kiinnitetään enemmän huomiota. Koulutuksessa painotetaan tiedonhallinta-, ryhmätyö- ja verkostoitumistaitoja sekä sosiaalista älykkyyttä.

Round table -keskusteluissa toivottiin kulttuurituottajilta sekä laajaa yleisosaaamista että erikoistunutta kärkiosaamista. Näihin ristiriitaisiin toiveisiin pyritään vastaamaan uudessa opetussuunnitelmassa vaihtoehtoisilla työpajaopinnoilla. Opiskelija voi työpajaopintoja valitsemalla joko laajentaa tai syventää omaa osaamistaan. Opiskelijan urasuunnitelman merkitys korostuu näitä valintoja tehdessä. Osa työantajista korosti myös perinteisiä kulttuuritapahtumien ja sosiokulttuurisen työn tarpeita ja niihin valmentavaa osaamista: kulttuurikentän tuntemusta, järjestötoiminnan kehittämistä ja tapahtumaympäristön suunnittelua. Tuotantojen taloudellisten hyötyjen lisäksi työantajat painottivat myös kulttuurisen ja sosiaalisen hyödyn saavuttamista. Tuotantojen talouden tulee olla kannattavalla pohjalla mutta myös sosiaalisen lisäarvon tuottaminen nähtiin tärkeäksi kulttuurituottajan työssä.

Säännöllinen vuoropuhelu työnantajien kanssa on keskeistä pitkäjänteisessä opetuksen kehittämisessä. Työelämäedustajien sparraus osana opetussuunnitelman uudistusta oli tutkinto-ohjelman näkökulmasta itsestään selvä ratkaisu. Kun työllistyminen on koulutuksen keskeinen tavoite, olisi suorastaan uhkarohkeaa olla kysymättä työelämän edustajilta, mitä osaamista he odottavat saavansa valmistuvalta kulttuurituottajalta.

4 TULEVAISUUDEN YHTEISTYÖMALLIT

Kuten edellä kuvatusta ilmenee, jatkuva vuorovaikutus yritysten ja ammattikorkeakoulun välillä on luontainen toimintatapa ammattikorkeakouluille. Samalla se on edellytys korkeakoulutuksen aluevaikuttavuudelle. Yritysyhteydet ovat ainoa tapa varmistaa, että opetus ja siten myös valmistuvat osaajat vastaavat alueen yritysten tarpeisiin. Samalla yritys yhteistyö opetuksessa ja opetuksen suunnittelussa ylläpitää opetushenkilöstön tietoisuutta käytännön työelämän ajankohtaisista haasteista ja antaa kriittisen tärkeitä syötteitä TKI-toimintaan. Seinäjoen ammat-

tikorkeakoulun kaltaiselle vahvasti maakunnalliselle ammattikorkeakoululle hyvä ja laaja-alainen keskusteluyhteys alueen yritysten kanssa on suorastaan elinehto. Jatkossa SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri pyrkii vahvistamaan yritys yhteistyötä opetuksessa lisäämällä yritysten ja organisaatioiden osallistumista opintojakso-tason suunnitteluun. Yksikkö pilotoi lukuvuodella 2018–2019 digital round table -toimintamallia, jonka tavoitteena on yhdistää opettajia ja työelämän edustajia yksittäisten opintojaksojen ja toteutusten äärelle. Ajatuksena on, että opintojakson opettajalla on mahdollisuus vaihtaa ajatuksia sisällöistä ja harjoituksista sellaisten toimijoiden kanssa, jotka päivittäisessä työssään hyödyntävät juuri kyseiseen opintoon liittyviä tietoja ja taitoja. Toimintaa kehitetään yhdessä potentiaalisten osallistujien kanssa ja se hakee vielä muotoaan.

Yksikössä on myös kehitteillä harjoittelukäynneiltä saatavan tiedon tehokkaampi hyödyntäminen opettajien kesken. Vaikka harjoittelukäynnit ovat tärkeä osa jokaisen yksittäisen opettajan kokemuksellista työelämärajaamista, niistä saadut syötteet jäävät helposti vain yhden henkilön käyttöön. Haasteena on mielekkään kokemusten jakamisen tavan löytäminen ja tuominen osaksi opetustyön arkea.

Kolmas työelämäyhteistyön kehittämisen polku liittyy opinnäytetöiden ohjaukseen. Tällä hetkellä toimeksiantajan rooli hankkeistetun opinnäytetyön prosessissa vaihtelee huomattavasti tapauksesta toiseen. Vahvemmin ohjaavan opettajan ja toimeksiantajan yhteyksiä tukevat rakenteet voisivat vahvistaa SeAMKin ja työelämän vuorovaikutuksen positiivista kehitystä yleisellä tasolla mutta myös varmistaa vaikuttavuudeltaan entistä laadukkaampien opinnäytetöiden synty-misen. Ylempien ammattikorkeakoulututkintojen osalta opinnäytetöissä on tässä suhteessa jo otettukin merkittäviä askelia.

LÄHTEET

Bailey, A. 2015. Flipped learning. [Verkkolehtiartikkeli]. Training journal (Sep 2015), 5–7. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana Abi/Inform Collection -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Dillenbourg, P. 1999. Collaborative learning: cognitive and computational approaches. Advances in learning and instruction series. Oxford: Pergamon.

Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2008. Tutkiva oppiminen: Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen syyttäjinä. Helsinki: WSOY.

Janhunen, J. 2017. Uudet työelämätaidot projektiopintojen oppimistavoitteena. Teoksessa: E. Varamäki, P. Junell, S. Päällysaho, S. Saarikoski & S. Uusimäki (toim.) Kansainvälinen, yrittäjä-henkinen SeAMK – paras korkeakoulu opiskelijalle. Seinäjoen ammattikorkeakoulu 25 vuotta. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Raportteja ja selvityksiä 26, 384-391.

Jenkins, M., Bokosmaty, R., Brown, M., Browne, C., Gao, Q., Hanson, J. & Kupatadze, K. 2017. Enhancing the design and analysis of flipped learning strategies. [Verkkolehtiartikkeli]. Teaching and learning inquiry 5 (1). [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: <https://doi.org/10.20343/teachlearninq.5.1.7>

L 14.11.2014/932. Ammattikorkeakoululaki.

Mok, H. N. 2014. Teaching tip: the flipped classroom. Journal of information systems education 25 (1), 7–11. [Verkkolehtiartikkeli]. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana Abi/Inform Collection -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Opiskelijat tekijöinä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: <https://www.seamk.fi/yrityksille/opiskelijat-tekijoina/>

Pajula, J., Nevaranta, J., Kitinoja, K. & Huhtamäki, P. 2013. SeAMK Projektipaja®. Teoksessa: E. Varamäki, E. & S. Päällysaho (toim.) Tapio Varmola – suomalaisen ammattikorkeakoulun rakentaja ja kehittäjä. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Raportteja ja selvityksiä 13, 157–168.

SeAMKPro. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: <https://www.seamk.fi/hakijalle/opiskelu-seamkissa/projektiopinnot/seamkpro/>

Vanhanen-Nuutinen, L., Laitinen-Väänänen, S. & Väänänen, I. 2012. Työelämä haastaa ammattikorkeakoulupedagogiikan. Teoksessa: H. Kotila & K. Mäki (toim.) Ammattikorkeakoulupedagogiikka 2. Helsinki: Edita, 259–275.

DIGITAALISTA MARKKINOINTIA TOIMEKSIANTOSELVITYKSENÄ

Saija Rätts, FM, lehtori

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

1 JOHDANTOA

Tässä artikkelissa kerrotaan opintojaksosta Digitaalinen markkinointi, joka toimii yhtenä case-esimerkkinä aluevaikuttavuuden ja yritysysteistyön lisäämisestä opintojen aikana. Opintojakso on toteutettu tässä artikkelissa kuvatun mukaisesti keväällä 2018 osana liiketalouden ammattikorkeakoulututkintoa. Opintojaksokuvauksen mukaan opiskelija osaa muun muassa suunnitella digitaalisen median hyödyntämistä osana yrityksen markkinointia (Opinto-opas 2016). Toteutettavaksi tälle opintojaksolle valittiin yritystoimeksiannot, jotta opiskelijat saavat mahdollisimman autenttisen kuvan nykypäivän yritysten digitaalisen median ja markkinoinnin suhteesta. Toimeksiantajayrityksiksi valittiin kolme hyvin erilaista ja eri tilanteissa olevaa yritystä, jotta ratkaistavista ongelmista ja ratkaisumahdollisuuksista muodostuisi mahdollisimman laaja kuva. Toimeksiantotehtävien lisäksi tällä opintojaksolla yritysysteistyö toteutui myös yrityselämän luentovierailijoiden avulla. Tässä artikkelissa paneudutaan siihen, miten yritysysteistyö opintojaksolla toteutettiin sekä pohditaan yleisemmällä tasolla, miten yritystoimeksiannot auttavat opiskelijoita valmistautumaan yritysten konkreettisiin ja realistisiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin jo opintojen aikana.

Kevään 2018 aikana liiketalouden opiskelijat osallistuivat Digitaalisen markkinoinnin opintojaksolle, jossa oikeiden yritystoimeksiantojen pohjalta laadittiin yrityksen digitaalisen markkinoinnin nykytilan kartoitus sekä suunniteltiin mahdollisia tulevia digitaalisen markkinoinnin toimenpiteitä. Opiskelijat tutustuivat opintojakson lähiopetuksessa muun muassa aihepiiriin terminologiaan sekä erilaisiin konkreettisiin tapoihin suunnitella ja toteuttaa digitaalista markkinointia. Toimeksiantoselvitysten puitteissa opiskelijat myös ideoivat konkreettisia kehittämisehdotuksia. Opiskelijat pääsivät ratkomaan oikeita haasteita ja yritykset saavat tuoreita ideoita ja ajatuksia omaan kehittämistyöhönsä.

Kuten Vihervaara (2015, 21) toteaa, yritysten ongelmien ratkaisu opetuksen osana mahdollistaa kaikkia osapuolia hyödyttävän yhteistyön. Hänen mukaansa ulkoisista partnereista muodostuu paineita sekä opettajalle että opiskelijoille ja yhteistyö synnyttää yhteisen agendan lisäksi motivaation. Voidaankin todeta, että

yritystoimeksiannot osana opintoja lisäävät vuoropuhelua sekä aidon tarpeen myötä niin opettajien kuin opiskelijoidenkin motivaatiota (ks. Vihervaara 2015, 21, 23). Digitaalisen markkinoinnin opintojaksokuvauksessa (Opinto-opas 2016) mainitaan, että opiskelija osaa tuottaa ehdotuksia uusista sisällöistä. Tämän tavoitteen toteutuminen vaatii konkreettisia ja realistisia tapaustutkimuksia, joita esimerkiksi juuri yritystoimeksiannot tarjoavat.

Tässä artikkelissa valotetaan myös opintojen aluevaikuttavuutta yhden opintojakson näkökulmasta ja pohditaan, miten pienitutkimusten, selvitysten ja kartoitusten valossa aluevaikuttavuutta ja yhteistyötä eri yritysten kanssa saadaan lisättyä ja miten myös pienimuotoisella yhteistyöllä on sekä opiskelija- että yritysnäkökulmasta vaikuttavuutta. Yritysten tavoittaminen vaatii yhteistyötä esimerkiksi start up -kiihdyttämöiden tai paikallisten yrittäjäjärjestöjen tai vastaavien tahojen kanssa (Vihervaara 2015, 79). Digitaalisen markkinoinnin opintojakson yritysyritysyhteistyössä myös opettajan omista kontakteista sekä aikaisemmista verkostoista oli yritysten tavoittamisessa iso apu.

2 DIGITALISAATIO JA DIGITAALINEN MARKKINOINTI YRITYSTEN KILPAILUTEKIJÄNÄ

Digitaalinen markkinointi on nykypäivänä yritysten näkökulmasta lähes välttämätöntä. Se voi yksinkertaisimmillaan olla hakukoneoptimoinnin orgaanisen näkyvyyden lisäämistä, hakukonemarkkinoinnin hyödyntämistä tai jonkun sosiaalisen median tilin päivittämistä. Digitaalisen markkinoinnin toimenpiteet ovat perinteiseen markkinointiin verrattuna kustannustehokkaita ja nopeita. Jokainen organisaatio voi itse miettiä, mikä digitaalisen markkinoinnin toimenpiteistä heille on sopivin. Aihealue on olennainen osa nykypäivän yritysviestinnän ja markkinoinnin kenttää.

Digitalisaatio ja digitaalinen markkinointi ovat asioita, jotka jollain tavoin vaikuttavat yrityksen nykyhetkeen ja tulevaisuuteen oli sitten kyseessä BtoC- tai BtoB-markkinoilla oleva tai miten suuri tai pieni yritys tahansa. Jokaisen yrityksen on jollain tavalla lähdettävä mukaan digitalisaatioon. Yrityksen tulevaisuus puolestaan riippuu usein siitä, miten hyvin yritys osaa digitalisaation mahdollisuuksia hyödyntää. Digitalisaatio voidaan nähdä selkeänä kilpailutekijänä, sillä yritys, jota ei löydy netistä, ei tänä päivänä monessakaan mielessä ole olemassa. Myös Juholin (2013, 41) toteaa, että nykyisin sellaisen organisaation tai työyhteisön löytäminen, jossa ei edes jossain määrin hyödynnetä digitaalista viestintää, on

vaikeaa. Myös Kortesus ym. (2016, 106) toteavat, että yhteystiedot kannattaa mieluummin jättää pois puhelinluettelosta kuin netistä, ja netistä tulisi löytyä omat kotisivut eikä pelkkää mainintaa luettelopalvelussa.

Isot yritykset ovat nähneet digitalisaation sekä teollisen internetin hyödyntämisen mahdollisuutena, jota kohden ne ovat jo vuosia edenneet. Myös pk-yritysten saaminen mukaan olisi tärkeää Suomen kilpailukyvyyn näkökulmasta. Suomen Yrittäjien ja Elisan teettämän tutkimuksen mukaan (Digitaalisesti suuntautuneiden pienten 2016, 11) digikiinnostuneet yritykset hyödyntävät digitalisuutta markkinoinnissa tai viestinnässä tai muissa keskeisissä tukitoiminnoissa tai sitten yrityksen liiketoiminnasta iso osa pohjautuu digitalisuuteen. Pk-yrityksiä digitalisuuteen ja sen hyödyntämiseen ajaa tällä hetkellä valloillaan oleva kehitys. Tästä näkökulmasta Digitaalisen markkinoinnin opintojakso on tärkeä osa nykyopiskelijan opintoja. Jotta opiskelu on mielekästä sekä kartalla digitaalisen markkinoinnin nykykäytännöistä, on opintojaksolle tärkeää ottaa mukaan konkreettisia toimeksiantoja, joissa tapaustutkimuksen kohteena ovat oikeat yritykset. Ja kun yritykset on valjastettu mukaan opintojaksolle, on oppiminen yleensä opiskelijanäkökulmasta mielekästä sekä syvempää ja oivaltavampaa kuin pelkän teoratiedon opiskelu. Myös Vihervaara (2015, 23) toteaa, että aito tarve puuttuu, jos opiskelija joutuu tekemään sellaista työtä, jonka tuloksille ei kenelläkään ole varsinaisesti tarvetta. Yritystoimeksiannoissa opiskelija puolestaan näkee mahdollisuuden, että joku voi aidosti olla kiinnostunut hänen tuotoksistaan ja yritys, joka uhraa aikaa taikka mahdollisesti myös rahaa yhteistyöhön odottaa myös jotain vastinetta (ks. Vihervaara 2015, 24).

3 YRITYSTOIMEKSIANNOT JA ALUEVAIKUTTAVUUS

Työelämälähtöisyys liitetään ammattikorkeakouluissa ammatillisiin sisältöihin sekä kehittämisvalmiuksiin, joita opiskelija voi saavuttaa yhteistyössä yritysten ja ammattilaisten kanssa toimimalla (Peisa 2010, 8). Vihervaaran (2015, 123) mukaan yrityksellä on neljä vaihtoehtoa harkitessaan opiskelijaprojektin hyödyntämistä: yritys voi tehdä työn itse, yritys voi palkata ulkopuolisen tekemään sen, yritys voi teetättää opiskelijaprojektin tai yritys voi jättää asian kokonaan tekemättä. Ulkopuolisen tahon palkkaamista tukee ajatus nopeasta arvon muodostuksesta sekä johtopäätösten tekemisestä, koska yrityksellä on kokemusta vastaavanlaisten projektien hoidosta. Opiskelijaprojektia tai -toimeksiantoa puoltavat hyvä hintalaatu -suhde, vaikka projektin eri vaiheissa nopeiden tulosten saaminen voi olla ammattilaisia hitaampaa esimerkiksi ryhmän muodostukseen käytetystä ajasta sekä kurssiaikatauluista johtuen. (Vihervaara 2015, 124-126.)

Maakuntajohtaja Rajala (2013, 12) toteaa, että korkeakoulujen on oltava jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Hänen mukaansa korkeakoulujen alueellisen sitoutumisen tulee olla itsestäänselvyys tavoiteltaessa kansallista ja kansainvälistäkin menestystä. Tämän artikkeliin kirjoittajan mielestä vuorovaikutussuhde voidaan aloittaa ruohonjuuritasolta perusopetuksen opintojaksoilta, ja toki sitten jatkaa opintojen syvetessä ja edetessä sekä edistää yhteistyötä myös tutkimus- ja hanketasolla. Myös Mäenpää (2013, 216) näkee, että ilman yhteistyötä korkeakoulut eivät ole kykeneväisiä tuottamaan asiantuntijoita ja osaajia työelämän vaatimuksiin ja menettävät myös tuntuman yritysten haasteisiin ja tarpeisiin. Yritykset puolestaan jäävät vaille vaikutusmahdollisuutta työntekijöidensä koulutukseen eivätkä pääse osalliseksi korkeakoulujen verkostoista, tietovarannoista ynnä muista sellaisista resursseista. Mäenpää (2013, 216-217) toteaa, että kaikki panostukset vuorovaikutuksen kehittämiseen ovat tärkeitä ja aluevaikuttavuuteen saadaan voimaa pienistä puroista, joista yhdessä syntyykin suuri virta.

Rautakorpi, Mutanen ja Vanhanen-Nuutinen (2014, 182) toteavat aluevaikuttavuuden olevan työyhteisöjen sekä ammattikorkeakoulujen välistä, synergiaa tuottavaa tuloksellista yhteistyötä. Synergisyyden näkyminen puolestaan esiintyy seuraavilla tavoilla: osaamisen vahvistumisena työyhteisössä, opiskelijan oppimisena, opettajien työelämäosaamisen vahvistumisena, alueellisen kilpailukyyn sekä osaamisen vahvistumisena sekä korkeakoululle annettujen aluevaikuttavuuspisteiden muodossa. Jotta yritystoimeksiannot ovat onnistuneita, tuleekin opettajan peilata tätä lähtökohtaa ennen tarkempien tehtävien määrittämistä. Onnistuneessa työelämäyhteistyössä, vaikkakin vain opintojaksokohtaisessa ja pienessäkin projektissa, tärkeää on, että edellä mainituista tavoitteista mahdollisimman monet toteutuvat. Jokainen yritysten kanssa tehtävä yhteistyökuvio varmasti lisää opettajan työelämälähtöisyyttä ja opiskelijan oppimista sekä tuo mahdollisesti ammattikorkeakoululle aluevaikuttavuuspisteitä. Toimeksiantoja sekä yritys yhteistyötä aloittaessa on hyvä pitää kuitenkin mielessä myös, miten toimeksiannot vastaavat työyhteisön osaamisen vahvistumiseen sekä alueellisen kilpailukyyn sekä osaamisen vahvistumiseen. Kirjoittajan mielestä yritys yhteistyötä suunniteltaessa ja toimeksiantoja pohtiessa, onkin hyvä käydä alustavia keskusteluja niin kollegoiden kuin työelämän edustajien kanssa. Tarpeiden kartoitus on tärkeä lähtökohta, jotta sekä opettajan että opiskelijan osaaminen vahvistuu ja alueellinen kilpailukyky lisääntyy.

4 DIGITAALINEN MARKKINOINTI -OPINTOJAKSON TOTEUTUS JA TYÖELÄMÄYHTEYDET

Digitaalinen markkinointi -opintojakson osaamistavoitteiden mukaan (Opinto-opas 2016)

“opiskelija tunnistaa digitaalisen median ominaispiirteet ja mahdollisuudet markkinoinnissa ja osaa suunnitella digitaalisen median hyödyntämistä osana yrityksen markkinointia. Opiskelija osaa arvioida erilaisia sosiaalisen median sisältöjä markkinoinnin näkökulmasta ja tuottaa perusteltuja ehdotuksia uusiksi sisällöiksi. Opiskelija osaa antaa esimerkkejä mobiilivälineiden hyödyntämisestä markkinoinnissa.”

Osaamistavoitteet ovat kyseisen opintojakson toteutuksen kannalta olennaisia ja ne muodostavat kehikon, jonka sisällä opintojaksolla voidaan toimia. Opettajan tulee huomioida osaamistavoitteiden toteutuminen myös toimeksiantoja hyödynnettäessä ja pitää osaamistavoitteita opintojakson suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana.

Peisa (2010, 36-40) jakaa yritys- ja toimeksiantotehtävät neljään eri kategoriaan. Nämä ovat orientoivat ja soveltavat oppikurssitehtävät, peruskurssien toimeksiantotehtävät, messu- ja kampanjatehtävät sekä yleensä yhden lukukauden mittaiset, vaativat toimeksiantotehtävät. Peisa (2010,36) toteaaakin, että kattava erittely vaatisi suunnattoman työpanoksen, sillä opiskelutehtävien määrä on suuri ja ne ovat monitahoisia. Jaottelun pohjautuen Digitaalisen markkinoinnin -opintojaksolla tehtävä yritystoimeksianto on sijoitettavissa useaankin Peisan (ks. 2010, 36-40) kategorioista. Kokonaan ulkopuolelle jää vain vaativa toimeksiantotehtävä, jonka kestoksi ehdotetaan yhtä lukuvuotta. Digitaalinen markkinointi -opintojakso kestää vain yhden periodin verran ja tuottaa opiskelijalle kolme opintopistettä eli kyse ei ole erityisen mittavasta toimeksiannosta.

Orientoivat ja soveltavat tehtävät liittävät opiskellut käsitteet ja toimintamallit oikeaan käyttöympäristöönsä (Peisa 2010, 37). Digitaalisen markkinoinnin opintojaksolla tämä voidaan nähdä toteutuvan, sillä laadittava kartoitus digitaalisen markkinoinnin nykytilasta ja suunnitelma digitaalisen markkinoinnin jatkotoimenpiteistä avaavat konkreettisia yritysten toimintamalleja ja liittävät läpikäydyntä teorian ja käsitteet konkreettisiin toimintoihin. Myös mallien rikastuminen ja erilaisten menettelytapojen hyödyntäminen nostetaan esiin orientoivien ja soveltavien tehtävien perusteluissa (Peisa 2010, 37). Kyseisessä toimeksiannossa kolme eri yritystä ja niiden erilaiset toimintamuodot digitaalisen markkinoinnin

suunnittelussa ja nykyhetken markkinointitoimissa rikastuttivat opiskelijoiden näkemyksiä ja avasivat erilaisia toimintamalleja. Peisan (2010, 38) mukaan orientoivissa ja soveltavissa tehtävissä puuttuvat yrityksen kanssa tehtävät yhteiset pohdinnat ja kehittelyt.

Peruskurssien toimeksiantotehtävät eroavat aikaisemmista siten, että niiden toteutus on suunniteltu ja vaiheistettu oppikurssin sisältöjen mukaisesti, ja toimeksiantoissa otetaan huomioon myös yrityskohtaiset tarpeet. Tämä tehtävätyyppi nähdään ongelmalähtöisen ja tutkivan oppimisen kannalta hyvänä. Ongelmana tässä nähtiin tehtävien monitahoisuus sekä siihen kuluvaan ohjausresurssin puute niin opettajan kuin yrityksen näkökulmasta. (Peisa 2010, 38–39.)

Kolmantena kategoriana Peisa (2010, 39) mainitsee messu- ja kampanjatehtävät. Tällöin kyse on usein jo pidemmän aikavälin yhteistyöstä ja henkilökohtaisista suhteista taustalla. Yritys voi määritellä tarpeensa tarkasti ja konkreettisesti, joten yhteistyö on helppo toteuttaa. Kyse on opiskelijoiden ja ammattilaisten keskinäisestä yhteistyöstä, josta molemmat hyötyvät. Vaikka Digitaalisen markkinoinnin opintojaksolla ei ole kyse varsinaisesta kampanjasta, on niin, että sekä opiskelijoiden että yritysten yhteistyö vastaa eniten tässä kategoriassa esiin nostettua muotoa. Opiskelijoiden ja yritysten välinen yhteistyö on itsenäistä, ja opettajan tehtävänä on mahdollistaa puitteet ja luoda kannustava ilmapiiri yhteistyölle. Työn tuloksista Digitaalisen markkinoinnin opintojaksolla hyötyvät sekä opiskelija että yritys, koska toimeksiantojen puitteet ja reunaehdot ovat aitoja ja yritykseltä itseltään tulleita.

Tämän artikkelin kirjoittaja lähti suunnittelemaan Digitaalisen markkinoinnin opintojaksolla tapahtuvaa yritysyritystä pohtimalla ja kartoittamalla mielenkiintoisia pk-yrityksiä, joilla itsellään oli halu osallistua ammattikorkeakouluyhteistyöhön. Opettajan omien verkostojen sekä aikaisemman verkoston piiristä halukkaita yrityksiä löytyikin enemmän kuin tarpeeksi. Ennen opintojakson alkua opettaja lähestyi yrityksiä sähköpostitse ja tiedusteli yrityksiltä halukkuutta ja mahdollisuutta olla mukana opintojakson toteutuksessa. Jotta opintojakson toteutuksesta saatiin mielekästä ja toteutuminen aikataulujen puitteissa onnistumaan, lukuvuoden 2017–2018 toteutukselle valittiin mukaan kolme mahdollisimman erilaista yritystä. Valinnassa painotettiin erilaisia toimialoja, erilasta tilannetta digitaalisen markkinoinnin näkökulmasta sekä erilaisia tapoja toteuttaa digitaalista markkinointia. Näin myös opiskelijoille tarjoutui toimeksiantotehtävän parissa mahdollisimman laaja näkökulma digitaalisen markkinoinnin keinoista, kanavista ja toteutustavoista.

Ennen toimeksiantoyritysten lopullista valintaa, yritysten tuli vielä luvata voivansa olla mukana toimeksiantojen toteutuksessa siten, että jokainen yritys antaa

opiskelijoille alkubriiffauksen, jossa kerrotaan lyhyesti yrityksestä ja sen nykytilanteesta digitaalisen markkinoinnin toimenpiteiden suhteen. Myös yrityksen tulevaisuudensuunnitelmat sekä markkinointibudjetti tuli esitellä opiskelijoille aloitustilaisuudessa. Valituista kolmesta yrityksestä, kaksi osallistui aloitustilaisuuteen fyysisesti paikan päällä, ja yksi yritys oli Skype for Business -sovelluksen välityksellä mukana reaaliaikaisesti. Edellä mainittujen lisäksi yritykset sitoutuivat vastaamaan opiskelijoiden toimeksiantoon liittyviin kysymyksiin. Jokainen yritys sai itse päättää, miten opiskelijat olivat yhteydessä yritykseen. Yksi yrityksistä toivoi WhatsApp-viestejä tai ääniviestejä, toinen yhteydenottoa sähköpostilla ja kolmas ehdotti henkilökohtaista tapaamista. Aloitustilaisuuden ja yhteydenottojen lisäksi yritykset lupautuivat vielä lukemaan ja kommentoimaan opiskelijoiden toimeksiantojen loppuraportit. Raportointi kyseisellä opintojaksolla tehtiin sekä esityksen muodossa, videosesityksenä että kirjallisena raporttina. Sekä video että raportti toimitettiin yrityksille ennakoon ja halutessaan toimeksiantaja sai tulla myös paikanpäälle laajempia esityksiä kuulemaan. Palautteet yritys sai antaa joko kirjallisena esimerkiksi sähköpostin välityksellä, kasvokkain paikan päällä tai videopalautteina. Jokainen yritys valitsikin itselleen sopivan tavan antaa palautetta. Yritykset antoivat toimeksiantojen puitteet ja opettaja antoi ohjeet ja sisällöt toimeksiantojen tekemiseen heti opintojakson ensimmäisellä lähiopetuskerralla.

Kuten tämän luvun alussa artikkelin kirjoittaja mainitsee, toimeksiantojen sisältöä luodessa opettajan tulee huomioida opintojaksokuvauksessa luvatut opintojakson tavoitteet ja sisällöt ja että ne tulee toimeksiannossa katettua. Toimeksiantoselvitystehtävän lisäksi tällä kyseisellä opintojaksolla opiskelijat osallistuivat digitaalisesti Moodlessa toteutettuun tenttiin, jossa käydään läpi digitaalisen markkinoinnin keskeisiä käsitteitä. Näin myös sellaiset osaamistavoitteissa mainitut osa-alueet, joita ei välttämättä voitu jokaisen toimeksiannon puitteissa kattaa, voitiin tällä opintojaksolla sähköisen tentin avulla varmistaa. Digitaalisen markkinoinnin opintojaksolla oli lähiopetustunteja, joissa käsiteltiin opintojakson tavoitteissa luvattuja asioita, sisältöjä ja terminologiaa. Opintojakson edetessä opettaja kävi läpi olennaista teoriaa, ja käytännön esimerkkejä kertomaan pyydettiin vierailijaluennoitsijaksi SeAMKin markkinoinnin edustaja sekä myös BSTR Luova konttorista mainostoimiston näkemyksiä edustava taho. Vierailijoiden avulla teoriaan saatiin yhdistettyä käytäntöä ja toimeksiantoyritysten lisäksi työelämä tuli myös näiltä osin lähemmäs opiskelijan opiskeluun liittyviä tehtäviä ja teorioita.

Toimeksiantojen palautteet sekä opiskelijoilta että yrityksiltä olivat positiivisia ja kehottivat jatkamaan ja laajentamaan tämäntyyppistä yhteistyötä aina, kun siihen tarjoutuu mahdollisuus. Opiskelijat nostivat esiin juurikin sen, että on hyvä saada tehdä oikean yrityksen kanssa yhteistyötä ja ratkoa oikeaa ongelmaa. Yritysten näkökulmasta puolestaan kiiteltiin uutta näkökulmaa, jota opiskelijat yrityksille toivat, paneutumista ja satsausta, jonka yritykset opiskelijoilta saivat sekä myös

teorian ja käytännön yhdistämisen oivaltamista. Yritykset sanoivat palautteissaan saaneensa sellaista tietoa ja vinkkejä, joita aikovat jatkossa hyödyntää yrityksen toimintaa kehittäessään. Sen lisäksi että työelämän haasteet muuttuvat ja tavat tehdä ovat muutoksessa, myös pedagogiikan on muututtava ja vastattava työelämän vaatimuksia. Toimeksiantojen avulla, pedagogiikka saadaan vastaamaan tähän muutokseen, jossa opiskelijalla on aktiivinen ja itsenäinen tiedontuottajan rooli, ja opettaja tukee prosessia eikä anna valmiita vastauksia. Kuten Rautkorpi ym. (2014, 186) toteavat, opettajan työksi jää oppimisen ohjaaminen ja rooliksi muodostuu opettamisen sijaan sparraus, valmennus ja ohjaus. Opetettävien asioiden merkittävyys työelämän kannalta, ja toisaalta opettajan kyky havainnollistaa ja innostavasti nostaa niitä esille ovat olennaisia asioita mietittäessä työelämäyhteistyön toteuttamista. Yritysyhteistyö ja aluevaikuttavuuden aikaansaaminen vaativat opiskelijalta aktiivisuutta ja itsenäisyyttä, opettajalta valmentajan ja sparraajan roolin omaksumista, mutta myös yrityskumppanilta sitoutumista ja totuudenmukaisten puitteiden tarjoamista. Jos kaikki kolme osapuolta ovat innostuneita omasta roolistaan, toimeksiannot onnistuvat ja tuottavat kaikkien näkökulmasta tuloksia. Aluevaikuttavuuden pitkän aikavälin hyötyinä Rautkorven ym. (2014, 187–188) mukaan yhteistyö tuottaa osaavaa henkilökuntaa yrityksen tarpeisiin ja mahdollistaa osaavan henkilökunnan rekrytoinnin. Lyhyen aikavälin hyötyinä he nostavat esiin uudet ideat ja inspiraation opiskelijan näkökulmasta sekä toiminnalliset ja sisällölliset ideat niin opettajien kuin työelämän edustajienkin näkökulmasta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Yksittäisten opintojaksojen ja yritysten välistä yhteistyötä voi pitää merkittävänä osana korkeakoulujen aluevaikuttavuutta. Vaikka perusopetuksen tai syventävienkään opintojaksojen yksittäinen yritysyhteistyökuvio ei merkittävästi yksistään luo aluevaikuttavuutta, ovat nämä kaikki osa suurempaa kokonaisuutta. Pienten kokonaisuuksien avulla opiskelijoiden motivointi onnistuu paremmin ja työt tehdään siten, että niistä hyötyvät niin opettajat, opiskelijat kuin yrittäjätkin. Vuoropuhelun vahvistuminen on näiden pienimuotoistenkin yhteistyökuvioiden jälkeen asteen helpompaa myös silloin, kun opiskelijoiden valmistuvat työelämään ja etsivät itselleen töitä.

Opintojen aikainen yritysyhteistyö lisää opiskelijoiden mahdollisuutta verkostoitua jo opiskeluaikana. Yritysyhteistyö mahdollistaa laajemman näköalan saamisen yritysten oikeista ja konkreettisista haasteista ja niiden ratkaisumahdollisuuksista. Kuten Jalinoja (2012, 243) toteaa, ammattikorkeakoulujen sekä yritysten yhteistyön tavoitteina ovat opetuksen laadun ja vaikuttavuuden kehittäminen

sekä lisäarvon tuottaminen siihen osallistuville osapuolille. Sekä yrityksiltä että opiskelijoilta saadun palautteen perusteella voidaan todeta, että opintojaksokohtaiset tapaustutkimukset avaavat yritysmaailmaa opiskelijoille haastavalla ja mielekkäällä tavalla ja opintojaksoyhteistyöstä hyötyvät niin opiskelijat, opettaja kuin yrityksetkin. Jalinoja (2012, 243) viittaa myös yrityspalautteeseen, jonka mukaan tradenomikoulutuksen opiskeluun tulisi sisältyä yrityksissä tai muissa organisaatioissa tapahtuvaa projektilähtöistä oppimista opinnäytetyön ja harjoittelun lisäksi. Opintojakson sisään rakennettu yhteistyö tarjoaa ensimmäisen askeleen vuorovaikutukseen opiskelijoiden ja yritysten välillä ja rakentaa tarvittavaa siltaa vankemmaksi vaikkakin "lauta" kerrallaan.

LÄHTEET

- Digitaalisesti suuntautuneiden pienten yritysten menestystekijät. 2016. [Verkkojulkaisu]. Suomen Yrittäjät. [Viitattu 5.8.2018]. Saatavana: https://www.yrittajat.fi/sites/default/files/digiselvityksen_raportti2016.pdf
- Jalinoja, N. 2012. Yritysyhteistyö tradenomikoulutuksessa. Teoksessa: H. Kotila & K. Mäki (toim.) Ammattikorkeakoulupedagogiikka 2. Helsinki: Edita, 243–258.
- Juholin, E. 2013. Communicare! Kasva viestinnän ammattilaiseksi. Helsinki: Management Institute of Finland.
- Kortesuo, K., Patjas, L.-M. & Seppänen, L. 2016. Pillillä vai pasuunalla? Viestinnän käsikirja yrittäjille. 2. p. Helsinki: Suomen Yrittäjien Sypoint Oy.
- Mäenpää, K. 2013. Innobrokerit: Uutta potkua korkeakoulu- ja yritys yhteistyöhön. Teoksessa: I. Väänänen, V. Harmaakorpi & A. Raappana (toim.) Teorioita ja käytäntöjä korkeakoulujen aluekehitystoiminnasta. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja C, Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut 127, 209–218.
- Opinto-opas. 2016. Tradenomi (AMK), Liiketalous, Päivätoteutus. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 6.8.2018]. Saatavana <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/21/fi/57/LITA16/year/2016>
- Peisa, S. 2010. Oppimista työelämän kanssa – käsityksiä ja käytäntöjä. Helsinki: Haaga-Helia. Haaga-Helian julkaisusarja. Puheenvuoroja 2/2010.
- Rajala, P. 2013. Korkeakoulut korvaamaton tuki aluekehitystyölle. Teoksessa: I. Väänänen, V. Harmaakorpi & A. Raappana (toim.) Teorioita ja käytäntöjä korkeakoulujen aluekehitystoiminnasta. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja C, Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut 127, 12.
- Rautkorpi, T., Mutanen, A. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.) 2014. Kestävä innovointi: Oppimista korkeakoulun ja työelämän dialogissa. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu. Taitotyöelämäkirjat 7.
- Vihervaara, T. 2015. Yritysyhteistyö opetuksessa: Käytännön käsikirja yliopistoille ja yrityksille. Helsinki: Aalto-yliopisto.

SEDUSTA SEAMKIIN

Elisa Kannasto, FM, lehtori

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Hilkka Majasaari, THM, lehtori

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

1 JOHDANTOA

Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmassa (Ratkaisujen Suomi 2015) on yhdeksi toiminnoksi asetettu mahdollisimman joustavien opintopolkujen tekeminen eri kouluasteiden välillä. Tämä nopeuttaisi työelämään siirtymistä. Alueellamme hallitusohjelmaan soveltuva hanke on Seinäjoen ammattikorkeakoulun ja Koulutuskeskus Sedun "Tie tulevaisuuteen" - ammattikorkeakoulun ja toisen asteen nivelvaiheen kehittämiseen keskittyvä yhteishanke. Tässä hankkeessa järjestettiin viestintätaitojen ja hoitotyön eettisyyden integroitu kahden opintopisteen (2 op) kokonaisuus, jossa lähihoitajaopiskelijat opiskelivat viimeisen lukukautensa aikana ammattikorkeakoulutasoisia opintoja. Kurssien integroitu osa toteutettiin seminaarityöskentelynä. Hoitotyön etiikan oppimisen keskeinen tavoite on eettisen päätöksenteon ja eettisten ongelmien käsittelyn oppiminen sekä kyky osallistua yleiseen eettiseen keskusteluun. Viestintätaidoissa tärkeää on esiintymistaidon, kirjallisen ilmaisun sekä vuorovaikutuksen kehittäminen. Oppimisessa on keskeistä edistää opiskelijan omakohtaista pohdintaa sekä kriittistä reflektiota. (Leino-Kilpi 2014.) Perusteltavuuden periaate on noussut yhdeksi tärkeäksi periaatteeksi tehtävävastuissa hoitotyön toiminnassa (Välimäki 2014).

Opintojaksot Eettisyys hoitotyössä (2 op) ja Viestintätaidot (3 op) toteutuvat aina sairaanhoitajan (AMK) ja terveydenhoitajan (AMK) tutkinto-ohjelmien ensimmäisellä lukukaudella ennen ensimmäistä harjoittelujaksoa. Ensimmäinen yhteisopetuksen kokeilu järjestettiin syksyllä 2013 kahdessa sairaanhoitaja (AMK) -opiskelijaryhmässä. Tämän kokeilun jälkeen yhteisopetusta on jatkettu systemaattisesti jokaisen aloittavan sairaanhoitaja (AMK)- sekä terveydenhoitaja (AMK) -opiskelijaryhmän kanssa päivä- ja monimuotototeutuksessa sekä maakuntakorkeakoulun ryhmissä.

Eettisyys hoitotyössä- ja Viestintätaidot-opintojaksoja on toteutettu systemaattisesti integroituna SeAMK Sosiaali- ja terveysalalla kolmen lukuvuoden ajan ennen lähihoitajille tarjottuja opintoja. Eettisyys hoitotyössä -opintopakettiin

sisältyy ennen integroitua seminaarityöskentelyä kaksi johdantoluentoa etiikan määritelmistä, toimintaa ohjaavista eettisistä periaatteista, lainsäädännöstä ja ohjeista sekä eettisestä päätöksenteosta. Kummankin johdantoluennon jälkeen on verkkokeskustelu pienryhmissä johdantoluentojen sisällöistä. Viestintätaitojen opetuksessa on opastettu seminaarityöskentelyyn ja sen eri tehtäviin. Keväällä 2018 nämä opinnot päätettiin toteuttaa lähihoitajaopiskelijoille AMK-tasoisesti samalla menetelmällä kuin ensimmäisen lukukauden sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijoille. Lähihoitajaopiskelijoilla oli näin mahdollisuus saada hyväksytyt opinnot myöhemmin hyväksi luettua mahdollisen AMK-tutkintoon johtavan koulutuksen aikana.

2 OPETUKSEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

SeAMK Sosiaali- ja terveysalalla toteutettiin keväällä 2018 lähihoitaja-opiskelijoille 15 opintopisteen laajuiset ammattikorkeakouluopinnot sairaanhoitajan tutkinto-ohjelman opetussuunnitelman mukaisesti. Opintoihin kuuluivat myös Eettisyys hoitotyössä, 2 opintopisteen kokonaisuus sekä Viestintätaidot, 3 opintopisteen kokonaisuus. Integroitu seminaari toteutettiin siten, että etiikan ja viestintätaitojen molemmista opintojaksoista laskennallisesti yksi opintopiste suoritettiin etiikkaseminaarin muodossa.

Seminaaritehtävään varattiin itsenäistä työskentelyä seminaaritehtävän kirjalliseen tehtävään, suullisen esityksen suunnitteluun sekä seminaarissa vertaisarvioijana valmistautumiseen. Opiskelijat toimivat pääasiassa pareittain tai kolmen opiskelijan pienryhmänä ja laativat kirjallisen ja suullisen esityksen opintoihin keskeisesti kuuluvasta osiosta, joka käsittelee ajankohtaista joko hoitotyön käytännön eettistä periaatetta tai hoitotyön eettistä ongelmaa.

Opiskelijat esittävät työnsä pienryhmissä, opponoivat toisen työtä sekä johtavat keskustelua pienryhmässä valituista aiheista. Opponenttipari kysyy esittäjiltä epäselvistä kohdista sekä antaa palautetta tehdystä työstä. Opponointi on oleellinen osa seminaarityöskentelyä ja sen tehtävänä on tukea refleктоivan dialogin kehittymistä. Refleктоiva dialogi synnyttää uudenlaista ymmärrystä. Ei ole valmiita oikeita vastauksia vaan avautumista, kuuntelemista, kaikkien äänten sallimista ja osallisuutta toisten näkökulmiin.

Seminaarissa käytetyn refleктоivan dialogin tarkoituksena on avata uudenlaista ymmärrystä käsitellyistä asioista. Siinä ei siis ensisijaisesti etsitä oikeita vastauksia, vaan kuunnellaan toisen näkökulmia ja perusteluita sekä pohditaan omaa suhtautumista uudelleen. Refleктоivan dialogin edellytyksiä ovat keskinäinen

kunnioitus, itsekunnioitus, yhteinen tavoite löytää yhteisymmärrys, osallisuus ja sitoutuminen, oikeudenmukaisuus, avoimuus ja vastavuoroisuus, kyky sietää erilaisuutta ja rationaalisuus. Dialogi edellyttää eettisiksi lähtökohdiksi kunnioitusta, oikeudenmukaisuutta ja suvaitsevaisuutta. (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2009, 185–187.)

Pienryhmän seminaarityöskentelyn päätteeksi käydään vielä lyhyt palautekeskustelu, jossa opiskelijat ja opettajat kertovat näkemyksiään työskentelystä ja varsinaisen seminaaripäivän kulusta. Yhteinen palautekeskustelu tukee ammatillisen vuorovaikutuksen, eettisyyden ja yhteistyön merkitystä hoitotyön ydinosaamisen sisäistämisessä (vrt. Vesterinen ym. 2014).

Opiskelijat saavat opintojaksojen aikana intensiivisen harjoituksen tiedonhausta, laajemman raportin kirjoittamisesta sekä asiantuntijana esiintymisestä. Tämän lisäksi toisen ryhmän opponointi ja pienryhmän keskustelu laajentaa opiskelijan ymmärrystä tavoista käydä rakentavaa, argumentoitua keskustelua ja puolustaa omia näkemyksiään. Seminaarin aiheena etiikka on haastava jo itsessään ja lisää tarvetta keskustelulle sekä erilaisten näkemysten avaamiselle ja puolustamiselle. Hoitotyön etiikan oppimisessa on keskeistä edistää opiskelijan omakohtaista pohdintaa sekä kriittistä reflektiota, joita yhteisessä keskustelussa tuetaan (vrt. Leino-Kilpi 2014).

Etiikan ja viestintätaitojen integroitu seminaari arvioitiin yhteisten arviointikriteerien pohjalta asteikolla 5–1 ja hylätty. Arvosana muodostui kirjallisen esseen, suullisen esityksen sekä seminaarikeskustelujen aktiivisen osallistumisen pohjalta. Molempien opintojaksojen (Eettisyys hoitotyössä ja Viestintätaidot) arvioinnissa tämä oli osasuoritus. Kirjallisessa tuotoksessa painotettiin SeAMKin kirjallisen ohjeiden noudattamista rakenteessa, hyvää suomen kieltä ja tekstin rakenteen ymmärtämistä, asiatylyä sekä lähdemerkintöjä. Seminaarin arviointikriteerit olivat opettajien yhteiset. Arviointi pohjautui selkeisiin oppimistavoitteisiin ja arviointikriteereihin. Niitä sovellettiin konkreettisiin suorituksiin, opiskelijan osallistumisen edistymiseen sekä yhteistyöhön.

3 OPISKELIJOIDEN PALAUTE

Integroidun etiikan ja viestintätaitojen seminaarin yhteydessä kerättiin opiskelijoilta palautetta, jonka pohjalta voidaan kehittää etiikan ja viestintätaitojen opintojaksoja sekä yleisesti näihin nivelopintoihin rekrytointia, toteutusta ja kehittämistä. Lähihoitajaopiskelijoita oli ilmoittautunut nivelopintoihin yhteensä 24 opiskelijaa, mutta integroidun hoitotyön etiikan ja viestintätaitojen seminaarin suoritti hyväksytysti 18 opiskelijaa. Lähihoitajatutkintoon johtavien opintojen ja

aikaisemman elämäkokemuksensa pohjalta opiskelijoilla oli jo opintojen aloituksessa tietoa ja kokemusta toisten ihmisten arvostavasta kohtaamisesta ja kunnioittavasta käyttäytymisestä (vrt. Leino-Kilpi 2014).

Sairaanhoitaja (AMK) ja terveydenhoitaja (AMK) ovat sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoja, ja koulutus pohjautuu Euroopan parlamentin ja neuvoston ammattipätevyysdirektiiviin (2013/55/ EU), jossa määritellään sairaanhoitajan ammatillisen osaamisen vähimmäisvaatimukset. Ammatillisen osaamisen lisäksi koulutusta määrittävät ammattikorkeakoulun yhteiset yleis-pätevää osaamista kehittävät kompetenssit (Eriksson ym. 2015). Koulutuksessa tulee ennakoida yhteiskunnassa ja terveydenhuollossa tapahtuvat muutokset. Sote-uudistus todentuu asiakkaan ihmisarvoa kunnioittavaan kohtaamiseen sosiaali- ja terveydenhuollon toimintakentillä. Kunnioittavaa kohtaamista tukee vahva eettinen perusta ja tutkittua tietoa hyödyntävä koulutus (Pölkki & Pietilä 2015). Numminen ym. (2014) tuovat esiin, että hoitotyön opettajat ja johtajat arvioivat noviisi-sairaanhoitajan osoittavan hoitotyössä hyvää sitoutumista eettiseen hoitamiseen ja hoidon filosofiaan.

Tiedonhaku ja lähdekritiikki olivat myös keskeisenä kriteerinä esseiden sisältöä laadittaessa. Opiskelijoilta edellytettiin esseessä lähteiden monipuolista käyttöä. Lähihoitajaopiskelijat, jotka eivät olleet valmiita haastavaan tiedonhakuun ja sisällön kriittiseen tarkasteluun, eivät onnistuneet seminaaritehtävän laatimisessa. Laajempi seminaaritehtävän kirjoitustehtävä sekä vakuuttava ”asiantuntijaesiintyminen” koettiin haastaviksi, mutta motivoituneet ja oman alansa löytäneet opiskelijat kokivat ne aiheensa ansiosta mielekkäiksi ja kiinnostaviksi tehtävänänoiksi. Valmiudet kirjallisten töiden ohjeiden noudattamiseen eivät olleet samalla tasolla ammattikorkeakoulussa jo opiskelevien kanssa seminaaritehtävissä, mutta motivoituneimmat lähihoitajaopiskelijat tiedostivat viittaustekniikan ja lähdemerkintöjen merkityksen ja oppivat soveltamaan ohjeita oikein.

Reflektioiva dialogi ja omien näkemysten puolustaminen koettiin seminaarissa mielekkääksi, vaikka keskusteluun osallistuminen edellytti pyrkimystä paneutua toisen näkökulmaan kiirehtimättä sekä kannustamista. Kaikilla lähihoitajaopiskelijoilla ei ollut rohkeutta tai kykyä ilmaista sanottavaansa. Joku saattoi kokea mukana olemisen vähemmän tärkeäksi.

4 POHDINTAA

Lähihoitajaopiskelijoiden kevään 2018 nivelopinnoissa mahdollistettu opiskelu SeAMKissa madaltaa opiskelijan kynnystä hakea oman alueen ammattikorkeakouluun. Se lisää samalla paikallisen identiteetin rakentumista. Kun näkemys

alueen toimijoista lisäänty, myös verkosto oman alueen alueellisiin toimijoihin kehitty. Paikallisesta toisen asteen opinahjosta on jo valmiiksi helpompi tutustua saman alueen ammattikorkeakouluun. Koulusteiden välillä oleviin joustaviin opintopolkuihin siirtymistä voi helpottaa esimerkiksi lähihoitajaopiskelijalle annettu valmis korkeakoulun kirjastokortti sekä jo suoritettut opintosuoritukset toisen asteen koulutuksen ajalta. Tutustuminen korkeakoulun tiloihin ja osaan opettajista jo ennen hakuvaihetta voi motivoida opiskelijaa entisestään oman alueen oppilaitoksen valintaan.

Kevään 2018 aikana lähihoitajaopiskelijoille mahdollistettu 15 opintopistettä suoritti hyväksytysti 16 Sedun lähihoitajaopiskelijaa. Nämä 16 opiskelijaa suorittivat myös hyväksytysti etiikan ja viestintätaitojen opintojaksot. Suurin osa opintopisteet suorittaneista opiskelijoista tiesi hakevansa kevään haussa SeAMKiin. Onnistuminen kevään opinnoissa kasvatti varmuutta AMK-opintoihin hakeutumisesta. Kevään 2018 nivelopintoihin kuului myös harjoittelu, jossa integroidun seminaarin oppimisella ja ohjauksella oli merkitystä eettisen osaamisen kehittämisessä. Eettisen osaamisen kehittyminen edellytti eettistä herkkyyttä ja eettistä reflektointia oman toiminnan ja järjestöorganisaatioiden toiminnan tarkastelussa terveyden edistämisessä.

Joustavien opintopolkujen tekeminen toisen asteen ja ammattikorkeakoulun välillä (nivelvaiheen opinnot) jatkuu SeAMKissa ja laajenee myös muihin yksiköihin. Lähihoitajaopiskelijat kokivat opintonsa haastaviksi, mutta saivat samalla lisää motivaatiota ja pohjaa tuleviin korkeakouluopintoihinsa jo suoritettujen 15 opintopisteen lisäksi. Jatkossa on tärkeää, että nivelvaiheen opinnoissa lähtökohtana ovat opiskelijan valmiudet ja mahdollisuudet opiskella korkeakouluopintoja. Lisäksi oma erillinen pieni ryhmä, automaattinen porras opintojen nopeuttamiseksi, ei välttämättä ole paras tapa vahvistaa tulevan korkeakouluopiskelijan identiteettiä.

On tärkeää, että vaatimukset ja opintojen suoritustapa rakennetaan toisen asteen opiskelijalle samalla tavalla kuin jo muillekin korkeakoulussa opiskeleville opiskelijoille, esimerkiksi polkuopiskelijoiden tapaan. Vain tällä tavalla varmistetaan opiskelijoiden osaamisen kehittyminen ja laadukas oppiminen. Tämä täytyy huomioida jo nivelvaiheen rekrytinnin yhteydessä. Lupaukset helposta reitistä korkeakouluun eivät palvele opiskelijaa, opettajia eivätkä oppilaitoksia, mutta lupaus laadukkaasta opetuksesta, mielenkiintoisista opintojaksoista ja oman oppimisen syventämisestä tuo nivelvaiheen opintoihin varmasti jatkossakin motivoituneita ja kyvykkäitä opiskelijoita, jotka kehittävät itseään omalla alallaan ja samalla sitoutuvat alalleen paikallisella tasolla.

LÄHTEET

Eriksson, E., Korhonen, T., Merasto, M. & Moisio, E.-L. 2015. Sairaanhoidajan ammatillinen osaaminen: Sairaanhoidajakoulutuksen tulevaisuus -hanke. [Verkkajulkaisu]. Ammattikorkeakoulujen terveysalan verkosto ja Suomen sairaanhoitajaliitto ry. Saatavana: <https://sairaanhoidajat.fi/wp-content/uploads/2015/09/Sairaanhoidajan-ammattillinen-osaaminen.pdf>

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/55/EU ammattipätevyyden tunnistamisesta.

Leino-Kilpi, H. 2014. Hoitotyön etiikan oppiminen. Teoksessa H. Leino-Kilpi & M. Välimäki Etiikka hoitotyössä. Helsinki: Sanoma Pro, 345–360.

Numminen, O., Laine, T., Isoaho, H., Hupli, M., Leino-Kilpi, H. & Meretoja, R. 2014. Do educational outcomes correspond with the requirements of nursing practice: educators' and managers' assessments of novice nurses' professional competence. *Scandinavian journal of caring sciences* 28 (4), 812–821.

Pölkki, T. & Pietilä, A.-M. 2015. Eettiset kysymykset osana sosiaali- ja terveydenhuollon muutosta. *Tutkiva hoitotyö* 13 (4), 3.

Ratkaisujen Suomi: Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. 29.5.2015. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. [Vitetty 28.8.2018]. Saatavana: https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf

Sarvimäki, A. & Stenbock-Hult, B. 2009. Hoitotyön etiikka. Helsinki: Edita.

Vesterinen, A. 2014. Hoitotyön opiskelijoiden ammatillinen osaaminen opintojen eri vaiheissa. *Tutkiva hoitotyö* 12 (2), 14–22.

Välimäki, M. 2014. Johdanto. Teoksessa H. Leino-Kilpi & M. Välimäki. Etiikka hoitotyössä. Helsinki: Sanoma Pro, 14–22.

SEAMKIN 20-VUOTISEN JAPANI-YHTEISTYÖN ALUEELLISET VAIKUTUKSET

*Helli Kitinoja, TtM, SHO, erityisasiantuntija, osaamisen vienti
SeAMK Toimisto*

*Harri Jokiranta, YT, projektinjohtaja
Etelä-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenneuudistus
Seinäjoen Suomalais-Japanilainen yhdistys ry., puheenjohtaja*

*Jaakko Kontturi, TH, SH, kotihoidon johtaja (eläkkeellä 1/2018 lähtien)
Seinäjoen kaupunki*

*Akiko Sasaki, PhD, RN, Professor, Graduate School of Health Care Sciences
Tokyo Medical and Dental University*

*Sayuri Suwa, PhD, RN, PHN, Professor
Division of Visiting Nursing, Department of Life Innovation Nursing, Graduate
School of Nursing, Chiba University*

*Mayuko Tsujimura, PhD, RN, PHN, Associate Professor
Division of Visiting Nursing, Department of Life Innovation Nursing, Graduate
School of Nursing, Chiba University*

1 JOHDANTO

Seinäjoen ammattikorkeakoulun (SeAMK) yhteistyö Japanin kanssa on alkanut runsas 20 vuotta sitten vuonna 1996. Tuolloin luotiin ensimmäiset kontaktit Chiban yliopiston ja Tokyo Medical and Dental Universityn (TMDU) terveystieteiden koulutukseen perhehoitotyön konferenssissa Kanadassa. Samoihin aikoihin syntyivät myös ensimmäiset kontaktit Chiban ja Nagoyan yliopistojen kauppatieteelliseen koulutukseen. SeAMKista tehtiin ensimmäinen yhteistyön kartoitusmatka Japaniin joulukuussa 1997. Matkalle osallistuivat ammattikorkeakoulun rehtori Tapio Varmola, liiketalouden yksiköstä yksikönjohtaja Kalevi Karjanlahti ja yliopettaja Jussi Koivisto sekä terveystieteiden yksiköstä kansainvälisistä asioista vastaava Helli Kitinoja. Puoli vuotta myöhemmin professori Motofusa Murayama (Faculty of Law and Economics) ja hiukan tämän jälkeen professori Misako Miyazaki (Nursing School) Chiban yliopistosta vierailivat Seinäjoella.

Neuvottelut yhteistyöstä jatkuivat Japanissa helmikuussa 1999. Neuvottelumatkalla oli mukana SeAMKin edustajien lisäksi myös silloinen Seinäjoen kaupunginjohtaja Raimo Yli-Uotila. Tuolloin keskityttiin Chiban kaupungin ja Chiban yliopiston sekä Tokyo Medical and Dental -yliopiston kanssa aloitetun yhteistyön vahvistamiseen. Neuvottelujen ja jo alkaneen konkreettisen tutkimusyhteistyön myötä saavutettiin vähitellen yhteinen luottamuksen ja ystävyys taso, ja vuonna 2000 päästiin Chiban yliopiston kanssa myös varsinaisiin sopimusneuvotteluihin vararehtorin ja hallintojohtajan Suomen vierailun jälkeen. Vierailu ajoittui kesään, jolloin oli mahdollista saada kokemus myös suomalaisesta kesämökkielämästä virallisten neuvottelujen lisäksi. Tutkimusyhteistyön alettua myös Tokyo Medical and Dental Universityn kanssa saatiin allekirjoitettua yhteistyösopimus kesällä 2000. TMDU:n kanssa laaditussa sopimuksessa kolmantena osapuolena oli Tampereen yliopiston hoitotieteen laitos erityisesti tohtorikoulutuksen osalta, sillä Tampereen yliopisto oli myös mukana yhteisessä tutkimushankkeessa. Myöhemmin sopimus on allekirjoitettu myös yksityisen Jobu Universityn kanssa.

Vuonna 2010 SeAMK ja Chiban yliopisto sopivat strategisen tason kumppanuudesta ja allekirjoittivat sopimuksen International Exchange Centerien (IEC) perustamisesta toistensa kampuksille. SeAMKin toimisto avattiin Chiban yliopiston kampuksella vuonna 2012 rehtori Tapio Varmolan johdolla. Delegaatiossa oli mukana myös Etelä-Pohjanmaan kauppakamarin toimitusjohtaja Pertti Kinnunen, kaupunginjohtaja Jorma Rasinmäki sekä Seinäjoen kaupungin poliittisia päättäjiä. Ystävyyskaupunkiasia oli noussut ensimmäisen kerran esille jo vuoden 1999 vierailun yhteydessä Chiban kaupungin edustajien ehdottamana. Vuosina 2010–2015 Chiban yliopistosta oli kolmen kuukauden työskentelyjaksoilla yhteensä seitsemän tutkijaa ja kansainvälisen toimiston työntekijää SeAMKin kampuksen IEC:ssä, jota Chiban yliopisto piti Euroopan toimistonaan. Päivö Laine oli keväällä 2014 Skipwise -apurahalla kuukauden henkilöstövaihdossa SeAMKin toimistossa Chiban yliopiston kampuksella.

Chiban yliopisto ja TMDU sijoittuvat molemmat korkeakoulujen kansainvälisten rankinglistojen kärkipäähän. Molemmat ovat myös onnistuneet saamaan hyvin rahoitusta maansa opetusministeriöltä. Chiban yliopistolla on Skipwise -ohjelma, ja yliopisto on maksanut apurahoja myös SeAMKin opiskelijoille. TMDU puolestaan on saanut 10 vuoden rahoituksen ministeriöltä kehittyäkseen kansainväliseksi korkeakouluksi. Yliopistot ovat toteuttamassa myös yhdessä kolmen muun japanilaisen yliopiston kanssa Disaster Nursing Care Leadership -maisteri- ja tohtoriohjelmaa, jossa verkostossa myös SeAMK on mainittu yhteistyökumppanina.

Molemmat yliopistot ovat vuosien aikana rahoittaneet parikymmentä SeAMKin ja Seinäjoen kaupungin edustajien asiantuntija- ja luennoitsijavierailua Japaniin. Yhteistyötä on edistänyt myös Tekesin ja Sasakawa Foundationin rahoitus. Ke-

väällä 2015 tuli ensimmäisen kerran mahdolliseksi anoa Erasmus+ Global Mobility -rahoitusta yhteistyöhön EU-alueen ulkopuolisten korkeakoulujen kanssa. SeAMK onnistui tuolloin saamaan merkittävän rahoituksen opiskelija-, opettaja- ja henkilöstöliikkuvuuteen TMDU:n ja Chiban yliopiston kanssa.

Korkeakoulujen välinen kansainvälinen yhteistyö alkaa yleensä opiskelija- ja opettajavaihdolla ja etenee siitä vähitellen laajempaan koulutus- ja tutkimusyhteistyöhön. Japanin kanssa yhteistyö eteni kuitenkin toisin. SeAMKin ja japanilaisten yliopistojen välisissä neuvotteluissa löytyivät hyvin pian yhteiset kiinnostuksen kohteet, joita olivat vanhustenhuolto ja kulttuurien välinen liiketoiminta sekä näihin liittyvä yhteinen tutkimus opiskelijaliikkuvuuden tullessa vasta myöhemmin yhteistyömuodoksi. Vierailut yliopistoissa, kauppakamarissa ja yrityksissä sekä Chiban kaupungin edustajien tapaamiset osoittivat, että väestön ikääntyminen ja vanhustenhoitoon liittyvät haasteet olivat yleisin puheen- ja huolenaihe Japanissa 1990-luvun lopulla. Myös Suomessa väestö ikääntyi jo tuolloin muuta Eurooppaa nopeammin.

Artikkelissa kuvataan Seinäjoen ammattikorkeakoulun Japani-yhteistyön vaiheita ja etenemistä kolmen eri vuosikymmenen aikana sekä yhteistyön alueellista vaikuttavuutta erilaisilla esimerkeillä, jotka liittyvät muun muassa opiskelijoiden työuriin, yrityksen kansainväliseen vientiin, ikääntyvien terveyttä edistävien palvelujen ja kotihoidon palvelujen kehittämiseen sekä alueen asukkaiden Japani-tietoisuuden lisääntymiseen.

2 JAPANI-TIETÄMYKSEN LISÄÄNTYMINEN ALUEELLA

Aasia-yhteistyön aloittaminen lähes samaan aikaan Eurooppaan suuntautuvan korkeakoulu-yhteistyön aloittamisen kanssa 1990-luvulla osoitti SeAMKin innovatiivisuutta ja kauaskatseisuutta. SeAMK on kuulunut alusta saakka eli 1990-luvun puolivälistä Suomen korkeakoulujen Aasia-verkoston. Myöhemmin Aasia-verkosto jakautui kahdeksi erilliseksi verkostoksi, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen Aasia-verkostoiksi. SeAMK jatkoi jäsenenä opetusministeriön rahoittamassa ammattikorkeakoulujen Itä- ja Kaakkois-Aasian verkostossa ollen myös verkoston johtoryhmässä. Aasia-verkosto tuotti muun muassa virtuaaliopintoja opiskelijoiden Aasia-osaamisen edistämiseksi ja aloitti ensimmäisenä myös ammattikorkeakoulujen yhteisten valintakokeiden järjestämisen ulkomailla. Tätä osaamista on myöhemmin hyödynnetty ulkomaisten opiskelijoiden rekrytoinnissa. Vuoden 2009 lopussa opetusministeriön rahoitus verkostoille päättyi, ja näin päättyi myös Aasia-verkoston 15-vuotinen toiminta.

Professorien ja luennoitsijoiden vierailut Japanista Suomeen ovat olleet arkipäivää SeAMKissa jo 2000-luvun alusta saakka. SeAMKin liiketoiminnan yksikkö on vastaanottanut luennoitsijoita syksyisin Chiban yliopistosta, myös professori Shigeru Komori Jobu Universitystä oli jokavuotinen toivottu luennoitsija ja yhteistyökumppani tutkimushankkeissa. Terveysalan koulutuksen puolella asiantuntijavierailut yliopistoista ja terveydenhuollon organisaatioista ovat ajoittuneet alkuvuoteen ja elo-syyskuuhun ja yleensä vierailut ovat liittyneet yhteisiin tutkimushankkeisiin ja opiskelijoiden intensiivikursseihin.

Asiantuntijavierailuihin ja tutkimushankkeisiin liittyen on järjestetty myös suuri määrä erilaisia seminaareja ja tapaamisia, joihin sekä ammattilaiset että alueella asuvat ovat voineet osallistua. Vierailut alueen yrityksiin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioihin ovat kuuluneet aina vierailuohjelmaan. Näin on voitu vaihtaa kokemuksia maiden edustajien välillä. Intensiivikursseille viimeisen kymmenen vuoden aikana osallistuneen yli 150 japanilaisen opiskelijan ohjelmaan on kuulunut yksi viikonloppu perheessä Etelä-Pohjanmaan alueella. Tämä on mahdollistanut konkreettisen kulttuurivaihdon ja monia pitkäkestoisia ystävyysuhteita.

Japani on koskettanut suomalaisia myös musiikin kautta. Vuonna 2011 Seinäjoella järjestettiin kansainvälinen Cumbre Mundial del Tango -tapahtuma, jossa SeAMK oli mukana yhtenä järjestäjänä. Tapahtuman yksi suurimmista taiteilijoista oli japanilainen tangolaulajatar Anna Saeki. Myös Suomen Japanin suurlähettiläs vieraili tuolloin Seinäjoella. Myöhemmin japanilaisen koto-soitintaitelijan vierailu Seinäjoelle järjestyi yhteistyössä suurlähetystön kanssa.

Seinäjoen Suomalais-Japanilainen yhdistys ry. perustettiin vuonna 2013, koska sekä SeAMKin opiskelijoiden keskuudessa että alueella muutenkin tuntui olevan kiinnostusta Japani-yhteistyöhön. Yhdistyksen perustamista oli harkittu jo muutamaa vuotta aikaisemminkin. Yhdistyksen toiminta-alueena on koko Etelä-Pohjanmaa. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää ja ylläpitää Suomen, erityisesti Etelä-Pohjanmaan ja Japanin välistä kulttuuri-, koulutus- ja tutkimusyhteistyötä sekä yritysten, kaupunkien ja erilaisten organisaatioiden välistä yhteistyötä. Yhdistys on myös Japanista sekä Etelä-Pohjanmaan ja Japanin välisestä ystävydestä kiinnostuneiden ystävyysyhdistys, joka edistää henkilökohtaista kanssakäymistä ja järjestää erilaisia tapahtumia, joissa on mahdollista tutustua toistemme kulttuureihin. Yhdistys on viiden toimintavuotensa aikana järjestänyt erilaista toimintaa alueen väestölle, muun muassa origami- ja sushi-kursseja, ravintolapäiviä, japanilaisten vierailevien asiantuntijoiden sekä Japanissa opiskelleiden SeAMKin opiskelijoiden esityksiä, suomalaiseen kulttuuriin tutustumista japanilaisille opiskelijoille, Japanin business -seminaarin Toyotan autonäyttelyn yhteydessä, japanilaisen elokuvan iltoja sekä monikulttuurisia iltoja.

Pohjanmaan Terveys ja Talous yhdistys ry. teki opintomatkan Japaniin keväällä 2016. Maa, sen kulttuuri ja ihmiset tekivät ryhmän jäseniin suuren vaikutuksen. Vaikka matka ajoittui Japanin tärkeimmälle Golden Week -lomaviikolle, pitkäikäisten SeAMKin yhteistyökumppaneiden avustuksella oli mahdollista tutustua Japanin terveydenhuoltoon ja kulttuuriin monipuolisesti.

Kiinnostus Japania kohtaan on lisääntynyt vuosien aikana alueellamme, mutta myös Japani-tietämys on lisääntynyt. Tässä Seinäjoen ammattikorkeakoululla on ollut merkittävä rooli. Akateemisen yhteistyön vieminen lähelle alueen asukkaita on mahdollistanut uteliaisuuden, innostuksen ja tietämyksen lisääntymisen puolin ja toisin.

3 OPISKELIJOIDEN JAPANI-OSAAMINEN AVAA UUSIA MAHDOLLISUUKSIA URAKEHITYKSELLE

SeAMKin liiketalouden opiskelija osallistui ensimmäisen kerran Chiban yliopiston järjestämälle kuukauden kestäväälle intensiivikurssille toukokuussa 2000, minkä jälkeen kurssille osallistui yhdestä kahteen opiskelijaa vuosittain. Opiskelija sai Sasagawa Foundation`n apurahan, samoin kuin ammattikorkeakoulun neljä henkilökunnan edustajaa Japani -yhteistyön alkuvaiheissa. Tällä oli suuri merkitys sille, että yhteistyö saatiin voimakkaasti liikkeelle.

Korkeakoulujen välinen sopimus mahdollisti sen, että vuosittain yksi SeAMKin liiketalouden tai tekniikan opiskelija hyväksyttiin Chiban yliopiston vuoden mittaiselle JPAC-kurssille vuodesta 2004 alkaen. Ryhmä koostui eri maista tulevista opiskelijoista, mikä tarjosi SeAMKin opiskelijoille hyvän verkostoitumismahdollisuuden. Opiskelijoiden oli mahdollista hakea myös Japanin opetusministeriön apurahaa opinnoilleen. Tuomisenaan opiskelijalla oli yleensä japanin kielen taito. Strateginen kumppanuus Chiban yliopiston ja SeAMKin välillä mahdollisti sen, että lukuvuonna 2013–2014 J-PAC-ohjelmassa opiskeli viisi SeAMKin opiskelijaa eri aloilta, myös myöhempinä vuosina tämä mahdollisuus on ollut vuosittain useammalla opiskelijalla. Kiinnostus Japanista opiskelun kohdemaana on selvästi lisääntynyt opiskelijoiden keskuudessa. Tämä on mahdollistanut myös japanin kieliointojen tarjonnan SeAMKissa.

Opiskelijavaihto on Japanissa uudempi asia Suomeen verrattuna - varsinkin opiskelijaksi lähteminen Eurooppaan tai Suomeen. Viimeisten vuosien aikana Japanin korkeakoulut ovat kuitenkin selkeästi hakeneet yhteistyökorkeakouluja myös Euroopan maista, mikä on näkynyt esimerkiksi vuosittaisessa EAIE:n (Euro-

pean Association of International Education) konferenssissa. Myös suomalaisten korkeakoulujen kilpailu japanilaisista yhteistyökorkeakouluista on lisääntynyt.

Ensimmäinen koko lukuvuoden mittaiseen vaihtoon saapunut opiskelija saatiin Japanista SeAMKiin kolme vuotta sen jälkeen, kun SeAMKista oli lähdetty pitkään opiskelijavaihtoon Japaniin. Chiban yliopiston muotoilun opiskelija opiskeli lukuvuoden 2007–2008 SeAMKin silloisessa kulttuurin yksikössä. Tämän jälkeenkin on SeAMKiin saapunut vuosittain opiskelijoita koko lukuvuodeksi. Opiskelijoita ovat erityisesti kiinnostaneet muotoilun, sosiaalialan, vanhustyön ja maatalousalan opinnot. Suomalainen muotoilu on menestynyt myös Japanissa, ja kaksi SeAMKin muotoilun opiskelijaa pääsikin palkintosijalle Japanissa järjestetyssä huonekalusuunnittelun kilpailussa.

SeAMK Sosiaali- ja terveystieteiden tarjotut kahden viikon mittaiset intensiivikurssit kiinnostavat japanilaisia opiskelijoita. He haluavat perehtyä suomalaiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä terveystieteiden koulutukseen ja myös suomalaiseen kulttuuriin. TMDU:n opiskelijoille jo vuodesta 2008 lähtien vuosittain tarjottuja räätälöityjä intensiivikursseja voidaan pitää tämän päivän koulutusmatkailutuotteena, josta hyödynsaajina ovat myös SeAMKin omat opiskelijat ja matkailupalvelujen tarjoajat.

Chiban yliopiston kanssa yhteistyössä on strategisen kumppanuuden myötä vuodesta 2011 lähtien järjestetty kahden viikon mittainen intensiivikurssi vuorovuosin Japanissa ja Suomessa. Osallistujina on ollut 20–25 eri alojen suomalaista ja japanilaista opiskelijaa. Intensiivikurssin teemat ovat vaihdelleet vuosittain vanhusten palvelujen kehittämisestä, kaupunkiympäristön suunnitteluun, monikulttuurisuuteen, uusien designiin ja ruokaan liittyvien tuotteiden innovointiin ja digitaalisuuteen. Opiskelu on toteutunut monialaisissa ja monikulttuurisissa pienryhmissä, ja opiskelumenetelmä on edennyt tarpeiden kartoituksesta ja tiedon hausta uuden innovointiin ja kokeiluihin sekä lopputuotteen esittelyyn opiskelijaryhmälle ja sidosryhmille. Opiskelijoiden lisäksi myös kymmenkunta SeAMKin opettajaa on voinut laajentaa omaa osaamistaan osallistumalla intensiivikurssiin liittyen opiskelijoiden ohjaamiseen Suomessa ja Japanissa.

Esimerkkeinä Japani-yhteistyön myönteisistä vaikutuksista opiskelijoiden urakehitykselle voidaan pitää SeAMKista valmistuneiden opiskelijoiden japanin kielen taitoja, Japanin vientiin liittyvien opinnäytetöiden tekemistä alueen yrityksille, verkostojen syntymistä suomalaisten ja japanilaisten opiskelijoiden välille, japanilaisen opiskelijan suomalaisen tutkinnon suorittamista sekä suomen kielen oppimista ja työllistymistä alueelle sekä SeAMKista valmistuneen suomalaisen opiskelijan yrityksen perustamista ja siinä Japani- kontaktien ja osaamisen hyödyntämistä.

4 IKÄÄNTYVIEN TERVEYDEN EDISTÄMINEN, KOTIHOIDON KEHITTÄMINEN JA TERVEYSTEKNOLOGIAN HYÖDYNTÄMINEN YHTEISENÄ KEHITTÄMISKOHTEENA

SeAMKin Japani-yhteistyö on painottunut 2000-luvun alusta saakka voimakkaasti tutkimus- ja kehitysyhteistyöhön. Vanhustenhoitoon, terveysteknologiaan ja terveydenhuollon tietotekniikkaan painottuvissa hankkeissa on ollut mukana myös alueen yrityksiä.

Seinäjoen ammattikorkeakoulun koordinoima ja Tekesin rahoittama Hebuite I -hanke (Telematics in Health Care for supporting independent living of the Elderly) toteutettiin vuosina 2000–2002 yhteistyössä Tokyo Medical and Dental- ja Chiban yliopistojen kanssa sekä Tampereen yliopiston hoitotieteen laitoksen ja eteläpohjalaisten yritysten kanssa. Hankkeen aikana selvitettiin yhteisen tutkimuksen avulla, millaisia asenteita kotona asuvilla, kotihoidossa olevilla ikääntyvillä on hoitoteknologiaa kohtaan. Lisäksi tutkittiin, millaista avuntarvetta heillä on selvitäkseen päivittäisistä toiminnoistaan ja miten itsenäistä kotona asumista voitaisiin tukea hoitoteknologian keinoin. Tutkimus toteutettiin Suomessa Seinäjoen ja Tampereen alueilla sekä Japanissa Chiban ja Tokion alueilla. Tutkimushanke sai jatkoa Tekesin rahoittamasta Hebuite II -hankkeesta (2002–2004), jonka aikana muun muassa testattiin ja kehitettiin uusia kotihoidossa apuna käytettäviä laitteita. Yritykset olivat vahvasti mukana tässäkin hankkeessa, ja niille tarjoutui myös mahdollisuuksia verkostoitua japanilaisten yritysten kanssa yhteisen tutkimuksen sekä Japaniin suuntautuneen kahden yritysvierailun aikana. (Kitinoja, Mäkeläinen & Wakabayashi 2003; Kitinoja ym. 2003; Kitinoja, Mäkeläinen, Komori ym. 2003; Kitinoja, Kontturi & Paavilainen 2003.)

Vuosina 2001–2004 SeAMK osallistui ainoana suomalaisena korkeakouluna myös Finpron koordinoimaan The Finnish Wellbeing Center (FWBC) -hankkeeseen. Hankkeen aikana perustettiin suomalaisen mallin mukainen hoitoteknologiaa palveluissaan hyödyntävä vanhusten palvelutalo ja sen yhteydessä oleva tutkimuskeskus Sendain kaupunkiin. FWBC -hankkeessa oli Suomesta mukana 16 yritystä; myös Seinäjoelta oli mukana konsortio, johon kuului SeAMKin ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin lisäksi myös alueen terveysteknologiayrityksiä. Seinäjokinen ja japanilainen yritys solmivat myös yhteistyösopimuksen hankkeen loppuvaiheessa. Tukena niin tässä hankkeessa kuin muussakin SeAMKin Japani-yhteistyössä, varsinkin alkuvaiheessa, ovat olleet Tokiossa sijaitsevat Suomen suurlähetystö, Suomi Instituutti ja Finpron toimisto.

Ikääntyvien ja myös muistihäiriöisten itsenäisen kotona asumisen tukeminen, ennaltaehkäisevät kotikäynnit vanhustenhoidossa ja tähän liittyvän arviointimittariston kehittäminen sekä omaishoitajien tukeminen ovat säilyneet tutkimusyhteistyön kiinnostuksen kohteena 2000-luvulta aina tähän päivään saakka. Alueen työelämä, erityisesti Seinäjoen kaupunki, on ollut vahvasti tutkimuksissa mukana. Japanilaiset yliopistot ovat saaneet myös merkittäviä tutkimusrahoituksia edellä mainittuun teemaan liittyen. Tutkimusrahoituksellaan ne ovat rahoittaneet tutkimusta Japanissa ja Suomessa ja ovat myös kutsuneet vuosittain asiantuntijoita Suomesta konferensseihinsa puhujiksi sekä samalla luennoimaan opiskelijoille ja ohjaamaan seminaareissa opiskelijoiden tutkimustöitä. Tutkija- ja asiantuntijadelegaatiot sekä opintojensa loppuvaiheessa olevat opiskelijat ovat useamman kerran vuodessa suunnanneet Japanista matkansa SeAMKiin ja Seinäjoen seudulle. Usein matka on jatkunut myös Ruotsiin tai Tanskaan, jotka ovat olleet mukana USA:n lisäksi yhteisissä vertailevan tutkimuksen hankkeissa. Professori Akiko Sasaki TMDU:sta on jatkanut tutkimusyhteistyötä professori Setsu Shimanouchin jäätyä eläkkeelle ja siirryttyä japanilaiseen tapaan yksityisen yliopiston rehtoriksi. Chiban yliopisto oli vuosina 2013–2014 mukana myös SeAMKin kulttuurialan hallinnoimassa Tekes-rahoitteisessa tutkimushankkeessa, joka liittyi ikääntyvien elinympäristöihin. Molemmat yliopistot Japanista ovat osallistuneet SeAMKin kanssa myös eurooppalaisen COEHRE-verkoston tutkimushankkeeseen. (Kitinoja ym. 2004; Kitinoja ym. 2005; Kitinoja & Kontturi 2007; Kitinoja 2008a; Kitinoja 2008b; Kontturi & Kitinoja 2015; Suwa ym. 2016.)

Uusimpana käynnissä olevana tutkimushankkeena (2017–2019) on Chiban yliopiston, University College Dublinin ja SeAMKin yhteinen kotihoidon robotiikkaan liittyvä tutkimus, jota rahoittaa Pfizer Health Research Foundation. Yhteistyökumppanina tutkimuksessa ovat Seinäjoen kaupungin ja JIKin sosiaali- ja terveyspalvelut. (Suwa ym. 2018.)

Yhteiset tutkimushankkeet ovat mahdollistaneet tiedon, kokemusten ja parhaiden käytänteiden vaihdon Japanin ja Suomen, erityisesti Etelä-Pohjanmaan alueella toimivien, terveydenhuollon ammattilaisten kesken. Myös kolmannen sektorin edustajat ovat osallistuneet yhteiseen keskusteluun, jossa tavoitteena on ollut muun muassa ikääntyvien terveyttä ja hyvinvointia tukevan vapaaehtoistyön kehittäminen sekä ikääntyvien digitaitojen kehittäminen. Ikääntyvien palveluja koordinoivan Ikäkeskuksen perustaminen Seinäjoelle oli merkittävä innovaatio yli kymmenen vuotta sitten. Ikäkeskuksen toiminta on herättänyt paljon kiinnostusta japanilaisten keskuudessa. Samanaikaisesti yhteiset keskustelut ja tutkimushankkeet japanilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa ovat antaneet uusia ideoita ikääntyvien palvelujen kehittämiseksi alueellamme. Kansainvälinen yhteistyö on tuonut myös uutta intoa ja motivaatiota oman työn kehittämiseen niin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kuin kouluttajienkin keskuudessa.

5 VERKOSTOT ALUEEN YRITYSTEN JA TYÖELÄMÄN KÄYTÖSSÄ

SeAMKin liiketoiminnan yksikössä aloitettiin 1990-luvun puolessa välissä laaja Aasia PD (Professional Development) -opintokokonaisuus Aasia-osaamisen kehittämiseksi. Aasia PD -opinnot houkuttelivat osallistujia niin työelämästä kuin koulutusmaailmastaakin ympäri maan, mikä johti monien pysyvien verkostojen syntymiseen. Luennoitsijoina olivat Aasia-osaamisen huiput Suomesta ja ulkomailta. Tämä kaikki loi pohjaa SeAMKin suunnitelmalliselle Aasia-yhteistyön ja Aasia-osaamisen kehittämiseksi, joka aloitettiin Kiinasta ja jota jatkettiin muutamaa vuotta myöhemmin Japanin kanssa. 2000-luvulla Aasia-yhteistyö laajeni lisäksi vielä muun muassa Etelä-Koreaan, Vietnamiin ja Intiaan.

Kesäkuussa 2001 SeAMK järjesti Japanin tutkimukseen keskittyneen kansainvälisen AJBS:n (Association of Japanese Business Studies) konferenssin Seinäjoella. Konferenssi oli haaste Seinäjoen alueelle, mutta myös Suomelle, sillä konferenssi oli runsaan kymmenvuotisen historiansa aikana järjestetty vuorovuosin ainoastaan joko Japanissa tai Pohjois-Amerikassa. Konferenssi saatiin Suomeen ja Seinäjoelle hyvän Japaniin syntyneen suhdeverkoston ja AJBS:n hallituksen silloisen puheenjohtajan, Nagoyan yliopiston professori Mitsuru Wakabyashin avulla sekä osoittamalla SeAMKin osaaminen. Myös Suomen Japanin suurlähetystön, Jetron ja Suomalais-Japanilaisen kauppakamarin tuella oli konferenssin onnistumisessa suuri merkitys. AJBS -konferenssi on perinteisesti ollut hyvin vahvasti tieteellinen, ja tutkimuksiaan esittelevät ainoastaan väitelleet tohtorit tai tohtorikoulutuksessa olevat. Suomessa pidetty konferenssi haluttiin tuoda kuitenkin myös lähemmäksi yritysmaailmaa, ja niinpä konferenssin ohessa toteutettiin Japani-aiheinen yritysseminaari, jota muun muassa Tekes oli osin rahoittamassa. Yritysseminaarista ja työelämäyhteydestä tulikin Seinäjoen konferenssin tavaramerkki, jota arvostettiin erityisesti Japanissa. Tampereelle suuntautuneen NOKIA-yritysvierailun lisäksi konferenssivieraille jäi Suomesta mieleen myös kesäinen luonto, Trahteerin savusauna ja Ruuhikosken yögolf. (Mäkeläinen, Kitinoja & Peltola 2001.)

Professori Kazuko Saito Chiban yliopistosta kutsuttiin yhdeksi pääpuhujaksi Seinäjoen ammattikorkeakoulun kansainväliseen Hoitotyön konferenssiin toukokuussa 2000. Konferensseista Suomessa ja Japanissa muotoutuikin lähes vuosittainen käytäntö vaihtaa ja levittää osaamista tutkijoiden, kouluttajien, päättäjien sekä työelämän ammattilaisten keskuudessa. Kuluneen 20 vuoden aikana japanilaiset yhteistyökorkeakoulut ovat kutsuneet suuren joukon asiantuntijoita Suomesta puhujiksi konferenssiin, seminaareihin sekä muihin opiskelijoille ja työelämän edustajille tarkoitettuihin tilaisuuksiin. Asiantuntijoiden joukossa ovat olleet muun muassa SeAMKin terveysalan yksikön silloinen johtaja Paula Risikko, Tampereen

yliopiston hoitotieteen professori Eija Paavilainen, Seinäjoen kaupungin kotihoidon johtaja Jaakko Kontturi, apulaiskaupunginjohtaja Harri Jokiranta, vanhustyön koulutusohjelmapäällikkö Aila Vallejo-Medina, yliopettaja Ville-Pekka Mäkeläinen, yksikönjohtaja Asta Heikkilä, yliopettaja Merja Kuuppelomäki, kansainvälisten asiain päällikkö Helli Kitinoja, tietohallintopäällikkö Jaakko Riihimaa sekä päättäjistä Aaro Harjunpää ja Timo Paavola. Asiantuntijuuden vaihdon myötä syntyneet verkostot ovat osaltaan tukeneet ovien avautumista japanilaiseen kulttuuriin ja liiketoimintaan myös alueen yrityksille. Esimerkkeinä tästä ovat Kauhajoen ruoka-alan yritykset sekä Pöyrööt-sarjakuvan vientiponnistelut Japaniin. Myös kulttuurivaihtoon liittyvästä yhteistyöstä on käyty keskusteluja. Yhteisistä hankkeista saatuja kokemuksia ja tuloksia on myös mahdollista tuotteistaa vaikkapa yritysten vientiin tai koulutusvientiin. Yhtenä esimerkkinä tästä on Finnish Well-being Center -konsepti.

6 LOPUKSI

Keväällä 2016 Suomen tasavallan presidentti Sauli Niinistö ja Japanin pääministeri Shinzo Abe tapasivat toisensa Japanissa keskustellakseen Suomen ja Japanin välisen yhteistyön vahvistamisesta. Yhteistyön kehittämiseksi löydettiin kolme tapaa: avoin innovaatio, kaupankäynnin vahvistaminen ja digitalisaation hyödyntäminen. Japanissa on taloudellisia resursseja ja globaaleja yrityksiä, Suomessa korkeatasoista substanssiosaamista, lisäksi molemmista maista löytyy teknologista osaamista. Maita yhdistää myös moni kulttuurinen ominaisuus, kuten hiljaisuuden sietäminen ja ratkaisukeskeisyys. Japanilaiset ovat ahkeria sekä lojaaleja työnantajalleen ja työtovereilleen, myös Suomessa arvostetaan osaamisen lisäksi omistautumista ja sitoutumista työhön.

Yhteistyön kehittäminen Suomen ja Japanin välillä on perustunut pitkäjänteisyyteen, yhteisiin tavoitteisiin, henkilökohtaisiin suhteisiin, osaamiseen ja luottamukseen, ja myös verkostoitumisen merkitys on korostunut. Prosessinomaisuus on ollut näkyvässä kaikessa tekemisessä ja yhteistyö on syventynyt vuosi vuodelta niin, että siinä on päästy vaativimmalle tasolle, jossa myös yritys- ja työelämä ovat mukana ja jossa tutkimus- ja kehittämissyö integroituu opetukseen ja oppimiseen. Yhteistyön kehityksessä ovat nähtävissä seuraavat vaiheet: tutustumisesta sekä professori- ja asiantuntijavaihdosta luottamukseen ja sopimusvaiheeseen. Tätä seurasivat tutkimus- ja kehittämissyö, opiskelijoiden intensiivikurssit, yhteiset konferenssit sekä lopulta myös pitkät opiskelijavaihdot.

Uusia näkyvässä olevia yhteistyön mahdollisuuksia ovat muun muassa korkeakoulun etäkampus toisessa maassa, tutkintoon johtavan koulutuksen myynti

yhdessä EU/ETA-alueen ulkopuolelle, virtuaaliopetuksen sekä kaksois- ja yhteis-
tutkintoon johtavien tutkinto-ohjelmien kehittäminen yhdessä. Koulutuksesta
voitaisiin yhdessä kehittää myyntituote. Edellä mainittu asia nousi esille myös
pääministeri Matti Vanhasen delegaation matkalla Japanissa, jossa SeAMKin
edustaja myös oli mukana kesällä 2008. Terveystieteiden teknologia, vanhus-
tieteiden ja työterveyshuollon osaaminen sekä terveellinen ruoka, muotoilu
ja kulttuurivaihto ovat potentiaalisia yhteistyön kohteita tulevaisuudessa niin
koulutus-, tutkimus- kuin yritys-yhteistyössäkin.

LÄHTEET

Kitinoja, H., Finne, M., Komori, S., Kontturi, J., Paavilainen, E., Rajala, K., Shimanouchi, S., Yoshimoto, T. & Mäkelä, K. 2003. Supporting the active and independent ageing by using information and communication technology (ICT). Sosiaali- ja terveydenhuollon tietotekniikan tutkimuspäivät 24.-25.5.2003, Jyväskylä.

Kitinoja, H., Kontturi, J. & Paavilainen, E. 2003. Health care system and home care nursing in Finland. *International nursing review*. Japanese Nursing Association Publishing 114.

Kitinoja, H., Mäkeläinen, V.-P. & Wakabayashi, M. 2003. The needs of elderly people for supporting their independency by utilizing health care technology and Japanese markets for health care technology products. Nagoya University. GSID Graduate School of International Development. Discussion paper 115.

Kitinoja, H., Mäkeläinen, V.-P., Komori, S., Paavilainen, E., Rajala, K. & Wakabayashi, M. 2003. The needs of elderly people for supporting their independence by utilizing health care technology and Japanese markets for health care technology products. *Conference Proceedings*. 16th International AJBS Conference, Montreal, Canada.

Kitinoja, H., Mäkeläinen, V.-P., Kiili, R., Paavilainen, E., Shimanouchi, S., Sasaki, A. & Sasahara, H. 2004. Nursing care industry in Finland and in Japan: Discharge of the older people from acute hospital in Finland and in Japan: a challenge for nursing industry. *Conference Proceedings*. 17th International AJBS Conference, Stockholm, Sweden.

Kitinoja, H., Kiili, R., Paavilainen, E., Manninen, K., Shimanouchi, S., Sasaki, A., Hamazaki, M., Sasahara, H. & Murakami, M. 2005. Discharge of the older people with HIP fracture from acute hospital in Finland and Japan. *ICCHNR Proceedings*. Tokyo Medical and Dental University, Japan.

Kitinoja, H. & Kontturi, J. 2007. A survey report on the health status of the elderly individuals in Seinäjoki. The 21st Century Center of Excellence Program Symposium, July 21, 2007. *Proceeding Book*. Faculty of Nursing. Chiba University, Japan.

Kitinoja, H. 2008a. Approach from the best educationally advanced country in the world to home care. *Journal of Japan Academy of Home Care* 12 (1).

Kitinoja, H. 2008b. Support for independent living of elderly in Finland. *Urological nursing* 13 (5).
Kontturi, J. & Kitinoja, H. 2015. Team work in home care in the City of Seinäjoki in Finland. *Japan Academy of Home Care* 3, 17-24.

Mäkeläinen, V.-P., Kitinoja, H. & Peltola, T. 2001. 2001 AJBS Conference. Best Papers Proceedings. 14th Annual Conference, June 11-13, 2001, Seinäjoki. Seinäjoki Polytechnic, Seinäjoki Business School.

Suwa, S., Tsujimura, M., Kodate, N., Donnelly, S., Kitinoja, H., Ishimaru, M., Ide, H., Shimamura, A., Takahashi, E., Hallila, J., Toivonen, M. & Yu, W. 2018. Developing a questionnaire on user needs and decision-making regarding home-care robots for older people in Japan, Ireland and Finland. Irish Gerontological Society 66th Annual & Scientific Meeting. Cavan, 27–29 September 2018, Ireland.

Suwa, S., Tsujimura, M., Shimamura, A., Kitinoja, H., Kontturi, J., Tokui, M. & Inuyama, A. 2016. Providing assistance in drug administration to elderly with dementia and their families in Finland and the UK. *Journal of Graduate School of Nursing Chiba University* 38 (1).

SeAMK alueen hyvinvoinnin edistäjänä

HEALTHY KIDS OF SEINÄJOKI® -KEHITYSALUSTA YHDISTÄÄ ALUEEN TOIMIJAT TERVEYDEN EDISTÄMISTYÖSSÄ

*Ulla Frantti-Malinen, sairaanhoitaja (ylempi AMK), terveydenhoitaja,
hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaattori
Seinäjoen kaupunki, Hyte-yksikkö*

*Helli Kitinoja, TtM, SHO, erityisasiantuntija, osaamisen viesti
SeAMK Toimisto*

1 JOHDANTO

Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitysalustan (HKS) juuret ovat Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelmassa 2013 - 2020, jonka tavoitteena on vähentää lasten ja nuorten lihavuutta sekä lihavuuteen liittyviä sairauksia elintapaohjauksen, ravitsemuksen, liikunnan ja kaupunkisuunnittelun avulla. HKS-kehitysalustan tavoitteena on kuitenkin lihavuuden ennaltaehkäisyn lisäksi laajemminkin edistää lasten, nuorten ja heidän perheidensä kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia moniammatillisen yhteistyön avulla.

Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelma ja sen tulokset ovat saaneet myös kansainvälistä huomiota. Maailman terveysjärjestö WHO mainitsi vuonna 2015 omilla verkkosivuillaan Seinäjoen kaupungin saavuttamista tuloksista lasten terveyden edistämiseksi ja jo vuonna 2009 alkaneen toiminnan lasten lihavuuden vähentämiseksi (World Health Organization 2015).

Seinäjoen kaupungin toiminta on hyvä esimerkki Terveyttä kaikissa politiikoissa (Health in All Policies) -toiminnasta, jossa kaupungin kaikki sektorit omalla toiminnallaan edistävät terveyttä ja hyvinvointia perheiden ja kolmannen sektorin kanssa. Monialaisen HKS-kehitysalustan verkostoon kuuluvat lisäksi yritykset, jotka myös omalla toiminnallaan ja tuotteillaan edistävät väestön ja elinympäristön hyvinvointia. Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitysalustaa ja tuotemerkkiä hallinnoi kaupunginjohtajan nimittämä ohjausryhmä, jossa on edustettuna Seinäjoen kaupunki, Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK) ja INTO Seinäjoki Oy.

Artikkelin tavoitteena on kuvata Healthy Kids of Seinäjoki® -kokonaisuutta eli miten monialainen yhteistyö lasten ja nuorten terveyden edistämiseksi, erityisesti ylipainon vähentämiseksi, on lähtenyt liikkeelle Seinäjoen kaupungissa ja miten kehittämistyössä on edetty Seinäjoen mallin juurruttamiseen muihin suomalaisiin kaupunkeihin ja kuntiin, kehitysalustan rakentamiseen sekä osaamisen tuoteistamiseen ja osaamisen vientiin Seinäjoen kaupungin ja ammattikorkeakoulun sekä yritysten ja muiden sidosryhmien yhteistyönä.

2 LASTEN LIHAVUUDEN ENNALTAEHKÄISYSTÄ EVÄITÄ SEINÄJOEN MALLIN JUURUTTAMISEEN MUIHIN KUNTIIN

Etelä-Pohjanmaalla on jo 1990-luvulla herätty ylipainon ja lihavuuden huolestuttavaan lisääntymiseen väestön keskuudessa. Vuosina 1997 - 2013 alueen peruskoulujen 8. ja 9. luokilla ylipainoisten ja lihaviiden tyttöjen osuus oli noussut kahdeksasta prosentista 14 prosenttiin ja poikien osuus 16 prosentista 23 prosenttiin. Vuosina 2010 - 2013 lukion sekä ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla ylipainon lisäys oli 3 - 4 prosenttiyksikköä Etelä-Pohjanmaalla. (Kouluterveyskysely 2017.) Määrätietoinen työ Seinäjoella lasten lihavuuden ehkäisyssä on saanut aikaan merkittäviä tuloksia. Jo vuodesta 2009 lähtien on seurattu 1- ja 5-vuotiaiden lasten sekä peruskoulun 1. ja 5. luokkalaisten painonkehitystä neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa Effica-tietojärjestelmän avulla. Neuvoloissa on myös ohjattu perheitä muun muassa imetyksessä ja imetysaktiivisuutta on seurattu. Tutkimusten mukaan imettäminen suojaa lasta ylipainolta ja lihavuudelta sekä vähentää aikuisiän valtimotautien riskiä. Pikkulapsiperheiden myönteiset elintapojen muutokset näkyvät myös mm. hammasterveydessä.

Vuonna 2013 Seinäjoen kaupunki asetti tavoitteeksi vähentää lasten ja nuorten ylipainoa ja lihavuutta, sillä lasten ylipainoisuus on moninkertaistunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Lihavuus ja siihen liittyvät erilaiset sairaudet ovat kansanterveysongelma Suomessa ja myös maailmanlaajuisesti. Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelman 2013 - 2020 tavoitteena on, että entistä harvemmasta lapsesta ja nuoresta kasvaa lihava aikuinen ja lihavuuteen myöhemmällä iällä liittyvät sairaudet saataisiin ehkäistyä. Lasten ja perheiden elintapoja pyritään myös muuttamaan terveellisemmiksi muun muassa elintapaohjauksen, ravitsemuksen ja liikunnan keinoin. (Lihavuus laskuun -ohjelma 2013 - 2020.)

Seinäjoen kaupunki seuraa Lihavuus laskuun -ohjelman toteutusta ja tuloksia vuosittain hyvinvointikertomuksen avulla. Terveystieteiden mukaisesti Suo-

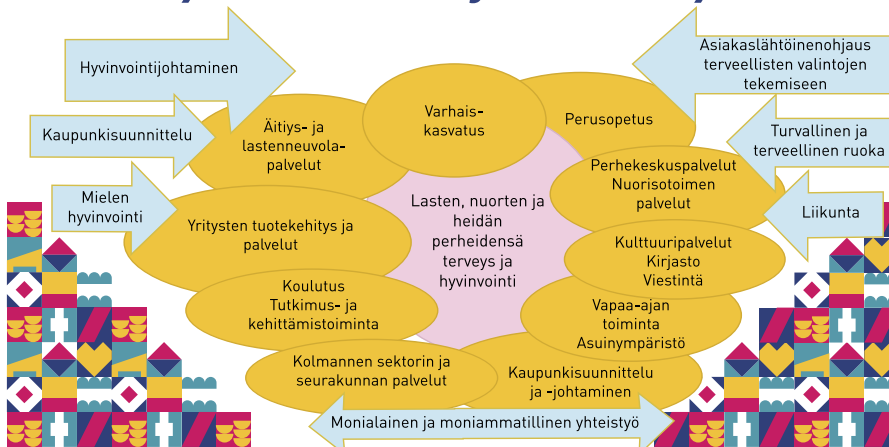
messa jokaisen kunnan on seurattava asukkaidensa terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin. Lisäksi on seurattava, miten asukkaiden hyvinvointitarpeisiin vastataan kunnan erilaisilla palveluilla. Väestön hyvinvoinnin tilasta raportoidaan vuosittain myös kaupunginvaltuustolle. Kaupungin hyvinvointitavoitteet sitovat kaikkia toimialoja. Lihavuuden ja ylipainon vähentämiseen tähtäävä systemaattinen kehittämistyö sisältää eri hallinnonalojen laajaa yhteistyötä, johon myös johto on sitoutunut. Seinäjoen kaupungin ohjelma perustuu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (www.thl.fi) koordinoimaan Kansalliseen lihavuusohjelmaan, Hyvinvointia ravinnosta ja liikunnasta 2012 - 2015 ja sen toimeenpanosuunnitelmaan 2016 - 2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt Seinäjoen kaupungille terveyden edistämisen määrärahan vuosille 2017 - 2018 lihavuusohjelman mallintamiseen ja juurruttamiseen suomalaisiin kuntiin. Hankkeeseen on tällä hetkellä sitoutunut kuusi pilottikuntaa eri puolilta Suomea. Tavoitteena on myös edelleen kehittää ohjelmaa yhdessä pilottikuntien kanssa. Mallinnushankkeen lopulliset tulokset tullaan julkaisemaan keväällä 2019.

3 HEALTHY KIDS OF SEINÄJOKI® -TERVEYDEN EDISTÄMISEN INNOVAATIOIDEN KEHITYSALUSTA PALVELUISSA, KOULUTUKSESSA, TUTKIMUKSESSA JA YRITYKSISSÄ

Seinäjoen kaupungin lasten lihavuuden ennaltaehkäisyyn liittyvien kehittämistoimenpiteiden pohjalta on syntynyt Healthy Kids of Seinäjoki® -malli, joka toimii samalla myös kehitysalustana, mikä mahdollistaa toiminnan jatkuvan kehittämisen (Kuvio 1). Mallissa korostuu lasten, nuorten ja heidän perheidensä kokonaisvaltainen terveys ja hyvinvointi sekä monialainen, sektorirajat ylittävä terveyden edistämistyö ja siihen liittyvät palvelut. Mallissa yhdistyvät hyvinvointijohtaminen ja kaupunkisuunnittelu, asiakaslähtöinen ohjaus terveellisten valintojen tekemiseen, mielen hyvinvointi, turvallinen ja terveellinen ruoka sekä liikunta. Malliin sisältyvät toimintaprosessit ja seurantaindikaattorit eri toimialoilla on tarkoitus määritellä ja saada ne vähitellen osaksi kuntien hyvinvointiseurantaa ja -raportointia.

Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitysalusta

Kuvio 1. Healthy Kids of Seinäjoki® kehitysalustana lasten, nuorten ja perheiden terveyttä ja hyvinvointia tukevien monialaisten palvelujen kehittämiseksi (kuvio: Helli Kitinoja 2018).

Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitys- ja oppimisympäristön hyödyntäminen mahdollistaa asukkailla paremman terveyden ja elämänlaadun lisäksi myös osallisuuden ja sitä kautta paremman sitoutumisen omaan hyvinvointiin edistämiseen sekä asukaslähtöiset uudet innovaatiot. Palveluja tuottavien ammattilaisten osallistuminen kehitysalustan kautta palvelujen jatkuvaan kehittämiseen mahdollistaa myös uudet hyvinvointia tukevat innovaatiot, osaamisen kasvun ja innostumisen sekä sitä kautta yhä paremmat palvelut. Palveluja tuottavissa organisaatioissa ja kunnissa hyvinvointijohtaminen vakiintuu ja päättäjätasolla sitoudutaan lasten, nuorten ja heidän perheidensä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Yritykset ja yhteisöt saavat mahdollisuuden uusiin tuote- ja palveluinnovaatioihin osallistumalla Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitysalustan kautta tapahtuvaan monialaiseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön. Yritys tai yhteisö voi myös liittyä HKS perheeseen ja anoa oikeutta käyttää Healthy Kids of Seinäjoki® -tavaramerkkiä tuotteensa yhteydessä. Terveyttä ja hyvinvointia tukevan toiminnan, palvelujen ja tuotteiden tulee pohjautua kansalliseen ja kansainväliseen tutkittuun tietoon. Vaikuttavuustutkimuksen lisäksi tutkimus voi tuoda esiin myös täysin uutta tietoa lasten, nuorten ja perheiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä, mikä voi synnyttää myös uusia innovaatioita. SeAMKin ja Aalto yliopiston yhdessä Seinäjoen kaupungin kanssa suunnitteleman Healthy Kids 3D virtuaalimallinnushankkeen odotetaan tuovan lisäapua tutkimuksessa tarvittavan tiedon keräämiseen. Koulutuksen kautta uutta tutkittua tietoa ja osaamista voidaan levittää eri toimijoille ja myös kunnan asukkaalle.

Keskeisenä Healthy Kids of Seinäjoki® -mallissa ja kehitysalustan hyödyntämisessä nähdään moniammatillinen ja monialainen yhteistyö ja toimintatapa. Kehitysalustaa hyödyntämällä voidaan myös arvioida muun muassa eri toimintatapojen sosiaalisia vaikutuksia sekä kustannusvaikutuksia kuntien päätöksenteon tueksi, kuntien asettaessa omia hyvinvointitavoitteitaan ja käynnistäessä hyvinvointiohjelmiaan. Tärkeää on, että päätökset perustuvat tutkittuun tietoon ja käytettyjen toimintatapojen vaikuttavuusarviointiin.

4 HEALTHY KIDS OF SEINÄJOKI® -MALLIN TUOTTEISTAMINEN VIENTITUOTTEEKSI

Maailman terveysjärjestö WHO:n lisäksi Seinäjoen malli on saanut kansainvälistä huomiota muuallakin (Kuvio 2). Etelä-Koreassa on Seinäjoen mallia hyödyntäen käynnistynyt vuonna 2016 Koululaisten lihavuus laskuun -ohjelma (Seinäjoen Lihavuus laskuun -ohjelma leviää maailmalle 2016) ja Soulissa onkin käynyt useita vierailijaryhmiä Seinäjoella. Lokakuussa 2018 Seinäjoelle saapuneen ryhmän kohdalla voidaan puhua jo maksullisesta osaamisen viennistä.

Healthy Kids of Seinäjoki -aihe on kiinnostanut myös toimittajia monissa maissa, muun muassa Saksassa ja Ruotsissa ja myös näistä maista on Seinäjoella käynyt useita vierailijaryhmiä, viimeisimpänä kymmenen henkilön päättäjä-, tutkija- ja asiantuntijaryhmä Norrbåttenin alueelta. Seinäjoen mallista on kerrottu useissa ammattilehdissä, Ruotsin televisiokanavilla ja kaupungin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaattori on ollut kysytty puhuja kansainvälisissä konferensseissa, joista uusin järjestettiin lokakuussa 2018 Itävallassa.

Seinäjoki on mallillaan mukana myös globaalissa ECHO zones -verkostossa, joka jätti myös yhteisen hankehakemuksen Horisontti 2020 -ohjelmaan syksyllä 2017. Ensimmäisen arviointivaiheen läpäistyään hanke ei valitettavasti kuitenkaan saanut rahoitusta, mutta verkostolla on suunnitelmia jatkaa yhteistyötä yhteisten hankkeiden kautta.

International attention

The first Healthy Kids of Seinäjoki Model Pilot started in 2016 in Seoul, South Korea (Seoul Metropolitan Government SMG).

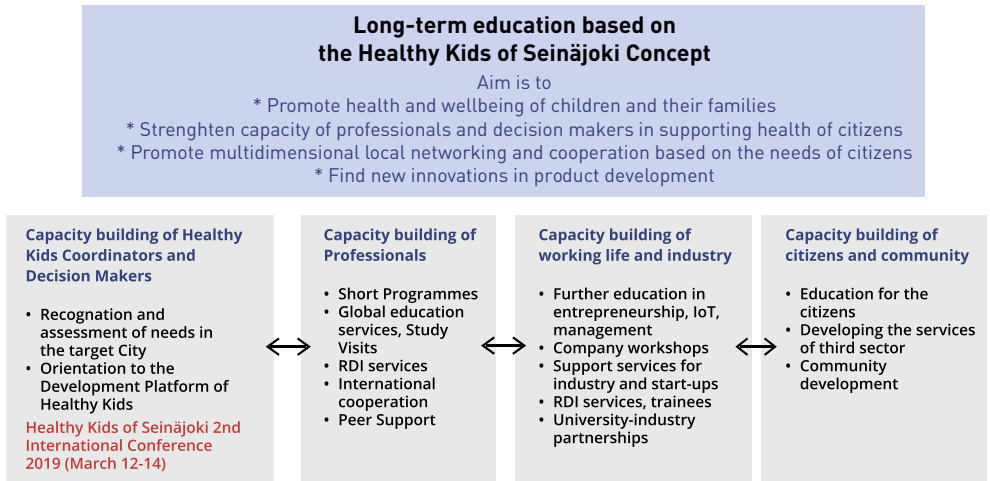
Kuvio 2. Healthy Kids of Seinäjoki® -malli herättää kansainvälistä kiinnostusta.

Healthy Kids of Seinäjoki -kehitysalustaa ja mallia ollaan tuotteistamassa ja kaupallistamassa muutenkin kuin vain vierailuja tuotteistamalla. Uusia tuoteinnovaatioita etsitään muun muassa kahdessa AIKO-rahoitteisessa hankkeessa, SeAMKin ja Seinäjoen kaupungin yhteisessä hankkeessa sekä INTO Seinäjoen hankkeessa yhdessä alueen yritysten kanssa. Kaksi ensimmäistä liikuntaan ja ravitsemukseen liittyvää koulutustuotetta tulee myyntiin sähköiselle kauppapaikka-alustalle syksyn 2018 aikana. Lasten terveyden edistämiseen liittyvää App-sovellusta on puolestaan testattu jo kansainvälisestikin kevään 2018 aikana INTO Seinäjoen toimesta. SeAMK Sosiaali- ja terveysalan ja kaupungin yhteistyönä kehitettyä, Seinäjoen mallista syntynyttä viiden opintopisteen koulutuskokonaisuutta on tuotteistettu myös koulutusvientiin. Koulutuskokonaisuuden pilotointiin Suomessa keväällä 2018 osallistui 76 henkilöä, mukana oli eri alojen ammattilaisia ja myös opiskelijoita. Pilotoinnista saadut kokemukset olivat erittäin myönteisiä. Koulutus on herättänyt myös kansainvälistä kiinnostusta ja koulutuksen käyttämistä Healthy Kids of Seinäjoki® -mallin juurruttamisessa on pidetty hyvänä.

Seinäjoella maaliskuussa 2018 ensimmäisen kerran järjestetty kansainvälinen Healthy Kids of Seinäjoki® -konferenssi on myös yksi vuosittain toistuvista vientituotteista. Nelipäiväisessä konferenssissa oli yhteensä noin 120 osallistujaa useista eri maista, kaukaisimmat Etelä-Koreasta ja Uudesta-Seelannista. Lisäksi konferenssin kanssa samaan aikaan järjestetyllä SeAMK Innovaatioviikolla suomalaisista ja ulkomaisista opiskelijoista koostuva ryhmä pääsi työstämään Healthy Kids -teemaan liittyviä uusia tuoteinnovaatioita. Seuraavan kerran konferenssi järjestetään 12. - 14.3.2019. Myös yritykset ovat vahvasti mukana seuraavassakin konferenssissa. (Healthy Kids of Seinäjoki Conference 2018.)

Healthy Kids of Seinäjoki® -mallia kokonaisuudessaan on myös mahdollista siir-

tää ja juurruttaa esimerkiksi toiseen kaupunkiin ulkomailla. Mallin monistaminen sellaisenaan ei kuitenkaan ole mahdollista, vaan aina vaaditaan kohdealueen olosuhteet huomioon ottavaa lokalisointia ja palvelumuotoilua. Kokonaiskonseptin vienti sekä kapasiteetin ja osaamisen vahvistaminen kohdemaassa edellyttää pitkäkestoista vaiheittaista yhteistyötä, jonka toteuttamisessa molemmilla, Seinäjoen ammattikorkeakoululla ja Seinäjoen kaupungilla on tärkeä rooli.

Kuvio 3. Healthy Kids of Seinäjoki® -konsepti osaamisvientituotteena.

Osaamisvientituotteeksi muotoillussa Healthy Kids of Seinäjoki® -konseptissa lähdetään liikkeelle tarve- ja tilannekartoituksen jälkeen päättäjien ja paikallisten hyvinvointikoordinaattoreiden osaamisen vahvistamisesta ja edetään kohti ammattilaisten ja yritysälämän osaamisen vahvistamista ja lopulta asukkaiden itsensä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyvään osaamisen vahvistamiseen (Kuvio 3).

5 LOPUKSI

Seinäjoen malli Healthy Kids of Seinäjoki® toimii kehitysalustana lasten, nuorten ja heidän perheidensä kokonaisvaltaisessa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö toimintatapana päättäjien, ammattilaisten, koulutuksen ja tutkimuksen, kolmannen sektorin, yritysten sekä perheiden välillä on kehitysalustan ydin.

Artikkelissa on avattu Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitysalusta-ajattelua sekä kuvattu Seinäjoen monialaista organisaattorajat ylittävää toimintatapaa lasten, nuorten ja heidän perheidensä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Healthy

Kids of Seinäjoki® -kehitysalusta on innostanut alueen toimijat yhteistyöhön palveluiden kehittämisen lisäksi opetuksessa, TKI-toiminnassa ja kansainvälisessä liiketoiminnassa.

Monialaisella organisaatorajat ylittävällä yhteistyöllä on saavutettu myönteisiä tuloksia lasten terveyden edistämisessä, erityisesti lihavuuden ja ylipainon ehkäisyyn näkökulmasta. Lasten, nuorten ja heidän perheidensä terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen lisää myös kaupungin ja alueen elinvoimaa ja kilpailukykyä. Seinäjoen malli kiinnostaa myös kansainvälisesti, mikä antaa monia uusia mahdollisuuksia koulutusorganisaatioille ja yrityksille muun muassa uusien vientituotteiden ja kansainvälisen liiketoiminnan kehittämisen näkökulmasta.

Seinäjoen malli lasten, nuorten ja heidän perheidensä terveyden edistämiseksi ei ole kuitenkaan koskaan valmis, vaan se kehittyy jatkuvasti. Healthy Kids of Seinäjoki® -kehitysalusta mahdollistaakin toimintatapojen jatkuvan tutkimisen ja kehittämisen monialaisen ja organisaatorajat ylittävän yhteistyön kautta.

LÄHTEET

Healthy Kids of Seinäjoki Conference. 2018. [Verkkosivusto]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 21.9.2018]. Saatavana: <http://www.healthykidsofseinajoki.fi/>

Kouluterveyskysely. 2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 21.9.2018]. Saatavana: <https://www.thl.fi/en/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely>

Lihavuus laskuun -ohjelma 2013–2020. Ei päiväystä. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 21.9.2018]. Saatavana: https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/sosiaalijaterveys/terveyspalvelut/asiakas-japotilasasiakirjat/DDTEXk0wn/2016_SEINAJOEN_KAUPUNGIN_LIHAVUUS_LASKUUN_OHJELMA_2013-2020.pdf

Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelma 2013–2020. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 21.9.2018]. Saatavana: http://www.seinajoki.fi/seinajoenkaupunki/elinvoimajakilpailukyky/hyvinvoinninjaterveydenedistaminen_0/seinajoenkaupunginlihavuuslaskuun-ohjelma2013-2020.html

Seinäjoen Lihavuus laskuun -ohjelma leviää maailmalle. 12.2.2016. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 21.9.2018]. Saatavana: <http://www.seinajoki.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2016/02/Mg4CIVThd.html.stx>

World Health Organization. 2015. Finland curbs childhood obesity by integrating health in all policies. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.9.2018]. Saatavana: <http://www.who.int/features/2015/finland-health-in-all-policies/en/>

TERVEET LAPSET – ALUEVAIKUTTAVAA KOULUTUSTA LASTEN JA NUORTEN YLIPAINON ENNALTAEHKÄISEMISEKSI

*Maria Kasanen, TtM, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala*

*Katriina Kihalampi, THM, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala*

*Virpi Maijala, TtT, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala*

*Pirkko Mäntykivi, TtM, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala*

*Kaija Nissinen, TtL, laillistettu ravitsemusterapeutti, yliopettaja
SeAMK Ruoka*

*Ulla Ollinkoski, HTM, Terveyden edistämisen hanketyöntekijä
Seinäjoen kaupunki*

*Anna Rauha, FM, koulutussuunnittelija
SeAMK Sosiaali- ja terveysala*

1 LASTEN JA NUORTEN PAINON SEURANTA SUOMESSA

Suomessa lasten ja nuorten kasvunseurannan toteuttamista ohjaa Terveydenhuoltolaki (L 30.12.2010/1326) ja Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (A 6.4.2011/338). Lain ja asetuksen tavoitteena on mm. ylipainoon liittyvien terveydellisten ja sosiaalisten ongelmien ehkäisy (Lasten kasvunseurannan uudistaminen 2011). Lasten ja nuorten ylipainoa ja lihavuutta arvioidaan pituuden ja painon lisäksi iän perusteella (Veijola 2015). Alle 2-vuotiaiden kasvun seurantaan suositellaan käytettävän pituuspainoprosenttia ja 2 - 18

-vuotiaiden kasvunseurannassa on mahdollista ja suositeltavaa käyttää iänmu-
kaista painoindeksiä (ISO-BMI) (Saari, Sankilampi & Dunkel 2010; Veijola 2015).

Lapsen painonkehitykseen vaikuttavia tekijöitä ovat perimän lisäksi lapsen ja
perheen elintavat ja tottumukset sekä ympäristö (Nuutinen 2015; Pietiläinen
2015). Ylipaino voi aiheuttaa kaiken ikäisille, myös lapsille ja nuorille, metabolisia eli
aineenvaihdunnallisia, mekaanisia ja mentaalisia haittoja. Lapsilla voi jo nuoresta
iästään huolimatta esiintyä aineenvaihdunnallisia haittoja ja häiriöitä, mutta var-
sinaiset sairaudet kehittyvät yleensä vasta hitaasti vuosien kuluessa ja ilmenevät
aikuisiällä. Mekaaniseen kuormittumiseen ja toimintaan liittyvät haitat näkyvät jo
lapsena, ja esimerkiksi suuri kehon koko ja siitä aiheutuvan kömpelyyden lapset
saattavat kokea haitallisemmaksi kuin aikuiset. Lisäksi mentaaliset haitat, kuten
kiusaaminen ja itsetunnon ongelmat, ilmenevät lapsilla ja nuorilla usein aikuisia
nopeammin ja konkreettisemmin. (Mustajoki 2015a.)

Lasten ja nuorten ylipainoisuus on maailmanlaajuinen ongelma (NCD Risk Factor
Collaboration 2017). Tutkimusten mukaan näyttäisi siltä, että ylipainoisten lasten
ja nuorten määrä on lisääntynyt myös Suomessa. Nuorten terveystapatutki-
muksen (2017) tulosten perusteella suomalaisten 14 - 18 -vuotiaiden nuorten
ylipainoisuus on yli kolminkertaistunut neljän viimeisen vuosikymmenen aikana ja
myös Kouluterveyskyselyn vuosien 2006 - 2017 tulosten perusteella ylipainoisten
nuorten määrä on nousussa (Kouluterveyskyselyn tulokset 2006 - 2017). Vuonna
2017 toteutetun Kouluterveyskyselyn perusteella 8. - 9. luokan pojista 22 % ja
tytöistä 16 % oli ylipainoisia. Samat luvut lukiolaisista oli puolestaan 19 % ja 13 %,
ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista 29 % ja 22 %. (Kouluterveyskyselyn
tulokset nuorilla 2017.) Viimeisimpien tutkimusten mukaan myös nuoremmissa
ikäryhmissä esiintyy merkittävästi ylipainoisuutta. Suomalaisista 2 - 16 -vuotiaista
pojista oli ylipainoisia noin 25 % ja tytöistä 16 % (Mäki ym. 2017). WHO:n kasvus-
tandardien mukaisella arvioinnilla toteutetun tutkimuksen mukaan 7-vuotiaista
suomalaisista pojista ylipainoisia oli 28 % ja tytöistä 27 % (WHO 2018).

2 YHTEISENÄ HAASTEENA LASTEN JA NUORTEN YLIPAINON ENNALTAEHKÄISY

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä pyritään suunnitelmallisesti, laaja-
alaisesti ja voimavaroja oikein kohdentaen vaikuttamaan yksilöön, yhteisöihin,
väestöön ja elinympäristöön (Paahtama 2016). Lasten ja nuorten ylipainoon ja
siitä aiheutuviin haittoihin vaikuttavat asiat ovat moninaiset. Näin ollen lasten ja
nuorten ylipainon ennaltaehkäisy tulee myös olla laaja-alaista ja moniammatil-

lista. Terveys kaikissa politiikoissa (Health in All Policies, HiAP) -periaatteen mukaisesti kaikessa päätöksenteossa, myös terveystieteen ulkopuolella, tulisi huomioida päätöksen aiheuttamat terveysvaikutukset, sillä monet merkittävästi väestön terveyteen vaikuttavat tekijät, kuten esimerkiksi koulutus, asuminen, ympäristö ja liikenne, ovat terveyssektorin ulkopuolella (Ollila ym. 2013).

Seinäjoen kaupunki on pitkäjänteisesti tehnyt työtä lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden ennaltaehkäisemiseksi. Vuonna 2013 Seinäjoen kaupunki aloitti Lihavuus laskuun -ohjelman ja asetti lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden vähentämisen hyvinvointitavoitteekseen, joka sitoo kaupungin kaikkia toimialoja edelleen myös hyvinvointikaudella 2017 - 2020. Seinäjoen kaupungin tavoitteena on, että lasten ja perheiden elintavat muuttuisivat terveellisiksi, jotta "entistä harvemmasta lapsesta ja nuoresta kasvaa lihava aikuinen ja lihavuuteen liittyvät sairaudet saataisiin ehkäistyä myöhemmällä iällä" (Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelma 2013 - 2020).

Keväällä 2017 käynnistyi Terveystieteen edistämisen määrärahalta Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelman mallinnushanke. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa yhdessä hankkeen pilottikuntien, Rovaniemen, Turun, Sastamalan, Raahen seudun, Siilinjärven ja Lapinlahden, kanssa ns. Seinäjoen malli lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden ennaltaehkäisyydestä hankkeen pilottikuntiin levitettävään muotoon. Hankkeessa pyrittiin lisäämään tietoa lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisyydestä ja edistämään toimintamallin jalkautumista pilottikuntiin myös täydennyskoulutuksen avulla. (Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelman mallinnushanke 2017-2018.) Koulutuksen toteutti Seinäjoen ammattikorkeakoulu keväällä 2018. Toteutettu täydennyskoulutus, Terveet lapset – monitoimisuus lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisyssä, suunniteltiin Seinäjoen kaupungin ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun yhteistyönä.

Terveet lapset – monitoimisuus lasten ja nuoren ylipainon ennaltaehkäisyssä -koulutuksen päätavoitteena oli tukea osallistujien ammatillista kehittymistä monialaisessa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisemiseksi. Lisäksi koulutuksen tavoitteina oli 1) lisätä osallistujien tietämystä lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden syistä, hoidosta ja ennaltaehkäisystä, 2) laajentaa osallistujien näkemystä lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden vaikutuksista hyvinvointiin, terveyteen ja kuntatalouteen, 3) nostaa esille eri alojen mahdollisuudet hyvinvointisuunnittelun ja -johtamisen sekä moniammatillisen yhteistyön avulla edistää lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden ennaltaehkäisyä ja 4) tuoda esiin hyviä käytänteitä lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden ennaltaehkäisyyn. Koulutusta tarjottiin ensisijaisesti Seinäjoen kaupungin ja Lihavuus laskuun -ohjelman mallinnushankkeen pilottikuntien

henkilöstölle, mutta se oli avoin myös muille kiinnostuneille. Koulutuksen kohderyhmänä olivat kuntien eri toimialojen henkilöstö, järjestötoimijat ja yksityiset toimijat. Koulutus oli osallistujille maksuton ja se oli mahdollista suorittaa myös täysin verkko-opintoina.

Koulutus toteutettiin kuutena moduulina, joiden teemoiksi valikoituivat moniammatillisen lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden ennaltaehkäisytyön näkökulmasta tärkeät aihepiirit. Moduulit olivat Terveet lapset - Johdanto (0,5 op), Hyvinvointijohtaminen (0,5 op), Asiakaslähtöinen terveystalouden tukeminen (1 op), Terveystaloutta elinympäristöllä (1 op), Ravitsemuksella terveyttä (1 op) ja Liikkumalla terveyttä (1 op). Koulutuksen laajuus oli kokonaisuudessaan viisi opintopistettä (135 h) ja osallistujilla oli mahdollisuus ilmoittautua haluamiinsa koulutuksen moduuleihin.

3 HYVINVOINTIJOHTAMINEN

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan tehtävä. Kunnassa hyvinvointijohtaminen tarkoittaa tietoista voimavarojen kohdentamista kuntalaisten hyvinvointiin ja terveyteen. Hyvinvointijohtamisen tavoitteena on kuntalaisten hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn lisääminen, sairauksien ja syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden vahvistaminen. Nämä kaikki kuntalaisten hyvinvointiin liittyvät asiat tulee huomioida päätöksenteossa ja johtamisessa kunnan kaikilla toimialoilla. Edistämällä hyvinvointia parannetaan kuntalaisten elämänlaatua, lisätään työllisyyttä ja tuottavuutta ja hillitään sosiaalisten ongelmien ja eriarvoisuuden kasvua. (Hyvinvointijohtaminen kunnassa 2018.)

Hyvinvointijohtaminen kunnassa perustuu lakeihin, sekä Kuntalaki (L 10.4.2015/410) että Terveystaloutlaki (L 30.12.2010/1326, luku 2) määrittelevät kuntalaisten hyvinvoinnista ja terveydestä huolehtimisen keskeiseksi kunnan perustehtäväksi. Sote-uudistuksen valmistelussa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on linjattu edelleen kunnan tehtäväksi. Järjestämislakiluonnoksessa veloitetaan myös tulevia sote-alueita tukemaan kuntia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävässä. (Hyvinvointijohtaminen kunnassa 2018.)

Kun kunnan päätöksentekijöillä ja työntekijöillä on käytettävissä tarvittava oikea ja ajantasainen tieto, he voivat tehdä huomattavasti parempia päätöksiä ja kehittää toimintaa sekä sitä kautta parantaa tuottavuutta ja vaikuttavuutta asiakaslähtöisesti. Kunnassa hallinnon rajat ylittävä hyvinvointijohtaminen tuo väestön hyvinvoinnin talousintressien rinnalle. Terveystalouden edistämisen suunnittelu, organisointi, vaihtoehtojen arviointi, strategiset päätökset ja toiminnan seuranta

ja arviointi koskettavat koko kuntaorganisaatiota. Hyvinvointijohtamisen työkaluja kunnan päätöksenteossa ovat hyvinvointikertomus ja hyvinvointistrategia. Hyvinvointikertomus on eri hallinnonalojen asiantuntijoiden yhdessä laatima katsaus kuntalaisten hyvinvoinnista ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Hyvinvointistrategia puolestaan tarkoittaa suunnitelmallisesti valittua toimintalinjaa, jolla kunta pyrkii mahdollisimman tuloksellisesti ja tehokkaasti edistämään asukkaidensa hyvinvointia. (Hyvinvointijohtaminen kunnassa 2018.)

Tiedolla johtamisen avulla pyritään informaation puutteesta johtuvan epävarmuuden vähentämiseen sekä informaation paljoudesta ja toimintatilanteen monimutkaisuudesta syntyvän monitulkintaisuuden hallintaan. Tiedolla johtamista pidetään lupaavana keinona lisätä julkisten palvelujen tuottavuutta ja vaikuttavuutta. Tiedolla johtamista vaikeuttaa digitaalisen informaation eksponentiaalinen kasvu. Toisaalta organisaatioissa saattaa vallita informaation välttämisen ongelma, jolloin tietämättömyyttä ylläpitävät voimat osoittautuvat organisaatioissa vahvemmi kuin tietämistä ohjaavat voimat. (Virtanen, Stenvall & Rannisto 2015.)

Koulutuksen hyvinvointijohtamisen osion yhtenä tavoitteena oli, että opiskelija saa oman työnsä näkökulmasta ymmärryksen hyvinvointitiedon hankkimisen tärkeydestä ja siitä, miten sitä tietoa hyödyntäen ja analysoiden otetaan tieto osaksi hyvinvointiin liittyvää päätöksentekoa tavoitteena lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisy.

Hyvinvointijohtamisen osion tehtävässä pyydettiin kuvaamaan tiedolla johtamiseen liittyvät tietolähteet ja ne kanavat, mistä koulutukseen osallistuja saa tietoa tällä hetkellä lasten ja nuorten ylipainon ehkäisyyn liittyvän päätöksenteon tueksi. Osioon osallistuneiden tehtävissä johtamisessa käytettäviksi tietolähteiksi lasten ja nuorten ylipainon ehkäisyyn liittyen nousivat esimerkiksi Avohilmoimien tiedot, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisut ja verkkosivut, Kouluterveyskyselyjen kunta- ja koulukohtaiset tulokset usean vuoden ajalta, Kansallinen lihavuusohjelma 2012 - 2018 ja kunnan hyvinvointikertomukset. Tietoa siis näyttäisi olevan saatavilla johtamisen tueksi. Haasteena näyttäisi edelleen olevan se, että tiedon kerääminen ja tulkinta tulisi organisaatioissa ja työntekijöiden omassa työssä systemaattiseksi, jolloin sitä voitaisiin käyttää päätöksenteon ja johtamisen perustana.

4 ASIAKASLÄHTÖINEN TERVEYSVALINTOJEN TUKEMINEN

Terveyttä edistävässä toiminnassa asiakas on aina palvelujen keskipisteessä. Parhaimmillaan asiakaslähtöisyys toteutuu siten, että asiakas toimii yhteistyössä palvelun tarjoajien kanssa osallistumalla palvelutoiminnan suunnitteluun. Asiakas on oman hyvinvointinsa asiantuntija ja resurssi, jota voidaan hyödyntää palveluiden kehittämisessä ja tuottamisessa. Lapsena ja nuorena tehdyt valinnat vaikuttavat merkittävästi kehitykseen ja myöhempään elämään. Terveellisten elintapojen tukemisessa tärkeää on, että tuetaan lapsen ja nuoren itsetuntoa sekä hyödynnetään ja lisätään koko perheen voimavaroja (Kuokkanen ym. 2013; Väisänen ym. 2013).

Tässä osuudessa aiheena oli lapsen, nuoren ja hänen perheensä asiakaslähtöinen kohtaaminen terveysvalintojen tukemisessa. Luennolla käytiin läpi muutosvaihemalli terveellisten elintapojen tukemisessa, terveyden lukutaidon tasoja ja oppimisen merkitystä ylipainon ennalta ehkäisyssä. Luentojen yhteydessä harjoiteltiin motivoivaa haastattelua ja jaettiin kokemuksia sen käytöstä. Luennon lopussa luotiin katsaus tulevaisuuden menetelmiin, kuten terveyspeleihin ja niiden mahdollisuuksiin lasten ja nuorten ylipainon ja lihavuuden ennalta ehkäisyssä.

Asiakaslähtöisyyden osaamisen lisäämiseksi oli mahdollisuus tehdä Moodlessa oppimistehtävä, jossa opiskelija sai pohtia sitä, miten asiakaslähtöisyys näkyy tällä hetkellä omassa työssä ja miten sitä voi kehittää. Yleisesti tehtävissä tuli hyvin ilmi se, että pitkään käytännön työtä tehneet ammattilaiset huomasivat koulutuksen myötä, ettei oma toiminta ehkä ole niin asiakaslähtöistä, kuin oli kuvitellut. Monet huomasivat koulutuksen myötä, että antaa esimerkiksi liian suoraan ohjeet terveellisistä elintavoista kysymättä lapselta tai perheeltä ensin heidän voimavarojaan. Lisäksi moni kertoi ottaneensa koulutuksen jälkeen motivoivan haastattelun omaan asiakastyöhön.

5 TERVEYTTÄ ELINYMPÄRISTÖLLÄ

Elinympäristöllä on suuri vaikutus ihmisiin ja heidän tekemiinsä ratkaisuihin. Tutkimusten mukaan liikkumiseen kannustavan elinympäristön on todettu vaikuttavan niin lasten kuin vanhustenkin hyvinvointiin ja painonhallintaan. Lisäksi säännöllisellä arkiliikunnalla, kuten kävelyllä ja pyöräilyllä, on todettu olevan tärkeä vaikutus ihmisten terveyteen (mm. Xiao ym. 2018; Ding & Gebelc 2012). Fyysisen aktiivisuuden lisäämisen ohella elinympäristö vaikuttaa ihmisten terveyteen myös

luomalla mieltä ja kehoa rauhoittavia tiloja, tiedosti ihminen sitä itse tai ei (mm. Lanki ym. 2017).

Suomessa elinympäristö on otettu osaksi kuntien hyvinvointisuunnitelmaa. Näin maankäytön suunnittelulla, kaavoituksella ja rakennussuunnitelmillä on haluttu turvata terveellinen ja turvallinen sekä mielellään arkiliikkumiseen kannustava asuinympäristö (Elinympäristö hyvinvointikertomuksessa).

Millainen sitten on aktiivisuuteen ja liikkumiseen kannustava ympäristö? Maailman terveysjärjestön WHO:n selvityksen mukaan fyysistä aktiivisuutta estävien rajoitusten vähentäminen ja virkistysaktiiviteettien lisäämiseen tähtäävät toimenpiteet ovat kaikista tehokkaimpia fyysisen aktiivisuuden lisäämiseksi. WHO:n raportin mukaan lasten näkökulmasta erityisen merkityksellistä on reittien käveltävyys ja turvallisuus, kuten vähäinen liikenne, ja virkistysalueiden läheisyys ja saavutettavuus. Lisäksi merkitystä näyttäisi olevan myös sillä, millä etäisyydellä arjen toimintoihin tarvittavat muut paikat, kuten kaupat, sijaitsevat. Tarjolle asettuja ja helposti saavutettavia asioita käytetään, kun taas vaikeasti tavoitettavia ja piiloon asetettuja todennäköisemmin ei. (Anderson ym. 2009.)

Myös muita hyviä esimerkkejä toimista aktiivisten ympäristöjen rakentamisesta on ympäri maailmaa. Kunnianhimoisten elinympäristöhankkeiden toteuttamisessa onnistuneita kaupunkeja yhdistää yhdessä tekeminen niin suunnittelussa kuin toteutuksessa. Sama moniammatillinen ryhmä on tehnyt yhteistyötä alusta asti ja tavoitteiden saavuttamiseksi on valjastettu monialaista osaamista, myös markkinointiin on satsattu. Erään kyselyn mukaan kööpenhaminalaisista pyöräilijöistä vain häviävän pieni osa kertoo pyöräilevänsä taloudellisista tai liikunnallisista syistä. Suurin osa pyöräilee yksinkertaisesti siitä syystä, että pyöräileminen on autoilua helpompi ja nopeampi tapa kulkea kaupungissa. Tanskassa, jossa pyöräilykulttuuriin on satsattu jo vuosikymmenten ajan, kaupunkisuunnittelua on kehitetty huomioiden niin autoilijoiden, pyöräilijöiden kuin julkisen liikenteen tarpeet (Vaismaa 2018).

Esimerkkejä onnistuneista toimista arkiliikkumiseen kannustavan ympäristön kehittämiseksi löytyy myös Suomesta. Muun muassa Jyväskylässä on saatu hyviä kokemuksia lähiliikuntapaikkojen rakentamisesta, kun suunnitteluun on osallistettu eri ammattiryhmiä ja asukkaita, mukaan lukien lapset (Pajunen 2018).

Ihmisen elinympäristö on rakennettua ja liikuntaan kannustavaa elinympäristöä suurempi kokonaisuus. Seuraavassa kappaleessa on tarkemmin kuvattu ruokaympäristön merkitystä. Tämän ohella tärkeän, ihmisten mielikuvia, asenteita ja kulutustottumuksia muokkaavan ympäristön luovat mainos- ja mediaympäristö, joiden

merkitys lienee avainasemassa valtakunnallisessa työssä lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisemiseksi. (mm. Soikkeli 2010; Ambrosini 2014; Mustajoki 2015b.)

6 RAVITSEMUKSELLA TERVEYTTÄ

Lapsen varhaiset vuodet ovat tärkeitä terveiden elintapojen, kuten liikkumistottumusten, ruokatottumusten ja nukkumistapojen muovautumisen kannalta. Nämä kaikki ovat yhteydessä lapsen myöhempään terveyteen (Mikkilä ym. 2004; Costa ym. 2016). Ravitsemukseen liittyviä terveyshaasteita ovat mm. ylipaino ja lihavuus ja niiden taustalla olevien ruokatottumusten seurauksena kasautuvat muutokset terveydessä myöhemmin (Mikkilä ym. 2004; Lehtovirta ym. 2018).

Lasten ruokavalio on kehittynyt myönteiseen suuntaan viime vuosikymmenien aikana (Lehtisalo ym. 2010; Syödään yhdessä -ruokasuositukset lapsiperheille 2016). Hyvästä kehityksestä huolimatta haasteitakin riittää. Suositellusta viidestä kasvisannoksesta syödään vain n. puolet, pehmeiden rasvojen käyttöä olisi vara lisätä, ja vastaavasti kovien rasvojen, suolan ja eläinperäisen proteiinin käyttöä vähentää (Syödään yhdessä -ruokasuositukset lapsiperheille 2016).

Kodin, päivähoiton ja koulun ruokaympäristö muovaavat elintapojamme, jotka usein säilyvät aikuisuuteen asti (Goiuri ym. 2016). Ruokatottumusten perusta luodaan kaikissa niissä arkisissa tilanteissa, kun ruokaa valitaan, valmistetaan ja tarjoillaan. Kodin, päivähoiton ja koulun lisäksi myös harrastepaikoissa, kerhoissa ja vastaavissa paikoissa oleva ruokaympäristö ohjaa lasten valintoja. Tästä syystä on erityisen tärkeää, että lasten ruokailua ja ruuan valintaa ohjaavilla aikuisilla ja lasten puolesta lasten ruokailuun ja lapsiperheiden ravitsemusohjaukseen liittyvistä määrärahoista, ruokalistaista ja esim. ruokailun järjestämiseen liittyvistä asioista päättävillä on ajantasaiset tiedot terveyttä edistävästä ravitsemuksesta ja sen vaikutuksesta lapsen hyvinvointiin ja terveyteen.

Koulutuksen aikana tutustuttiin hyvinvointistrategioihin ja -kertomuksiin ravitsemuksen näkökulmasta sekä lapsia ja lapsiperheitä koskeneisiin ravitsemussuosituksiin. Oppimistehtävissä opiskelijat nostivat esille tärkeitä näkökulmia:

”Ei ole niinkään tärkeää se, mitä sanotaan, vaan se, miten me kaikki lasten ympärillä olevat aikuiset toimimme mallina lapselle ravitsemusasioissa.”

”Tämän sanoman haluaisin kaikille perheille välittää; jos on kiire ja paljon tehtävää, kannattaa panostaa ruokahetkeen, laittaa ruokaa yhdessä ja kattaa kauniisti. Se vaiva maksaa itsensä takaisin koko perheen hyvinvointina ja lasten terveytenä nyt ja aikuisuudessa.”

Opiskelijat myös totesivat, että koko perheen terveyden ja ruokavalion terveellisyteen kannustaminen on tärkeää kunnan eri sektoreilla:

”Tärkeää olisi, että uudet lapsiperheille ja varhaiskasvatukseen suunnatut ruokailusuositukset otetaan käyttöön kunnissa, kun päätetään varhaiskasvatuksen ruokailusta, elintarvikehankinnoista yms. ja että suositusten toteutumista seurataan.”

Ruoka on muutakin kuin terveyttä ja hyvinvointia. Ruokailu ja ruokakasvatus ovat osa kokonaisvaltaista hyvinvointioppimista. Ruoka on yhdessä tekemistä, oppimista, toisten huomioimista, sosiaalisia taitoja, ruoan arvostusta ja parhaimmillaan virkistävää lepoa sekä lapsille että aikuisille. (Terveyttä ja iloa ruoasta - varhaiskasvatuksen ruokailusuositus 2018.)

7 LIKKUMISELLA TERVEYTTÄ

Liikunta ja liikkuminen on todettu terveyttä tukevaksi tekijäksi lapsen ja nuoren kokonaisvaltaisen kehityksen tukemisessa. Niin terveyden kuin hyvinvoinnin sekä oppimisen kannalta säännöllisen liikunnan todetaan tukevan lapsen ja nuoren kokonaisvaltaista positiivista kehitystä.

Suomessa tehdyn LASERI- seurantatutkimuksen (1980 - 2011) tulosten mukaan liikunnan on todettu olevan yksi tärkeä elämäntapatekijä lapsuus- ja nuoruusiän sepelvaltimokovettumataudin varhaismuutosten syntyyn. Tutkimuksen mukaan myös lapsuuden ja nuoruuden liikunnan yhteys aikuisiän terveyteen ja hyvinvointiin näyttää varsin selvältä. Haapalan, Väistön ja Lakan (2015) tutkimuksen mukaan liikunnan vähäisyys lisää kroonisiin sairauksiin sairastumisen riskiä ja siten myös kasvattaa terveydenhuollon kustannuksia. Liikkumattomuus on siten myös merkittävä talouden kustannuksia lisäävä tekijä yhteiskunnassamme.

Kouluikäisten riittävän hyvä fyysinen kunto ja liikunnallinen aktiivisuus lapsuuden ja nuoruuden aikana vaikuttavat tulevaisuuden työikäisten kansanterveyteen ja työkykyyn. Liikkuminen on kuitenkin vähentynyt viimeisen vuosikymmenen aikana. Liikunnan avulla pyritään edistämään kouluikäisten terveyttä ja hyvinvointia. (Fyysisen aktiivisuuden suositus kouluikäisille 2008.)

Lähes puolet kouluikäisistä lapsista liikkuu liian vähän ja vain noin kymmenesosa alakouluikäisistä toteuttavat suositeltavan puolentoista tunnin päivittäisen liikunta-annoksen. Liikkumattomuudesta aiheutuvien terveysongelmien vähentämiseksi tarvitaan useita erilaisia toimenpiteitä, joiden avulla saamme lisääntyä päivittäistä liikkumista sekä vähennettyä pitkäaikaista paikallaanoloa. (Tammelin ym. 2014.)

8 KOULUTUKSEN ALUEVAIKUTTAVUUS

Terveet lapset – monitoimijuus lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisyssä -koulutukseen ilmoittautui kaikkiaan 73 osallistujaa yhdeksältä eri paikkakunnalta, jolloin koulutus tavoitti alueellisesti laajan kohderyhmän. Osallistujista 38 suoritti ainakin yhden koulutuksen moduuleista ja osallistujista kahdeksan opiskelijaa suoritti koko koulutuksen. Koulutuksella tavoitettiin sosiaali- ja terveysalan henkilöstön ja opiskelijoiden lisäksi henkilöstöä perusopetuksen, varhaiskasvatuksen, ruokapalveluiden ja nuorisotyön toimialoilta sekä kaupallisen alan opiskelijoita. Vaikka useiden alojen henkilöstöä tavoitettiin, niin myös useita lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisyyn vaikuttavia toimialoja jäi vielä saavuttamatta.

Verkko-opinnot mahdollistivat koulutuksen maantieteellisesti laajan vaikutusalueen. Osallistujapalautteen perusteella etäopinnot nähtiin tärkeänä ja koulutukseen osallistumista helpottavina tekijöinä.

”Etäyhteys on monelta kantilta ensiarvoisen tärkeä. Ei tarvitse käyttää aikaa ja rahaa matkustamiseen. Ekologista ja turvallista.”

”Verkkokoulutus oli hyvin järjestetty ja mahdollisti koulutukseen osallistumisen työn ohella.”

Tiivis yhteistyö Seinäjoen kaupungin kanssa koulutuksen suunnittelussa tuotti työelämälähtöisen koulutuksen. Osallistujapalautteen perusteella viisi vastaajaa kolmestatoista koki, että oli voinut hyödyntää ja soveltaa koulutuksessa oppimiaan asioita käytäntöön ja näin ollen levittää osaamistaan työnsä kautta. Koulutuksen parhaaksi anniksi nimettiin se, että ennaltaehkäisevä työ oli tuotu lähelle päättäjiä ja monialaisuus oli huomioitu, joka mahdollisti näkökulman laajenemisen oman työalueen ulkopuolelle. Koulutuksen osallistujapalautteesta saatiin myös useita hyviä kehittämisehdotuksia koulutuksen järjestämiseen ja sisältöön. Koulutusta pyritään jatkossa kehittämään niin kansalliseen kuin kansainväliseenkin tarpeeseen.

LÄHTEET

A 6.4.2011/338. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta.

Ambrosini, G. L.. 2014. Childhood dietary patterns and later obesity: a review of the evidence. *Proceedings of the Nutrition Society* 75, 137–146 .

Anderson, J., Parker, W., Steyn, N. P., Grimsrud, A., Kolbe-Alexander, T., Lambert, E. V., Mçiza, Z., Armstrong, T., Candeias, V., de Bruin, T. & Xuereb, G. 2009. Interventions on diet and physical activity: What works. Summary report. [Verkkojulkaisu]. Geneve: World Health Organisation. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: <http://www.who.int/dietphysicalactivity/summary-report-09.pdf?ua=1>

Costa, S., Adams, J., Phillips, V. & Neelon, S.E.B. 2016. The relationship between childcare and adiposity, body mass and obesity-related risk factors: protocol for a systematic review of longitudinal studies. *Systematic Reviews* (5), 141. DOI: 10.1186/s13643-106-0312-7

Ding, D. & Gebelc, K. 2012. Built environment, physical activity, and obesity: What have we learned from reviewing the literature? *Health & Place* 18 (1), 100–105.

Elinympäristö hyvinvointikertomuksessa. 19.12.2016. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 9.8.2018]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus/ketka-tekevat/elinymparisto-hyvinvointikertomuksessa>

Goiri, A., McNamara, A. E., Lindsay, K. L., Scully, H. A., Horan, M. H., Gibney, E. R. & McAuliffe, F. M. 2016. The association between childcare and risk of childhood overweight and obesity in children aged 5 years and under: a systematic review. *European Journal of Pediatrics* 175, 1277–1294.

Haapala, E. A., Väistö, J., Lintu, N., Eloranta, A. M., Lindi, V. & Lakka, T. A. 2015. Vähäinen fyysinen aktiivisuus ja runsas fyysinen passiivisuus ovat yhteydessä 6–8-vuotiaiden lasten ylipainoon. *Liikunta & Tiede* 54 (2–3), 106–112.

Hyvinvointijohtaminen kunnassa 2018. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 9.8.2018]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa>

Kouluterveyskyselyn tulokset 2006–2017. Aikasarja perusopetus 8. ja 9. lk, lukio, aol 2006–2017. 6.3.2018. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1trend/summary_trendit?alue_0=87869&mittarit_0=200537&mittarit_1=199843&mittarit_2=200056&sukupuoli_0=143993

Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017. Perusopetus 8. ja 9. luokka, lukio, ammatillinen oppilaitos 2017. 17.5.2018. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset?alue_0=87869&mittarit_0=200537&mittarit_1=199843&mittarit_2=200056&vuosi_2017_0=v2017

Kuokkanen, S., Ruotsalainen, H., Kyngäs, H. & Kääriäinen, M. 2013. Ylipainoisten ja lihaviiden 13–16-vuotiaiden nuorten elintavat ja sitoutuminen elintapamuutokseen. *Hoitotiede* 25 (2), 130–140.

L 30.12.2010/1326. Terveydenhuoltolaki

L 10.4.2015/410. Kuntalaki.

Lanki, T., Siponen, T., Ojala, A., Korpela, K., Pennanen, A., Tiittanen, P., Tsunetsugu, Y., Kagawa, T. ja Tyrväinen, L. 2017. Acute effects of visits to urban green environments on cardiovascular physiology in women: A field experiment. *Environmental research* 159, 176–185.

Lasten ja nuorten liikunnan asiantuntijaryhmä. Nuori Suomi. 2008. Fyysisen aktiivisuuden suosituksen kouluikäiselle 7–18-vuotiaille. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetusministeriö: Nuori Suomi ry. [Viitattu 19.9.2018]. Saatavana: http://www.ukkinstituutti.fi/filebank/1477-Fyysisen_aktiivisuuden_suositus_kouluikaisille.pdf

Lasten kasvunseurannan uudistaminen. 2011. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 49/2011. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: <https://thl.fi/documents/10531/95613/Raportti%202011%2049.pdf>

Lehtisalo, J., Erkkola, M., Tapanainen, H., Kronberg-Kippilä, C., Veijola, R., Knip, M. & Virtanen, S. M. 2010. Food consumption and nutrient intake in day care and at home in 3-year-old Finnish children. *Public health nutrition* 13 (6A), 957–964.

Lehtovirta, M., Pahkala, K., Niinikoski, H., Kangas, A., Soininen, P., Lagström, H., Viikari, J. S. A., Rönkä, T., Jula, A., Ala-Korpela, M., Würtz, P. & Raitakari, O. T. 2018. Effect of dietary counseling on a comprehensive metabolic profile from childhood to adulthood. *Journal of pediatrics* 195, 190–198.

Mikkilä, V., Räsänen, L., Raitakari, O. T., Pietinen, P. & Viikari, J. 2004. Longitudinal changes in diet from childhood into adulthood with respect to risk of cardiovascular diseases: the Cardiovascular Risk in Young Finns Study. *European journal of clinical nutrition* 58 (7), 1038–1045.

Mustajoki, P. 2015a. Lasten ja nuorten lihavuuden seuraukset. Teoksessa: K. Pietiläinen, P. Mustajoki & P. Borg (toim.) *Lihavuus*. Helsinki: Duodecim, 267–269.

Mustajoki, P. 2015b. Ruokaympäristön muutos selittää pääosan väestön lihomisesta. *Duodecim* 131, 1345–1352.

Mäki, P., Lehtinen-Jacks, S., Vuorela, N., Levälähti, E., Koskela, T., Saari, A., Mölläri, K., Mahkonen, R., Salo, J. & Laatikainen, T. 2017. Tietolähteenä Avohilmo-rekisteri. Lasten ylipainon valtakunnallinen seuranta. [Verkkojulkaisu]. Suomen Lääkärilehti 72 (4), 209–215. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131894/SLL42017-209.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

NCD Risk Factor Collaboration. 2017. Worldwide trends in body-mass index, underweight, overweight, and obesity from 1975 to 2016: a pooled analysis of 2416 population-based measurement studies in 128.9 million children, adolescents, and adults. [Verkkojulkaisu]. *Lancet* (390), 2627–2642. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(17\)32129-3.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(17)32129-3.pdf)

Nuorten terveystapatutkimus. 2017. Tutkimustuloksia. 13.9.2017. [Verkkosivu]. Tampere: Tampereen yliopisto. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: http://www.uta.fi/hes/tutkimus/tutkimusryhmat/Kansanterveystiede/Nuorten_terveystapatutkimus/tulokset.html

Nuutinen, O. 2015. Lasten ja nuorten paino – monen tekijän summa. Teoksessa: K. Pietiläinen, P. Mustajoki & P. Borg (toim.) *Lihavuus*. Helsinki: Duodecim, 274–275.

Ollila, E., Baum, F. & Peña, S. 2013. Introduction to Health in All Policies and the analytical framework of the book. Teoksessa: K. Leppo, E. Ollila, S. Peña, M. Wismar & S. Cook. *Health in All Policies. Seizing opportunities, implementing policies*. [Verkkojulkaisu]. Ministry of Social Affairs and Health, Finland. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0007/188809/Health-in-All-Policies-final.pdf?ua=1

Paahtama, S. 2016. Uutta ARTTU2-ohjelmasta 7/2016. Hyvinvoinnin edistämisen käsite ja sisältö. ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusarja 7/2016. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Kuntaliitto. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=3237

Pajunen, M. 2018. Lähiliikuntapaikkojen hyvät ja toimivat käytänteet: Luentomateriaali 16.2.2018. Terveet lapset – monitoimisuus lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisyssä.

Pietiläinen, K. 2015. Lihavuus – elämä pienoiskoossa. Teoksessa: K. Pietiläinen, P. Mustajoki & P. Borg (toim.) *Lihavuus*. Helsinki: Duodecim, 7–14.

Saari, A., Sankilampi, U. & Dunkel, L. 2010. On aika uudistaa suomalaisten lasten kasvukäyrät. [Verkkolehtiartikkeli]. Duodecim 126, 2799–802. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: <http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo99227.pdf>

Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelma 2013-2020. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: http://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/sosiaalijaterveys/terveyspalvelut/asiakasjapotilasasiakirjat/DDTEXk0wn/2016_SEINAJOEN_KAUPUNGIN_LIHAVUUS_LASKUUN_OHJELMA_2013-2020.pdf

Seinäjoen kaupungin Lihavuus laskuun -ohjelman mallinnushanke 2017-2018. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: http://www.seinajoki.fi/seinajoenkaupunki/elinvoimajakilpailukyky/hyvinvoinninjaterveydenedistaminen_0/seinajoenkaupunginlihavuuslaskuun-ohjelmanmallinnushanke2017-2018.html

Soikkeli, M. 2010. Mitä tutkimusnäyttö kertoo alkoholimainonnan vaikutuksista lapsiin ja nuoriin. Yhteiskuntapolitiikka 75 (5), 538–546.

Syödään yhdessä: ruokasuositukset lapsiperheille. 2016. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 3.8.2018]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129744/KIDE26_FINAL_WEB.pdf?sequence=1

Tammelin, T., Aira, A., Kulmala, J., Kallio, J., Kantomaa, M. & Valtonen, M. 2014. Suomalaislasten fyysinen aktiivisuus - tavoitteena vähemmän istumista ja enemmän liikuntaa. Suomen lääkärilehti 69 (25-32), 1871–1876.

Terveyttä ja iloa ruoasta – varhaiskasvatuksen ruokailusuositus. 2018. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Valtion ravitsemusneuvottelukunta. [Viitattu 3.8.2018]. Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135907/URN_ISBN_978-952-302-992-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vaismaa, K. 2018. Suunnittelu on joukkuepeliä: Kansainvälisiä kokemuksia yhteistyöstä. Luentomateriaali 16.2.2018. Terveet lapset –monitoimisuus lasten ja nuorten ylipainon ennaltaehkäisyssä.

Veijola, R. 2015. Lasten ja nuorten lihavuuden mittaaminen. Teoksessa: K. Pietiläinen, P. Mustajoki & P. Borg (toim.) Lihavuus. Helsinki: Duodecim, 266–267.

Virtanen, P., Stenvall, J. & Rannisto, P.-H. (toim.) 2015. Tiedolla johtaminen. Tampere: Tampere University Press.

Väisänen, H., Kaakinen, P., Kääriäinen, M. & Kyngäs, H. 2013. Vanhempien motivoitumista edistävät ja estävät tekijät ylipainoisten ja lihaviiden lasten elintapojen muuttamiseen: systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Hoitotiede 25 (2), 141–154.

WHO. 2018. Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI). Highlights 2015-17: Preliminary data. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 10.8.2018]. Saatavana: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/372426/wh14-cosi-factsheets-eng.pdf?ua=1

Xiao, Q. & Keadle, S. K., Berrigan, D. & Matthews, C. E. 2018. A prospective investigation of neighborhood socioeconomic deprivation and physical activity and sedentary behavior in older adults. Preventive medicine 111, 14-20.

SEKSUAALITERVEYS ON KAIKKIEN ASIA

Helinä Mesiäislehto-Soukka, TtT, kättilö, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

1 JOHDANTO

Maailman terveysjärjestön WHO:n (2010) mukaan seksuaali- ja lisääntymisterveyteen kuuluu mahdollisuus vastuulliseen, tyydyttävään ja turvalliseen seksielämään sekä vapaus lisääntymiseen eli vapaus harkita, milloin ja kuinka usein lapsia hankkii tai hankkiiko niitä lainkaan. Seksuaali- ja lisääntymisterveyteen kuuluvat myös hyväksyttävät ja itse valitut ehkäisyvälineet ja turvalliset raskauteen ja synnytykseen liittyvät palvelut sekä helppo pääsy niihin. Kansainvälisesti on tunnettua, että Suomi on paras paikka olla äiti. Nykyisin myös isät huomioidaan hyvin perheenlisäyksen yhteydessä (Mesiäislehto-Soukka 2005). Maamme äitiyshuollolla on pitkä historia ja erinomaiset tulokset. Seksuaaliterveyden käsite yleistyi kuitenkin vasta 1990-luvulla. Maailman terveysjärjestö WHO (2010; World Health Organization 2014) määrittelee seksuaaliterveyden fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi, jossa toteutuu positiivinen, kunnioittava lähestymistapa seksuaalisuuteen ja mahdollisuus tyydyttäviin ja turvallisiin seksikokemuksiin vapaana painostuksesta, syrjinnästä ja väkivallasta.

Tutkimuksissa (mm. Webber 2008) on todettu parisuhteella olevan terveyttä ylläpitävä vaikutus. Seksuaali- ja lisääntymisterveydellä on vahva yhteys mielen terveyteen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014, 146–148). Tästä syystä seksuaaliterveys tulee liittää eri-ikäisten ja eri elämänvaiheissa olevien henkilöiden hoitoprosesseihin, kuten ikäihmisten, pitkäaikaissairaiden, vammaisten ja mielenterveysasiakkaiden. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden mielen terveyteen on kiinnitetty huomiota ja todettu, että hoitoon hakeutuminenkin voi viivästyä heille muodostuneiden piilottelusta ja stressistä johtuvien negatiivisten kokemusten vuoksi (Nissinen 2006). Seksityöläiset ja paperittomat ovat tärkeä neuvonnan kohderyhmä. Tahatonta lapsettomuutta potevat henkilöt ovat lievästi kasvava asiakasryhmä. Heihin kohdentuva hoito (L 22.12.2006/1237) ja tuki (Anttila & Korkeila 2012; Tulppala 2012) huomioidaan nykyisin entistä paremmin.

Nuorten seksuaalioikeudet ovat ajankohtainen keskustelun aihe. Käsitteet seksuaali- ja lisääntymisterveys ja seksuaali- ja lisääntymisoikeudet tunnetaan

kansainvälisesti (World Association for Sexual Health 1999). Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriö (2007) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014) vastaavat sekä seksuaali- ja lisääntymisoikeuksien toteutumisen edistämisestä että palvelujen kehittämisestä (L 25.7.1986/583; L 28.6.2002/563; L 30.12. 2010/1326; A 6.4.2011/338). Tämän lisäksi mm. Sexpo-säätiö, Väestöliitto ja Seta ry tekevät merkittävää työtä seksuaalioikeuksien edistämiseksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014, 22; Seta ry 2016).

Tämän artikkelin tavoitteena on seksuaaliterveyden käsitteleminen laajemmin, kuten sukupuolen moninaisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen näkökulmasta sekä nostaa esille suomalaisen terveydenhuollon seksuaali- ja lisääntymispalvelujen merkitystä kansalaisten keskuudessa.

2 SUKUPUOLI, SEKSUAALINEN SUUNTAUTUMINEN JA SEKSI

Virtanen (2002, 35–46) määrittelee sukupuolen neljänä ulottuvuutena. Biologinen ulottuvuus syntyy hedelmöitymisessä vanhemmilta saatujen sukupuolikromosomien mukaisesti ja toimii alkion- ja sikiönkehityksessä yksilön sukupuolen perustana. Ensimmäisinä elinviikkoina alkio ei ole erilaistunut vielä kummaankaan sukupuolen suuntaan, vaan eriytyminen alkaa kuudennella raskausviikolla (Swain ym. 1998). Sukupuolen geneettisen määrittymisen tuntemus edellyttää tutkijoiden mukaan lisätutkimuksia, koska se on erittäin monimutkainen prosessi. Virtasen (2002, 37) mukaan sukupuolikromosomiston häiriöitä ja niiden aiheuttamia muutoksia yksilön rakenteessa ja toiminnassa tunnetaan paremmin. Löydetyt häiriötyypit sikiöaikaisessa sukupuolen erilaistumisessa osoittavat, että yksilön seksuaalisuus, fyysiset ja psyykkiset ulottuvuudet eivät kehity ainoastaan geneettisen ohjauksen alaisena, vaan mukana on myös hormonaalinen säätely, jossa androgeenihormonien läsnäololla tai puuttumisella on merkityksensä. Biologinen eli geneettinen sukupuoli sisältää X- ja Y-kromosomien ja niiden yhdistelmien geneettisen informaation, joka puolestaan antaa viitekehyksen yksilön sukupuolen eriytymiselle alkion- ja sikiönkehityksessä. Sikiön sisäisten ja ulkoisten sukupuolielinten kehitystä (genotyyppi) ohjaa DNA-materiaali yhteistyössä raskaudenaikaisten hormonien kanssa. Tällä on myös merkitystä lisääntymiskykyyn ja sekundaarisiin sukupuoliominaisuuksiin eli fenotyyppiin. (Virtanen 2002, 39.)

Anatomisella ulottuvuudella tarkoitetaan sukurauhasia. Näitä ovat henkilön ulkoiset ja sisäiset rakenteelliset ominaisuudet. Miehellä näitä ovat penis, eturauhasen, rakkularauhaset ja kivekset. Naisella puolestaan sukurauhasia ovat klitoris, emätin, kohtu ja munasarjat, mutta myös rinnat (Vilkkä 2010, 17–18). Rinnoilla

onkin todettu olevan selvästi merkitystä postmodernin yhteiskunnan eroottisiin kauneusihanteisiin (Virtanen 2002, 41). Sukupuoli määrittyy miehellä myös kives-ten tuottaman testosteroni- ja naisella munasarjojen tuottaman estrogeeni- ja progesteronihormonituotannon avulla (Vilkkä 2010, 17–18).

Sukupuolen psykologinen ulottuvuus on yksilön sisäinen tulkinta tai käsitys omasta sukupuolestaan. Se on henkilökohtainen kokemus naisena tai miehenä olemisesta. Kirjallisuudessa (Almås & Benestad 1997; Seta ry 2016, 6) esitetään myös joitakin harvinaisempia transseksuaalisuuden muotoja, joissa yksilö voi kokea, ettei ole nainen eikä mies, vaan kolmannen sukupuolen edustaja. Sukupuolen psykologinen ulottuvuus edustaa ns. gendeerisyyden aluetta, kun taas anatominen ja biologinen sukupuoli ovat ruumiillisen sex-käsitteen osia. Siitä, miten psykologinen sukupuoli muodostuu, on käyty paljon keskustelua eri tieteen aloilla. On pohdittu sitä, missä määrin se on geneettisesti määräytyvää, sikiönkehityksen aikaisten hormonivaikutusten aikaansaamaa ja kuinka paljon se on opittua, yhteisöstä ohjautuvaa käyttäytymistä. Reinerin (1997) mukaan naisten ja miesten aivojen välillä on selviä rakenteellisia ja toiminnallisia eroja. Nämä ovat seurausta sikiöaikaisesta erilaistumiskehityksestä, kuten aivojen hypotalamuksen kehittymisestä eri tavoin, sen mukaan onko testosteronia läsnä vai ei. Jos testosteronia on, tapahtuu maskulinisointumista, jos sitä taas ei ole, aivot feminisoituvat jo sikiövaiheessa. Myös hypotalamuksessa, jossa seksikeskus sijaitsee (Swaab & Fliers 1985) ja isoaiivopuoliskojen kuorikerroksen rakenteessa ja toiminnassa on todettu olevan eroja naisten ja miesten välillä. Nämä keskushermoston seksuaalisen erilaistumisen prosessit ajoittuvat 80. - 120. raskausvuorokausille ja ovat siten kriittistä aikaa sukupuoli-identiteetin kehittymiselle (Diamond & Sigmundson 1997).

Psykologisen sukupuolen ajatellaan olevan vahvasti sidoksissa yhteisön arvoihin ja normeihin, vaikka myös edellä esitettyihin käsityksiin uskotaan. Virtasen (2002, 43) mukaan mm. Hyde (1996) on sitä mieltä, että psykologisen sukupuolen muodostuminen, sukupuoli-identiteetti ja sukupuolten väliset käyttäytymiserot ovat enemmän opittuja ja psykososiaalisten tekijöiden säätelemiä kuin biologisesti ohjautuvia. Virtasen (2002, 44) mukaan kulttuurihistoriamme on korostanut androsentristä näkökulmaa ja pitänyt yllä gendeeristä polarisaatiota, jossa jako kahteen biologiseen sukupuoleen, naisiin ja miehiin on johtanut tulkintaongelmiin erityisesti tilanteissa, joissa yksilön psykologinen sukupuoli on ollut epävakaa, ts. henkilö on ollut epävarma omasta sukupuolestaan. Tämä on aiheuttanut epätietoisuutta ja stereotyyppioita monella eri tasolla. Tällöin syntyy ristiriitaisia tilanteita kodeissa, kouluissa, työpaikoilla ja terveydenhuollossa. Tällöin jopa vastakkaisen sukupuolen piirteitä pyritään heikentämään tai saman sukupuolen piirteitä vahvistamaan, tietämättä, mikä on yksilön henkilökohtainen kokemus ja tulkinta omasta psykologisesta sukupuolestaan.

Sosiaalinen ulottuvuus sukupuolen määrittelyssä on jatkoa psykologiselle näkemykselle siinä mielessä, että se on yhteisön sosiokulttuurinen kokemus ja tulkinta yksilön sukupuolesta, johon liitetään sukupuolellisia odotuksia, rooleja ja merkityksiä. Sukupuolikulttuuri, jossa elämme, määrittää sosiaalisen sukupuolen, jossa kasvamme. Käyttäytymisemme, roolit, puhetapa, pukeutuminen, eleet ja ilmeet sekä tyylit muodostavat sosiaalisen sukupuolen. Eri kulttuureissa nämä vaihtelevat ja niiden omaksumiseen osallistuvat monet eri tahot, kuten perhe, uskonto, varhaiskasvatus, esikoulu, koulu, koulutus ja työelämä. (Vilkkä 2010, 18–20.) Laji- ja kulttuurihistoria on siis johtanut siihen, että kaikki yksilöt pyritään määrittelemään joko naisiksi tai miehiksi. Sukupuolen biologinen, anatominen, psykologinen ja sosiaalinen ulottuvuus voivat olla tiedostomattomassa ristiriidassa toistensa kanssa.

Biologisen, anatomisen, psykologisen ja sosiaalisen ulottuvuuden lisäksi käytetään käsitettä juridinen sukupuoli, jolla tarkoitetaan henkilötunnuksesta ilmenevää laillista sukupuolta. Tämä todennetaan syntymähetkellä, joissakin tapauksissa sukupuolenkorjauksen yhteydessä. Suomessa on kaksi juridista sukupuolta: mies ja nainen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Sukupuoli voidaan jaotella myös sukupuoli-identiteetin mukaan – syntymässä saadut biologiset ominaisuudet tai oma tiedostettu kokemus sukupuolesta tai sukupuolettomuudesta. Seksuaali-identiteetti-käsite on lähellä sukupuoli-identiteetin käsitettä. Sillä tarkoitetaan ihmisen psyykkistä ja sosiaalista olemassaoloa, josta voidaan erottaa sosiaalinen ja henkilökohtainen identiteetti. Suppeasti ajateltuna se on yksilön sisäinen kokemus ja tietoisuus siitä, onko hän mies vai nainen. Käsitettä laajennettaessa Masters, Johnson & Kolodny (1995) esittävät (Virtasen 2002, 48) mukaan, että seksuaali-identiteetti muodostuu kolmesta eri ulottuvuudesta. Ensimmäinen ulottuvuus on seksuaali-identiteetin kehittymiseen liittyvä. Ensimmäisinä elinvuosina kehittyä ydinseksuaali-identiteetti, johon liittyy käsitys miehenä ja naisena olemisesta ja omasta sukupuolesta. Toisena ikävuotena ydinseksuaali-identiteetti kehittyä edelleen ja voimistuu oidipaalisien vaiheiden aikana. (Masters, Johnson & Kolodny 1995.) Seksuaali-identiteetin toisena ulottuvuutena voidaan erottaa sukupuolirooli, joka edustaa yhteisöllisyyttä; kaikkea sitä toimintaa, joka näkyy pukeutumisessa, käyttäytymisessä, puheessa ja arvojen ilmaisemisessa. Tähän liittyvät myös sukupuoliin sidotut leikit, työ, harrastukset, joilla henkilö ilmaisee olevansa nainen tai mies. Puhutaankin sukupuoliroolista, joka on kulttuuri- ja aikasidonnainen – tavallaan yhteisön asettama normi, jonka mukaan yksilön odotetaan käyttäytyvän. Yhteisö asettaa normatiivisia rooleja, seksuaalisuuteen liitettviä etikettejä ja reunaehtoja, joiden mukaan sukupuolta tulisi ilmaista. Sukupuoli-identiteetin kolmas ulottuvuus edustaa seksuaalista orientaatiota eli suuntautumista, johon kuuluvat hetero-, homo- ja biseksuaalisuus. (Virtanen 2002, 49; Seta ry 2016.)

Seksuaalista orientaatiota on tutkittu tieteellisesti. 1980-luvulla Klein (1980) kehitti orientaatioasteikon, joka koostui seitsemästä osa-alueesta, jotka pisteytettiin asteikolla 1–7 vain toisen sukupuolen kanssa. Näin muodostettiin kolme pääluokkaa: hetero-, homo- ja biseksuaalisuus -luokat. Virtasen (2002, 50) mukaan Coleman (1987) korosti sitä, että biseksuaalisuus on oma suuntauksensa, se ei ole hetero- ja homoseksuaalisuuden välimuoto. Orientaatioasteikolle kuuluvat seuraavat luonnehdinnat:

1. Seksuaalinen käyttäytyminen; kenen kanssa harrastaa ja harjoittaa seksiä.
2. Emotionaalinen suuntautuminen; kenestä henkilö pitää ja ketä hän rakastaa.
3. Kehen henkilö suuntaa seksuaaliset fantasiansa, kenestä hän unelmoi ja millaisia fantasioita henkilöllä on.
4. Keneen henkilö suuntaa seksuaalisen mielenkiintonsa ja keneen se kohdistuu.
5. Sosiaalinen suuntaus; kenen kanssa henkilö muodostaa parin.
6. Elämäntapa; sosiaalinen maailma ja yhteisö; missä ja kenen kanssa henkilö käyttää aikaansa.
7. Oma identiteetti; miten hän kokee oman suuntauksensa.

Seta ry:n (2016) mukaan joka toinen 18–24-vuotiaista brittinuorista ilmaisi olevansa seksuaaliselta suuntautumiseltaan jotain muuta kuin 100 % hetero. Suuri enemmistö ihmisistä on joko naisia tai miehiä ja seksuaaliselta suuntautumiseltaan heteroja. Suomalaisessa väestössä sukupuolista orientaatiota ovat tutkineet Kontula ja Haavio-Mannila (1993), joiden mukaan 1146 naisesta 93,5 % ja 1104 miehestä 93,3 % ilmoitti olevansa yksinomaan heteroja. Lesboja ilmoitti olevansa 0,6 % naisista ja homoja 0,9 % miehistä. Biseksuaaleja miehistä kertoi olevansa 5,8 % ja naisista 5,9 %. Arvioidaan, että homo- ja biseksuaaleja on väestöstä noin 5–15 %, joka Suomen oloissa tarkoittaa noin 800 000 suomalaista (Seta ry 2016). Luku on arvio, koska tilastot tuntevat samaa sukupuolta olevat parit, jotka ovat naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja joiden taloudessa asuu virallisesti alaikäisiä henkilöitä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017).

Seksuaalivähemmistöihin luetaan kuuluviksi homoseksuaalisuus (sekä miehet että naiset), biseksuaalisuus ja panseksuaalisuus, mutta myös transsukupuolisuus ja intersukupuolisuus. Biseksuaaleja ovat henkilöt, jotka kokevat vetoa sekä miehiin että naisiin ja jotka mieltymykset voivat vaihdella eri elämänvaiheissa. Biseksuaalisuus voi kietoutua homoseksuaalisuuteen ja heteroseksuaalisuuteen. Biseksuaalin kumppani voi olla homoseksuaali, heteroseksuaali tai biseksuaali. Panseksuaalisuudella tarkoitetaan henkilön seksuaalisia ominaisuuksia, joissa tulee esille se, että hän tuntee seksuaalista ja emotionaalista vetoa kaikkia suku-

puolia kohtaan; kiinnostuksen kohteen sukupuolella ei ole merkitystä (Transtukipiste 2016). Cissukupuolinen henkilö on tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa. Transsukupuolinen henkilö kokee oman sukupuolensa eri tavoin kuin hänen syntymässä määritelty sukupuolensa on ollut. Transsukupuolisen henkilön on mahdollista korjauttaa kehoaan vastaamaan kokemaansa sukupuolta hormonien tai kirurgian avulla. Intersukupuolisuus puolestaan on synnynnäinen tila, jonka määrittävät fyysiset tekijät tai ominaisuudet, jotka eivät ole mies- tai naistyyppilliset. Tällä tarkoitetaan sitä, että ulkoiset tai sisäiset sukuelimet ovat epätyypilliset. Joskus intersukupuolisuus edustaa sukupuoli-identiteettiä, jossa henkilö kokee olevansa nainen tai mies. (Seta ry 2016.)

Seksuaalisuus ja seksi ovat lähellä toisiaan. Seksuaalisuus perustuu viettiin, jossa tavoitellaan seksuaalista mielihyvää. Ihmisen toimintaa, ajatuksia ja tunteita ohjaavat eroottiset ja seksuaaliset halut. Tämä tapahtuu yleensä alitajuisesti. Seksin perusidea on tuottaa jälkeläisiä ja jatkaa sukua. Mutta sukupuoli ei olekaan vain mies tai nainen, vaan se voi olla molempia yhtä aikaa, jotain siltä väliltä tai jotain aivan muuta henkilön omaan kokemuksen perustuvaa. Joku voi kokea, ettei hänellä ole sukupuolta lainkaan. (Seta ry 2016.) Seksuaalisen halun ja seksuaalisen toiminnan kuvaillaan olevan eri asioita. Vilkan (2010, 50-51) mukaan ihminen voi toteuttaa seksuaalista toimintaa vastoin seksuaalista haluaan, mistä saattaa henkilölle syntyä ristiriitainen tilanne.

Seta ry (2016) korostaa sitä, että kanssaihminen on hyvä tietää, mitä eri nimikkeillä ja käsitteillä sukupuolen moninaisuudesta keskusteltaessa ja kirjoitettaessa tarkoitetaan. Kun moninaisuudesta puhutaan heterojen keskuudessa, on tärkeää korostaa sitä, että toinen henkilö ei ole hän, joka määrittelee läheisensä sukupuolta tai sukupuolista suuntautumista, vaan se on henkilö itse, hän joka itsensä tuntee ja on muodostanut kokemustensa perusteella kuvan itsestään. Sukupuolen perusteella ei voi päätellä henkilön seksuaalista suuntautumista. Tästä esimerkkinä se, että transihmiset voivat olla heteroita, homoja tai biseksuaaleja. Tiedetään, että henkilöistä, jotka voivat eläytyä ajoittain eri sukupuoliin, esimerkiksi pukeutumalla, muuttamalla ääntään tai eleitään, suurin osa on heteromiehiä. He itse toivovat heistä käytettävän termiä transvestiitti. Seksuaalinen suuntautuminen ei ole valinta, vaan havahtuminen tähän voi tapahtua missä ikävaiheessa tahansa ja jäsentyä koko elämänkaaren aikana. (Seta ry 2016.)

Sukupuolisuus tai seksuaalinen suuntautuminen voi olla epävakaa nuorelle pitkään, vaikka hän olisikin tiedostanut suuntautuneisuutensa jo hyvinkin varhain. Tätä hankaloittaa se, että kanssaihmiset eivät hyväksy tai tue nuoren kokemusta omasta itsestään. Eteläpohjalaisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten aikuisten kokemuksia osallisuudesta opiskeluaikana, työelämässä

ja terveydenhuollossa käsittelevässä opinnäytetyössä (Keiski, Kuivala & Rauhala 2017, 38–50) selvisi, että osallisuus on monissa tilanteissa heikentynyt. Nuoret olivat kokeneet koulussa kiusaamista tai syrjintää. Heitä kiusattiin erityisesti yläasteella, heistä juoruittiin. Nuorista joku kertoo, että häneltä puuttuivat ystävät. Erityisen kielteiseksi kokemukset muodostuivat terveydenhuollosta siksi, että terveystiedon tunneilla ei käsitelty riittävästi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ja jos niitä käsiteltiin, se tapahtui vasta yläasteella. Oppitunneilla asioiden käsittelyn todettiin olevan sekä neutraalia että vähättelevää. Myös uskonnolliset syyt saattoivat aiheuttaa negatiivisia tunteita nuorta kohtaan. Oman identiteetin salaaminen vie voimavaroja nuorelta, mutta myös myöhemmin työelämässä, kuten eräs sosiaali- ja terveysalalla työskentelevä haastateltava oli kertonut. Myös vastaanottotilanteissa terveydenhuollon edustajasta heijastui nihkeyttä, jos nuori kertoi olevansa ei-hetero. Turhautuminen on ymmärrettävää, jos asiakas joutuu palveluja käyttäessään kirjaamaan itsensä sellaisen sukupuolen edustajaksi, jota hän ei mielestään edusta. Osa haastatelluista hyödynsi oman tilanteensa terveydenhuollon asiakastyössä. Opinnäytetyön tutkimustuloksista nousi selkeä haaste paremmasta perehtyneisyydestä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen.

Erilaisuuden esiin nostaminen ravistelee aina kanssaihmiä. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden näkökulmasta on suurelle yleisölle tärkeää korostaa myös sitä, että keskuudessamme saattaa olla henkilöitä, jotka potevat jonkinasteista fobiaa erilaisuutta ja erilaista identiteettiä kohtaan. Kyse voi olla homofobiasta, bifobiasta tai transfobiasta. Kyse on siitä, että he kokevat vihaa, pelkoa, inhoa, vastenmielisyyttä homoja, bi-ihmiä, transihmiä tai transihmisyyttä kohtaan tai jopa syrjivät heitä. Kyse on periaatteessa seksismi-ilmiöstä, jota voidaan verrata esimerkiksi rasismiin ja on ilmiö, joka ei perustu lainkaan tosiasioihin. (Seta ry 2016.) Edellä mainitusta syystä on tärkeää tuoda erilaisuutta esiin ja keskustella siitä mahdollisimman laajasti. Medialla on tässä merkittävä tehtävä monien muiden, kuten esimerkiksi julkisten laitosten ja vapaaehtoisjärjestöjen keskuudessa.

3 MONIMUOTOINEN SUOMALAINEN PERHE

Seksuaalisuus ja seksi toteutuvat luonnollisimmin parisuhteessa ja parisuhdeperheessä. Perhettä on pidetty aina yhteiskunnan perusyksikkönä. Perheen erottaa muista sosiaalisista ryhmistä ihmissuhteiden kesto, toiminta ja sen voimakkuus. Suomalaisen yhteiskunnan suuret ja nopeat muutokset näkyvät perheiden elämässä. Keurulainen (1998) on kuvannut suomalaista perhettä

esimodernin-, teollistuvan-, jälkiteollisen- palvelu- ja tietoyhteiskunnan sekä postmodernin yhteiskunnan näkökulmista. Yhteisöllisyys, se, että saman katon alla eli samaan sukuun kuuluva, useampi perhe, miehen asema suvussa ja avioliiton pysyvyys kuuluivat esimodernin perheen piirteisiin. Isät olivat lastensa virallisia holhoojia ja äitien oikeus lapsiin tunnustettiin vasta uudistetussa avioliittolaissa (L 13.6.1929/234). Nainen otti puolestaan vastuun perheestä teollistuvan yhteiskunnan vallitessa, miesten siirtyessä palkkatyöhön sinne, missä työtä oli tarjolla. 1950–60-luvuilla tapahtui perheissä suuri muutos, kun työssäkäyvien naisten määrä lisääntyi 10 %:sta 58 %:iin. Naisten taloudellinen itsenäistyminen alkoi, ja siirryttiin kahden sukupolven perheeseen. Vähitellen kaksilapsinen perhe oli yleisin. Postmodernin perherakenteen aikana ydinperhe on vallitseva perhemuoto. Erityisesti avioerojen ja avioliittojen suuri määrä kertoo siitä, että perhesiteet ovat löystyneet. Avioliitoista 40 % purkautui vuonna 2017 (Tilastokeskus 2018). Nykyisin ydinperheen rinnalle onkin muodostunut monia erilaisia perheitä, kuten särkyneitä perheitä, uusperheitä ja yksinhuoltajaperheitä sekä sateenkaariperheitä. Puhutaan pluralistisesta perheestä, jota kuvaa se, että perheenjäsenet ovat omilla tahoillaan, palaavat yhteen päivittäin, viikoittain, jotkut harvemmin, mutta tavatessaan tietävät olevansa perhe. (Jallinoja 2000, 10.)

Virallisesti perheeksi luetaan samassa asunnossa asuvat henkilöt. Perheet luokitellaan sen mukaan, ovatko puoliset naimisissa, avioliitossa vai rekisteröidyssä parisuhteessa. Perheet luokitellaan lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. Yhdessä asuminen on avopariksi määrittelyn perusta. Lapsiperheeksi luetaan perhe, jossa on alle 18-vuotias, tai -vuotiaita lapsia. Suomessa oli vuoden 2017 lopussa 1 472 000 perhettä. Perheiden määrä on ollut vähenemässä jo vuosia, mutta se pieneni ensimmäisen kerran yhtä paljon kuin se aiemmin on kasvanut, eli 4 100 perheellä. (Tilastokeskus 2018.) Väestöstä 74 % kuuluu perheisiin ja perheen keskikoko oli vuoden 2016 lopussa 2,8 henkilöä. Yleisin perhetyyppi Suomessa on lapseton aviopari. Näitä pareja on 36 % kaikista perheistä. Avioparin ja lasten muodostamia perheitä oli 28 % kaikista perheistä. (Tilastokeskus 2016.)

Sateenkaariperheet ovat uusi virallinen perhemuoto, jossa perhe itse on määritellyt itsensä sateenkaariperheeksi. Nämä perheet ovat lapsiperheitä tai lasta odottavia ja suunnittelevia perheitä, joissa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- ja / tai sukupuolivähemmistöön. Tähän kuuluvat apilaperheet, joissa alusta asti on ollut perustamassa useampia kuin kaksi aikuista. Myös yhden vanhemman perhe voi olla sateenkaariperhe. Myös vanhemmuuskumppanuus, ystäväperhe tai polyperhe voivat kuulua tähän ryhmään, mikäli niin halutaan. Tähän liittyy monisuhteisuus eli polyamoria, jolla tarkoitetaan ihmisiä, jotka ovat polyamorisessa suhteessa keskenään, ja jos he perustavat perheen, jonka jäse-

nistä yksi tai useampi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, voi se olla myös sateenkaariperhe niin halutessaan. (Seta ry 2016.)

Tasavertainen avioliittolaki, laki avioliittolain muuttamisesta (L 20.2. 2015/156), joka tuli Suomessa voimaan 1.3.2017, sai aikaan virallisesti sen, että puolet samaa sukupuolta olleista perheistä avioitui ja toinen puoli jäi rekisteröityyn parisuhteeseen. Tilastokeskuksen (2014) mukaan Suomessa oli vuoden 2014 loppuun mennessä 2789 parisuhteensa rekisteröintä paria ja vuonna 2015 rekisteröitiin 318 parisuhdetta. Kaikkien rekisteröityjen pariin, sekä lapsettomien että lapsellisten, perheitä oli 1500 ja samaa sukupuolta olevien aviopariin perheitä 1600. Tilastokeskuksen (2017) mukaan näistä perheistä 67 prosenttia oli naisparin perheitä. Samaa sukupuolta olevien pariin perheitä, joissa asui lapsia, oli avioliitossa 388 pariskuntaa ja rekisteröidyssä parisuhteessa 345 pariskuntaa viime vuoden lopussa. Verrattuna viiden vuoden takaiseen tilanteeseen, kasvua oli 81 prosenttia. Kymmenen vuoden aikana tapahtui nelinkertainen lisäys. Tilannetta kuvaa myös se, että viisitoista vuotta sitten tätä perhetyyppiä oli vain 32 kappaletta. (Tilastokeskus 2017.) Maailmassa on 26 maata, jossa tasa-arvoinen avioliittolaki on voimassa. Lain piirissä ei ole ainuttakaan Aasiassa tai Lähi-Idässä sijaitsevaa maata (Masci, Sciupac & Lipka 2017).

Keskustelu sukupuolen moninaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta ja sateenkaariperheiden olemassaolosta on nykyisin vapautuneempaa. Asenneilmasto kokonaisuudessaan seksuaalisuutta ja seksiä kohtaan on kehittynyt myönteiseen ja suuntaan. Sekä medialla että tiedon lisääntymisellä, mutta myös muuttuneilla ohjaus- ja palvelujen järjestämistavoilla on tässä suuri merkitys. Tätä tukee myös lainsäädännön kehittyminen ja terveydenhuoltopalvelujen asianmukainen muuttuminen vähin erin tarpeita vastaavaksi.

4 SEKSUAALI- JA LISÄÄNTYMISTERVEYDEN TOIMINTAOHJELMA: HAASTEET JA PAINOALUEET VUOTEEN 2020 MENNESSÄ

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014) ovat laatineet yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelman vuosille 2014 - 2020. Ohjelman taustalla ovat laajat käytössä olevat luotettavat rekisterit ja tutkimustieto. Synnytyksiä, vastasyntyneen terveyttä ja mm. kuolleisuuden syitä, raskaudenkeskeytysten määrää ja seksitautien yleisyyttä seurataan tarkoin. Tietoa kerätään väestökyselyjen, Terveys 2000- ja Terveys 2011-, FINRISKI-, FINSEX- ja Maamu-tutkimusten, Kouluterveyskyselyjen,

WHO:n Koululaistutkimuksen ja PESESE-tutkimuksen avulla. Lisäksi hyödynnetään monien yksittäisten tutkijoiden tekemiä laadullisia ja määrällisiä tutkimuksia. Seurantatieto erityisesti iäkkäiden henkilöiden ja erityisryhmien lisääntymis- ja seksuaaliväiväntilasta on niukkaa. Kansainvälisesti seksuaali- ja lisääntymisterveyden tilanne on erinomainen, kerrotaan toimintaohjelmassa. Tätä perustellaan mm. vastasyntyneiden perinataalikuolleisuusluvulla, jolla tarkoitetaan kuolleena syntyneitä tai alle seitsemän vuorokauden iässä kuolleita. Tämä luku oli vuonna 2012 vain 3,9 tuhatta syntynyttä lasta kohti. Sen todetaan olevan matalin koko 25-vuotisen tiedonkeruun aikana. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014, 12-13.)

Sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen ja seksi ovat läpileikkaavia teemoja, joiden kanssa ovat tekemisissä kaikki kansalaiset ja kaikki ikäluokat. Artikkelin tässä luvussa pyritään hahmottamaan seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelman niitä alueita, joilla on eniten merkitystä nuorten ja seksuaalivähemmistöjen terveyskäyttäytymiseen ja terveyteen.

Sairaanhoidopiireihin on palkattu seksuaaliterapeutteja, joiden vastaanotoille on mahdollisuus päästä keskustelemaan. Näkyvimpiä kehittämistarpeita esiintyy ylipainon, yli 35-vuotiaiden ensisynnyttäjien ja raskauden aikana tupakoivien äitien keskuudessa. Tupakoinnin haittojen vakavuusastetta ei vielä ole kyetty saamaan nuorten odottavien äitien tietoisuuteen täysin. Klamydiatartuntojen toistuva uusiutuminen on haaste, tippuritartunnoissa, erityisesti nuorilla naisilla, on lisääntynyt trendi ja miesten kuppatapausten määrä on lisääntynyt erityisesti pääkaupunkiseudulla. Nuorten tiedot seksuaaliterveydestä on heikkoa. Tämä on suuri haaste terveystiedon opetuksesta vastaaville. Seksuaalinen häirintä ja väkivalta ovat nuorten keskuudessa arkipäivää. Raskaudenkeskeytysten määrä 20–24-vuotiaiden keskuudessa on edelleen korkea, 18 raskaudenkeskeytystä tuhatta saman ikäistä kohti. Tahaton lapsettomuus näyttää olevan lievässä nousussa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014,13.)

Seksuaali- ja lisääntymisterveys on alueena laaja, herkkä ja muuntuva, joten on oltava koko ajan valppaana, jotta laadukas, jo tehty työ valu hukkaan. Tästä ja maailman muuttumisesta kertoo esim. HIV-positiivisten, uusien tapausten määrän kasvu. Vuonna 2017 todettiin 158 uutta HIV-tartuntaa. Korkeimmat ilmaantuvuudet olivat 30–34- ja 35–39-vuotiaiden ikäryhmässä. Tartunnoista 56 % todettiin ulkomaalaisilla ja 64 % miehillä. Tartunnoista 43 % saatiin heteroseksin ja 20 % miesten välisen seksin kautta. Vuoden 2017 lopussa Suomessa on todettu yhteensä 3898 HIV-tartuntaa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Väestössä tapahtuvat muutokset heijastuvat seksuaali- ja lisääntymisterveyteen monella tavalla. Maahanmuuttajien osuus väestössä on tuonut erilaisia haasteita. Suomessa on kiinnitetty erityistä huomiota somalialaistaustaisten ja

kurditaustaisten naisten ympärileikkauksiin liittyvään seksuaaliterveyteen. 70 % somalialaistaustaisista naisista on ympärileikattu, kurditaustaisista 32 %. Seksuaalinen väkivallan ehkäisyssä, tunnistamisessa ja uhrien auttamisessa on ryhdytty käyttämään puheeksi ottamisen menetelmiä. Suomessa on laadittu rikoslakiin (L 30.12. 1998/563) pohjautuva tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen kieltävä toimintaohjelma. Myös muita kansallisuuksia edustavilla ryhmillä on haasteita seksuaaliterveyden alueella. Venäläisten naisten keskimääräistä suurempi raskaudenkeskeytysten määrä ja afrikkalaisten naisten heikompi raskausajan terveys ja vastasyntyneiden kunto, asettavat haasteita kehittämistyölle. Paperittomien ja erityisesti seksityötä tekevien naisten terveydenhuollon palvelutarve on vahvasti yhteydessä seksuaali- ja lisääntymisterveyden alueelle. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Tärkeimmäksi seksuaali- ja lisääntymisterveyden painoalueeksi vuoteen 2020 mennessä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017) on kirjattu lapset ja nuoret. Tämä tarkoittaa erityisesti seksuaalikasvatuksen sisällyttämistä varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Seksuaalikasvatuksen tulee jatkua nuorten aikuisten keskuudessa eri koulutusasteilla. Seksuaalisen väkivallan vastainen työ korostuu ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen huomiointi vahvistuu. Myös ei-toivottujen raskauksien ja seksitautien ehkäisyyn kiinnitetään voimavaroja. Toiseksi tärkein alue on miesten seksuaali- ja lisääntymisterveys. Niille miesryhmille, joiden tarve on suurin, tulee suunnata palveluja. Kolmanneksi painoalueeksi on valittu monikulttuurisuus ja sen tuomat haasteet. Palvelujen saaminen heidän omalla kielellään on tärkeää. Huomio kiinnittyy paperittomiin henkilöihin, joille tulee räätälöidä palveluja. Neljäntenä painoalueena on edelleen hyvä syntymän hoito. Tässä korostuvat perheen mukana oleminen ja luonnollinen synnytys, varhainen vuorovaikutus, myönteinen synnytyskokemus ja onnistunut imetys. Tähän liitetään terveyden edistämisen painoalueet, perheiden pyrkimys savuttomaan ja päihteettömään raskauteen, synnytykseen ja lapsivuode- ja lapsuusaikaan.

5 POHDINTA

Seksuaalisuus on kaikkien asia. Sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen ja seksi ovat hyvin henkilökohtaisia asioita. Se, että suuri enemmistö ihmisistä on heteroja, ei saa olla esteenä sille, että joku meistä on biologiselta, psykologiselta tai sosiaaliselta suuntautumiseltaan erilainen ja toteuttaa moninaista seksuaalista suuntautumista. Seksuaalinen suuntautuminen ei ole henkilön valinta, vaan käsityksen muodostuminen henkilölle itselleen voi olla pitkä ja raskas prosessi. Onkin tärkeää, että ihminen itse määrittelee sen, miten hänestä puhutaan. Voi esiintyä myös muita termejä, joita ei kirjallisuudessakaan esiinny. Erityisesti ter-

veydenhuollon koulutuksessa ja työssä on tärkeää avata asiakaslähtöisyyden ja eettisyyden periaatteet myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden palveluissa. Tämä koskee myös kaikkia koulutusasteita ja opetustyössä työskenteleviä.

Seksuaali- ja lisääntymisterveyttä koskevien palveluiden merkitys kansalaisille on merkittävä. Vielä nykyisinkin alue on arkaluontoinen ja helposti loukkaantumista aiheuttava. Asiakkaiden kohtaamiseen tulee edelleen kiinnittää erityistä huomiota niin kouluissa kuin muissakin yhteyksissä. Nuorten kannustaminen asiantuntijoiden luo on tärkeää. Se, että seksuaalineuvoja ja -terapeutteja on koulutettu ja palkattu terveydenhuoltoon, osoittaa asian tärkeyden ja merkityksen. Ympäristön maailman muuttuessa, muuttuvat myös tarpeet. Seksitautien olemassaolo edellyttää hyviä testausmenetelmiä, nopeaa hoitoa ja ajantasaista seuranta ja ohjausta. Seksuaalisuus fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena – kokonaisvaltaisena elämää koskettavana asiana heijastuu jokaisen elämään tavalla tai toisella. Nuorille henkilöille ilmaisen ehkäisymenetelmän tarjoaminen olisi tärkeä ele. Sen rahoittamista monet kunnat miettivät parasta aikaa.

Seksuaalisuus, seksuaalioikeuksien toteutuminen, seksuaaliterveys, lisääntymis- ja seksuaalipalvelut ovat tällä hetkellä keskustelun keskiössä. Tarve tämän alueen opiskeluun on ilmeinen. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen seksuaaliterveysryhmä on suosittanut, että kaikille ammattikorkeakouluopiskelijoille järjestetään vähintään kolmen opintopisteen opinnot seksuaalisuudesta. Seinäjoen ammattikorkeakoulun vapaasti valittavina opintoina tarjottiin kolmen opintopisteen opintoja kesällä 2018 toista kertaa. Vetovoima oli erinomainen – nämä opinnot suoritti 100 opiskelijaa, joista kolmasosa oli oman ammattikorkeakoulun opiskelijoita. Myös kansainvälisten opiskelijoiden kommentit ja toiveet koskien seksuaaliterveyden käsittelemistä opinnoissa, olivat kannustavia.

LÄHTEET

Almås, E. & Benestad, E. 1997. Sexologi i praksis. Oslo: Tano Aschehoug.

Anttila, L. & Korkeila, J. 2012. Stressi ja lapsettomuus. Suomen lääkärilehti 67 (26-31), 2076–2080.

A 6.4.2011/338. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta.

Coleman, E. 1987. Bisexuality: Challenging our understanding of human sexuality and sexual orientation. Teoksessa: E. Shelp (ed.) Sexuality medicine. New York: Reidel Publishing, 225–242.

Diamond, M. & Sigmundson, H. 1997. Sex reassignment at birth: long-term review and clinical implications. Archives of Pediatric and Adolescent Medicine 151 (10), 298–304.

Hyde, J. 1996. *Half the human experience: The psychology of woman*. Boston: Houghton Mifflin.

The Institute for Advanced Study of Human Sexuality. 2005. *Basic Sexual Rights*. [Viitattu 17.8.2018]. Saatavana: <http://www.iashs.edu/rights.html>

Jallinoja, R. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.

Keiski V., Kuivala A.-E. & Rauhala, A. 2017. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien eteläpohjalaisten nuorten kokemuksia osallisuudesta: Osallisuus koulussa, työssä ja terveydenhuollossa. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala, sosionomi. AMK-opinnäytetyö. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017120419725>

Keurulainen, M. 1998. *Elämää perheinä 1990-luvun Suomessa: Kulttuuritaustaltaan erilaisten perheiden rakentuminen ja elämänhallinta taloudeltaan taantuneessa, mutta avautuvassa ja kansainvälistyvässä Suomessa*. Tampere: Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tampereensis 598. Väitösk.

Klein, F. 1980. Are you sure you're heterosexual? Or even bisexual? *Forum magazine*, September, 41–45.

Kontula, O. & Haavio-Mannila, E. 1993. *Suomalainen seksi*. Porvoo: WSOY.

L 13.6.1929/234. Avioliittolaki.

L 25.7. 1986/583. Tartuntatautilaki.

L 8.8.1986/609. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta.

L 30.12. 1998/563. Suomen rikoslaki.

L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki.

L 28.6.2002/563. Laki transsukupuolisen sukupuolen vahvistamisesta.

L 22.12.2006/1237. Laki hedelmöityshoidoista.

L 30.12. 2010/1326. Terveydenhuoltolaki.

L 30.12.2014/1325. Yhdenvertaisuuslaki.

L 20.2. 2015/156. Laki avioliittolain muuttamisesta.

Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhuoltoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>

Masci, D., Sciupac, E. & Lipka, M. 2017. *Gay marriage around the world*. [Verkkoartikkeli]. Washington: Pew Research Center. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <http://www.pewforum.org/2017/08/08/gay-marriage-around-the-world-2013/>

Masters, W., Johnson, V. & Kolodny, R. 1995. *Human sexuality*. New York: Addison Wesley Longman.

Mesiäislehto-Soukka, H. 2005. *Perheenisäisyyden kokemuksen tutkimus*. Oulu: Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. Series D, Medica 829. Väitösk.

Nissinen, J. 2006. Seksuaalinen suuntautuminen. Teoksessa: D. Apter, L. Väisälä & K. Kaimola (toim.) *Seksuaalisuus*. Helsinki: Duodecim, 135–156.

- Reiner, W. 1997. To be male or female – that is the question. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine* 151, 224–225.
- Seta ry. 2016. Opas toimittajille. Näin kirjoitat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä.
- Swaab, D. & Fliers, E. 1985. A sexually dimorphic nucleus in the human brain. *Science* 228, 1112–15.
- Swain, A., Narvaez, V., Burgoyne, P., Camerino, G. & Lovell-Badge, R. 1998. Dax1 antagonizes Sry action in mammalian sex determination. *Nature* 391, 761–66.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2007. Seksuaali- ja lisääntymisterveysten edistäminen: Toimintaohjelma 2007–2011. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2014. Edistä, ehkäise ja vaikuta: Seksuaali- ja lisääntymisterveysten toimintaohjelma 2014–2020. Opas 33.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2017. Hiv ja Aids esiintyvyys. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 29.8.2018.]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit/seuranta-ja-epidemiati/tartuntatautirekisteri/tartuntataudit-suomessa-vuosiraportit/tautien-esiintyvyys/hiv-ja-aids-esiintyvyys>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2018. Sukupuoli-identiteetti. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 28.8.2018]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuoli-identiteetti>
- Tilastokeskus. 2014. Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: https://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus. 2016. Suomen virallinen tilasto. (STV): Perheet [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: https://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus. 2017. Suomen virallinen tilasto (SVT): Sateenkaariperheet. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: <https://sateenkaariperheet.fi/uutiset/perhetilasto2017/>
- Tilastokeskus. 2018. Suomen virallinen tilasto (SVT). Perheet [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: <http://www.stat.fi/til/perh/index.html>
- Transtukipiste. 2016. Hlbtqi-sanasto. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu:31.8.2018]. Saatavana: <http://transtukipiste.fi/hlbtqi-sanasto/>
- Tulppala, M. 2012. Lapsettomuus ja parisuhde. *Suomen lääkärilehti* 67 (26–31), 2081–2087.
- Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Virtanen, J. 2002. Kliininen seksologia. Helsinki: WSOY.
- Webber, R. 2008. In sickness and in health. [Verkkoartikkeli]. *Psychology today* (November 1). [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <https://www.psychologytoday.com/us/articles/200811/in-sickness-and-in-health>
- World Association for Sexual Health. 1999. Declaration of Sexual Rights. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration-of-sexual-rights.pdf>
- World Health Organization. 2014. Sexual health. [Verkkosivu]. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: www.who.int/topics/sexual_health/en/

PIENILLÄ MUUTOKSILLA TYÖHYVINVOINTIA JA VERKOSTOITUMISTA ALUEEN VANHUSPALVELUYRITYKSISSÄ

Arja Haapaharju, HM, työnohjaaja, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Pia-Maria Haapala, THM, työfysioterapeutti, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

1 JOHDATTELUA TYÖN ILOON

Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan yksikkö oli toteuttamassa valtakunnallista Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamaa Työn ilolla tuottavuutta ja kilpailukykyä -hanketta ajalla 1.1.2016 - 31.3.2018. Hankkeen tavoitteena oli tukea ja edistää pilottiyritysten tuottavuutta, työhyvinvointia ja niiden kautta syntyvää kustannustehokkuutta ja kilpailukykyä. Etelä-Pohjanmaan alueella hankkeeseen osallistui kolme vanhuspalveluja tuottavaa yritystä. Pilottiyrityksiksi valikoitui vanhuspalveluyrityksiä, koska kuten Kulmala (2017) toteaa, vanhustyö tarvitsee vallankumousta ja uudenlaista johtamista. Hän kirjoittaa, että työyhteisön toimivat käytänteet parantavat työntekijöiden arvostusta omaa työtään kohtaan ja siten vaikuttaa myös asiakkaana olevien vanhusten hyvinvointiin (Kulmala 2017). Ikääntyvien määrä tuo haasteita tulevaisuudessa hoitohenkilöstön työssä jaksamiseen ja työtapoihin, ja sen vuoksi niiden kehittämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Hankkeen aikana toteutettiin jokaisessa yrityksessä 15 kehittämispajaa, joiden sisällöt vaihtelivat jonkin verran yritysten tarpeiden mukaan. Yhteiskehittämisen ansiosta muutosta tapahtui mm. kokouskäytännöissä, viestinnässä, parityöskentelyssä, moniammatillisessa yhteistyössä, työprosessien selkeytymisessä, työhön perehdyttämisessä, ergonomiassa, kuntouttavassa työotteessa ja asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden huomioimisessa. Ergonomia korostui jokaisessa yrityksessä yhdeksi työhyvinvoinnin ja -turvallisuuden kannalta kehitettäväksi osa-alueeksi. Hoitajien ergonominen työtapana on usein myös potilaalle kuntouttavaa, aktivoivaa, miellyttävää ja sujuvaa, jolloin hoitohenkilökunnan fyysinen kuormituskin vähenee. Ergonomisiin työtapoihin tulee kiinnittää huomiota, koska tutkimuksissa on todet-

tu, että fyysinen kuormittuminen vähenee sekä potilaiden kokemana turvallisuuden tunne että aktiivisuus paranee. (Tamminen-Peter 2005.)

Pajoihin osallistui suuri osa yritysten eri työtehtävien työntekijöitä. Laaja osallistuminen nähtiin tärkeänä, koska vaikuttamismahdollisuuksilla työn kehittämiseen on suuri merkitys työhyvinvoinnin kannalta ja se parantaa sitoutumista muutoksiin (Loppela 2004; Rautio 2004). Yrityskohtaisten pajojen lisäksi hankkeessa järjestettiin kuusi alueellista kehittämispajaa, joihin osallistui työntekijöitä kaikista kolmesta pilottiyrityksestä.

Hankkeen kehittämispajoissa korostuivat dialogisuus ja yhteistoiminnallisuus, jotka vaikuttivat siihen, että kaikkien osallisten luovuus, potentiaalit ja voimavarat tulivat käyttöön ja myös hiljaisempien äänet saatiin kuuluviin. Dialogin avulla pyritään toista kuuntelemalla ja yhdessä ajattelemalla löytämään uusia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja työn toteuttamiseen. Uskotaan että dialogin avulla voidaan saavuttaa yhteinen ymmärrys, jota muuten ei voi saavuttaa. (Isaacs 2001.) Toimiva dialogi työyhteisössä vaikuttaa työpaikan tuloksellisuuteen, työhyvinvointiin, luovuuteen ja uudistumiseen, ja sen vuoksi työyhteisöissä siihen tulisi kiinnittää huomiota ja varata riittävästi aikaa kiireisestä arjesta huolimatta (Syvänen ym. 2015).

Kehittämiskohteet valikoituivat jokaisen yrityksen yksilöllisistä tarpeista ja toiveista. Tarpeiden kartoittamisessa hyödynnettiin hankkeessa tehtyä alkukartoitusta sekä yrityksissä aiemmin tehtyjä työolobarometreja ja työhyvinvointitutkimuksia. Esille nousseista asioista otettiin kehittämiskohteiksi ne, jotka työyhteisöt näkivät tarpeellisiksi. Kehittämistarpeita kartoitettiin jatkuvasti projektin edetessä keskustelemalla yhdessä ja tarttumalla esille nousseisiin uusiin kehittämistarpeisiin. Viime aikoina työhyvinvointia käsittelevässä tutkimuksessa ja kirjallisuudessa on korostunut ajatus siitä, että hyvinvoiva ja työn iloa kokeva työntekijä on tehokas ja siten tuottaa yritykselle tulosta (Repo, Ravantti & Pääkkönen 2015). Erityisesti palveluammateissa työntekijöiden hyvinvointi heijastuu suoraan asiakaspalveluun ja siten asiakkaiden hyvinvointiin (Jääskeläinen 2013, 27).

Työelämä on jatkuvassa muutoksessa, jolloin sen mukana muuttuvat työhyvinvoinnin tarpeet ja sen myötä keinot ylläpitää ja kehittää työhyvinvointia. Innovatiivisuus on monessa yrityksessä keino menestymiseen, joten innovatiivisuus ja jatkuva kehittäminen tulisi ulottaa myös työhyvinvoinnin alueelle. Yrityksen panostus työhyvinvointiin näkyy työntekijän ja työyhteisön tuottavuutena ja innovatiivisuutena, jolloin satsaus on kannattanut. Työhyvinvointiin satsaaminen yrityksessä voi olla myös kilpailuvaltti, samoin kuin yrityksen menestyminen, jolloin kumpikin parantaa työpaikan mainetta ja houkuttelevuutta. (Puttonen, Hasu & Pahkin 2016.)

Ikääntyneiden osuus väestöstä jatkaa Suomessa kasvuaan. Ennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden määrä väestöstä on vuonna 2020 22,6 % ja vuonna 2060 jopa 29 %. (Tilastokeskus 2015). Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut laatusuosituksen hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. Laatusuosituksessa korostuu työntekijöiden hyvinvoinnista ja työoloista huolehtiminen asukkaiden hyvinvoinnin turvaajana. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.) Nämä asiat on huomioitu hankkeen kehittämispajoissa ja tehty tutuksi yrityksille.

2 TYÖHYVINVOINNIN KEHITTÄMINEN

Työhyvinvointi on monen asian summa ja syntyy arjessa; vapaa-ajan, työn ja levon suhteista. Työhyvinvointi ei ole pysyvä tila, vaan muuttuu kuormitus- ja voimavaratekijöiden vaikutuksesta eri työtilanteissa, ja näiden välille tulisi löytää sopiva tasapaino. Työhyvinvointiin on mahdollista vaikuttaa työpaikan ja työyhteisön omin voimin, jolloin useasti samat asiat vaikuttavat myönteisesti myös työn tuottavuuteen ja tuloksellisuuteen. (Puttonen ym. 2016.)

Työhyvinvoinnin tutkimusta on ollut tehty jo runsaat sata vuotta. Painopiste oli aluksi työn fyysisissä olosuhteissa, mutta nykyään ollaan kiinnostuneempia työntekijästä fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena (Manka & Manka 2016). On ymmärretty, että työhyvinvointi ja työmotivaatio ovat monen tekijän summa, ja ne ovat sekä työnantajan että työntekijän vastuulla (Työterveyslaitos 2018a). Huomion kiinnittäminen työolosuhteisiin ja työhyvinvointiin on tärkeää myös sen vuoksi, että tutkimuksissa työuupumus heijastuu negatiivisesti kodinhoitoon, kodin ihmissuhteisiin ja vapaa-ajan harrastuksiin. Toisaalta hyvin sujuva työ voi olla myös mielekkyyden lähde ja itsensä toteuttamisen mahdollisuus. (Hakanen 2004.)

Mankan (2011) mukaan työhyvinvoinnin tekijöitä ovat organisaatio, ryhmähenki, työ, esimies ja yksilö itse. Hänen mukaansa organisaation toiminnan tulee olla tavoitteellista ja tavoitteiden koko henkilökunnan tiedossa. Riittävän joustavat organisaation rakenteet mahdollistavat päätöksenteon ja työntekijöiden vaikutusmahdollisuudet helpottuvat. Organisaatiossa tulee myös huolehtia siitä, että työympäristö on toimiva. Hyvinvoivassa, luottamuksellisessa ja avoimessa työyhteisössä työllä on selkeä päämäärä, työnteko sujuu saumattomasti ja työn tavoitteena on asiakkaiden tarpeiden tyydyttäminen ja hyvinvointi (Mäkisalo 2003).

2.1 Toimiva työyhteisö tuo työn iloa arkeen

Ihmissuhteiden toimivuus kytkeytyy vahvasti työhyvinvointiin (Bordi ym. 2014). Hyvä ryhmähenki ei synny itsestään. Työyhteisön sosiaalinen pääoma tarvitsee

syntyäkseen yhdessä tekemisestä, jaettuja kokemuksia ja vastavuoroisuutta (Manka & Larjovuori 2013). Työyhteisöissä, joissa työskentelee työntekijöitä hyvin erilaisilla koulutustaustoilla, on erityisen tärkeää tunnistaa mitä toisten työtehtäviin kuuluu. Yhteinen työn kehittäminen ja suunnittelu lisäävät toisen työn ja osaamisen tuntemusta ja arvostamista, mikä puolestaan lisää yhteishenkeä, auttamishalua ja tahtoa saavuttaa työlle asetetut tavoitteet yhdessä toimien.

Työhyvinvoinnin kannalta on oleellista, että työntekijällä on vaikuttamismahdollisuuksia oman työnsä sisältöön ja organisaation yhteisiin toimintatapoihin. Ala-Laurinaho (2017) kirjoittaa, että ”työhyvinvointia edistetään parhaiten lisäämällä työntekijöiden ja työyhteisöjen vaikuttamismahdollisuuksia omaan työhönsä ja sen kehittämiseen”. Työn tulee olla sisällöltään monipuolista ja mahdollistaa uuden oppimisen. Myös ulkoisilla tekijöillä, palkalla ja muilla palkitsemisjärjestelmillä on merkitystä työmotivaation kannalta.

Esimiestyöllä on suuri merkitys työhyvinvoinnin kannalta. Hyvä esimies kuuntelee, kannustaa ja luottaa työntekijöihinsä. Hänen tulee olla visionääri, joka huomioi yrityksen kehittämisessä tulevaisuuden mahdollisuudet ja haasteet. Hyvä esimies tunnistaa työntekijöiden osaamisen ja luottaa heidän taitoihinsa suoriutua ja kehittää omaa työtään. (Manka & Larjovuori 2013.)

Toimiva organisaatio ja hyvä johtaminen eivät kuitenkaan yksinään takaa työhyvinvointia. Työntekijällä itsellään on suuri vaikutus siihen, miten mielekkäänä hän kokee työnsä ja mitkä ovat hän mahdollisuutensa selvitä työtehtävistä. Omasta hyvinvoinnista huolehtiminen niin fyysisesti kuin psyykkisesti on tärkeää. Viime aikoina on puhuttu paljon työn ilosta, joka pitkälti syntyy ihmisen asenteen ja sisäisen motivaation seurauksena. Sisäisellä motivaatiolla tarkoitetaan, että henkilö tekee jotain, koska tehtävä itsessään on kiinnostava ja tuottaa tyytyväisyyden tunnetta (Gagne & Deci 2005). Ihminen itse vaikuttaa myös siihen millainen kasvumotivaatio hänellä on. Työntekijä, joka haluaa kehittää itseään ja työtään, näkee tulevaisuutensa positiivisempana. Hyvin suunnitellulla ja johdetulla osaamisenjohtamisella on suuri merkitys työntekijöiden kasvumotivaation kehittymiselle. (Manka & Larjovuori 2013.)

Erilaisuus on voimavara työyhteisössä ja jokaisella on vastuu jakaa tietoa. Tasa-arvoisessa työyhteisössä työntekijän vahvuuksia, voimavaroja ja asiantuntijuusaloja arvostetaan ja niiden kehittämiseen luodaan kaikille mahdollisuus. Kukaan ulkopuolinen ei voi tulla kehittämään työyhteisöä elleivät he itse ole valmiita muuttumaan. Työyhteisön hyvään ilmapiiriin vaikuttaa jokainen työntekijä omalla huomaavaisuudellaan ja kohteliaisuudellaan, jolloin yhteisten tavoitteiden toteuttaminen ja päämäärät ovat kaikilla tiedossa eikä kukaan voi toimia kuten itse haluaa. Tällöin työyhteisöön muodostuu joukkuehenkeä ja yhteisten

tavoitteiden saavuttaminen helpottuu. Myönteistä ajattelutapaa tulee myös opetella työyhteisössä eli kielteisyydestä voi oppia pois ja myönteisyyttä voi oppia. (Mäkisalo-Ropponen 2014.)

2.2 Ergonomisilla ratkaisuilla työhyvinvointia

Työterveyslaitos (2018b) määrittelee ergonomian seuraavasti: ”Ergonomia on tekniikan ja toiminnan sovittamista ihmisille. Sen avulla parannetaan ihmisen turvallisuutta, terveyttä ja hyvinvointia sekä järjestelmien häiriötöntä ja tehokasta toimintaa.” Ergonomia voidaan jakaa vielä fyysiseen, kognitiiviseen ja organisatoriseen ergonomiaan, jolloin näihin kaikkiin osa-alueisiin tulisi kiinnittää huomiota työtä tarkasteltaessa parhaan tuloksen saavuttamiseksi työhyvinvoinnin kannalta. Arvioitaessa työn kuormittavuutta tulee huomioida tarvittava voimankäyttö, työn tauotus, työtahti sekä työntekijän suorituskyky. Ergonomiaan vaikuttaviin osatekijöihin, kuten erilaisiin fyysisiin kuormitustekijöihin, työtiloihin, -välineisiin ja -prosesseihin, osallistavaan suunnitteluun ja käytettävyyteen tulisi työntekijän osallistua aktiivisesti kehitettäessä työtä ja työolosuhteita. (Työterveyslaitos 2018b.)

Launis ja Lehtelä (2011) määrittelevät, että ”ergonomian avulla työ, työvälineet, työympäristö ja muu toimintajärjestelmä sopeutetaan vastaamaan ihmisen ominaisuuksia ja tarpeita. Ergonomian avulla parannetaan ihmisen turvallisuutta, terveyttä ja hyvinvointia sekä järjestelmän häiriötöntä ja tehokasta toimintaa”. Ergonomia yhdistää sekä tieteitä, esimerkiksi tekniikkaa, fysiologiaa ja psykologiaa, että käytäntöä, jossa yhdistyvät tutkimukset erilaisista toimintaympäristöjen ja menetelmien sovittamisesta ihmiselle. Tavoitteena on yhdistää ergonomialla ihmisen ja tekniikan yhteistoiminnan tehokkuus, laatu ja häiriöttömyys sekä ihmisen turvallisuus, hyvinvointi ja kehittyminen. Nämä määritelmät ovat sisällöltään yhdenmukaisia kansainvälisen ergonomiayhdistyksen (IEA International Ergonomics Association) määritelmän kanssa ja esitetty myös kansainvälisen standardijärjestelmän (ISO) SFS-EN IOS6385 standardissa. (Launis & Lehtelä 2011.)

Ergonomian suunnitteluperiaatteissa tulisi huomioida erilaisten työtehtävien ja tehtäväkokonaisuuksien periaatteita sekä työpisteen ominaisuuksia suhteessa työn fyysiseen ympäristöön. Osallistuvassa suunnittelussa otetaan huomioon työntekijöiden tietoja, kokemuksia ja tunteita, joiden pohjalta tehdään muutoksia. Työntekijöiden osallistuminen muutosten suunnitteluun parantaa sitoutumista uudistuksiin. Hyvää työtä tai työpaikkaa ja sen sopivuutta työntekijälle tulee arvioida useasta näkökulmasta. Kaikille ei sovi sama työ, vaan työntekijöiltä vaaditaan erityisosaamisen taitoja eri työtehtävissä. (Launis & Lehtelä 2011.)

3 TYÖYHTEISÖ OPPI JA OMAKSUI

Osallistujilta kerättiin viimeisillä tapaamiskerroilla palautetta hankkeesta. Saatu palaute oli erittäin positiivista. Palautteen perusteella hanke on lisännyt dialogisuutta ja avoimuutta työyhteisöissä. Työilmapiiri parani ja yhteisöllisyys lisääntyi, kun opittiin tuntemaan työkavereita ja heidän työtään paremmin lisääntyneellä yhteistyöllä. Myös yhteisvastuullisuus työnteosta ja sen laadusta lisääntyi eri työtiimeissä. Pienet, jokapäiväisessä toiminnassa huomioon otetut ergonomiset asiat nousivat esille kaikissa yrityksissä. Ergonomiaa huomioitiin hoito-, toimisto-, keittiö- ja kiinteistöhuoltotyön erilaisissa työvaiheissa.

Seuraavassa on esitetty suoria lainauksia hankkeen lopussa kerätyistä yritysten palautteista.

Ergonomiaratkaisut keventävät työtä ja aktivoivat asiakasta. Hankkeessa yhtenä tärkeänä kehittämisen kohteena nousi esille työergonomia. Ergonomiaa opastettiin sekä yleisellä tasolla tietoa lisäämällä, että henkilökohtaisella työpaikkakohtaisista tarpeista lähteneellä ohjauksella. Työntekijöitä kannustettiin parityöskentelyyn, jonka he ottivat useissa paikoissa käyttöön mahdollisuuksien mukaan. Tämä parityöskentely keventää oman työn fyysistä kuormitusta ja sitä kautta myös työ kokonaiskuormittavuutta.

”Ergonomia, pienillä asioilla saa hyvää kuntoutusta asukkaille samalla kun olet asukkaan kanssa.”

Hankkeen aikana yrityksiin ostettiin uusia työergonomiaa parantavia apuvälineitä työtä helpottamaan. Yksi esimerkki oli pähkinä-pallo, jonka avulla lattialle kaatunut asiakas on helpompi nostaa ylös eikä tarvita välttämättä kalliita henkilönostimia. Kehittämispäivien aikana korostettiin myös omasta kunnosta huolehtimisen tärkeyttä, koska se on tärkeä ”kivijalka” työhyvinvoinnissa. Hengitys- ja verenkiertoelimestön sekä lihasvoiman kunnan kohottamiseen työntekijät saivat vinkkejä ja kehittivät niitä myös itse.

Huomion kiinnittäminen ergonomiaan lisäsi huomattavasti työntekijöiden fyysistä hyvinvointia ja työturvallisuutta, ja todennäköisesti jatkossa ergonomiaan panostamisella voi olla sairauspoissaoloja vähentävä vaikutus.

”Opittu se, että vaikka uudet työtavat eivät toimisikaan voimme kehittää sitä eteenpäin, niin kauan että olemme tyytyväisiä.”

Asiakkaiden/asukkaiden aktivointiin laadittiin yhteisesti sovittuja ohjeita, jotta kaikki voivat toimia samojen periaatteiden mukaan eikä eriarvoisuutta esiinny työntekijöiden välillä. Asukkaiden kannustaminen omatoimisuuteen voimavarojen mukaan on tärkeää vanhuksen hyvän toimintakyvyn säilymisen kannalta. Samalla vanhuksen itsenäinen selviytyminen ja mahdollisimman hyvä toimintakyky keventää myös hoitohenkilökunnan työtä ja vaikuttaa työhyvinvointiin.

Asiakkaiden hyvinvointi ja turvallisuus ovat lisääntyneet, kun hankkeen aikana on kiinnitetty huomiota oikeanlaiseen työergonomiaan mm. asiakkaita nostettaessa ja liikuteltaessa. Samalla kokemuksellinen hyvinvointi on todennäköisesti lisääntynyt, kun kehittämisen teemoissa on korostunut kuntouttava työote ja asiakaslähtöisyys. Yhdessä on suunniteltu ja sovittu, miten kuntoutus toteutuu arkipäivän askareissa eri asukkaiden parissa ja jokaisen työntekijän toimesta. Kuntouttavassa työotteessa asiakasta kannustetaan tekemään itse niin paljon kuin mahdollista, huomioiden hänen omat voimavaransa niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin toimintakyvyn alueella. Itsenäinen suoriutuminen on lisännyt asiakkaiden hyvinvointia.

Yksilöllisyys ja asiakaslähtöisyys työskentelyn lähtökohtana. Kehittämisessä on kiinnitetty huomiota vanhuspalvelujen laadun parantamiseen ja yksilölliseen huomioimiseen erilaisia työtapoja hyödyntäen. Tämä johti asiakaslähtöisyyden lisääntymiseen, mikä näkyi mm. asiakkaiden huoneisiin sijoitettujen asiakkaan toiveita ja persoonaa kuvaavien seinätaulujen avulla. Seinätauluissa kerrotaan mm. mistä asiakas pitää ja mistä asioista hän itsenäisesti suoriutuu. Myös asiakkaiden asiakas- ja kuntoutussuunnitelmien sisältöihin on kiinnitetty huomiota niin, että niissä korostuisi paremmin asiakkaan yksilölliset tarpeet. Asiakkaiden huoneisiin sijoitettiin myös liikuntasuoritustauluja, joihin asiakas itse, läheinen tai henkilökunta merkitsi päivän liikkumissuoritukset. Nämä taulut ovat kannustaneet asukkaita liikkumaan, ja samalla läheiset näkevät vierailleessaan, mitä kaikkea asukkaan kanssa on tehty.

”Olemme kokeilleet uudenlaista, uskallamme toimia eri tavalla ja suunnitella ja toteuttaa uutta.”

”Ollaan saatu ajatuksia parempaan työotteeseen.”

Avoimuus ja dialogisuus yhteisöllisyyttä lisäämässä. Hanke oli luonteeltaan yhteistoiminnallinen ja dialoginen. Hankkeen alussa ja aikana keskusteltiin paljon siitä, mitä dialogisuus työyhteisössä tarkoittaa ja mitä sen onnistuminen vaatii osallisilta. Hankkeen aikana korostettiin kaikkien mielipiteiden tärkeyttä ja hankkeen vetäjät huolehtivat siitä, että jokainen osallistuja sai äänensä kuuluviin kehittämispajoissa. Hankkeen koettiin lisänneen avoimuutta ja rohkeutta ilmaista mielipiteitään työyhteisössä.

”Kaikki oppineet puhumaan ajatuksistaan.”

”Työryhmätyöskentelyä (oppiminen siihen).”

Moni hankkeeseen osallistunut työntekijä nimesi eri yksiköiden/tiimien välisen yhteistyön lisääntymisen merkittäväksi hankkeen aikana tapahtuneeksi positiiviseksi muutokseksi. Toiminta on lisännyt yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka puolestaan on lisännyt yhteisöllisyyttä. Tuottavuus ja kilpailukyky lisääntyvät, kun panostetaan työn iloa ja työhyvinvointia sekä uudistumista lisääviin käytäntöihin ja tekoihin sekä kehittämiseen. Voidaankin sanoa, että työhyvinvointi on lisääntynyt avoimuuden, osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyessä työyhteisöissä.

”Yhteisöllisyys lisääntynyt, mukava keskustella yhdessä päivän polttavista asioista, mielipiteiden vaihto.”

”Ollaan opittu toisen työstä jotain; hoitajat, toimisto, kiinteistöhoito, keittiö.”

Organisaation toimivat työtavat helpottavat arkea. Tärkeänä kehittämiskohdeena nähtiin kokouskäytännöt ja tiedottaminen. Yhteisissä pajoissa pohdittiin mitkä asiat ovat sellaisia, joista jokaisen työntekijän tulisi saada tietoa jo asian vireilläolon vaiheessa ja mistä on hyvä tiedottaa vasta asian ratkettua. Myös tiedottamiskanavia pohdittiin ja uudistettiin. Tiedonkulku johdolta työntekijöille on tärkeää, mutta yhtä tärkeää on, että johto saa tarvitsemansa tiedon työntekijöiltä.

Työhön ja työtapoihin sitoutuminen on helpompaa, kun on ollut mukana niiden laatimisessa. Yrityksessä, jossa on monta toimipistettä, laadittiin yhteinen sähköinen perehdytyskansio sekä jokaiseen yksikköön pienempi vain kyseistä yksikköä koskeva oma kansio.

Sosiaali- ja terveystyöpalveluja tuottavilta yrityksiltä vaaditaan omavalvontasuunnitelma, jossa määritellään toiminnan tavoitteen sekä strategian näkyminen päivittäisessä toiminnassa. Koko työyhteisön yhteisten toimintatapojen löytämiseksi kehittämispajoissa läpikäytiin ja päivitettiin omavalvontasuunnitelmia.

”Y-aseman selkeyttäminen.”

”Raportin kirjoittamiseen tullut uusia asioita -> tiedottaminen.”

”Saatiin työohjekansiot hyvin päivitettyä.”

”Työohjeiden ja perehdytysohjeiden päivittäminen.”

Verkostoituminen ratkaisuna tulevaisuuden haasteisiin. Eri kehittämistäpahtumissa on työskennelty moniammatillisesti sekä isommista yrityksissä eri yksiköiden/tiimien työntekijät ovat kohdanneet toisiaan. Näin on opittu tuntemaan toisten työtä sekä päästy asettamaan yhteiselle työlle yhteiset tavoitteet.

Muutoksien aikaansaaminen on vaatinut henkilöstön ja johdon yhteistoimintaa, panostamista ja sitoutumista. Hankkeen aikana yrityksissä tehtiin kehittämistyötä yli kahden vuoden ajan. Kehittämistyön avulla yrityksiä autettiin löytämään kiireisen arjen keskelle koko henkilöstön työhyvinvointia lisääviä toimintatapoja ja rakenteita. Uusien työtapojen kehittäminen, ymmärtäminen ja oppiminen on pitkä prosessi, jossa joskus pitää palata takaisin alkuun. Kehittämisen edetessä on hyvä muistaa, että toteutustapoja pitää tarkentaa jatkuvan arvioinnin myötä. Kehittämistyöhön kuuluu myös rohkeus myöntää, että vanha toimintatapa oli toimivampi.

Yritysten osallistuminen hankkeen toimintoihin oli aktiivista ja hankkeen aikana kehitettiin yhdessä monia toimintamalleja ja heräteltiin uudenlaisia ajatuksia ohjaamaan toimintaa. Alueellisesti yritykset suunnittelevat yhteisten tapaamisten jatkamista ja verkoston laajentamista myös muihin alueella toimiviin yksityisiin vanhuspalvelualan yrityksiin. Tapaamisten tavoitteena on keskustella ajankohtaisista asioista ja järjestää yhteisiä koulutuksia, joiden hankkiminen yksinään olisi liian kallista.

LÄHTEET

Ala-Laurinaho, A. 19.10.2017. Työn kehittäminen yhdessä tuo tuloksia. [Blogikirjoitus]. Helsinki: Työterveyslaitos. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: <https://www.ttl.fi/blogi/tyon-kehittaminen-yhdessa-tuo-tuloksia/>

Bordi, L., Heikkilä-Tammi, K., Laine, N., Mäkinen, J.-P. & Seppänen, S. 2014. Psykososiaalisiin kuormitus- ja voimavarakkeisiin liittyvä työhyvinvointitutkimus Suomessa 2010–2013. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:18. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3491-7>

Gagné, M. & Deci, E. L. 2005. Self-determination theory and work motivation. [Verkkolehtiartikkeli]. Journal of organizational behavior 26 (4), 331–362. [Viitattu 22.8.2018]. Saatavana ProQuest ABI/INFORM -tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Hakanen, J. 2004. Työuupumuksesta työn imuun: työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Helsinki: Työterveyslaitos.

Isaacs, W. 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Helsinki: Kauppakaari.

Jääskeläinen, A. 2013. Työyhteisön hyvinvoinnin kehittäminen osallistavilla menetelmillä: Toimintatutkimus työhyvinvoinnin kehittämisprosesseista vanhus- ja vammaispalveluja tuottavissa työyhteisöissä Sallassa. [Verkkajulkaisu]. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 252. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-623-3>

Kulmala, J. (toim.) 2017. Parempi vanhustyö: Menetelmiä johtamisen kehittämisen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Launis, M. & Lehtelä, J. 2011. Ergonomian periaatteet ja käyttöalueet. Teoksessa M. Launis & J. Lehtelä (toim.) Ergonomia. Helsinki: Työterveyslaitos, 17–38.

Loppela, K. 2004. Ihminen ja työ – keskustellen työkuuntoon: Työyhteisön kehittäminen työkykyä ylläpitävän toiminnan viitekehyksessä. [Verkkajulkaisu]. Tampere: Tampere University Press. Acta Universitatis Tamperensis 1003. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5949-0>

Manka, M.-L. 2011. Työnilo. Helsinki: WSOYpro.

Manka, M.-L. & Larjovuori, R.-L. 2013. Yhteisöllisyydellä menestykseen. Opas työpaikan sosiaalisen pääoman kehittämiseen. [Verkkajulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulun Tutkimus- ja koulutuskeskus Synergos. [Viitattu 22.8.2018]. Saatavana: http://www.uta.fi/jkk/synergos/tyohyvinvointi/Yhteis%C3%B6llisyydell%C3%A4_nettti_sivutettu.pdf

Manka, M. -L. & Manka, M. 2016. Työhyvinvointi. Helsinki: Talentum Pro.

Mäkisalo, M. 2003. Yhdessä onnistumme: opas työyhteisön kehittämiseen ja hyvinvointiin. Helsinki: Tammi.

Mäkisalo-Ropponen, M. 2014. Työhyvinvoinnin keinot. Teoksessa I. Ranta & E. Tilander (toim.) Työhyvinvoinnin keinot. Helsinki: Fioca.

Puttonen, S., Hasu, M. & Pahkin, K. 2016. Työhyvinvointi paremmaksi: Keinoja työhyvinvoinnin ja työterveyden kehittämiseksi suomalaisilla työpaikoilla. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Työterveyslaitos. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-652-4\(PDF\)](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-652-4(PDF))

Rautio, M. 2004. Muuttuva työelämä haastaa työterveyshuollon kehittämään menetelmiään ja osaamistaan: Työterveyshuollon menetelmien kehittäminen moniammatillisena oppimisprosessina. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Julkaisuja A 9.

Repo, S., Ravantti, E. & Pääkkönen, R. 2015. Johda tuottavasti: Opas työhyvinvoinnin ja tuottavuuden lisäämiseksi esimiestyön keinoin. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Työterveyslaitos. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-494-0 \(PDF\)](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-494-0 (PDF))

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. [Verkkajulkaisu]. Julkaisuja 2017:6. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3960-8>

Syvänen, S., Tikkamäki, K., Loppela, K., Tappura, S., Kasvio, A. & Toikko, T. 2015. Dialoginen johtaminen: Avain tuloksellisuuteen, työelämän laatuun ja innovatiivisuuteen. Tampere: Tampere University Press.

Tamminen-Peter, L. 2005. Hoitajan fyysinen kuormittuminen potilaan siirtymisen avustamisessa: kolmen siirtomenetelmän vertailu. Turku: Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C 228. Väitösk.

Tilastokeskus. 2015. Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste: Liitetaulukko 1: Väestö ikäryhmittäin koko maa 1900–2060 (vuodet 2020–2060: ennuste). [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: http://tilastokeskus.fi/til/vaenn/2015/vaenn_2015_2015-10-30_tau_001_fi.html

Työterveyslaitos. 2018a. Työhyvinvointi. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.08.2018]. Saatavana: <https://www.ttl.fi/tyoyhteiso/tyohyvinvointi/>

Työterveyslaitos. 2018b. Ergonomia. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.8.2018]. Saatavana: <https://www.ttl.fi/tyontekija/tuki-liikuntaelinten-terveys/ergonomia/>

SEAMK MAASEUTUYRITYSTEN TYÖHYVINVOINNIN KEHITTÄJÄNÄ – ESIMERKKINÄ DIDIVE-HANKE

Merja Hoffrén-Mikkola, LitT, projektipäällikkö
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Kaija Loppela, KT, ft, yliopettaja
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Risto Lauhanen, MMT, dosentti, erityisasiantuntija TKI
SeAMK Ruoka

1 SUOMALAINEN MAASEUTU MUUTTUU

Maaseudun asuttuna pitäminen, kehittäminen ja hyvinvointi ovat Suomen omavaraisen ruoantuotannon elinehtoja. Suomen maapinta-alasta noin 8 %, eli runsaat kaksi miljoonaa hehtaaria, on maatalousmaata. Suomen maakunnista Etelä-Pohjanmaalla on eniten maataloita. Kansallisessa vertailussa maatalouden ja elintarviketeollisuuden työllisten määrä (15 % työllisistä) on kaikkein suurin Etelä-Pohjanmaalla. (Niemi & Väre 2017.)

Suomen elintarvikekauppa on edelleen pitkälti kotimaista ja perustuu ketjuun-tuneeseen tukku- ja vähittäiskauppaan, jossa tavaranhankinta koti- ja ulkomailla on keskitetty. Suomalaiset kuluttajat arvostavat kotimaisuutta ja ovat valmiita maksamaan esimerkiksi suomalaisista tomaateista ja kurkuista enemmän kuin ulkomaisista, mikä nostaa tilastoissa ruoan hintaa Suomessa. (Niemi & Väre 2017.)

1.1 Maaseudun ominaispiirteet

Suomessa oli vuonna 2016 yli yhden peltohehtaarin suuruisia, tukea hakeneita maataloita yli 51 000 kappaletta. Tämä oli 2,3 % vähemmän kuin vuotta aiemmin. Tilojen määrä vähenee ja niiden keskikoko kasvaa. Vuosina 1995–2016 tukea hakeneiden tilojen keskikoko on kasvanut lähes 95 % eli 23 peltohehtaaria reiluun 44 hehtaariin. (Niemi & Väre 2017.) Maataloustuotanto perustuu Suomessa lähes yksinomaan perheviljelmiin. Vuonna 2016 tukea hakeneista tiloista lähes 87 % oli yksityishenkilöiden ja 11 % perikuntien sekä perheyhtiöiden ja -yhtymien omistuksessa. Viljelijöiden keski-ikä oli vuonna 2016 tukea hakeneilla tiloilla 52,4

vuotta. Viljelijäväestön ikääntyessä nuorempien viljelijöiden määrä ja osuus on vähentynyt ja vanhempien vastaavasti kasvanut. Vuonna 2001 yksityishenkilöiden omistamien tilojen viljelijöistä 26 % oli yli 55-vuotiaita. (Niemi & Ahlstedt 2015.)

Maatalouden tuotantorakenteen muutokselle on ollut tunnusomaista kotieläintilojen määrän ja osuuden väheneminen ja kasvinviljelytilojen osuuden kasvamisen. Vuonna 2016 tukea hakeneista tiloista noin 25 % oli kotieläintiloja ja 70 % kasvintuotantotiloja. Vastaavat luvut vuonna 1995 olivat 52 % kotieläintiloja ja 39 % kasvintuotantotiloja. Maatalous- ja puutarhayritysten kannattavuus on heikentynyt koko 2000-luvun ajan. Vuotuiset vaihtelut ovat kasvaneet, mutta trendi on ollut aleneva. Viime vuosina tuloksia ovat heikentäneet tuottajahintojen aleneminen samalla kun kustannukset ovat pysyneet lähes ennallaan. Muutaman suotuisan vuoden jälkeen lähes kaikki keskeiset tuottajahinnat kääntyivät laskuun 2013–2014. Viljan ja öljykasvien hintojen lasku käänsi viljatilojen tulokset laskuun jo vuonna 2013 ja kotieläintiloilla alentuneiden hintojen vaikutukset näkyvät tuloksissa erityisesti vuonna 2015. (Niemi & Ahlstedt 2015.)

1.2 Maaseudun moninainen yritys-kanta

Suomessa oli vuonna 2013 yhteensä 354 000 yritystä, joista noin kolmannes sijaitsee maaseudulla eli alueilla, joiden väestötiheys on alle 50 henkilöä/km². Maaseudun pienyritykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: perustuotantotiloihin, monialaisiin tiloihin ja muihin maaseudun pienyrityksiin. Perustuotantotiloilla harjoitetaan maa- ja metsätaloutta. Monialaisilla maatiloilla harjoitetaan maa- ja metsätalouden lisäksi myös muuta yritystoimintaa. Muita maaseutuyrityksiä ovat puolestaan maaseudulla sijaitsevat pienyritykset, joilla ei ole maatilakyt-kentää. Maaseudulla arvioitiin vuonna 2013 olevan noin 130 000 pienyritystä, joista 29 % oli perustuotantotiloja, 13 % monialaisia tiloja ja 58 % muita pienyrityksiä. Muun yritystoiminnan aloittaminen liittyy usein tilan toimintaympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin.

Maatiloilla harjoitettava muu yritystoiminta kytkeytyy yleensä vahvasti tilan maatalouteen ja sen voimavaroihin; monialaisilla tiloilla voimavarat ovat siis eri toimialojen yhteiskäytössä. Vuonna 2010 peräti 87 %:lla tiloista muu yritystoiminta oli sen tyyppistä, että siinä hyödynnettiin tilan koneita, rakennuksia, aluetta tai tuotteita ja työvoimaa. Monialaiset tilat toimivat lukuisilla eri toimialoilla. Suurin osa (74 %) tiloista toimi vuonna 2013 palvelualoilla. Noin 13 % tiloista toimi teollisuudessa. Viisi prosenttia tiloista toimi muussa alkutuotannossa kuin maataloudessa ja kuusi prosenttia kaupan alalla. Monilla tiloilla harjoitetaan useita muun yritystoiminnan toimialoja samanaikaisesti, esimerkiksi tilalla voidaan harjoittaa sekä urakointia että matkailua. Monialaisten tilojen toimialarakenne on viimeisen kymmenen

vuoden aikana muuttunut. Palvelualalla toimivien yritysten osuus on kasvanut ja vastaavasti teollisuudessa toimivien yritysten osuus on vähentynyt.

Kuten sanottu, tuotantotilat ovat nykyisin vain yksi osa maaseudulla toimivien yritysten laajaa kirjoa, joka tulee seuraavina vuosina edelleen monimuotoistumaan. Kiireisen arjen keskellä maaseudun luonto on monelle kaupunkilaisellekin voimavara. Maaseutumatkailu on se osa matkailuelinkeinoa, joka ammentaa mahdollisuutensa maaseudun luontaisista voimavaroista. Majoitustoimintaa harjoittavia maatiloja on noin 1 700, ja maaseutumatkailun kehitysnäkymät näyttävät pitkällä aikavälillä suotuisilta. Matkailuala työllistää erityisesti nuoria.

Uusia yrityksiä syntyy eniten ohjelmapalvelualalle, joka hyödyntää maaseudun luontoa toimintaympäristönään. Koska maaseutumatkailusta toivotaan varteenotettavaa elinkeinoa maaseudulle, olisi tärkeää edelleen miettiä, miten maatalousympäristöstä voitaisiin kehittää vetovoimatekijänä maaseutumatkailukohteisiin. Maisema-arvoja ja ulkoilijoiden liikkumista maatalousmaalla voidaan edistää muun muassa maatalouden ympäristöohjelmalla. Maaseutumatkailun lisäksi hevos-talous on yksi nopeimmin kasvavista maaseudun toimialoista ja porotaloudella on merkittävä rooli pohjoisen harvaanasutun maaseudun elinkeinona luoden toimeentulomahdollisuuksia. Porotalous on merkittävä imagollinen sidostoimiala matkailulle, ja sillä on myös kulttuurinen merkityksensä. (Niemi & Ahlstedt 2015.)

1.3 Yrittäjyys säiden armoilla

Ilmastonmuutos ja sen torjunta ovat vakavia haasteita, sillä maaseutuyritykset toimivat säiden armoilla. Taistelu puhtaasta ruoasta ja vedestä johtaa herkästi kansainvaelluksiin ja pakolaisvirtoihin muualta Eurooppaan. Toisaalta kun maatalouden tuotanto-olot heikentyvät muualla, niin Suomessa tuotanto-olot voivat parantua ja Suomessa voisi olla tulevaisuudessa mahdollista viljellä uusia kasveja ja kasvilajikkeita. Tuotanto-olot voivat kuitenkin samalla heikentyä uusien kasvituholaisten takia. Etelä-Pohjanmaallakin gammayökkönen on voinut tuhota kokonaisia kasvustoja kuluneen hellekesän aikana.

Käytännössä vuoden 2017 sateinen kesä ja vuoden 2018 kuiva hellekesä ovat alentaneet vilja- ja nurmisatoja samaan aikaan kun maatalouden kannattavuus on heikentynyt. Parhailtaan rehujen hinnan arvioidaan nousevan, mikä vaikeuttaa mm. sikatilojen toimintaa. Elokuussa 2018 eli tätä kirjoitettaessa keskustellaan maatalouden kriisistä ja tukipaketeista (Konttinen 2018). Lisäksi pääkaupunkiseudun media on voinut helposti luoda suomalaisesta maataloudesta Itämeren suurimman saastuttajan. Samaan aikaan on keskusteltu glyfosaatin kieltämisestä torjunta-aineena ja suopeltojen hiilipäästöistä. Toisaalla ruoka ja ruoan arvos-

tus on noussut esille mm. tärkeänä osana festivaalikokemusta musiikin ohella (Kinnunen 2018).

Yhteenvetona maatilat ja maaseutuyritykset ovat haasteellisessa toimintaympäristössä. Yrittäjien jaksaminen ja hyvinvointi ovat lujilla. Tarvitaankin erilaisia hankkeita, rahoitusta ja tukitoimia maaseutuyritysten toimintaedellytysten vahvistamiseksi (ks. Kontiainen 2018). Yritystoiminnan monipuolistamisella voidaan kompensoida perusmaatalouden heikkoa asemaa.

Tämän artikkelin tavoitteena on kuvata maaseutuyrittäjien hyvinvoinnin tekijöitä ja SeAMKin roolia maaseutuyrittäjien hyvinvoinnin kehittämisessä. Artikkelissa esitetään myös, miten hanketyöllä, esimerkkinä SeAMKin Sosiaali- ja terveysalan sekä Ruoka-yksikön yhteinen DIDIVE-hanke, on voitu edistää ja kehittää maaseutuyritysten työhyvinvointia Etelä-Pohjanmaalla.

2 MAASEUTUYRITTÄJIEN HYVINVOINNIN ERITYISPIIRTEET NYT JA TULEVAISUUDESSA

Maaseutuyrittäjyys on usein elämäntapa, jossa lomapäivät ovat harvassa. Päätoimisilla kotieläintilallisilla on oikeus saada 26 lomapäivää vuodessa, mikä äkkiseltään voi kuulostaa paljolta mutta on hyvin vähän, kun muistaa, että lomapäivä tässä tapauksessa on sama kuin vapaapäivä. Silloin kuin lomaa ei ole, töitä tehdään seitsemänä päivänä viikossa. Lomituspalveluiden johtamisesta, valvonnasta ja ohjauksesta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö. Lomituspalveluiden tarkoitus on turvata maatalousyrityksen keskeytymätön toiminta yrittäjän loman aikana ja turvata sijaisavun saanti esimerkiksi sairauden tai tapaturman takia. Vuonna 2015 maatalousyrittäjien ja turkistuottajien lomituspalveluihin käytettiin varoja yhteensä noin 225 milj. euroa.

Vain hyvinvoivat yrittäjät jaksavat. Hyvinvoinnin kasvu ruokkii viisaampia päätöksiä ja tuottavampaa toimintaa. Hyvinvoivat ja tuottavat maaseutuyritykset kehittävät edelleen Etelä-Pohjanmaata ja koko Suomea. Mitä kehittämiskohteita maaseutuyrittäjien hyvinvoinnissa sitten on?

Useissa aikaisemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä on tullut esille maatalousyrittäjien kasvaneet työpaineet sekä työn fyysinen ja psykososiaalinen kuormittavuus. Myös taloudelliset paineet ovat olleet vahvasti esillä. Työhyvinvointiin liittyvää tukea voi olla vaikea saada. Myös koulutustarpeita on nostettu esille. Tilakoon ja

työtekijämäärien kasvaessa maataloilla tarvitaan lisää yrittäjyys- ja liikkeenjohtotaitojen osaamista ja yritysten monimuotoistuksessa erityisesti palveluliiketoimintaan liittyvää osaamista. Kokonaisvaltaista näkemystä ja strategista ajattelua tarvitaan mm. suurten maitotilojen johtamiseen (Ryhänen & Laitila 2014). Lisäksi digitalisoituminen koskettaa jokaista.

SeAMKin Sosiaali- ja terveystalouden tekemästä alueellisesta Melan kustantamasta selvityksestä (Esala ym. 2013) nosti esille useita maatalousyrittäjien tarpeita. Stressin hallintakeinojen lisääminen sekä työn ja vapaa-ajan erottaminen koettiin tärkeiksi. Vapaa-ajan lisääminen mahdollistaisi omasta itsestä ja terveydestä huolehtimisen ja mm. liikunnan ja muiden harrastusten lisäämisen. Verkostojen ja erilaisen vertaistuen merkitys nostettiin esiin.

Maataloustyö on edelleen fyysisesti kuormittavaa, ja tuki- ja liikuntaelinoireita esiintyy paljon. Myös työtapaturmia ja ammattitauteja esiintyy. Riskien hallinta ja esimerkiksi suojainten käyttö ei vielä kaikkialla toteudu toivottavalla ja vaadittavalla tavalla. Ennaltaehkäisevään ja terveyttä edistävään toimintaan tulisikin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Esiin on nostettu maatalousyrittäjien työterveyshuoltopalvelujen kehittäminen siten, että se vastaisi maatalousyrittäjien yksilöllisiin tarpeisiin. Myös työterveyspalvelujen jatkuvuutta ja vaikuttavuutta tulee seurata. Työssä jaksamisen tukemiseen liittyvää työtä on edelleen mahdollista kehittää yrittäjien omat tarpeet huomioiden. Myös varhaisen tukemisen mallien käyttöä maatalousyrittäjien kohdalla tulisi lisätä. Tärkeää olisi myös yrittäjien tukena toimivien tahojen verkostoituminen, toimintojen selkiyttäminen ja uusien toimintamuotojen ideoiminen yhdessä asiantuntijoiden ja yrittäjien kesken. (Esala ym. 2013.)

Monissa selvityksissä on todettu, että maanviljelijät palautuvat työstään keskimääräistä huonommin. Maataloustyö koetaan sekä henkisesti että fyysisesti rasittavammaksi kuin keskimääräisesti muut alat. Myös palautuminen työstä koetaan keskimääräistä heikommaksi. Myös yksinäisyyden kokemukset ovat maatalousyrittäjien keskuudessa yleisiä. Tämä ilmenee muun muassa siten, että omasta tilasta ei kyetä irrottautumaan helposti ja vastuu on raskas. Sosiaalisissa suhteissa yksinäisyyttä koettiin niin perhesuhteissa kuin suhteissa yhteisöön. (mm. Mela 2015.)

3 SEAMKIN PAINOPISTEALAT MAASEUDUN KEHITTÄMISEN NÄKÖKULMASTA

SeAMKin nykyiset painopisteet ”Hyvinvointi ja luovuus”, ”Ruokaratkaisut” sekä ”Yrittäjyys ja kasvu” sopivat hyvin eteläpohjalaisen Ruokaprovinssin kehittämiseen. Seuraavissa kappaleissa käsitellään näistä kahta ensimmäistä.

3.1 Hyvinvointi ja luovuus

Hyvinvointi ja luovuus -painoalalla työhyvinvointi on SeAMKin Sosiaali- ja terveysalan kärkiteema niin tutkimus- ja kehittämistyössä kuin myös opetukseen vietyinä. Työhyvinvointiin liittyvä osaaminen todentuu tutkimus- ja kehittämishankkeissa, maksullisena palvelutoimintana ja täydennyskoulutuksena. Lisäksi toteutetaan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa: kehittäminen ja johtaminen, jossa työhyvinvoinilla ja sen johtamisella on myös keskeinen sisällöllinen rooli. Myös työterveyshuollon pätevöittävää koulutusta järjestetään maksullisena koulutuksena.

Keskeisiä teemoja työhyvinvointi-kärjen alueella ovat: Työhyvinvoinnin ja työmotivaation kehittäminen ja johtaminen, osallistava ja dialoginen johtaminen ja kehittäminen, työprosessien yhteinen kehittäminen, oppivan organisaation luominen ja osaamisen johtaminen, työterveysyhteistyön ja työterveyshuollon laadun kehittäminen sekä työergonomian kartoittaminen ja kehittäminen. Työyhteisöjen kehittämistoiminta toteutuu ns. tutkimusavusteisena kehittämisenä, missä keskeisiä tutkimusmenetelmiä ovat toimintatutkimus ja arviointitutkimus.

SeAMK Sosiaali- ja terveysalalla toimii työhyvinvoinnin tutkimustyöryhmä ja siihen liittyvässä työssä huomioidaan SeAMKin strategia, TKI-kehittämisohjelma sekä painoalatyo. Tutkimustyöryhmän yksi tarkoitus on tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan sekä opetuksen integrointi, uusien TKI-hankkeiden käynnistäminen, tiedon jakaminen sekä täydennyskoulutuksen että muun maksullisen palvelutoiminnan edelleen kehittäminen työhyvinvoinnin laajaan ja monitieteiseen teemaan liittyen. Yksikössä toteutetaan myös sote-alan kehittämisen ja johtamisen ylempää amk-tutkintoa, missä edellä mainitut asiat ovat keskeisesti esillä.

Yksikön asiantuntijat ovat tällä hetkellä mukana mm. seuraavissa merkittävässä verkostoissa: Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuspäivien ohjausryhmä, Työelämä 2020 -Etelä-Pohjanmaan alueverkosto, Työterveyslaitoksen koordinoiman Työhyvinvointiverkoston Etelä-Pohjanmaan alueverkoston ydinryhmä, Valtakunnallisen TyhyverkostoX -hankkeen ohjausryhmä, Dialogisen johtamisen ja kehittämisen tutkimusryhmä / verkosto, Työterveyshuollon koulutuksen kehittämis- ja seurantaryhmä (Työterveyslaitos, STM), Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (työterveyden kehittäminen ja edistäminen) suunnittelu- ja koordinointi- sekä ohjausryhmä sekä AMK -verkosto, jonka tehtävä on suunnitella, kehittää ja toteuttaa työterveyshuollon koulutusta Suomessa (puheenjohtajuus).

Työhyvinvoinnin teemaan liittyen tehdään yhteistyötä sekä hanketyössä että täydennyskoulutuksessa julkisten organisaatioiden kanssa (mm. Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, Etelä-Pohjanmaan kunnat ja kuntayhtymät). Myös useita yrityskumppaneita on ollut vuosien varrella mukana eri hankkeissa. Ammattikor-

keakoulujen sekä yliopistojen, erityisesti Tampereen yliopiston kanssa tehtävä yhteistyö on tiivistä. Niin ikään Työterveyslaitoksen kanssa tehdään monipuolista yhteistyötä. SeAMKin historian aikana tähän mennessä on toteutettu noin 30 työhyvinvoinnin teemaan / työterveyshuollon kehittämiseen liittyvää TKI-hanketta. Myös monipuolista ulkopuolista rahoitusta on saatu hanketoimintaan mittavasti.

3.2 Ruokaratkaisut

SeAMK Ruoka edistää osaltaan eteläpohjalaisen ruokaketjun kokonaisvaltaista kehittämistä opetuksen, tutkimuksen, kehittämisen, innovoinnin ja kansainvälisen toiminnan keinoin. Yksikkö tarkastelee pellolta pöytään -ruokaketjua kokonaisvaltaisesti. Osa opinnoista on yhteisiä tuleville agrologeille, bio- ja elintarviketekniikan insinööreille sekä restonomeille. Lisäksi yksikössä on tutkinnonanto-oikeus alan ylemmälle amk-tutkinnolle. Näin luodaan verkostoja sekä lisätään ruokaketjun eri osa-alueiden välistä keskustelua jo opiskeluaikana.

Yksikössä on koko ruokaketjun kattavia TKI-hankkeita. Ruokaketjun kiertotalous-hankkeet ovat Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Sitran rahoittamia kärkihankkeita. Hyönteistuotannon mahdollisuudet Etelä-Pohjanmaalla on maakunnan ELY-keskuksen ja yksityisten yritysten rahoittama hanke Manner-Suomen maaseutuohjelmassa. Hanke tarkastelee hyönteisruoan, erityisesti kotisirkköjen tuottamista maatilan sirikkaamoista elintarviketeollisuuteen ja edelleen ruokapöytään.

Ruoka-yksikön kansainvälinen toiminta toteuttaa mm. opiskelija- ja henkilökuntavaihtoa. Maatalous ja ruokamarkkinat toimivat globaalissa toimintaympäristössä, ja on tärkeää saada Ruokaprovinssin vahvistamiseksi kansainvälistä näkemystä, vuorovaikutusta ja osaamisenvaihtoa. Kansainvälisissä TKI-hankkeissa on sama ajatus. Esimerkiksi Interreg Europe -rahoituksella on kehitetty Etelä-Pohjanmaan luomustrategiaa SME Organics -hankkeen kautta.

Ruoka-yksiköllä on yhteishankkeita yliopistojen ja SeAMKin muiden yksiköiden kanssa. Tällä tavalla saadaan yhdessä eri tieteenalojen osaamista ja näkemystä maaseutuyritysten monimuotoisten ongelmien ratkaisemiseen. Myöhemmin tässä artikkelissa esiteltävässä DIDIVE-hankkeessa yhdistyvät sosiaali- ja terveysalan osaaminen sekä maa- ja metsätalouden osaaminen. Yhteistyöllä huomataan asioita, joita ei välttämättä yksin huomattaisi. Hankkeessa on välitetty sosiaali- ja terveysalan osaamista maaseutuyrityksiin. Maa- ja metsätalouden asiantuntijat ovat osaltaan toimineet linkkinä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ja maaseutuyritysten välillä.

4 DIDIVE-HANKKEESSA KEHITETÄN MAASEUTUYRITYKSIÄ

SeAMKin ja muiden organisaatioiden aikaisemmissa tutkimuksissa ja hankkeissa esiin nousseet useat maaseutuyrittäjien arjen ongelmat ovat toimineet keväällä 2017 SeAMKissa käynnistyneen Dialogia, digitalisaatiota ja verkostoyhteistyötä maaseutuyrittäjien työhyvinvoinnin ja tuloksellisuuden tueksi (DIDIVE) -hankkeen lähtökohtina. Kuten yllä todettiin, SeAMKin sosiaali- ja terveysalan hallinnoimassa kaksivuotisessa hankkeessa on mukana SeAMKista myös Ruoka-yksikkö. Hanke on valtakunnallinen Hämeen ELY-keskuksen rahoittama ESR-hanke, jonka osatoteuttajia ovat Satakunnan ammattikorkeakoulu ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Hanketta toteutetaan siis kolmella maantieteellisellä alueella saman sisältöisenä. DIDIVE-hanke tähtää eteläpohjalaisten maaseutuyritysten työhyvinvoinnin ja tuottavuuden kehittämiseen.

Hanke alkoi keväällä 2017 pilottiyritysten rekrytoinnilla. Rekrytoinnin tuloksena hankkeessa on ollut nyt reilun vuoden ajan mukana kaikkiaan 20 maaseutuyritystä Etelä-Pohjanmaalta, Etelä-Savosta ja Satakunnasta. Mukana on 30 yrittäjää ja yritysten palkkalistoilla on yhteensä 18 työntekijää. Noin puolet yrityksistä on maatiloja. Toinen puolikas taas koostuu hyvin moninaisista maaseutuyrityksistä. Mukana hankkeessa on viljajaloja, maitotiloja, lihakarjajaloja, vuohitila, lammastila, kanala, metsäpalveluita tuottavia yrityksiä, lämpöyrittäjä, useita terveydenhuolto- ja sosiaalialan Green Care -yrityksiä sekä maatilamatkailuyrityksiä. Neljää yritystä lukuun ottamatta yritykset ovat yhden tai kahden hengen mikroyrityksiä.

Hankkeen alkukartoitus koostui yritysvierailun aikana toteutetusta haastattelusta, sähköisestä alkukartoituskyselystä sekä 3–4 päivän mittaisesta Firstbeat-hyvinvointianalyysistä. Alkukartoituksella selvitimme yritysten ja yrittäjien kehittämistarpeita liittyen terveyteen ja työkykyyn, osaamiseen, arvoihin, asenteisiin ja motivaatioon, työn organisointiin, työyhteisöön ja johtamiseen, vertaistukeen ja verkostoitumiseen sekä työn ja vapaa-ajan yhteen sovittamiseen. Objektivistien ja subjektiivisten mittareiden yhdistelmä auttoi yrittäjiä itseään hahmottamaan omaan hyvinvointiinsa vaikuttavia tekijöitä.

Alkukartoituksen jälkeen jokaisessa yrityksessä laadittiin yrityskohtaiset kehittämissuunnitelmat. Hankkeen erityisiä ja kaikille yhteisiä teemoja ovat dialogisuus, digitaalisuus ja verkostoyhteistyö, mutta painopisteet yrityksissä määräytyvät hyvin yksilöllisesti tarpeiden mukaan. Yrittäjillä on mm. ollut mahdollisuus hyödyntää monenlaisten digitaalisten terveys- ja hyvinvointiteknologisten mittausten tuloksia oman hyvinvointinsa kehittämisessä. Kaikille tämä ei ole ollut relevanttia mutta jokaiselle yrittäjälle tehdyn Firstbeat-mittauksen lisäksi suurin osa on kokeillut

muitakin mittauksia (fyysisen aktiivisuuden analyysi, unianalyysi, stressianalyysi). Kiinnostuneimmat ovat tehneet kaikki mittaukset. Näiden mittausten antia on pohdittu yhdessä asiantuntijoiden kanssa yrityskäynneillä ja osaan mittauksista on kuulunut ulkopuolisen palveluntarjoajan konsultointi tuloksista.

Käytännössä DIDIVE-hankkeessa maaseutuuyrittäjien työhyvinvointia tuetaan yritysten kanssa yhdessä toteutettavalla dialogisella kehittämisellä, joka esitellään seuraavassa kappaleessa. Kehittämistyötä toteutetaan niin yrityskohtaisina kehittämistapaamisina kuin alueellisten ja valtakunnallisten työpajojen sarjana. Työpajoihin kutsutaan edellä mainittujen intensiivisessä kehittämisessä mukana olevien yritysten lisäksi myös muita yrityksiä, jotka näin voivat hieman kevyemmällä osallistumisella päästä mukaan kehittämistyöhön ja saada siihen asiantuntija-apua sekä voimaa vertais- ja asiantuntijaverkostolta.

4.1 Yrityskohtainen kehittäminen

DIDIVE-hankkeen Etelä-Pohjanmaan yrityksissä toteutettu dialoginen kehittäminen menetelmä perustuu ”Keskustellen työkuuntoon” -toimintamalliin (Loppela 2004). Kyseinen malli on kehitetty monitieteisessä väitöstutkimuksessa vuonna 2004 ja sitä on sen jälkeen toteutettu, arvioitu ja edelleen kehitetty useissa yrityksissä eri toimialoilla sekä julkisella sektorilla. Mallista ja sillä aikaansaaduista kehittämisen tuloksista on kirjoitettu useita artikkeleita ja mallia on esitelty myös useissa konferensseissa ja seminaareissa. SeAMKissa mallia on toteutettu erilaisissa projekteissa jo reilun 10 vuoden ajan.

”Keskustellen työkuuntoon” -toimintamallissa pyritään samanaikaiseen työyhteisön ja työn kehittämiseen sekä työntekijöiden työhyvinvoinnin tukemiseen. Keskeisiä teoreettisia taustakäsitteitä ovat dialogisuus ja reflektiivisyys oppimisessa ja työyhteisön kehittämisessä, organisaationaalinen oppiminen, demokraattinen dialogi, työhyvinvointi ja työmotivaatio. Dialogisuutta harjoitellaan käytännön kehittämistyön yhteydessä. Keskeisinä kehittämistyössä huomioitavina dialogisuuden periaatteina korostetaan suoraa, rehellistä puhetta, avoimuutta, kuuntelemisen merkitystä, toisten mielipiteiden ja näkemysten kunnioittamista ja oman käsityksen pidättämistä, ns. suunnan vaihtamisen mahdollisuutta sekä yhteistä sopimista. (Ks. myös Isaacs 1999; Syvänen ym. 2015.)

”Keskustellen työkuuntoon” -toimintamallin mukainen kehittäminen toteutuu ns. tutkimusavusteisena kehittämistoimintana, jonka taustalla on toiminta- ja arviointitutkimuksen periaatteita. Toimintatutkimus voi parhaimmillaan saattaa työpaikan rutiinit uuteen valoon. Toimintatutkimuksen päämääränä pidetään muutosta kohti parempaa, mutta siten, että tavoiteltavana tuloksena ei ole välttämättä uusi ja pysyvä käytäntö, vaan aikaisempaa parempi käytäntö, joka sekin

on usein tilapäinen, kunnes kehitetään vielä parempi tapa toimia. Prosessien arviointi kohdistuu niin ikään ennen kaikkea kehittämistyön laatuun ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Kehittämistyössä on tärkeää muistaa yhtenä tulokseksi myös yhteisen oppimisen ja ongelmien ratkaisutaitojen kehittyminen. Niitä taitoja tarvitaan yhä enemmän tämän päivän ja tulevaisuuden yhä nopeammin muuttuvassa työelämässä. (Loppela 2004; Syvänen ym.2015.)

Työyhteisöön liittyviä tekijöitä ja työhyvinvointia tarkastellaan mallissa kontekstisidonnaisena asiana ja niitä arvioidaan sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti, koska ne "todentuvat" ennen kaikkea työyhteisössä ja työssä vuorovaikutuksessa toisten työntekijöiden ja ympäristön kanssa. Yhteisen näkemyksen luomiseen osallistuvat kaikki työntekijät, perinteisesti ilmaistuna esimiehet ja alaiset yhdessä. Myös asiakkaiden ja verkostojen näkemykset tulee ottaa huomioon kehittämisessä. Työyhteisön toimivuuteen ja työhyvinvointiin vaikuttavat tekijät jaetaan kolmeen pääluokkaan, joita ovat: 1) työolot ja työpaikan terveydelliset tekijät, 2) työyhteisö ja työilmapiiri sekä 3) työntekijän voimavarat. (Loppela 2004.)

Työntekijät ja esimies käyvät läpi arviointilomakkeen, minkä kautta nostetaan esille sekä positiivisia asioita, ns. voimavaratekijöitä että negatiivisemmiksi koettuja, kehittämistä vaativia asioita työyhteisöstä. Esille nostettuja tekijöitä tarkastellaan aina samanaikaisesti kolmesta eri näkökulmasta: työntekijöiden itsensä näkökulmasta, työnantajan näkökulmasta sekä asiakkaiden (käyttäjien) näkökulmasta.

Yhteisesti keskustellen tehdyn alkukartoituksen jälkeen laaditaan yhdessä dialogisesti kehittämistavoitteita ja konkreettisia toimenpiteitä eli keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Samalla nimetään ja kirjataan vastuuhenkilöt ja aikataulu sekä laaditaan arviointisuunnitelma kunkin tavoitteen kohdalla. Seuraavassa kehittämispalaverissa arvioidaan reflektiivisesti tavoitteen saavuttamista, sen hetken tilannetta, laaditaan tarvittaessa jatkotavoitteita tai konkretisoidaan tai muutetaan keinoja tavoitteen saavuttamiseksi tarpeen mukaan. Toimintamallin jokaisessa vaiheessa korostuu myös asioiden systemaattinen kirjaaminen, minkä tukena käytetään valmiita lomakkeita.

Edellä kuvatun kaltainen kehittäminen on tehty rittäjille mahdollisimman helppoksi. Asiantuntijat menevät rittäjien luokse heille sopivina ajankohtina, yleensä noin kahden tunnin pituiseen kehittämispalaveriin. Asiantuntijat mahdollistavat ja tukevat kehittämiskohteiden esille nostamisessa sekä kehittämiskokeilujen ja ratkaisuyritysten löytämisessä. Asiat kirjataan systemaattisesti ylös jokaisessa tapaamisessa, jolloin kehittämistoiminnan arviointi mahdollistuu niin ikään systemaattisesti palaamalla seuraavalla kerralla edellisen kerran asioihin. Sen jälkeen nostetaan esille uusi kehittämiskohde tai -kohteita ja/tai laaditaan jatkotavoite

ja uudet keinot edelliselle kehittämistavoitteelle. Näin kehittäminen tapahtuu yrittäjien lähtökohdista ja tarpeista, mutta he saavat kehittämisen asiantuntijaavun ja systemaattisen menetelmän/jatkuvan parantamisen toimintamallin kehittämistoiminnan tueksi.

4.2 Alueelliset ja valtakunnalliset työpajat

DIDIVE-hankkeessa saatuja hyviä käytäntöjä levitetään Etelä-Pohjanmaan sisällä pilottiyritysten ulkopuolelle alueellisissa kaikille avoimissa työpajoissa, joita järjestetään neljä kappaletta. Nyt nämä pajat ovat puolella välissä, joten kaksi alueellista työpajaa on vielä tulossa syksyn 2018 aikana. Maaseutuyrittäjien kohdalla voidaan jo todeta, että työpajamallinen kehittäminen on heidän kohderyhmässään vaikeaa, sillä heidän on todella vaikea päästä irrottautumaan arjestaan kyseisiin tilaisuuksiin ja kävijämäärät jäävät siten pieniksi. Vaikuttavuus yli aluerajojen tapahtuu hankkeen osatoteuttajien kautta, hankkeen kahdessa valtakunnallisessa työpajassa sekä hankkeen verkkosivujen (www.didivestite.blogspot.com) myötä.

Aiheina työpajoissa on ollut ja/tai tulee olemaan mm. vertaistuki ja verkostoituminen, omatoiminen terveyden, toimintakyvyn ja hyvinvoinnin ylläpito ja edistäminen, dialoginen kehittäminen ja johtaminen sekä maaseutuyrittäjä digitalisoituvassa hyvinvointiyhteiskunnassa.

4.3 Ohjausryhmässä laaja-alaista asiantuntemusta

Hankkeen ohjausryhmässä on laaja asiantuntijajoukko hankeorganisaatioista, ELY-keskuksesta, Melasta, ProAgriasta, Työterveyslaitokselta sekä Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksiköstä. Lisäksi ohjausryhmään kuuluu yksi maaseutuyrittäjä jokaiselta hankealueelta eli yhteensä kolme yrittäjää. Näin varmistetaan tiedon ja tuentarpeen leviäminen molemminpuolisesti yritysten, asiantuntijaorganisaatioiden sekä rahoituksen mahdollistajien ja palvelujentarjoajien välillä.

4.4 Hankkeen alustavia tuloksia

DIDIVE-hankkeen tavoitteena on, että sen päättyessä maatalousyrittäjillä on enemmän tietoa oman työhyvinvoinnin ylläpitämisen mahdollisuuksista, terveyden ja toimintakyvyn edistämisestä sekä yrityksen tuloksellisuutta lisäävistä tekijöistä. Tavoitteena on, että maatalousyrittäjien omaehtoinen työhyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on lisääntynyt ja heillä on uusia keinoja niiden tukemiseen. Myös yhteisöllisyys, dialogisuus ja verkostoituminen ovat kehittyneet. Yrittäjät saavat tukea toiminnalleen myös yhdessä luodun digitaalisen oppimis- ja vertaisverkoston kautta, mikä jää elämään myös hankkeen päättymisen jälkeen.

Pilottiyritysten alkukartoituksessa ilmeni, että maaseutuyrittäjät ovat työhönsä sitoutuneita ja suhtautuvat myönteisesti yrityksensä tulevaisuuteen. Yrittäjät arvostavat työn vapautta, mutta toisaalta monet kokevat, että töiden organisointia olisi parannettava. Yrittäjien työhön kuuluu, että työtä ja vapaa-aikaa on vaikea erottaa. Moni hankkeen yrittäjistä ei kaipaakaan niitä erilleen toisistaan. Työn kuormittavuus ja pitkät työpäivät nähdään pitkälti elämäntapana, joiden kanssa on vaan opittava selviämään. Toisaalta lomapäivien vähyys alkaa kuormittaa ajan kanssa ja etenkin iän myötä. Yhdeksi varsin yleiseksi kehittämiskohteeksi yrityksissä nousikin yrittäjien työstä palautumisen tehostaminen. Hankkeessa yrittäjät ovat pohtineet itselle sopivia palautumiskeinoja, joille on etsitty aikaa arjessa.

Koneet ja automaatio ovat vähentäneet kaikenlaisen työn fyysistä kuormittavuutta, mutta edelleenkin maaseudun elämäntapaan kuuluu paljon hyötyliikuntaa ja ulkoilua. Monet maaseutuyrittäjät tunnistavat luonnon palauttavan vaikutuksen. Suurimmalla osalla yrittäjistä päiviin sisältyi myös paljon kevyttä liikuntaa vastaavaa fyysistä kuormitusta. Sekä alkukartoituskyselyn että objektiivisempien digitaalisten mittausten perusteella etenkin maatiloilla työ on myös fyysisesti raskasta. Toisaalta digitaalisten mittausten mukaan maaseutuyrittäjien arkeen mahtuu sekä paljon istumista, että paljon reippaampaa aktiivisuutta ja liikuntaa. Aktiivisuusmittausten perusteella maaseutuyrittäjien keskimääräinen istuminen ja aktiivisuus jakaantuvat tasaisesti pitkän päivää. Tuloksista ei siis ollut tunnistettavissa hetkiä, jolloin istumista olisi ollut erityisen paljon tai liikuntaa erityisen vähän. Menoa on tasaisesti ympäri päivän.

Hankkeen kyselyn tulosten perusteella maaseutuyrittäjien työkykyä laskee pääsääntöisesti henkinen kuormitus. Kuormaa lisää stressi työmäärästä, rahahuolet sekä ympäröivän yhteiskunnan negatiivinen suhtautuminen maatalouteen. Hankkeen alkukartoituskyselystä selvisi myös, että maaseutuyrittäjät kokevat erittäin tärkeäksi verkostoitumisen muiden yrittäjien kanssa. Aidon vertaistuen saaminen muilta maaseutuyrittäjiltä ei ole kuitenkaan sitovan työn ja pitkien välimatkojen vuoksi aina helppoa. Tämä on yksi asia, jota hankkeessa edistetään.

Digitaalisten hyvinvointi- ja terveysteknologisten mittausten mukaan maaseutuyrittäjien päivät olivat yleisesti kuormittavia/stressaavia eikä työpäiviin sisältynyt juurikaan palauttavia hetkiä. Mittausten mukaan maaseutuyrittäjillä on hyvin vähän varsinaisia uniongelmiä (vaikeus nukahtaa, pätkittäinen uni, liian aikainen herääminen). Haasteet liittyvätkin usein siihen, että kuormitukseen nähden unen määrä ei ole riittävä ja näin niin digitaalisten mittausten mukaan kuin yrittäjien oman tuntemuksenkin mukaan palautuminen ei usein ole tasapainossa. Isot investoinnit ja tehostamisen vaatimukset tarkoittavat, että maaseutuyrittäjien päivät ovat pidentyneet. Aika itselle, perheelle, harrastuksille otetaankin usein

yöunista. Maaseudulla näyttäisi elävän edelleen vahva työntekemisen kulttuuri. Jos aamulla voisikin nukkua pidempään, tätä ei ehkä osata tehdä.

Toisaalta vaikka osa yrittäjistä nukkuukin pitkiä yöunia, jäi palautuminen silti yöunen aikana useilla alle suositusten. Palautumisen alkaminen alkuyöstä usein viivästyi ja selkeimmät palautumispätkät ajoittuivat aamuyön tunteihin. Unen laadullisiakin ongelmia oli joillakin. Nämä olivat osin samanlaisia kuin millä tahansa suomalaiselle viiteryhmillä (kohtuullinenkin alkoholin käytön unen laatua heikentävä vaikutus, ikääntymisen tuoma normaali kehitys, stressitilanteiden vaikutus). Selvästi maaseutuyrittäjille ominaisia piirteitä, jotka aiheuttivat nukahtamisvaikeuksia tai heikensivät unen laatua, nousi esille muutama. Yrittäjien keskuudessa yleinen tapa oli hoidella paperi- ja tietokonetyöt illalla normaalin työpäivän jälkeen. Tietokoneen sininen valo ja iltatyöskentely usein hankalienkin asioiden parissa eivät luonnollisestikaan helpota unensaantia ja voivat vaikuttaa nimenomaan siihen, että unenaikaisen palautumisen alkaminen viivästyy. Yleisesti kofeiinin käyttöä iltaisin jo varotaan, mutta maaseudulla näyttää edelleen olevan suosittua juoda yhteiset iltakahvit perheen tai vieraiden kesken.

5 LOPUKSI

DIDIVE-hankkeen maaseutuyritysten kehittämistyö on vielä osittain kesken mutta alustavien tulosten välittäminen sidosryhmille on jo alkanut. Maaseutuyrityksillä ja niiden hyvinvoinnilla on keskeinen merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen vuoksi niiden kehittämiseen pitää panostaa. Mikäli saamme muutaman huonon satovuoden vuosien 2017 ja 2018 jälkeenkin, voi seurauksena olla laajempia ja vakavia yhteiskunnallisia seurausvaikutuksia vanhan sanonnan mukaan: "Kun ruoka loppuu, niin siitä alkaa vallankumous". Sään ohella yrittäjien jaksaminen uhkaa ruoantuotantoa.

Kirjoittajat kiittävät Hämeen ELY-keskusta, ESR-rahoitusta, Satakunnan ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakouluja sekä mukana olleita yrityksiä DIDIVE-hankkeen toteutuksesta.

LÄHTEET

Esala, J., Kyrölähti, E., Keski-Hirvi, A., Kuoppala, J., Loppela K., Lähdesmäki, L. & Lauhanen R. 2013. Maatalousyrittäjien työssä jaksaminen ja pidempään työssä jatkaminen. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Julkaisematon hankeraportti.

Häyhä, K. 2015. Maataloustyön aiheuttamat tuki- ja liikuntaelinongelmat ja niiden ennaltaehkäisy. [Verkkojulkaisu]. Saimaan ammattikorkeakoulu. Fysioterapian koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 1.10.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201504124222>

Isaacs, W. 1999. Dialogue: The art of thinking together. New York: Crown Business.

Kinnunen, N. 2018. Ruoka aiempaa tärkeämpi osa festivaalikokemusta. Maaseudun Tulevaisuus 20.8.2018, 3.

Konttinen, T. 2018. Palkansaajajärjestöt asettuvat maatalouden kriisipaketin taakse. Maaseudun Tulevaisuus 20.8.2018, 3.

Loppela, K. 2004. Ihminen ja työ - keskustellen työkuuntoon: Työyhteisön kehittäminen työkykyä ylläpitävän toiminnan viitekehyksessä. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1003. Väitösk. [Viitattu 1.10.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5949-0>

Mela. 2015. Maatalousyrittäjien työhyvinvointiohjelman tiivistelmä. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 29.8.2018]. Saatavana: https://www.mela.fi/sites/default/files/tiedostot/tyohyvinvointi/tyohyvinvointiohjelma_2015.pdf

Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) 2015. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2015. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Luonnonvarakeskus. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 25/2015. [Viitattu 1.10.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-026-9>

Niemi, J. & Väre, M. (toim.) 2017. Suomen maa- ja elintarviketalous 2016/2017. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Luonnonvarakeskus. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 17/2017. [Viitattu 1.10.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-379-6>

Ryhänen, M. & Laitila, E. 2014. Yhteistyö ja verkostosuhteet: Strateginen tarkastelu maidontuotantoon sovellettuna. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 19. [Viitattu 23.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5863-87-1>

Syvänen, S., Tikkamäki, K., Loppela, K., Tappura, S., Kasvio, A. & Toikko, T. 2015. Dialoginen johtaminen: Avain tuloksellisuuteen, työelämän laatuun ja innovatiivisuuteen. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampere University Press. [Viitattu 1.1.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9985-2>

GREEN CARE -TOIMINNAN JA -OSAAMISEN KEHITTÄMINEN ETELÄ-POHJANMAALLA

Anu Aalto, YTM, lehtori
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sanna Jyllilä, restonomi (AMK), projektipäällikkö
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Laila Matikainen, insinööri (AMK), hankekoordinaattori
SeAMK Ruoka

Soila Mäntymaa, agrologi (AMK), projektipäällikkö
SeAMK Ruoka

1 JOHDANTOA

Green Care -palveluissa luontoa hyödynnetään tavoitteellisesti ihmisten hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja edistämiseksi. Ala on kehittynyt vuosisatojen kuluessa ympäri maailmaa saaduista havainnoista luonnon hyvää tekevästä vaikutuksesta, ja on herättänyt laajaa kiinnostusta yhä enenevässä määrin myös Suomessa. Green Care -toiminnan edellyttämiin osaamistarpeisiin on pyritty vastaamaan sekä valtakunnallisessa Green Care -koulutusmalli korkea-asteelle -kehittämishankkeessa (2015–2018, ESR) että alueellisessa Green Care tunnetuksi Etelä-Pohjanmaalla -hankkeessa (2016–2018, Maaseuturahasto). Artikkelin tavoitteena on kuvata Green Care -toiminnan kehittämistä Etelä-Pohjanmaalla ja toiminnan tarjoamia mahdollisuuksia eri aloille sekä koulutusmallin merkitystä Green Care -toimijoiden osaamisen edistämässä.

Etelä-Pohjanmaan Green Care -strategiassa (Aalto, Matilainen & Suomela 2014, 14) Green Care -toiminnan kehittyminen on nähty osaltaan ratkaisumahdollisuutena yhteen Etelä-Pohjanmaan maakunnan merkittävimmistä lähitulevaisuuden haasteista: väestön ikääntyminen ja sen vaatimat palvelut, laaja-alainen ihmisen hyvinvoinnin turvaaminen, työttömyyden hoitaminen, maaseutu- ja reuna-alueiden elinvoimaisuuden turvaaminen, sekä tulevaisuuden visiona hyvinvoinnin edistäminen. Green Care -toiminnan tunnetuksi tekemisen, yritystoiminnan tukemisen ja alan koulutuksen avulla palveluita saadaan tarjolle enemmän ja

saavutettavuus paranee. Näin luonnon hyvinvointivaikutuksia hyödyntämällä pystytään tukemaan maakunnan tavoitteita ja hyvinvointia alueella.

Green Care -koulutusmallin kehittämishankkeen myötä Seinäjoen ammatti-korkeakoulu on mukana Green Care -korkeakoulutuksen kehittämistä varten perustetussa valtakunnallisessa verkostossa. Verkosto ylläpitää koulutuksen ajantasaisuutta ja sen jäsenet tarjoavat valtakunnallisesti yhteneväistä Green Care -korkeakoulutusta. Tulevaisuudessa ala kehittyy ja hakee uusia toiminnan muotoja, jotka sopivat toimijoiden konsepteihin.

Green Care tunnetuksi Etelä-Pohjanmaalla! -hanke on toiminut koulutushankkeen rinnalla ja on keskittynyt lisäämään Green Care -toiminnan tunnettuutta alueella ja edistämään alan yritystoimintaa. Artikkelissa kuvataan myös hankkeessa toteutettua kehittämisalustatyöskentelyä ja siinä tehtyjä käytännön demonstraatioita yhteistyössä alueen yksityisten ja julkisten organisaatioiden kanssa. Demonstraatioissa on kokeiltu todellisten asiakkaiden kanssa, miten uusien Green Care -yrittäjien palvelukonseptit toimivat käytännössä ja samalla on saatu arvokasta tietoa toiminnan kehittämiseksi ja tunnettuuden lisäämiseksi.

Green Care koulutusmalli -hanketta ja Green Care tunnetuksi Etelä-Pohjanmaalla -hanketta yhdistää myös osittain yhteinen kohderyhmä. Koulutushankkeessa opiskelleista osa on lähtenyt kehittämään yritystoimintaansa ja palvelukonseptejaan Green Care tunnetuksi -hankkeen puitteissa. Näin kahden samanaikaisesti toteutetun hankkeen avulla on voitu tarjota sekä alan koulutusta, että yritystoiminnan kehittämistä. Kokemusten kautta saadaan kehitysideoita sekä koulutukseen että alueen Green Care -toiminnan edistämiseen.

2 GREEN CARE -OSAAMISEN KEHITTÄMINEN

2.1 Luontohoiva ja luontovoima

Suomessa Green Care -termin suomenkielisinä vastineina käytetään luontohoiva- ja luontovoima -käsitteitä. Luontohoivan palvelut tuotetaan sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön alaisuudessa ja palveluntarjoajalta vaaditaan sosiaali- ja terveysalan koulutus. Luonto- ja eläinavusteisia menetelmiä voidaan käyttää esimerkiksi kuntoutuksen ja terapian sekä sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen tarpeisiin sekä hoivalaitosten asiakkaiden elämänlaadun parantamiseen. Luontohoivapalveluiden ostajana on usein julkinen taho. Luontovoima-palvelu on terveyttä ja hyvinvointia ylläpitävää ja edistävää toimintaa, eikä palvelun tuottajalla

ole sosiaali- ja terveysalan koulutusvaatimuksia. Luontovoimapalveluiden asiakkaat ovat usein yksityisiä henkilöitä tai yrityksiä. Luontoelämyksiin pohjautuvilla hyvinvointi- ja virkistystoimintapalveluilla voidaan esimerkiksi tukea työhyvinvointia ja työssä jaksamista, auttaa ikäihmisten toimintakyvyn ylläpitämisessä tai hyödyntää kasvatusstyössä sosiaalisten taitojen kehittämisessä ja luontosuhteen syventämisessä. Luontolähtöisiä toimintamuotoja soveltavia palveluita voidaan käyttää monilla eri toimialoilla. Yhteistä molemmissa käsitteissä on luontoelementtien tavoitteellinen ja suunnitelmallinen hyödyntäminen valituilla menetelmillä. (Green Care Finland 2018.) Green Care -palvelut tarjoavatkin uusia toimeentulomahdollisuuksia esimerkiksi maataloille tai matkailutoimialan yrityksille.

2.2 Koulutuksen kehittäminen

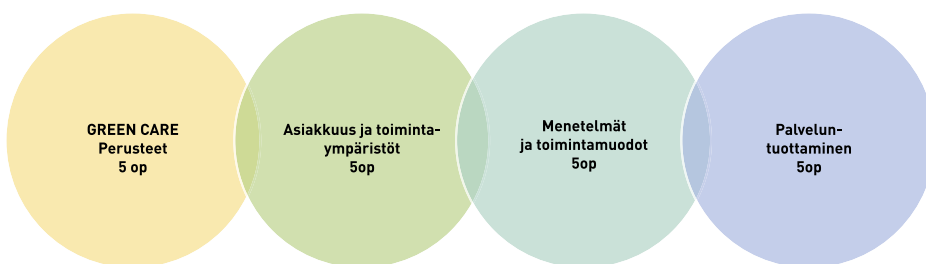
Green Care on Suomessa verrattain uusi ala, ja koulutusta ovat järjestäneet itsenäisesti hyvin monet tahot. Tämän vuoksi yhtenäistä Green Care -toimintaa koskevaa koulutusta ei ole ollut. Kaikki luontoon liittyvä toiminta ei välttämättä täytä Green Care -toiminnan määritelmiä, ja alan mahdollisuuksia tulee ymmärtää vastuullisesti suhteessa omaan osaamiseen. Seinäjoen ammattikorkeakoulu on ollut mukana kehittämässä Green Care -korkea-asteen pilottikoulutusta yhdessä kuuden muun korkeakoulun kanssa. Koulutusta ovat valmistelleet Centria, Jyväskylän, Kajaanin, Lapin, Satakunnan ja Seinäjoen ammattikorkeakoulut sekä Helsingin yliopisto yhteistyössä alan muiden sidosryhmien kanssa. Koulutuksella on pyritty vastaamaan alaa koskevan tiedon yhtenäistämisen haasteeseen sekä Green Care -toiminnan käynnistämisen edistämiseen ja edelleen kehittämiseen. Koulutuksen kehittäminen rahoitettiin Euroopan Sosiaalirahaston kautta.

Koulutusta pilotoitiin samanaikaisesti ympäri Suomea seitsemällä paikkakunnalla siten, että jokaisessa oli oma opiskelijaryhmänsä. Seinäjoella mukana pilottiopinnoissa aloitti parikymmentä opiskelijaa eri puolilta Etelä-Pohjanmaan maakuntaa. Tarjolla oli 30 opintopisteen perusopinnot, sekä 10 opintopisteen erikoistumisjakso, joista muodostui 6 opintojakson pilotti. Kaikista jaksoista kerättiin palautetta opiskelijoilta, ja saatiin näin hyödyllistä tietoa kehittämistyötä varten. Pilottiin osallistuneiden opiskelijoiden taustat olivat vaihtelevia. Osa suunnitteli oman yritystoiminnan käynnistämistä, ja osa halusi puhtaasti lisää osaamista oman ammattinsa tueksi. Yhteistä kaikille oli kuitenkin oma aikaisempi ammatti, johon he Green Care -toimintatapaa sovelsivat.

2.3 Toteutunut koulutusmalli

Green Care -korkeakoulutuksessa opiskellaan Green Care -toimintatapaa käytännön ja tieteellis-teoreettisista näkökulmista. Jotta tieto ja oppi muuttuvat

osaamiseksi, se sovelletaan omiin valmiuksiin, ammatillisuuteen ja asiakastarpeisiin. Osaamista kehittävät harjoitteet, käytännön esimerkit, kokemukset ja keskustelut. Koulutus painottuu omatoimiseen verkkopainotteiseen opiskeluun ja erikseen järjestettyihin lähipäiviin. Koulutuksen käyneet omaksuvat Green Care -toimintatavan yhteiset peruseriaatteet ja -edellytykset osaksi toimintaansa. Jatkossa toteutettava koulutus on 20 opintopistettä, joka jakaantuu neljään viiden opintopisteen jaksoon: Perusteet, Asiakkuudet ja toimintaympäristöt, Menetelmät ja toimintamuodot sekä Palveluiden tuottaminen (Kuvio 1). Korkeakoulutus on suunnattu muun muassa Green Care -alan asiantuntijoille, palvelujen tuottajille ja työntekijöille, opettajille, ohjaajille, kouluttajille, neuvojille sekä näihin tehtäviin tähtääville henkilöille ja korkeakoulutuksessa oleville tuleville ammattilaisille.

Kuvio 1. Green Care -korkeakoulutuksen 20 opintopisteen kokonaisuus.

2.4 Green Care -koulutus yli yksikkörajojen

Luotua Green Care -koulutusmallia pyritään tarjoamaan laajasti eri alojen opiskelijoille ja erilaisille toimijoille luoden uudenlaisia toimintaedellytyksiä ja osaamista maakuntaan. Green Care -koulutusta jatketaan hankkeen päätyttyä mukana olleissa ammattikorkeakouluissa, ja mukaan verkostoon ovat tervetulleita myös muut korkeakoulut, jotka eivät ole osallistuneet kehityshankkeen toimintaan. SeAMKissa koulutus on tarkoitus toteuttaa yli yksikkörajojen, niin toteuttajien kuin opiskelijoidenkin osalta. Esimerkiksi Perusteet-opintojakso toteutetaan Sosiaali- ja terveysalan yksikössä, Menetelmät ja toimintamuodot Ruoka-yksikössä ja Palvelun tuottaminen Liiketoiminta ja kulttuuri -yksikössä. Opinnot tulevat vapaasti valittavina tarjolle sekä tutkinto-opiskelijoille että osaamistaan täydentäville avoimen AMK:n tarjontaan. Green Care opinnoilla voi täydentää omaa osaamistaan monilla eri aloilla, esimerkiksi osana agrologin, tradenomin tai sosionomin opintoja. Koulutuksen tarkoituksena on tuoda lisäosaamista opiskelijoiden omaan ammatilliseen pohjaan, ja sen myötä myös lisää ansaitsemismahdollisuuksia yritysten ja muiden organisaatioiden toimintaan.

3 GREEN CARE -TOIMINTAA ETELÄ-POHJANMAALLA

3.1 Tunnettuuden lisääminen ja toiminnan kehittäminen keskiössä

Green Care tunnetuksi! -hankkeen tavoitteena on edistää Green Care -toimintaa ja sen toimintaedellytyksiä Etelä-Pohjanmaalla. Hankkeen käytännön toimenpiteet jakautuivat kolmeen painopistealueeseen: 1) tiedotus ja tunnettuuden lisääminen, 2) palvelukonseptien kehittämisen tukeminen ja 3) verkostojen luominen ja kehittäminen. Hankkeen yhtenä kohderyhmänä olivat Green Care -yrittäjyydestä kiinnostuneet toimijat. Hanke toteutettiin yhteistyössä Ruralia-instituutin, Seinäjoen ammattikorkeakoulun ja Sedu Aikuiskoulutuksen kesken. SeAMK vastasi hankkeen toteutuksessa palvelukonseptien kehittämiseen liittyvän kehittämisalustatyön koordinoinnista.

3.2 Kehittämisalustatyöskentely palvelukonseptien kehittämisessä

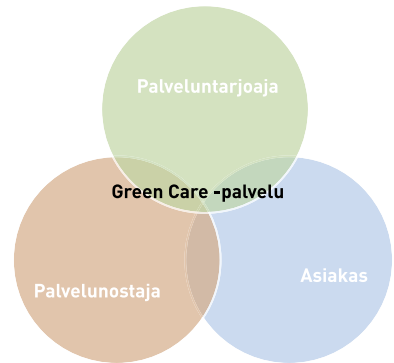
Hankkeen kehittämisalustatyöhön alustaviksi teemoiksi oli valittu aiemman alueellisen strategiatyön pohjalta esiin nousseet teemat: maatilat hyvinvoinnin edistämässä, sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityön asiakkaille, työ- ja hyvinvointiryhmät sekä koulu- ja erityisopiskelijaryhmät. SeAMK vastasi sekä maatilaympäristössä tapahtuvasta, että sosiaalisen kuntoutuksen teemoista. Seuraavissa luvuissa esitellään näiden palvelukonseptien kehittämistyötä ja niiden pohjalta toteutettujen demonstraatioiden kokemuksia. Sote-uudistus sisältää vielä paljon epävarmuustekijöitä, mutta sen mukanaan tuoma asiakkaan valinnanvapaus luo toimijoille myös uusia mahdollisuuksia, joissa luontolähtöisille terveys- ja hyvinvointipalveluille voi olla kysyntää. Tavoitteena oli auttaa toimijoita valmistautumaan tulevaan muutokseen siten, että palveluita olisi valmiina siinä vaiheessa, kun valinnanvapaus on voimassa.

Kehittämisalustojen tarkoituksena oli tarjota tukea Green Care -toiminnan ideointiin ja ideoiden eteenpäin viemiseen sekä auttaa toimijoita verkostoitumaan. Tavoitteena oli löytää Green Care -yrittäjyydestä ja -palveluiden tuottamisesta kiinnostuneita, jotka halusivat jalostaa omaa ideaansa tai jotka vasta pohtivat, millaista palvelua voisivat tuottaa. Kehittämisalustatyöskentely tapahtui neljän työpajan sarjana (Kuvio 2), jotka etenivät palveluaihioiden tunnistamisen ja ideoinnin kautta palvelun liiketoiminnallistamiseen. Sen jälkeen palvelusta laadittiin myyntipuhe, jolla palvelua voi esitellä mahdollisille ostajapuolen edustajille. Viimeisessä työ-

pajassa keskityttiin palveluntarjoajan ja ostajan kohtaamiseen. Liiketoiminnalliset lähtökohdat olivat työpajatyöskentelyn punaisena lankana työpajasarjan kaikissa vaiheissa. Työpajasarjaan osallistui lähes 30 toimijaa, joista noin kymmenen osallistui vähintään kolmeen työpajaan. Työpajasarjan päätteeksi mukana olleet toimijat saivat ilmaista halukkuutensa osallistua palvelun demonstraatioon, joka toteutettiin yhteistyössä yksityisten ja julkisten organisaatioiden kanssa.

Palvelukonseptin kehittäminen

1. Työpaja 11/2016:
Palveluaihioiden tunnistaminen ja ideoiminen
2. Työpaja 1/2017:
Palveluiden liiketoiminnallistaminen
3. Työpaja 3/2017:
Palveluiden esittely asiantuntijaryhmälle
4. Työpaja 4/2017
Palveluntarjoajien ja ostajien kohtaaminen

Kuvio 2. Palvelukonseptien kehittäminen työpajasarjan avulla.

3.3 Demonstraatiot

Toteuttamiskelpoisimmat palvelukonseptit valittiin demonstroitaviksi oikeiden asiakkaiden kanssa kyseisen palvelun kohderyhmälle. Kokeiluja toteutettiin neljän eri toimijan kanssa. Näistä saatujen kokemusten avulla palvelun sisältöä ja palveluprosessia hiottiin saadun palautteen perusteella entistä enemmän asiakkaan tarpeita vastaaviksi ja palveluita tarjoava yrittäjä tai Green Care -yrittäjyyttä suunnitteleva sai arvokasta kokemusta palvelun toteuttamisessa. Molemmat tässä esitellyt demonstraatiot olivat maatilaympäristössä tapahtuvia luontohoivapalveluita, joiden kohderyhmänä olivat kehitysvammaiset ja sosiaalisen kuntoutuksen aikuissosiaalityön asiakkaat.

3.3.1 Kosolan tilan päivätoiminta

Maatiloilla tapahtuvaa päivätoimintaa kokeiltiin Kosolan tilalla Ylihärmässä. Tila on toimiva, moderni lypsykarjatila, jonka yhteyteen oli jo pidempään suunniteltu luontolähtöisten palveluiden kehittämistä. Tilalta on työskennelty tilan ulkopuolella sosionomina kehitysvammaisten parissa, joten luontohoiva-palveluiden tarjoamiseen vaadittava sosiaali- ja terveysalan koulutusvaatimus täyttyy. Samaan aikaan Green Care tunnetuksi -hankkeen kehittämisalustatyöskentelyn kanssa tilalta suoritettiin myös Green Care -koulutusmallin kehittämishankkeen pilottikoulutus.

Kosolan tilan päivätoiminta-palvelun kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset asiakkaat. Palvelu on ensisijaisesti suunnattu sellaisille henkilöille, jotka pystyvät omatoimisesti liikkumaan ja jotka viihtyvät maatilaympäristössä ja eläinten parissa. Demonstraatiopäivien onnistuneen toteuttamisen varmisti Kauhavalla toimivan Fransunpuiston asumisyksikön ohjaajien ja kuntayhtymä Kaksineuvoisen ennakkoluuloton suhtautuminen uuteen asiaan. Demonstraatioon osallistui viisi asumisyksikön asukasta, joista yksi liikkui pyörätuolilla. Asiakkaiden mukana oli jokaisella kerralla kaksi ohjaajaa sekä pyörätuolilla liikkuvan henkilökohtainen avustaja.

Demonstraatiopäiviä toteutettiin kerran viikossa kolmen viikon aikana siten, että asukkaat saapuivat taksikyödyllä tilalle klo 10 ja päivä päättyi klo 15. Päivätoimintapäivän rakenne oli sama, mutta jokaisella kerralla maatilalla tehtävät työt hieman vaihtelivat. Päivän ohjelmaan sisältyi aamukahvien juominen ja päivän ohjelman läpikäyminen, suojavaatteiden pukeminen, eläinten hoitaminen ja tilan muut kevyet työt, lounas sekä tutustumista lähiympäristöön.

Asiakkaat kokivat toiminnan mielekkääksi ja tulivat erittäin mielellään jokaiseen kokeilupäivään. Mukana olleiden ohjaajien mukaan he nauttivat toiminnasta, joka näkyi tyytyväisyytenä ja puheliaisuutena vielä asumisyksikön arkeen palatessa. Päivätoiminnassa he myös rohkaistuivat tekemään asioita ja kokivat onnistumisen tunteita sekä iloa siitä, että saivat tehdä oikeita maatilan töitä.

3.3.2 Voimavaratila Toiskan päivätoiminta

Ilmajoella sijaitseva Voimavaratila Toiska on hyödyntänyt jo pidempään Green Care -toimintamalleja ja uutena osa-alueena ovat aloittamassa myös maatala-avusteista päivätoimintaa. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakasryhmälle toteutettu demonstraatio hevosavusteisesta päivätoiminnasta toteutettiin yhteistyössä SOSKU-hankkeen kanssa. Kokeiluasiakkaat pääsivät tekemään tallitöitä päivätoiminnasta vastaavan ohjaamina kuutena eri päivänä. Ohjaajalla on paitsi sosiaalialan koulutus myös kokemusta hevosten kanssa työskentelystä. Lisäksi tallin hevoset ovat erityisen taitavia huomioimaan ja vastaanottamaan ihmisten viestejä. Toiminta räätälöidään asiakkaan toimintakyky ja kuntoutustavoitteet huomioiden. Tallityötä tehdään kevennetysti, eikä asiakkailta odoteta aiempaa kokemusta hevosten parissa toimimisesta.

Kokeilussa asiakkaat tekivät erilaisia tallitöitä viemällä hevosia ulos tarhaan, siivoamalla karsinoita ja maneesia sekä ruokkimalla ja harjaamalla hevosia. Asiakkaat kokivat päivätoiminnassa mielekkääksi juuri hevosten kanssa toimimisen, mutta myös fyysisen työn ja ulkona olemisen. He kokivat toiminnan säännöllisyyden,

aamuhäämmiset, säännöllisten aikataulujen ja ruoka-aikojen auttaneen oman päivrytmin hallintaan ottamisessa.

3.4 Kokemukset

Luontohoivapalveluiden asiakkaille on luonteenomaista, että jokaisella on erityistarpeita. Demonstraatiot osoittivat, että luontohoiva -palveluissa asiakaslähtöisyyden huomioiminen on avainasemassa ja tuotettava palvelu on sopeutettava yksilöllisesti asiakkaan tarpeisiin. Molemmilla tiloilla kokeilu osoitti myös sen, että erityistarpeita omaavien asiakkaiden kerralla otettava määrä on rajallinen, sillä palveluntarjoajan on kyettävä takaamaan toiminnan turvallisuus kaikissa tilanteissa. Mikäli päivätoiminta-asiakkaila ei ole omia ohjaajia mukana, kerralla otettavien asiakkaiden määrä voi olla enimmillään 2–5 henkilöä palvelusta ja toimintaympäristöstä riippuen. Asiaksmäärän rajallisuus vaikuttaa myös palvelun hinnoitteluun, joka kokeiluiden perusteella on haasteellisin asia yrittäjän kannalta. Palveluun vaikuttaa useita eri tekijöitä kuten lainsäädäntö, mahdolliset kuljetukset, ruokailut ja vakuutukset. Taloudellisesti kannattavan toiminnan kannalta palveluiden hinta saattaa nousta korkeaksi, mikä voi julkisella ostajapuolella muodostua esteeksi. Green Care -palvelut ovat myös niin uusia, että vertailevaa tietoa hinnoittelun tueksi on vaikeaa löytää.

Luontohoiva-palveluiden ostajien tavoittaminen on yksi palvelujen kehittämisen haaste. Keskeinen asia yleensä palveluiden kehittämisessä on asiakaskunnan rajaaminen ja kohderyhmän tarkka määrittely. Green Care -palvelut eivät tee tästä poikkeusta. Kehittämisalustatyöskentelyssä ilmeni, että toimijoilla on vaikeaa rajata asiakasryhmä riittävän pieneksi. Selkeä ja melko tiukasti rajattu kohderyhmä kuitenkin helpottaa palvelun kehittämistä, mutta myös palvelun markkinoille lanseeraamista ja ostajien tavoittamista.

Kokeilujen yhteydessä myös verkostoitumisen merkitys tuli esiin. Palvelun rakentamisessa yhteistyökumppanien löytäminen auttaa tuomaan uutta sisältöä esimerkeissä kuvattuihin päivätoiminnan ohjelmiin. Kosolan tila tekee yhteistyötä esimerkiksi lähistöllä olevan ratsastustallin kanssa. Yhteisenä molemmissa demonstraatioissa oli, että asiakkaat kokivat luontolähtöisen toiminnan mielekkääksi. Osallistuminen oikeisiin tilan töihin koettiin tärkeäksi. Green Care -palveluiden yksi keskeinen osa on toiminnan jatkuvuus ja sille koettiin olevan tarvetta. Jo muutaman päivän kokeiluiden perusteella toiminnalla voidaan sanoa olevan positiivisia vaikutuksia, mutta todelliset vaikutukset voidaan todentaa vasta pidempään jatkuvalla toiminnalla.

4 GREEN CARE -TOIMINNAN KEHITTYMINEN ETELÄ-POHJANMAALLA

Green Care -toiminnan kehittämiseksi tehtiin strategia vuosille 2015–2020 aiemman Green Care -hankkeen toimesta (Green Care -toiminnasta hyvinvointia, terveyttä ja kasvua Etelä-Pohjanmaalle 2013–2014). Tavoitteita toiminnalle haettiin eri puolilla maakuntaa pidetyissä työpajoissa sekä strategialuonnokseen tulleiden kommenttien kautta. Keskeisiksi toimenpiteiksi asetettiin tunnettuuden lisääminen, osaamisen vahvistaminen, palvelutuotteiden ja -mallien kehittäminen sekä maaseutu ympäristön ja ruokaketjun hyödyntäminen. Strategian painopisteitä on arvioitu uudelleen ja pohdittu mahdollista tarvetta niiden uudelleenmuotoilulle kevään ja kesän 2018 aikana kerättyjen kommenttien kautta ja seurantakyselyn (Wallius 2018) kautta. Näkemyksiään strategian päivitykselle ovat tarjonneet sekä strategiatyöryhmä että Green Care -toiminnassa mukana olevat tai toimintaa suunnittelevat tahot. Tässä tarkastellaan keskeisten toimenpiteiden toteutumista viime vuosina.

4.1 Green Care -toiminnan tunnettuuden lisääminen

Strategiaa työstettäessä tuli vahvasti esiin tarve nimenomaan kokemusten ja tekemisen kautta välittyvän tiedon tärkeys tutkimustiedon rinnalla. Tutkimustietoa ja syvällisempää vaikuttavuuden arviointia ei ole juuri tehty, eikä meneillään olevissa hankkeissa ole ollut mahdollisuutta varsinaiselle tutkimukselle. Kuitenkin alueellista kokemustietoa Green Caresta on kerätty edellisessä luvussa kuvatun kehittämisalustatyöskentelyn kautta. Tehdyistä kokeiluista on kerätty palautetta asiakkailta ja muilta osallisilta. Syvällisempää arviointitietoa toiminnan vaikuttavuudesta kuitenkin yleisesti kaivataan yhä. Tämä on tullut esiin myös aloittelevien yrittäjien osalta. Sen uskotaan helpottavan palvelujen markkinointia. Green Caren nähdään olleen esillä mediassa ja tulleen sitäkin kautta yhä tutummaksi. Tunnettuuden lisääntymistä toivotaan tapahtuvan vielä erityisesti palvelujen ostajien keskuudessa, erityisesti toiminnan vaikuttavuuden näkökulmasta.

4.2 Green Care -osaamisen vahvistaminen

Osaamisen vahvistumista on tapahtunut erityisesti Green Care -korkeakoulutus-pilotin kautta. Ensimmäinen ryhmä valmistui syksyllä 2017. Koulutuspilotti mahdollisti alueella ensimmäistä kertaa korkeakoulutasoisen Green Care -koulutuksen tarjoamisen. Koulutuspilottissa on kiinnitetty huomiota eri osaamisalueisiin, kuten luonnon hyvinvointivaikutukset, ryhmien ohjaukseen liittyvä osaaminen sekä liiketaloudellinen osaaminen. Valmistunut opiskelijaryhmä toimii työtehtävissään eri puolilla maakuntaa.

Green Care -toiminnan sisällyttäminen osaksi tutkintokoulutuksia on työn alla. Tällä hetkellä Green Care tulee tutkintoon johtavissa koulutuksissa esiin yksittäisinä näkökulmina muiden opintojaksojen sisällä ja tehtyinä opinnäytteinä. Vuosina 2015-2016 tehtiin kuusi AMK-opinnäytetyötä green care -asiasanalla haettuna. Tavoitteena on saada Green Care -koulutusosio mahdolliseksi osaksi tutkintoon johtavia koulutuksia.

Jo neljättä kertaa toteutettu Yrittäjän Green Care -painotteinen ammattitutkinto on edelleen Etelä-Pohjanmaalla SEDU Aikuiskoulutuksen tarjonnassa. Parhailaan meneillään olevassa koulutuksessa on mahdollista lisäksi suorittaa erillinen Green Care -osuus ensimmäistä kertaa. Tässä osiossa on ollut mukana viisi opiskelijaa. Monimuotototeutus mahdollistaa tutkinnon suorittamisen eri puolilla Suomea. Osaaminen vahvistuu tätä kautta valtakunnallisellakin tasolla. Myös Järviseudun ammatti-instituutin (JAMI) luonnonvarakoulutuksessa on Green Care -osio, jonka voi suorittaa myös erillään muusta tutkinnosta.

Strategiassa yhtenä toimenpiteenä osaamisen vahvistamiseksi on mainittu mentorointijärjestelmän rakentaminen. Green Care tunnetuksi Etelä-Pohjanmaalla -hankkeen kehittämisalustoissa ja työpajoissa sekä vierailukohteissa on ollut kokeneempia yrittäjiä kertomassa omasta yritystoiminnastaan. Näissä tilaisuuksissa aloittelevien yrittäjien on ollut mahdollista saada vinkkejä kokeneemmilta yrittäjiltä.

4.3 Green Care -toimintakonseptien kehittäminen

Green Care tunnetuksi Etelä-Pohjanmaalla -hankkeessa on toteutettu eri teemaisia kehittämisalustoja Green Care toimintakonseptien kehittämiseksi. Kehittämälustatyöskentelyyn on osallistunut sekä jo yrittäjinä toimivia että sitä vasta suunnittelevia, joista toteuttamiskelpoisimmat (4) valittiin hankkeen tukemiin käytännön kokeiluihin. Tuetuissa demonstraatioissa kehitellyt toimintamallit olivat eri kohderyhmille toteutettavia: kehitysvammaisille, sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaille, työhyvinvointi- ja koululaisryhmille. Demonstraatioiden tarkoituksena ei ollut johtaa suoraan liiketoiminnan aloittamiseen, vaan tuottamaan toimijoille tietoa palvelun toimivuudesta kyseisille asiakasryhmille. Samoin yritystoimintaa suunnittelevalla kokeilut antoivat tietoa palvelun kehittämisen kohteista sekä niiden toimivuudesta.

Julkisen sektorin työntekijät ovat osallistuneet Green Care -toimintaan mm. järjestettyjen opintoretkien kautta, osallistumalla seminaareihin sekä toimimalla yhteistyössä kehittämälustojen demonstraatioiden kokonaisuuksissa. Käytännössä yhteistyö on tarkoittanut innokkuutta lähteä oman työyksikön asiakkaiden kanssa kokeilemaan Green Care toimintaa ja arvioimaan sen hyödyllisyyttä asiakkaille.

Julkisen sektorin yksiköissä toteutetaan Green Care -tyyppistä toimintaa jonkin verran, vaikka itse käsitettä Green Care ei välttämättä käytetä. Tämä tuli esiin jo strategiatyön tekemisessä 2014. Green Care ja luontolähtöinen toiminta on ollut esillä tiedotusvälineissä ja mediassa yhä enemmän, joten todennäköisesti se on omana toimintana kasvanut myös julkisen sektorin yksiköissä. Se, miten tavoitteellisesti sitä tehdään, on vielä avoin kysymys. Tämän vuoksi on edelleen tarpeellista tehdä työtä tämän painopisteen eteenpäin menemiseksi.

4.4 Maaseutu ympäristön ja ruokaketjun hyödyntäminen Green Care -toiminnassa

Maaseutu ympäristön hyödyntäminen Green Care -toiminnassa on ollut keskeistä toimintakonseptien kehittämisessä (maatilat toimintaympäristönä tai maaseutumaisen ympäristön hyödyntäminen). Sen sijaan ruokaketjun hyödyntäminen Green Care -toiminnassa on jäänyt vielä vähäiseksi. Ruokaan liittyviä elementtejä on toki Green Care -palveluissa ollut mukana, mutta niiden tietoinen esiin nostaminen on jäänyt toistaiseksi pieneen rooliin. Tämä onkin potentiaalinen kehittämiskohde juuri Etelä-Pohjanmaalla, jossa ruoka-alan osaaminen painottuu myös muussa TKI-toiminnassa.

4.5 Läpileikkaava painopiste: Verkostoitumisen lisääminen

Verkostoitumista on tapahtunut kehittämistyössä Green Care -aiheisten tilaisuuksien yhteydessä, Green Care -koulutus pilotin osallistujien kesken sekä Green Care -kehittämisalustatyöskentelyyn osallistuvien kesken. Osittain näissä tilaisuuksissa on ollut kyseessä samat tahot tai henkilöt. Verkostoituminen ei ole kovin paljon johtanut vielä toimijoiden väliseen yhteistyöhön palvelujen tuottamiseksi. Sektorit ylittävää yhteistyötä on kuitenkin tapahtunut kehittämisalustatyön demonstraatioiden kohdalla. Tällöin demonstraatioita on suunniteltu ja arvioitu yhteistyössä tuottajan, julkisen sektorin ja järjestökentän edustajien kanssa. Nämä ovat alkuja laajemmalle yhteistyölle.

Alueella on tullut esiin toivetta vahvemmasta verkostoitumisesta palvelujen tuottajien kesken eli työtä pitää tehdä vielä tämän edistämiseksi ja jotta pienet palvelun tuottajat saisivat jalansijaa tulevassa Sote-uudistuksessa.

5 LOPUKSI

Hankkeiden samanaikainen toteuttaminen on vahvistanut kummankin hankkeen vaikuttavuutta ja luonut alueen Green Care -toimintaan uusia mahdollisuuksia. Korkea-asteen koulutukselle Green Care -toiminnassa on ollut selkeää kysyntää, ja tähän pystytään myös jatkossa vastaamaan verkostomallin tuella. Green Care -opinnot tarjoavat SeAMKin eri alojen opiskelijoille ja osaamistaan täydentäville mahdollisuuden vahvistaa osaamistaan yhteisellä koulutuksella koulutusalaan riippumatta. Samalla koulutetaan uusia osaajia uudistuviin työelämän tarpeisiin. Green Care -toiminnan tunnettuutta on pystytty lisäämään ja kiinnostusta toimintaa kohtaan vahvistamaan erilaisissa työpajoissa, tuetuilla toiminnan kokeilujaksoilla ja hakemalla pitkän tähtäimen kehittämiskohteita alueen sosiaali- ja terveysalan toimijoiden ja yrittäjien Green Care -toiminnasta saatujen kokemusten myötä. Näiden hankkeiden avulla on vasta saatu aikaan kehittämisen puitteet: Työtä alan kehittämisessä vielä riittää.

LÄHTEET

Aalto, A., Matilainen, A. & Suomela, M. 2014. Etelä-Pohjanmaan Green Care -strategia 2015–2020. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 93. [Viitattu 19.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5863-95-6>

Green Care Finland: Luontohoiva & Luontovoima. Ei päiväystä. [Verkkosivu.] [Viitattu 23.8.2018.] Saatavana: <http://www.gcfinland.fi/green-care-/luontohoiva---luontovoima/>

Wallius, V. 2018. Eteläpohjanmaan Green Care -strategian seurantakysely. Julkaisematon käsikirjoitus.

SIMULAATIOVALMENNUS – UUSI KONSEPTI ETELÄ-POHJANMAAN SOSIAALI- JA TERVEYSALAN PK-YRITYSTEN HENKILÖKUNNAN OSAAMISEN KEHITTÄMISEEN

*Mari Salminen-Tuomaala, TtT, lehtori, projektipäällikkö
SeAMK Sosiaali- ja terveysala*

*Marja-Terttu Kurunsaari, innovaatiopäällikkö
Seinäjoen koulutuskuntayhtymä Sedu*

*Sami Perälä, TtM, toiminnanjohtaja
EPTEK Etelä-Pohjanmaan Terveysteknologian Kehittämiskeskus ry*

1 JOHDANTO

Artikkelin tarkoituksena on kuvata Taitoja hyvinvointipalveluja tuottaville sosiaali- ja terveysalan pk-yrityksille simulaation keinoin -hankkeen simulaatiovalmennuksen menetelmää, joka on uusi sekä alueellisella, kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Kyseessä on ESR-rahoitteinen hanke, jonka toiminta-aika on 1.8.2017–31.12.2019. Hanke toteutetaan Seinäjoen ammattikorkeakoulun, Seinäjoen koulutuskuntayhtymä Sedun ja Etelä-Pohjanmaan Terveysteknologian kehittämiskeskus EPTEK ry:n yhteistyönä.

Taitoja hyvinvointipalveluja tuottaville sosiaali- ja terveysalan pk-yrityksille simulaation keinoin -hanke on osa laajempaa Simulaatio-opetuksen monialainen kehittäminen Etelä-Pohjanmaalla tutkimus- ja kehittämishanketta (2016–2020), jossa Etelä-Pohjanmaalle luodaan sosiaali- ja terveysalan verkostomainen simulaatio-oppimisympäristö sekä kehitetään moniammatillista simulaatio-opetusta. Verkostomaisen simulaatio-oppimisympäristön kehittämisessä on mukana myös Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri. Moniammatillisen simulaatio-opetuksen kehittämistä toteutetaan kolmella eri aspektilla, jotka ovat: a) oppilaitosten, sairaanhoitopiirin ja terveysteknologian kehittämiskeskuksen yhteisen, verkostomaisen simulaatio-oppimisympäristön kehittäminen, b) Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan ja Seinäjoen koulutuskuntayhtymä Sedun akuuttihoitotyön

simulaatio-opetusyhteistyön kehittäminen ja c) moniammatillisen simulaatiovalmennuksen toteuttaminen Etelä-Pohjanmaan maakunnan sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnalle. (Salminen-Tuomaala ym. 2017; Salminen-Tuomaala ym. 2018c.)

Artikkelissa kuvataan myös hankkeen alkuvaiheessa sosiaali- ja terveysalan pk-yrityksille Webropol-kyselytutkimuksena toteutetun osaamiskartoituksen tuloksia, joihin moniammatillisen simulaatiovalmennuksen sisältö perustuu. Sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnan kokemuksia tiedollisesta, taidollisesta ja vuorovaikutusosaamisesta pk-yrityksissä on tutkittu aikaisemmin niukasti (Mulder 2001; Katwalo 2006). Nikkasan (2001) mukaan pk-yrityksen henkilökunnan toteuttamaa osaamisensa itsearviointia tarvitaan, että voidaan tunnistaa osaamisen taso, vahvuudet sekä erilaisia kehittämistarpeita.

2 HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

Hankkeen lähtökohtia voidaan tarkastella sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten osaamistarpeiden näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysalan pk-yrityksellä tarkoitetaan pientä tai keskisuurta yritystä, jonka henkilöstömäärä on enintään 250 ja vuotuinen liikevaihto enintään 50 miljoonaa euroa (Euroopan komissio 2015). Pk-yritysten osaamistarpeita voidaan kartoittaa sekä organisaatiotasolla että henkilökuntatasolla. Osaamisen kehittäminen on välttämätöntä sekä yksittäisten työntekijöiden että organisaation näkökulmasta. Osaaminen voidaan nähdä sekä yksilön kykyä kehittää itseään ja ammattitaitoaan että myös organisaation kykyä kehittää toimintaansa ja henkilökunnan yhteistoiminnallista osaamista.

Pk-yritysten näkökulman lisäksi hankkeen lähtökohtia voidaan tarkastella sekä kansainvälisestä, kansallisesta että alueellisesta näkökulmasta. EU:n kolmannen terveysalan toimintaohjelman tavoitteena vuosille 2014–2020 on edistää innovatiivisia ja tehokkaita terveydenhuoltoa tuottavia palveluita sekä turvallisemmän terveydenhuollon saatavuutta (EU Health Programme 2014–2020). Myös laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi korostaa henkilökunnan osaamisen kehittämistä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017). Alueellisesta näkökulmasta tarkasteltuna on tärkeä huomioida nykyhetken tilanne ja tulevaisuuden visio pk- ja mikroyritysten toimintaan vaikuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä. Sote-rakennemuutos, uudet toimintatavat ja teknologisten ratkaisujen lisääntyminen, maakunnan väestön ikääntyminen, pk-yritysten henkilökunnan ikääntyminen sekä työvoiman vähentyminen aiheuttavat haasteita hyvinvointi- ja hoivapalveluita tuottaville pk-yrityksille Etelä-Pohjanmaalla. Lisäksi haasteita ja kuormitusta aiheuttaa pk-yritysten kilpaileminen markkinoilla isojen

organisaatioiden rinnalla. Hanke pyrkiikin vastaamaan osaltaan paikallisiin ja alueellisiin työvoiman osaamistarpeisiin ja edistämään työllisyyttä.

Hollin ja Salorannan (2016) mukaan Sote-muutoksen onnistumisen kannalta keskeistä on, että henkilöstön osaamista tulee kehittää, koska tulevaisuudessa sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnan osaamistarpeet moninaistuvat. Aikaisemmat toimintatavat eivät enää ole riittävän tehokkaita, koska pk-yritysten ikääntyvillä asiakkailla ilmenee samanaikaisesti useita terveysongelmia ja sosiaalisia ongelmia sekä toimintakyvyn eri osa-alueiden yhtäaikaista vajeita, joiden hoitamisessa tarvitaan moniammatillista yhteistyötä. Jokaisen sosiaali- ja terveydenhuollossa toimivan oikeus ja velvollisuus on kehittää ja ylläpitää omaa ammattitaitoaan, sillä hyvä asiakkaan hoito ei ole mahdollista ilman hyvää ammattitaitoa (International Council of Nurses 2012). Tämän hankkeen tavoitteena on vastata rakennemuutoksen haasteisiin kehittämällä pk-yrityksille heidän tarpeistaan lähtevää simulaatiovalmennusta, esimerkiksi Sote-uudistuksen myötä lisääntyvään palveluohjaukseen ja etäpalveluihin sekä luomalla monialainen yhteistyö- ja osaamisverkosto.

Aikamme haasteena on koulutusorganisaatioiden aluevaikuttavuus ja tiivis yhteistyö työelämän kanssa. Toimintaympäristö on opetuksen sektorilla voimakkaassa muutostilassa. Muutospaineita ovat aiheuttaneet sekä opetusalan rahoituksen kiristyminen että reformin ja uuden ammatillisen koulutuksen lain aiheuttamat muutospaineet. Opetus- ja kulttuuriministeriö on määritellyt ammattikorkeakoulujen keskeiseksi tehtäväksi toimia vetovoimaisena tutkimus- ja innovaatioympäristöjen luojana ja kehittäjänä. Ammattikorkeakoulujen edellytetään kehittävän työelämän tarpeisiin paremmin vastaavia oppimis- ja kehittämisympäristöjä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014a.) Ammatilliselta koulutukselta odotetaan työelämälähtöisyyttä, vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta, toiminnan korkeaa laatua ja uudistuvia pedagogisia menetelmiä. Koulutuksen järjestäjien odotetaan tunnistavan ja ennakoivan visionäärisesti työelämän tarpeita. Toisaalta koulutuksen ja työelämän välistä suhdetta kuvataan työelämäläheiseksi, jolloin tarpeiden lisäksi koulutuksen odotetaan arvioivan ja kehittävän työelämän toimintamalleja ja sitä tukevia palvelu- ja opintopolkuja. Työelämäläheisyys on molemminpuolista osaamisen ja tiedon siirtoa, jonka onnistumiselle ratkaisevaa on jatkuva dialogi ja vuorovaikutus koulutusorganisaatioiden ja työelämän välillä. Mäkimattilan (2014) mukaan uusia innovatiivisia oppimismenetelmiä ja -ympäristöjä kehittävien asiantuntijoiden tulisikin tietoperustan kehittämisen lisäksi sopeutua muuttuviin asiakastarpeisiin. Yhteistyö työelämän kanssa voi parhaimmillaan olla sillan rakentamista, uusien yhteistyökuvioiden ja uuden toimintakonseptin luomista (Salminen-Tuomaala 2015; Salminen-Tuomaala & Jaskari 2017). Järviiniemen (2012) mukaan erityisen kehittämisen kohteena tulisi olla eri alojen ja työpaikkojen

rajat ylittävän toiminnan ja verkostoitumisen edistäminen sekä alueellisella, kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Koulutus-, tutkimus- ja innovaatiotoiminnan ohella on tärkeä kiinnittää huomiota työvoimapolitiittisiin ratkaisuihin (Tutkimus- ja innovaationeuvosto 2014).

Digitalisaatio ja aineettoman pääoman merkityksen kasvu muuttavat yhteiskuntaa ja tutkimus- ja kehittämistoimintaa aiheuttaen uudenlaisia työelämän osaamisvaatimuksia. (Tutkimus- ja innovaationeuvosto 2014.) Uusi, digitaalinen teknologia vaikuttaa syvällisesti ihmisen tietojen, taitojen ja asenteiden muotoutumiseen sekä yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Toisaalta digitaalinen teknologia kehittyä niin nopeasti, että se asettaa vaatimuksia pysyä ajan hermolla, mikä voi olla haasteellista pienille ja keskikokoisille sosiaali- ja terveysalan pk-yrityksille. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014b.) Teknologian nopea kehittyminen tuo uudenlaisia mahdollisuuksia, mutta niiden hallitseminen ja käyttöönotto vaatii uudenlaista osaamista ja moniammatillista kehittämistä. Lähtökohtana uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen ja kehittäminen omaan toimintaympäristöön voi parhaimmillaan parantaa tehokkuutta, vähentää työkuormaa ja siten edistää myös työhyvinvointia ja -tyytyväisyyttä.

3 HANKKEEN TAVOITTEET JA KOHDERYHMÄ

Taitoja hyvinvointipalveluja tuottaville sosiaali- ja terveysalan pk-yrityksille simulaation keinoin -hankkeen tavoitteena on vastata sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten osaamistarpeisiin ja edistää niiden kilpailukykyä ja vetovoimaisuutta markkinoilla kehittämällä yritysten henkilökunnan tiedollista ja taidollista osaamista. Hankkeen toimenpiteiden myötä lisätään Etelä-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysalan pk- ja mikroyritysten henkilökunnan tarvitseman koulutuksen tarjontaa, laatua ja osuvuutta. Henkilökunnan osaamisen edistäminen voi lisätä yritysten houkuttelevuutta sekä asiakkaiden että tulevien työntekijöiden näkökulmasta.

Hankkeen tavoitteena on saada aikaan pysyviä muutoksia. Etelä-Pohjanmaalla toimivien sosiaali- ja terveysalan pk- ja mikroyritysten henkilökunnan tiedollisten ja taidollisten valmiuksien lisääntyessä ja osaamisen parantuessa asiakasturvallisuus ja työturvallisuus lisääntyvät. Hankkeen vaikutusten uskotaan pitkällä tähtäimellä ilmenevän alueen väestön saamina parempina terveys-, sosiaali- ja hyvinvointipalveluina. Hankkeessa pyritään kehittämään myös pk- ja mikroyritysten yhteistyötä hyödyntämällä vertaismentorointia, jolla tarkoitetaan pk- ja mikroyritysten henkilökunnan keskinäistä tiedon jakamista, joka lisää heidän oppi-

mistaan. Vertaismentoroinnille on keskeistä kollegiaalisuus, yhteistoiminnallisuus ja vuorovaikutteisuus. Hankkeen tavoitteena on lisäksi edistää verkostoitumista alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Simulaatiovalmennuksessa ylitetään toimialojen rajoja, jaetaan moniammatillista tietoa ja luodaan mahdollisesti uusia yhteistyötapoja.

Hankkeen tavoitteena on myös vahvistaa Seinäjoen ammattikorkeakoulun, Seinäjoen koulutuskuntayhtymä Sedun ja työelämän systemaattista yhteistyötä. Monialainen, verkostomainen simulaatiovalmennusmalli pyritään juurruttamaan pysyväksi, yhteistoiminnalliseksi toimintatavaksi Seinäjoen ammattikorkeakoulun, Sedun ja Etelä-Pohjanmaan Terveysteknologian kehittämiskeskus EPTek ry:n kesken. Hankkeen myötä kehitetään ja pilotoidaan innovatiivisia ja tehokkaita tiedon ja osaamisen jakamisen tapoja toimijoiden kesken.

Hankkeessa tuotetaan innovatiivista, toiminnallista simulaatiovalmennusta Etelä-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnan osaamistarpeiden pohjalta. Kohderyhmänä ovat vanhuksille ja mielenterveysongelmista kärsiville hoito-, kuntoutus- ja asumispalveluja tuottavat pk-yritykset sekä lastensuojelun sijaispalveluita tarjoavat pk-yritykset eri puolilta Etelä-Pohjanmaata (n=20).

4 SOSIAALI- JA TERVEYSALAN PK-YRITYSTEN HENKILÖKUNNAN OSAAMISTARPEIDEN KARTOITTAMINEN WEBROPOL- KYSELYLLÄ

Taitoja hyvinvointipalveluja tuottaville sosiaali- ja terveysalan pk-yrityksille simulaation keinoin -hanke on tutkimus- ja kehittämishanke, jonka interventioiden vaikuttavuuden mittaamiseksi laadittiin hankkeen alkuvaiheessa systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen ja keväällä 2017 pk-yrityksille toteutettuun osaamistarvekartoitukseen perustuva osaamista kartoittava mittari, joka sisältää sekä kvantitatiivisia (n=44) että kvalitatiivisia (n=4) kysymyksiä. Mittaria hyödynnettiin hankkeen alkuvaiheessa sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnan osaamisen kartoittamisessa. Samaa mittaria hyödynnetään hankkeen loppuvaiheessa hankkeen interventioiden ja tulosten vaikuttavuuden arvioimiseksi. Tutkimuksen kohderyhmänä oli sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten (n=20) henkilökunta. Pk-yritykset olivat vanhusten hoitotyön ja mielenterveystyön asumis- ja tukipalveluita sekä lastensuojelun sijaishuollon palveluita tuottavia yrityksiä. Tutkimusaineisto kerättiin Webropol-kyselyllä 1.10.2017–1.12.2017. Internet-pohjainen tutkimus-

ja tiedonkeruuohjelma, Webropol, valittiin, koska sen avulla oli mahdollista kerätä tietoa verkkokyselylomakkeen avulla. Lomakkeen toimivuus esitettiin lähettämällä se 14 esitestaajalle. Esitestaajina toimivat hanketoimijakumppanit (n=10) sekä kaksi hankkeen ohjausryhmän jäsentä ja kaksi pk-yritysten edustajaa. Esitestaajat kokivat lomakkeen selkeänä ja heidän mielestään sen avulla saatiin kerättyä tarkoituksenmukaista tietoa.

Tutkimuksesta tiedotettiin kohderyhmälle hankeviestintään luodun Moodle-ympäristön kautta. Lisäksi kohderyhmään kuuluville lähetettiin tiedote, osallistumiskutsu ja linkki verkkokyselylomakkeeseen heidän henkilökohtaiseen sähköpostiinsa. Viestissä tiedotettiin osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja vastaajan anonymiteetin säilymisestä koko tutkimusprosessin ajan. Webropol soveltui hyvin aineistonkeruuseen. Tutkimustulokset saatiin nopeasti ja ne olivat helposti siirrettävissä Excel-ohjelman kautta SPSS-ohjelmaan. Kvantitatiivinen aineisto analysoitiin SPSS for Windows 23 -ohjelmalla ja kvalitatiivien aineisto induktiivisella sisällönanalyysillä.

5 SOSIAALI- JA TERVEYSALAN PK-YRITYSTEN HENKILÖKUNNAN OSAAMISTARPEET SIMULAATIOVALMENNUKSEN TOTEUTTAMISEN LÄHTÖKOHTANA

Tutkimuksen vastausprosentti oli 96 % (n=125). Tutkimukseen osallistujat olivat sairaanhoitajia 15 % (n=19), lähihoitajia 47 % (n=59), terveydenhoitajia 6 % (n=7), sosionomeja 15 % (n=19) ja geronomeja 2 % (n=3). Lisäksi kahdeksallatoista oli jokin muu kuin sosiaali- tai terveysalan tutkinto. Vastaajista 83 % (n=104) oli naisia ja 15 % (n=19) miehiä. Kaksi vastaajista ei ilmoittanut sukupuoltaan. Vastaajien ikä vaihteli välillä 23–64 vuotta. Vastaajista 32 % oli alle 40-vuotiaita, 30 % (n=37) 40–49-vuotiaita ja 35 % (n=44) 50-vuotta täyttäneitä tai yli 50-vuotiaita. Neljä vastaajaa ei ilmoittanut ikäänsä.

Vastaajista 9 %:lla oli yleissivistävä koulutus, he olivat käyneet joko lukion, kansa-, kansalais-, perus- tai keskikoulun. Ammattikoulun oli käynyt 30 % vastaajista, opistotasaisen koulutuksen 32 % ja ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon oli suorittanut 28 % vastaajista. Kaksi vastaajaa ei ilmoittanut koulutustaan. Vastaajista 22 % toimi esimiesasemassa.

Webropol-kyselytutkimuksen tulosten mukaan pk-yritysten henkilökunnalla ilmenee sekä tiedollisia että taidollisia osaamistarpeita. Osaamisen kehittäminen on välttämätöntä sekä yksittäisten työntekijöiden että organisaation näkökulmasta. Ammatillisen osaamisen kehittymisen tarpeet sisältävät henkilökohtaisen ammatillisen tieto- ja taitoperustan vahvistumisen, moniammatillisen yhteistyöosaamisen kehittymisen, yrityksen kehittämistä koskevan tietoperustan vahvistumisen ja yritysten verkostoitumisen edistämisen tarpeita. Osaaminen koetaan hyväksi asiakkaan tarpeiden tunnistamisessa sekä heidän psykososiaalisen ja fyysisen toimintakykynsä tukemisessa. Osaamistarpeita ilmenee erityisesti akuuttien tilanteiden hallinnassa. Osaaminen koetaan heikoksi myös vaikeavammaisuutta koskevissa asioissa sekä aggressiivisen asiakkaan kohtaamisessa. Kehitettävää ilmenee vuorovaikutustaidoissa, asiakkaan ohjaamisessa eri tilanteissa, digitaalisen ohjaamisen välineiden ja etäpalveluohjauksen hyödyntämisessä sekä tietoteknisessä osaamisessa. Tutkimustulokset on kuvattu yksityiskohtaisesti aikaisemmissa tutkimusta koskevissa artikkeleissa (Salminen-Tuomaala ym. 2018a; Salminen-Tuomaala ym. 2018b).

6 SIMULAATIOVALMENNUS – UUSI KONSEPTI PK-YRITYSTEN HENKILÖKUNNAN OSAAMISEN KEHITTÄMISEEN

Sosiaali- ja terveysalan pk- ja mikroyritysten henkilökunnalle ei ole aikaisemmin Suomessa järjestetty yhteistä simulaatiovalmennusta. Simulaatiovalmennus tuo mahdollisuuden osallistuvaan, interaktiiviseen, toiminnalliseen ja konkreettiseen oppimiseen, mikä sopii erityisen hyvin alalla pitkään toimineille ammattilaisille. Vuorovaikutus-, yhteistyö- ja tiimitaitojen kehittämiseksi sekä erilaisten kliinisten tilanteiden hallinnan edistämiseksi tarvitaan toiminnallisia opetusmenetelmiä, jotka palvelevat työelämässä olevien koulutustarpeita. Innovatiivisilla, pedagogisilla menetelmillä ja oppimisympäristöihin liittyvillä ratkaisuilla on keskeinen merkitys työelämässä olevien ammattilaisten ammattitaidon kehittymiselle. (Boyd & Jackson 2004; Jacobs 2008.) Simulaatio voidaan kuvata selkeät oppimistavoitteet sisältävänä, todellisuutta jäljittelevänä toimintana mahdollisimman aidossa kontekstissa. Simulaatio-opetuksen tavoitteena on kokonaisvaltainen, kokemuksellinen ja toiminnallinen oppiminen sekä erilaisten kompetenssien kehittyminen. (Hansen & Bratt 2015.) Useimmiten simulaatiovalmennuksessa sovelletaan kolmea vaihetta, jotka ovat simulaatioon valmistautuminen, simulaatioskenaarion toteuttaminen ja reflektioiva tilanteen purku. Simulaatioon valmistauduttaessa kuvataan lyhyesti tilanne ja konteksti, josta toiminta alkaa. Simulaatioskenaarion

toimijoille ja tarkkailijoille jaetaan roolit. Sen jälkeen alkaa varsinainen skenaario, joka voi kestää 5–20 minuuttia. Toiminnan jälkeen reflektoidaan tilannetta luottamuksellisessa ja kannustavassa hengessä. Reflektion koetaan palvelevan simulaatiovalmennukseen osallistuvia jopa työohjauksellisenä elementtinä. Simulaatioskenaarioiden jälkeen on helpompi keskustella sellaisistakin asioista, joita simulaatio on normaalista arjesta tuonut mieleen.

Webropol-kyselytutkimuksen tulosten pohjalta sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnalle suunniteltu moniammatillinen simulaatiovalmennus toteutetaan erilaisina taitopajoina ja yhteistoiminnallisina full scale -simulaatioina. Simulaatiovalmennuksen toimintakonsepti on uusi myös simulaatiovalmennuksen toteuttamiskontekstin näkökulmasta, sillä valmennuskokonaisuuksia toteutetaan sekä yhteisinä, moniammatillisina ja monialaisina koulutuksina hankekumppaneiden simulaatioympäristöissä että myös kullekin pk-yritykselle räätälöidysti pk-yritysten tiloissa. Valmennukseen osallistujat kokevat simulaation vastaavan erinomaisesti heidän tarpeisiinsa, kun se toteutetaan pk-yrityksen omissa tiloissa toiminnallisesti ja vuorovaikutteisesti. Simulaatiovalmennuksen toteuttaminen pk-yritysten tiloissa edellyttää simulaatiovalmentajilta perehtymistä pk-yrityksen osaamistarpeiden ja koulutustarpeiden lisäksi jokaiseen pk-yritykseen kontekstina ennen valmennuksen sisällön suunnittelua ja toteutusta. Simulaatiovalmennus mahdollistaa oppimisen turvallisesti, kun olosuhteet ja toiminta suunnitellaan optimaalisesti ja simulaatio-oppimisympäristö valmistellaan kutakin opiskeltavaa tilannetta mahdollisimman hyvin vastaavaksi. Tuotekehityksen tavoitteena on myös osallistaa, sitouttaa ja ottaa pk-yritysten edustajat mukaan simulaatiovalmennusskenaarioiden suunnitteluun.

Sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten simulaatiovalmennuksessa voidaan hyödyntää simulaattorinukkeja ja simulaatiovideolaitteita. Myös simulaatiota ohjaava opettaja voi toimia esim. haasteellisesti käyttäytyvänä asiakkaana ja valmennettavat saavat aidon oppimiskokemuksen tilanteen optimaalisesta hoitamisesta.

Simulaatiovalmennus-konseptissa uutta on myös simulaatiovalmennuksen toteuttaminen moniammatillisina ja monialaisina osallistujaryhminä. Tällöin valmennuksessa tapahtuu myös monialaista tiedon ja kokemusten vaihtoa. Simulaatiovalmennus voi ikään kuin toimia benchmarking-menetelmänä. Lisäksi uutta on se, että simulaatiovalmennusta toteutetaan työparina. Valmennuksia toteutetaan sekä saman alan että myös eri alojen opettajapareina. Siten uusi konsepti antaa mahdollisuuden myös moniammatilliseen, kollegiaaliseen osaamisen jakamiseen.

Simulaatiovalmennus -konsepti antaa mahdollisuuden myös pk-yritysten henkilökunnan teknisten taitojen edistämiseen ja uuden, asiakkaiden omahoitoa

edistävän hoitoteknologian hyödyntämiseen. Erilaisten teknologisten laitteiden käytön mahdollistaminen vaatii laitteisiin perehtymistä, käytön opettelua, laitteen soveltamista omaan työympäristöön ja pilotointia. Uusilla ennakkoluulottomilla pilotoinneilla ja ratkaisuilla voidaan saada aikaan uusia toimintamalleja teknologian hyödyntämiseen. Uusien toimintamallien kehittäminen vaatii simulointia ja testaamista oikeissa käyttöympäristöissä, jotta voidaan oppia, miten laitteet oikeasti voivat toimia ja hyödyntää työkenttää.

7 YHTEENVETO

Etelä-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten osaamistarpeisiin vastamaan kehitetty simulaatiovalmennus -menetelmä koetaan toimivaksi ja hyödylliseksi sekä simulaatiovalmentajina toimivien sosiaali- ja terveysalan opettajien että pk-yritysten edustajien näkökulmasta. Pähkinänkuoressa simulaatiovalmennus-toimintakonseptille uutta ja ainutkertaista ovat seuraavat asiat:

- Pk-yritysten simulaatiovalmennus suunnitellaan ja toteutetaan kunkin pk-yrityksen yksilöllisten osaamistarpeiden pohjalta ja yrityksiä osallistetaan simulaatiovalmennusskenaarioiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.
- Osaamistarpeisiin perustuva valmennus toteutetaan simulaatiopedagogisella menetelmällä.
- Simulaatiovalmennusta toteutetaan sekä yhteisinä, moniammatillisina valmennuspäivinä hankekumppaneiden simulaatiotiloissa että myös kullekin pk-yrityksille räätälöityinä simulaatiovalmennuspäivinä yksittäisissä pk-yrityksissä.
- Valmennus viedään pk-yrityksen aitoon kontekstiin, jolloin voidaan entistä laadukkaammin vastata pk-yrityksen henkilökunnan tarpeisiin.
- Simulaatiovalmennus toteutetaan opettajapareina. Opettajat voivat olla eri yksiköistä ja heillä saattaa olla erilainen koulutus (esim. toisella opettajalla hoitotyön koulutustausta ja toisella sosiaalityön koulutustausta). Simulaatiovalmennus on siten moniammatillista.
- Uusista teknologisista mahdollisuuksista keskustellaan ja pk-yrityksille tuodaan tietoa erilaisista mahdollisuuksista.
- Simulaatiolla voidaan mahdollistaa myös uusien teknologisten ratkaisujen pilotointia ja kehittämistä työympäristöön.
- Tiedon puute aiheuttaa pelkoja ja vastustusta uusia asioita kohtaan. Riittäväällä tiedottamisella, kouluttamisella, simuloinnilla ja pilotoinnilla voidaan uudet toimintatavat ottaa helpoiten käyttöön.

Toimintaympäristön muutokset edellyttävät jatkossa opetustoiminnan tehostamista ja uusien pedagogisten mallien kehittämistä saumattomassa yhteistyössä työelämäkumppanien kanssa. Koulutusorganisaatioiden tehtävänä on tukea osaamisen kehittämistä rakennemuutoksissa, ennakoita ja vastata koulutuksen keinoin työelämän muutostarpeisiin. Simulaatiovalmennus-malli on innovatiivinen esimerkki eri asteen oppilaitosten ja työelämän yhteistyöstä. Se on myös esimerkki uuden teknologian ja digitalisaation soveltamisesta opetuksessa yrityksen tarpeista ja lähtökohdista käsin. Digitalisaation hyödyntäminen verkko-opinnoissa ja niiden kehittämisessä on tärkeää tiedon läpinäkyvyyden ja avoimen saatavuuden mahdollistamiseksi opiskelijalla ja yritykselle.

Simulaatiovalmennus-konsepti luo sen käyttäjälle myös uudenlaisen opintopolun ja oppimiskokemuksen, jonka keskiössä ovat opiskelijan ja yrityksen kokemus ja saavutetut oppimistulokset. Kosketuspisteitä ovat esim. simulaation fyysiset tilat, kohtaamiset ihmisten välillä, omien rajojen ylittäminen ja esim. digitaaliset käyttöliittymät. Saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää simulaatiovalmennus-mallin jatkokehittäelyssä ja visioinnissa huomioiden myös digitaalisuuden lähes rajattomat mahdollisuudet.

Simulaatiovalmennus antaa erinomaiset mahdollisuudet oppimiselle. Jo nyt kuitenkin on huomattu simulaatiokoulutuksen hyödyt ja mahdollisuudet. Työelämän vaatimukset ovat sosiaali- ja terveydenhuollossa hyvin moninaiset ja moniammatillisuus on tärkeä osa työtä. Simulaatioiden avulla voidaan hyvin harjoitella moniammatillisia työtehtäviä ja niiden saumatonta onnistumista.

LÄHTEET

Boyd A. M. & Jackson M. L. 2004. An effective model for rapid skills acquisition through a simulation-based integrated learning environment. *Journal of educational computing research* 30 (1&2), 1–21.

EU Health Programme 2014–2020. [Verkkajulkaisu]. European Commission. [Viitattu 6.8.2018]. Saatavana: https://ec.europa.eu/health/programme/policy/2014-2020_en

Euroopan komissio. 2015. Käyttöopas: Pk-yrityksen määritelmä. [Verkkajulkaisu]. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto. [Viitattu 7.8.2018]. Saatavana: http://publications.europa.eu/resource/cellar/79c0ce87-f4dc-11e6-8a35-01aa75ed71a1.0007.01/DOC_1

Graneheim, U. H. & Lundman, B. 2004. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse education today* 24 (2), 105–12.

Hansen, J. & Bratt, M. 2015. Competence acquisition using simulated learning experiences: A concept analysis. *Nursing education perspectives* 36 (2), 102–107.

Holli, K. & Saloranta, A. 2016. Osaaminen tulevaisuuden Sote-maailmassa: TUSO-hankkeen loppuraportti. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 6.8.2018]. Saatavana: http://www.pilkahdus.fi/sites/default/files/tuso-hanke_loppuraportti.pdf

International Council of Nurses. 2012. The ICN code of ethics for nurses. [Viitattu 7.8.2018]. Saatavana: http://www.icn.ch/images/stories/documents/about/incode_english.pdf

Jacobs, B. L. 2008. Teaching and learning negotiation in a simulated environment. *Wideren law journal* 18, 91–112.

Järvinieniemi, P. 2012. Muuttuvan työelämän tila ja tarpeet Suomessa. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. TEM raportteja 13/2012. [Viitattu 7.8.2018]. Saatavana: <http://docplayer.fi/15973147-Tem-raportteja-13-2012.html>.

Katwalo, A. M. 2006. An overview of competence development in SMEs. *International journal of strategic change management* 1 (1/2), 89–95.

Mulder, M. 2001. Competence development: some background thoughts. *The Journal of agricultural education and extension* 7 (4), 147–158.

Mäkimattila, M. 2014. Organizing for systemic innovations: Research on knowledge, interaction and organizational interdependencies. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 607.

Nikkanen, P. 2001. Effectiveness and improvement in a learning organization. Teoksessa: E. Kimonen (Ed.) *Curriculum approaches*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Department of Education and Institute for Educational Research, 55–76.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014a. Kansallisen osaamisperustan vahvistaminen: Johtopäätöksiä. [Verkkajulkaisu]. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:19. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-310-1>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014b. Tutkimuksen avoimuudella yllättäviä löytöjä ja luovaa oivaltamista: Avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartta 2014–2017. [Verkkajulkaisu]. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-317-0>

Salminen-Tuomaala, M. 2015. Kansainvälisen tutkimus- ja kehittämishanketoiminnan edistäminen ammattikorkeakoulussa: sillanrakentamista ja brokerointiosaamista. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 114. [Viitattu 14.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-37-3>

Salminen-Tuomaala, M. & Jaskari, P. 2017. Nursing students' experiences of multiprofessional simulation education. *Clinical nursing studies* 6 (2), 17–26.

Salminen-Tuomaala, M., Jaskari, P., Perälä, S. & Rouvala, C. 2017. Nursing and medical staffs experiences of simulation education. *Clinical nursing studies* 5 (4), 73–80.

Salminen-Tuomaala, M., Kangasluoma, E., Kurunsaari, M.-T. & Niinimäki A. 2018a. Social and healthcare staffs self-reported simulation learning needs in small and middle-sized enterprises. *Clinical nursing studies* 6 (3), 1–10.

Salminen-Tuomaala, M., Haapasalmi, S., Jaskari, P., Paussu, P., Tupiini, T. & Uitto, S. 2018b. Simulaatiovalmennukseen osallistuvien sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten henkilökunnan kokemukset osaamisestaan. Artikkelit arviointiprosessissa *Tutkiva hoitotyö* -lehdessä.

Salminen-Tuomaala, M., Rouvala, C., Sankelo, M., Viiala, T. & Vuorenmaa, K. 2018c. Hoitohenkilökunnan ja lääkäreiden kokemuksia simulaatio-opetuksen tarpeista. Hyväksytty julkaistavaksi *Hoitotiede*-lehdessä. Tieto hyväksymisestä 4.12.2017.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. [Verkkajulkaisu]. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:6. [Viitattu 6.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3960-8>

Tutkimus- ja innovaationeuvosto. 2014. Uudistava Suomi: tutkimus- ja innovaatiopolitiikan suunta 2015–2020. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 7.8.2018]. Saatavana: http://www.minedu.fi/OPM/Tiede/tutkimus-ja_innovaationeuvosto/?lang=fi

SeAMK yritystoiminnan kehittäjänä

SEAMK KASVUYRITTÄJYYDEN JA OMISTAJANVAIHDOSTEN ALUEELLISEN EKOSYSTEEMIN AKTIIVISENA TOIMIJANA

*Elina Varamäki, KTT, dosentti, vararehtori
SeAMK Toimisto*

*Kirsti Sorama, KTT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Sanna Joensuu-Salo, FT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Anmari Viljamaa, KTT, yksikön johtaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTOA

Yritysten kasvun edistäminen on ollut pitkään elinkeinopolitiikan keskiössä. Erilaisilla julkisilla tuilla on todettu olevan kuitenkin vain rajallisia vaikutuksia kasvuyrittäjyyteen, etenkin yritysten aloitusvaiheen jälkeen. Tukien hyödyllisyyttä onkin alettu kyseenalaistaa, ja ekosysteemi-lähestymistapaa on kehitelty vastaamaan erityisesti haasteeseen tunnistaa ja arvioida tukien ja avustusten aikaansaamia vaikutuksia. Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK) on ollut yli 20 vuoden ajan keskeinen osa alueellista kasvuyrittäjyyden ja omistajanvaihdosten ekosysteemiä. Kasvuyrittäjyyden ja omistajanvaihdosten ekosysteemissä korostuu yritystoimijoiden, resurssien tarjoajien ja näiden yhdistäjien yhteistyö. Artikkelin tavoitteena on 1) kuvata Seinäjoen ammattikorkeakoulun roolia näissä ekosysteemeissä Etelä-Pohjanmaalla, 2) selvittää haastattelututkimukseen perustuen ylipäänsä kasvuyrittäjyyden ja omistajanvaihdosten ekosysteemin toimivuutta Etelä-Pohjanmaalla sekä 3) pohtia laajemmin korkeakoulun merkitystä tällaisissa yrittäjyyden ekosysteemeissä.

2 EKOSYSTEEMIAJATTELU JA KASVUYRITTÄJYYS

Kasvuyrittäjyys on ollut yksi keskeisistä yrittäjyystutkimuksen kohteista viimeiset vuosikymmenet (Davidsson & Wiklund 2000; McKelvie & Wiklund 2010). Myös yrittäjyyspolitiikassa on viimeisen vuosikymmenen aikana yhä enemmän kiinnitetty huomiota yrittäjyyden laatuun. Tämä on vaatinut myös erilaista ajattelua yrittäjyyspolitiikkoihin. Yrittäjyyden ekosysteemistä (entrepreneurship ecosystem), jossa painotus on ollut aloittavien yritysten määrässä, on siirrytty ajatuksellisesti yrittäjäekosysteemiin (entrepreneurial ecosystem), jossa painotus on yritysten kasvussa ja kehittämisessä sekä innovoinnissa.

Ekosysteemi käsitteenä on lähtöisin luonnontieteistä ja korostaa ilmiön systeemistä luonnetta: ekosysteemissä systeemin elementtien välisillä yhteyksillä ja systeemin dynamiikalla on keskeinen merkitys. Kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa. Ekosysteemikäsitettä on käytetty kuvaamaan monenlaisia verkostoja, ja siihen liitetyt käsitteet antavat viitteitä kyseisen konstruktion ytimeästä. Yleisimmät tutkimuksellisesti määritellyt ekosysteemit ovat yrittäjyys- (entrepreneurship), yrittäjä- (entrepreneurial) ja liiketoiminta- (business) ekosysteemit, joissa kaikissa on lähes yhteneväinen rakenne toimijoihin, mutta jokaisessa korostuu jokin tietty osatekijä ekosysteemin tarkoituksesta ja tavoitteesta johtuen. Stam (2015) määritteli yrittäjäekosysteemin seuraavasti: yrittäjäekosysteemi on joukko toisistaan riippuvia toimijoita ja tekijöitä, jotka on koordinoitu niin, että ne mahdollistavat tuottavan yrittäjyyden. Yrittäjäekosysteemin (entrepreneurial ecosystem) käsitteen sanotaan nopeasti vakiintuneen yhdeksi suurimmista ”vilyksistä” yrittäjyystutkimuksessa (Mason & Brown 2017).

Alueelliseksi yrittäjäekosysteemin ja myös kasvuyrittäjäekosysteemin osatekijöiksi voidaan tunnistaa alueellinen inhimillinen pääoma ja työvoima, koulutus ja valmennus, alueelliset mentorit, neuvonantajat ja tukijärjestelmät, rahoittajat sekä korkeakoulut katalyytteina (ks. myös Isenberg 2010; Feld 2012; Mason & Brown 2017). Lisäksi alueellisella kulttuurilla on merkitystä. Yhteisön suhtautuminen riskiin ja epäonnistumiseen sekä onnistuneiden yrittäjien antamat roolimallit vaikuttavat yrittäjyyteen ja kasvuyrittäjyyteen liittyviin asenteisiin. Korkeakoulujen mukaan lukien ammattikorkeakoulujen tehtävä on toimia katalyyttinä yrittäjäekosysteemissä. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan sekä koulutuksen ohella korkeakoulujen tärkeimpänä panoksena voidaan nähdä opiskelijat, jotka tuovat uusia ideoita ja lisäävät yhteisön henkistä kapasiteettia. Ammattikorkeakouluille annetun tehtävän mukaisesti niiden toiminnassa korostuu alueellinen vaikuttavuus aluekehitystä edistävän ja alueen elinkeinorakennetta uudistavan soveltavan TKI-toiminnan kautta (L 14.11.2014/932, 45).

3 HAASTATTELUTUTKIMUS

Tässä osiossa on kuvattu tutkimuksen toteuttamista ja tuloksia liittyen etelä-pohjalaisen kasvuyrittäjyyden ekosysteemin toimivuuteen. Lisäksi erikseen on tarkasteltu SeAMKin roolia alueellisessa kasvuyrittäjyyden ekosysteemissä.

3.1 Tutkimuksen toteuttaminen

Etelä-Pohjanmaan alueellisen kasvuyrittäjyyden ekosysteemin toimijoiden keskuudessa tehty tutkimus toteutettiin teemahaastatteluna. Haastattelun teemat valittiin aikaisemmin julkaistun kasvuyrittäjyystutkimuksen (Sorama ym. 2015) viitekehyksen mukaisesti. Viitekehyksessä kasvun ekosysteemin toimijoita ja toimijoiden roolia tarkastellaan yritysten kasvuprosessin eri vaiheissa eli 1) kasvua edeltävät tekijät (kasvumotivaatio ja siihen liittyvä tarve, kyky, mahdollisuudet ja esteet), 2) kasvun toteuttaminen (kasvustrategia ja siihen liittyvät tekijät) sekä 3) kasvun seuraukset (toteutunut kasvu ja kasvun hallinta). Haastateltavat ovat arvioineet, miten ekosysteemi kykenee antamaan tukea kasvuyrityksille kussakin kasvuprosessin vaiheessa. Viitekehyksen perusteella haastateltaviksi valittiin 13 ekosysteemin toimijaa. Haastatelluista kolme oli julkisten asiantuntijapalveluiden edustajia ja neljä yksityisten asiantuntijapalveluiden toimijoita. Koulutusta ja valmennusta, rahoittajia sekä yliopistoja ja korkeakouluja kutakin edusti kaksi haastateltua. Haastattelut tehtiin joulukuussa 2015 ja tammikuussa 2016. Ekosysteemin nykytilan analyysin lisäksi tehtiin myös toinen haastattelukierros vuoden 2017 alussa. Uudella haastattelulla pyrittiin saamaan selville, mikä toimijoiden mielestä oli muuttunut runsaan vuoden aikana. Haastateltavalle kerrottiin, mitä hän oli vastannut edellisellä kerralla ja kysyttiin, oliko hänen mielestään asiassa tapahtunut muutoksia kuluneen vuoden aikana, kun kasvuyrittäjyys oli nostettu erityisesti esiin toimijoiden kesken ko. vuoden aikana. Analyysissa tulokset jaettiin kolmelle tasolle: yrittäjä-/yritystaso, mikroympäristötaso (kuvaa alueellista toimintaympäristöä) ja makroympäristötaso (kuvaa kansallista toimintaympäristöä). Haastatteluaineisto litteroitiin ja haastatteluaineisto teemoitettiin teemataulukoihin sisällönanalyysia käyttäen.

3.2 Tutkimuksen tulokset

Haastattelujen perusteella ekosysteemin toimijat arvioivat, että kasvumotivoituneita yrittäjiä on alueella liian vähän. Suurin osa haastateltavista koki, että yksilötasolla on vaikea motivoida yrittäjiä kasvuun. Tämän koettiin myös olevan suurin este kasvuyrittäjyydelle. Alueella on yksinkertaisesti liian vähän yrittäjiä, joilla on halua yrityksensä kasvattamiseen. Tästä huolimatta ekosysteemin tehtäväksi

nähtiin erityisesti kasvuun motivoiminen. Alueellisen kulttuurin arvioitiin tukevan yrittäjyyttä ja olevan näin hyvä alusta myös kasvuyrittäjyydelle. Kuitenkin yleinen ilmapiiri makrotasolla yrittäjyyttä kohtaan koettiin negatiiviseksi. Ekosysteemin toimenpiteitä ehdotettiin kohdennettaviksi yksilö/yritystasolle niihin yrittäjiin, joilla motivaatiota jo on. Alueellisella tasolla koettiin, että erilaiset kilpailut ja roolimallit luovat positiivista mielikuvaa kasvuyrittäjyydestä. Samalla oltiin kuitenkin sitä mieltä, että ekosysteemin toimijoiden rooleja tulisi selkeyttää.

Kasvun toteuttamiseen liittyen osa toimijoista koki, että kaikkiin orgaanisen kasvun vaiheisiin ei alueelta löydy osaamista. Vastaavasti suurin osa oli kuitenkin sitä mieltä, että kasvuyrittäjyyden ekosysteemi tukee hyvin epäorgaanista eli yritysoston tapahtuvaa kasvua, koska siihen on alueella panostettu pitkään. Toimijoiden mielestä tarvitaan kuitenkin myös alueen ulkopuolisia erityisosaajien verkostoja. Lisäksi koettiin, että säädösympäristö asettaa liian raskaita velvoitteita liian aikaisessa kasvun vaiheessa. Toimijoiden mielestä pitäisi pyrkiä vaikuttamaan siihen, että yrityksiä velvoittavissa säädöksissä yritysten koon alarajoja nostettaisiin. Kasvun tukemisessa arvioitiin yksilö/yritystasolla, että nuoremmat yrittäjät ovat valmiimpia vastaanottamaan ulkopuolista tukea eri kasvustrategioiden suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Kasvun seurausten johtamisen ja kasvun hallinnan suhteen toimijat arvioivat, että ekosysteemin toimijoiden palvelujen tarjonta ei kohtaa yritysten yksilöllisiä tarpeita. Alueellisella tasolla tutkimusta asiasta löytyy, mutta kokonaisuutena ekosysteemi ei tue kasvuyritysten johtamisen haasteisiin vastaamista. Osa haastatelluista näki, ettei alueella ole tarpeeksi osaamista liittyen taloudelliseen johtamiseen, rahoitukseen, lakikysymyksiin ja vientiin. Tähän vajeeseen esitettiin toimenpiteeksi, että ekosysteemin toimijat hakisivat kokemusta isommista yhteisöistä, koska kaikkea osaamista ei alueella voikaan olla liian pienen markkinan vuoksi. Toimijoiden tulisi siis verkostoitua aktiivisesti alueen ulkopuolelle. Lisäksi nähtiin, että koulutusorganisaatiot voivat toimia tärkeässä roolissa kehittämällä kasvuun liittyviä koulutusohjelmia yrityksille.

Ekosysteemin toiminnan kehittymistä arvioitiin jatkohaastattelulla, joka tehtiin samoille toimijoille noin vuoden kuluttua edellisistä haastatteluista. Kasvuyrittäjyyden ekosysteemin kehittyminen koettiin pääosin positiiviseksi. Kasvumotivaation koettiin lisääntyneen ja yrittäjyys uravaihtoehtona oli vahvistunut tehtyjen toimenpiteiden ansiosta. Alueen voimakas rakentaminen ja erilaiset sparraukset ja kilpailut olivat lisänneet kasvun tavoittelua. Yrittäjien ikääntyminen on kuitenkin edelleen huolena ja kasvumotivaation puuttuminen saa aikaan sen, etteivät yritykset ole myyntikunnossa, mikä puolestaan heikentää epäorgaanisen kasvun edellytyksiä alueella. Rahoittajien reunaehtojen koettiin hiukan lieventyneen vuo-

den aikana. Alueellisella tasolla kuitenkin todettiin tehdyn paljon toimenpiteitä epäorgaanisen kasvun tukemiseksi ja näiden ansiosta yrityskauppojen todettiin yhä enenevästi arkipäiväistyneen. Kasvun seurausten johtamisessa ja hallinnassa koettiin tapahtuneen pieniä mutta hyviä muutoksia. Kasvuorientoituneet yritykset kiinnittävät hallitustyöskentelyyn ja ulkopuolisten asiantuntijoiden hyödyntämiseen enemmän huomiota kuin aikaisemmin. Myös yrittäjien oman osaamisen koettiin lisääntyneen. Alueelliseen ekosysteemiin on perustettu hallitustyöskentelyä tukeva yhdistys ja sen toivotaan tuovan osaamista kasvun johtamiseen.

Etelä-Pohjanmaan kasvuyrittäjyyden ekosysteemin toimijat esittivät myös yleisiä kehittämisehdotuksia. Yksilö-/yritystasolla olisi pyrittävä vaikuttamaan ajattelu-tapaan – pitäisi ”ajatella suuria”. Olisi tärkeää ymmärtää yhdessä toimimisen ja ulkopuolisen avun merkitys. Erityisesti tällä hetkellä pitäisi paneutua digitalisaation tuomien mahdollisuuksien ja uhkien huomioimiseen. Alueellisella tasolla positiivisia esimerkkejä on kaikkialla ja edelleen on pidettävä esillä omistajanvaihdos- ja sukupolvenvaihdosteemaa. Toivottavana pidettiin sitä ikuisuusteemaa, että kasvun polulla toteutuisi yhden luukun periaate. Lisäksi olisi luotava periaatteet potentiaalisten kasvajien (voittajien) poimintaan ja lisätä näiden yritysten kontaktointia. Makrotasolla kehittämisehdotukset liittyivät innovaatioasetelikeilun jatkamiseen, omistajanvaihdos- ja sukupolvenvaihdosten verohelpotuksiin sekä positiivisten kasvuyritysesimerkkien esiintuomiseen ja siihen liittyviin toimiin ekosysteemin jokaisella osa-alueella.

3.3 SeAMKin rooli kasvuyrittäjyyden ekosysteemissä

Aiempi tutkimus on osoittanut, että korkeakoulujen yhteistyö alueen yritysten kanssa ei hyödytä pelkästään yrityksiä, vaan myös itse korkeakoulua erityisesti opetuksen kehittämisen näkökulmasta (Walter & Dohse 2012; Lindh & Thorgren 2016). Tämän vuoksi alueellinen vaikuttavuus on monen suuntainen ilmiö ja siihen on ammattikorkeakouluissa erityisesti viime vuosina panostettu.

SeAMKin voidaan todeta toimivan katalyyttinä yritysten kasvuprosessin kaikissa vaiheissa ja haastateltavat toivat tämän hyvin esiin. Tiivistettynä ammattikorkeakoulu toimii kasvuyrittäjyyden edistäjänä lähinnä neljässä roolissa: (1) uusien osaajien ja yrittäjien tuottajana, (2) herättelijänä ja yhteiskunnallisena keskustelijana ja tämän myötä asennemuokkaajana, (3) uuden tiedon tuottajana sekä (4) käytännön työkalujen ja toimintamallien rakentajana kasvuyrittäjyyteen liittyen.

SeAMKin visioon ja arvoihin kuuluu yrittäjähenkisyys. Noin viisi prosenttia SeAMKista valmistuneista ryhtyy yrittäjäksi heti valmistuttuaan, ja tässä asiassa SeAMK on kolmen parhaimman ammattikorkeakoulun joukossa Suomessa. SeAMK on

viimeiset 20 vuotta tutkinut kasvuyrittäjyyden ja omistajanvaihdosten toteutumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimusryhmä on monialainen ja siihen kuuluu 10 - 12 henkilöä, joista suurin osa on väitelleitä. Omistajanvaihdoksiin liittyvä tutkimus on myös valtakunnallisesti palkittua ja SeAMK on toiminut kansainvälisen hankkeen vetovastuussa. Tutkimukset ovat tuottaneet tietoa niin orgaanisen kuin epäorgaanisen kasvun hyvistä ja huonoista puolista. Uutta tutkimustietoa on hyödynnetty käytännön työkalujen ja toimintamallien rakentamisessa ja on oltu tieteellisen julkaisemisen lisäksi aktiivisia myös populaarikirjoitusten tuottamisessa.

SeAMK vaikuttaa olemassa olevien ja potentiaalisten yrittäjien kasvumotivaatioon lähinnä opetuksen sekä koulutus-, kehittämis- ja tutkimushankkeiden kautta. Näillä tuetaan yritysten kasvun edellytyksiä. Ammattikorkeakoulu myös myy asiantuntijapalveluita yrityksen kasvun edellytysten ja mahdollisuuksien selvittämiseen. Kuten muutkin ammattikorkeakoulut, myös SeAMK on ollut toimijana esimerkiksi Innovaatiosetelikoelussa, jonka avulla kansainväliseen kasvuun tähtääville yrityksille on voitu myydä valtion tukemana erilaisia kasvuun liittyviä selvityksiä tai analyyseja. SeAMK on ollut aktiivinen toimija, kehittäjä ja järjestäjä alueellisten kasvuyrityskilpailujen järjestämisessä (GrowUp sekä Kasvu Open), joiden keskeinen tehtävä on kiihdyttää yritysten kasvumotivaatiota ja nostaa hyviä kasvuyrittäjäesimerkkejä esiin. Viime vuonna SeAMK pilotoi myös opiskelijoille suunnatun GrowUp Students -liikeideakilpailun. Kasvumotivaation herättelyssä SeAMKin tutkijat ovat toimineet erittäin aktiivisesti julkaisemalla yrittäjille ja suurelle yleisölle suunnatuissa kanavissa kasvuyrittäjyyttä ja omistajanvaihdoksia käsitteleviä kirjoituksia. Positiivisten esimerkkien esiin nostaminen on keskeinen osa kasvumotivaation herättelyssä laajemmin. SeAMK toimii myös tärkeänä osana muuta kasvuyrittäjyyden ekosysteemiä osallistumalla alueella tehtävään yhteistyöhön kasvuyrittäjyyden edistämiseksi. Toimenpiteiden koordinoimiseksi, aktiivisen keskustelun herättäjäksi, eri toimijoiden välisen työnjaon täsmentämiseksi sekä erilaisten kasvuyrittäjyyteen liittyvien toimien suunnittelemiseksi Etelä-Pohjanmaalla toimii kasvuyrittäjäfoorumi, joka kokoontuu muutaman kerran vuodessa Etelä-Pohjanmaan kauppakamarin koordinoimana. Tämä on oleellinen kanava myös uuden tutkimustiedon ja uusien kehittämistyökalujen levittämisessä.

SeAMKilla on ollut merkittävä rooli Etelä-Pohjanmaalla myös kasvun toteutumisen ja kasvun seurausten tutkimuksessa, kehittämistoiminnassa sekä koulutuksessa. Sekä tutkimuksen että kehittämishankkeiden kautta on tuotettu uutta tietoa ja niiden pohjalta työstetty työkaluja eri kasvustrategioiden toteuttamiseen ja kasvun mahdollisuuksien analysointiin. Erityisenä painopisteenä SeAMKilla on ollut ulkoisen kasvun strategiat eli yritys- ja liiketoimintaostot ja niihin liittyvät erityispiirteet. Etelä-Pohjanmaan Yrittäjien kanssa on toteutettu myös erityinen

kasvuyrittäjille suunnattu valmennusohjelma. Hallitustyöskentelyn on todettu olevan keskeinen vaikuttava tekijä kasvuyrittäjyyden taustalla, ja SeAMK on hyödyntänyt tutkimuksen kautta tuotettua tietoa hallitustyöhön liittyvien videoiden teossa ja koulutusten toteutuksissa.

Ammattikorkeakoulun keskeisin tehtävä on tuottaa osaajia maakuntaan. Yksi merkittävä haaste ja kasvuyrittäjyyteen suoraan vaikuttava tekijä on, että ylemmän korkeakouluasteen suorittaneiden osuus on maakunnassa suhteellisen alhainen vertailumaakuntiin verrattuna. Tämä heijastuu parhaillaan yritysten osaavan työvoiman saantiin. Monet yritykset erityisesti maakunnan reuna-alueilla kärsivät työvoimapulasta. Maakunnan työllisyysaste oli vuoden 2017 lopussa maan viidenneksi korkein. Yhdessä nämä tekijät: koulutustaso, korkea työllisyys ja väestön muuttoliikkeen lähtövoittoisuus, luovat todella kovia haasteita kasvuyrityksille ja asettavat kasvuyrittäjäekosysteemin suurien haasteiden eteen. Korkeakoulut eivät yksin tätä kykene ratkaisemaan, vaikka suurin osa (yli 60 prosenttia) ammattikorkeakoulun suorittaneista jää maakuntaan. Muuttoliikkeen suunnan kääntäminen on koko ekosysteemin asia.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Etelä-Pohjanmaalla on maakuntastrategiaa myöten valittu kasvuyrittäjyyden ja kasvuyrittäjäekosysteemin kehittäminen keskeiseksi tehtäväksi. Ekosysteemin toimijat ovat myös laajasti sitoutuneet kasvuyrittäjyyden tukemiseen. Haastattelujen perusteella muodostui kuva suhteellisen hyvin ja tehokkaasti toimivasta ekosysteemistä, jolla tuettiin kasvuyrittäjyyttä yrittäjyysmaakunnassa. Julkiset ja yksityiset toimijat maakunnassa tekevät aktiivisesti yhteistyötä (esim. Kasvuyrittäjäfoorumissa), jotta haasteisiin kyettäisiin vastaamaan. Aktiiviset yhteistyöfoorumit auttavat yhteisten tavoitteiden ja toimenpiteiden koordinoitua. Kun asioista keskustellaan avoimesti yhteisellä foorumilla, ovat kaikki toimijat tietoisia siitä, mitä kukin tekee ja mitä pitäisi tehdä. Haastatteluiden perusteella yhteinen tahtotila on viime aikoina vahvistunut.

Huolimatta ekosysteemin toimijoiden suhteellisen hyvästä yhteistyöstä todelliset kasvuyrittäjyyden määrälliset mittarit eivät anna niin positiivista kokonaiskuvaa kasvuyrittäjyyden tilasta (ks. tarkemmin Sorama ym. 2018). Nuorten yritysten osuus on kääntynyt laskuun vuoden 2012 jälkeen ja trendi on ollut suhteellisen jyrkästi laskeva viimeisinä vuosina. Vertailumaakunnissa trendi kääntyi nousuun 2015. Myös kasvuyritysten määrä on ollut maakunnassa laskeva vuoden 2014 jälkeen. Siihen asti maakunnassa oli suhteellisesti enemmän kasvuyrityksiä yrityskantaan verrattuna kuin muualla Suomessa.

Haastateltujen mukaan toimintaympäristö on muutoksessa ja se myös huomioidaan kasvuyrittäjyyden ekosysteemissä. Haastatteluissa todetaan, että yritysten tarpeet muuttuvat koko ajan ja niille pitäisi olla tarjolla tukea, joka auttaa selviytymään. Esimerkiksi globalisaatio ja digitalisaatio muuttavat monien toimialojen liiketoimintamalleja. Ekosysteemi ei ole vielä kyennyt kokonaisuudessaan vastaamaan tähän muutokseen esimerkiksi strategisen johtamisen asiantuntijuuden suhteen.

Autio ja Rannikko (2016) esittävät kolme julkisen tuen muotoa: puskurointi (buffering), silloittaminen (bridging) ja edistäminen (boosting). Puskuroinnilla tuetaan yrityksiä selviytymään sisäisten resurssien niukkuudesta ja ulkoisten resurssien aikaansaamasta riippuvuudesta. Puskurointi liittyisi näin erityisesti yrittäjyyskosysteemiin (entrepreneurship ecosystem), joka puolestaan liittyi moniin sellaisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat uusien yritysten perustamiseen. Yrittäjyyskosysteemin tehtävänä on huolehtia siitä, että alueen elinkeinorakenne säilyy tasapainoisena sekä uusien yritysten perustamisessa että yritysten elinvoimaisuuden edellytysten tukemisessa erityisesti alkuvaiheessa. Ammattikorkeakoulun rooli yrittäjyyskosysteemissä on vastata yrittäjyyskasvatuksesta ja uusien yrittäjien koulutuksesta.

Silloittaminen puolestaan liittyy yritysten yhteyksien tukemiseen tärkeiden sidosryhmien kanssa. Silloittamiseen liittyvät tukitoimet ovat suhteellisen aktiivisia ja ne liittyvät myös yritysten kasvuun. Silloittaminen liittyy kuitenkin erityisesti liiketoimintaekosysteemiin (business ecosystem), joka muodostuu yritysten liiketoiminnallisten tarpeiden mukaan ja jossa toiminta perustuu yritysten liiketoiminnallisille tarpeille. Edistämässä puolestaan tuetaan yrityksiä lisäämällä niiden kyvykkyyttä kasvaa. Edistämisen tukimuodot liittyvät erityisesti yrittäjäekosysteemiin (entrepreneurial ecosystem). Edistäminen on suoraan yhteydessä yritysten kasvuun ja riippuu kasvuyrittäjäekosysteemin kyvystä tarjota tukea kasvunprosessin eri vaiheissa. Yrittäjäekosysteemin vahvistaminen on kaikkein tärkein ekosysteemi kasvuyrittäjyyden näkökulmasta. Ammattikorkeakoululla voidaan nähdä olevan erityinen rooli juuri yritysten kapasiteetin lisäämisessä: ammattikorkeakoulu tuottaa uusia osaajia yrityksille, se tarjoaa myös osaamista yritysten käyttöön koulutus- ja tutkimuspalvelujen kautta sekä asiantuntijapalveluina. Yritykset tarvitsevat erilaisia kyvykkyyksiä kasvaakseen. Ammattikorkeakoulun merkitys edistämässä liittyy juuri kasvun edellyttämien kyvykkyyksien, kuten johtamiskyvykkyyden ja yrittäjämäisen kehittämiskyvykkyyden lisäämiseen panostamalla erilaisiin pedagogisiin ratkaisuihin, joilla vaikutetaan mm. innovatiivisuuden kehittämiseen.

Seinäjoen ammattikorkeakoulun rooli Etelä-Pohjanmaalla on aina ollut vahva erityisesti alueellisen tutkimustiedon tuottajana. Koska alueella ei ole omaa tie-

deyliopistoa, on ammattikorkeakoulu panostanut tieteelliseen kasvuyrittäjyyden tutkimukseen ja luonut tutkimuksen pohjalta käytännön sovelluksia sekä asiantuntijoille että yrityksille. Yhteenvetona voi todeta, että kasvuyrittäjäekosysteemi on monimutkainen kokonaisuus, joka liittyy alueen muihin ekosysteemeihin. Korkeakoulujen rooli on toimia omalta osaltaan kasvuyrittäjyyden katalyyttina, puskuroijana, silloittajana ja edistäjänä. Huomionarvoista on, että jokainen kasvuyrittäjyyden ekosysteemi on ainutkertainen. Siksi myös korkeakoulujen on punnittava omaa rooliaan yksilöllisesti. Ammattikorkeakoulujen osalta tämän voi katsoa edellyttävän alueen ekosysteemin kokonaisuuden ymmärrystä ja aktiivista oman roolin pohdintaa.

LÄHTEET

- Autio, E. & Rannikko, H. 2016. Retaining winners: can policy boost high-growth entrepreneurship? *Research policy* 45, 42–55.
- Davidsson, P. & Wiklund, J. 2000. Conceptual and empirical challenges in the study of firm growth. Teoksessa: D. Sexton & H. Landström (eds.) *The Blackwell handbook of entrepreneurship*. Oxford: Blackwell, 179–199.
- Feld, B. 2012. *Startup communities: building an entrepreneurial ecosystem in your city*. New York: Wiley.
- Isenberg, D. J. 2010. How to start an entrepreneurial revolution. *Harvard business review* 88 (6), 40–50.
- L 14.11.2014/932. Ammattikorkeakoululaki.
- Lindh, I. & Thorgren, S. 2016. Entrepreneurship education: The role of local business life. *Entrepreneurship and regional development* 28 (5/6), 313–336.
- Mason, C. & Brown, C. 2017. Looking inside the spiky bits: a critical review and conceptualisation of entrepreneurial ecosystems. *Small business economics* 49 (1), 11–30.
- McKelvie, A. & Wiklund, J. 2010. Advancing firm growth research: A focus on growth mode instead of growth rate. *Entrepreneurship theory and practice* 34 (2), 261–288.
- Sorama, K., Varamäki, E., Joensuu, S., Viljamaa, A., Laitinen, E. K., Petäjä, E., Länsiluoto, A., Heikkilä, T. & Vuorinen, T. 2015. Mistä tunnet sä kasvajan – seurantatutkimus eteläpohjalaisista kasvuyrityksistä. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 20. [Viitattu 26.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-05-2>
- Sorama K., Joensuu-Salo S., Hakola J. & Katajavirta M. 2018. Kasvuyrittäjyyden ekosysteemin toimivuuden arviointi ja mittaaminen: Etelä-Pohjanmaan kasvuyrittäjyyden ekosysteemi. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 29. [Viitattu 26.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-79-3>
- Stam, E. 2015. Entrepreneurial ecosystems and regional policy: a sympathetic critique. [Verkkojulkaisu]. *European planning studies* 23 (9), 1759–1769. [Viitattu 26.8.2018]. Saatavana: <https://www.researchgate.net/publication/280243567>
- Walter, S. G. & Dohse, D. 2012. Why mode and regional context matter for entrepreneurship education. *Entrepreneurship and regional development* 24 (9–10), 807–835.

OPISKELIJOIDEN YRITTÄJYYSAIKOMUSTEN KEHITTYMINEN OPISKELUAJASTA TYÖELÄMÄÄN

*Sanna Joensuu-Salo, FT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Anmari Viljamaa, KTT, yksikön johtaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Elina Varamäki, KTT, vararehtori
SeAMK Toimisto*

1 JOHDANTOA

Seinäjoen ammattikorkeakoulussa kehitetyn Entre Intentio -mittarin avulla opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksen kehittymistä sekä yrittäjyysaikomuksiin vaikuttavia tekijöitä voidaan mitata ja seurata. Tiedonkeruuta on tehty vuodesta 2008 lähtien ja opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksia on seurattu yksilötasolla vuosittain. Vuonna 2018 tehtiin ainutlaatuinen seurantatutkimus, jossa 6–8 vuotta sitten Seinäjoen ammattikorkeakoulusta valmistuneet vastasivat uudelleen mittariin. Tämä mahdollistaa yrittäjyysaikomusten kehittymisen seurannan lähes kymmenen vuoden ajalta. Tämän artikkelin tavoitteena on 1) selvittää, miten opintoaikana mitatut yrittäjyysaikomukset kehittyvät työelämässä, ja 2) ennustavatko opintojen aikana mitatut yrittäjyysaikomukset ryhtymistä yrittäjäksi myöhemmin elämässä. Aineisto on kerätty keväällä 2018 ja siinä on 89 vastaajaa, joille jokaiselle on osoitettavissa mittaustulos opintoajalta. Yrittäjyysaikomusten kehittyminen ja uusien yritysten syntyminen alueelle on keskeinen osa ammattikorkeakoulun aluevaikuttavuutta.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä tutkimuksessa yrittäjyysaikomuksilla tarkoitetaan opiskelijan aikomusta perustaa yritys (Krueger & Carsrud 1993) valmistumisen jälkeen. Yrittäjyysaikomukset on määritelty aiemmassa tutkimuksessa mm. ”käyttätymiseksi, joka tähtää yrityksen perustamiseen” (Krueger, Reilly & Carsrud 2000, 420) tai ”yksilön

arvioksi todennäköisyydestä omistaa oma yritys” (Crant 1996, 43). Yrittäjyys on nähty ennen kaikkea prosessina (Gartner ym. 1994; Liñán & Chen 2009), jonka ensimmäisen vaiheen muodostaa yrittäjyysaikomus (Lee & Wong 2004). Lortie & Castogiovanni (2015) vetävät yhteen aiempia käsityksiä ja määrittelevät aikomuksen yksilön mielentilaksi, joka ohjaa yksilöä yrityksen perustamiseen; lisäksi aikomus selittää yrityksen perustamista.

Yrittäjyysaikomustutkimus on perustunut pääsääntöisesti Ajzenin (1991) TPB-malliin, jonka mukaan aikomusta vuorostaan selittävät asenteet kyseistä käyttäytymistä kohtaan, sosiaaliset normit ja yksilön uskomus omasta pystyvyydestään. TPB-mallia on hyödynnetty ja testattu yrittäjyyden kontekstissa useissa eri tutkimuksissa (Krueger & Carsrud 1993; Krueger, Reilly & Carsrud 2000; Barbosa ym. 2006). Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että parhaiten yrittäjyysaikomuksia selittää pystyvyyssuskomus (Chen & He 2011; Drost & McGuire 2011; Paco ym. 2011; Lee ym. 2011) eli se, kuinka hyvin yksilö uskoisi menestyvänsä yrittäjänä. Toiseksi parhaiten yrittäjyysaikomuksia ovat aiemmissa tutkimuksissa selittäneet asenteet yrittäjyyttä kohtaan (Zampetakis ym. 2009; Moi, Adeline & Dyana 2011) ja sen jälkeen lähiympäristön tuki eli sosiaaliset normit (Lope, Zaidatol & Hassan 2009; Engle ym. 2010). Kautonen, van Gelderen ja Fink (2015) puolestaan osoittivat, että asenteet, lähiympäristön tuki ja pystyvyyssuskomus yhdessä selittävät 59 prosenttia yrittäjyysaikomusten vaihtelusta. Schlaegelin ja Koenigin (2014) meta-analysissä pystyvyyssuskomus oli selkeästi merkittävin tekijä yrittäjyysaikomusten selittäjänä.

Joidenkin tutkimusten mukaan korkeakouluopiskelu vähentää todennäköisyyttä ryhtyä yrittäjäksi (Pihkala 2008; Nabi ym. 2010; Joensuu ym. 2013). Toiset tutkimukset (Ertuna & Gurel 2011; Zhang, Duysters & Cloudt 2014) vuorostaan ehdottavat päinvastaista vaikutusta. Yksilön aikomusten kehittymistä pitkällä aikavälillä ei kuitenkaan ole tutkittu monissa tutkimuksissa. Varamäki ym. (2014) osoittivat, että korkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysaikomukset laskevat opintojen aikana. Yrittäjyysaikomukset laskivat erityisesti niillä opiskelijoilla, joilla ne olivat korkeat lähtötilanteessa. Yrittäjyysaikomukset vuorostaan nousivat neutraalille tasolle niillä opiskelijoilla, joilla ne olivat matalalla tasolla alussa.

Kautonen, van Gelderen ja Fink (2015) korostavat, että vaikka itseraportoidut aikomukset selittävätkin käyttäytymistä, aikomus ei välttämättä ole lähtökohta yrittäjyysprosessille. Kaikissa tapauksissa aikomusta ei vaadita vaan yrittäjyys voi syntyä yllättäen mahdollisuuksien niin salliessa. Itse asiassa Varamäen, Joensuun ja Viljamaan (2014) tutkimuksessa osa opiskelijoista, joilla oli opiskeluaikana matalat yrittäjyysaikomukset, päätyivät perustamaan yrityksen opintojen jälkeen. Ajzenin (1991) mallissa yrittäjyysaikomusta seuraa käyttäytyminen välittömästi, jolloin

välttämättä aikomuksen ja käyttäytymisen välinen yhteys pitkällä aikavälillä ei ole yhtä selvää. Tästä kaivataan kuitenkin tutkimuksia, koska yrittäjyysaikomusten ja käyttäytymisen välistä yhteyttä pitkällä aikavälillä ei juuri ole tutkittu. Kautonen, van Gelderen ja Fink (2015) osoittivat TPB -mallin toimivuuden käyttäytymisen ennustamisessa opiskelijoiden start-up yritysten osalta, mutta heidän tutkimuksensa aikajänne oli ainoastaan yksi vuosi. Pidempiaikaisia tutkimusasetelmia ei käytännössä löydy.

Yrittäjyysaikomusten kehittymistä ja yrittäjäksi ryhtymistä tutkittaessa on otettava huomioon myös muut vaikuttavat tekijät kuin TPB-mallin muuttujat. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että sukupuoli on merkittävä tekijä yrittäjyysaikomusten muodostumisessa ja yrittäjäksi ryhtymisessä (Crant 1996; Wilson ym. 2009; Yordanova & Tarrazon 2010). Toinen tärkeä muuttuja on roolimallit. Aiemmissa tutkimuksissa niillä on ollut pääsääntöisesti yrittäjyysaikomuksia ja itse yrittäjyyskäyttäytymistä lisäävä vaikutus (Kolvereid 1996; Prodan & Drnovsek 2010; Engle ym. 2010).

3 METODOLOGIA

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty Seinäjoen ammattikorkeakoulussa opiskelleilta opiskelijoilta opintojen aikana ja valmistumisen jälkeen. Ensimmäinen tiedonkeruu (ensimmäinen mittaus) tehtiin opintojen aikana vuosina 2008–2012. Tänä aikana jokainen opiskelija vastasi vuosittain *Entre intentio* -kyselyyn, joka on kuvattu tässä luvussa myöhemmin. Toinen tiedonkeruu (toinen mittaus) tehtiin vuonna 2013. Seurantakysely lähetettiin kaikille opiskelijoille, jotka olivat valmistuneet vuosina 2009–2012. Tämä tarkoitti sitä, että osa opiskelijoista oli valmistunut minimissään vuosi ennen tiedonkeruuta ja osa maksimissaan neljä vuotta ennen tiedonkeruuta. Seurantakyselyyn vastasi 1045 valmistunutta. Tämän jälkeen jokaiselle valmistuneelle etsittiin opiskeluaikainen mittaustulos. Reilusta tuhannesta opiskelijasta 282:lle pystyttiin tunnistamaan opiskeluajalta vähintään yksi *Entre Intentio* -mittauksen tulos. Kunkin opiskelijan kohdalta huomioitiin mahdollisimman myöhäisessä vaiheessa opiskelua tehty mittaus. 100:lle valmistuneelle löytyi *Entre Intentio* -tulos neljänneltä vuosikurssilta juuri ennen valmistumista, 106:lle kolmannelta vuosikurssilta, yhdeksälle toiselta vuosikurssilta ja 67:lle ensimmäiseltä vuosikurssilta. Vastanneista kukaan ei ollut valmistunut vuonna 2009, joten vastanneiden osalta valmistumisesta oli kulunut 1–3 vuotta. 64 prosentilla valmistumisesta oli kulunut vuosi, 32 prosentilla kaksi vuotta ja 4 prosentilla kolme vuotta.

Kolmas tiedonkeruu (kolmas mittaus) tehtiin vuonna 2018. Seurantakysely lähetettiin niille 282:lle, joilta oli mittaus toisesta tiedonkeruusta ja joiden yhte-

ystiedot löytyivät alumnirekisteristä. Näitä valmistuneita oli yhteensä 174. Heistä vastasi 89 henkilöä. Kolmannen aineistonkeruun aikana 6–8 vuotta oli kulunut vastaajien valmistumisesta. Näistä vastanneista 64 prosentilla valmistumisesta oli kulunut kuusi vuotta, 30 prosentilla seitsemän vuotta ja kuudella prosentilla kahdeksan vuotta.

Koska aineiston kato on suuri vuosien kuluessa, verrattiin toisen vaiheen vastaajien ja kolmannen vaiheen vastaajien demografisia tietoja toisiinsa. Toisen vaiheen tiedonkeruun aineistossa (282 vastaajaa) on naisia 73 prosenttia ja miehiä 27 prosenttia. Vastaajista 19 prosentilla äiti oli toiminut yrittäjänä ja 37 prosentilla isä. Vastaajista suurin osa oli valmistunut sosiaali- ja terveysalalta (40 prosenttia) ja toiseksi suurin osa liiketalouden alalta (23 prosenttia) ja kolmanneksi suurin osa tekniikan alalta (17 prosenttia). Kulttuurialalta oli valmistunut 14 prosenttia ja luonnonvara-alalta 6 prosenttia vastanneista.

Kolmannen vaiheen aineistossa (89 vastaajaa) naisia on 67 prosenttia ja miehiä 33 prosenttia. 14 prosentilla äiti oli toiminut yrittäjänä ja 32 prosentilla isä. Vastaajista suurin osa oli valmistunut sosiaali- ja terveysalalta (39 prosenttia) ja toiseksi suurin osa liiketalouden alalta (24 prosenttia) ja kolmanneksi suurin osa tekniikan alalta (18 prosenttia). Kulttuurialalta, luonnonvara-alalta ja ravitsemisalalta oli valmistunut muutamia vastaajia. Toisen ja kolmannen mittauksen aineistojen välillä ei ole merkitseviä eroja demografisten tekijöiden suhteen.

Vuonna 2018 (eli 6–8 vuotta valmistumisen jälkeen) 75 prosenttia vastanneista oli töissä toisen palveluksessa. Yrittäjänä toimi kahdeksan prosenttia, päätoimisena opiskelijana yhdeksän prosenttia, äitiys-, isyys- tai vanhempainlomalla oli seitsemän prosenttia ja yksi prosentti oli työttömänä. Kaikista vastaajista 58 prosenttia asui Etelä-Pohjanmaalla.

Datan keruussa on hyödynnetty Entre intentio -kyselylomaketta, jossa mitataan TPB-mallin mukaan yrittäjyysaikomuksia, asenteita, lähipiirin tukea ja pystyvyyttä. Kysely sisältää myös lukuisia muita yrittäjyyden opiskeluun ja taustamuuttujiin liittyviä kysymyksiä. Entre Intentio -mittarin operationalisoinnissa on hyödynnetty Kolvereidin (1996) sekä Tkachevin ja Kolvereidin (1999) aiempaa mittarinrakennustyötä (ks. tarkemmin Joensuu ym. 2013; Varamäki ym. 2014).

Yrittäjyysaikomuksia mitattiin 7-portaisella Likertin asteikolla. Seuraavassa kuvatut muuttujien arvot on otettu viimeisimmästä tiedonkeruusta vuodelta 2018. Yrittäjyysaikomuksia mittaavista kahdeksasta väittämstä muodostettiin keskiarvomuuttuja (min=1,2, max=7,0, ka=3,5, sd=1,5). Muuttujan reliabiliteetti oli erinomainen (Cronbachin Alpha=0,91). Käyttäytymistä eli yrittäjäksi ryhtymistä mitattiin luokitellulla kysymyksellä ja tästä muodostettiin dikotominen muuttuja

(1=yrittäjä, 0=palkkatyö tai muu elämäntilanne). Myös sivutoimiset yrittäjät luokiteltiin yrittäjiksi. Asenteita mitattiin yhdeksän väittämän avulla, joissa käytettiin 7-portaista Likertin asteikkoa. Väittämistä muodostettiin keskiarvomuuttuja (min=2,4, max=6,4, ka=4,9, sd=0,8). Muuttujan reliabiliteetti oli hyväksyttävä (Cronbachin Alpha=0,73). Pystyvyysuskomusta mitattiin viiden väittämän avulla, joissa käytettiin 7-portaista Likertin asteikkoa. Väittämistä muodostettiin keskiarvomuuttuja (min=2,0, max=6,4, ka=4,2, sd=1,0). Muuttujan reliabiliteetti oli hyväksyttävä (Cronbachin Alpha=0,73). Lähiympäristön tukea mitattiin Ajenin (1991) ehdottamalla laskukaavalla (ks. tarkemmin Varamäki ym. 2014). Lähiympäristön tuen uskomusmuuttujien reliabiliteetti oli hyvä (Cronbachin alpha 0,89), samoin merkitysväittämien reliabiliteetti (Cronbachin alpha 0,80). Muodostetun lähiympäristön tuen muuttujan minimi oli -60, maksimi 63, keskiarvo -4,1 ja keskihajonta 17,8.

Analysoinnissa käytettiin lineaarista regressioanalyysia ja logistista regressioanalyysia. Lineaarista regressioanalyysia varten jokaisen TPB-mallin muuttujan (yrittäjyysaikomukset, asenteet, pystyvyysuskomus, lähiympäristön tuki) osalta laskettiin ns. erotusarvo eli arvojen ero ensimmäisen ja kolmannen mittauksen välillä. Mallissa testattiin sitä, miten muutokset asenteissa, pystyvyysuskomuksessa ja lähiympäristön tuessa selittävät muutosta aikomuksissa lähes 6–8 vuoden ajalla.

Logistisen regressioanalyysin avulla testattiin yhteyttä opiskeluaikaisten yrittäjyysaikomusten ja valmistumisen jälkeen yrittäjäksi ryhtymisen välillä. Logistista regressioanalyysia käytetään silloin, kun selitettävä muuttuja on dikotominen (esim. ryhtynyt yrittäjäksi tai ei). Tässä otettiin huomioon sekä päätoimiset että sivutoimiset yrittäjät.

4 TULOKSET

Yleisenä tuloksena yrittäjyysaikomukset olivat nousseet vuosien aikana opiskeluajan jälkeen, kun tarkastellaan niitä 89 valmistunutta, joilta löytyy kolme mittausta. Sukupuolten välillä oli kuitenkin tilastollisesti merkitseviä eroja. Miesten osalta yrittäjyysaikomusten keskiarvo opiskeluaikana oli 3,6, vuonna 2013 toisessa mittauksessa 3,7 ja vuonna 2018 kolmannessa mittauksessa 4,0 (asteikko 1–7). Naisten arvot olivat vastaavasti 3,1, 3,5 ja 3,3. Näyttäisi siltä, että miesten yrittäjyysaikomukset nousevat tasaisesti opiskeluajasta työelämään ja ovat korkeimmillaan 6–8 vuotta valmistumisesta. Naisten osalta kehitys on toisenlainen. Yrittäjyysaikomukset nousevat ensin valmistumisen jälkeen, mutta kun valmistumisesta on kulunut 6–8 vuotta, yrittäjyysaikomukset ovat hieman laskeneet.

Niillä, joilla vähintään toinen vanhemmista on toiminut yrittäjänä, yrittäjyysaikomusten keskiarvo oli lähtötilanteessa 3,6, toisessa mittauksessa 4,1 ja viimeisessä mittauksessa 3,8. Yrittäjyysaikomukset ovat siis hieman nousseet opiskeluajasta. Muilla vastanneilla lähtötilanteen yrittäjyysaikomukset olivat 3,1, toisessa mittauksessa 3,3 ja viimeisessä mittauksessa 3,4. Myös heillä yrittäjyysaikomukset ovat nousseet, vaikka ne ovat selvästi matalammalla tasolla kuin niillä, joilla vähintään toinen vanhemmista on toiminut yrittäjänä.

Lineaarisen regressioanalyysin avulla testattiin mallia, jossa muutokset pystyvyysuskomuksessa, asenteissa ja lähiympäristön tuessa selittävät muutosta yrittäjyysaikomuksissa 6–8 vuoden aikajänteellä. Malli testattiin erikseen naisten ja miesten osalta sekä erikseen niiden osalta, joilla on roolimalleja yrittäjyydestä (vähintään toinen vanhemmista on toiminut yrittäjänä). Tulokset on esitetty taulukossa 1. Niiden osalta, joilla vanhemmat toimivat yrittäjinä, malli selittää 45 prosenttia yrittäjyysaikomusmuutoksen vaihtelusta ja niillä, joilla vanhemmat eivät toimi yrittäjinä, vain 27 prosenttia. Malli toimii siis paremmin niiden osalta, joilla on roolimalleja yrittäjyydestä. Molempien kohdalla merkittävin vaikuttava tekijä on muutos pystyvyysuskomuksessa ja sen jälkeen muutos asenteissa. Ero löytyy siitä, että niillä, joilla vähintään toinen vanhemmista toimii yrittäjänä, muutos pystyvyysuskomuksessa selittää vielä suhteessa enemmän kuin niillä, joilla roolimalleja ei löydy. Naisten ja miesten välillä on eroa siinä, mikä vaikuttaa muutokseen yrittäjyysaikomuksissa. Miesten osalta tärkein ja ainoa selittävä muuttuja on pystyvyysuskomuksen muutos, jonka suhteellinen merkitys on erittäin suuri ($\beta .61^{***}$). Naisten osalta muutosta yrittäjyysaikomuksissa selittävät sekä muutos pystyvyysuskomuksessa että muutos asenteissa. Myös naisilla pystyvyysuskomuksen muutoksen merkitys on suurempi kuin asennemuutoksen, mutta asennemuutoksellakin on tilastollisesti merkitsevä vaikutus. Miesten osalta malli selittää jopa 44 prosenttia yrittäjyysaikomusten muutoksen vaihtelusta ja naisilla 27 prosenttia.

Taulukko 1. Tulokset regressioanalyysistä.

	Vanhempi yrittäjänä	Ei vanhempia yrittäjinä	Naiset	Miehet
Constant	.327 (.226)	.107 (.159)	.101 (.130)	.321 (.261)
Pystyvyyssuutos	.697*** (.155) β .625	.533 *** (.145) β .443	.506*** (.121) β .473	.818*** (.226) β .607
Asennemuutos	.647* (.226) β .294	.575 ** (.198) β .335	.541** (.179) β .338	.430 (.351) β .203
Lähiympäristön tuen muutos	-.008 (.011) β -.095	-.007 (.007) β -.112	-.006 (.007) β -.104	-.003 (.010) β -.042
R-squared Adjusted R-squared F statistics	.504 .447 8.806***	.310 .270 7.797***	.556 .272 8.341***	.507 .440 7.544***

Keskivirheet on kuvattu sulkujen sisällä.

*, **, *** tarkoittaa 90 %:n, 95 %:n, ja 99 %:n merkitsevyystasoja.

Yhteyttä opiskeluaikaisten aikomusten ja yrittäjäksi ryhtymisen välillä testattiin logistisen regressioanalyysin avulla (Taulukko 2). Yrittäjyysaikomusten lisäksi malliin otettiin selittäviksi muuttujiksi sukupuoli ja roolimallit. 6–8 vuotta valmistumisen jälkeen 13 valmistunutta oli ryhtynyt yrittäjäksi tai sivutoimiseksi yrittäjäksi. Näiden kyseisten vastaajien yrittäjyysaikomusten keskiarvo oli 5,1 opintojen aikana (asteikko 1-7). Muiden opiskelijoiden yrittäjyysaikomusten keskiarvo opintojen aikana oli 3,2. Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p=0.000$). Logistinen regressioanalyysi vahvistaa, että lähes kymmenen vuotta sitten mitatut yrittäjyysaikomukset opintojen aikana selittävät yrittäjäksi ryhtymistä myöhemmin työuralla ($\text{Exp}(B)=1,830^*$). Myös sukupuolella (mies, $\text{Exp}(B)=12,339^{**}$) ja roolimalleilla (isä yrittäjä, $\text{Exp}(B)=14,147^{**}$) on merkitystä. On kuitenkin huomattava, että sukupuoli ja roolimallit selittävät yrittäjäksi ryhtymistä enemmän kuin yrittäjyysaikomukset. Isän yrittäjyys kasvattaa odds:ia (eli todennäköisyyksien suhdetta) jopa 14-kertaiseksi naisilla ja miehillä 12-kertaiseksi. Hosmerin ja Lemeshown (tilastollisesti ei-merkitsevä Khiin neliötesti 12,991) sekä Omnibusin (20,715***) testit osoittavat mallilla olevan hyvät arvot. Nagelkerke R2 antaa selityskertoimeksi .37.

Taulukko 2. Logistinen regressioanalyysi aikomusten vaikutuksesta yrittäjäksi ryhtymiseen 6-8 vuotta valmistumisen jälkeen.

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Opintojen aikaiset yrittäjyysaikomukset	,605	,315	3,688	*	1,830
Äiti yrittäjänä	-,480	,978	,241	,623	,619
Isä yrittäjänä	2,650	1,046	6,417	**	14,147
Sukupuoli (mies)	2,513	,992	6,419	**	12,339
Constant	-6,225	1,672	13,864	***	,002

*, **, *** tarkoittaa 90 %:n, 95 %:n, ja 99 %:n merkitsevyytasoja.

5 LOPUKSI

Tämän artikkelin tarkoituksena oli tutkia yrittäjyysaikomusten kehittymistä lähes kymmenen vuoden aikana opinnoista työelämään. Lisäksi tavoitteena oli selvittää yhteyttä opiskeluaikaisten yrittäjyysaikomusten ja myöhemmän vaiheen yrittäjäksi ryhtymisen välillä.

Tulokset osoittavat, että yrittäjyysaikomukset pääsääntöisesti nousevat vuosien kuluessa opiskeluajoista työelämään. Sukupuolten välillä on eroa yrittäjyysaikomusten kehittymisessä. Miesten osalta yrittäjyysaikomukset nousevat tasaisesti ja ovat korkeimmillaan 6–8 vuotta valmistumisesta. Naisten osalta yrittäjyysaikomukset ovat korkeimmillaan 1–3 vuotta valmistumisesta ja sen jälkeen hieman laskevat, mutta ovat silti korkeammalla 6–8 vuotta valmistumisen jälkeen kuin opiskeluaikana. Herää kysymys, että laskeeko naisten pystyvyysuskonus, mikäli työura ei etene valmistumisen jälkeen. Tutkimus tukee aiempia tuloksia siitä, että miesten ja naisten välillä on merkittäviä eroja suhteessa yrittäjyysaikomuksiin (Crant 1996; Kourilsky & Walstad 1998; Wilson, Marlinio & Kickul 2004; Wilson ym. 2009; Liñán & Chen 2009; Yordanova & Tarrazon 2010). Uutta tietoa tämä tutkimus tuo kuitenkin sen osalta, että yrittäjyysaikomukseen vaikuttavat tekijät vaihtelevat sukupuolen mukaan, kun tarkastellaan muutosta pitkällä, 6–8 vuoden ajanjaksolla. Naisilla sekä pystyvyysuskonuksen muutos että asennemuutos ovat tärkeitä, mutta miehillä ainoastaan pystyvyysuskonuksen muutoksella on merkitystä. Koska miesten yrittäjyysaikomukset nousevat vuosien kuluessa, voi olla, että mitä kauemmin miehet ovat olleet työelämässä, sitä enemmän heidän pystyvyysuskonuksensa kehittyy ja sitä kautta myös yrittäjyysaikomukset nousevat. Miehillä on ilmeisen tärkeää usko omaan menestymiseen yrittäjänä.

Tutkimus vahvistaa myös roolimallien merkityksen monella tavalla aiempien tutkimusten tavoin (Kolvereid 1996; Van Auken, Fry & Stephens 2006; Liñán & Chen 2009; Prodan & Drnovsek 2010; Engle ym. 2010). Ensinnäkin niillä vastanneilla, joilla jompikumpi vanhemmista toimi yrittäjänä, olivat muita korkeammat yrittäjyysaikomukset sekä opintojen aikana, 1–3 vuotta valmistumisesta että 6–8 vuotta valmistumisesta. Toiseksi tutkimus tuotti uutta tietoa siitä, millainen vaikutus roolimalleilla on yrittäjyysaikomuksen muutokseen pitkällä ajanjaksolla mitattuna. Näyttäisi siltä, että samat tekijät (muutos pystyvyysuskomuksessa ja muutos asenteissa) selittävät muutosta yrittäjyysaikomuksissa samoin kuin muilla, mutta testattu malli kykenee selittämään enemmän yrittäjyysaikomuksen vaihtelusta kuin muilla. Toisin sanoen muilla vastaajilla on enemmän muita tekijöitä, jotka selittävät vaihtelua yrittäjyysaikomusten muutoksessa, kun taas roolimallin omaavilla pystyvyysuskomuksen ja asenteiden muutoksella on suhteessa iso merkitys. On myös huomattava, että pystyvyysuskomuksen muutos selittää suurimman osan yrittäjyysaikomusten vaihtelusta niiden osalta, joilla on roolimalleja yrittäjyydestä. Kun yhdistetään tieto siitä, että yrittäjyysaikomukset nousevat työelämän aikana, voidaan arvioida, että näillä vastaajilla pystyvyysuskomus myös kasvaa. Voisi olla, että työelämän aikana ne vastaajat, joilla jompikumpi vanhemmista toimii yrittäjänä, osaavat suhteuttaa oman osaamisensa yrittäjyyteen ja usko omaan pystyvyyteen menestyä yrittäjänä kasvaa.

Kun tarkastellaan tutkimuksen toista tavoitetta eli linkkiä yrittäjyysaikomusten ja yrittäjäksi ryhtymisen välillä, Ajzenin (1991) mallin käyttäminen tuotti mielenkiintoisia tuloksia. Alkuperäisen teorian mukaisesti aikomuksilla ja käyttäytymisellä olisi ajallisesti välitön yhteys eli aikomus edeltää välittömästi käyttäytymistä (lyhyt aikaväli aikomusten ja käyttäytymisen välillä). Tämä tutkimus osoitti, että opiskeluaikana mitatut yrittäjyysaikomukset pystyvät selittämään yrittäjäksi ryhtymistä myös pitkän ajan kuluessa. Ajan myötä kuitenkin sukupuolen ja roolimallien (isän yrittäjyys) merkitys kasvaa suhteessa erittäin suureksi. Mitä kauemmin vastaaja on ollut työelämässä, sitä merkittävämmäksi erityisesti isän yrittäjyysesimerkki nousee. Tämä tutkimus myös vahvistaa sen, että yrittäjyysaikomusten mittaamisella opintojen aikana on merkitystä. Sillä saadaan tunnistettua ne opiskelijat, jotka todennäköisemmin perustavat yrityksen myös myöhemmin työurallaan. Näin ollen heille voi jo opintojen aikana tarjota enemmän tukea ja tietoa yrittäjyydestä ja suunnitella opintoja yrittäjyysosaamista ajatellen.

LÄHTEET

- Ajzen, I. 1991. The theory of planned behaviour. *Organizational behavior and human decision processes* 50 (2), 179–211.
- Barbosa, S., Fayolle A. & Lassas-Clerc, N. 2006. Assessing risk perception, self-efficacy, and entrepreneurial attitudes and intentions: Implications for entrepreneurship education. Post-Print halshs-00132815, HAL.
- Chen, Y. & He, Y. 2011. The impact of strong ties on entrepreneurial intention: An empirical study based on the mediating role of self-efficacy. *Journal of Chinese entrepreneurship* 3 (2), 147–158.
- Crant, M. 1996. The proactive personality scale as a predictor of entrepreneurial intentions. *Journal of small business management* 34 (3), 42–49.
- Drost, E. & McGuire, S. 2011. Fostering entrepreneurship among Finnish business students: Antecedents of entrepreneurial intent and implications for entrepreneurship education. *International Review of entrepreneurship* 9 (2), 83–112.
- Engle, R., Dimitriadi, N. Gavidia, J., Schlaegel, C., Delanoe, S., Alvarado, I., He, X., Buame S. & Wolff, B. 2010. Entrepreneurial intent. A twelve-country evaluation of Ajzen's Model of Planned Behaviour. *International journal of entrepreneurial research* 16 (1), 35–57.
- Ertuna, Z. & Gurel, E. 2011. The moderating role of higher education on entrepreneurship. *Education + Training* 53 (5), 387–402.
- Fayolle, A., Gailly, B. & Lassas-Clerc, N. 2006. Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: a new methodology. *Journal of European industrial training* 30 (9), 701–720.
- Gartner, W., Shaver, K., Gatewood, E. & Katz, J. 1994. Finding the entrepreneur in entrepreneurship. *Entrepreneurship theory and practice* 18 (3), 5–10.
- Joensuu, S., Viljamaa, A., Varamäki, E. & Tornikoski, E. 2013. Development of entrepreneurial intention in higher education and the effect of gender – a latent growth curve analysis. *Education + Training* 55 (8/9), 781–803.
- Kautonen, T., Van Gelderen, M. & Fink, M. 2015. Robustness of the theory of planned behavior in predicting entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship theory and practice* 39 (3), 655–674.
- Kolvereid, L. 1996. Prediction of employment status choice intentions. *Entrepreneurship theory and practice* 21 (1), 47–57.
- Kourilsky, M. & Walstad, W. 1998. Entrepreneurship and female youth: knowledge, attitudes, gender difference, and educational practices. *Journal of business venturing* 13 (1), 77–88.
- Krueger, N. & Carsrud, A. 1993. Entrepreneurial intentions: Applying the theory of planned behaviour. *Entrepreneurship and regional development* 5 (4), 315–330.
- Krueger, N., Reilly, M. & Carsrud, A. 2000. Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of business venturing* 15 (2), 411–432.
- Lee, S. & Wong, P. 2004. An exploratory study of technopreneurial intentions: A career anchor perspective. *Journal of business venturing* 19 (1), 7–28.
- Lee, L. Wong, P., Foo, M. & Leung, A. 2011. Entrepreneurial intentions: The influence of organizational and individual factors. *Journal of business venturing* 6 (1), 124–136.
- Liñán, F. & Chen, Y. 2009. Development and cross-cultural application of a specific instrument to measure entrepreneurial intentions. *Entrepreneurship theory and practice* 33 (3), 593–617.

Lope P., Zaidatol A. & Hassan, H. 2009. Choice of self-employment intention among secondary school students. *The Journal of international social research* 9 (2), 539–549.

Lortie, J. & Castogiovanni, G. 2015. The theory of planned behavior in entrepreneurship research: What we know and future directions. *International entrepreneurship and management journal* 11 (4), 935–957.

Moi, T., Adeline, Y. & Dyana, M. 2011. Young adult responses to entrepreneurial intent. *Researchers world* 2 (3), 37–52.

Nabi, G., Holden, R. and Walmsley, A. 2010. From student to entrepreneur: towards a model of graduate entrepreneurial career-making. *Journal of education and work* 23 (5), 389–415.

Paco, A., Ferreira, J., Raposo, M., Rodrigues, R. & Dinis, A. 2011. Behaviours and entrepreneurial intention: Empirical findings about secondary students. *Journal of international entrepreneurship* 9 (1), 20–38.

Pihkala, J. 2008. Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset. Helsinki: Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2008:1.

Prodan, I. & Drnovsek, M. 2010. Conceptualizing academic-entrepreneurial intentions: An empirical test. *Technovation* 30 (5/6), 332–347.

Schlaegel, C. & Koenig, M. 2014. Determinants of entrepreneurial intent: A meta-analytic test and integration of competing models. *Entrepreneurship theory and practice* 38 (2), 291–332.

Tkachev, A. & Kolvereid, L. 1999. Self-employment Intentions among Russian students. *Entrepreneurship and regional development* 11 (3), 269–280.

Van Auken, H., Fry, F. & Stephens, P. 2006. The influence of role models on entrepreneurial intentions. *Journal of developmental entrepreneurship* 11 (2), 157–167.

Varamäki, E., Joensuu, S. & Viljamaa, A. 2014. Yrittäjyysaikomusten muutos ja aikomusten yhteys käyttäytymiseen valmistumisen jälkeen. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* (3), 211–231.

Wilson, F., Marlino, D. & Kickul, J. 2004. Our entrepreneurial future: examining the diverse attitudes and motivations of teens across gender and ethnic identity. *Journal of development entrepreneurship* 9 (3), 177–197.

Wilson, F., Kickul, J., Marlino, D., Barbosa, S. & Griffiths, M. 2009. An analysis of the role of gender and self-efficacy in developing female. *Journal of developmental entrepreneurship* 14 (2), 105–119.

Zampetakis, L., Kafetsios, K., Bouranta, N., Dewett, T. & Moustakis, V. 2009. On the relationship between emotional intelligence and entrepreneurial attitudes and intentions. *International journal of entrepreneurial behaviour & research* 15 (6), 595–618.

Zhang, Y., Duysters, G. & Cloudt, M. 2014. The role of entrepreneurship education as a predictor of university students' entrepreneurial intention. *International entrepreneurship management journal* 10 (3), 623–641.

Yordanova, D. & Tarrazon, M. 2010. Gender differences in entrepreneurial intentions: evidence from Bulgaria. *Journal of developmental entrepreneurship* 15 (3), 245–261.

YRITTÄJYYTTÄ YHDESSÄ – STRATEGISEN JOHTAMISEN KEHITTÄMISEN MALLI NAISOPISKELIJOILLE JA NAISYRITTÄJILLE

*Salla Kettunen, YTM, asiantuntija, TKI
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Kirsti Sorama, KTT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Sanna Joensuu-Salo, FT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 MOLEMMINPUOLISTA HYÖTYÄ YHTEISTOIMINNASTA

Artikkelissa esitellään Smart Ladies in Digital World -hankkeessa kehitetty toimintamalli, jossa yrittäjyydestä kiinnostuneet naisopiskelijat ja alueen naisyrittäjät yhdessä kehittävät liikeideoita. Uudessa toimintamallissa sekä naisyrittäjien että naisopiskelijoiden tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset valmiudet yrittäjämäiseen toimintaan kehittyvät. Malli perustuu verkostoitumiseen ammattikorkeakoulun asiantuntijoiden, naisyrittäjien sekä yrittäjyydestä kiinnostuneiden naisopiskelijoiden kesken. Työpajojen avulla on mahdollista tukea yrittäjyysaikomuksia ja strategista johtamista. Työskentelyssä käsiteltävät aihepiirit valitaan strategisen johtamisen näkökulmasta. Yhteisen, luottamuksellisen työskentelyn avulla aiheita päästään käsittelemään tuloksellisesti.

Opiskelijat saavat roolimalleja, kontakteja työelämään, tietoja, verkostoja sekä näkemystä siitä, mitä yrittäjyys on. Yrittäjät puolestaan tarvitsevat uutta tietoa, heidän on uudistettava toimintaansa ja useat yritykset tarvitsevat työntekijöitäkin. Opiskelijoiden kanssa keskustellessaan he kuulevat alan viimeisistä opeista ja nuoremman sukupolven näkemyksistä. Ammattikorkeakoulun rooli on ensisijaisesti tuoda osapuolet yhteen ajankohtaisten teemojen ympärille ja tarjota asiantuntemusta osallistujien käyttöön. Ammattikorkeakoulun yhtenä tehtävänä

on yhteiskunnallinen vuorovaikutus, mikä tarkoittaa esimerkiksi yrityksille käytökelpoisen tiedon ja mallien tuottamista. Kehitetyn mallin avulla tietoa saadaan jaettava eteenpäin.

Hankkeen aikana tehtiin alku-, seuranta- ja loppumittaukset, joiden avulla toimintamallin kehittämistä ohjattiin ja seurattiin. Naisyrittäjien haastatteluissa selvitettiin kokemuksia toimintamallista sekä odotuksista ammattikorkeakoulua kohtaan.

2 NAISIA VOIDAAN ROHKAISTA YRITTÄJYYTEEN

Toimintamallin taustalla on yrittäjyysaikomustutkimus, jonka mukaan naisilla yrittäjyysaikomukset ovat heikommat kuin miehillä ja naiset perustavat miehiä vähemmän yrityksiä. Miehet omistavat suurimman osan myös kasvuyrityksistä. Naisten yrittäjyysaikomuksiin voidaan kuitenkin vaikuttaa paremmin kuin miesten. Sukupuoli vaikuttaa sekä yrittäjyysaikomusten lähtötasoon, aikomusten kehittymiseen että yrittäjyyspedagogiikan vaikuttavuuteen. Sukupuolten mukaista yrittäjyyden eriytymistä vastaan tarvitaan keinoja.

Paljon käytetyn Ajzenin (1991) Theory of Planned Behavior (TPB) -viitekehyksen mukaan aikomukset edeltävät toimintaa. Mitä voimakkaampi edeltävä aikomus on, sitä todennäköisempää on sen toteutuminen. Aiempi tutkimus on osoittanut, että aikomukset todellakin ennustavat myöhempää toimintaa (Fishbein & Ajzen 1975; Bagozzi, Baumgartner & Yi 1989; Krueger & Carsrud 1993). TPB:n perusidea on, että asenteet, lähiympäristön tuki sekä henkilön itsensä kokema pystyvyys kyseiseen toimintaan ennustavat aikomuksia kyseistä toimintaa kohtaan (Ajzen 1991). Asenne viittaa siihen, onko henkilöllä positiivinen vai negatiivinen käsitys kyseisestä toiminnasta. Esimerkiksi yrittäjyyden suhteen: mitä positiivisempi käsitys yksilöllä on yrittäjyydestä ja sen seurauksista, sitä positiivisemmin yksilö suhtautuu myös omaan mahdolliseen yrittäjyyteensä ja sitä voimakkaammat ovat aikomukset yrittäjäksi ryhtymiseen (esim. Krueger, Reilly & Carsrud 2000; Segal, Borgia & Schoenfeld 2005; van Gelderen & Jansen 2006; Pruett ym. 2009).

Aiempien, lähinnä määrällisten tutkimusten mukaan, yrittäjyysaikomuksiin vaikuttavat eniten pystyvyysuskomus (Kristiansen & Indarti 2004; Liñán 2004; Henley 2005; Segal ym. 2005; Lee, Foo & Leung 2011; Lope Pihie & Bagheri 2011) ja asenne (Moi, Adeline & Dyana 2011). Myös lähiympäristön tuella on merkitystä (Lope Pihie & Hassan 2009; Nasurdin, Ahmad & Lin 2009; Engle ym. 2010; Siu & Lo 2013). Schoon ja Duckworth (2012) seurasivat yli 6000 yksilön elämää syn-

tymästä 34 ikävuoteen asti ja totesivat, että yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttavat varhaiset kokemukset yrittäjyydestä. Toisaalta myös pystyvyysuskomus vaikuttaa suoraan yrittäjäksi ryhtymiseen aiempien tutkimusten mukaan (Ingram ym. 2000; Sequeira, Mueller & McGee 2007; Townsend, Busenitz & Arthurs 2010; Kautonen, van Gelderen & Tornikoski 2013).

Sekä sukupuoli että roolimallit ovat olleetkin yksi tutkituimmista tekijöistä yrittäjyysaikomuksissa TPB-mallin lisäksi (Fayolle & Liñán 2013). Naisilla on vähemmän halua yrityksen perustamiseen, ja he myös perustavat vähemmän yrityksiä kuin miehet (esim. Liñán & Chen 2009; vrt. Pruet ym. 2009; Yordanova & Tarrazon 2010; Lee ym. 2011). Yordanovan ja Tarrazonin (2010) tutkimuksessa sukupuolen vaikutus välittyi sen mukaan, millainen yksilön usko oman pystyvyteensä toimia yrittäjänä on tai millaisia asenteita yksilöllä on yrittäjyyttä kohtaan. Erityisen tärkeää onkin vaikuttaa naisten pystyvyysuskomuksiin ja asenteisiin, jos naisten yrittäjyysaikomuksia halutaan nostaa. Lisäksi Joensuu ym. (2013) osoittivat, että korkeakouluopiskelijoista naisilla on miehiä matalammat yrittäjyysaikomukset opintojen alussa ja ne myös vähenevät opintojen kuluessa. Myös roolimalleilla on todettu olevan vaikutusta yrittäjyysaikomuksiin (Kolvereid 1996; Van Auken, Fry & Stephens 2006; Bosma et al. 2012).

Sukupuolella on vaikutusta myös siihen, miten yrittäjyyspedagogiikka vaikuttaa aikomuksiin. Ammattikorkeakouluaineistossa aktiivisuutta edellyttävällä yrittäjyyspedagogiikalla todettiin olevan vaikutusta pystyvyysuskomuksen muutokseen ja sitä kautta aikomusten muutokseen, mutta tilastollinen merkitsevyys koski ainoastaan naisia. Miehillä aktiivisuutta edellyttävä yrittäjyyspedagogiikka ei vaikuttanut pystyvyysuskomuksen muutokseen. Toisin sanoen yrittäjyyspedagogiikalla voidaan vaikuttaa naisten itseluottamuksen nousemiseen ja sitä kautta aikomuksiin. Sen sijaan miesten pystyvyysuskomusten kehittymiselle pedagogisilla ratkaisuilla ei ollut merkitystä. (Joensuu ym. 2014.)

Naisten yrittäjyysaikomusten kehittymisen osalta on tärkeää, että heille voidaan tarjota kokemus valmiuksien nousemisesta. Jos naiset kokevat opintojen antavan valmiuksia toimia yrittäjänä, se vaikuttaa myös positiivisesti aikomuksiin. Mielenkiintoista on, ettei miesten osalta voida löytää samaa tulosta. Miehillä on lähtökohtaisesti suurempi itseluottamus yrittäjyyden kohdalla kuin naisilla. Naiset tarvitsevat enemmän tukea ja opintojen tarjoamaa valmiutta, jotta yrittäjyysaikomukset kehittyvät. (Joensuu ym. 2014.)

Sukupuoli selittää myös varsinaista yrityksen perustamiseen liittyvää käyttäytymistä. Joensuu ym. (2014) tulosten mukaan miehet perustivat yrityksen todennäköisemmin kuin naiset sekä opiskelun aikana että valmistumisen jälkeen. Onkin

erityisen tärkeää, että yrittäjyyskoulutuksella pystyttäisiin vaikuttamaan niihin tekijöihin, jotka kannustaisivat myös naisia ryhtymään yrittäjiksi. Biologisen sukupuolen (sex) lisäksi kyse on siitä, kuinka vallitseva kulttuuri määrittelee sukupuolen (gender). Sukupuolen kulttuurinen määritelmä vaikuttaa enemmän uskoon omiin kykyihin kuin biologinen sukupuoli. (Shneor, Camgoz & Karapinar 2013.)

3 MENETELMÄT JA AINEISTO

Hankkeen aluksi opiskelijat ja yrittäjät vastasivat aloituskyselyyn. Osana kyselyä opiskelijat kirjoittivat polustaan kohti yrittäjyyttä ja yrittäjät kertoivat oman yrityksensä historiikin. Tämä toteutettiin Webropol-nettikyselynä kevään 2016 aikana. Lisäksi toteutettiin seuranta- ja loppukyselyt sekä yrittäjille että opiskelijoille (Taulukko 1).

Taulukko 1. Kyselyihin vastanneiden yrittäjien ja opiskelijoiden määrät.

	opiskelijat	yrittäjät	yhteensä
aloituskysely	19	17	36
seurantakysely	5	9	14
loppukysely	3	6	9

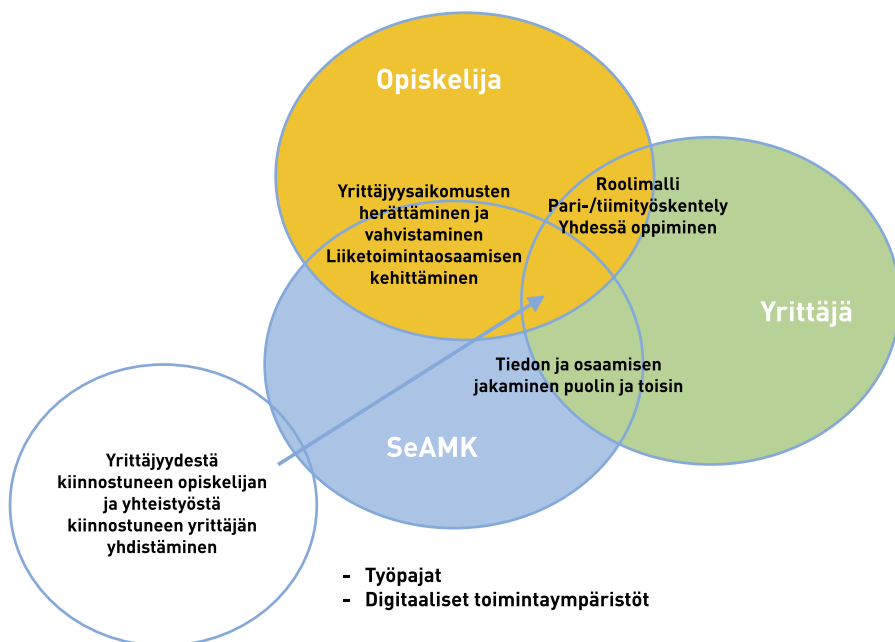
Toimintamallin kehittämistä varten yrittäjiä (n=14) ja opiskelijoita (n=5) haasteltiin keväällä 2017. Heiltä kysyttiin mielipiteitä kehitteillä olleen toimintamallin toimivuudesta ja hyödyllisyydestä sekä pyydettiin kehittämissuhteita.

Aineiston kertomukset analysoitiin narratiivista menetelmää hyödyntäen. Lisäksi tehtiin luokitteluja siitä, millaisia teemoja esiin nousi. Analysoinnissa käytettiin apuna myös sumeiden kognitiivisten karttojen menetelmää (Fuzzy Cognitive Mapping) hyödyntäen Mental Modeler -ohjelmistoa. Määrällisten vastausten vertailut tehtiin tilastollisin menetelmin.

4 TOIMINTAMALLI NAISTEN YRITTÄJYYDEN TUKEMISEEN

Kehitetty malli perustuu yrittäjien, ammattikorkeakoulun ja opiskelijoiden yhteistyöhön. Opiskelijat hakeutuvat kiinnostuksensa mukaan opintoihin tai yhteisöihin, jotka toimivat yrittäjyyden teeman parissa. Opettajilla on osansa yrittäjyyden esiin tuomisessa sekä siitä kiinnostuneiden opiskelijoiden ohjaamisessa eteenpäin. Ohjaus voi tapahtua yrittäjyyteen liittyvillä kursseilla, yritystoiminnan liittämässä

opintoihin (esim. Seinäjoen ammattikorkeakoulussa on toiminut ns. Yritystalli) ja opiskelijoiden yrittäjyysyhteisön (SeiES – Seinäjoki entrepreneurship society) avulla. Yrittäjät hakevat opiskelijoista työvoimaa, harjoittelijoita, opinnäytetyön tekijöitä, asiakkaita ja alan uusimman tiedon hallitsijoita. Ammattikorkeakoulu tarjoaa käyttöön asiantuntijoita, tietoa ja tiloja. (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Toimintamalli opiskelijoiden, yrittäjien ja ammattikorkeakoulun välillä.

Toimintamalli perustuu työpajoihin. Niissä sekä opiskelijoiden liikeideoita että naisyrittäjien liiketoimintaa kehitetään ajankohtaisten teemojen avulla. Työpajoissa asiantuntijat, yrittäjät ja opiskelijat jakavat tietoa toisilleen ja kehittävät toistensa liiketoimintaa. Työpajojen aiheet valitaan sen mukaan, mikä on ajankohtaista ja mistä on hyötyä kaikille osapuolille.

4.1 Yhteistyö naisyrittäjien ja naisopiskelijoiden välillä

Yrittäjät ja opiskelijat liikeideoineen tulevat eri aloilta. Toimintamallin mukaisesti osallistujista muodostetaan ryhmiä, joissa on mukana sekä yrittäjiä että opiskelijoita. Työpajatyöskentelyä ja tehtäviä tehdään näissä ryhmissä. Yrittäjät ovat kiinnostuneita siitä, kuinka opiskelijat ajattelevat, näkevät, kokevat ja tulkitsevat asioita. Yrittäjät saavat olennaista tietoa siitä, kuinka eri sukupolvet asiakkaina käyttäytyvät. Toisaalta yrittäjät ovat valmiita jakamaan omia kokemuksiaan nuoremilleen ja kuulemaan millaisia ovat uusimmat opit, joita opintojen aikana tuodaan esiin.

Opiskelijoille yrittäjäröoolimallit ovat tärkeitä. Näkemykset siitä, että yrittäjät ovat tavallisia ihmisiä ja tekevät asioita, joihin opiskelijatkin ovat kykeneviä, voivat kannustaa ja lisätä tuntemusta omasta pystyvyydestä. Toinen tärkeä asia on verkostoituminen. Yrityksen alasta riippumatta monet samat asiat askarruttavat silti yrittäjiä ja yritystoiminnasta kiinnostuneita. Sopivan monipuolisesta verkostosta voi löytyä myös uusia asiakkaita omalle yritykselle.

Toimintamallissa ammattikorkeakoulun rooli on toisaalta opiskelijoiden pystyvyyssuskomuksen, asenteiden sekä yrittäjyysaikomusten tukeminen ja toisaalta naisyrittäjien johtajuuden tukeminen. Ammattikorkeakoulun tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta (TKI) tuottaa uutta tietoa alueen yritysten hyödynnettäväksi esimerkiksi liiketoiminnan kehittämisessä. Naisyrittäjille verkostoituminen ammattikorkeakoulun asiantuntijoiden kanssa on arvokasta. Sitä kautta he saavat uusinta tietoa kehitetyistä menetelmistä ja toisaalta pääsevät osaksi suurempaa ekosysteemiä. Hankkeen aikana verkostoituminen ammattikorkeakoulun kanssa toi naisyrittäjille opinnäytetyön tekijöitä ja heidän liiketoimintaansa liittyen tehtiin useita harjoitustöitä eri opintojaksoilla.

4.2 Työpajatyöskentely liiketoiminnan kehittämisessä

Toimintamallin kehittelyvaiheessa työpajat aloitettiin lounaalla. Ruokailu oli mukava aloitustapa, sillä sen aikana oli mahdollista saapua hieman portaattain, omaan aikatauluun sopivasti. Ruokailun ohessa oli helppo tutustua toisiin ja verkostoitua. Seuraavana oli lyhyt tervetuloitovotus ja mahdollisesti paikallisen yrittäjän esittely paikasta, jossa kulloinkin oltiin. Näistä koostui erilaisia lyhyitä yritystarinoita osallistujien kuultavaksi. Luento-osuus oli ajateltu suhteellisen lyhyeksi niin että varsinaiselle työskentelylle jäisi paremmin aikaa.

Yhteisissä työskentelyissä opiskelijat ja yrittäjät pääsivät keskustelemaan annettusta aiheesta. Työskentelyssä tulee etukäteen huomioida kysymyksenasettelu niin, että kaikki osallistujat pystyvät niihin sanomaan jotakin. Työskentelyn lopputuloksena tulisi olla jotakin, jota osallistujat voivat hyödyntää omassa arjessaan. Se voi olla ajatusten herättelyä, työkaluja, vinkkejä tai muistilistaa asioista, jotka kyllä ovat tiedossa, mutta helposti unohtuvat arjen työn keskellä.

Työpajojen aiheet valittiin tukemaan strategista johtajuutta. Näiden asioiden tietoinen pohtiminen ja pienetkin parannukset omassa yritystoiminnassa tai suunnitelmissa kehittävät liiketoimintaa. Jotta työpajat toimivat, niissä on oltava riittävän luottamuksellinen ilmapiiri; muutoin osallistujat eivät esitä ajatuksiaan. Saman sukupuolen edustajien kesken päästään pääsääntöisesti nopeasti hyvälle keskinäisen ymmärryksen tasolle.

4.3 Tukea opiskelijoiden yrittäjyyteen

Opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksia voidaan tukea opintojen aikana. Pystyvyyden kokemukset, roolimallit, yrittäjyyttä edesauttavien suunnitelmien tekeminen ja liikeidean hiominen ovat konkreettisia toimia, joilla yrittäjyyttä pystytään tukemaan. Naisopiskelijoiden kannalta katsottuna suuri hyöty on siitä, että opiskelijat saavat kokemuksia omasta pystyvyydestään. Yhteistyö yritysten kanssa, harjoitustyöt oikeisiin yrityksiin liittyen, oman liikeidean hiominen sekä tieto mistä apua ja rahoitusta saa, auttavat eteenpäin.

Mallin rakentamisen aikana tehdyt tarkastelut osoittivat, että yrittäjyysprosessin vaihe olisi otettava paremmin huomioon naisopiskelijoiden yrittäjyyden tukemisessa. Suunnitelmien tukeminen yleiseltä tasolta yhä konkreettisemmiksi vie yrittäjyysprosessia eteenpäin. Taulukkoon 2 on koottu yrittäjyyttä tukevia toimintatapoja suhteessa opiskelijoiden suunnitelmien tasoon.

Taulukko 2. Yrittäjyyttä tukevat asiat yrittäjyysprosessin eri vaiheissa.

Suunnitelmien taso	Yrittäjyyttä parhaiten tukevat toimenpiteet
Ei suunnitelmia	<ul style="list-style-type: none">• Opintojen kautta tietoa ja tukea oman yritysidentiteetin hahmottamiseen• Roolimallit
Suunnitelmat yleisellä tasolla	<ul style="list-style-type: none">• Opintojen kautta tukea yrittäjyysprosessin etenemiseen (suunnitelmat, rahoitus, itsensä kehittäminen)• Roolimallit• Yhteistyö yritysten kanssa, projektityöt yritysten kanssa
Suunnitelmat konkreettisella tasolla	<ul style="list-style-type: none">• Opintojen kautta tukea yritystoiminnan aloittamiseen (ohjaaminen myös muille asiantuntijoille)• Opintojen loppuun saattaminen• Konkreettiset kokemukset omasta yrittäjyydestä

5 LOPUKSI

Toimintamalli tarjoaa monenlaisia hyötyjä eri osapuolille. Opiskelijat saavat roolimalleja, verkostoituvat toimivien naisyrittäjien kanssa ja saavat uskoa omaan pystyvyyteensä onnistua yrittäjänä. Positiivista oli, että hankkeen aikana erityisesti opiskelijoiden pystyvyysuskomus kehittyi positiiviseen suuntaan. Myös yrittäjät olivat erittäin tyytyväisiä toimintamalliin. Heidän etujaan oli uuden tiedon saa-

minen ammattikorkeakoulun asiantuntijoiden kautta, verkostoituminen muiden naisyrittäjien ja opiskelijoiden kanssa, vertaistuki sekä opiskelijoiden ajankohtaiset näkemykset. Tällaisella toimintamallilla voidaan myös tukea naisten innovaatio-toimintaa. Ammattikorkeakoulun kannalta toiminta on osa yhtä sen yhdestä ydintehtävästä eli aluevaikuttavuudesta.

Yrittäjien antama palaute kertoo, että he kokivat työpajat hyödyllisiksi. He saivat rohkaisua esim. yrityksen kasvattamiseen. Työskentelymalli ja käsitellyt aiheet edesauttoivat yrittäjien valmiuksien kehittämisessä. Positiivisin vaikutus oli tulevaisuuksien ennakkoinnin osalta. Yrittäjien kokemuksia toivottiin hyödynnettävän enemmän. Yritystarinan kirjoittamisen lisäksi moni heistä olisi ollut valmis jakamaan kokemuksiaan enemmän.

Ajankohtaisia aiheita ja tuoretta tietoa tapaamisiin löytyy ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan puolelta. Mielenkiintoisten, ajankohtaisten aiheiden ja puhujien löytyminen on yksi toimivan yhteistyön perusta. Verkostoituminen on toinen suuri anti osallistujille. Tapaamisajankohdat tulee sopia useiksi kuukausiksi etukäteen, jotta etenkin yrittäjät pystyvät sopimaan aikataulunsa ja tapaamisensa.

Toimintamallin heikkoutena voidaan nähdä aikataulutuksen haasteellisuus. Kaikille sopivaa aikaa ja paikkaa on hyvin hankala löytää. Työpajoissa pitää kiinnittää huomiota fasilitointiin, jotta alustus ei veny liikaa ja työskentelylle sekä keskustelulle jää aikaa. Opiskelijoiden ja yrittäjien väliseen ryhmäyttämiseen tulee myös kiinnittää huomiota. Se voi tarvita apua. Toimintamalliin joka tapauksessa kuuluu, että osallistujat vaihtuvat matkan varrella. Opiskelijoita valmistuu ja uusia tulee mukaan. Seinäjoen ammattikorkeakoulun osalta SeiES (opiskelijoiden yrittäjyisyhteisö) organisoii jatkossa toimintaa. He tiedottavat opiskelijoita ja yrittäjiä. Yhteistyössä ammattikorkeakoulun asiantuntijoiden kanssa suunnitellaan työpajoja, joissa voidaan hyödyntää joko ulkopuolisia asiantuntijoita tai ammattikorkeakoulun omaa henkilökuntaa.

Edelleen on tärkeää painottaa sitä, että sukupuolella on merkitystä suhteessa yrittäjyyteen. Hankkeen tulosten mukaan naisopiskelijoiden tukeminen verkostomaisella toimintatavalla nostaa uskoa omaan pystyvyyteen toimia yrittäjänä. Tällä vuorostaan on monien tutkimusten mukaan vaikutusta yrittäjyysaikomuksiin ja suoraan myös yrityksen perustamiseen.

LÄHTEET

- Ajzen, I. 1991. The theory of planned behaviour. *Organizational behavior and human decision processes* 50 (2), 179–211.
- Bagozzi, R., Baumgartner, H. & Yi, Y. 1989. An investigation into the role of intentions as mediators of the attitude-behavior relationship. *Journal of economic psychology* 10, 35–62.
- Bosma, N., Hessels, J., Schutjens, V., Van Praag, M. & Verheul, I. 2012. Entrepreneurship and role models. *Journal of economic psychology* 33 (2), 410–424.
- Engle, R. L., Dimitriadis, N., Gavidia, J. V., Schlaegel, C., Delanoe, S., Alvarado, I., He, X., Buame, S. & Wolff, B. 2010. Entrepreneurial intent: A twelve-country evaluation of Ajzen's model of planned behavior. *International journal of entrepreneurial research* 16 (1), 35–57.
- Fayolle, A. & Liñán, F. 2013. Entrepreneurial intentions: Literature review and new research perspectives. A paper presented at The 3rd GIKA Annual Conference, 7–9.7. 2013, Valencia, Spain.
- Fishbein, M. & Ajzen I. 1975. *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Henley, A. 2005. From entrepreneurial aspiration to business start-up: evidence from British longitudinal study. *Academy of Entrepreneurship Journal* 10 (1–2).
- Ingram, K., Cope J., Harju, B. & Wuench, K. 2000. Applying to graduate school: A test of the Theory of Planned Behavior. *Journal of social behavior and personality* 15 (2), 215–226.
- Joensuu, S., Varamäki, E., Viljamaa, A., Heikkilä, T. & Katajavirta, M. 2014. Yrittäjyysaikomukset, yrittäjyysaikomusten muutos ja näihin vaikuttavat tekijät koulutuksen aikana. [Verkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja. A, Tutkimuksia 16. Saatavana: <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/74669/A16.pdf?sequence=1>
- Joensuu, S., Viljamaa, A., Varamäki, E. & Tornikoski, E. 2013. Development of entrepreneurial intention in higher education and the effect of gender – a latent growth curve analysis. *Education + Training* 55 (8/9), 781–803.
- Kautonen, T., van Gelderen, M. & Tornikoski, E. 2013. Predicting entrepreneurial behavior: A test of the theory of planned behavior. *Applied economics* 45 (6), 697–707.
- Kolvareid, L. 1996. Prediction of employment status choice intentions. *Entrepreneurship theory and practice* 21 (1), 47–57.
- Kristiansen, S. & Indarti, N. 2004. Entrepreneurial intention among Indonesian and Norwegian students. *Journal of enterprising culture* 12 (1), 55–78.
- Krueger, N. F. & Carsrud, A. L. 1993. Entrepreneurial intentions: Applying the theory of planned behaviour. *Entrepreneurship and regional development* 5 (4), 315–330.
- Krueger, N., Reilly, M. & Carsrud, A. 2000. Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of business venturing* 15 (2), 411–432.
- Lee, L., Wong, P. K., Foo, M. D. & Leung, A. 2011. Entrepreneurial intentions: The influence of organizational and individual factors. *Journal of business venturing* 6 (1), 124–136.
- Liñán, F. 2004. Intention-based models of entrepreneurship education. *Proceedings of International Conference, 4-7 July 2004, Naples, Italy*.
- Liñán, F. & Chen, Y-W. 2009. Development and cross-cultural application of a specific instrument to measure entrepreneurial intentions. *Entrepreneurship theory and practice* 33 (3), 593–617.

- Lope Pihie, Z. A. & Bagheri, A. 2011. Malay Secondary School students' entrepreneurial attitude orientation and entrepreneurial self-efficacy: A descriptive study. *Journal of applied sciences* 11 (2), 316–322.
- Lope Pihie, Z. A. & Hassan, H. 2009. Choice of self-employment intention among secondary school students. *The Journal of international social research* 9 (2), 539–549.
- Moi, T., Adeline, Y. & Dyana, M. 2011. Young adult responses to entrepreneurial intent. *Researchers world* 2 (3), 37–52.
- Nasurdin, A. M., Ahmad, N. H. & Lin, C. E. 2009. Examining a model of entrepreneurial intention among Malaysians using SEM Procedure. *European journal of scientific research* 3 (2), 365–373.
- Pruett, M., Shinnar, R., Toney, B., Llopis, F. & Fox, J. 2009. Explaining entrepreneurial intentions of university students: a cross-cultural study. *International journal of entrepreneurial behaviour & research* 15 (6), 571–594.
- Schoon, I. & Duckworth, K. 2012. Who becomes an entrepreneur? Early life experiences as predictors of entrepreneurship. *Developmental psychology* 48 (6), 1719–1726.
- Segal, G., Borgia, D. & Schoenfeld, J. 2005. The motivation to become an entrepreneur. *International journal of entrepreneurial behavior and research* 11 (1), 42–57.
- Sequeira, J., Mueller, S. & Mcgee, J. 2007. The influence of social ties and self-efficacy in forming entrepreneurial intentions and motivating nascent behavior. *Journal of developmental entrepreneurship* 12 (3), 275–293.
- Shneor, R., Camgoz, S. M. & Karapinar, P. B. 2013. The interaction between culture and sex in the formation of the entrepreneurial intentions. *Entrepreneurship and regional development* 25 (9-10), 781–803.
- Siu, W. & Lo, E. 2013. Cultural contingency in the cognitive model of entrepreneurial intention. *Entrepreneurship theory and practice* 37 (2), 147–173.
- Townsend, D. M., Busenitz, L. W. & Arthurs, J. D. 2010. To start or not to start: outcome and ability expectations in the decision to start a new venture. *Journal of business venturing* 25 (2), 192–202.
- Van Auken, H., Fry, F. & Stephens, P. 2006. The influence of role models on entrepreneurial intentions. *Journal of developmental entrepreneurship* 11 (2), 157–167.
- van Gelderen, M. & Jansen, P. 2006. Autonomy as a start-up motive. *Journal of small business and enterprise development* 13 (1), 23–32.
- Yordanova, D. & Tarrazon, M.-A. 2010. Gender differences in entrepreneurial intentions: evidence from Bulgaria. *Journal of developmental entrepreneurship* 15 (3), 245–261.

VERTTI – TOIMINTAMALLI TUOTTAVUUDEN JA YHTEISTYÖN KEHITTÄMISEKSI PK- YRITYSVERKOSTOSSA

*Kirsti Sorama, KTT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Sanna Joensuu-Salo, FT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Henri Teittinen, KTT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTOA

Nykypäivän dynaamisessa ja nopeasti muuttuvassa liiketoimintaympäristössä yritysten on keskityttävä ydinosaamiseensa ja kilpailuetujen kehittämiseen. Selviytyäkseen tällaisessa ympäristössä yrityksen on tehtävä yhteistyötä toisten yritysten kanssa ja jokaisen tavoitteena on täyttää asiakkaan tarpeet entistä tehokkaammin (Kaplan, Norton & Rugelsjoen 2010; Papakiriakopoulos & Pramatarı 2010; Yin, Qin & Holland 2011; Bititci ym. 2012; Pekkola 2013). Usein käy kuitenkin niin, että yhteistyössä epäonnistutaan. Yhteistyöverkostot ovat monimutkaisia ja usein haasteena on yhteistyön organisointi ja johtaminen. Yhteistyössä on useita sudenkuoppia, kuten esimerkiksi yhteistyöosapuolten sitoutumisen ja luottamuksen puute, epärealistiset tavoitteet ja usein myös se, ettei menestymisen ja suorituskyvyn taustalla olevaa kilpailuetua kyetä tunnistamaan (Yin ym. 2011).

Tutkimuksissa on yhteistyöverkostojen suorituskyvyn mittaamisessa korostettu yhteistyön menestyksellisyyttä ostajan/päämiehen näkökulmasta. Toimittajan menestymisen näkökulma ei ole herättänyt yhtä suurta mielenkiintoa. Kuitenkin yhteistyöllä pyritään parhaimmillaan win-win-tilanteeseen, jolloin on tärkeää nostaa esiin yhteistyön kaikkien osapuolien menestymiseen vaikuttavia tekijöitä (kts. esim. van der Meer-Kooistra & Scapens 2008; van Helden, van der Meer-Kooistra & Scapens 2001). Lisäksi suorituskyvyn mittaamista käsittelevät tutkimukset liittyvät yleensä suuriin yrityksiin (kts. esim. Busco, Giovannoni & Scapens 2008). Tästä syystä on tärkeää, että myös pk-yrityksille kehitetään toimintamalleja ja työkaluja omien yhteistyöverkostojensa suorituskyvyn arviointiin ja mittaamiseen.

Seinäjoen ammattikorkeakoulun liiketalouden ja tekniikan yksiköt ovat olleet osatoteuttajina Vaasan yliopiston hallinnoimassa hankkeessa VERTTI – Toimintamalli tuottavuuden ja yhteistyön kehittämiseksi pk-yritysverkostossa. Hankkeen toimenpiteet kohdistuvat kuuteen kehitystyöhön osallistuvaan yritykseen, ja pilottien pohjalta hankkeen tuloksena luodaan toimintamalli, jonka avulla yritykset kykenevät itsenäisesti mittaamaan ja kehittämään omia yhteistyösuhteitaan. Hankkeen toimenpiteet keskittyvät kolmeen pääosa-alueeseen: 1. Toimitus- ja jakeluverkoston tuottavuuden ja tehokkuuden mittaaminen (verkoston toiminnan simulointi ja optimointi), 2. Toimitus- ja jakeluverkoston suorituskykyyn vaikuttavien tekijöiden mittaaminen (markkinaorientaatio ja markkinointikyvykyys, informaation käyttö ja käytön laajuus sekä yhteistyösuhteen ominaisuudet ja yhteistyön ohjaus) sekä 3. Uusien liiketoimintamallien ja ansaintalogiikkojen tunnistaminen ja kehittäminen (verkostotasoisten strategioiden kehittäminen). Näiden toimenpiteiden pohjalta luodaan kaikki kolme osa-aluetta kattava malli tuottavuuden ja yhteistyön kehittämiseksi pk-yritysverkostossa.

Hankkeen osa-alueessa 2 tavoitteena on luoda toimintamalli ja kehittää työkaluja yritysten yhteistyöverkostojen suorituskykyyn vaikuttavien tekijöiden arviointiin, sekä niiden pohjalta suorituskyvyn kehittämiseen yrityksen tavoitteiden mukaisesti. Toimintamalli ja arviointityökalut ovat suunniteltu niin, että yrityksessä voidaan käyttää niitä joko itsenäisesti tai asiantuntijavetoisesti. Työkalut ovat web-pohjaisia ja kaikkien yritysten vapaasti käytettävissä.

Toimintamalli koostuu neljästä noin kahden tunnin työpajan sisältökuvauksesta. Jokaisessa työpajassa on oma teemansa, johon liittyy teemaa vastaava arviointityökalu. Kehitettyjen työkalujen avulla yritys voi arvioida omia yhteistyösuhteitaan joko suhde kerrallaan tai koko verkoston/toimitusketjun tasoisena sekä toimittaja- että asiakassuuntaisesti. Työkalut koostuvat teeman mukaisista kysymyksistä ja niihin vastaamisen jälkeen yritys saa palautteen suhteen tai verkoston nykytilasta ko. teeman osalta. Lisäksi yritys saa arvion nykytilan vaikutuksesta suorituskykyyn. Lisäksi palaute sisältää ehdotuksia kehittämistoimenpiteistä.

Toimintamallin ja työkalujen kehittäminen on tapahtunut yhteistyössä kuuden hankkeeseen osallistuvan yrityksen kanssa. Viidessä yrityksessä on toimintamallin mukaisesti viety läpi kaikki työpajat sekä testattu työkalujen soveltuvuutta ja käytettävyyttä yritystasolla. Kuudes yritys tulee testaamaan web-pohjaista toimintamallia ja työkaluja. Tämän jälkeen ne ovat kaikkien halukkaiden yritysten käytettävissä.

Tässä artikkelissa käydään läpi hankkeen osa-alueeseen 2 liittyvä toimintamalli ja kehitetyt työkalut sekä kuvataan sitä prosessia, miten ne ovat syntyneet.

2 TOIMINTAMALLI JA TYÖKALUT YHTEISTYÖN ARVIOINTIIN

2.1 Yhteistyösuhteiden teoreettista taustaa

Yhä koveneva kilpailu markkinoilla saa aikaan sen, että yritykset pyrkivät luomaan toimitusketjussa vakaita yhteistyösuhteita alentaakseen kustannuksia, jakaakseen riskiä ja lisätäkseen kilpailuetua. Yritykset pyrkivät keskittymään ydintoimintoihinsa ja tekevät yhteistyötä muiden toimintojen osalta erityisesti kypsillä markkinoilla. Jotta vaihdantakustannukset pysyvät hallinnassa, tarvitaan tehokas toimitusketjustrategia, joka liittyy yrityksen omat suorituskyvyn tavoitteet yhteistyökumppanien vastaaviin, jotta kyetään vastaamaan parhaalla mahdollisella tavalla asiakkaiden tarpeisiin ja vaatimuksiin. Tällainen yritysten tavoitteiden yhdenmukaistaminen tapahtuu useimmiten yritysten kahdenvälisen suhteiden tasolla. Keskinäiset sopimukset ja suhteisiin uponneet normit toimivat yhdenmukaistamisen välineinä. Lisäksi suhteissa vallitsevat käytännöt kuten tietojen jakaminen, integraation lisääminen ja yhteistyössä yhteensopivien suorituskykymittarien suunnittelu, tukevat yhdenmukaistamista. Jotta jälkimmäinen olisi saavutettavissa, yritysten on määriteltävä ja priorisoitava tavoitteensa niin, että ne vastaavat toimitusketjun suorituskykyvaatimuksia (Gunasekaran, Patel & Tirtiroglu 2001). Lisäksi sosiaalinen pääoma lisää yritysten välisen yhteistyön suorituskykyä ja tehokkuutta ja parantaa näin myös taloudellista tulosta sekä yritys- että yhteistyösuhteen tasolla (Ozman 2009).

Vallitseva näkemys kirjallisuudessa on, että verkostot ja näihin suhteisiin upotettu sosiaalinen pääoma vaikuttavat positiivisesti pk-yrityksen suorituskykyyn ja innovatiivisuuteen (Pittaway ym. 2004). Luottamuksen on usein ajateltu olevan vaihtoehto sopimukseen perustuvalla muodollisella hallintomekanismille. Luottamus on uskomus siitä, että toinen osapuoli ei käytä hyväkseen toisen osapuolen haavoittuvuutta (Lane 1998, 3) kahden itsenäisen toimijan välisessä suhteessa.

Tiedon jakamisen on havaittu parantavan sekä toimittajan että asiakkaan suorituskykyä (He, Ghobadian & Gallear 2013). Tietojen jakamiseen liittyy kuitenkin myös riskejä, jotka voivat rajoittaa osapuolten halua tietojen jakamiseen (Trkman & Desouza 2012). Tutkimukset ovat osoittaneet, että asiakas-toimittaja -suhteiden integraation taso vaihtelee organisaatioiden välisissä yhteistyöverkostoissa. Integraation tasoa voidaan selittää kolmella ulottuvuudella: taloudellinen, rakenteellinen ja sosiaalinen ulottuvuus (Vesalainen & Kohtamäki 2015). Kumppanuus- ja vaihdantasuhteet ovat integraation kaksi ääripäätä. Kumppanuudessa integraatio on laajaa ja kaikki kolme ulottuvuutta ovat korkealla tasolla.

2.2 Toimintamalli ja työkalut

Hankkeessa on tavoitteena kehittää pk-yritysten yhteistyöverkostojen suorituskyvyn arviointiin toimintamalli ja työkaluja, joilla voidaan eri näkökulmista arvioida yhteistyösuhteiden toimivuutta ja niiden vaikutuksia yritysten ja yhteistyöverkoston suorituskykyyn. Toimintamallin ja työkalujen kehittäminen tehtiin yhdessä kuuden hankkeeseen osallistuneen yrityksen kanssa. Tässä kuvataan hankkeen osion kaksi kokonaisuutta: Toimitus- ja jakeluverkoston suorituskykyyn vaikuttavien tekijöiden (markkinaorientaatio ja markkinointikyvykyys, informaation käyttö ja käytön laajuus sekä yhteistyösuhteen ominaisuudet) mittaaminen ja vaikutus yhteistyön suorituskykyyn.

Toimintamalli ja mittaristo ovat yrityksen itsenäisesti käytettävissä. Toimintamallin ja mittariston avulla yritys voi arvioida yhteistyösuhteitaan ja löytää niistä sellaisia tekijöitä, joita muuttamalla yhteistyösuhdetta voidaan kehittää strategisesti tavoiteltuun suuntaan.

Toimintamalli rakentuu neljästä työpajasta ja suorituskykymittaristo rakentuu kolmesta eri teemasta. Jokaiseen teemaan liittyy kuvaus siitä, mitä teemaan liittyvä mittari sisältää ja mikä merkitys kyseisen teeman sisältävillä tekijöillä on yrityksen ja sen verkoston suorituskykyyn ja menestymiseen.

Mittaristo rakentuu seuraaviin kolmeen yritysten ja niiden yhteistyöverkostojen suorituskykyyn ja menestymiseen vaikuttavan tekijän arviointiin:

1. Markkinaorientaatio ja markkinointikyvykyys.
2. Informaation käyttö ja käytön laajuus.
3. Yhteistyösuhteiden ominaisuudet ja suhteiden ohjaus.

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 1) on kuvattu suorituskykymittarin viitekehys.

Kuvio 1. Yhteistyöverkostojen suorituskykymittariston viitekehys.

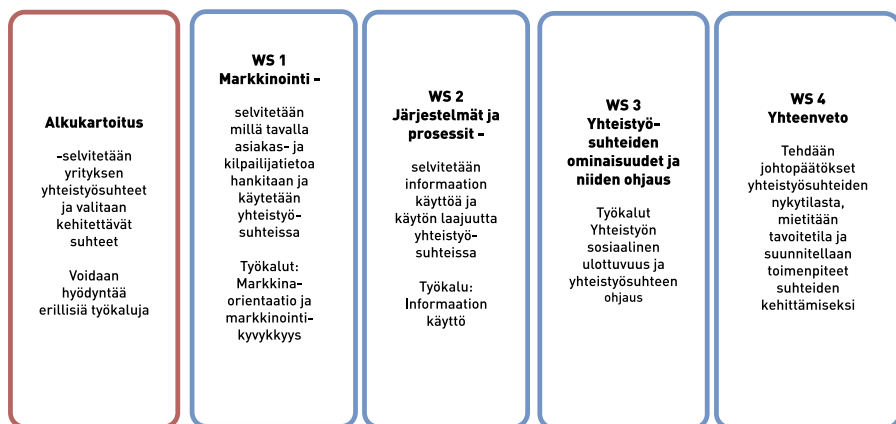
Teemat käsitellään työpajoissa. Yrityksessä kootaan sopivat kokoonpanot kuhunkin työpajaan. Usein työpajaan osallistuu esimerkiksi yrityksen johtoryhmä. Työpajatyöskentely on suunniteltu noin kahden tunnin mittaisiksi tiiviiksi sessioiksi. Kussakin työpajassa käydään ensimmäisenä läpi työpajan tarkoitus ja tavoitteet sekä työpajan työjärjestys.

Kussakin työpajassa syvennyttään työpajan teemaan vastaamalla teemaan liittyviin kysymyksiin. Kysymyksistä on pyritty laatimaan mahdollisimman yksiselitteisiä ja selkeitä, mutta myös yleispäteviä. Yritys saa jokaisesta kysymyspatteristosta palautteen, jonka pohjalta työpajaan osallistuvien kesken aloitetaan yhteinen keskustelu teemaan liittyvistä tavoitteista ja verrataan tavoitetilaa palautteen antamaan kuvaukseen nykytilasta. Kysymykset antavat myös viitteitä siitä, minkälaisista tekijöistä nykytilakuvaus muodostuu ja antaa näin keskustelijoille suuntaviittoja siihen, minkälaisiin asioihin puuttumalla voidaan nykytilasta päästä tavoitetilaa.

Neljännessä työpajassa tehdään yhteenveto kolmen aikaisemman työpajan tuloksista ja laaditaan suunnitelmat toimenpiteiden toteuttamiseen ja määritetään aikataulut sekä vastuuhenkilöt. Yrityksen vastaukset tallentuvat tietokantaan, josta yritys voi tarkastella eri aikoina ja eri suhteista tekemänsä arviot. Lisäksi yrityksellä on mahdollisuus saada uudella arvioinnilla vertailutiedoksi edellisen arvioinnin tuloksen, jolloin voidaan verrata, onko yhteistyösuhdetta kyetty kehittämään tavoiteltuun suuntaan.

Suorituskykymittariston käyttö aloitetaan alkukartoituksella, jossa käydään läpi yrityksen yhteistyösuhteet sekä määritellään ja valitaan ne suhteet, joita mittaristolla arvioidaan. Yritys voi siis valita niin monta yhteistyösuhdetta kuin haluaa, koska

jokaisen suhteen voi arvioidaan erikseen. Tarkasteluun otettavien yhteistyösuh-
teiden valintaa voidaan helpottaa käyttämällä tähän kehitettyä erillistä työkalua.
Seuraavassa kuviossa (Kuvio 2) on esitetty toimintamallin rakenne ja työpajojen
sisällöt.

Kuvio 2. VERTTI-toimintamalli ja suorituskyvyn arvioinnin sisällöt.

Seuraavassa esitellään suorituskykymittariston työpajat ja niihin liittyvien arviointityökalujen sisältö.

2.2.1 Markkinaorientaatio ja markkinointikyvykkyys

Markkinaorientaatio ja markkinointikyvykkyys vaikuttavat molemmat yrityksen menestymiseen. Ne ovat toisaalta yrityksen sisäisiä asioita, mutta niitä voidaan hyödyntää myös verkostotasolla erityisesti tiedonhankinnan osalta.

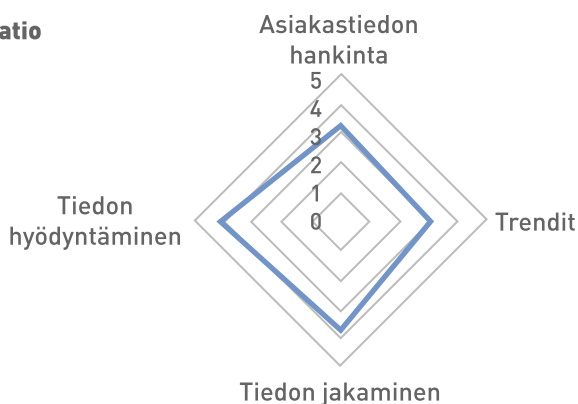
Markkinaorientaatio. Markkinaorientaatiolla tarkoitetaan sitä, miten yritys toteuttaa markkinointikonseptiaan käytännössä ja sillä voidaan nähdä kolme eri toiminnallista elementtiä: asiakasorientaatio, kilpailijaorientaatio ja sisäisten toimintojen koordinointi yrityksessä. Asiakas- ja kilpailijaorientaatiolla tarkoitetaan aktiivista tiedon hankkimista asiakkaista ja kilpailijoista sekä tämän tiedon levittämistä koko organisaation käyttöön. Sisäinen koordinaatio viittaa kykyyn käyttää tätä informaatiota siten, että asiakkaalle tuotetaan arvoa organisaation tuotteiden ja palveluiden kautta. Tämä voidaan tiivistää kolmeen toimintatapaan yrityksessä: 1) markkinatiedon saaminen asiakkaiden nykyisistä ja tulevista tarpeista (sisältyen myös kilpailijatiedon), 2) markkinatiedon välittäminen organisaatiossa ja 3) vastaaminen asiakkaiden nykyisiin ja tuleviin tarpeisiin.

Yritys täyttää markkinaorientaatioon liittyvät kysymykset yhteistyön nykytilasta ja saa palautteena arviot sekä kehittämehdotukset. Palaute on jaettu kolmeen

tasoon. Näin yritys saa vastauksiensa perusteella nykytilan tason mukaisen palautteen. Seuraavassa esimerkki markkinaorientaation palautetekstistä tasolla hyvä:

”Yrityksesi on hyvällä tasolla markkinaorientaation omaksumisessa. Markkinaorientaation arvot sijoittuvat keskivaiheelle, joten mahdollisuuksia kehittämiseen vielä on. Yrityksessäsi on ymmärretty hyvin asiakas- ja kilpailijatiedon merkitys. Varmista, että tietoa jatkossakin kerätään systemaattisesti ja hyödynnetään laajasti yrityksen tuote- ja palvelukehityksessä. Kaikki yrityksen työntekijät voivat osallistua markkinaorientaation kehittämiseen. Yrityksessäsi on ymmärretty hyvin myös trendien ja oman toimialan kehityksen seuraamisen tärkeys. Tätäkin voi vielä kehittää systemaattisemmaksi toiminnaksi, jotta tulevaisuuden asiakastarpeisiin pystytään hyvin vastaamaan.”

Palautetekstin lisäksi yritys saa graafisen kuvauksen nykytilasta ja jatkossa myös vertailun muihin yrityksiin. Seuraavassa kuviossa 3 on esitetty esimerkki työkaluun liittyvästä graafisesta kuvauksesta. Vastaavanlaisen kuvauksen yritys saa jokaisesta mittariston osa-alueesta.

Kuvio 3. Markkinaorientaation graafinen kuvaus.

Markkinaorientaation kysymysten ja tämän palautteen perusteella yrityksessä voidaan laatia suunnitelma markkinaorientaation kehittämiseksi.

Markkinointikyvykyys. Markkinointikyvykyys perustuu resurssiperustaiseen näkemykseen yrityksestä. Siinä kilpailuetu kumpuaa arvokkaista ja harvinaisista resursseista. Lisäksi markkinointikyvykyys voidaan nähdä osana dynaamisia kyvykykyksiä, jossa pelkkien resurssien lisäksi tarkastellaan kilpailuedun lähteenä yrityksen kykyä muokata prosessejaan siten, että resurssit tulevat hyödynnetyksi muuttavassa liiketoimintaympäristössä. Markkinointikyvykyys voidaan nähdä kahdeksan eri osa-alueen kautta, joita ovat markkinatutkimus, hinnoittelu, tuote-

kehitys, kanavat, markkinointiviestintä, markkinoinnin suunnittelu ja johtaminen, asiakassuhteet sekä brändimielikuva. Kaikkien näiden merkitys yrityksen markkinoinnin kokonaisuudessa on tärkeä. Nämä osa-alueet voidaan yhdistää neljään yläluokkaan, joita yritys työkalun kautta arvioi: markkinoinnin suunnittelu ja johtaminen, markkinoinnin toteutus, brändin johtaminen ja asiakassuhteiden hallinta.

Graafisen kuvaajan lisäksi yritys saa sanallisen palautteen markkinointikyvykkyyden nykytilasta ja lisäksi kehittämisehdotuksia. Markkinointikyvykkyyden kysymysten ja palautteen perusteella yrityksessä voidaan laatia suunnitelma markkinointikyvykkyyden kehittämiseksi.

2.2.2 Informaation käyttö ja käytön laajuus

Informaation tehokkaalla käytöllä voidaan saavuttaa merkittävää kilpailuetua ja taloudellista menestystä myös pk-yrityksissä. Informaatiota voidaan hyödyntää mm. strategisessa ja operatiivisessa suunnittelussa, tavoiteasetannassa ja tavoitteiden seurannassa, kuin myös esimerkiksi palkitsemisen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Informaationäkökulmat voivat liittyä esimerkiksi asiakkaisiin, prosesseihin (esim. laatu), tuotekehitykseen ja talouteen, ja ne voivat olla sekä historiatietoa että tulevaisuuteen suuntautuvaa tietoa, rahamääräistä ja ei-rahamääräistä tietoa, ja sitä voidaan kerätä niin yrityksen sisältä kuin yrityksen ulkopuolelta. Informaation käytön, keräämisen ja hyödyntämisen haasteet kasvavat siirryttäessä yritystasolta verkostotasolle.

Graafisen kuvaajan lisäksi yritys saa sanallisen palautteen informaation käytön nykytilasta ja lisäksi kehittämisehdotuksia. Informaation käyttöön liittyvien kysymysten ja palautteen perusteella yrityksessä voidaan laatia suunnitelma markkinointikyvykkyyden kehittämiseksi.

2.2.3 Yhteistyösuhteiden ominaisuudet

Yhteistyön ominaisuuksia mitataan kahdella erillisellä mittarilla. Ensimmäisellä mittarilla mitataan yhteistyön sosiaalista ulottuvuutta ja toisella yhteistyösuhteen ohjausta. Nämä käsitellään samassa työpajassa tai ne voidaan käsitellä myös eri työpajoissa, vaikka työpajan kulun ohjeena käytetään kummassakin samaa powerpoint-esitystä.

Yhteistyösuhteen sosiaalinen ulottuvuus. Yhteistyössä vaikuttavat tietyt yhteistyösuhteeseen liittyvät sosiaaliset ominaisuudet, kuten luottamus kumppaneiden välillä, yhteisyyden kokemus suhteessa, kumppaneiden välinen vuorovai-

kutus sekä se, miten osapuolet käyttäytyvät toisiaan kohtaan. Luottamus auttaa luotettavan informaation vaihtoa, vähentää sopimusneuvotteluihin käytettävää aikaa ja pienentää sopimusten laadintaan kuuluvia kustannuksia, vähentää laadunvalvonnan kustannuksia sekä tukee oppimista. Yhteisyyden kokemuksella tarkoitetaan samankaltaisuuden kokemusta kumppaneiden välillä. Vuorovaikutus määrittää yhteistyösuhteen avoimuutta ja epävirallisuutta. Käyttäytymisen mittari tukee edellä mainittujen ulottuvuuksien tulkintaa ja lisää mittarin luotettavuutta.

Graafisen kuvaajan lisäksi yritys saa sanallisen palautteen yhteistyön sosiaalisen ulottuvuuden nykytilasta ja lisäksi kehittämissuhteita, kuten esimerkiksi luottamuksen kehittämisestä. Sosiaaliseen ulottuvuuteen liittyvien kysymysten ja palautteen perusteella yrityksessä voidaan laatia suunnitelma sosiaalisten suhteiden kehittämiseksi eri osapuolten välillä.

Yhteistyösuhteen ohjaus. Kumppanuussuhteen ohjauksen mittari rakentuu kolmen ulottuvuuden yhdistelmästä: hintaohjaus, autoritäärinen ohjaus ja sosiaalinen ohjaus. Ohjausmekanismien erilaiset kombinaatiot antavat viitteitä siitä, mitä asioita yhteistyössä painotetaan: kilpailua, valvontaa, sopimuksia tai vaihdantakustannusten minimointia ja sosiaalisia normeja. Hintaohjauksella markkinoilla vallitseva kilpailu kannustaa kehittämiseen. Autoritääristä ohjausta käytetään valvonnan mekanismina, jolla vähennetään kumppanin ”kotiinpäin vetäminen” toisen osapuolen kustannuksella – korvaa kilpailun puuttumisen. Sosiaalisella ohjauksella pienennetään vaihdantakustannuksia, tuetaan oppimista, lisätään sitoutumista ja uskollisuutta.

Graafisen kuvaajan lisäksi yritys saa sanallisen palautteen yhteistyön ohjauksen nykytilasta ja lisäksi kehittämissuhteita, miten eri ohjausmekanismeja hyödynnetään yhteistyösuhteiden ohjauksessa ja miten ne vaikuttavat suorituskykyyn. Yhteistyösuhteen ohjaukseen liittyvien kysymysten ja palautteen perusteella yrityksessä voidaan laatia suunnitelma yhteistyösuhteiden ohjauksen kehittämiseksi.

3 LOPUKSI

VERTTI-hanke on tuottanut teoreettisen mallin pohjalta ehdotuksen käytännön ohjeiksi ja menettelytavoiksi tuottavuuden ja yhteistyön kehittämiseksi, joilla erityisesti pk-yritykset voivat tarkastella omaa toimintaansa ja sen kehittymistä sekä 1) yhdellä hetkellä että 2) pitkällä aikavälillä.

Hankkeessa on kokeiltu ohjattua työpajatoimintaa, joka kokoaa yrityksen johtoryhmän keskustelemaan aiheesta. Tämä toimintatapa on osoittautunut hyväksi malliksi aloittaa tuottavuuden ja yhteistyön kehittäminen pk-yrityksen sisällä ja

kohdistuen erityisesti yrityksen yhteistyöverkoston. Johtoryhmä pääsee tässä hankkeessa tuotetun toimintamallin myötä keskustelemaan aiheesta ohjatusti. Hankkeen aikana keskustelua ovat olleet viemässä eteenpäin hankkeessa mukana olevat asiantuntijat, mutta toimintamalli on rakennettu siten, että se on myös yrityksen itsenäisesti toteutettavissa.

Työkalua kehitettäessä on otettu huomioon Seinäjoen ammattikorkeakoulussa aiemmin toteutetut pk-yritysten kasvuun liittyvät tutkimukset (ks. Joensuu ym. 2015; Sorama ym. 2015). Työkaluun on valittu ne tekijät, jotka tutkimusten mukaan liittyvät eteläpohjalaisten yritysten kasvuun ja menestymiseen. Tästä syystä työkalu tarjoaa yritykselle hienon mahdollisuuden saada palautetta juuri niistä asioista, joita yrityksen on tärkeää kehittää menestyäkseen yhä paremmin.

Mallin seuraava vaihe on käytännön työvälineen toteuttaminen. Käytännössä tämä tarkoittaa www-pohjaista analyysityövälinettä, jossa yritykset voivat arvioida omaa tuottavuuden ja yhteistyön kehittymistään suhteessa toisiin toimijoihin. Tässä kuvatus osion lisäksi www-pohjainen analyysityöväline sisältää myös toimitusketjun simuloinnin arviointiosion sekä linkin Vaasan yliopistossa samassa hankkeessa kehitettyyn strategian kehittämiseen liittyvään osioon. Yhdessä nämä antavat melko kattavan kehittämisspaketin yritykselle omien yhteistyösuhteidensa ja verkostojen kehittämiseen alkaen yritysten välisten erilaisten virtojen simuloinnista ja päätysten yrityksessä tehtäviin strategisiin valintoihin toteutettavasta liiketoimintamallista.

LÄHTEET

Bititci, U., Garengo, P., Dörfler, V. & Nudurupati, S. 2012. Performance measurement: challenges for tomorrow. *International journal of management reviews* 14 (3), 305–327.

Busco, C., Giovannoni, E. & Scapens, R. W. 2008. Managing the tensions in integrating global organisations: The role of performance management systems. *Management accounting research* 19, 103–125.

Gunasekaran, A., Patel, C. & Tirtiroglu, E. 2001. Performance-based contracting in business markets. *Industrial journal of operations & productions management* 21 (1/2), 71–87.

He, Q., Ghobadian, A. & Gallear, D. 2013. Knowledge acquisition in supply chain partnerships: The role of power. *International journal of production economics* 141 (2), 605–618.

Joensuu, S., Viljamaa, A., Katajavirta, M., Kettunen, S. & Mäkelä, A.-M. 2015. Markkinaorientaatio ja markkinointikyvykyys eteläpohjalaisissa kasvuyrityksissä. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 21. [Viitattu 26.9.2018]. Saatavana: <https://theseus.fi/handle/10024/97182>

Kaplan, R. S., Norton, D. P. & Rugelsjoen, B. 2010. Managing alliances with the balanced scorecard. *Harvard business review* 88 (1), 68–75.

- Lane, C. 1998. Introduction: theories and issues in the study of trust. Teoksessa: C. Lane & R. Bachman (eds.) *Trust within and between organisations: Conceptual issues and empirical applications*. Oxford: Oxford University Press, 1–30.
- Ozman, M. 2009. Inter-firm networks and innovation: a survey of literature. *Economics of innovation and new technology* 18 (1), 39–67.
- Papakiriakopoulos, D. & Pramataris, K. 2010. Collaborative performance measurement in supply chain. *Industrial management & data systems* 110 (9), 1297–1318.
- Pekkola, S. 2013. Managing a network by utilizing performance measurement information. *Measuring business excellence* 17 (1), 72–79.
- Pittaway, L., Robertson, M., Munir, K., Denyer, D. & Neely, A. 2004. Networking and innovation: a systematic review of the evidence. *International journal of management reviews* 5/6 (3&4), 137–168.
- Sorama, K., Varamäki, E., Joensuu, S., Viljamaa, A., Laitinen, E. K., Petäjä, E., Lämsiluoto, A., Heikkilä, T. & Vuorinen, T. 2015. Mistä tunnet sä kasvajan: seuranta tutkimus eteläpohjalaisista kasvuyrityksistä. [Verkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 20. [Viitattu 26.9.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-05-2>
- Trkman, P. & Desouza, K. 2012. Knowledge risks in organizational networks: An exploratory framework. *The journal of strategic information systems* 21(1), 1–17.
- van der Meer-Kooistra, J. & Scapens, R. W. 2008. The governance of lateral relations between and within organisations. *Management accounting research* 19 (4), 365–384.
- van Helden, G. J., van der Meer-Kooistra, J. & Scapens, R. W. 2001. Co-ordination of internal transactions at Hoogovens steel: struggling with the tension between performance-oriented business units and the concept of an integrated company. *Management accounting research* 12 (3), 357–386.
- Vesalainen, J. & Kohtamäki, M. 2015. Toward a typological view of buyer-supplier relationships: Challenging the unidimensional relationship continuum. *Industrial marketing management* 49 (8), 105–115.
- Yin, Y., Qin, S. & Holland, R. 2011. Development of a design performance measurement matrix for improving collaborative design during a design process. *International journal of productivity and performance management* 60 (2), 152–184.

MATKA KASVUUN -HANKE AUTTAA ALUEEMME MATKAILUTOIMIJOITA DIGITALISAATION HAASTEISSA

*Piia-Pauliina Mäntysaari, FM, asiantuntija, TKI
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Elina Järvinen, restonomi (AMK), asiantuntija, TKI
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTOA

Maailma pienenee ja yritykset toimialasta riippumatta palvelevat asiakkaita, jotka sijaitsevat maantieteellisesti yhä kauempana. Eteläpohjalaiset matkailualan yrityksetkin ovat tilanteessa, jossa ne kilpailevat globaalien toimijoiden kanssa. Nykypäivän matkaja voi digitalisaation mahdollistamana päätyä valitsemaan New Yorkin tai Pariisin sijaan vaikkapa Ilmajoen. Tämä edellyttää kuitenkin, että kyseisen alueen palvelut ja tuotteet ovat hänen ulottuvillaan ja hän pystyy verkossa suunnittelemaan matkansa.

Matkailuala on yksi kilpailluimmista toimialoista (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015). Tämä on helppo ymmärtää jo sillä, että katsoo asiaa omasta näkökulmastaan ja miettii, mitkä seikat vaikuttavat omaan asiakaskokemukseen matkailussa. Ihmisten erilaisuus esimerkiksi matkakohteiden valinnassa tai kohteen palveluiden arvostamisessa vaihtelee, samoin vaatimukset kohteesta toiseen siirtymisten tai ruokatarjonnan monipuolisuuden suhteen. Kieli ja kulttuurierot on huomioitava, puhumattakaan Suomen arvaamattomasta säästä. Digitaalisuus tuo tähän kaikkien omat mausteensa, sillä vaihtoehtojen määrä kuluttajalle on lukematon: joku varaa vain lennot ja päättää kaiken muun intuitiolla hetkessä, kun taas joku toinen haluaa kaiken valmiiksi suunniteltuna, varattuna ja maksettuna. Yksi arvostaa hyviä kuvia kohteesta, toinen sijaintipalveluita ja kolmannelle tärkeintä ovat muiden asiakkaiden mielipiteet ja arvostamat.

Digitalisaatio, jonka vahvana ajurina toimivat teknologiset ratkaisut, on uhka matkailun toimialoille. Teknologia muuttaa ihmisten käyttäytymistä ja sitä kautta yrityksiä ja koko markkinaa. Ihmisten ostokäyttäytymisen radikaali muuttumi-

nen yhdistettynä digitaalisuuden mukanaan tuomiin uusiin työkaluihin voi olla kuolinisku monelle matkailualan toimijalle. Digitalisaatio voi kuitenkin olla myös mahdollisuus, jos toimijat löytävät omat kilpailuvalttinsa ja eroavaisuutensa, sekä ymmärtävät hyödyntää digitaalisuuden tuomia mahdollisuuksia esimerkiksi alustataloudessa, markkinoinnissa ja ekosysteemi-ajattelussa.

Matkailun merkitys Etelä-Pohjanmaan aluetaloudelle on erittäin suuri. Matkailun kokonaishyöty euroissa oli vuonna 2016 Etelä-Pohjanmaalle yhteensä 626 miljoonaa euroa. Tämä käy ilmi Etelä-Pohjanmaan liiton teettämän selvityksen loppuraportista (FCG Suunnittelu ja tekniikka 2018). Matkailijat tuovat alueellemme sekä välittömiä että välillisiä tuloja paitsi varsinaisten matkailualan yritysten, myös vähittäiskaupan ja muun muassa majoitus-, ravitsemus ja kulttuuripalveluiden kautta. Näin ollen matkailu vaikuttaa varsin merkittävästi alueemme elinvoimaisuuteen.

Matka Kasvuun -hanke on Seinäjoen ammattikorkeakoulun (SeAMK) maaseudun matkailuyrityksille suunnattu hanke. Hankkeessa luodaan työkaluja ja toimintamalleja, sekä kasvatetaan yrittäjien osaamista, jotta yritysten liiketoimintamalleissa ja ansaintalogiikoissa otettaisiin digitalisaatio huomioon. Hankkeen puitteissa on tehty ja tehdään monenlaisia toimenpiteitä, joista osa vastaa nimenomaan digitalisaation haasteisiin. Tavoitteena on tuoda alueemme pienillekin toimijoille uusia mahdollisuuksia jopa kansainvälisille markkinoille sekä uusia toimintamalleja verkostoitumiselle.

Tässä artikkelissa on pohdittu matkailutoimialan digitalisaatiota muun muassa alustatalouden, digitaalisen markkinoinnin ja ekosysteemien näkökulmasta sekä kerrottu Matka Kasvuun -hankkeen puitteissa tehdyistä toimenpiteistä. Taustalla artikkelissa kulkee ajatus, että tekemällä kehittämistyötä yhdessä alueen matkailutoimijoiden kanssa, SeAMK on mukana kasvattamassa Etelä-Pohjanmaan elinvoimaisuutta ja vaikuttavuutta.

2 MATKA KASVUUN -HANKE

Matka Kasvuun -hanke on suunnattu Etelä-Pohjanmaan pienille matkailu- ja palvelualan yrityksille tavoitteenaan tukea yritysten liiketoiminnan kasvua ja kehittymistä kotimaan markkinoilla ja kansainvälisessä kilpailussa. Hankkeen tarkempia teemoja ovat digitalisaation mahdollisuudet matkailualalla, markkinoinnin kehittäminen kasvun tukena sekä strateginen uudistuminen ottaen huomioon tulevaisuuden trendit ja nopeasti muuttuvat matkailumarkkinat.

Hankkeen toimenpiteet on jaettu viiteen työpakettiin. Digitalisaatio on sekä oma työpaketinsä että läpileikkaava teema, joka huomioidaan jokaisen työpaketin toteutuksessa. Omina kokonaisuuksinaan digitalisaatiota käsitellään hankkeen kahdessa työpaketissa; ”Maaseudun matkailuyritysten digitaaliset ekosysteemit ja markkinoinnin edelläkävijät” sekä ”Digitalisaation hyödyntäminen maaseudun matkailualan yrityksissä”. Digitalisaatiota koskevissa työpaketeissa kartoitetaan benchmarking-tutkimuksen avulla innovatiivisia ja toimivia matkailualan yritysten digitaalisia ekosysteemejä ja markkinointikeinoja sekä Suomessa että ulkomailla. Tuloksena nostetaan yleisesti kohderyhmän tietoisuutta digitalisaation mahdollisuuksista sekä saadaan esimerkkejä yritystoiminnan kehittämiseksi.

Digitalisaation lisäksi hankkeessa tuotetaan toimintamalleja ja työkaluja maaseudun matkailualan yritysten kehittämiseen, kasvuun ja menestymiseen. Seinäjoen ammattikorkeakoulussa on kehitetty työkaluja valmistavalle teollisuudelle, joita tässä hankkeessa sovelletaan ja testataan matkailualan yritysten käyttöön. Tarkempana tavoitteena on testata ja tuottaa työkaluja markkinaorientaation ja markkinointikyvykkyyden kehittämiseen, eli systemaattiseen asiakas- ja kilpailijatiedon keräämiseen ja sen hyödyntämiseen sekä markkinoinnin suunnitteluun ja toteutukseen, brändin rakentamiseen ja asiakassuhteiden johtamiseen. Lisäksi tavoitteena on kehittää ennakointityökaluja sekä itsearviointimittari yrittäjämäisestä orientaatiosta, jotka kuvaavat yrityksen ennakointiosaamista, yrityksen kykyä innovoida, nähdä mahdollisuuksia ja ottaa hallittuja riskejä. Hankkeen jokaisesta työpaketista tuotetaan omat teemakohtaiset opasvideot sekä yksi videokokonaisuus kaikista tuloksista koko matkailuelinkeinon käyttöön.

Matka Kasvuun -hankkeen toteutusaika on 1.12.2017 - 31.12.2019 ja siinä on mukana 25 (31.7.2018) eteläpohjalaista yritystä, jotka edustavat pääosin perinteisiä matkailun toimialoja; majoitus- ja ravintolapalveluita sekä ohjelmapalveluita tuottavia yrityksiä. Mukana on myös matkailun liitännäiselinkeinoja harjoittavia yrityksiä, joiden pääelinkeino on maatalouden tuotantotaloudessa. Näiden yritysten tavoitteena on saada lisäansiota matkailuelinkeinosta esimerkiksi mökki- vuokrauksella, toimimalla käynti- ja ostoskohteena tai tarjoamalla ohjelmallista palvelua esim. tilavierailujen yhteydessä.

3 DIGITALISAATIO MATKAILUSSA

”Digitalisaatio muuttaa kaiken” (Tolvanen 2018). Digitalisaatio on ilmiö, jonka ajureina toimivat teknologia ja digitaalisuus. Vähitellen uusi teknologia ja sitä hyödyntävät digitaaliset ratkaisut muuttavat ihmisten käyttäytymistä, yritysten toimintoja ja koko markkinaa. Kärjistetysti voidaan siis sanoa, että digitalisaatio muuttaa kaiken.

Kun ihmiset ottavat käyttöönsä uusia sovelluksia ja digitaalisia työkaluja, se haastaa myös yrityksiä tarjoamaan palveluitaan digitaalisten kanavien kautta ja digitaalisia työvälineitä hyödyntäen. Hyvänä esimerkkinä tästä on älypuhelin, joka on mullistanut paitsi tiedon haun ja ihmisten välisen kommunikoinnin, myös ostamisen ja maksamisen. Pikkuhiljaa on totuttu siihen, että pankkipalvelut, verkkokauppaostokset ja matkavalmistelut voi hoitaa erilaisilla puhelinsovelluksilla. Samalla kuluttajien käyttäytyminen kokonaisuudessaan muuttuu ja haastaa palveluita tarjoavia yrityksiä. Esimerkiksi matkailijan käyttäytyminen matkan suunnitteluvaiheesta kotiinpaluuseen on radikaalisti muuttunut viime vuosina, ja uudet digitaalisen ajan toimijat ovat osaltaan olleet vauhdittamassa tätä muutosta; esimerkkeinä vaikkapa AirBnB ja Uber.

3.1 Alustat

Alustatalous on kasvava trendi puhuttaessa digitalisaatiosta ja digitaalisesta liiketoiminnasta. Alusta voidaan määritellä yksinkertaisimmillaan internet-tekniikan mahdollistamaksi digitaaliseksi kauppapaikaksi. Määritelmä ei kuitenkaan tee oikeutta alustojen monipuolisuudelle ja skaalautuvuudelle. Katsottaessa asiaa liiketoiminnallisesta näkökulmasta ja verrattaessa alustaa perinteisiin liiketoimintamalleihin, alustojen asiakkaille tuottama arvo on varsin moninainen. Alustat itsessään eivät tuota mitään tai toimi tuotteiden ja palveluiden jakelukanavana, vaan teknologian kehittymisen myötä alustoista on kasvanut globaaleja asiakasryhmiä yhdistäviä digitaalisia paikkoja, jotka mahdollistavat paitsi maksutapahtumat asiakkaiden välillä, toimivat myös erinomaisina viestintä, verkostoitumis- ja tiedonjakopaikkoina. (Reillier & Reillier 2017.)

Matkailutoimialalla suosittuja alustoja ovat esimerkiksi ebookers, Booking, TripAdvisor ja AirBnB. Kyseiset alustat ovat vakiinnuttaneet paikkansa sekä matkailijoiden että matkailutoimijoiden suosimina alustoina. Alustoissa olennaista onkin, että ne tuottavat arvoa kaikille alustan osapuolille (Ailisto ym. 2016). Matkailijoille alusta tarjoaa majoituspaikkojen selailu-, vertailu- ja varaamismahdollisuudet, samoin työkalut loma-aktiiviteettien suunnitteluun ja muiden matkailijoiden kokemuksiin tutustumiseen. Matkailutoimijalle puolestaan hyödyt tulevat alustan muodostaman ekosysteemin kautta, joten pienenkin toimijan kannattaa olla mukana.

Alustojen ansainta perustuu useimmiten komissioon, jonka alustalla palveluitaan tarjoavat yritykset maksavat alustan ylläpitäjälle. Tuloja kertyy usein myös muista lähteistä, kuten mainoksista. Matkaa suunnitteleville sen sijaan alustan käyttö on ilmaista.

3.2 Digitaalinen markkinointi

Matkailumarkkinointiin liittyviä megatrendejä ovat muun muassa verkkomyynnin kasvu, monikanavainen asiakaskokemus, analytiikka, markkinoinnin kohdennus ja automaatio sekä mobiili (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015). Näiden trendien tuomiin haasteisiin yritys voi vastata digitaalisen markkinoinnin keinoin, eli esimerkiksi hyvillä kotisivuilla ja niihin liitettyllä kävijäseurannalla, hakukone- ja sähköpostimarkkinoinnilla, sosiaalisen median ja sähköisen asiakaspalvelun avulla sekä verkko- ja mobiilimainonnalla ja digitaalisen myynnin työkaluilla. Kilpailu on kovaa ja tarjontaa on paljon, joten on huolehdittava siitä, että yritys erottuu muiden toimijoiden joukosta, tarjonta on asiakkaiden saatavilla ja se herättää kiinnostusta niin paljon, että ostopäätös syntyy.

Digitaalisten kanavien käyttöä matkailumarkkinoinnissa ja -myynissä kartoitettiin työ- ja elinkeinoministeriön tekemässä selvityksessä. Kyselytutkimuksen tuloksena todettiin, että tärkeimpinä kehittämiskohteina digitaalisessa markkinoinnissa matkailutoimijat pitävät kotisivujen ja oman verkkokaupan kehittämistä sekä sisältöjen ja sosiaalisen median suunnittelua. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015.) Samaa näkemystä puoltaa tieto siitä, että kun suomalaiset tekivät vuonna 2017 digitaalisia tavaraoستoksia lähes 4,9 miljardilla eurolla, jäi tästä summasta ainoastaan 54 % Suomeen. Edellisvuonna suomalaisten verkkokauppojen osuus oli 59 %. (Kaupan liitto 2018.)

On äärimmäisen tärkeää, että myös eteläpohjalaiset yritykset ovat mukana jakamassa ja kasvattamassa verkkokauppamyyntiä. Tuotteiden ja palveluiden etsiminen ja hankkiminen verkosta on tätä päivää, ja osa ihmisistä pitää sitä jo itsestään selvyytenä.

3.3 Ekosysteemit

Alustatalouden yhteydessä puhutaan usein ekosysteemeistä. Kun alusta voidaan yksinkertaistetusti käsittää pelkkänä teknisenä ratkaisuna tai kaikille osapuolilleen arvoa tuottavana kauppapaikkana, on ekosysteemi nämä molemmat ja vieläkin enemmän. Ydinajatuksena on, että useat eri toimijat yhdistävät voimavaransa ja resurssinsa, jolloin heidän yhteinen vetovoimansa, osaamisensa ja tuoterepertuaarinsa tekee verkostosta erityisen vahvan (Hämäläinen, Maula & Suominen 2016). Näin ollen voidaan sanoa, että ekosysteemi on koko se verkosto, jonka yritykset, kuluttajat, teknologiset ratkaisut sekä tarjotut tuotteet ja palvelut yhdessä muodostavat. Lisäksi ekosysteemi on osapuolten välistä vuorovaikutusta sekä sopimuksia, prosesseja ja tulevaisuuden suunnitelmia, jotka ohjaavat koko verkoston toimintaa yhteiseen suuntaan.

Matkailualan ekosysteemi on koko se kumppaniverkosto, jossa toimitaan alueen matkailuliiketoiminnan ja matkailijoiden hyväksi. Näin ollen yksittäiset hotelli-, ravintola-, tapahtuma-, kulttuuri- ja elämysrittäjät yhdessä alueorganisaation, elinkeinotoimen, koulutus- ja tutkimusyhteisöjen ja muiden toimintaan liittyvien tahojen kanssa muodostavat ekosysteemin, jossa hyödynnetään yhteisiä työkaluja, välineitä ja kanavia ja luodaan verkostosta voimaa koko alueen hyväksi.

4 MATKA KASVUUN -HANKKEEN TOIMENPITEITÄ

Hankkeessa mukana oleville yrityksille tehtiin nykytila-analyysi liittyen markkinointiin ja strategiseen uudistumiseen. Nykytila-analyysin yhteydessä selvitettiin samalla, mitä perinteisiä markkinointiviestinnän keinoja sekä mitä sähköisiä markkinointi-, myynti- ja jakelukanavia yrityksillä on käytössä. Lisäksi kartoitettiin ostotapahtuman reaaliaikaisuutta sekä yritystoimintaa liittyen kotisivuihin, sosiaaliseen mediaan ja digitaalisuuteen. Hankkeen aikana järjestetyissä tapaamisissa on saatu lisää tietoa yritysten nykytilasta ja haasteiksi kokemista asioista.

4.1 Selvitys yritysten markkinointikeinoista

Yhtenä hankkeen toimenpiteistä tehtiin selvitys mukana olevien yritysten käyttämistä markkinointikeinoista. Selvitykseen vastasi 25 yritystä, joiden osalta voidaan sanoa, että perinteisistä markkinointikeinoista painettu markkinointimateriaali on edelleen käytetyin henkilökohtaisen myyntityön ohella. Suoramarkkinointia ei juurikaan tehdä, lehtimainontaa ja ostettua mainostilaa käytetään, joskaan ei aktiivisesti. Sähköisistä markkinointi- ja myyntikanavista kahta yritystä lukuun ottamatta kaikilla yrityksillä on omat www-sivut, joista 83 % oli teetetty ulkopuolisella asiantuntijalla tai mainostoimistolla. Sivuista 86 % on skaalautuvia ja yrityksistä 52 %:lla on kieliversio omista kotisivuistaan, pääosin englanniksi. Omien sivujen lisäksi yritykset näkyvät alueellisilla, mutta ei niinkään valtakunnallisilla www-sivustoilla.

Lähes kaikilla yrityksillä on myös oma Facebook-sivusto. Sosiaalisen median muita kanavia, kuten esimerkiksi Instagramia, Snapchattia tai Twitteriä, ei juurikaan käytetä. Instagram on käytetyin kanava Facebookin ohella. Sosiaalista mediaa käytetään eniten tiedottamiseen sekä tuotteiden ja palveluiden markkinointiin. Lisäksi sosiaalisen median mahdollistamaa asiakaskokemuksen jakamista osana yrityksen markkinointia hyödynnetään jonkin verran, mutta esimerkiksi tuotekehityksessä ei juurikaan. Sisältö- ja vaikuttajamarkkinointia, esimerkiksi blogi-, vlogi- ja videojulkaisuja, ei juurikaan käytetä. Samoin suosittelusivustojen, esimerkiksi TripAdvisorin, hyödyntäminen yrityksen markkinoinnissa on vielä

vähäistä. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että eri markkinointiviestinnän keinoja käytetään suppeasti.

Verkkosivujen kautta tapahtuvaan myyntiin verrattuna pääpaino on varaamisen mahdollisuudessa, jossa laskutus tapahtuu jälkikäteen. Reaaliaikainen maksu varauksen yhteydessä on käytössä vain harvalla yrityksellä. Sähköisiä jakelukanavia on lähinnä käytössä majoitusyrityksissä, käytetyimmän jakelukanavan ollessa Booking.com.

4.2 Alustatyöpajat

Hankkeen aikana aloitettiin kesäkuussa 2018 yhdessä Etelä-Pohjanmaan Matkailu Oy:n kanssa alustatalouteen perustuvan kauppapaikan lanseeraaminen, johon valittiin sähköinen online- ja jälleenmyyntikanava-alusta Bókun. Bókunin tarjoaman kauppapaikan kautta matkailupalveluita ja -tuotteita tarjoavat yritykset voivat laittaa tuotteensa ja palvelunsa sähköiseen muotoon asiakkaan ostettaviksi yrittäjän omilla tai muiden palveluntarjoajien verkkosivuilla sopimuksen mukaan. Kokeilua edesauttoi Bókunin kolmen kuukauden ilmainen kokeilujakso ja sen jälkeen veloitettava 0,1 %:n suuruinen komissio syntyneestä kaupasta sekä alueellisen matkailuorganisaation mielenkiinto alustatalouteen siirtymisessä omassa liiketoiminnassaan.

Hankkeessa järjestetyissä työpajoissa rekisteröidyttiin Bókunin käyttäjiksi sekä aloitettiin tuotteiden lisääminen Bókuniin. Työpajoissa todettiin, että vaatii aikaa ja erilaisia työvaiheita sekä yrittäjiltä että tässä tapauksessa alueorganisaatiolta ennen kuin tuotteet ovat asiakkaan löydettävissä ja ostettavissa. Tavoitteeksi asetettiin sähköisen kauppapaikan avaaminen heinäkuun lopulla, jonka jälkeen tavoitteena on saada lisää alustan käyttäjiä ja sitä kautta tuotteita ja palveluita myyntiin.

Vaikka kokeilu on vasta alussa, mukaan lähteneet yrittäjät kokivat digitaaliset alustat hyödylliseksi yritysnäkyvyyden lisäämisessä ja myös uudenlaisen verkostoitumisen mahdollistumisessa. Digitaalisen ekosysteemin voivat muodostaa erilaiset toimijat yli perinteisen toimintaympäristön, jota esimerkiksi rajaa maantieteellinen alue.

Yksi mukaan lähteneistä yrityksistä on PakoPeli Findout, jonka myynti- ja markkinointivastaava Jere-Miikka Myllymäki totesi Ilkka-lehden haastattelussa, että yhteistyön ehdottaminen on Bókunin kautta helppoa. "Voin selata muiden yritysten tuotteita ja palveluita. Kun näen jotain mielenkiintoista ja haluan sen omille sivuille myyntiin, voin klikata kohtaa "contract" ja ehdottaa sopimusta. Toinen osapuoli saa tiedon ehdotuksestani ja vastaa siihen joko omalla ehdotuksellaan

tai hyväksyy sellaisenaan. Myllymäki mainitsee, että koska sopimukset tehdään digitaalisesti bittimaailmassa, niitä voi entistä helpommin solmia kansainvälises-tikin.” (Yhteistyöllä matkailijat maakuntaan 2018.)

4.3 Benchmarking-matka

Huhtikuussa 2018 tehty benchmarking-matka Tampereelle osoitti yrittäjissä mie-lenkiintoa kumppanuusverkostotoimintamallia kohtaan. Tampere Visit Partners -kumppanuusverkosto on hyvä esimerkki ekosysteemistä, jossa yhteisön jäsenet edustavat paitsi perinteisiä matkailualan toimijoita myös liitännäiselinkeinoa tu-kevia toimijoita, kuten kaupan yrityksiä ja liikennöitsijöitä, sekä muita toimijoita kuten oppilaitoksia ja seurakuntia. Verkosto edistää kumppaneiden välistä yh-teistyötä tarjoamalla kumppaneilleen mahdollisuuden oppia yhdessä ja osallistua yhteismarkkinoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen. Verkosto on mahdollistanut uudenlaisen matkailu- ja palvelualojen toimijoiden välisen yhteistyön.

Tampere Visit Partners -verkoston toiminta-ajatuksena on tehdä laadukasta markkinointia ja myynninedistämistä luomalla kontakteja sekä kotimaisiin että ulkomaisiin kauppaa tekeviin matka-, kongressi- ja tapahtumajärjestäjiin. Kumppanit voivat osallistua Pitching-tilaisuuksiin, joihin on kutsuttuina DMC- ja PCO-toimistoja. Verkosto järjestää tutustumisvierailuja matkanjärjestäjille sekä asiakastilaisuuksia kongressi- ja tapahtumajärjestäjille, joissa ensisijaisina kohteina ovat verkoston jäsenet. Kumppanit ovat mukana myös ammattilaisille sunna-tussa tuotemanuaalissa.

Kumppanuusverkosto koettiin hankkeen osallistujayrityksissä erinomaiseksi tavaksi tehdä markkinointia ja myynninedistämistä yhteistyössä eri toimijoiden kesken. Lisäksi sosiaalisen median kanavien sekä sisältömarkkinoinnin, esimer-kiksi bloggareiden hyödyntäminen, koettiin ammattimaiseksi ja tavoitteelliseksi. Yrityskohtaiset resurssit ja taidot harvoin riittävät tämän tyyppiseen työhön. Lisäksi osallistumalla verkoston toimintaan yritysten osaaminen ja valmiudet kasvavat. Toimiakseen parhaalla mahdollisella tavalla verkosto tarvitsee palkattua ammattitaitoista henkilökuntaa, joka suunnittelee ja ohjaa vuosittaista toimintaa. Verkoston tekemät toimet hyödyttävät koko jäsenistöä sekä luovat yhtenäisen ja mielenkiintoisen kuvan koko matkailualueesta. Yksi tällainen toimenpide Tam-pereen kumppanuusverkostossa on jäsenmaksuun sisältyvä valokuvauspalvelu. Verkostolla on oma valokuvaaja, jonka ottamat valokuvat ovat Visit Tampere -brändin mukaisia, kaikkien verkoston jäsenten yhteisessä käytössä ja lisäksi lehdistön ja sosiaalisen median käytössä. Näin osaltaan turvataan laadukas ja tunnistettava alueimago. Toimiva ekosysteemi on erinomainen pohja digitaaliseen alustatalouteen siirtymisessä.

4.4 Yritystapaamiset

Hankkeen aikana yritysten kanssa käydyissä keskusteluissa on käynyt ilmi, että digitalisaatio koetaan hankeyrityksissä haastavana nopeutuneen muutosvauhdin vuoksi. Digitalisaation mukanaan tuoman potentiaalin ja ennen kaikkea tarpeellisten palvelujen tunnistaminen ja hyödyntäminen omassa yritystoiminnassa on monimutkaistunut suuren tarjonnan takia. Digitaalisen alustatalouden myötä päästäisiin haluttuun ristiinmyyntiin, jossa yritykset voivat myydä sähköisesti paitsi omia mutta myös kumppaniyritysten tuotteita ja palveluita. Samaan aikaan yrittäjiä kuitenkin mietityttää uusi matkapakettilaki eli lait matkapalveluyhdistelmistä ja matkapalveluyhdistelmien tarjoajista, jotka velvoittavat tietyissä tapauksissa yrityksiä rekisteröitymään matkanjärjestäjiksi ja maksamaan vaadittavat vakuudet. Tilanne vaatii yrityksiltä strategista päätöstä, kuinka liiketoimintaansa harjoittaa. Oletettavaa on, että usea yritys odottaa ennen omaa päätöksentekoaan, miten lakia tullaan soveltamaan ja millaisia kokemuksia yrityksillä on uusista velvoitteista. Samaan aikaa asiakas kuitenkin jatkaa tiedonhakuun ja ostamistaan sähköisesti erilaisissa kanavissa, sivustoissa ja varaamoissa.

Suomesta löytyy yrityksiä, jotka hallitsevat koko matkailun globaalin arvoketjun, mutta toistaiseksi suurin osa yrityksistä vasta harjoittelee eri kanavien käyttöä ja perustaa liiketoimintansa perinteisille matkailun myyntiketjuille. Teknologian kehittymisen myötä tarjoutuvat mahdollisuudet, esimerkiksi alustatalouden kautta, ovat vielä huonosti tunnettuja ja hyödynnettyjä. On äärimmäisen tärkeää tarttua digitalisaation tuomiin mahdollisuuksiin nyt, sillä jo tällä hetkellä useimmilla Suomelle tärkeimmillä matkailumarkkinoilla suurin osa matkailuun liittyvistä hauista ja ostoksista tehdään digitaalisissa kanavissa ja kehityksen odotetaan jatkuvan. (Visit Finland 2018.)

5 LOPUKSI

Matka Kasvuun -hankkeessa on käynyt ilmi, että ekosysteemi-mallin mukainen ajattelu on eteläpohjalaisille matkailuyrityksille vielä uutta. Perinteisempää yhteistyötä ja verkostoitumista tehdään, mutta myös halukkuutta uusille kumppanuuksille on olemassa. Alueorganisaatioilla on perinteisesti ollut matkanjärjestäjäoikeudet ja rooli kotimaan ryhmämyynnissä on ollut keskeinen. Lukuisat alan muutokset, kuten yksilömatkailun lisääntyminen, kansainvälistymishakuisuus, sisältö- ja vaikuttajamarkkinoinnin yleistyminen sekä uusien sähköisten myynti- ja jakelukanavien määrä, ovat pakottaneet alueorganisaatiot miettimään uudelleen toimintatapojaan. Toimintakulttuurin muuttuessa myös ekosysteemien ja kumppanuusverkostojen synty nopeutuu. Yrityksille jäävän varsinaisen myyntityön

sijaan alueorganisaation tehtäväksi näyttäisi jäävän myynninmahdollistamis- ja edistämistoimenpiteet.

Digitaalisuuden hyödyntäminen pienissä maaseudun matkailuyrityksissä on haasteellista. Haasteita tuovat yrittäjien taloudelliset ja ajalliset resurssit, jotka ovat hyvin rajalliset, kun selvitetään eri vaihtoehtojen käyttöominaisuuksia ja soveltuvuutta omaan liiketoimintaan. Yrittäjien osaamisen taso ja kiinnostus digitalisaatiota kohtaan on vaihtelevaa. Digitalisaation mukanaan tuomat muutokset pakottavat yritykset ratkaisuihin. Myös huomiotta jättäminen on valinta, jolla on seuraukset.

Hankkeen aikana tehdyt toimenpiteet ovat lisänneet yrittäjien tietoisuutta digitalisaatiosta ja herättäneet huomaamaan, että digitaalisuus koskettaa myös omaa yritystoimintaa, vaikka alun perin näin ei koettukaan. Digitaalisaation hyödyntäminen tulee olemaan toisille yrityksille mahdollisuus, joka avaa kasvunäkymiä ja mahdollistaa näiden yritysten toimimisen edelläkävijöinä. Toisille digitalisaatio näyttäytyy välttämättömänä pahana, jolloin yritys on mukana ns. pakollisissa välineissä, jotka eivät juurikaan vaadi yrittäjältä oman osaamisen lisäämistä. Käydyissä keskusteluissa yritykset ovat toivoneet, että maakunnallisesti jokin taho ottaa johtajan roolin ja lähtee viemään digitaalisten alustojen hyödyntämistä päämäärätietoisesti eteenpäin, jotta myös pienillä yrityksillä olisi mahdollisuus tulla ohjatusti mukaan.

Digitalisaatio on tässä ja nyt. Yrittäjät itse päättävät – myös matkailualalla – ottavatko he alustatalouden ja ekosysteemit uhkana vai mahdollisuutena ja lähtevätkö he toden teolla hyödyntämään digitaalista markkinointia. Joidenkin arvioiden mukaan vaihtoehtoja ei enää ole, jos haluaa yrityksensä pysyvän kilpailussa mukana, saati sitten kasvavan.

LÄHTEET

Ailisto, H., Collin, J., Juhanko, J., Mäntylä, M., Ruutu, S. & Seppälä, T. (toim.), Halen, M., Hiekkänen, K., Hyytinen, K., Kiuru, E., Korhonen, H., Kääriäinen, J., Parviainen, P. & Talvitie, J. 2016. Onko Suomi jäämässä alustatalouden junasta? [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 19/2016. [Viitattu 16.10.2018]. Saatavana: <https://www.etla.fi/julkaisut/onko-suomi-jaamassa-alustatalouden-junasta/>.

FCG Suunnittelu ja tekniikka. 2018. Etelä-Pohjanmaan matkailun taloudelliset vaikutukset 2016: Loppuraportti. [Verkkajulkaisu]. Etelä-Pohjanmaan liitto. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana: https://www.epliitto.fi/images/Etel%C3%A4_Pohjanmaa_matkailun%20taloudelliset%20vaikutukset%202016.pdf

Hämäläinen, V., Maula, H. & Suominen, K. 2016. Digiajan strategia. Helsinki: Alma Talent.

Kauppan liitto. 2018. Mobiiliostaminen ja ulkomainen verkkokauppa vahvistavat otettaan. [Verkkosivu]. Kaupan liiton tiedote 12.3.2018. [Viitattu 30.8.2018]. Saatavana: http://kauppa.fi/ajankoh-taista/tiedotteet/mobiiliostaminen_ja_ulkomainen_verkkokauppa_vahvistavat_otettaan_26508

Reillier, L. & Reillier, B. 2017. Platform strategy: How to unlock the power of communities and networks to grow your business. New York: Routledge.

Tolvanen, V. 2018. SeAMK Foorumi. Digitalisaatio on NYT! Seinäjoen ammattikorkeakoulun järjestämä tilaisuus Seinäjoella 13.2.2018.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2015. Digitaalisen matkailumarkkinoinnin ja myynnin haasteet ja ratkaisuehdotukset. [Verkkajulkaisu]. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Innovaatio. 69/2015. [Viitattu 8.8.2018] Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-064-0>

Visit Finland. 2018. Suomen matkailun digitiekartta. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 14.8.2018]. Saatavana: <http://www.visitfinland.fi/news/suomen-matkailun-digitiekartta-julkaistu-kokonaisuudessaan/>

Yhteistyöllä matkailijat maakuntaan. 2018. Ilkka 5.7.2018.

KANSAINVÄLISTYMINEN ALUEVAIKUTTAVUUDEN AJURINA

Antti Pasila, MMT, erityisasiantuntija TKI

SeAMK Ruoka

Risto Lauhanen, MMT, dosentti, erityisasiantuntija TKI

SeAMK Ruoka

Elina Koivisto, HTM, projektipäällikkö

SeAMK Ruoka

Elina Huhta, tradenomi, asiantuntija TKI

SeAMK Ruoka

Soila Mäntymaa, agrologi (AMK), projektipäällikkö

SeAMK Ruoka

Seliina Päällysaho, FT, KTM, tutkimuspäällikkö

SeAMK Toimisto

1 JOHDANTOA

Ruokaratkaisut (Food systems) ovat Etelä-Pohjanmaalla tutkimuksen ja kehittämisen kärkenä. Ruokaratkaisuihin kuuluvat ruokaketjun osat maatilalta kuluttajalle. Näitä ovat ruoan tuotannon, prosessoinnin ja kaupan uudet teknologiat sekä laatu järjestelmät. Seinäjoen ammattikorkeakoulun (SeAMK) Ruoka-yksikkö on toteuttamassa osaltaan tätä kärkeä. Me kaikki tarvitsemme ruokaa joka päivä.

SeAMKin tavoitteena Etelä-Pohjanmaalla on toimia voimakkaana aluevaikuttajana ja kansainvälistäjänä. Yhä useammin eteläpohjalaisten yritysten kumppanit ovat ulkomaisia toimijoita. Meille arkipäiväiset ruokaratkaisut ja niiden toteutus kiinnostavat kansainvälisiä kumppaneitamme. Suomessa ruokaketjun toimijoiden korkea ja yhdenmukainen koulutustaso mahdollistavat hyvän liikkeenjohdon ja sen seurauksena korkealaatuiset ruokaratkaisut.

Ruokaketjun vientivahvuuksina ovat ruokaketjun jäljitettävyyys, tauti- ja antibioottivapaus sekä luotettavat toimitukset. Etelä-Pohjanmaalla vahvuutena ovat myös uusia innovatiivisia ruokaratkaisuja tukevat teknologiavalmistajat. Ruoan

viennin ohella siihen liittyvä teknologia ja oheispalvelut mahdollistavat alan viennin laajentamisen.

Artikkelin tavoitteena on nostaa esiin kansainvälisyys osana aluevaikuttavuutta. Tarkoitus on lähestyä asiaa esimerkkien avulla esittelemällä kansainvälisen toiminnan asemointia, SeAMK Ruoka -yksikön tärkeimpiä kansainvälisiä hankkeita sekä avauksia tuoden esiin niiden tavoitteita ja tuloksia.

Kansainvälisten hankkeiden avulla on mahdollista tarttua ajankohtaisimpiin aiheisiin ja samalla kehittää yksikön asiantuntijuutta laajemmasta näkökulmasta. SeAMK Ruoka -yksikön kansainväliset hankkeet osallistavat TKI-henkilöstön ohella myös opettajia ja opiskelijoita. Siksi niiden vaikuttavuus näkyy hyvin laajassa mittakaavassa myös lähialueilla.

2 FLEN-VERKOSTO

Ruokaratkaisuihin liittyvä koulutusvienti on koulutusorganisaatioille kiinnostava mahdollisuus. SeAMK on perustanut toimialapohjaisen koulutusvientiverkoston, Food Learning Export Network (FLEN). Verkostossa ovat mukana SeAMKin ohella Hämeen, Jyväskylän, Tampereen ja Savonia -ammattikorkeakoulut. Verkostolla varmistetaan laaja-alainen ruoka-alan koulutuksen tarjonta. Neuvoteltavat koulutukset ovat usein niin laajoja tai erikoistuneita, että niihin tarvitaan suomalainen kouluttajakonsortio.

Ruokaratkaisujen vientiin liittyvä teknologiavienti varsinkin silloin, jos kyseessä on ruokaratkaisuihin liittyvä uusi innovaatio. Vientiponnistelujen sisältö muuttuu, jos kyseessä on ruuan viennin ohella teknologiavienti. Ruokaratkaisujen teknologiaviennin oheistuotteena on tarpeen tarjota koulutusta teknologian käyttäjille sekä kunkin ruokaratkaisun raaka-aineiden ja lopputuotteiden logistiikan toteuttamiseen. Viennin neuvottelukumppaneina ovat kohdemaan kumppaneiden lisäksi suomalaiset teknologiayritykset. Koulutusten sisällöt ja kestot ovat lyhyitä ja tiiviitä. FLEN-verkostossa on kehitetty FoodEduTech-konseptia (Puska 2018). Siinä keskitytään erityisesti ruokateknologian vientiin liittyviin koulutuksiin. Yhtenä lähtökohtana on yhteydenpito suomalaista ruokateknologiaa vievien yritysten kanssa. Toinen lähtökohta on ulkomaisen kumppanin teknologian tason tunnistaminen ja kunkin tarjottavan ruokaratkaisun sopivuus kumppanin olosuhteisiin. FLEN-verkostossa on tässä käytetty ns. fact finding -toimintatapaa.

FLEN-verkostossa mukana olevilla ammattikorkeakouluilla on aluevaikuttavuudessa sekä kansainvälistymisessä erilaiset profiilit. Hämeen, Jyväskylän ja Tampereen

ammattikorkeakoulujen vahvuutena on opettajakoulutuksen vienti. Savonia ja SeAMK ovat usein yhteyksissä ruokaketjun teknologiayrityksiin. Vientiponniste-
luissa Savoniaa ja SeAMKia lähellä olevien yritysten kanssa FoodEduTech-konsepti
näyttäisi olevan käyttökelpoinen.

3 ERIAFF-VERKOSTO ALUEVAIKUTTAVUUDEN OSANA

Seinäjoen ammattikorkeakoulu on ollut vuodesta 2012 mukana ERIAFF-ver-
kostossa (European Regions for Innovation in Agriculture Food and Forestry).
Verkostoa vetää Toscanan maakunta Italiasta. Verkostossa on mukana vuonna
2018 lähes 80 eurooppalaista maakuntaa tai aluetta. Etelä-Pohjanmaan liitto ja
Seinäjoen ammattikorkeakoulu ovat tehneet yhteistyösopimuksen, jossa SeAMK
tukee Etelä-Pohjanmaan liittoa erityisesti ERIAFF-verkoston toimialaan liittyvissä
aiheissa (Kuva 1).

SeAMK on järjestänyt ERIAFF-konferenssit vuosina 2014 ja 2018. Konferenssi on
yksi verkoston selvimmän ulospäin näkyviä toimintatapoja. Aktiivisuutensa vuoksi
Etelä-Pohjanmaa on mukana ERIAFF-verkoston jäsenistä koostuvissa S3 Agri-food
Platformin teemaverkostoissa "High Tech Farming", "Traceability and Big Data"
sekä "Consumer Involvement in Agrifood Innovation".

ERIAFF -verkoston jäsenten kanssa on valmisteltu kansainvälisiä Interreg Europe
ja Horizon 2020 -hankkeita sekä ollaan mukana ERIAFF-verkoston "Food, Gast-
ronomy and New Technologies" -teemaryhmässä. ERIAFFverkoston voimin saatiin
rahoitus NEFERTITI H2020 -hankkeelle.

Kuva 1. ERIAFF-verkoston kokouksesta Haagissa heinäkuussa 2017 (kuva: Elina Puska).

4 ALUEVAIKUTTAVUUTTA INTERREG EUROPE -RAHOITUKSEN AVULLA

Luomuala on jatkuvassa kasvussa sekä meillä että maailmalla. Luomutuotteiden kysyntä kiihtyy, ja aiheeseen on tartuttu myös Etelä-Pohjanmaalla. SeAMK Ruoka on ollut mukana toteuttamassa SME ORGANICS -hanketta vuodesta 2016 lähtien, ja työ jatkuu vielä vuoteen 2020.

Hanke on tavoitellut luomusektorin pk-yritysten kilpailukyyn kehittämistä ja kestävän kehityksen mukaista toimintaa. Lisäksi tavoitteena on ollut verkottaa eurooppalaisia maakuntia keskenään sekä oppia hyviä malleja ja toimivia ratkaisuja. Myös toimimattomia käytänteitä on esitelty osoituksena muille maakunnille sen suhteen, mihin resursseja ei välttämättä kannata panostaa. Eteläpohjalaiset ovat voineet oppia mm. espanjalaisilta, sveitsiläisiltä ja italialaisilta luomusta sekä toisaalta välittää eteläpohjalaisia näkemyksiä muiden luomumaakuntien tueksi Interreg Europe -rahoituksen tuella. (SME ORGANICS 2018.)

Hankkeen toimenpiteenä laadittiin Etelä-Pohjanmaan luomustrategia vuoteen 2020 (Luomua lakeudelta 2018). Kukin maakunta työsti vastaavan strategian omien tavoitteidensa mukaisesti. Hankkeen aluevaikuttavuus on tärkeä, ja se korostuu entisestään tulevaisuudessa. Kuluttajat haluavat entistä enemmän ekologisuutta ja ympäristöystävällisyyttä, eli sitä, mitä luomutuotteet voivat

taata. Luomutuotannossa ei käytetä tiettyjä ja hintavia, esimerkiksi öljypohjaisia tuotantopanoksia, jolloin maatalouden kilpailukyky on voinut luomutuotannon kautta parantua. Luomuelintarvikkeiden markkinat ovat kasvussa kaikkialla Euroopassa, mutta edelleenkin luomusektorin jalostusketjussa on kehitettävää. Etelä-Pohjanmaa on Suomen ruoka-aitta, ja maakunnalla on mahdollisuudet kehittyä luomumaakunnaksi, mikäli yhteistä tahtotilaa riittää.

Uusin Ruoka-yksikön Interreg Europe -hanke on REGIONal Strategies 4 FOOD 4.0 Revolution. Tämän hankkeen tavoitteena on edistää ruokaketjun digitalisaatiota sekä sen avulla maksimoida alan kasvupotentiaali ja kehittää ratkaisuja tulevaisuuden haasteisiin tällä sektorilla. Hanke on alueiden välinen yhteistyöprojekti, jolla vahvistetaan alueeninnovaatiotoimintaa.

REGIONS 4FOOD -hankkeessa (Mäntymaa 2018) keskitytään löytämään ICT-teknologiaan ja datan hyödyntämiseen liittyviä ratkaisuja ruokaketjun tarpeisiin, jotta voidaan hyödyntää uudet taloudelliset mahdollisuudet sekä tukea innovaatioihin perustuvaa kasvua ja alan innovaatiokehitystä alueilla mm. Hollannissa, Espanjassa, Bulgariassa ja Italiassa.

Hankkeen aikana projektipartnerit eri puolilta Eurooppaa (Kuva 2) kartoittavat ja vaihtavat hyviä käytäntöjä tiiviissä yhteistyössä paikallisten sidosryhmien kanssa. Hankkeessa hyödynnetään myös quadruple helix -toimijaverkostoa ruokaketjun eri vaiheista. Hankkeessa löydetty parhaat käytännöt kootaan alueelliseen toimintasuunnitelmaan ruokaketjun digitalisaation edistämiseksi.

Kuva 2. Regions4Food –hankkeen aloituskokous Smart Agrifood Summit -seminaarin yhteydessä Espanjassa. Mukana mm. yksikön johtaja Leena Perämäki ja projektipäällikkö Soila Mäntymaa (kuva: Andalusia Regional Ministry of Agriculture, Fisheries and Rural Development).

5 NEFERTITI - HORISONTTI 2020 -HANKE

SeAMK Ruoka -yksikön ensimmäinen Horisontti 2020 -ohjelman hankkeen rahoituspäätös saatiin juhannuksen 2017 tienoilla. Projektissa on mukana 32 eri toimijaa 17 eri maasta. Hankkeen kokonaisbudjetti on noin 8 milj. EUR. SeAMK Ruoka -yksikön lisäksi NEFERTITI -hankkeessa on mukana ProAgria Etelä-Pohjanmaa. Hanketta koordinoi ranskalainen ACTA (Les Instituts Techniques Agricoles). NEFERTITI-hankkeen (European Commission 2017) valmistelu aloitettiin ERIAFF-konferenssissa vuonna 2016 Espanjan Extramadurassa (Kuva 3).

NEFERTITIn tehtävänä on rakentaa älykkäiden maatalojen verkosto. Samalla edistetään maatalouden mobiiliteknologiaan perustuvaa digitalisaatiota. Verkostomaatalojen ja -maakuntien mallissa maat, alueet ja toimijat oppivat verkoston välityksellä toisiltaan. Uudet teknologiat ovat apuna esimerkiksi poikkeavien sääilmiöiden ja näiden aiheuttamien tuholaiden tai kasvustojen muutosten havaitsemisessa. SeAMKin roolina on muun muassa tarjota NEFERTITI-hankkeelle mobiiliteknologiaan perustuvaa tilojen raportointijärjestelmää. Järjestelmä on käytössä SeAMK Ruoka -yksikön maatilaharjoittelussa. Tavoitteena on saada Suomeen tätä järjestelmää käyttävä tilaryhmä.

Kuva 3. Tunnelmia Extramaduran hankekokouksesta (kuva: Antti Pasila).

6 NAMIBIA-CASE OSANA KOULUTUSVIENTIÄ

Vuonna 2016 SeAMK Ruoka -yksikössä toteutettiin Tekesin rahoittama PUSKA-hanke (Lähteenkorva ym. 2015). Esiselvityksessä tutkittiin, voidaanko Afrikassa nopeasti leviävän akasiapensaan lehdistä valmistaa nautojen rehuksi sopivia rehupellettejä. SeAMKissa PUSKA-hankkeen projektipäällikkönä toimi MMM Jukka Lähteenkorva. Hankkeen toteutuksessa olivat mukana myös Antti Pasila, Risto Lauhanen ja Seliina Päällysaho. PUSKA-hanketta voidaan pitää Ruoka-yksikön ensimmäisenä kansainvälisenä avauksena Euroopan ulkopuolelle.

Namibiassa kuivien kausien aikana rehun ja rehuntuotannon niukkuus on rajoittanut naudanlihan tuotantoa ja käytännössä estänyt ympärivuotisen maidontuotannon. Rehupulan vuoksi nautoja on myyty kuivien kausien aikana naapurimaihin. Rehupula ja laitumien väheneminen on aiheutunut osaksi juuri akasiapensaiden nopeasta leviämisestä aiemmille laidunmaille (Kuva 4).

Kuva 4. Akasiapensaita Namibiassa (kuva: Antti Pasila).

PUSKA-hankkeessa toteutettu esiselvitys osoitti akasiapensaiden lehtien soveltuvan rehupellettien raaka-aineeksi. Tämä on johtanut eteläpohjalaisten ja namibialaisten yritysten väliseen yhteistyöhön. Suomalaisen osaamisen ja teknologian vienti ovat edistyneet. Eteläpohjalainen yritys on toimittamassa akasia-rehutehtaan laitteiston Namibiaan vuoden 2019 aikana.

FLEN-verkosto on ollut mukana käytännön toteutuksen suunnittelussa Namibiassa. Toimintatapana on käytetty FoodEduTech-konseptia. Rehuntuotannon toteuttamiseksi Namibiassa tarvitaan rehutehtaan lisäksi muutakin teknologiaa. FLEN-verkosto on osallistunut yhdessä tamperelaisen FoodKnow-yrityksen kanssa suomalaisen, noin viiden yrityksen vientikonsortion kokoamiseen akasihankkeen ympärille.

Teknologiaosaamisen ohella Namibiaan tarjotaan maakuntakorkeakoulumallia, jossa koulutus Namibiassa toteutetaan yhdessä Namibian yliopiston (UNAM) kanssa räätälöiden se rehutehtaan toimintaympäristön ja myös alueella toimivien muiden yritysten tarpeiden mukaan.

Rehutehdashanketta Namibiassa rahoittavat Suomen ulkoministeriö sekä namibialainen Baobab Capital -rahoitusyritys. Käytännön projektinjohdosta Namibiassa vastaa YK:n teollistamisorganisaatio UNIDO. SeAMK on aktiivisesti mukana Namibian rehutehdas-hankkeen toteutuksessa (Kuva 5).

Kuva 5. Akasiapensaista tehtyä rehupellettiä (kuva: Antti Pasila).

7 LOPUKSI

SeAMK Ruoka -yksikön hanke-esimerkit osoittavat, että kansainvälisten yhteyksien tuominen aktiivisesti mukaan aluevaikuttavuuteen avaa uusia mahdollisuuksia ja tarjoaa elintarvikeviennin ohella lisää liiketoimintamahdollisuuksia. Suoraan Eu-

roopan komissiolta rahoituksensa saavia hankkeita on toteutettu vasta muutaman vuoden ajan. Tämän tyyppisillä hankkeilla on kuitenkin merkittävä potentiaali, vaikka isojen kansainvälisten hankkeiden valmistelu onkin hyvin aikaa vievää ja pitkäjänteistä toimintaa. Uudet verkostot eivät synny hetkessä ja luottamuksellisen ilmapiiriin rakentuminen vaatii panoksia. Kansainvälinen yhteistyö ja verkottuminen edistävät kuitenkin uuden luomista ja toisilta oppimista.

Onnistumiset luovat uusia onnistumisia ja uusia hankeavauksia. Hankkeiden avulla ratkaistaan yhdessä yhteisiä ongelmia ja haasteita. Eri alueiden välinen yhteistyö luo lisäarvoa samalla koko Euroopalle, mitä EU juuri TKI-hankkeiltaan odottaa. Hankkeista saatavat tulokset on kuitenkin mahdollista soveltaa myös kansallisiin tarpeisiin.

Ammattikorkeakoulun kansainväliset hankkeet, koulutusvienti ja kehitysyhteistyö ovat humaania toimintaa, ja ne myös vahvistavat kansojen välistä rauhanomaista rinnakkaiseloä. Maailman ruokapula ja väestön kasvu ovat suuria haasteita, johon SeAMK Ruoka -yksikön kansainvälinen yhteistyö on osaltaan pyrkinyt vastaamaan.

LÄHTEET

European Commission. 2017. Research Executive Agency. Grant Agreement. Number 772705 NEFERTITI. Hankekonsortion ja EU:n välinen asiakirja. Julkaisematon.

Luomua lakeudelta. 2018. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Elintarvike- ja maatalouden yksikkö. SME ORGANICS-hanke. Esite.

Lähteenkorva, J., Lauhanen, R., Pasila, A., Suomela, M., Sivula, A., Asikainen, A. & Suutari, T. 2015. PUSKA-hanke - akasiapuusta karjanrehua Namibiassa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Hankesuunnitelma 14.10.2015.

Mäntymaa, S. 2018. Regions4Food. [Verkkosivu]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavana: <https://www.seamk.fi/yrityksille/tki-projektit/projektitietokanta/?RepoProject=427012>

Puska, E. 2018. FLEN-verkosto testaa koulutusvientikonsepteja. [Verkkolehtiartikkeli]. @SeAMK 8.6.2018. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: <http://verkkolehti.seamk.fi/index.php/arkisto/2018/flen-verkosto-testaa-koulutusvientikonsepteja>

SME ORGANICS. 2018. [Verkkosivusto]. Interreg Europe. [Viitattu 13.9.2018]. Saatavana: <https://www.interregeurope.eu/smeorganics/>

RUOKAKETJUN INNOVATIIVISUUDEN KEHITTÄMINEN ALUEELLISELLA YHTEISTYÖLLÄ

*Soila Mäntymaa, agrologi (AMK), projektipäällikkö
SeAMK Ruoka*

*Anu Portti, KTM, projektipäällikkö
SeAMK Ruoka*

1 JOHDANTO

Etelä-Pohjanmaa on vahvasti ruokamaakunta, ja poikkeuksellisen suuri osa maakunnan asukkaista saa tulonsa ruokaketjusta. Niinpä on erityisen tärkeää, että juuri Etelä-Pohjanmaalla kehitetään aktiivisesti uusia ratkaisuja ruokaketjun haasteisiin. Ruokaketjun innovatiivisuuden kehittämiseksi onkin jatkuva tarve. Tämä on todettu myös maakuntaohjelmassa, jossa huomioidaan agrobiotalous maakunnan kärkenä sekä nostetaan esiin ruokaketjun innovatiiviset ratkaisut ja niiden kaupallistaminen keskeisenä osana maakunnan osaamisen vahvistamista. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2018, 19 - 21, 38 - 39.)

Vastuu kehityksestä on kaikilla alan toimijoilla, niin ruokaketjun yrityksillä kuin sidosryhmilläkin. Tässä artikkelissa tarkastellaan kahden tutkimus-, kehittämis-, ja innovaatiohankkeen (TKI) merkitystä alueen ruokaketjun innovatiivisuuden kehittämiseksi. Seinäjoen ammattikorkeakoulun EAKR-rahoitteisen AB Seinäjoki, innovaatioyhteisön kehittäminen -hankkeen toteutusaika on 3/2016 - 12/2018. Etelä-Pohjanmaan liiton Interreg Europe -rahoitteisen NICHE-hankkeen toteutusaika on 4/2016 - 3/2020, jossa SeAMK Ruoka -yksikön tekemä NICHE Action Plan osuus toteutuu 9/2017 - 3/2018. Kyseisten hankkeiden toimenpiteiden kantavana teemana on aluevaikuttavuus. Taustalla painottuu verkostoitumisen ja yhteistyön tärkeys ruokaketjun innovatiivisuuden edistämiseksi.

Olemassa olevien verkostojen on havaittu olevan tärkeitä, kun rakennetaan konkreettisia yhteistyökuvioita (Toivola 2005, 53 - 56). AB Seinäjoki -hankkeen tavoitteena on ollut rakentaa biotalouden toimijoita varten vuoro vaikutusympäristö, jossa on mahdollista käynnistää kehittämisprosesseja sekä luoda uutta

ja kannattavaa liiketoimintaa. Keskiössä on ollut agrobiotalouden verkoston kokoaminen ja yhteisökonseptin kehittäminen. Yhteisöä on rakennettu Seinäjoen ammattikorkeakoulun, Helsingin yliopiston Ruralia-Instituutin / Seinäjoen yliopistokeskuksen, Luonnonvarakeskuksen ja Into Seinäjoen yhteistyönä.

Etelä-Pohjanmaan liiton NICHE-hankkeessa tavoitteena on ollut edistää ruokaketjujen innovatiivisuutta alueilla, joilla elintarvikeala on kärkiteema. SeAMK Ruoka-yksikkö toteutti hankkeessa asiantuntijatyönä alueellisen toimintasuunnitelman ruokaketjun innovatiivisuuden kehittämiseksi (NICHE Action Plan).

2 TOIMENPITEET JA TEHTY TYÖ

Sekä AB Seinäjoki -hankkeen että NICHE-hankkeessa tehdyn Action Planin lähtökohtana olivat verkoston rakentaminen ja laajentaminen sekä ruokaketjun toimijoiden aktiivinen mukaan ottaminen. Molemmat hankkeet koostuivat useista erilaisista toimenpiteistä, joita kuvataan seuraavissa luvuissa.

2.1 NICHE Action Plan

NICHE Action Plan eli Ruokaketjun innovatiivisuuden kehittämisen toimintasuunnitelma Etelä-Pohjanmaalle toteutettiin tiiviissä yhteistyössä ruokaketjun toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Maakuntastrategiaan pohjaava toimintasuunnitelma koottiin hankkeessa kerättyjen kansainvälisten hyvien käytäntöjen, ruokaketjun haastattelujen ja kahden työpajan pohjalta. Aihe oli selvästi ajankohtainen, ja se herätti alueen toimijoissa kiinnostusta. Niin haastatteluihin kuin työpajoihinkin saatiin hyvin osallistujia.

Teemahaastattelujen avulla selvitettiin aluksi alueen toimijoiden tarpeita koko ruokaketjusta. Ideointia jatkettiin ensimmäisessä työpajassa, jossa työskenneltiin monialaisissa ryhmissä (Kuva 1). Toisessa työpajassa toimenpideaihoita vietiin vielä konkreettisempaan suuntaan. Lisäksi toimenpiteet viimeisteltiin yhdessä ja niille etsittiin toteuttajat. Toimintasuunnitelma oli myös kommenttikierroksella, ja se julkaistiin valmiina 9.3.2018.

Kuva 1. Monialaisten ryhmien ideointia ensimmäisessä työpajassa (kuva: Soila Mäntymaa).

Toimintasuunnitelmaa muodostettaessa nousi esiin toimijoiden tarve vahvemmalle yhteiselle brändille, yhteishengelle ja verkostoitumiselle. Yhtenäisen brändin toivottiin tuovan näkyvyyttä kuluttajille ja yhteistyökumppaneille sekä antavan mahdollisuuksia ideointiin ja kehittämiseen yhdessä ja itsenäisesti. Myös hankkeen kansainväliset partnerit nostivat alueellisen brändin rakentamisen erääksi hyväksi käytännöksi. Ruoka-alan näkyvyyden kehittäminen oli esillä myös maakuntastrategiassa, johon toimintasuunnitelmaa peilattiin. Siksi tämä olikin luonteva suunta vastata toimijoiden tarpeisiin.

Lisäksi toimintasuunnitelmassa painottuvat ruokaturvallisuus, kansainvälisyys ja koko maakunnan yhtenäisyys. Myös yhteistyö on merkittävä osuus toimintasuunnitelmaa. Alueellinen yhteistyö korostuu toimenpiteiden tavoitteissa sekä toteuttamisessa. Tässä tulee vahvasti esiin alueellisten verkostojen tärkeys yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimenpiteiden toteutumista seurataan hankkeessa kaksi vuotta. Toimintasuunnitelma on esitelty lyhyesti seuraavissa kappaleissa.

Action 1. Ruokaprovinssin brändäys

Pilottitoimenpiteeksi nostettiin aluebrändin kehittäminen ja lanseeraus Etelä-Pohjanmaalla. Pilottirahoitus mahdollisti myös markkinointia, mikä tavanomaisia rahoituskanavia käytettäessä ei olisi ollut mahdollista. Pilotin tavoitteissa painotettiin erityisesti aluebrändin kehittämistä markkinointinäkökulmasta. Pilotin toteuttaa tarjouspyyntöjen perusteella valittu ulkoinen asiantuntija, Foodwest

Oy, tiiviissä yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Toimenpide sisältää Ruokaprovinssibrändin ja toimintamallin kehittämisen sekä toimijoiden sitouttamisen. Lisäksi on tarkoitus luoda oma Ruokaprovinssi-label ja kriteeristö, sekä lanseerata Ruokaprovinssibrändi käyttöön.

Action 2. Yhteinen sivusto: Foodprovince.fi & Ruokaprovinssi.fi

Verkkosivustot vastaavat tarpeeseen helpottaa ruokaketjuun ja sidosryhmiin liittyvän tiedon löytymistä sekä parantavat yhtenäistä näkyvyyttä, ammattimaisuutta ja houkuttelevuutta niin kuluttajien kuin potentiaalisten yhteistyökumppanien näkökulmasta. Toteutuksesta vastaa AB Seinäjoki -yhteisö. Tieto alueesta ja sen toimijoista kootaan yhteisille Ruokaprovinssi.fi ja Foodprovince.fi -sivustoille. Kuluttajanäkökulman lisäksi sivustoilla tuodaan esiin aluebrändiä ja TKI-osaamista, johon erityisesti englanninkielisen sivuston on tarkoitus painottua. Lisäksi luodaan toimintamalli sivustojen ylläpitämiseksi jatkossa.

Action 3. Ruokaprovinssiverkosto -ryhmä Facebookissa

Ruokaprovinssiverkosto-ryhmä perustettiin Facebookiin helmikuussa 2018. Siinä hyödynnetään quadruple helix -mallia. Sen tarkoituksena on lisätä kaikkien eteläpohjalaisten ruokaketjun toimijoiden ja sidosryhmien verkostoitumista, tiedonvaihtoa ja yhteistyömahdollisuuksia hyvin matalalla kynnyksellä, kuten ryhmän kuvauksessakin linjataan (Mäntymaa 16.2.2018). Ryhmän viestintä perustuu ajankohtaiseen tiedottamiseen (esimerkiksi tapahtumat, tutkimukset ja tulokset, rahoitusmahdollisuudet, työpajat) ja yleiseen keskusteluun. Ryhmässä on myös mahdollista järjestää tapaamisia joko koko verkostoa koskien tai pienemmän teeman ympärillä. Ensimmäisenä epävirallisena tapaamisena toimi NICHE Action Planin julkistustilaisuus maaliskuussa 2018. Tilaisuuden ryhmäkuvauksen järjesti AB Seinäjoki (Kuva 2). Ruokaprovinssiverkosto-ryhmän toiminta jatkuu toistaiseksi. Ylläpitäjät ovat eri organisaatioista: Seinäjoen ammattikorkeakoulun ja Etelä-Pohjanmaan liiton lisäksi Into Seinäjoki Oy:sta ja Seinäjoen Yliopistokeskuksesta.

Kuva 2. Ruokaprovinssiverkoston ensimmäinen ryhmäkuva (kuva: Timo Aalto).

Action 4. Ruokaturvallisuus alueellisena osaamisvalttina

Päämääränä on nostaa ruokaturvallisuus alueelliseksi osaamisvalttiksi. Toimenpide yhdistää TKI-toimintaa, verkostoja ja koulutusta. Päävastuu on Seinäjoen ammattikorkeakoululla, tärkeinä yhteistyökumppaneina ovat alueen muut toimijat. Työ sisältää ruokaturvallisuusteemaisten hankkeiden edistämistä, uusien hankkeiden hakua ja alueen toimijoiden yhdistämistä teeman edistämiseksi. Tavoitteena on myös muodostaa koulutuspaketteja ruokaturvallisuuden ympärille. Lisäksi teemaan liittyvää yhteistyötä pyritään rakentamaan kansainvälisesti.

Action 5. Frami Food Lab

Viides toimenpide keskittyy Framille rakentuvaan, koko ruokaketjun kattavaan uuteen elintarvikelaboratorioon. Seinäjoen ammattikorkeakoulun Frami Food Lab kokoaa yhteen koko ruokaketjun opiskelijat, tutkijat sekä ruoka-alan yritykset ja muodostaa modernin oppimis- ja yhteistyöympäristön. Tämä lisää niin koulutuksen kuin TKI-toiminnan mahdollisuuksia ja houkuttelevuutta. Laboratoriossa huomioidaan modernin ja innovatiivisen ruokaketjun tarpeet. Toimenpiteessä seurataan EAKR-rahoitteen Frami Food Lab -hankkeen etenemistä sekä hyötyjä alueen toimijoille ja ruokaketjun innovatiivisuudelle Etelä-Pohjanmaalla.

Action 6. Vierailukeskus, näyteikkuna Ruokaprovinssiin: "Ruokaheureka"

Tavoitteena on selvittää uuden vierailukeskuksen, "Ruokaheurekan", mahdollisuuksia Seinäjoen asemanseudulla. Ruokaprovinssibrändiä tukevan keskuksen toivotaan palvelevan sekä TKI-yhteistyötä että ruokaketjun kuluttajatiedotusta. Toimenpidettä valmistelevat Vaasan ja Tampereen yliopistot, ja siihen on tarkoitus hakea rahoitusta. Ruokaheureka vahvistaisi osaltaan ruoka-alan osaamiskeskittymän näkyvyyttä, ja toisi alan tutkimusta myös lähemmäs kuluttajia.

Action 7. Innovaatiokilpailu osana ruokaketjun opetusta: Food Business Challenge

Hankkeen tässä osa-alueessa AB Seinäjoen ja NICHE Action Planin tavoitteet yhdistyvät. AB Seinäjoen toteuttama Food Business Challenge -innovaatiokilpailu siirretään Seinäjoen ammattikorkeakoulun vapaasti valittaviin opintoihin, jotta se jatkuisi myös hankkeen päättymisen jälkeen. Food Business Challenge on opiskelijoille suunnattu liikeideakilpailu. Sen kautta haetaan, rohkaistaan ja sparrataan uusia ideoita ruokaketjuun niin alueellisesti kuin valtakunnallisestikin. Tuomaristo ja palkintorahojen sponsorointi haetaan jatkossakin yhteistyökumppanien kautta. Into Seinäjoki tarjoaa mahdollisuuden ideasparraukseen omissa valmennuksissaan. Food Business Challenge tavoitteena on luoda opiskelijoille innovatiivista otetta ruokaketjun toimintaan, ja rohkaista viemään omia ideoita käytäntöön.

Action 8. Lähiruuan saatavuuden parantaminen

Kahdeksas toimenpide hakee ratkaisua pitkään esillä olleeseen haasteeseen, lähiruuan saatavuuteen. Niin ravintolat, kaupat kuin kuluttajatkin ovat kiinnostuneita lisäämään lähiruuan määrää. Tilaus- ja logistiikkajärjestelmän kehittäminen tämän helpottamiseksi on avainasemassa. Tavoitteena on viedä eteenpäin järjestelmän ja toimintamallin kehittämistä hankesuunnitelman muodossa. Tehtävää toteuttaa Seinäjoen ammattikorkeakoulu yhdessä yhteistyökumppanien kanssa.

2.2 AB Seinäjoki, muut alueellisen yhteistyön toimenpiteet

AB Seinäjoki -hankkeessa mukana olevat organisaatiot ovat muodostaneet agrobiotalouden alueellisen asiantuntijaverkoston. Tämän ydinjoukon ympärille on onnistuttu luomaan toimintaympäristö, joka on mahdollistanut uusien ideoiden ja yritysten tukemisen ja valmentamisen.

Uusia ajatuksia on hankkeessa etsitty laajamittaisemmin erilaisten konseptoitujen toimintamallien kautta, mutta myös yksittäisten yritysten ja ideoiden edistäminen on koettu tärkeäksi. AB Seinäjoen asiantuntijat ovat olleet mukana kehittäjinä ja sparraajina mm. hyönteistalouden ensimmäisessä aallossa, jolloin kehitettiin uudenlaisia ratkaisuja ja saatettiin tekijöitä yhteen. Hyvänä esimerkkinä konseptoiduista palveluista toimii agrobiotalouden aamukahvit, joiden kautta on nostettu esille ajankohtaisia teemoja asiantuntija-alustuksin ja verkostoitumismahdollisuuksin. Tarve tämänkaltaisille vuorovaikutuskonsepteille on noussut esille jo hankkeen valmisteluajana ja toiminta on sittemmin vakiinnutettu hankkeen aikana (Sivula ym. 2016, 45).

Etelä-Pohjanmaalle ominaista vahvaa yrittäjyysteemaa sekä startup-henkeä on nostettu aktiivisesti esille AB Seinäjoen järjestämissä tapahtumissa. Myös tässä on hyödynnetty alueellisia verkostoja ja asiantuntijoita niin AB Seinäjoen ydinverkostosta kuin sen ulkopuoleltakin. Seinäjoen ammattikorkeakoulussa on mm. järjestetty valmennuskurssi, jonka puitteissa on kehitetty opiskelijoiden omia liikeideoita asiantuntijoiden avustuksella sekä pyritty parantamaan valmiuksia toimia yrittäjänä ruokaketjussa.

Myös aiemmin tässä artikkelissa mainittu Food Business Challenge on AB Seinäjoessa kehitetty ja pilotoitu liikeideakilpailukonsepti, joka on todettu toimivaksi liiketoiminnan ja innovaatioiden kehittämisalustaksi. Kilpailukonseptia tullaan kehittämään jatkossakin alueellisten toimijoiden yhteistyönä. Tavoitteena on löytää ruokaketjun ajankohtaisiin haasteisiin vastauksia uusien ideoiden ja innovatiivisten liikeideoiden kautta.

Kuva 3. Food Business Challenge 2018 finalistit, tuomarit ja kilpailun järjestäjät (kuva: Henri Saranpää).

3 LOPUKSI

AB Seinäjoki -hankkeessa ja NICHE Action Plan -prosessissa tehty yhteistyö on vahvistanut alueen innovaatiotoimintaa erityisesti kokoamalla yhteen eri alojen toimijoita sekä luomalla ja vahvistamalla verkostoja. Tätä pyritään tekemään jatkossakin. Kommunikointi ruokaketjun toimijoiden ja sidosryhmien välillä sekä toisilta oppiminen helpottuu, kun toimijat ovat tuttuja keskenään. Alueellinen yhteistyö on edistänyt hankkeiden toimintaa, ja tällä taas saadaan vahvempia alueellisia tuloksia niin hankerintamalla kuin yritysmaailmassakin. Tätä työtä on tärkeää pitää yllä.

AB Seinäjoessa ja NICHE Action Planissa tehty työ jatkaa elämäänsä hankkeiden päättymisen jälkeen ja edistää osaltaan alueen toimintaa. Ruokaketjun innovatiivisuuden edelleen kehittämiseksi on myös sekä vireillä että jo alkanut uusia hankkeita, joissa viedään teemaa eteenpäin eri näkökulmista. Esimerkiksi SeAMK Ruoka -yksikön REGIONS4FOOD -hanke keskittyy vahvistamaan alueen innovaatiotoimintaa ruokaketjun digitalisaation kautta (Projektitietokanta, [viitattu 24.8.2018]). Etelä-Pohjanmaan liiton ECOWASTE4FOOD -hankkeessa taas etsitään ruokahävikin vähentämiseen tähtäviä ekoinnovaatioita ja niiden avulla hyötyjä alueen ruoka-alan toimijoille. Nämä molemmat hankkeet ovat Interreg Europe -rahoitteisia, ja myös niissä laaditaan konkreettisia toimenpiteitä sisältävät alueelliset toimintasuunnitelmat, kuten NICHE Action Plan. Lisäksi ruokaketjun innovatiivisuutta edistetään useissa muissa hankkeissa SeAMK Ruoka -yksikössä ja muissa alueen organisaatioissa. Seinäjoen ammattikorkeakoulun rooli alueen

TKI-toiminnassa on tärkeä, ja Ruoka-yksikön aktiivisuus on huomioitu myös kansainvälisten hankepartnerien taholta. Aktiivinen TKI-rooli näkyy vahvana myös alueen ruokaketjun kehittämisessä. Se myös tukee opetusta ja yritysysteistyötä.

Ruokaprovinssin ja sen brändin kehittäminen on tärkeää jatkossakin. Työllä haetaan hyötyä, verkostoja ja uusia mahdollisuuksia kaikille osallistuville tahoille. Ruokaprovinssiverkosto-ryhmään ovat lämpimästi tervetulleita kaikki asiasta kiinnostuneet. Ruokaketjun innovatiivisuuden kehittäminen tapahtuu alueen toimijoiden yhteistyöllä.

LÄHTEET

Ecowaste4Food. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto. [Viitattu 24.8.2018]. Saatavana: <https://www.epliitto.fi/ecowaste4food>

Etelä-Pohjanmaan liitto. 2018. Tuoreita eväitä Etelä-Pohjanmaalle. Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelma 2018-2021. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto. Julkaisu A 58. [Viitattu 24.8.2018]. Saatavana: https://www.epliitto.fi/images/A58_Etel%C3%A4-Pohjanmaan_maakuntaohjelma_2018-2021_web.pdf

Mäntymaa, S. 16.2.2018. Ruokaprovinssiverkosto. Ryhmän kuvaus. [Verkkokirjoitus]. Ruokaprovinssiverkosto. [Viitattu 21.8.2018]. Saatavana: <https://www.facebook.com/groups/149547935724626/> Vaatii kirjautumisen.

Projektitietokanta. Ei päiväystä. Regions 4 Food. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 24.8.2018]. Saatavana: <https://www.seamk.fi/yrityksille/tki-projektit/projektitietokanta/?RepoProject=427012>

Sivula, A., Suutari, T., Jumppanen, A. & Ahvenniemi, M. 2016. AB Seinäjoki: Kohti agrobiotalouden innovaatioyhteisöä. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 116. [Viitattu 28.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-%207109-44-1>

Toivola, T. 2005. Yrittäjyys verkostotaloudessa: yksin tekemisestä verkostomaiseen toimintaan. [Verkkojulkaisu]. Vaasa: Vaasan yliopisto. Acta Wasaensia. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:952-476-099-1>

YHTEISKEHITTÄMISTÄ ELINTARVIKEALAN TUOTEKEHITYKSEEN: CASE FOOD BAIT -TYÖPAJAT

*Anne-Maria Aho, KTT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Nina Alkava, ETM, projektipäällikkö
SeAMK Ruoka*

*Anu Hopia, ETT, elintarvikekehityksen professori
EPANET, Turun yliopisto*

1 JOHDANTO

Food Bait -projekti edistää elintarvikealan yritysten kilpailukyyn kasvua Merenkurkun alueella. Projektissa luodaan oppifoorumi, jossa jaetaan hankealueen mikro- ja pk-yrityksille kasvua ja kansainvälistymistä tukevaa ja edistävää tietoa, taitoa ja kokemuksia. Ruotsalaiset ja suomalaiset yritykset kohtaavat samanlaisia haasteita. Uusia tuotteita halutaan kehittää ja samalla uudistaa jo markkinoilla olevia tuotteita. Vienti houkuttelee, mutta resurssit sen käynnistämiseen puuttuvat. Ruoka kiinnostaa ihmisiä yhä enemmän, mutta erityisesti alueellisesti toimivien yritysten on vaikea yksin selvittää, ovatko heidän tuoteaihionsa ja liiketoimintaideansa kuluttajia kiinnostavia, mihin trendiin kannattaisi tarttua ja miten liiketoiminnasta voisi siten tehdä entistä kannattavampaa. Tällaisiin kysymyksiin oppifoorumista löytyy vastauksia.

EU:n Botnia Atlantica -ohjelman rahoittamassa projektissa jatketaan aiemman Ruokaverstas-projektin (Matikainen ym. 2016) hyviä käytäntöjä niin työpajatoiminnan kuin kohderyhmien suhteen. Tavoitteena on antaa jokaiselle osallistujalle – yrittäjälle, tutkijalle, opiskelijalle ja kuluttajalle – mahdollisuus verkottua ruokasektorin eri toimijoiden kanssa sekä hankkia ja jakaa tietoa, ideoita sekä verkostoja omaa osaamista, liiketoimintaa tai harrastuneisuutta tukemaan ja rikastamaan. Tavoitteena on myös luoda jokaiselle osallistujalle kiinnostava osallistumiskokemus, joka vahvistaa heidän identiteettiään osana ruokamaakuntaa. Ruokaverstas-projektin työpajoissa keskiössä olivat raaka-aineen tai val-

mistusmenetelmän haasteet ja mahdollisuudet. Food Bait -verstaissa ratkotaan tuotekehityksen lisäksi konseptikehityksen ja liiketoiminnan haasteita. Food Bait -hankkeen tärkeänä tavoitteena on myös vahvistaa alueen yritysten liiketoimintamahdollisuuksia Merenkurkun molemmin puolin. Tämä tapahtuu kokemusten-vaihdolla, yhteistoiminnalla, kaupankäynnillä ja ohjelma-alueen kansainvälisillä kontakteilla (Hanketoimijan käsikirja 2014–2020, 4).

Food Bait -projektia toteuttavat Turun yliopiston funktionaalisten elintarvikkeiden kehittämiskeskus ja sen toimipiste Seinäjoella, Uumajan yliopiston ravintolakorkeakoulu sekä SeAMK Ruoka sekä Liiketoiminta ja kulttuuri -yksiköt. Projekti kestää vuoden 2019 kesäkuun loppuun saakka.

Tässä artikkelissa tarkastellaan yhteiskehittämisen soveltamista projektin tuotekehitystyöpajoissa.

2 YHTEISKEHITTÄMISEN TEOREETTISTA TAUSTAA

Yhteiskehittäminen on nousemassa uudeksi liiketoiminnan johtamisen paradigmatiksi ja sen lähtökohtana on arvon tuottaminen yrityksen ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Yhteiskehittämisen teoreettinen tausta pohjautuu paljolti palveluliiketoiminnan kirjallisuuteen, vaikka myös innovaatiojohtamisen, markkinoinnin ja kuluttajakäyttäytymisen tutkimukset ovat tuottaneet uutta tietoa arvon yhteiskehittämiseen. (Galvano & Dalli 2014.)

Yhteiskehittämisellä tarkoitetaan yhteistä, yhteisöllistä, samanaikaista, yhdenvertaista prosessia, jolla tuotetaan uutta, joko konkreettista tai symbolista arvoa (Gröönroos & Voima 2013). Prahalad & Ramaswamy (2000) esittivät yhteiskehittämisen käsitteen tunnistaessaan roolien muuttumisen markkinoilla: asiakkaiden ja toimittajien keskinäinen vuorovaikutus ja yhteistyö vaikuttivat yhä enemmän markkinamekanismeihin kuin perinteinen kysynnän ja tarjonnan suhde.

Yritysten muuttuva toimintaympäristö ja palveluliiketoiminnan yleistyminen edellyttävät palvelukeskeistä toimintalogiikkaa (service-dominant logic), jossa vaihdannan keskiössä ovat palvelut tuotteiden ja tuotannon sijaan. Yrityksen koko liiketoiminta tähtää asiakkaiden arvonluontiin, ja heidän roolinsa on keskeinen. Vuorovaikutus on aktiivista sekä yrityksen ja asiakkaan välillä että asiakkaiden keskinäisissä suhteissa. Yhteiskehittäminen on yksi tämän näkökulman peruselementti, jonka avulla yritys voi kehittää palvelutarjoomaansa. (Lusch & Vargo 2004;

Prahalad & Ramaswamy 2004.) Nykyisin vuorovaikutus tapahtuu yhä enemmän sosiaalisen median kanavissa ja internetin avulla. Tuotteiden ja palvelujen suosittelemiselle annetaan yhä suurempi arvo ja esimerkiksi matkakohdetta valittaessa monet etsivät sosiaalisen median kanavista muiden kuluttajien ja alan harrastajien arvioita päätöksentekonsa tueksi.

Yhteiskehittäminen tarjoaa etuja sekä yritykselle että asiakkaalle esim. parempien kulutus- ja käyttökokemusten muodossa (Gentile, Spiller & Noci 2007; Payne, Storbacka & Frow 2008). Yhteiskehittämisellä voidaan edistää myös tuote- ja palveluinnovaatioita (Sawhney, Verona & Prandelli 2005; Bitner, Ostrom & Morgan 2008).

Yhteiskehittämistä voidaan kuluttajatutkimuksessa tarkastella myös kulttuuriperspektiivistä. Kulutusta voidaan pitää erittäin symbolisena ja kulttuurisidonnaisena toimintana, jossa kuluttajat antavat tuotteille ja palveluille subjektiivisia merkityksiä (Holbrook & O'Shaughnessy 1988; Belk, Wallendorf & Sherry 1989). Kuluttajilla ja heidän luomillaan merkityksillä on keskeinen rooli tuotteiden ja palveluiden arvon luomisessa, sillä symboliset ja kulttuurisidonnaiset merkitykset vaikuttavat olennaisesti tuotteiden ja palveluiden houkuttelevaisuuteen (Arnould & Thompson 2005). Innovaatiotutkimuksen näkökulmasta yhteiskehittämisessä on keskeistä yrityksen ja käyttäjien yhteistyö ja avoimet prosessit (von Hippel 1986; 2005; Chesbrough 2003; 2006).

3 FOOD BAIT -PROJEKTIN KUVAUS

Projekti käynnistyi syksyllä 2016 toimialakartoituksella ja yhteensä 50 yrityksen haastatteluilla sekä Ruotsissa (25 yritystä) että Suomessa (25 yritystä). Haastatteluissa kysyttiin yritysten haasteista liittyen tuotekehitykseen, liiketoimintaan ja konseptien sekä brändien hallintaan. Työpajasarjan mallia suunniteltiin ja hiottiin keväällä ja sitä testattiin kesäkuussa 2017 Seinäjoella osana Food Business Summit -tapahtumaa.

Syksyllä 2017 järjestettiin neliosainen konseptikehityksellinen työpajasarja sekä Suomessa että Ruotsissa. Kaksi yritystä Suomessa ja kaksi Ruotsissa osallistuivat kaikkiin neljään työpajaan. Työpajat sisälsivät teoriaosuuden ja/tai inspiroivan yrityspuheenvuoron, ideointia ryhmissä yrittäjän haasteen ratkaisemiseksi sekä yhteistä keskustelua. Yrittäjien tuote- ja palveluideoita kehitettiin työpaja työpajalta eteenpäin ja SeAMKin vapaavalintaisen Yrityksen brändi ja tuotekonseptin kehittäminen -opintojakson opiskelijat tiivistivät työpajojen annin kirjalliseen muotoon yrittäjille.

Loppusyksyn ja alkuvuoden 2018 aikana suunniteltiin tuotekehitysaiheiset työpajat (Kuva 1), jotka toteutettiin keväällä sekä Seinäjoella, että Vaasassa. Vaasan työpajojen päätoteuttaja oli Blue products -projekti, joka saa rahoituksensa Maa- ja metsätalousministeriön Kalastuksen innovaatio-ohjelmasta. Vaasan työpajoissa kehitettävät tuotteet olivat siten kalatuotteita, ja osallistuvat yritykset kala-alan yrityksiä. Vaasan työpajat toteutettiin kaksikielisinä. Seinäjoen työpajoissa kehitettiin gluteenitonta leipää, punajuuripestoja, nyhtöhärkää, kauramurua sekä vesituotetta, johon liittyy kiinteästi tarina. Tuotekehitystyöpajat sisälsivät teoriaosuuden, arviointiosuuden ja loppukeskustelun. Työpajojen välillä projektin työntekijät kävivät läpi edellisen työpajan analyysin yrittäjien kanssa sekä keskustelivat tarpeellisista toimenpiteistä ja valmistautumisesta seuraavaan työpajaan. Kevään 2018 aikana kehitetyt tuotteet esiteltiin kuluttaja- ja ammattilaisyleisölle yhteislanseerauksina sekä Suomessa että Ruotsissa. Tilaisuuksissa kerättiin ammattilais- ja kuluttajapalautetta jokaisesta osallistuneesta tuotteesta. Lanseeraustilaisuudet olivat: Food Business Summit (13.6.2018, Seinäjoki), Kauhajoen ruokamessut (31. - 2.9.2018 Kauhajoki) sekä Smakfestivalen (13. - 16.9.2018, Uumaja).

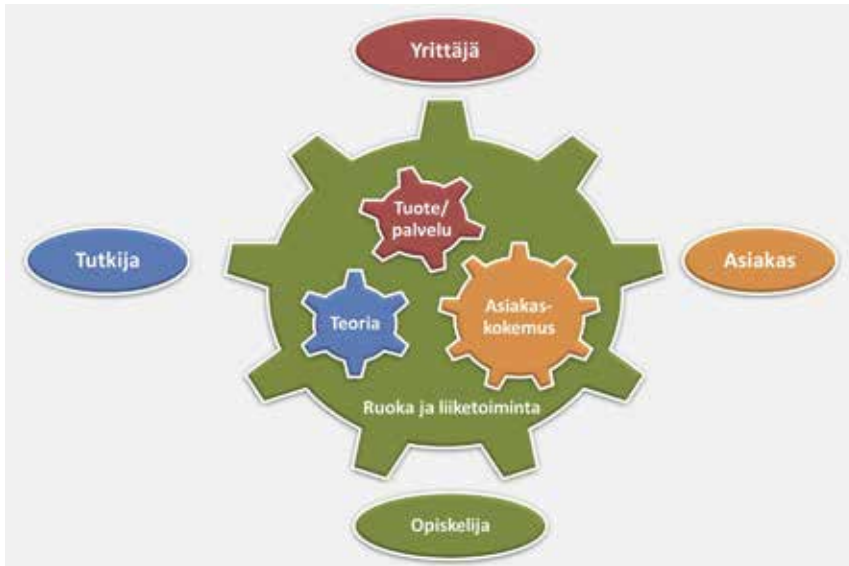
Projektin toiminta tulee viimeisen vuoden aikana keskittymään edelleen työpajoihin, Merenkurkun ylittävien verkostojen vahvistamiseen ja yhteiskehittämisen opintojakson suunnitteluun SeAMKin monialaisiin yAMK-opintoihin. Työpajoissa laitetaan ruokaa uudella tavalla eli kokeillaan raaka-aineiden uusia käyttötapoja. Verkostoja vahvistetaan opintomatkoin Suomesta Ruotsiin ja päinvastoin.

Kuva 1. Tuotearvioinnin jälkeistä keskustelua (kuva: Katja Marttunen).

4 YHTEISKEHITTÄMINEN TUOTEKEHITYSTYÖPAJOISSA

Tässä luvussa kuvataan tuotekehitystyöpajan sisältöä ja yhteiskehittämisen periaatteiden toteutumista niissä. Projektin yhtenä tavoitteena on kehittää alueen elintarvikealan yrityksille yhteisöllinen yhteiskehittämisen alusta (Kuvio 1). Projektin työpajoissa on testattu yhteiskehittämisen työkaluja ja kerätty niistä kokemuksia sekä palautekyselyä että havainnointia käyttäen.

Kuvio 1. Food Bait – yhteisöllinen yhteiskehittämisen alusta.

Projektissa on hyödynnetty Tekesin Liideri-ohjelmasta rahoitetun Agile-hankkeen tuloksia. Yhteiskehittäminen on määritelty työpajoissa ihmisten väliseksi tavoitteelliseksi yhteistyöksi, jota voidaan edistää ja tukea monella tavalla. Sitä voidaan tehdä missä tahansa fyysisessä tai virtuaalisessa yhteisössä. Kehittämisen kohteena voi olla erilaisia asioita, esim. strategia, arvo, tuote, palvelu, tilaratkaisut, liikeidea tai toimintatavat. (Aaltonen ym. 2016.)

Työpajojen aiheet ovat perustuneet yrittäjille tehtyihin haastatteluihin. Työpajojen teoreettiset osat ovat käsitelleet maun ja muiden aistinvaraisten ominaisuuksien haasteita, kestävä kehitystä ja kuluttajatrendien ennakoimista sekä kuluttajatutkimusten käytänteiden selvittämistä.

Yrityksen/yrittäjän rooli on tuoda työpajaan kehitettävä tuote tai palvelu. Aiheena voi olla jo markkinoilla olevan tuotteen kehittäminen tai uusien tuoteaihioiden

testaus. Työpajassa voidaan arvioida myös pakkausta, markkinointikonseptia tai kilpailijoiden tuotteita. Yrittäjä saa työpajaan osallistuessaan teoretiedon lisäksi arvokasta kuluttajapalautetta ja työpajan jälkeen jäsenneltyä tietoa, kun projektihenkilö käy hänen kanssaan arvioinnin tuloksia läpi välipalaverissa. Yrittäjän on mahdotonta päästä itseksensä kuluttajan ”pään sisälle”. Tarvitaan arviota ja palautetta siitä, onko tuotteella pakkauksineen tai palvelulla lisäpalveluineen kuluttajaimua. Tuotekehitystyöpajassa tapahtuva aistinvarainen arviointi ja keskustelu tarjoavat yrittäjälle arvokasta tietoa siitä, miten tuotetta tai palvelua tulee kehittää.

Tutkija tuo työpajaan teoreettista tietämystä ja tutkimuksen verkostoja. Tutkija auttaa yrittäjää tuotekehityshaasteissa, mutta ei tee työtä yrittäjän puolesta. Tutkija saa työpajasta uusia verkostoja ja ehkä uusia tutkimusideoitakin. Opiskelijan rooli on kaksijakoinen. Hän voi toimia tutkijan apuna tai kuluttajana. Opiskelijoita motivoi, jos osallistuminen kuuluu johonkin kurssiin, eli siitä voi saada opintopisteitä. Opiskelija saa tärkeitä kontakteja työelämään ja näkee käytännössä, kuinka teoriaa sovelletaan käytäntöön. Kuluttaja/asiakas tuo työpajaan kiinnostuksensa ruoka-alan kehittämistä kohtaan. Hän saa uuden teoria- ja tuotetiedon lisäksi mahdollisuuden vaikuttaa tuotteiden kehittämiseen.

Seuraavaksi analysoidaan yhteiskehittämisen toteutumista tuotekehitystyöpajoissa Agile-hankkeessa esiin nousseiden teemojen kautta. Yhteiskehittämisen onnistumisen edellytykset ovat Aaltosen ym. mukaan (2016):

1. Tasavertainen osallistuminen.
2. Erilaisten tavoitteiden tunnistaminen.
3. Konkreettinen tekeminen.
4. Oikeanlaiset tilat ja ohjaus.
5. Avoimuus uusille ideoille.

Yhteiskehittäminen edellyttää tasavertaista osallistumista. Työpajoja markkinoitiin sosiaalisen median kanavissa ja yritysosallistujia kutsuttiin puhelimitse. Työpajoihin otettiin mukaan erilaisia kuluttajaryhmän edustajia. Osallistujat olivat ruokaharrastajia, opiskelijoita, tutkijoita ja yrittäjiä, jotka toimivat oman yrittäjäroolin lisäksi kuluttajaroolissa muiden yritysten tuotteiden osalta. Työpajojen alussa osallistujat esittäytyivät ja heidän roolinsa kerrottiin ryhmälle. Kaikilla oli tasavertainen mahdollisuus osallistua ja kaikkia osallistujia kuunneltiin. Myös osallistumisen hyödyt tehtiin näkyviksi ja osallistujien panosta arvostettiin. Työpajojen ilmapiiri pyrittiin saamaan avoimeksi ja osallistumista kannustavaksi. Kuluttaja-arvioinnissa korostettiin erilaisuuden ja erilaisten mielipiteiden hyväksymistä.

Työskentelyssä tulee tunnistaa osallistujien erilaiset tavoitteet ja löytää yhteinen tavoite ja jaettu kiinnostava aihe. Osallistujilla oli omat tavoitteet mutta työpajojen teemat toimivat yhteisenä kiinnostuksen kohteena. Esimerkiksi maun ja muiden aistinvaraisten ominaisuuksien pohtiminen teoreettisella tasolla loi hyvän yhteisen pohjan kuluttaja-arviointiin. Työpajoissa onnistuttiin eri osapuolten erilaisten osaamisten ja näkökulmien yhteen saattamisessa.

Yhteiskehittämisessä tulisi edetä tekemällä eli ideoista pitäisi edetä nopeasti konkreettiseen tekemiseen ja kaikilla pitäisi olla lupa kokeilla ja epäonnistua ja samalla oppia. Projektin työpajojen määrä oli kuitenkin rajallinen ja yksittäisten tuotteiden useat kokeilut eivät olleet mahdollisia. Elintarviketuote on konkreettinen ja työpajoissa pystyttiin keräämään arvokasta kuluttaja-arviointitietoa yhteisessä keskustelussa. Viestinnällä ja läpinäkyvyydellä on keskeinen merkitys yhteiskehittämisessä ja siksi arviointitiedot jäsenneltiin ja visualisoitiin ja käsiteltiin yrittäjien kanssa työpajojen jälkeen.

Yhteiskehittäminen tarvitsee oikeanlaisia tiloja ja ohjausta. Tilat valittiin niin, että niissä oli hyvät puitteet pienryhmäkeskustelulle, esityksille, yhteiskeskustelulle ja kuluttaja-arvioinneille. Pienryhmätyöskentelyssä projektin työntekijät toimivat fasilitaattoreina ja ohjasivat ryhmää tarpeen vaatiessa. Tavoitteena oli luoda mahdollisimman hyvin yhteistyötä tukeva ympäristö ja tunnelma. Ajankäyttö oli suunniteltu tarkasti ja työpajoille oli laadittu käsikirjoitukset ennakoon.

Yhteiskehittäminen voi saada aikaan osallistujissa myös monenlaisia tunteita. Vaihtelevat tunteet ovat olennaisia kaikessa kehittämistyössä. Työpajoissa aistinvarainen arviointi tuotti tärkeää tietoa yrittäjälle, mutta esim. voimakkaiden kielteisten arvioiden vastaanottaminen saattoi olla yrittäjälle haastavaa. Toisaalta juuri tällainen arvio voi olla erittäin arvokas tuotekehityksessä. Tiloilla ja ohjauksella voidaan vaikuttaa myös tunteisiin ja sitä kautta luoda avointa yhteiskehittämisen ilmapiiriä, jossa osallistujat kokevat itsensä arvostetuiksi ja tasavertaisiksi.

Yhteenvetona voidaan todeta, että yhteiskehittämisen periaatteita pystyttiin soveltamaan työpajoissa hyvin. Yksittäisen yrityksen näkökulmasta saattaisi olla hedelmällisempää keskittyä vain oman yrityksen tuotteen kehittämiseen, mutta silloin menetettäisiin vertaisoppimisen mahdollisuus. Yhteiskehittämisen arvo tulee ensisijaisesti asiakkaan ja yrityksen välisestä vuorovaikutuksesta, mutta myös yrittäjien keskinäinen vuorovaikutus koettiin merkitykselliseksi. Lisäksi työpajat toimivat teorian ja käytännön kohtaamispaikkoina vahvistaen yritysten tuotekehitysosaamista.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kerätyn palautteen perusteella voidaan todeta, että projektissa on onnistuttu täyttämään osallistujien ennako-odotukset hyvin. Osallistajat kokivat saaneensa työpajoista uutta tietoa ja ideoita. He arvostivat suuresti osallistujien välistä vuorovaikutusta, jota yhteiskehittämisen menetelmät edesauttoivat. Työpajoissa pystyttiin tavoittamaan hyvin tai tyydyttävästi kaikki kohderyhmät. Koska projektin tuotekehitystyöpajoja ei onnistuttu integroimaan mihinkään SeAMKin opintojaksoon, opiskelijat olivat aliedustettuina muihin kohderyhmiin verrattuna. Jatkossa on hyvä suunnitella, miten teoria ja käytäntö saataisiin nivottua vieläkin paremmin toisiinsa. Esimerkiksi loppuyhteenvedossa on hyvä vielä kirkastaa osallistujille, kuinka alun teoria ja käytäntö sillä kerralla kohtasivat.

Vaikka palaute työpajoista oli positiivista, niin yrittäjät olisivat kuitenkin halunneet vielä syvempää paneutumista juuri heidän omiin haasteisiinsa. Myös työpajojen markkinoinnissa ja ajoittamisessa on kehitettävää. Markkinointi pitää aloittaa aikaisin ja sovittaa aikataulut niin, että vältetään päällekkäisyyksiä alueen muiden saman tyyppisten tilaisuuksien kanssa. Lisäksi voidaan todeta, että verkottuminen ja yhteistoiminta muiden samoja tai samankaltaisia tavoitteita ajavien hankkeiden kanssa on suotavaa.

Yhteiskehittämisen mahdollistaminen alueen elintarvikeyrityksille on tärkeää sekä niiden tuotekehityksen ja liiketoiminnan näkökulmasta. Pk-yrityksillä ei ole pääsääntöisesti omaa tuotekehitysyksikköä ja kehittämisen resurssit ovat vähäiset, esim. teoreettisen tiedon ja laboratoriotilojen osalta. Asiakasnäkemysten ja kuluttaja-arviointien systemaattinen kerääminen voi olla haastavaa. Perinteisen asiakkaan ja yrityksen välisen yhteistyön lisäksi tämä yhteiskehittämisen malli integroi teoretien kehittämiseen. Tutkija tuo siihen teoreettisen kehikon ja työkaluja, mutta ei välttämättä ratkaise yrityksen ongelmia.

Saatujen kokemusten pohjalta yhteiskehittämisen mallin kehitystä jatketaan. Seuraavaksi mallia testataan kehittämällä monialainen yhteiskehittämisen projektiopintojakso. Opintojakso mahdollistaa keskittymisen yhteen yritykseen ja sen tuotteeseen kerrallaan. Tarkoituksena on luoda malli, jonka avulla yritys voi saada monialaisen ylemmän tutkinnon opiskelijaryhmän ja asiantuntijaopettajan tuotekehityksensä resurssiksi ja opiskelijat saavat oppimisprosessiinsa aidon työelämän oppimisympäristön.

LÄHTEET

- Aaltonen, S., Hytti, U., Lepistö, T. & Mäkitalo-Keinonen, T. 2016. Yhteiskehittäminen, kaikki siitä puhuu, mutta mitä se on ja miten siinä onnistua. [Verkkoartikkeli]. Turku: Turun yliopisto. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: https://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/ajankohtaista/uutiset/Sivut/Yhteiskehitt%C3%A4minen_kaikki-siit%C3%A4-puhuu,-mutta-mit%C3%A4-se-on-ja-miten-siin%C3%A4-onnistua.aspx
- Arnould, E. J. & Thompson, C. J. 2005. Consumer culture theory (CCT): twenty years of research. *Journal of consumer research* 31 (4), 868–882.
- Belk, R., Wallendorf, M. & Sherry, J. F. Jr. 1989. The sacred and the profane in consumer behavior: theodicy on the odyssey. *Journal of consumer research* 16 (1), 1–38.
- Bitner, M., Ostrom, A. L. & Morgan, F. N. 2008. Service blueprinting: a practical technique for service innovation. *California management review* 50 (3), 66–94.
- Chesbrough, H. W. 2003. *Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Chesbrough, H. W. 2006. *Open business models: How to thrive in the new innovation Landscape*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Galvagno, M. & Dalli, D. 2014. Theory of value co-creation: a systematic literature review. *Managing service quality* 24 (6), 643–683.
- Gentile, C., Spiller, N. & Noci, G. 2007. How to sustain the customer experience: an overview of experience components that co-create value with the customer. *European management journal* 25 (5), 395–410.
- Grönroos, C. & Voima, P. 2013. Critical service logic: making sense of value creation and co-creation. *Journal of The Academy of Marketing Science* 41 (2), 133–150.
- Hanketoimijan käsikirja Botnia-Atlantica 2014–2020. 23.2.2018. [Verkkojulkaisu]. Interreg Botnia-Atlantica Europeiska regionala utvecklingsfonden. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <https://www.botnia-atlantica.eu/materiaalia/ohjelman-kattavat-asiakirjat/hankekasikirja/>
- Holbrook, M. B. & O'Shaughnessy, J. 1988. On the scientific status of consumer research and the need for an interpretive approach to studying consumption behavior. *Journal of consumer research* 15 (3), 398–402.
- Matikainen, L., Mäki, T., Päällysaho, S. & Hopia, A. 2016. Tiedonsiirto osana innovaatioprosessia: case Ruokaverstas. Teoksessa: P. Junell, A. Heikkilä, S. Päällysaho & S. Saarikoski (toim.) *Hyvinvointia ja innovaatioita monialaisesti ja raja-aitoja madaltaen: Katsaus Seinäjoen ammattikorkeakoulun toimintaan 2016*. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 25, 329–341. [Viitattu 31.8.2018]. Saatavana: <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-51-9>
- Payne, A. F., Storbacka, K. & Frow, P. 2008. Managing the co-creation of value. *Journal of The Academy of Marketing Science* 36 (1), 83–96.
- Prahalad, C. K. & Ramaswamy, V. 2000. Co-opting customer competence. *Harvard business review* 78 (1), 79–90.
- Prahalad, C. K. & Ramaswamy, V. 2004. *The future of competition: Co-creating unique value with customers*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Sawhney, M., Verona, G. & Prandelli, E. 2005. Collaborating to create: the internet as a platform for customer engagement in product innovation. *Journal of interactive marketing* 19 (4), 4–17.

Vargo, S. L. & Lusch, R. F. 2004. Evolving to a new dominant logic for marketing. *Journal of marketing* 68 (1), 1–17.

von Hippel, E. 1986. Lead users: a source of novel product concepts. *Management science* 32 (7), 791–805.

von Hippel, E. 2005. *Democratizing innovation*. Cambridge, MA: MIT Press.

SeAMK asiantuntijana ja monialaisena osaajana

POHJALAINEN YRITTÄJYYS – VOIKO SITÄ OPPIA?

*Petra Sippola, KTM, lehtori, yrittäjä
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Elisa Kannasto, FM, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTOA

Alueellamme puhutaan kaiken voittavasta pohjalaisesta yrityskulttuurista. Mutta mitä se käytännössä on? Kuka ja millainen on pohjalainen yrittäjä? Ovatko pohjalainen suoruus, jääräpäisyys ja rehellisyys pohjalaisen yrittäjäidentiteetin rakentavia elementtejä vai juhlapuheiden sanahelinää? Artikkelissa tutustutaan pohjalaiseen yrittäjäidentiteettiin sekä historian kautta että avaamalla keskustelua siitä, mitä on uuden sukupolven pohjalainen yrittäjäidentiteetti. Aiheesta jo kirjoitetun lisäksi tekstissä käsitellään yrittäjäkyselyn tuloksia. Kyselyllä selvitettiin, miten pohjalaiset yrittäjät itse identifioivat itsensä ja yrittäjyytensä.

2 IDENTITEETTI – MUUTTAVA ARVOJEN JA YMPÄRISTÖN ROOLIKOKOELMA

Millerille (2011, 160) ja Butlerille (1999) identiteetti on jatkuva erottumisen kautta rakentuva muuttuva prosessi. Gauntlett (2008, 98–114, 245–247) tarkoittaa yksilön identiteetin olevan biografinen narratiivi, johon voi kuulua sukupuoli, seksuaalisuus, elämäntapa, fyysinen ulkomuoto, ihmissuhteet, elämäntarina, persoona ja perinteet. Elämän aikana näistä monet kuitenkin muuttuvat ja niiden merkitys vähenee. Turklen (1995, 10) mukaan ihmiset kokevat identiteetin kokoelmana eri rooleja, joita voi yhdistellä erilaisiin vaatimuksiin ja tarpeisiin vastattaessa. Identiteetit muuttuvat ja muovautuvat enemmän kuin koskaan ennen diskursiivisten, lingvististen, institutionaalisten ja kulttuuristen prosessien kautta. Identiteetti voi olla samanaikaisesti kategoria, sosiaalinen asema ja affekti. (Lin 2008.) Tässä tekstissä käsittelemme identiteettiä ihmisten arvojen, ympäristön ja intressiryhmien summana, mutta samaan aikaan huomioimme, että siihen liittyy tiettyjä pysyviä sitä rakentavia ominaisuuksia (Isin & Wood 1999). Hallin (1990) korostama ajatus identiteetin rakentumisesta vastakohtien kautta ilmenee erityisen hyvin tarkas-

teltaessa pohjalaista paikallisidentiteettiä, jossa usein unohdetaan kaikki muut ominaisuudet ja korostetaan juuri me ja ”ne muut” -tyyppistä vastakkain ajattelua. Tämän tyyppinen erityinen paikallisen identiteetin korostaminen nähdään poikkeuksellisen vahvana juuri Pohjanmaalla, minkä takia aiheemme tarkastelu on kiinnostavaa.

Mutta mistä identiteetti oikeastaan koostuu ja mitä se merkitsee? Identiteetti voi olla henkilön itsensä rakentamaa tai se voi rakentua siitä, miten muut hänet näkevät. Mitä julkisempi henkilö on, sitä enemmän identiteetti, ainakin ulospäin, on sekoitus molempia. Toisille identiteetin perusta rakentuu kulttuurista. Se voi olla sidoksissa esimerkiksi kieleen, asuinalueeseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, koulutukseen tai ammattiin, perhetilanteeseen tai sosiaaliseen statukseen. Yrittäjän identiteetti voidaan siis nähdä sen kautta, millaisena hän itse itsensä näkee tai miten muut näkevät yrittäjän tai hänen yrityksensä. Käsittelemme pohjalaista yrittäjyyttä keskustelemme ulkopuolisesta mielikuvasta, joka kuitenkin syntyy yrittäjien omissa käsissä, heidän toimintansa kautta. Näin samalla, kun ilmiön tarkastelijat ja käsitteen määrittelijät muuttuvat sukupolvien kehittymisen myötä, muuttuu itse ilmiö ja sitä myötä sitä määrittelevä käsite. Mutta muuttuuko pohjalainen yrittäjyys vai onko se käsitteenä ja ominaisuutena vakio?

3 POHJALAINEN YRITTÄJÄIDENTITEETTI

Sanapari pohjalainen yrittäjyys on valtakunnallisesti tunnettu, joka käsittää alueellisesti sekä eteläpohjalaiset että pohjalaiset yrittäjät. Pohjalainen yrittäjyys ei ole pelkkä myytti, vaan se perustuu vuosisatoja pitkiin perinteisiin. Pohjanmaalle on aikojen kuluessa muotoutunut kulttuuri, jossa yrittäjyys on normaali tapa ansaita elanto, jopa tavoitellumpi kuin vieraalle töihin meneminen. Joka yhdeksäs saa elantonsa yrittäjänä, Etelä-Pohjanmaalla jo joka seitsemäs. Sukulaisen tai naapurin yrittäjyys aloittaa oman ajatusprosessin yrityksen aloittamisesta tai laajentamisesta. Vahva motivaatio pärjätä ja tehdä itse istuvat yhä pohjalaiseen luonteeseen. (Tuomasjukka 2016; Viljanmaa 2016.) Joissain kulttuurimääritelmissä tämä tärkeä yrittäjyyden ajuri nimetään kateudeksi osana pohjalaista perusluonnetta.

Pohjalaisten yksi yhteinen piirre on Ylikankaan (2017, 337) mukaan henkislaitainen, jopa aatehistoriallinen. Se on yrittelijäisyys, aktiivisuus ja toimeliaisuus. Tämä erityispiirre näkyy pohjalaisuudessa nuijasodasta lähtien aina moderniin teollistumiseen saakka.

Pohjalainen yrittelijäisyys on kulkenut pitkän tien niin nykyisen Maalahden Bergön, entisen Susiluodon, kuin isokyröläisen Leväluhdan kautta maanviljelyksen

kulta-aikaan, isovihasta ja nuijasodasta tervanpolttoon, laivanrakennukseen ja teollistumiseen. Nykyään rannikon Pohjanmaa huolehtii Suomessa viennistä aikana, jolloin juuri ulkomaille kelpaavista tuotteista on kroonista pulaa. (Viljanmaa 2016.) Eteläpohjalaiselle teolliselle tuotannolle on ollut leimallista se, että ryhdytään toteuttamaan ideaa, joka vaatii vähän pääomaa ja yhtä niukasti työvoimaa. Etelä-Pohjanmaalla yritykset ovat kasvaneet merkittävällä harvoin edes keskisuuriksi (50–250 työntekijää) puhumattakaan siitä, että ne olisi voitu luokitella suuriksi (yli 250 työntekijää). Pieniä (alle 50 työntekijää) on ollut paljon, isoja suhteellisen vähän. Etelä-Pohjanmaata onkin luonnehdittu pienyritysten maakuntana.

Vahva keskittyminen samoihin tuotteisiin kuin naapuripitäjässäkin on heikentänyt mahdollisuuksia uusiin innovaatioihin ja keskisuuriin yrityskokonaisuuksiin (Ylikangas 2017, 310–311). Tänä päivänä Pohjanmaan alueen perusteollisuus yhdistyy huippumodernin ja ympäristöystävällisen teknologian kanssa. Etelä-Pohjanmaa puolestaan menestyy ketterien pienten ja keskisuurten yritysten ansiosta. Yhdessä nämä maakunnat ovat nostaneet yrittäjyyden keihäänkärjekseen. Yritysten ja työntekijöiden keskinäisen yhteistyön ansiosta myös maakunnat menestyvät. (Tuomasjukka 2016.)

Ylikankaan (2017, 338) mukaan pohjalainen oli aina myymässä jotakin tavaraa, oli se sitten kotona tuotettua, sepän työnä tehtyä tai teollisesti valmistettua. Tämä on jättänyt jälkensä myös paikalliseen kulttuuriin. Myyjän odotettiin keuhvan myytävänsä. Tämä perusasenne on siirtynyt sitten luovana ja sallittuna muihinkin asioihin, jopa ihmiseen itseensä. ”Vaikka on kuinka tavallista yritetty, priimaa siitä on pakannut tulla” -tyyppisten hokemien ironia jää ulkopuolisilta usein huomaamatta.

Pohjalaisessa yrittäjyydessä on kyse enemmän sopeutumisesta ympäristöön ja sen asettamiin ehtoihin kuin ihmisten perimästä tai sen sanelemista seuraamuksista ja vielä vähemmän riistan runsaudesta maalla ja merellä. Sitkeälle sivuelinkeinojen etsimiselle, yrittäjyydelle, on ollut siis melko yksinkertaiset syynsä. Pyrittiin takaamaan ihmisten toimeentulo oloissa, joissa pelkkä maatalous ei riittänyt. Kokeilut johtivat vaihteleviin tuloksiin. Se että toisinaan onnistuttiin, toisinaan epäonnistuttiin, oli seurausta siitä, että ympäristö määräsi rajat myös siihen, mikä oli ylipäätään mahdollista. (Ylikangas 2017, 338, 341.)

Mitä pohjalaisuus ja pohjalainen yrittelijäisyys siis on? Ylikankaan (2017, 342) mukaan se ei ole aatehistoriallista tai perinnöllistä. Pohjalaisuus ja pohjalainen yrittäjyys on yhdellä sanalla sanoen sopeutumista ja mukautumista ympäristön asettamiin ehtoihin ja sen saman ympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin. Yrittelijäisyys tai sen puute ovat molemmat ympäristön tuotteita. Kyky sopeutua

kulloisenkin ympäristön haasteisiin ja mahdollisuuksiin selittää sen, että ihminen on työntynyt liki kaikkiin sellaisiin maapallon kolkkiin, joissa elämisen edellytyksiä ylipäätään muodossa tai toisessa esiintyy.

Myös Riitta Kosken (2002) väitöskirjan mukaan, pohjalaisen yrittäjyyden synnyn ja kehityksen taustalla on alueen taloudellinen ja sosiaalinen ympäristö. Motiivit, joiden perusteella yrittäjiksi ryhdytään, ovat vaihtuneet välttämättömän leivän hankkimisesta elintason kohottamiseen ja haluun päättää omista asioista. Kilpailutilanteen kiristytessä myös pohjalaiset yrittäjät ovat verkostoituneet, mikä on ollut erityisesti toimialakeskittymien hengissä pysymisen kannalta tärkeää. Kosken mukaan käsite pohjalainen yrittäjyys liitetään yleensä Pohjanmaan eteläosien yritystoimintaan. Alueella on runsaasti pieniä yrityksiä. Tietyille seuduille on muodostunut ns. toimialakeskittymiä, jotka ovat kukin omalla alallaan toimivia yhteen kuntaan tai muutamaaan lähikuntaan keskittyneitä pienyrityskasaumia. Yrityskasaumat ovat pääasiassa teollisia, mutta alueella on myös erikoistuneeseen maatalouteen ja autokauppaan suuntautuneet toimialakeskittymät.

Tilastollisen tarkastelun perusteella löydettiin seuraavat teolliset toimialakeskittymät: Jurvan ja ympäristökuntien huonekaluteollisuus, Kokkolan nahkateollisuus, Kauhavan-Lapuan-Lappajärven seudun mattoteollisuus, Alajärven ja Kuortaneen huvilaveistämöt sekä Ylihärman maatalouskoneteollisuus. Erikoistuneen maatalouden keskittymiä edustavat Vaasan pohjoispuolisen rannikkoseudun turkistarhaus ja eteläisen rannikon lasinalaisviljely. Palvelualalla toimii Tervajoen autokauppa. Alueilla, joille toimialakeskittymiä ei ole syntynyt, on perinteisempää maataloutta tai metsätaloutta. Näillekin alueille on myöhemmin syntynyt elinkeinoelämää monipuolistavaa muuta yritystoimintaa, ei kuitenkaan toimialakeskittymiä. (Koski 2002.)

Koski (2002) toteaa, ettei pohjalaisyriyten suurta määrää voida selittää klassisten sijaintiteorioiden avulla. Yritykset eivät ole syntyneet runsaiden raaka-ainevarojen tai laajojen markkinoiden varaan niin, että materiaalien tai valmiiden tuotteiden kuljetuskustannukset minimoituisivat. Alueen liikenteellisessä asemassa on toki historiallisesta perspektiivistä katsottuna etunsa. Meri on avannut yhteydet Ruotsiin ja Keski-Eurooppaan. Pohjanmaa on siirtynyt omavaraistaloudesta vaihdantaan hyvin varhaisessa vaiheessa etupäässä tervan tuotannon ja kaupan kautta. Kun muu Suomi alkoi teollistua, Pohjanmaa suhteellisesti taantui. Toimeentulo-ongelmat ratkaistiin pääasiassa pienyrittäjyyden ja siirtolaisuuden avulla. Niillä alueilla, joilla paikallisen käsityötaidon tai muualta tuotujen vaikutteiden varassa syntyi yrittäjyyttä, se jäljittelyn kautta laajeni toimialakeskittymiksi. Toimialakeskittymät ovat kasvaneet ja muuntuneet erityisesti "kriisiaikoina", joista yhtenä mainittakoon sotien jälkeinen työn ja tavaroiden puutteen aikakausi. (Koski 2002.)

Pohjalaisen yrittäjyyden synnyn ja kehityksen taustalla ovat Kosken (2002) mukaan alueen taloudellinen ja sosiaalinen ympäristö. Niihin molempiin vaikuttavat sekä alueen historia että nykyinen kansallinen ja kansainvälinen tilanne. Myös paikalliset resurssit muovaavat toimintaympäristöä yrittäjyydelle edulliseksi tai epäedulliseksi. Alueen taitopohja vaikuttaa hyvin vahvasti siihen, mille alalle toimialakeskittymä syntyy.

Ympäristötekijöiden ohella ihmisen persoonallisuudella on vaikutuksensa yrittäjäksi ryhtymiseen. Mitä useampi henkilö valitsee yrittäjyyden jäljittelyn kautta, sitä erilaisempia yksilöitä ryhtyy yrittäjiksi ja sitä matalammaksi kynnys yritystoiminnan harjoittamiseen tulee. Myös yksilön kokemustausta vaikuttaa siihen, tuleeko hänestä yrittäjä vai ei, ja millainen yrittäjä hänestä mahdollisesti kehittyy. Lisäksi tarvitaan riittävä motivaatio. Motiivien muuttuminen on havaittavissa paitsi siirryttäessä vuosisadan vaihteesta nykypäivään myös toimialakeskittymän laajentuessa. Motiivit ovat vaihtuneet välttämättömän leivän hankkimisesta esimerkiksi elintason kohottamiseen ja haluun päättää omista asioista. Motiivipohja on monipuolistunut. (Koski 2002.)

Pohjalainen yrittäjä on useimmiten ryhtynyt valmistamaan sitä, mitä on jäljittelyn kautta oppinut ja mihin kotipaikkakunnalla on ollut mahdollisuus. Yhteistoiminta ja agglomeraation edut eivät ole pohjalaisten toimialakeskittymien muodostumisessa olleet keskeisiä tekijöitä. Kilpailutilanteen muuttuessa verkostoituminen olisi kuitenkin tärkeää. Verkostoituminen yhdistettynä joustavaan, yksilölliseen laatutuotantoon näyttääkin olevan tärkeä edellytys toimialakeskittymien hengissä pysymiseen. Yleispätevää kehittämismallia ei nykypäivänä kuitenkaan löydy, varsinkaan, kun yritystoiminta on eri alueilla hyvin erilaisessa kehitysvaiheessa. (Koski 2002.) Verkostoitumisen etuja on alettu vähitellen tiedostamaan ja hyödyntämään enemmän myös pohjalaisessa yrittäjämaailmassa.

Pienten ja keskisuurten yritysten rooli työllistäjänä on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Eniten on kasvanut mikroyritysten eli alle kymmenen henkilön yritysten henkilöstömäärä. Yksinään toimiminen on yrittäjien tavanomaisin toimintamuoto. Yksinyrittäjien merkitys koko kansantaloudelle on kasvanut voimakkaasti. Suurin osa heistä on elinkeinoharjoittajia tai henkilöyhtiöitä. (Kettunen ym. 2015, 1.)

Yrittäjyydellä on aina ollut Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla positiivinen arvo. Yrityksen perustaminen on ollut yksi hyvä vaihtoehto itsensä työllistämiseksi. Pohjalaisuus ja yrittäjyys kulkevat käsi kädessä. Toimialueemme yritystiheys on edelleen Suomen korkeimpia. Yrittäjyyttämme voidaan luonnehtia mikro- ja pienyritysvaltaiseksi. Teollisuuden rakennemuutos on koetellut myös meitä, mutta ei

niin voimakkaasti kuin sellaisia alueita, joissa esimerkiksi metsäteollisuudella ja ICT-toimialoilla on merkittävä rooli. Elintarvikesektorin ja kone- ja metalliteollisuuden merkitys on maakunnallemme suuri. Maakunnassa on toteutettu lukuisia omistajanvaihdosten edistämiseen tähtäviä hankkeita vuodesta 1999 lähtien. (Kettunen ym. 2015, 1.)

4 SINNIKÄS OMAN TIENSÄ KULKIJA

Lyhyessä yrittäjyyskyselyssä (Liite 1) selvitettiin alueemme yrittäjien mielipiteitä ja asenteita pohjalaista yrittäjyyttä kohtaan. Vastauksia saatiin yhteensä 13 yrittäjältä, joiden kotipaikkakunta oli pääasiassa Etelä-Pohjanmaan maakunta. Pohjanmaan maakunta oli edustettuna yhdellä yrittäjällä. Vastaajien keski-ikä oli 40,3 vuotta. Vastaajista oli 7 miestä ja 6 naista.

Yrittäjät kuvailivat itseään seuraavilla adjektiiveilla: sinnikäs, avoin, yhteistyökykyinen, dynaaminen, visionääri, kokeilunhaluinen, ahkera ja pitkäjänteinen. Innovatiivisuus ja ympäristöön reagoiminen nousivat useammassa vastauksessa. Lisäksi riskien arviointi ja järkevä kasvun suunnittelu omat rajat huomioiden kuvasi useamman yrittäjän näkemystä itsestään.

Pohjalainen yrittäjyys merkitsi yrittäjille pitkää perinnettä, sisukkuutta, itsensä elättämistä ja määrätietoisuutta. Kateellisuus, suoruus, periksiantamattomuus, sisukkuus ja ylpeys omasta tekemisestä nähtiin tärkeinä pohjalaisen yrittäjyyden osa-alueina. Eräs yrittäjä tiivisti pohjalaisen yrittäjyyden seuraavasti:

“Pohjalaiset ovat tunnetusti oman tien kulkijoita ja varmasti osittain siksi haluavat määrätä itse omista tekemisistään. Pohjalainen yrittäjä haluaa olla aina parempi kuin muut, mikä ajaa tekemään asioita jatkuvasti paremmin. Haluaa ansaita kunnioituksen teoilla, ei sanoilla.”

Vastaajien yrittäjäksi ryhtymiseen ovat vaikuttaneet eniten perhe, kasvatus, koulutus ja vapauden kaipuu. Myös ympäristö ja työkokemus näkyvät vastauksissa. Vähiten yrittäjäksi ryhtymiseen on vaikuttanut lähipiiri. Avoimissa vastauksissa painotettiin sitkeyden ja aktiivisuuden merkitystä sekä mahdollisuutta kokeilla yrittäjyyttä.

Useammalle yrittäjälle pohjalaisuus merkitsi yhteenkuuluvuutta, taustaa, josta voi olla ylpeänä. Pohjalaisuuden nähdään tuovan oman lisäarvonsa yrittäjyyteen ja eräs yrittäjä korostikin tätä:

”Pohjalaisuudella on tietty maine muualla Suomessa, olen ylpeä saadesani sanoa olevani pohjalainen. Oma yritystämme ja sen perustamista voisi kuvailla lausahduksella ”sitä mitä meillä ei ole, se tehdään.”

Pohjalaisen yrittäjämäineen ylläpitäminen nähtiin kunnia-asiana. Vain yksi yrittäjä totesi, ettei pohjalaisuus merkitse mitään erityistä omaan yrittäjyyteen.

Kyselyyn vastanneiden yrittäjien mielestä heidän tämänhetkiset tavoitteensa ovat pääasiallisesti itsensä työllistäminen (9 vastausta), alueellinen ja kansallinen sekä globaali kasvu (3 vastausta). Muiden työllistäminen tai merkittävä työllistäminen eivät olleet pääroolissa, sillä ne saivat vain 2 vastausta tai vähemmän. Myös tuottavuuden parantaminen mainittiin vastauksissa.

5 POHJALAINEN YRITTÄJÄ 2.0

Pohjalainen yrittäjyys 2.0 voi olla lypsyrobotteja, digitalisaatiota ja intohimoista tuotekehitystä, vaikka pohjalainen yrittäjyys on vielä kymmenen vuotta sitten saatanut olla perheen omistama maatila, jonka tärkein tavoite on olla omavarainen. Taustalla on kuitenkin tiettyjä ominaisuuksia, jotka tuntuvat kuvaavan pohjalaisia enemmän kuin muualla Suomessa asuvia. Nuo ominaisuudet kertaantuvat ympäristössään. Tietynlainen ryhmäpaine voi olla taustalla, kun periksiantamattomuus muuttuu jäärpäiseksi väkisin väentämiseksi tai hiljaisuudesta tulee hyve, koska turhat sanat vievät liikaa aikaa.

Toiset toteavat rehvakkaasti, toiset kaihoisemmin, että ”mies voi lähteä Pohjanmaalta, mutta Pohjanmaa ei miehestä”. Onko alueellinen identiteetti ympäristöstä vai geeniperimästä johtuvaa? Miten vahvasti alueelliset identiteetit voivat maailmassa, jossa ihmiset, yritykset ja pääoma liikkuvat nopeasti alueesta, maasta ja jopa maanosasta toiseen. Onko alueellinen identiteetti enää vahva osa ihmisen identiteettiä? Tarvitseeko yrittäjä jo äidinmaidossaan annoksen pohjalaisuutta ja yritteliästä geeniperimää vai voiko Pohjanmaalla pellon reunassa käyskentelevä ulkopaikkakuntalainen imeä itseensä ympäristössä leijuvaa yrittäjällimää? Vai onko pohjalaista yrittäjyyttä kuvaavaa myös se, että ympäristöön sopeutuminen, toisaalla suomalaisiksi sisuksi kuvattu kuningasominaisuus ja vahva halu olla omavarainen, on onnistuttu suomalaisuuden peruspilarien sijasta brändäämään osaksi pohjalaisuutta ja siten lähtökohdaksi pohjalaisen yrittäjyyden määritelmää?

SeAMK haluaa profiloitua yrittäjyyttä tukevana ja edistävänä alueellisesti merkittävänä korkeakouluna. Tukeeko ja rakentaako SeAMK pohjalaista yrittäjäidentiteettiä vai koulutetaanko meillä globaaleja osaajia, joiden yritystarinoita seurataan myöhemmin Leijonan Luolassa tai menestyvinä viennin edustustarinoina?

LÄHTEET

- Butler, J. 1999. *Gender trouble: Feminism and the subvention of identity*. New York: Routledge.
- Gauntlett, D. 2008. *Media, gender and identity: An introduction*. 2nd ed. London: Routledge.
- Hall, S. 1990. Who needs "identity"? Teoksessa: P. du Gay, J. Evans & P. Redman (ed.) *Identity: A reader*. London: Sage, 15–30.
- Insin, E. F. & Wood, P. K. 1999. *Citizenship & identity*. London: Sage.
- Kettunen, S., Rossinen, M., Viljamaa, A., Varamäki, E., Vuorinen, T., Kinnunen, P. & Ylimäki, T. 2015. *Etelä-Pohjanmaan yrittäjyyskatsaus 2015*. [Verkkójulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 106. [Viitattu 4.10.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-25-0>
- Koski, R. 2002. Pohjalaisen yrittäjyyden synty, leviäminen ja alueellinen eriytyminen. Vaasa: Vaasan Yliopisto. *Acta Wasaensia* 101. Väitösk.
- Lin, A. M. Y. (ed.) 2008. *Problematizing identity: Everyday struggles in language, culture and education*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Miller, V. 2011. *Understanding digital culture*. Los Angeles: Sage Publications.
- Tuomasjukka, T. 2016. Tässä hän on, pohjalainen yrittäjä. [Verkkolehtiartikkeli]. *Pohjalainen* 7.10.2016. [Viitattu 15.8.2018]. Saatavana: <https://www.pohjalainen.fi/tilaajalle/maakunta/tassa-han-on-pohjalainen-yrittaja-1.2136972>
- Turkle, S. 1995. *Life on the screen: Identity in the age of the Internet*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Viljanmaa, T. 2016. Yrittäjyys ja Chydeniuksen henki elävät Pohjanmaalla. [Verkkolehtiartikkeli]. *Pohjalainen* 6.10.2016. [Viitattu 15.8.2018]. Saatavana: <https://www.pohjalainen.fi/tilaajalle/maakunta/yrittajys-ja-chydeniuksen-henki-elavat-pohjanmaalla-1.2136917>
- Ylikangas, H. 2017. *Aina sitä jokin naula vetää: Erityispiirteet Etelä-Pohjanmaan historiassa*. Helsinki: Art House.

Liite 1. Pohjalainen yrittäjäidentiteetti 2018 kysely

Tämän kyselyn tavoitteena on selvittää pohjalaista yrittäjyyttä ja siihen liitettäviä mielikuvia. Kyselyyn vastataan anonyymisti ja vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti.

Toimiala
Ikä
Sukupuoli
Yrityksen kotipaikkakunta

Oletko yrityksesi

- Perustaja
- Osakas
- Ostanut ulkopuolelta
- Jatkanut perheyrittäjästä
- Muu mitä?

Kuvaile itseäsi yrittäjänä?

Mitä sinulle tarkoittaa käsite pohjalainen yrittäjyys?

Mitkä asiat ovat vaikuttaneet yrittäjäksi ryhtymiseen?

- Perhe
- Kasvatus
- Koulutus
- Ympäristö
- Lähipiiri
- Vapauden kaipuu
- Työkokemus
- Omat ominaisuudet, mitkä?
- Muuta, mikä?

Mitä pohjalaisuus merkitsee sinulle yrittäjänä?

Korostuuko pohjalaisuus omassa yrittäjyydessäsi? Miten?

Mitkä ovat yritystoimintasi tavoitteet?

- Itsesi työllistäminen
- Muiden työllistäminen
- Merkittävä muiden työllistäjä
- Alueellinen kasvu
- Kansallinen kasvu
- Globaali kasvu
- En tavoittele kasvua

TUOREEN PUUN ENERGIÄKÄYTÖN ALUEVAIKUTTAVUUDESTA

Risto Lauhanen, MMT, dosentti, erityisasiantuntija TKI

SeAMK Ruoka

Juho Lahti, MMM, metsänhoitaja

SeAMK Ruoka

Kari Laasasenaho, FM, asiantuntija TKI

SeAMK Ruoka

Alpo Kitinoja, DI, projektipäällikkö, eläkkeellä

Vaasan yliopisto, Levón-instituutti

Raimo Timonen, FT, dosentti

Helsingin yliopisto

Jouko Laasasenaho, MMT, professori emeritus

Helsingin yliopisto

1 JOHDANTOA

Puupolttoaineiden osuus Suomen energian kokonaiskulutuksesta on ollut noin neljäsosa viime vuosina. Kiinteistä puupolttoaineista noin 40 % on ollut metsähaketta. Loput muodostuvat metsäteollisuuden sivutuotteista, kuten kuoresta, purusta ja teollisuuden puutähdehakeesta. (Lahti ym. 2018.)

Kuntatason lämpölaitoksissa käytetään yleisesti metsähaketta. Hakkeen laadun on katsottu olevan sitä parempaa, mitä kuivempaa hake on (Hakkila 2004; Lauhanen & Laurila 2007; Lahti, Lauhanen & Kitinoja 2016). Metsähakkeen arvoon ja käytettävyyteen vaikuttavat kosteuden lisäksi epäpuhtaudet, kuoripitoisuus, neulasjakeen määrä sekä hakkeen palakoko (Hakkila 2004). Hakkeen kosteus lisää kuljetuskustannuksia ja hankaloittaa varastointia. Varastoauomoissa kostea ja tuore hake alkaa hajotessaan lämmitä, mikä alentaa polttoarvoa ja aiheuttaa homehtuessaan työterveysongelmia. Toisaalta pitkään varastossa olevan puun lämpöarvo alkaa alentua luontaisen palamisprosessin takia. Lisäksi välivarastossa pitkään olleesta puusta aiheutuu yrittäjille sitoutuneen pääoman osalta korkokuluja. (Lahti ym. 2016; 2018.)

Metsähakkeen toimitusketjua voidaan nopeuttaa käyttämällä tuoretta metsähaketta. Kauhavan Kaukolämpö Oy:n voimalaitoksella on kokeiltu tuoreen metsähakkeen käyttöä lämmöntuotannossa. Myös Alajärvellä ja Laihialla on poltettu tuoretta haketta. Kauhavan 10 MW:n kattilatehon lämpölaite on varustettu kondensoivalla savukaasujen pesu- ja lämmöntalteenottojärjestelmällä. Järjestelmällä saadaan talteen höyryn sisältämä latenttienergia, joka vanhalla laitteistolla menetettäisiin savukaasujen mukana ilmaan. Käytännön kokeissa on havaittu laitoksen yhteenlasketun tehon nousseen ja hakkeen kulutuksen vähentyneen tuoreen hakkeen käytön aikana vastaavaan kuivatettuun energia-ainekseen verrattuna. Lisäteho on ollut jopa yli 30 %. (Lahti ym. 2016; 2018.)

Saavutetulle tehonlisäykselle on löydettävissä kaksi selitystä. Tuoreesta ja jäätyneestä puusta ei ole lyhyen varastoinnin aikana ehtinyt haihtua korkean energiasisällön omaavia haihtuvia uuteaineita, ja toisaalta kosteata puuta poltettaessa savukaasuihin siirtyvä kosteus toimii tehokkaana lämmönsiirtäjänä savukaasuja pestäessä. (Lahti ym. 2018.)

Tuoreesta energiarangasta tehdyn hakkeen polttoa tutkitaan käytännössä Manner-Suomen maaseutuohjelman TUOHI-hankkeessa. Tuoreen energiarangan hankintalogistiikan kehittämistä ovat rahoittaneet Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus, energia-alan yritykset sekä paikalliset metsänhoitoyhdistykset. (Lahti ym. 2018.) Tämän artikkelin tavoitteena on esitellä TUOHI-hankkeen päätuloksia, toimintaympäristöä sekä arvioida hankkeen ja toiminnan aluevaikuttavuutta.

2 TUOHI-HANKKEEN PÄÄTULOKSET JA ALUEVAIKUTTAVUUS

2.1 Globaalit ja alueelliset ilmastovaikutukset

Polttoprosessissa syntyy hiilidioksidia, riippumatta siitä, käytämmekö öljyä, puuta tai kivihiiltä. Puu on kuitenkin uusiutuva, kotimainen luonnonvara toisin kuin öljy tai kivihiili. (Hakkila 2004; Lauhanen & Laurila 2007.)

Puu on hiilineutraali polttoaine, sillä kasvava metsä sitoo puun poltossa muodostuvan hiilidioksidin. Paikallinen puuenergian tuotanto ja käyttö ovat siten osa globaalin ilmastomuutoksen torjuntaa.

Etelä-Pohjanmaan lämpö- ja voimalaitokset käyttivät kiinteitä puupolttoaineita noin 500 000 kiintokuutiometriä vuonna 2017. Tästä metsähakkeen osuus oli

noin 300 000 kuutiota, ja loput pääosin metsäteollisuuden tuottamaa purua, kuorta ja kierrätyspuuta. Pienpuun eli energiarangan osuus noin 200 000 kuutiota metsähakkeen määrästä (Ylkänen 2018).

Näin ollen energiarangalla korvattiin noin 40 miljoonaa öljylittraa vuodessa (ks. Lauhanen, Ahokas & Esala 2014). Samalla käytettiin kotimaista energiaa ja noin 40 miljoonaa euroa rahaa jäi maakuntaan. Lisäksi päälle tulevat pientalojen ja maatilojen käyttämät polttopuut.

2.2 Tuorehakkeen metsävaikutukset

Etelä-Pohjanmaalla on ollut paljon nuoria metsiä muuhun Suomeen verrattuna (Korhonen & Ihalainen 2015). Nuorten metsien hoitoharvennuksilla ja pienpuun energiakäytöllä edistetään puiden kasvua teollisuuden ainespuuksi. Näin kasvavan metsäbiotalouden raaka-ainehuoltoa varmistetaan tulevaisuuden tarpeisiin. (Hakkila 2004; Lauhanen & Laurila 2007; Packalen ym. 2015).

Metsälainsäädäntö, luonnonsuojelulaki ja metsäsertifiointi ohjaavat metsien käyttöä. Aines- ja energiapuuta tuotetaan Suomessa kestävästi, ja metsälain erityisen arvokkaat luontokohteet ja uhanalaiset lajit turvataan. Muinaismuistolaki sekä kaavoituksen ja maankäytön säädökset puolestaan edesauttavat arvokkaiden kulttuuri- ja maisemakohteiden suojelussa. (ks. Lauhanen & Laurila 2007.)

Karsitun energiarangan hankinta voidaan toteuttaa samalla korjuu- ja kaukokuljetuskalustolla kuin ainespuun hankintakin. Näin ei tarvita kallista erikoiskalustoa korjuuseen ja kuljetukseen (Lahti ym. 2018). Osalla erikoiskalustolla voi olla heikko vaihtoarvo metsäkonemarkkinoilla. Myös kiinnostus erikoiskaluston kehittämiseen vähenee.

Kuivatun energiarangan hankintaan verrattuna tuore ja karsittu energiaranka toimitetaan metsästä käyttöpaikalle tukki- ja kuitupuun tavoin nopealla aikataululla. Tällöin saadaan lisäksi kustannussäästöjä (noin 1,0 €/m³), koska energiapuuvarastoja ei tarvitse peittää metsäautotien varressa pitkiä aikoja (Lahti ym. 2018).

Kun energiarangat toimitetaan hallitusti metsistä pois, vähennetään metsien kaarnakuoriaistuhoriskia (Lahti ym. 2018). Metsätuhojen esiintyminen on kuitenkin riippuvaista sääoloista, kuten myrkyistä, joten tuhoasioita ei voi suoraan rahallisesti arvioida. Kun energiarankaa ei varastoida maastossa, ei varastoista pääse hiilidioksidia ilmaan hitaan palamisen kautta eikä ravinteita huuhtoudu luontoon.

2.3 Metsänomistajat, koneyrittäjät sekä voimalaitokset ja tiestö

Tuorehakekonsepti lisää metsäenergian hankinnan kustannustehokkuutta. Tuorehakkeen hankintakustannusten on laskettu alenevan 4 - 8 €/m³ (kiinto-kuutiometriä kohti) perinteisen kuivatetun pienpuuhakkeen eli rankahakkeen hankintaan verrattuna. (Lahti ym. 2018.)

Jos Metsätalastollisen vuosikirjan (Torvelainen 2014) sekä Ylkäsen (2018) mukaan eteläpohjalaisille lämpö- ja voimalaitoksille toimitetaan energiarankaa noin 200 000 m³ vuodessa ja hankintakustannukset ovat 45 - 50 €/m³, on aluetalouden rahavirta tältä osin 9 - 10 miljoonaa euroa ilman arvonlisäveroa. Kumulatiiviset kerrannaisvaikutukset tekevät tuotannollisessa työssä arviolta 2,7 - 3,0 miljoonaa euroa. Metsäkoneyrittäjä työllistää itsensä lisäksi muita ihmisiä ja kuluttaa paikallisia palveluita asumalla paikkakunnalla.

Kun hankintakustannukset alenevat, puunostajan ja lämpölaitoksen maksama hankintahinta voi jopa nousta. Markkinamekanismi kuitenkin ohjaa aines- ja energiapuun hintoja. Toisaalta puukaupat ja puun hinnat ovat aina leimikkokokoh- taisia ostajan ja myyjän välisiä asioita, joihin TUOHI-hankkeessa ei oteta kantaa. (Lahti ym. 2018.)

Puusta nopeasti haihtuvat yhdisteet ovat kiinnostaneet TUOHI-hanketta. Erityisesti ilmaan haihtuvien monoterpeenien eli energiapitoisten yhdisteiden lisäarvoa tuorehakkeen käytössä on haluttu selvittää. Varsinkin metsänomistajia ja metsänhoitoyhdistyksiä on kiinnostanut, saisiko näistä yhdisteistä energiarangalle lisää kantohintaa. Helsingin yliopiston analyysien mukaan terpeenit haihtuvat kuitenkin nopeasti ilmaan 2 - 3 vuorokaudessa puunkorjuun jälkeen (Lahti ym. 2018). Osa haihtuvista, energiapitoisista yhdisteistä kuitenkin jää polton tueksi, samoin tuorepuun sisältämä kemiallinen energia.

Tuoreen ja karsitun energiarangan hankintakustannukset ovat siis kuivatusta rangasta valmistetun hakkeen kustannuksia alemmat. Lisäksi uusi polttoteknologia parantaa voimalaitoksen hyötysuhdetta vähentäen energiarangan käyttöä. Näin pieniläpimittaista harvennuspuuta on mahdollista kohdentaa kuitupuuta käyttävän metsäteollisuuden ja samalla vientiteollisuuden tarpeisiin.

Voimalaitoksen tai yksittäisen lämpöyrittäjän kokonaistalous koostuu polttoainesten hankintakustannusten lisäksi myös työvoima-, investointi- ja pääomakustannuksista sekä korjaus- ja huoltokustannuksista. Myös vaihtoehtoisten polttoainesten, kuten öljyn ja turpeen hinnat vaikuttavat alan kustannusrakenteeseen.

Päästöoikeuksien hintakehitys, lämmön ja sähkön kysyntä ja sääolot vaikuttavat lämpö- ja voimalaitosten tulonmuodostukseen ja kannattavuuteen. (Lauhanen, Koskiniemi & Sippola 2014.)

Hankkeessa ei otettu suoraa kantaa kunnallisten lämpölaitosten talouteen. Tuorehakkeen käyttö vaatii savukaasujen hallintateknologian ja savukaasujen lämmön talteenoton investointeja. Lisäksi savukaasun pesuvesien puhdistus vaatii omat luvat ja laitteistonsa.

Kun tuoreen energiarangan haketus toteutetaan lämpölaitoksen kentällä, ei autohakkureiden tarvitse kulkea heikosti kantavilla paikallisteillä eikä metsäautoteillä (Lahti ym. 2018; Kuva 1). Samalla mm. koululaisten liikenneturvallisuus paranee maaseudulla ja tiestön kunto säilyy paremmin kuivan hakkeen hankintaan verrattuna. Liikenneturvallisuudelle ei voi kuitenkaan määrittää suoraa rahallista arvoa.

Kuva 1. Käyttöpaikkahaketusta Kauhavan lämpölaitoksen kentällä (Kuva: Juho Lahti).

Lisäksi kuivattu energiaranka voi pölytä käsiteltäessä. Autohakkurin kuljettaja saattaa altistua kuivan puun sienille ja mikrobeille. Tuore energiaranka ei pölyä eikä se vielä ole päässyt lahoamaan. Se on siten kuivaan rankaan nähden parempaa haketusmateriaalia työhygienian kannalta (Lahti ym. 2016).

Tuoreen energiarangan käytöllä voidaan parantaa työturvallisuutta ja estää hakkuriyrittäjien mahdollisia sairastumisia ja ennenaikaisia eläköitymisiä. Jos autohakkurin kuljettajan vuosipalkka ilman palkan sivukuluja olisi 27 000 €, voidaan arvioida yksilön kymmenen vuoden ansiot, mikäli ennenaikainen eläköityminen

tapahtuisi kymmentä vuotta ennen virallista eläkkeelle siirtymistä. Yksilön ja perheen ostovoiman lasku sekä eläke-, sairaus- ja hoitokulut ovat merkittäviä kustannuseriä.

2.4 TKI-toiminnan vaikuttavuus

Ruoka on Etelä-Pohjanmaan strateginen painoala. Älykkäät koneet ja energiaratkaisut ovat alueen toisena kärkenä. Lisäksi hyvinvointi ja matkailu ovat tärkeitä painoaloja.

TUOHI-hanketta on koordinoanut Vaasan yliopiston Levón-instituutti, joka on selvittänyt hankkeessa erityisesti poltto- ja kattilatekniikkaa. Helsingin yliopisto on tutkinut puolestaan puusta haihtuvia yhdisteitä ja niiden lisäarvoa tuorehakkeen poltossa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu on kehittänyt hankkeessa metsäenergian hankintalogistiikkaa. Hanke on lisännyt Seinäjoen ammattikorkeakoulun ja keskeisten alan yliopistojen välistä yhteistyötä. Muun muassa hankeviestintää, työpajoja ja tapahtumia on järjestetty yhdessä.

Keskeinen osa hankkeen aluevaikuttavuutta on ollut se, että SeAMK ja yliopistot ovat yhdessä järjestäneet tapahtumia, vierailuita ja retkeilyitä metsä- ja energia-alan käytännön toimijoiden kanssa. Tutkimustulosten jalkauttaminen käytäntöön on ollut keskeinen osa hankkeen toimintaa. Tätä on edellytetty myös Manner-Suomen maaseutuohjelman kuluvaan kauden hankkeissa.

TUOHI-hanke on osoittanut käytännön energiatoimijoille ja metsäorganisaatioille, että tuoreen energiarangan hankinta ja käyttö kannattavat. Kauhavan lämpölaitoksen konsepti toimii tietyillä polttoteknisillä ratkaisulla. Kiinnostus uutta teknologiaa kohtaan on lisääntynyt myös eteläsuomalaisilla voimalaitoksilla ja metsäteollisuuden piirissä.

Yliopisto-opetuksen lisäksi hankkeen tulokset ovat välittyneet SeAMKin opetukseen osana TKI-toiminnan ja opetuksen integraatiota. Metsä- ja energia-asiat ovat edelleen osa agrologiopintoja. TUOHI-hankkeen tuloksia voidaan välittää myös ruokaketjun kiertotaloushankkeisiin sekä biotalouden erikoistumiskoulutukseen.

TUOHI-hankkeessa on tuotettu tärkeää uutta tietoa. Tutkijoita hankkeessa on viedä erityisesti sen uutuusarvo, joka on laajemmin kiinnostanut niin tiedeyhteisöä, alan käytännön toimijoita kuin mediaakin. Tämä on nostanut esiin myös eteläpohjalaista osaamista valtakunnallisesti. Hanke kutsuttiin esimerkiksi pitämään esitelmää Helsingin yliopistolle Maataloustieteen Päiville tammikuussa 2018 sekä Tieteiden talolle Metsätieteen päivään marraskuussa 2018.

Eräs valtion tutkimuslaitoksen tutkija totesikin, jotta kumosimme hänen 30-vuotisen uransa tuotokset kuivan energiarangan hankinnan kehittämiseksi. Metsä- ja energia-alalle on kuulunut perinteisesti se, että arvioidaan kriittisesti uusia käytänteitä niin tieteen kuin käytännön tasoilla. Joissakin blogeissa hanke on saanut osakseen myös kielteisiä kannanottoja, tosin osin väärin perustein. Suomessa on kuitenkin tilaa erikokoisille lämpölaitoksille, joilla kullakin on omat metsähakkeen kosteusoptiminsa.

TUOHI-hanke on saanut myönteistä julkisuutta erityisesti Koneyrittäjä-lehdessä sekä Maaseudun Tulevaisuudessa. Yleisradion Metsäradio-ohjelmassa hanketta esiteltiin heinäkuussa 2017.

Kesken TUOHI-hankkeen on ilmennyt ns. second wave -ilmiötä, eli julkisen hankkeen aineistoja on haluttu nopeasti käyttöön toisaalle muihin tutkimusorganisaatioihin. Hankkeen jälkeen aineistot ovat vapaasti käytettävissä SeAMKin avoimen tieteen ja tutkimuksen (ATT) -periaatteiden mukaisesti.

Palo- ja pelastustoimikin tarttui oikeutetusti hanketeemaan, koska ihmiset alkoivat polttaa tuoreita puita takooissa ja saunankiukaiden tulipesissä. Hankeviestinnässä on koko ajan korostettu, etteivät ihmiset polttaisi märkiä puita takassa tai saunan kiukaan pesässä, joissa ei ole tuorepolttoon vaadittua teknologiaa.

3 LOPUKSI

TUOHI-hanke on yhdessä käytännön työelämän kanssa kehittänyt uuden ja toimivan metsäenergian hankinta- ja käyttökonseptin, joka on saanut laajaa huomiota ja kiinnostusta osakseen.

Hankkeella on ollut näkyvyyttä ja vaikuttavuutta omalla alueellaan, vaikkakaan kaikkia asioita ei voida määrittää rahallisesti. Tuoreen energiarangan hankinnan ja polton yleistyessä muualla Suomessa, eteläpohjalainen toimintamalli pääsee aluevaikuttamaan kotimaakunnan ulkopuolella.

TUOHI-hanke jatkuu vuoden 2018 loppuun saakka. Hankkeen lopulliset tulokset eivät vielä ole kaikilta osin selvillä. Polttokokeita tehdään Kauhavalla vielä kuluvan vuoden loppupuolella. Vertailutietoja tarvitaan perinteisen kuivan hankkeen poltosta Kauhavan laitoksen toimintamallissa.

Tuorehakkeen poltossa on tässä vaiheessa kyse kuntatason lämpövoimalaitosten toiminnasta. Maatiloilla, kotitalouksissa ja perinteisissä lämpöyrittäjäkohteissa käytetään edelleen kuivaa metsähaketta ja polttopuuta.

SeAMKin tutkijat visioivat tällä hetkellä, voidaanko tuorehakkeen hankintamalli viedä seuraavaksi Viroon, Ruotsiin ja Italiaan yhdessä tutkimuskumppanien ja Suomen metsäkeskuksen kanssa. Lisäksi pohditaan, voidaanko eteläpohjalaisten maatilojen lämmitys hoitaa tulevaisuudessa tuorehakkeen käyttöön sopivilla kiinteän polttoaineen lämmityskattiloilla.

LÄHTEET

Hakkila, P. 2004. Puuenergian teknologiaohjelma 1999–2003: metsähakkeen tuotantoteknologia: loppuraportti. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Tekes. Teknologiaohjelmaraaportti 5/2004. [Viitattu 14.8.2018]. Saatavana: http://www.karelia.fi/bioenergia/pienpuuntuotanto/5/puuenergian_teknologiaohjelma.pdf

Korhonen, K. T. & Ihalainen, A. 2015. Etelä- ja Keski-Pohjanmaan metsävarat ja hakkuumahdollisuudet: Seinäjoki 28.8.2015. [Verkkojulkaisu]. Luonnonvarakeskus, Metsäsuunnittelu ja metsävarannot. [Viitattu 13.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201603218854>

Lahti, J., Lauhanen, R. & Kitinoja, A. 2016. Tuoreen puun polttaminen – uusi avaus. Teoksessa P. Junell, A. Heikkilä, S. Päällysaho & S. Saarikoski (toim.) Hyvinvointia ja innovaatioita monialaisesti ja raja-aitoja madaltaen: Katsaus Seinäjoen ammattikorkeakoulun toimintaan 2016. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 25, 451–465.

Lahti, J., Lauhanen, R., Timonen, R., Laasasenaho, J. & Kitinoja, A. 2018. Onko tuoreen puun poltosta hyötyä maatilametsänomistajille? Tuoreen energiarangan ja hankintalogistiikan polton kehittäminen. [Verkkoartikkeli]. Suomen Maataloustieteellisen Seuran tiedote 35. [Viitattu 13.8.2018]. Saatavana: <https://journal.fi/smsst/article/view/73235>

Lauhanen, R. & Laurila, J. 2007. Bioenergian tuotannon haasteet ja tutkimustarpeet. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Metla. Metlan työraportteja 42. [Viitattu 14.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2028-5>

Lauhanen, R., Ahokas, J. & Esala, J. 2014. Energian mittayksiköt eri polttoaineilla. Teoksessa: R. Lauhanen, J. Ahokas, J. Esala, T. Hakonen, H. Sippola, J. Viirimäki, E. Koskiniemi, J. Laurila & I. Makkonen (toim.) Metsätoimihenkilön energialaskuoppi. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja C. Oppimateriaaleja 6, 23–28. [Viitattu 13.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5863-76-5>

Lauhanen, R., Koskiniemi, E. & Sippola, H. 2014. Metsäenergian hankintasuunnite ja -budjetti. Teoksessa: R. Lauhanen, J. Ahokas, J. Esala, T. Hakonen, H. Sippola, J. Viirimäki, E. Koskiniemi, J. Laurila & I. Makkonen (toim.) Metsätoimihenkilön energialaskuoppi. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja C. Oppimateriaaleja 6, 80–85. [Viitattu 13.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5863-76-5>

Packalen, T., Salminen, O., Hirvelä, H. & Härkönen, K. 2015. Etelä- ja Keski-Pohjanmaan metsävarat ja hakkuumahdollisuudet. Seinäjoki 28.8.2015. Luonnonvarakeskus, metsäsuunnittelu ja metsävarannot. [Viitattu 13.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201603218854>

Torvelainen, J. 2014. Energia. Teoksessa: Metsätilastollinen vuosikirja 2014. [Verkkojulkaisu]. Vantaa: Metsätutkimuslaitos, 267–288. [Viitattu 13.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2506-8>

Ylkänen, Y. 2018. Metsäohjelman seuranta. Etelä- ja Keski-Pohjanmaa. Metsäkeskus 28.6.2018. Diasarjaesitys. [Viitattu 15.8.2018]. Saatavana: <https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/amo-seuranta-etela-ja-keski-pohjanmaa.pdf>

RUOKA-ALAN OPISKELIJOIDEN AJATUKSIA LÄHIRUOASTA

Margit Närvä, TKT, yliopettaja

SeAMK Ruoka

Jarmo Alarinta, DI, lehtori

SeAMK Ruoka

1 JOHDANTO

Tässä artikkelissa käsitellään lähiruoan ja paikallisen ruoan eri määritelmiä ja merkitystä. Etelä-Pohjanmaa on ruokamaakunta, jossa vahva alkutuotanto takaa elintarviketeollisuudelle laadukkaan raaka-aineen. Etelä-Pohjanmaalla on muutama iso elintarviketeollisuusyrittäjä sekä lukuisia pieniä elintarvikkeita jalostavia yrityksiä.

Lähiruoka-sanaa on käytetty jo kauan, mutta sen määritelmästä ei ole päästy yhteisymmärrykseen. Toiselle lähiruoka tarkoittaa oman kunnan alueella tuotettua ruokaa, toiselle omassa maakunnassa tuotettua ruokaa, kun taas joku mieltää sen Suomessa tai jopa EU:n alueella tuotetuksi ruoaksi. Lähiruoan rinnalla on alettu käyttää myös termiä paikallinen ruoka.

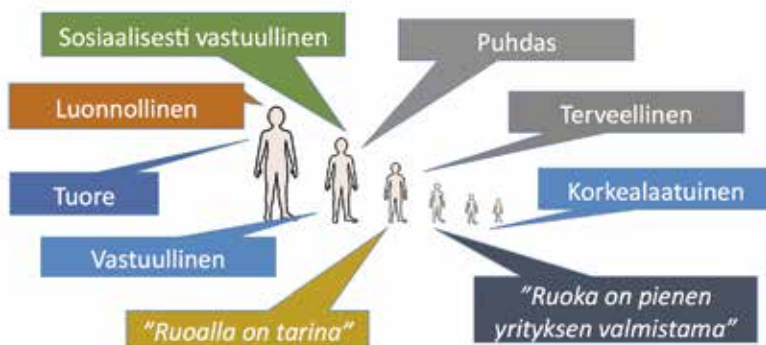
SeAMK Ruoka -yksikön opiskelijat opiskelevat ruokaketjun vastuullisuuden eri ulottuvuuksia. Tässä artikkelissa keskitytään ruokaketjun vastuullisuuden ulottuvuuksista paikallisuuteen ja tuoteturvallisuuteen. Tämän artikkelin tavoitteena on selvittää, miten ruoka-alan ensimmäisen vuoden opiskelijat määrittelevät lähiruoan ja mitä tekijöitä he arvostavat suomalaisessa ruoassa ja ruokajärjestelmässä.

2 KIRJALLISUUSKATSAUS

Lähiruoaalle ei löydy yhtä tarkasti rajattua määritelmää. Lähiruokaan liitetään kuitenkin monia ominaisuuksia, kuten että se on lähellä tuotettua ja lähellä kulutettua. Hallituksen lähiruokaohjelmassa lähiruoan määriteltiin olevan erityisesti paikallisruokaa, joka edistää oman alueen (oma maakunta tai sitä pienempi alue) paikallistaloutta, työllisyyttä ja ruokakulttuuria, joka on tuotettu ja jalostettu oman alueen raaka-aineista ja joka markkinoidaan ja kulutetaan omalla alueella (Lähiruokaa – totta kai! 2013).

Lähiruoan ohella puhutaan usein paikallisesta ruoasta. Viitaharju ym. (2014) tutkivat lähiruoan käytön aluetaloudellisia vaikutuksia Suomen maakunnissa. Koko Suomen tasolla elintarvikeyritykset ostivat omasta maakunnasta keskimäärin hieman yli 20 prosenttia alkutuotannon raaka-aineista. Noin puolet raaka-aineista hankittiin muualta Suomesta, ja ulkomaisten hankintojen osuus oli noin neljännes. Lähes 80 prosenttia tutkimukseen osallistuneista elintarvikejalostajista ilmoitti, että tulevaisuudessa yrityksessä käytetään omasta maakunnasta ostettuja raaka-aineita suunnilleen yhtä paljon kuin tällä hetkellä. Vastaajista 20 prosenttia arvioi, että paikallisten raaka-aineiden osuus kasvaa. Saman tutkimuksen mukaan suomalaiset julkistalouden hankintarenkaat ja -yksiköt ostavat noin 15 prosenttia elintarvikkeista omasta maakunnastaan, määrän ennakoidaan kasvavan vuoteen 2020 mennessä 20 prosenttiin.

Paikallisen ruoantuotannon merkitystä lisää se, että Kuvion 1 mukaisesti kuluttajat rinnastavat paikallisuuden useisiin arvoperustaisiin laadullisiin tekijöihin. Valtaosa paikallisuuteen liittyvistä ominaisuuksista ovat abstrakteja, mutta paikallisen ruoan oletetaan olevan tuoretta, jonka voi aistia maun ja rakenteen kautta.

Kuvio 1. Kuluttajan paikalliseen ruokaan liittämiä ominaisuuksia.

Kumpulaisen (2018) väitöstutkimuksessa ruoan läheinen alkuperä koettiin positiivisena tekijänä, mutta kokemukseen vaikutti tuotetyppi sekä vastaajien ikä ja sukupuoli. Yleisesti ottaen lähellä tuotettu ruoka ei vaikuttanut kuitenkaan kiinnostavan nuoria kuluttajia. Esimerkiksi kotimaisen ja paikallisen tuotteen arvostus vaihtelivat tuoteryhmittäin ja sukupuolen perusteella. Naisilla jo jauhon kotimaisuus nosti koettua laatua huomattavasti, eikä paikallisuus tuonut enää kovinkaan suurta lisäystä. Miehillä tämä ilmiö esiintyy taas lihatuotteiden osalta. Yhtenä selityksenä voidaan pitää, että silloin kun tuote ei muuten ole kiinnostava, tuo paikallisuus sille lisäarvoa, joka varmistaa ostopäätöksen. Maksuhalukkuus lihatuotteella oli (Kassler-pihvi) jo lähtötasoltaan suuri ja paikallisen tuotteen

osalta naiset olivat valmiita maksamaan 10 prosenttia ja miehet jopa 20 prosenttia enemmän.

Telligman, Worosz ja Bratcher (2017) tutkivat amerikkalaisille kuluttajille suunnattua informaatiota paikallisesti tuotetusta naudanlihasta. Tutkijoiden arvion mukaan laatu on subjektiivinen käsite, johon vaikutetaan historiallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen kontekstien kautta. Kuluttajien kiinnostus paikallisesti tuotettua naudanlihaa kohtaa on kasvanut, joten tutkijaryhmä selvitti Yhdysvaltojen kuluttajille tarkoitettuja määritelmiä paikalliselle naudanlihalle, ja miten nämä käsitykset informoivat kuluttajien käsityksiä naudanlihan laadusta. Analyysi toi esiin sen, että 80 prosenttia vastaajista koki paikallisen naudanlihan laatuviheeksi, joka on yleensä sidoksissa tiettyyn maantieteelliseen alueeseen.

Rikkonen ym. (2017) julkaisivat tutkimuksen lähiruokayrittäjyyden kannattavuudesta ja kokemuksia jakelukanavista. Tutkimustulosten mukaan lähiruokaliiketoiminnan kannattavuus kokonaisuutena on yritystutkimuksen neuvottelukunnan (YTN) sanallisen arvion mukaan ilmaistuna keskimäärin tyydyttävää luokkaa. Kyselytutkimuksen tulosten mukaan suoramyynä ja vähittäiskauppa katsottiin pääasiallisiksi jakelukanaviksi. Yrityksistä yli kolmannes ilmoitti suoramyynnin olevan yli puolet yrityksen kokonaismyynnistä, ja vain yhdellä kymmenestä yrittäjästä ei ollut lainkaan suoramyynä. Tutkimuksen mukaan oma verkkokauppa arvioitiin vähiten kannattavaksi.

Elintarvikehuoneistojen viranomaistarkastuksista saatava, julkistettava asiakirja Oiva-raportti vahvistaa osaltaan paikallisuuden merkitystä viestimällä toiminnan vastuullisuudesta ainakin elintarvikeeturvallisuuden ja puhtaudesta. Oivan tavoitteena on yhtenäistää valvontaa sekä lisätä elintarvikealan toimijoiden ja viranomaisten toiminnan avoimuutta. Avoimen viestinnän tarkoituksena on kannustaa elintarvikealan yrityksiä pitämään huolta elintarvikehygieniastaan ja -turvallisuudesta. Kettunen ym. (2017) kartoittivat suomalaisten elintarvikealan yritysten mielipiteitä paikallisten viranomaisten toteuttaman ruokaturvallisuuden valvonnan yhdenmukaisuudesta. Kyselyyn vastasi 136 elintarvikealan toimijaa. Useimmat toimijat pitivät viranomaisten toteuttamaa ruoan valvontaa tärkeänä ravinnon turvallisuudelle ja olivat tyytyväisiä valvonnan laatuun. Kuitenkin erityisesti pienet yritykset olivat erityisen kriittisiä ruokaturvallisuuden valvontatoimien merkityksen suhteen.

3 KYSELYTUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä artikkelissa esitetään ensimmäisen vuoden ruoka-alan opiskelijoiden ajatuksia lähiruoan määrittelemisestä ja mitä tekijöitä he arvostavat suomalaisessa

ruoassa ja ruokajärjestelmässä. Aineisto kerättiin kyselyn avulla. Kyselyyn vastattiin sähköisesti. Kysely sisälsi sekä avoimia että strukturoituja kysymyksiä. Kysely toteutettiin keväällä 2018. Kyselyyn vastasivat Seinäjoen ammattikorkeakoulun Ruoka-yksikön ensimmäisen vuoden opiskelijat, jotka osallistuivat Ruokaketjun vastuullisuus -opintojaksolle. Vastaajat opiskelevat joko agrologiksi, bio- ja elintarviketekniikan insinööriksi tai restonomiksi. Kyselyyn vastasi yhteensä 98 opiskelijaa.

4 TULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU

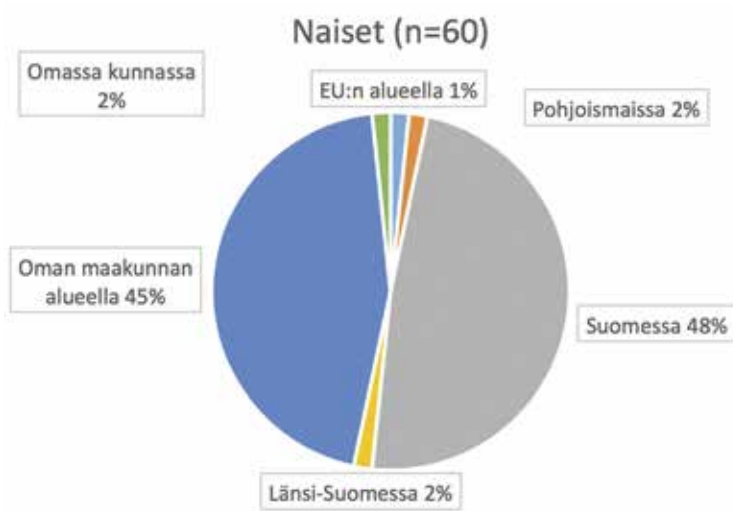
Opiskelijoilta kysyttiin, millä alueella valmistettu ruoka on heidän mielestään lähiruokaa. Vastausvaihtoehdot olivat EU:n alueella, Pohjoismaissa, Suomessa, Länsi-Suomessa, oman maakunnan alueella ja omassa kunnassa. Vastaaja sai halutessaan valita usean eri vaihtoehdon. Taulukossa 1 on esitetty vastaajien määrät sen mukaan, mikä on laajin maantieteellinen alue, jolla valmistettu ruoka on vastaajan mielestä lähiruokaa.

Taulukko 1. Lähiruoan maantieteellinen rajausta (n= 98).

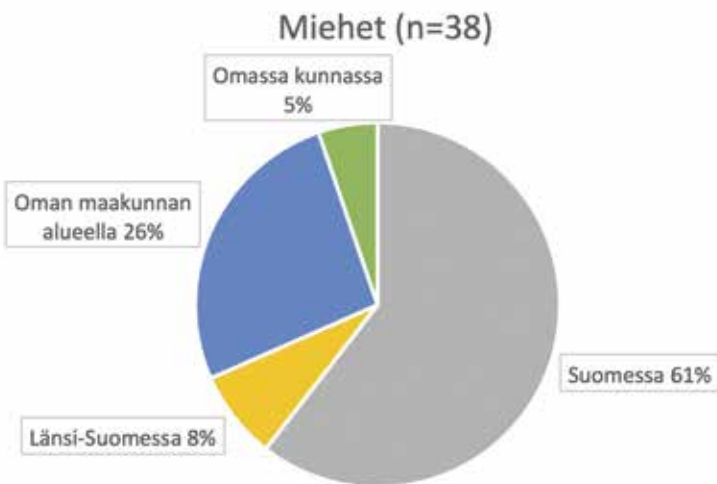
Alue	Vastaajia, kpl	% vastaajista
EU	1	1,0 %
Pohjoismaat	1	1,0 %
Suomi	52	53,1 %
Länsi-Suomi	4	4,1 %
Oma maakunta	37	37,8 %
Oma kunta	3	3,1 %

Taulukosta 1 huomataan, että yksi vastaaja kokee koko EU:n alueella valmistetun ruoan olevan lähiruokaa. Valtaosa (53 %) vastaajista mieltää Suomessa valmistetun ruoan olevan lähiruokaa. Noin 38 % vastaajista rajaa lähiruoan olevan oman maakunnan alueella valmistettua ruokaa. Pelkästään omassa kunnassa valmistettua ruokaa lähiruokana pitää noin 3 % vastaajista.

Tarkasteltaessa lähiruoan maantieteellistä rajausta sukupuolen mukaan (Kuviot 2 ja 3), huomataan naisten rajaavan lähiruoan maantieteellisesti kapeammalle alueelle kuin miesten. Naisista melkein puolet (47 %) rajaa lähiruoan oman maakunnan tai sitä pienemmälle alueelle, kun miehistä vastaavan rajauksen tekee vajaa kolmannes (31 %).

Kuvio 2. Lähiruoan maantieteellinen rajaus, naiset.

Kuvio 3. Lähiruoan maantieteellinen rajaus, miehet.

Lähiruoan määrittelyä monimutkaistaa ruoan tuotantoketjun monivaiheisuus ja se, että valmis tuote sisältää useita eri raaka-aineita. On pohdittava, tuleeko ruoan kaikkien vaiheiden ja raaka-aineiden olla tuotettu lähialueella, että se voidaan mieltää lähiruoaksi. Tätä problematiikka lähestyttiin kyselyssä antamalla vastaa-

jille esimerkkejä tuotteista ja heidän tuli valita ne, jotka ovat heidän mielestään lähiruokaa. Vastausvaihtoehdot ja vastukset on esitetty Taulukossa 2. Vastaajat saivat valita usean eri vaihtoehdon.

Taulukko 2. Vastaajien näkemyksiä, mitkä tuotteet ovat lähiruokaa (n=98).

Tuote	Vastaajat, jotka mieltävät lähiruoaksi, kpl	Vastaajat, jotka mieltävät lähiruoaksi, %
Salaatti, joka valmistettu ja pakattu omassa kunnassa sijaitsevassa pienyrityksessä. Salaattiin käytetty jäävuorisalaatti, kurkku ja tomaatti on kasvatettu Espanjassa	8	8 %
Lihatuote, joka valmistettu omassa kunnassa isossa yrityksessä maakunnassa tuotetusta raaka-aineesta	74	76 %
Lihatuote, joka valmistettu omassa kunnassa pienessä yrityksessä maakunnassa tuotetusta raaka-aineesta	92	94 %
Maitotuote, joka valmistettu omassa kunnassa maakunnassa tuotetusta raaka-aineesta. Tuote kuljetettu pääkaupunkiseudulle keskusliikkeen jakeluun, josta kuljetettu lähikauppaan.	50	51 %
Omassa maakunnassa pienyrityksessä pakattu appelsiinimehu, johon raaka-aine tuodaan Brasiliasta, sisältää Saksassa valmistettua keinotekoista makeutusainetta.	0	0 %

Taulukon 2 mukaan vastaajat kokevat, että raaka-aineen alkuperällä on iso merkitys määriteltäessä, onko tuote lähiruokaa vai ei. Vain 8 % vastaajista kokee salaatin, jossa on ulkomaiset raaka-aineet olevan lähiruokaa, vaikka se valmistetaan ja pakataan omassa kunnassa. Ruokaa valmistavan yrityksen koko näyttäisi kuitenkin vaikuttavan siten, että viidennes uskoo vain pienen yrityksen valmistavan tuotteen olevan lähiruokaa, vaikka raaka-aine olisikin tuotettu paikallisesti. Huomioitavaa on, että vain puolet kokee omassa kunnassa valmistetun maitotuotteen olevan lähiruokaa, kun sen jakelu tapahtuu keskusliikkeen kautta. Jakelureitti on tekijä, jota kuluttajan on hankala tietää ostaessaan tuotetta lähikaupasta.

Vastaajilta kysyttiin myös suhtautumista kaupan tuotemerkeihin esimerkin muodossa. Heiltä kysyttiin, minkä Taulukon 3 tuotteista he ostaisivat.

Taulukko 3. Vastaukset kysymykseen, minkä maidon valitset kaupassa (n=98).

Tuote	Vastaajat, jotka ostaisivat kyseisen tuotteen, kpl	Vastaajat, jotka ostaisivat kyseisen tuotteen, %
Kaupan tuotemerkki, joka tuotettu ja pakattu Suomessa esim. Ziip 73 cnt/l	14	14 %
Kotimainen brändituote, esim. Valion maito 99 cnt/	81	83 %
Kaupan tuotemerkki, joka tuotettu ja pakattu Saksassa 68 cnt/l	3	3 %

Vastaajat arvostavat Taulukon 3 mukaan brändituotteita ja ovat valmiita maksamaan niistä korkeampaa hintaa, kuin vastaavista kaupan tuotemerkillä myytävistä tuotteista.

Kyselyssä tiedusteltiin esimerkkituotetta apuna käyttäen, valitsisiko vastaaja ravintoloitsijana kotimaisen kalliimman raaka-aineen vai edullisemmän EU:n alueella tuotetun raaka-aineen. Kuten Taulukosta 4 huomataan, vastaajat ilmoittavat valitsevansa kotimaisen raaka-aineen, vaikka sen hinta onkin kalliimpi.

Taulukko 4. Vastaajien raaka-ainevalinta (n=98).

Kummanko ravintoloitsijana valitsisit?	Vastaajat, kpl	Vastaajat, %
Suomalainen porsaan ulkofile 6,5 €/kg	93	95 %
Espanjalainen porsaan ulkofile 4,5 €/kg	4	4 %
Muu	1	1 %

Vastaajilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, mitä he erityisesti arvostavat suomalaisessa ruoassa. Vastaajat (n =85) vastasivat tähän yleensä muutamalla sanalla. Vastauksissa korostuu ruoan puhtaus. Yli 60 %:ssa vastauksia oli mainittu sana

puhtaus. Toinen useimmiten mainittu tekijä oli turvallisuus. Osassa vastauksia puhtautta ja turvallisuutta kuvailtiin siten, ettei ruoka sisällä lääke- tai torjunta-ainejäämiä. Noin joka neljäs vastaaja nosti esille vastuullisuuden ja/tai eettisyyden. Osa vastaajista mainitsi arvostavansa suomalaisessa ruoassa kotimaisuutta, erityisesti suomalaisten tekemää työtä. Useassa vastauksessa nousi esille myös laatu, jäljitettävyyden ja eläinten hyvinvointi. Huomattavaa on, että ainoastaan kahdessa vastauksessa mainitaan maku.

Vastaajien näkemyksiä ruokaturvallisuuteen tiedusteltiin kysymyksellä: Millaisen Oiva-arvioinnin saaneeseen ravintolaan menisit syömään? (ks. Taulukko 5).

Taulukko 5. Vastaajien suhtautuminen eri Oiva-arviointeja saaneisiin ravintoloihin (n=98).

Arviointi	Vastauksia, kpl	Vastauksia, %
Oivallinen: Toiminta on vaatimusten mukaista	28	29
Hyvä: Toiminnassa on pieniä epäkohtia, jotka eivät heikennä elintarviketurvallisuutta eivätkä johda kuluttajaa harhaan.	57	58
Korjattavaa: Toiminnassa on epäkohtia, jotka heikentävät elintarviketurvallisuutta tai johtavat kuluttajaa harhaan. Epäkohdat on korjattava määräajassa	10	10
Huono: Toiminnassa on epäkohtia, jotka vaarantavat elintarviketurvallisuutta tai johtavat kuluttajaa vakavasti harhaan tai toimija ei ole noudattanut annettuja määräyksiä. Epäkohdat on korjattava välittömästi.	2	2
Tyhjä	1	1

Kuten Taulukosta 5 huomataan, vajaa kolmannes (29 %) vastaajista menisi syömään vain ravintolaan, joka on saanut arvioinnissa arvosanan oivallinen. Lähes yhdeksän vastaajaa kymmenestä ei menisi ravintolaan joka on saanut arvioinnissa arvosanan korjattavaa tai huono.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ruoka-alan opiskelijoista valtaosa (59 %) määrittelee lähiruoan maantieteellisesti laajemmin kuin esimerkiksi paljon käytetty Maa- ja metsätalousministeriön (Lähiruokaa –totta kai 2013) määritelmä, jonka mukaan lähiruoan tulisi olla valmistettu omassa maakunnassa tai sitä pienemmällä alueella. Erityisesti raaka-aineen kotimainen alkuperä nähtiin tässä tutkimuksessa tärkeänä.

Etelä-Pohjanmaa on kansallisesti tunnettu yrittäjyysmaakunta, jossa maatalouden ja elintarvikkeiden jalostuksen osuus koko alueen työpaikoista on kaikista maakunnista suurin. Alueemme vahva ruokatuotanto näkyy esimerkiksi lähiruokamääritelmän alueellisessa rajaamisessa. Vastauksista nähdään, että Etelä-Pohjanmaalla ei voida tuottaa lähiruokaa pelkästään maakunnan sisällä, vaan täällä nähdään kotimainen ruoka lähiruokana, joka poikkeaa selkeästi maan rajojen ulkopuolelta tuotavasta ruoasta. Vastaajat suosivat valinnoissaan kotimaisia tuotteita, vaikka ne eivät kilpailletkaan hinnalla.

Suomalaisen ruoan vahvuutena on turvallisuus ja puhtaus. Turvallisuuden varmistamisen yhtenä osatekijänä on suomalaisten viranomaisten tekemä valvonta, jonka merkitys nähtiin tärkeäksi. Kysely toteutettiin lähiovetusjaksolla, jonka aikana arvioitiin elintarviketurvallisuutta eri näkökulmista ja sivuttiin myös elintarvikehuoneistojen avointa Oiva-arviointia. Oiva-arvioinnin arvosanan merkitys ravintolan valinnassa oli tästä syystä ehkä todellista painavampi. Vastaajista neljännes kuitenkin edellyttää virheetöntä Oiva-raporttia, mikä osoittaa julkisen tarkastusraportin merkityksen asiakkaan ruokapaikan valinnassa, ja kannustaa elintarvikealan toimijaa huolehtimaan hygieniasta ja elintarviketurvallisuudesta siten, että Oiva-raportti on jatkossa oivallinen ja toiminta on vaatimusten mukaista.

LÄHTEET

Kettunen, K., Lundén, J., Läikkö-Roto, T. & Nevas, M. 2017. Towards more consistent and effective food control: learning from the views of food business operators. *International journal of environmental health research* 27, 215–229.

Kumpulainen, T. 2018. The complexity of freshness and locality in a food consumption context. Turku: University of Turku. Diss.

Lähiruokaa – totta kai! 2013. Hallituksen lähiruokaohjelma ja lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2020. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.

Rikkinen, P., Korhonen, K., Helander, A.-S., Väre, M., Heikkilä, L. & Kotro, J. 2017. Onko lähiruokayrittäminen kannattavaa? Yrittäjien kokemuksia jakelukanavista. Helsinki: Luonnonvarakeskus (Luke). Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 24/2017.

Telligman, A. L., Worosz, M. R. & Bratcher, C. L. 2017. "Local" as an indicator of beef quality: An exploratory study of rural consumers in the southern U.S. *Food quality & preference* 57, 41–53.

Viitaharju, L., Määttä, S., Hakala, O. & Törmä, H. 2014. Työtä ja hyvinvointia! Lähiruoan käytön aluetaloudelliset vaikutukset Suomen maakunnissa. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 118.

EKSAKTIT TESTIT TESTISSÄ: FISHER, BARNARD JA BOSCHLOO

Hannu Tuuri, FM, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Ilpo Kempas, FT, dosentti, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

1 JOHDANTO

Tutkimusaineiston tilastomatematisessa analyysissä eräs tavallisimmista testeistä on Pearsonin χ^2 -testi (khin neliötesti), jolla tutkitaan ristiintaulukointia käytettäessä, onko taulukon rivi- ja sarakemuuttujien välillä riippuvuutta tai – ongelmanasettelusta riippuen – sarake-/rivitekijän luokkien keskinäisten erojen yleistettävyyttä perusjoukossa.

Tämä testi sopii parhaiten kahden kategorisen muuttujan tapaukseen (havaintoyksiköt kuuluvat toisensa poissulkeviin luokkiin) ja laatueroasteikolle (josta käytetään myös termejä nominaaliasteikko ja luokitteluasteikko). Näin ollen testi ei ole optimaalinen esimerkiksi lomakekyselyiden Likert-asteikkoon (järjestysasteikko 1–5) perustuvien tulosten analyysiin, joihin soveltuu paremmin esim. Mann-Whitney U -testi (Heikkilä 2014, 184). Tässä artikkelissa lähtökohtana on myös tulosten tarkastelu 2×2 -taulukolla, mikä on ihanteellinen asetelma χ^2 -testille (joka kuitenkin sallii suuremman rivi- ja sarakemäärän); toisaalta jäljempänä esitellyt χ^2 -testin korvaavat vaihtoehdot ovat mahdollisia vain 2×2 -taulukolla.

Tilastollista analyysiä ajatellen on aina toivottavaa, että aineistossa olisi mahdollisimman paljon tapauksia, mikä ei ole käytännössä aina mahdollista, ja joudutaan tyytymään pienempiin tapausmääriin. Pearsonin χ^2 -testiä käyttävä törmää siten usein ongelmaan, ettei tapauksia ole riittävästi, jotta testin käyttöehdot täytyisivät. Näistä reunaehdoista poikettaessa saatava tulos ei ole validi. χ^2 -testiä käytettäessä 2×2 -taulukossa ei saa olla yhtään alle viiden (5) suuruista odotettua (eli teoreettista) frekvenssiä; suuremmissa taulukoissa näitä saa olla enintään viidesosa (20%) (Taanila 2017). Useampia luokkia sisältävässä suuremmassa aineistossa ratkaisu on usein luokkien yhdisteleminen, mutta pienen aineiston kohdalla tutkija joko joutuu nostamaan kädet pystyyn tai vaihtoehtoisesti harkitsemaan nimenomaan pienelle aineistolle ja 2×2 -taulukolle tarkoitettujen eksaktien testien käyttöä.

Tässä artikkelissa pyritään lisäämään esimerkiksi opinnäytteiden tekijöiden tietoisuutta käytettävistä vaihtoehdoista yllä mainitussa tilanteessa, jossa χ^2 -testin käyttö ei ole menetelmän rajoitusten takia sallittu. Toisena tavoitteena on esitellä eksakteja testejä analyyseissaan jo käytäville perinteisen Fisherin testin lisäksi vähemmän tunnettua Barnardin testiä sekä vielä vähemmän tunnettua Boschloon testiä, joita kirjallisuudessa pidetään voimakkaampina kuin Fisherin eksakti testi. Testin voimakkuus kuvaa testimenettelyn kykyä arvioida poikkeamia nollahypoteesista (H_0).

Esiteltävät eksaktit testit ovat helppokäyttöisiä, koska rajoituksia solujen frekvensseille ei ole; frekvenssi saa olla myös nolla. Lukujen tulee kuitenkin olla positiivisia. Toisaalta testit ovat optimoituja nimenomaan pienille aineistoille, ja ne menettävät tehoaan frekvenssien kasvaessa, jolloin on syytä käyttää esim. χ^2 -testiä. Teoreettista ylärajaa frekvensseille ei kuitenkaan ole, mutta esim. Barnardin testi perustuu tietokoneelta paljon laskentatehoa vaativiin laskutoimituksiin, jolloin frekvenssien kasvaessa operaatioiden vaatima suoritus aika kasvaa.

2 FISHERIN, BARNARDIN JA BOSCHLOON EKSAKTIEN TESTIEN ESITTELY

2.1 Fisherin eksakti testi

Fisherin eksakti (tai tarkka) testi on tunnetuin ja perinteisin 2×2 -taulukolle tarkoitetuista eksakteista testeistä. Se on saatavissa SPSS-ohjelmasta, minkä lisäksi internetistä on vapaasti saatavissa helppokäyttöisiä ohjelmia, jotka suorittavat analyysin syötetyille arvoille, esim. Social Science Statistics [Vitetty 30.5.2018]. Seuraavasta SPSS:n luomasta, maannousemasienten ja hyönteisvahinkojen yhteyden analyysin tulostaulukosta (Taulukko 1) ilmenee, että χ^2 -testin käyttöehdot eivät täyty (2×2 -taulukossa yhden solun odotettu frekvenssi on pienempi kuin 5) ja että ohjelma on suorittanut samalla Fisherin eksaktin testin, jonka tulokset osoittavat, että keskenään vertailtujen luokkien välillä ei tarkasti ottaen ole tilastollisesti merkitsevää eroa ($p=0,0502$). P:n arvo (pyöristettynä 0,05) sijoittuu kuitenkin juuri merkitsevänä tai – tieteenalan käytännöstä riippuen – melkein merkitsevänä pidettävän alueen rajakohtaan ($< 0,05$). Fisherin eksaktin testin "oletusasetus" on sen suorittaminen kaksisuuntaisena (2-sided); yksisuuntainen testi tulee kyseeseen lähinnä vain, jos etukäteisoletuksena on, että vain toisen ryhmän keskiarvo voi olla suurempi, tai tutkittaessa yksinomaan toisen ryhmän korkeampaa keskiarvoa.

Taulukko 1. Esimerkki Fisherin eksaktin testin arvosta SPSS-ohjelmassa (Vainio, viitattu [30.5.2018]).

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	4,887 ^b	1	,027		
Continuity Correction ^a	3,312	1	,069		
Likelihood Ratio	5,152	1	,023		
Fisher's Exact Test				,0502	,0329
Linear-by-Linear Association	4,719	1	,030		
N of Valid Cases	29				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,83.

2.2 Barnardin eksakti testi

Barnardin eksaktia testiä pidetään usein voimakkaampana vaihtoehtona Fisherin eksaktille testille (esim. Martín & Silva 1994; Galili 2010). Se eroaa Fisherin testistä siinä, että se on ehdollistamaton (unconditional): Barnardin testissä testaus ei rajoitu vain aineiston havaintojen kokonaissummaan kuten Fisherin testissä, vaan testi huomioi kaikki muutkin 2 x 2 -taulukot (Mehta & Senchaudhuri 2003, 3). Aiemmin ongelmana on ollut, että testin suorittaminen edellyttää siinä määrin vaativia laskutoimituksia, että tietokoneiden suorituskyky on rajoittanut testin yleistymistä. Viime aikoina on kuitenkin ilmestynyt vapaasti saataville laskinohjelmia (esim. Barnard's Test Calculator 2013), jotka suorittavat testin syötettyjen arvojen pohjalta. Edellä mainitussa laskinohjelmassakin on suurin taulukkoon syötettävän yksittäinen frekvenssi käytännön syistä maksimissaan 100. Barnardin testiä ei ole tarjolla tällä hetkellä SPSS-ohjelmassa.

2.3 Boschloon eksakti testi

Boschloon testi (1970) perustuu otosavaruuden järjestämiseen Fisherin eksaktin testin p-arvojen avulla (Boschloo's test for 2x2 Tables [8.6.2018]), eli kyseessä on tavallaan Fisherin testin parannettu versio. Barnardin testiin verrattuna Boschloon testin löytäminen vaatii enemmän vaivannäköä. Internetsivulla Exact Unconditional Homogeneity/Independence Tests for 2X2 Tables (2015) on vapaasti saatavissa laskinohjelma, johon arvoja syöttämällä voi tehdä Boschloon testin.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Edellisessä luvussa esiteltujen testien vertailua varten suoritettiin 9.5.2018 erään SeAMKin Liiketalouden ja kulttuurin opiskelijaryhmässä paikalla olleille (n=11, naisia 6, miehiä 5) oppituntien yhteydessä muutamia testejä, joissa käytettiin di-kotomisia muuttujia (naiset/miehet, kahvi/tee, punainen/sininen jne.) mahdollisten sukupuolella selittyvien mielipide- ja tottumuserojen selvittämiseksi. Tavoitteena oli testaamista varten saada pieni aineisto. Eri kysymyksiä oli yhteensä kuusi, joista kaksi seuraavaa valikoitui testattavaksi:

1. Pidätkö enemmän karkista vai suklaasta?
2. Pidätkö enemmän oluesta vai siideristä?

Vastaajia ohjeistettiin valitsemaan jompikumpi vaihtoehto. Vaikka tavoitteena oli vertailla testejä eikä hankkia syvällisempää tietoa sukupuolten välisistä eroista, voinee jo esittää alustavan hypoteesin, että naiset saattaisivat pitää siideristä enemmän kuin oluesta. Kansan syvässä riveissä vallitseva käsityshän on, että naiset suosivat enemmän makeita alkoholijuomia kuin miehet. Toisaalta naiset saattavat pitää suklaasta vielä enemmän kuin miehet; esim. "lohtusuklaata" nauttiva henkilö on stereotyyppisesti nainen.

Tarkastelussa tilastollisen merkitsevyyden rajaksi asetettiin $p < 0,05$ eli 5 %, koska tämä on kansainvälisesti katsoen yleisin käytäntö eri tieteenalat huomioon ottaen. Merkitsevyyden rajojen määrittelyssä voi olla alakohtaisia ja ehkä kulttuurillisiakin eroja; esim. suomalaisessa käytännössä usein puhutaan melkein merkitsevästä erosta tai riippuvuudesta, jos $0,01 < p \leq 0,05$, merkitsevästä erosta tai riippuvuudesta, jos $0,001 < p \leq 0,01$, ja erittäin merkitsevästä, jos $p \leq 0,001$ (Heikkilä 2014, 185).

Opiskelijaryhmässä pienellä vastaajamäärällä suoritettuna testin lisäksi tutkittiin eksaktien testien käyttäytymistä myös päinvastaisessa tapauksessa, eli kun tapausmäärä on suurempi, jolloin χ^2 -testi olisi suositeltavin vaihtoehto. Vertailemme testien toimivuutta nyt kahden virtuaalisen aineiston kautta. Näistä ensimmäisessä, melko pienessä aineistossa (n=28) tarkastellaan kahden vastaajaryhmän arvioita kysymykseen: "Millainen on mielestäsi nykyinen fyysinen kuntosi?". Toisessa, jo kohtuullisen isossa aineistossa (n=236) tarkastellaan kahden vastaajaryhmän arvioita kysymykseen: "Liikutko vähintään 2,5 tuntia viikossa niin, että hengästyt ja hikoilet?"

4 TULOKSET

Seuraavasta taulukosta (Taulukko 2) ilmenevät vastaukset ensimmäiseen kysymykseen.

Taulukko 2. Pidätkö enemmän karkista vai suklaasta?

	Karkki	Suklaa
Nainen	4	2
Mies	1	4

Tilastomatemaattisen analyysin tulokset kolmella eri testillä ovat seuraavat:

Fisher: $p = 0,2424$

Barnard: testisuureen arvo $-1,547758$ ja $p = 0,137999$

Boschloo: $p = 0,2276$

Näemme, että mikään testeistä ei osoittanut tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten välillä, eli niiden perusteella päätyy samaan johtopäätökseen. Vaikka taulukosta voisi äkkipäätä kuvitella, että edellisen luvun hypoteesin vastaisesti miehet pitäisivät enemmän suklaasta kuin naiset, tämä tulos ei ole yleistettävissä. Toisaalta testien p-arvojen välillä havaitaan verraten suurta vaihtelua, joka ilmenee siten, että tässä tapauksessa Fisher ja Boschloo sulkevat pois muulla kuin sattumalla selittyvän eron mahdollisuuden vielä jyrkemmin kuin Barnard. Fisher osoittautuu testeistä konservatiivisimmaksi (eli testi ei ole herkkä hylkäämään nollahypoteesia), vaikka ero Boschloohon nähden on suhteellisen pieni. Barnardin testin voi katsoa olevan voimakkain, koska sen antama p-arvo on alhaisin. Tämä tulos vastaa myös alaluvussa 2.2 mainittuja näkemyksiä Barnardin testin eduista Fisherin testiin verrattuna.

Seuraava taulukko (Taulukko 3) havainnollistaa vastaukset toiseen testikysymykseen. Taulukon alapuolella esitetään jälleen eri testeillä saadut p-arvot:

Taulukko 3. Pidätkö enemmän oluesta vai siideristä?

	Olut	Siideri
Nainen	1	5
Mies	5	0

Fisher: $p = 0,0152$

Barnard: testisuureen arvo $2,763854$ ja $p = 0,006836$

Boschloo: $p = 0,0124$

Tällä kertaa testit vahvistavat taulukon havainnollistavan tilastollisen eron sukupuolten välillä: miehet suosivat olutta ja naiset siideriä. Kun eri testien antamia arvoja vertaillaan keskenään, havaitaan, että Barnard osoittaa vielä suurempaa tilastollista eroa kuin Fisher. Vaikka tälle tarkastelulle asetimme merkitsevyystasoksi kansainvälisesti yleisimmän $p < 0,05$, tässä tapauksessa törmäisimme eroon, jos noudattaisimme suomalaisessa käytännössä usein käytettäviä tulkintoja merkitystasoille: Fisherin mukaan ero olisi melkein merkitsevä, Barnardin mukaan merkitsevä. Boschloon tulos on jälleen suhteellisen lähellä Fisherin tulosta, mutta jälleen havaitaan, että Boschloo on astetta liberaalimpi. Pyöristettäessä tulokset kahden desimaalin tarkkuudella Fisherin arvo olisi 0,02 ja Boschloon 0,01. Jälleen voi todeta Barnardin testin suuremman voimakkuuden perinteiseen Fisherin testiin verrattuna.

Seuraava taulukko (Taulukko 4) kuvaa opiskelijoiden arvioita omasta fyysisestä kunnostaan:

Taulukko 4. Millainen on mielestäsi nykyinen fyysinen kuntosi?

	Melko hyvä tai erinomainen	Korkeintaan tyydyttävä
A-ryhmä	10	5
B-ryhmä	5	8

Pearsonin χ^2 -testi: testisuureen (χ^2) arvo 2,22 ja $p = 0,136$; $df = 1$ (vapausasteiden määrä 2×2 -taulukolla)

Fisher: $p = 0,255$

Barnard: testisuureen arvo 1,49 ja $p = 0,162$

Boschloo: $p = 0,213$

Taulukon 4 frekvenssejä tutkimalla tulee helposti ensivaikutelma, että A-ryhmän vastaajat kokevat olevansa paremmissa fyysisessä kunnossa kuin B-ryhmän. Mikään tehdyistä testeistä ei kuitenkaan anna tukea tälle väittämälle. Vaikka tutkimusaineisto onkin melko pieni, se on jo riittävän suuri myös χ^2 -testin toteuttamiselle (testin oletukset kunnossa). Sekä χ^2 -, Fisherin, Barnardin että Boschloon testistä saadut p-arvot jäävät selvästi yli 0,05:n, eikä aineistosta saada tilastollisesti riittävää näyttöä todentamaan ryhmien välistä eroa fyysisessä kunnossa.

Kun eri testien antamia p-arvoja vertaillaan keskenään, havaitaan χ^2 -testin antavan kaikkein pienimmän p-arvon. Näin voisi päätellä χ^2 -testin olevan näistä neljästä testistä tehokkain löytämään riippuvuuksia/ryhmien välisiä eroja jo näinkin pienessä aineistossa, joka on χ^2 -testin oletusten rajoilla. Fisher on tässäkin aineistossa konservatiivisin testi, toisin sanoen p-arvo on suurin

($p = 0,255$). Samaan aikaan Barnardin antama arvo ($p = 0,162$) on selvästi lähimpänä χ^2 -testin arvoa ($p = 0,136$).

Seuraava taulukko (Taulukko 5) esittelee aiemmista poiketen (testausta varten) fiktiivisiä tuloksia:

Taulukko 5. Liikutko vähintään 2,5 tuntia viikossa niin, että hengästyit ja hikoilet? (fiktiivinen aineisto).

	Kyllä	En
A-ryhmä	33 (60 %)	22 (40 %)
B-ryhmä	81 (45 %)	100 (55 %)

Pearsonin χ^2 -testi: testisuureen (χ^2) arvo 3,93 ja $p = 0,048$ ($df = 1$)

Fisher: $p = 0,064$

Barnard: testisuureen arvo 1,98 ja $p < 0,001$

Boschloo: $p = 0,059$

Taulukossa 5 esitettyssä aineistossa vastaajien lukumäärä on 236, eli voidaan puhua kohtuullisen isosta aineistosta. Ensivaikutelman mukaan A-ryhmän vastaajissa on suhteellisesti enemmän aktiivisia liikunnan harrastajia (60 %) kuin B-ryhmän vastaajissa (45 %). χ^2 -testistä saadaan myös tilastollista näyttöä ryhmien välisestä erosta: χ^2 -testiä vastaava p -arvo on alle 0,05 (0,048).

Sen sijaan pienten aineistojen analysointiin kehitetyt testit Fisherin testi ja Boschloo ovat näin ison aineiston kohdalla hieman konservatiivisempia testien p -arvojen jäädessä yli 0,05. Nämä testit eivät siten tunnista aineistossa havaittua eroa ryhmien välillä tilastollisesti merkitseväksi. Barnardin testisuureta vastaavan p -arvon mukaan ero on erittäin merkitsevä sen ollessa $< 0,001$. Testin p -arvon poiketessa näinkin suuresti kolmen muun testin vastaavista p -arvoista voi Barnardin testin luotettavuutta tällaisen isohkon aineiston kohdalla perustellusti epäillä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Taulukot 2 ja 3 havainnollistavat konkreettisesti, kuinka eksakteja testejä voi hyödyntää "epäilyttävänkin" pieniltä tuntuviin aineistoihin; solun frekvenssi saa olla jopa 0. On todettava, että aina tulisi tietenkin pyrkiä siihen, että tapauksia kertyy mahdollisimman paljon, jolloin evidenssi aineiston pohjalta tehtävän johtopäätöksen tueksi kasvaa. Käytännössä törmää kuitenkin usein tilanteeseen, että suuremman aineiston kerääminen ei yksinkertaisesti ole mahdollista, jolloin eksaktit testit tarjoavat käyttökelpoisen vaihtoehdon.

Vaikka kaikkien kolmen testin osoittavat p-arvot ovat samansuuntaiset, Barnard osoittautuu voimakkaimmaksi, kun tapausmäärät ovat hyvin pienet, eli testi antaa pienimmät p-arvot. Täten on helppo yhtyä alaluvussa 2.2 raportoituun mielipiteeseen testin eduista perinteiseen Fisheriin verrattuna.

Taulukko 4 on lähtökohdaltaan mielenkiintoinen: vaikka edelleen kyse on hyvin pienistä tapausmääristä, χ^2 -testin käyttöehdot täyttyvät (yksikään 2×2 -taulukon frekvensseistä ei ole pienempi kuin 5). Mikään vertailussa olleista testeistä ei osoita merkitsevää eroa ryhmien välillä, mutta χ^2 -testissä p-arvo osoittautuu pienimmäksi, eli kyseinen testi on voimakkain. Fisher puolestaan osoittautuu p-arvonsa perusteella konservatiivisimmaksi, kun taas Barnardin arvo on verraten lähellä χ^2 -testin arvoa. Tämä tulos osoittaa konkreettisesti, että heti kun χ^2 -testin käyttöedellytykset täyttyvät, sen käyttö on ehdottomasti suositeltavin vaihtoehto.

Taulukon 5 aineiston analyysissä testattiin edellä mainittua asetelmaa edelleen, tällä kertaa huomattavasti suuremmalla aineistolla, jolloin χ^2 -testi on ensisijainen vaihtoehto ja eksaktien testien käyttö tavallaan näiden "väärinkäyttöä", vaikka teoreettista ylärajaa frekvensseissä niiden käytölle ei olekaan – siinä missä χ^2 -testin käytölle on alarajat. Vertailu osoittaa vielä selkeämmin taulukon 4 kohdalla havaitun piirteen: χ^2 -testi on voimakkain, ja tässä tapauksessa p-arvojen pohjalta tehtävissä johtopäätöksissäkin on ero. Vaikka Fisher ja Boschloo lähestyvät merkitsevyyden rajaksi valittua raja-arvoa $p < 0,05$, vain χ^2 -testin tulos alittaa sen ($p = 0,048$). Barnardin testin "väärinkäyttö" johti myös tulokseen, jota ei voi pitää luotettavana mutta joka on vaikea selittää: testi tuo esiin erittäin merkitsevän eron ($< 0,001$). Kyseessä on mahdollisesti virhe laskuohjelman algoritmista. Vaikka Barnardin testiä pidetään usein voimakkaampana vaihtoehtona Fisherin testille pienissä aineistoissa, testin käytön yleistymistä on hidastanut sen tietokoneilta vaatima laskentateho. Tästä syystä myös tätä artikkelia kirjoitettaessa käytetyssä testissä on käytännön syistä yläraja (100) taulukkoon syötettäville frekvensseille. Kuten alaluvussa 2.2 todettiin, testi analysoi kaikki muutkin 2×2 -taulukot, mikä vaatii suuren määrän laskutoimituksia. Testissä havaittu virheellinen tulos saattaa siten johtua tästä.

LÄHTEET

Barnard's Test Calculator. 2013. SciStatCalc. [Blogikirjoitus]. [Viitattu 5.6.2018]. Saatavana: <http://scistatcalc.blogspot.com/2013/11/barnards-test-calculator.html>

Boschloo, R. D. 1970. Raised conditional level of significance for the 2×2 -table when testing the equality of two probabilities. *Statistica Neerlandica* 24 (1), 1–9.

Boschloo's test for 2x2 Tables. Ei julkaisuaikaa. [Verkkosivu]. R Package Documentation. [Viitattu 5.6.2018]. Saatavana: <https://rdrr.io/cran/exact2x2/man/boschloo.html>

Exact Unconditional Homogeneity/Independence Tests for 2X2 Tables. 2015. [Verkkosivu]. NCSU Dept of Statistics. [Viitattu 9.6.2018]. Saatavana: <https://www4.stat.ncsu.edu/~boos/exact/>

Galili, T. 2010. Barnard's exact test – a powerful alternative for Fisher's exact test (implemented in R). [Blogikirjoitus]. R-statistics blog. [Viitattu 25.5.2018]. Saatavana: <https://www.r-statistics.com/2010/02/barnards-exact-test-a-powerful-alternative-for-fishers-exact-test-implemented-in-r/>

Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9., uud. p. Helsinki: Edita Publishing.

Martín Andrés, A. & Silva Mato, A. 1994. Choosing the optimal unconditioned test for comparing two independent proportions. *Computational statistics and data analysis* 17, 555–574.

Mehta, C. R. & Senchaudhuri, P. 2003. Conditional versus unconditional exact tests for comparing two binomials. [Verkköjulkaisu]. Cytel Software Corporation, 1–5. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana: http://www.nbi.dk/~petersen/Teaching/Stat2009/Barnard_ExactTest_TwoBinomials.pdf

Social Science Statistics. Ei julkaisuaikaa. Easy Fisher Exact Test Calculator. [Verkkosivu]. [Viitattu 30.5.2018]. Saatavana: <http://www.socscistatistics.com/tests/fisher/Default2.aspx>

Taanila, A. 2017. Ristiintaulukointi ja khiin neliö -testi. Akin menetelmäblogi. [Verkkosivusto]. [Viitattu 25.5.2018]. Saatavana: <https://tilastoapu.wordpress.com/2011/10/14/6-ristiintaulukointi-ja-khiin-nelio-testi/>

Vainio, J. Ei päiväystä. Fisherin nelikenttätesti – kaksisuuntainen testaus yleisemmin. [Verkkosivu]. [Viitattu 30.5.2018]. Saatavana: http://www.helsinki.fi/~jvainio/stat/biometria/6/e6_18.htm

WIKIPEDIAN SEINÄJOKI-SIVUN MUUNKIELISET VERSIOT VUONNA 2018

*Ilpo Kempas, FT, dosentti, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTO

Tässä artikkelissa luodaan katsaus Wikipedian Seinäjoen kaupunkia käsittelevän sivun muunkielisiin versioihin. Tavoitteena on dokumentoida, millä muilla kielillä kuin suomeksi Seinäjoesta on kirjoitettu Wikipedia-artikkeleissa. Osassa tapauksia käytettävä kieli on ensi silmäyksellä vaikeasti tunnistettavissa, koska kielessä käytetään muuta kuin latinalaista aakkostoa, mutta osoitettaessaursorilla kielen nimeä vastaavaa hyperlinkkiä suomenkielinen nimi ilmestyy selitteeksi. Näistä 50 muusta kielestä osa on maantieteellisestä etäisyydestään huolimatta suomalaisten yleisesti tuntemia (kuten kiina ja japani), mutta joukkoon mahtuu täysin tuntemattomiakin. Artikkelin tarkoituksena on avata näitä tekstejä lukijalle.

Artikkelissa pyritään löytämään vastauksia myös siihen, miksi Seinäjoki on päätenyt vapaaehtoisten kirjoittajien luoman ja muokkaaman artikkelin aiheeksi eri kielillä. Voi pohtia, onko aihe merkittävä suuren kielen käyttäjäkunnan kannalta, jolloin artikkeli Suomen 16. suurimmasta kaupungista ja Etelä-Pohjanmaan maakuntakeskuksesta on tarpeen. Toisaalta voi myös pohtia, miksi Seinäjoesta on kirjoitettu myös kielillä, jotka ovat valtaosalle tuntemattomia. Tähän pyritään löytämään vastauksia artikkeliversioiden sisällöllisellä analyysillä.

Dokumentoinnin tavoitteena on luoda pohja mahdolliselle tutkimuksen toistamiselle esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua, jolloin voi tarkastella, onko sivuja ilmestynyt uusilla kielillä. Kielten lukumäärän mahdollinen kasvu selittyy toisaalta maakuntakeskuksen yleisen merkityksen ja tunnettuuden lisääntymisellä, toisaalta yksittäisten kielten käyttöön liittyvillä yhteiskunnallis-kulttuurisilla tekijöillä, joista tavallinen on tietoinen pyrkimys lisätä kielen käyttöä. Nämä kaksi tekijää, jotka varmasti ovat osassa tapauksia samanaikaisesti vaikuttaneet Seinäjoki-aiheisen sivun luontiin, ovat läsnä myös jäljempänä tarkasteltavissa nykyversioissa.

2 AINEISTO JA MENETELMÄ

Tarkasteluajankohtana kesäkuussa 2018 dokumentoitiin kaikki Wikipedian Seinäjoki-aiheiset erikieliset sivut, joita suomen lisäksi oli 50. Käytännön syistä lähdeluettelossa esitetään vain suomenkielinen sivu (Wikipedia 2018), jolta löytyvät linkit muun kielisille sivuille. Kunkin kieliversion sisällön laajuutta arvioitiin suhteessa kielen kokoon ja yleisesti koettuun merkittävyyteen Suomen kannalta.

3 TULOKSET

3.1 Kielet, joilla Seinäjokea käsittelevä Wikipedia-sivu on saatavissa

Seuraavassa taulukosta ilmenevät Seinäjokea käsittelevän Wikipedia-sivun vastineet eri kielillä ja kunkin kieliversion ensimmäinen virke.

Taulukko 1. Seinäjoen kaupunkia käsittelevän Wikipedia-sivun (Wikipedia 2018) muunkieliset vastineet ja kunkin sivun ensimmäinen virke.

Kieli	Kunkin sivun ensimmäinen virke
albania	Seinäjoki (finlandisht: Seinäjoen kaupunki), është një komunë në Finlandë.
arabia	تقع في إقليم بوهايمانما الجنوبية. نشأت سينايوكي حول مصانع أوسترمورا برونك للحديد والبارود المؤسسة في عام 1798.
bahasa indonesia	Seinäjoki merupakan sebuah kota di Finlandia.
baski	Seinäjoki Finlandia mendebaldean dagoen udalerria da Hego Ostrobotnia probintzian.
cebuano	Seinäjoki maoy suba sa Finlandia.
englandi	Seinäjoki is a city located in Southern Ostrobothnia, Finland.
espanja	Seinäjoki es una ciudad situada en Ostrobothnia del Sur, Finlandia
esperanto	Seinäjoki estas urbo kaj komunumo en la provinco Suda Ostrobotnio de Finnlando.
galego	Seinäjoki é unha cidade de Finlandia, capital da rexión de Ostrobothnia do Sur
heprea	בירת אזור אוסטרובוטניה הדרומית שבדרום-מערב פינלנד, והעיר הגדולה בו. בגודל תחום השיפוט שלה, מדרגת
hollanti	Seinäjoki is een gemeente en stad in de Finse provincie West-Finland en in de Finse regio Zuid-Österbotten.
interlingue	Seinäjoki es un cité in li west de Finland.
inuit	Seinäjoki Finlandimi illoqarfik.
islanti	Seinäjoki er bær í sunnanverðum Austurbotni í Finnlandi.
italia	Seinäjoki (anticamente conosciuta con il nome svedese di Östermyra) è una città finlandese di 58. 796 abitanti (dato 2012)[1], situata nella regione dell'Ostrobothnia meridionale.
japani	セイナヨキ(フィンランド語: Seinäjoki、スウェーデン語: Östermyra) は南ボファンマー県に属する、フィンランドの基礎自治体である。
katalaani	Seinäjoki (en suec Seinäjoki) és un municipi de Finlàndia que forma part de la regió de Ostrobòtnia del Sud.
kiina	塞伊奈约基 (芬兰语: Seinäjoki) 是位于芬兰西部西芬兰省的一座城市, 面积603平方公里, 人口36,419人 (2005年)。
komi	Сейняэки – кар да коммуна Суомиын, Этеля Похъянма регионлön канкар.
korea	세이내요키(핀란드어: Seinäjoki)는 핀란드 서부에 위치한 도시로,
korni	Seinäjoki yw sita yn Pow Finn.
kreikka	Η Σείναγιοκι είναι μια πόλη της Φινλανδίας.
latina	Wege ^{lia} ^[1] (Finnice Seinäjoki) est oppidum Finnicum fere 59 600 incolarum situm in Finnia Occidentali.
liettua	Seinejokis – miestas pietvakarių Suomijoje.
nauru	Seinäjoki wona tekawa ian Pinrand.
norja	Seinäjoki er en kommune og hovedstaden i det finske landskapet Södra Österbotten.
norja, nynorsk	Seinäjoki er ein by i landskapet Södra Österbotten i Västra Finlands län.
persia	سینایوکى (به لاتین: Seinäjoki) یک شهر در فنلاند است که در اوستروبوئیای جنوبی واقع شده‌است.
pohjoissaame	Seinäjoki lea suomelaš gávpot Lulli-Pohjanmaa eanangottis.
portugali	Seinäjoki é uma cidade da Finlândia, situada na região da Ostrobótnia do Sul.
punjabi	ج واقع اے ، اسدا راجگھر بیلسنکی شہر اے ۔ سینایوکى شہر فنلینڈ دا شہر اے تے فنلینڈ دے تھلوان

puola	Seinäjoki – miasto w Finlandii, w prowincji Finlandia Zachodnia.
ranska	Seinäjoki, ville de l'ouest de la Finlande, est la capitale de la région d'Ostrobothnie du Sud.
romania	Seinäjoki este o comună din Finlanda.
ruotsi	Seinäjoki (ålderdomligt Östermyra) är en stad i landskapet Södra Österbotten i Finland.
saksa	Seinäjoki [ˈsejnæjoki] ist eine Stadt im Westen Finnlands.
selkoenglanti	The City of Seinäjoki is the center of the Southern Ostrobothnia in Finland and one of the fastest growing urban city centers in Finland.
serbia	Сејнејоки (фин. Seinäjoki) је град у Финској, у западном делу државе.
serbokroaatti	Seinäjoki (švedski: Östermyra) je grad i općina na zapadu Finske od 60,354 stanovnika.
skotti	Seinäjoki is a ceety that is the caipital o Soothren Ostrobothnie, Finland.
tanska	Seinäjoki er en by i det vestlige Finland, med et indbyggertal på 61.530 ⁽²⁰¹⁵⁾ .
tšekki	Seinäjoki [ˈsejnæjoki] je město na západě Finska.
turkki	Seinäjoki (“duvar nehri”), Finlandiya’nın Güney Ostrobothniya bölgesinin merkezi olan şehirdir.
ukraina	Сейня́юкі (фин. Seinäjoki) — місто в провінції Південна Пог’я́нмаа в Фінляндії.
urdu	سینٹاؤوکی (انگریزی: Seinäjoki) فن لینڈ کا ایک municipality of Finland قصبہ اور بلدیہ جو جنوبی اوسٹروبوٹنیا میں واقع ہے۔
valkovenäjä	Сэйняёкі (па-финску: Seinäjoki) — горад на захадзе Фінляндыі.
venäjä	Сейня́юки (фин. Seinäjoki) — город в провинции Южная Остроботния в Финляндии.
vepsä	Seinjogi (suom. i roč.: Seinäjoki) om lidn Suomenman päivlaskmas, Suvipohjanma-provincijan pälidn.
vietnam	Seinäjoki là một thành phố nằm ở miền Nam Ostrobothnia, Phần Lan.
viro	Seinäjoki on linnaks nimetatav omavalitsusüksus Soomes, Lõuna-Pohjanmaa maakonna keskus.

Huomio kiinnittyy siihen, että sivusta on versio myös kahdella kansainvälisellä kei-notekoisella apukielellä, jolla on hyvin vähän syntyperäisiä puhujia (poikkeuksena kielten aktiiviharrastajien lapset, kun kieltä on puhuttu kotikielenä). Esperanto on näistä tunnetuin; interlingue, alun perin Occidental, oli esperanton jälkeen toiseksi suosituin ennen toista maailmansotaa (Interlingue-Occidental, [viitattu 13.7.2018]).

Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla vähemmän tunnetuista luonnollisista kielistä aakkosjärjestyksessä ensimmäinen on bahasa indonesia, eli indonesian kieli, jolla on 250 miljoonaa puhujaa Indonesiassa, Malesiassa, Singaporessa ja Bruneissa (Saepuloh, [viitattu 13.7.2018]).

Baskin kieltä, joka ei ole sukua millekään tunnetulle kielelle, puhutaan Espanjan ja Ranskan Baskimaassa. On huomattava, että kaikki baskin puhujat ovat de facto kaksikielisiä: standardikieli (euskara batua) luotiin vasta 1960-luvun lopulla, ja nykyisinkin vain 37% syntyperäisistä baskeista osaa sitä (Basque language, [viitattu 27.8.2018]).

Myös romaaninen galego on Espanjan alueellinen kieli, jota puhutaan Galiciassa, ja joka on espanjan lähisukukieli. Sillä on yhteinen alkuperä portugalin kanssa eli galego-portugali, josta kielet ajan saatossa ovat erkaantuneet toisistaan.

Cebuano on Filippiineillä austronesialainen puhuttava kieli (lähes 16 miljoonaa puhujaa) (Cebuano, [viitattu 13.7.2018]). Sitä puhutaan Cebun saarella ja osin muuallakin Filippiineillä, joilla puhutaan useita eri kieliä.

Inuit on eskimo-aleutilaiseen kielikuntaan kuuluva kieli (Bergsland, [viitattu 13.7.2018]); nimitys on korvannut aiemmin käytössä olleen eskimo-termin.

Katalaanin kieli on pääasiassa Espanjassa puhuttava espanjan lähisukukieli (syntyperäisiä puhujia yli 4 miljoonaa), mutta sitä puhutaan myös Andorrassa, Ranskan Itä-Pyreneiden departementissa sekä Algheron kaupungissa Sardiassa, Italiassa. Vaikka äskettäisten, Katalonian itsenäistymispyrkimyksiä koskevien uutisten pohjalta saattaisi saada mielikuvan, että katalaania puhuttaisiin Espanjassa vain Kataloniassa, näin ei ole, vaan kieltä puhutaan myös Valenciassa ja Baleaarien saarilla (Mallorca, Menorca, Ibiza, Formentera).

Komi (vanha nimitys syrjääni) on suomen etäsukukieli, jonka puhuma-alue on pääasiassa Komin tasavallassa Venäjällä. Sillä on yli 225 000 puhujaa (Komi, [viitattu 13.7.2018]).

Korni on Cornwallissa, Englannissa puhuttava kelttiläinen kieli, joka kuoli 1700-luvun lopussa mutta elvytettiin uudelleen 1900-luvun alussa siten, että vuoden 2011 väestönlaskennassa sitä pääkielenään käyttäviksi ilmoitettiin 557 henkilöä (Cornish (Kernewek), [viitattu 13.7.2018]).

Nauru puolestaan on Naurun saarivaltiossa puhuttava kieli, jolla on vain 6000 puhujaa (What languages are spoken in Nauru?, [viitattu 13.7.2018]). Nauru poikkeaa muista mikronesialaiskielistä suuresti, eikä sen suhteesta em. kieliryhmään ole varmuutta (Micronesian languages, [viitattu 13.7.2018]).

Norjan kielestä on kaksi varianttia, joista molemmat ovat edustettuina. Murteiden pohjalta luotua Nynorskia puhutaan Norjan lounaisosassa (esim. Bergenissä).

Pohjoissaame, jota puhutaan Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa, on saamen kielistä puhujamäärältään ylivoimaisesti suurin (75% kaikista saamenkielisistä puhujista) (Saame, [viitattu 14.7.2018]).

Indoeurooppalaista punjabin (pandžabin) kieltä puhutaan Intian länsiosassa ja Pakistanissa, ja maailmassa on kaikkiaan n. 100 miljoonaa puhujaa (Thompson 2017).

Jugoslavian yhtenäisyyden aikaan nykyiset serbian, kroatian ja bosnian kielet luettiin serbokroaatin alueellisiksi varianteiksi, joita kirjoitettiin variantista riippuen joko latinalaisilla tai kyrillisillä aakkosilla. Serbiassa käytettiin kyrillistä aakkostoa.

Skottia voidaan pitää joko Skotlannissa puhuttavana englannin murteena tai omana kielenään; erot standardienglantiin nähden ovat kuitenkin huomattavat.

Noin 100 miljoonan puhujan urdun kieli on englannin ohella Pakistanin virallinen kieli (A Guide to Urdu, [viitattu 24.8.2018]). Tätä hindin lähisukukieltä, joka on saanut paljon sanastovaikutteita arabian ja persian kielistä, puhuvat myös Intian muslimit.

Vepsän kieli on Suomen lähisukukieli, jolla on noin 6 000 puhujaa Karjalan tasavallassa ja Vologdan oblastissa Venäjällä (Veps (vepsän kel'), [viitattu 24.8.2018]). Kieltä on elvytetty vuodesta 1989 lähtien.

3.2 Erot tekstin laajuudessa erikielisten versioiden välillä

Eri kieliversioita tarkasteltiin niiden laajuuden ja informaatioisisällön perusteella. Ne jaettiin kahteen ryhmään sillä perusteella, onko sivu vain yhden-kahten virkkeen laajuinen vai useammasta virkkeestä koostuva. Tältä pohjalta tarkasteltuna Wikipedia-versioista 16 (32%) sijoittuu ensimmäiseen ryhmään ja 34 (68%) jälkimmäiseen.

Yhden-kahten virkkeen laajuinen sivu löytyy seuraavilla kielillä: albania, baski, cebuano, inuit, katalaani, kiina, komi, korea, korni, nauru, pandžabi, pohjoissaame, portugali, romania, urdu ja valkovenäjä. Huomiota herättää, että joukossa ovat myös maailmankielet kiina ja portugali.

Useamman virkkeen sivu löytyy sen sijaan muilla taulukossa yksi mainituilla kielillä. Laajin muunkielinen sivu löytyy ymmärrettävästi englannin kielellä; kakkossijalla on ruotsinkielinen. Tämän jälkeen tulee saksankielinen sivu. Tässä yhteydessä ”kunniamaininnan” saavat maantieteellisesti kaukaisemmat galego ja vietnam, joista molemmilla löytyy yhdeksän virkkeen kokonaisuus. Vironkielisessäkin versiossa on seitsemän virkettä. Maantieteellinen läheisyys ja kielen merkitys Suomessa ei siis välttämättä korreloi sivun laajuuden kanssa: tanskan kielellä Seinäjoesta kerrotaan neljällä virkkeellä, bahasa indonesialla viidellä.

3.3 Kieliä, joilla Seinäjokea käsittelevää Wikipedia-sivua ei ole olemassa

Kieliversioiden luetteloa voi tarkastella myös siitä näkökulmasta, mitä kieliä ei ole edustettuina. Euroopassa puhuttavista eri valtioiden ykköskielistä poissaolollaan loistavat bulgaria, kroatia, latvia, makedonia, malta, slovakia ja unkari. Tosin serbokroaatinkielinen sivu käytännössä korvaa kroatiankielisen. Kyrillisellä kirjaimistolla kirjoitettavalla serbialla puolestaan on oma sivunsa.

Maantieteellisesti läheisistä kielistä puuttuu karjalankielinen sivu. Tämä selittyy sillä, että Wikipediassa ei ylipäätään ole tällä hetkellä olemassa samassa määrin karjalankielisiä sivuja, toisin kuin puhujamäärältään pienemmällä vepsän kielellä. Tällä hetkellä saatavissa on kuitenkin Helsinkiä käsittelevä livvinkarjalainen (aunuksenkarjalainen) sivu. Merkille pantavaa on myös, että pohjoissaamenkielisen sivun ohella Seinäjoesta ei ole inarin- eikä koltansaamenkielistä sivua, vaikka näillä kielillä on virallinen asema niissä Inarissa. Selityksenä on yksinkertaisesti, ettei näillä kielillä ylipäätään ole olemassa Wikipedia-sivuja.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Wikipedian paikkakuntia käsittelevien sivujen kieliversioita tarkasteltaessa ensisijaisena oletuksena on, että ne ovat äidinkielisten puhujien oman kiinnostuksensa pohjalta luomia ja muokkaamia. Ainakin englannin, meidän aikamme lingua francan, kohdalla tämän ajatuksen voi kuitenkin kyseenalaistaa: on täysin mahdollista, jopa todennäköisempää, että englanninkielisiä sivuja luodaan kyseisillä paikkakunnilla tavoitteena tehdä paikkakuntaa tunnetuksi. Seinäjoen englanninkielisten sivujen kohdalla tietyt kielivirheet paljastavat, ettei kirjoittaja ole ollut syntyperäinen puhuja:

(1) ...and in the beginning of 2009, the neighbouring municipalities of Nurmo and Ylistaro were consolidated with Seinäjoki. (oikea muoto: at the beginning of...)

(2) Ø Literal translation for Seinäjoki is "Wallriver" (oikea muoto: The literal translation for...)

Sen sijaan muiden kielten kohdalla voi helpommin yhtyä edellä esitettyyn hypoteesiin. Se ettei latviankielistä Seinäjoki-sivua ole, selittyy yksinkertaisesti sillä, ettei Latviassa kukaan Wikipedian kirjoittaja ole tähän asti kokenut Seinäjokea tarpeeksi kiinnostavaksi aiheeksi. Samaa mielenkiinnon puutetta esiintyy maailmankielten kiinan ja portugalin kohdalla, joilla oli kirjoitettu Seinäjoesta vain yksi-kaksi virkettä (ks. luku 3.2).

On ymmärrettävää, että suurelta kielialueelta löytyy helpommin kirjoittajia eri aiheisiin, mutta mielenkiintoinen havainto on, että Seinäjoesta on kirjoitettu myös hyvin ”pienillä” kielillä. Esimerkkeinä voi mainita baskin ja naurun kielen. Ensiksi mainitun puhujat ovat poikkeuksetta kaksikielisiä (espanja tai ranska), ja jälkimmäistä puhuu vain 6 000 henkilöä. Tämä onkin esimerkki siitä, kuinka Wikipedia-sivuja luodaan kielten elvyttämiseksi ja niiden säilymisen turvaamiseksi. Kielen käyttämistä kommunikaatiossa pidetään yksimielisesti olennaisen tärkeänä kielen säilyttämisessä ja siirtämisessä tuleville sukupolville. Samalla myös taloudellinen näkökulma tulee esiin: kielen säilyttäminen vaatii myös taloudellista panostusta. Mikä voisi olla taloudellisempi tapa luoda esimerkiksi elektroninen ensyklopedia pienelle kielelle kuin yhteisellä vapaaehtoistoiminnalla toteutetut Wikipedia-sivut?

Wikipedia voi sisältää laajoja artikkeleita valituista aiheista. Toinen vaihtoehto on, että luodaan hakusanoiltaan kattava ensyklopedia, vaikka se tapahtuisi yksittäisten artikkeleiden laajuuden kustannuksella. Tästä esimerkkinä voi mainita eräät luvussa 3.2 mainituista yhden-kahden virkkeen sivuista. Kuten aiemmin todettiin (luku 3.1), kelttiläinen korni kuoli 1700-luvun lopussa mutta elvytettiin 1900-luvun alussa uudelleen. Kuolleiden mutta dokumentoitujen kielten elvytystä tapahtuu nykyisin muuallakin. Näin ollen ei olisi lainkaan yllättävää, jos lähivuosina ilmestyisi Seinäjokea käsittelevä, 1800-luvun lopulla sammuneella, romaanisella dalmaatin kielellä kirjoitettu Wikipedia-sivu, joka voisi alkaa esim. seuraavasti:

(3) Seinäjoki sant yoina čituot in Finlandia.

Luvussa 3.2 todettiin vietnaminkielisen version ansaitsevan kiitosta laajuudestaan. Selitykseksi voisi arvella SeAMKin vietnamilaisten tutkinto-opiskelijoiden panosta: heitä on ollut Seinäjoella jo useiden vuosien ajan. Galegonkielinen sivu useampine virkkeineen on myös mielenkiintoinen. Se ei ole käänös espanjankielisestä sivusta, joka on suppeampi. Sivun muokkaushistoria osoittaa muokkaajina olleen neljä eri henkilöä. Heistä suurimman panoksen antanut, nimimerkki Piquito, kertoo osallistuneensa 100Wikidays-haasteeseen ja ryhtyneensä kirjoittamaan Suomen kunnista 20.4.2018 (Usuario:Piquito/100Wikidays 28.7.2018).

Cebuano sen sijaan herättää kysymyksiä: miksi tällä Filippiineillä puhuttavalla kielellä on ylipäätään kirjoitettu Seinäjoesta? Selitys on, että cebuanonkielisiä Wikipedia-sivuja on englannin jälkeen toiseksi suurin määrä (havaintohetkellä 28.8.2018 yhteensä 5 382 100) (List of Wikipedias 2018). On yleisesti tiedossa, että suurin osa näistä dokumenteista on bottien automaattisesti luomia tynkiä, mistä syystä internetissä keskustellaan jopa sivujen sulkemisesta (Proposal for closing projects, [viitattu 28.8.2018]).

Lopuksi voi pohtia, voisiko tämän analyysin pohjalta esittää kehittämisehdotuksia. Kuten edellä jo todettiin, maailmankielillä kiinalla ja portugalilla on tällä hetkellä kirjoitettu vain yhdestä kahteen virkettä. Kaupungin matkailun markkinoinnista vastaavat voisivat esimerkiksi tarttua tähän ja tilata syntyperäisiltä kirjoittajilta laajemmat tekstit. Kiinalaiset turistit ovat löytäneet Suomen ja kuluttavat paljon rahaa täällä vieraillessaan (esim. Kiinalaismatkailijat 2017). Onko Seinäjoella siten varaa jättää panostamatta kiinankieliseen Wikipedia-sivuun? Jokainen internetistä jostakin tietystä aihepiiristä tietoa etsinyt voi omakohtaisesti todeta, että aina ensimmäisenä ponnahtaa vastaan Wikipedia-sivu.

LÄHTEET

Basque language, the oldest language in Europe. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Bizkaia talent. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <https://www.bizkaiatalent.eus/en/pais-vasco-te-espera/senas-de-identidad/euskera-antigua-europa/>

Bergsland, K. Ei päiväystä. Eskimo-Aleut languages. [Verkkosivu]. Encyclopaedia Britannica. [Viitattu: 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.britannica.com/topic/Eskimo-Aleut-languages#ref605110>
Cebuano. Ei päiväystä. Ethnologue: Languages of the world. [Verkkosivu]. [Viitattu: 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.ethnologue.com/language/ceb>

Cornish (Kernewek). Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Omniglot: the online encyclopedia of writing systems and languages. [Viitattu: 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.omniglot.com/writing/cornish.htm>

A Guide to Urdu - 10 facts about the Urdu language. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. BBC. [Viitattu 14.8.2018]. Saatavana: <http://www.bbc.co.uk/languages/other/urdu/guide/facts.shtml>

Interlingue-Occidental. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Omniglot: the online encyclopedia of writing systems and languages. [Viitattu: 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.omniglot.com/writing/occidental.htm>

Kiinalaismatkailijat ovat käveleviä lompakkoja – törsäävät ylivoimaisesti eniten kaikista turisteista. [Verkkolehtiartikkeli]. Maaseudun Tulevaisuus 17.08.2018. [Viitattu 28.8.2018]. Vaatii käyttöoikeuden.

Komi. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Omniglot: the online encyclopedia of writing systems and languages. [Viitattu: 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.omniglot.com/writing/oldpermic.htm>

List of Wikipedias. 2018. Wikimedia. Meta-Wiki. [Verkkosivu]. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: https://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias

Micronesian languages. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Encyclopaedia Britannica. [Viitattu: 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.britannica.com/topic/Micronesian-languages#ref102163>

Proposal for closing projects / Closure of Cebuano Wikipedia. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Wikimedia. Meta-Wiki. [Viitattu 28.8.2018]. Saatavana: https://meta.wikimedia.org/wiki/Proposals_for_closing_projects/Closure_of_Cebuano_Wikipedia

Saame. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Kotimaisten kielten keskus. [Viitattu: 14.7.2018]. Saatavana: <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/saame>

Saepuloh, R. Ei päiväystä. Bahasa Indonesia. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.omniglot.com/language/articles/indonesian.htm>

Thompson, I. 2017. Punjabi. [Verkkosivu]. About world languages. [Viitattu 14.7.2018]. Saatavana: <http://aboutworldlanguages.com/punjabi>

Usuario:Piquito/100Wikidays 28.7.2018. [Verkkosivu]. [Viitattu: 24.8.2018]. Saatavana: <https://gl.wikipedia.org/wiki/Usuario:Piquito/100Wikidays>

Veps (vepsän kel'). Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Omniglot: the online encyclopedia of writing systems and languages. [Viitattu: 24.8.2018]. Saatavana: <https://www.omniglot.com/writing/veps.htm>

What languages are spoken in Nauru? Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Worldatlas. [Viitattu: 13.7.2018]. Saatavana: <https://www.worldatlas.com/articles/what-languages-are-spoken-in-nauru.html>

Wikipedia. 2018. Seinäjoen kaupungin Wikipedia-sivu. [Verkkosivu]. [Viitattu: 12.6.2018]. Saatavana: <https://fi.wikipedia.org/wiki/Sein%C3%A4joki>

VIHAPUHETTA JA VIHAISTA PUHETTA

*Ari Haasio, FT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

*Markku Mattila, FT, dosentti, erikoistutkija
Siirtolaisuusinstituutti*

*Anu Ojaranta, FM, PhD Student
Åbo Akademi*

*Elisa Kannasto, FM, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri*

1 JOHDANTO

Keskustelu vihapuheesta, sen ilmaisuista ja määrittelystä on viime vuosina ollut yhä ajankohtaisempaa ennen muuta sosiaalisessa mediassa virinneen voimakkaan maahanmuuttokriittisen keskustelun johdosta. Tässä artikkelissa määritellään, mitä vihapuhe on sekä pohditaan sen eri ilmenemismuotoja esimerkkien avulla. Vihapuhetta ei tule sekoittaa vihaiseen puheeseen, joka on eri asia. Myös sen tunnusmerkistöä on analysoitu eri esimerkkejä hyödyntäen.

Vaikka vihapuheesta keskustellaan tänä päivänä paljon, se ei ole ilmiönä uusi. Vihapuhetta on esiintynyt läpi vuosisatojen aina antiikin ajoista lähtien. Jo senaattori Marcus Porcius Cato vanhempi (234–149 eaa.) sanoi Rooman senaatissa pitamiensä puheenvuorojen loppukaneettina ”Ceterum censeo Carthaginem esse delendam” eli ”muuten [sen lisäksi] olen sitä mieltä että Karthago on hävitettävä”. Eräänlaista vihapuhetta oli sekin. Myös Martti Luther syyllistyi aikoinaan uskontoon perustuvaan vihapuheeseen teoksessaan Juutalaisista ja heidän vaiheistaan (1543), jossa hän muun muassa kehottaa kieltämään rabbeja opettamasta hengenlähdön uhalla (Haasio, Ojaranta & Mattila 2018).

Artikkeli perustuu tekijöiden aiempaan vihapuhetta käsitelleeseen tutkimukseen, jossa on analysoitu valemmedian käyttämää lähteistöä (Haasio, Ojaranta & Mattila 2017) sekä vihapuhetta laajemmassa tiedollisessa kontekstissa (Haasio, Ojaranta & Mattila 2018). Tutkimusaineistona näissä julkaisuissa on käytetty MV-lehti

-nimistä julkaisua, jonka kirjoitukset kahden viikon ajalta helmikuulta 2017 on analysoitu. Lisäksi artikkelia varten on koottu esimerkkejä vihapuheesta sosiaalisen median eri foorumeilta.

2 VIHAPUHE, VIHAINEN PUHE JA VERKKOVIHA

Vihapuhetta ei tule sekoittaa vihaiseen puheeseen, joka voidaan Pöyhtärin, Haaran ja Raittilan (2015) mukaan määritellä hyvien tapojen vastaiseksi ja leimata vaksi kielenkäytöksi. Se ei kuitenkaan ole juridisesti tuomittavaa, mutta saattaa sisältää karkeaa ja alatyylistä kielenkäyttöä ja on usein yliampuvaa voimakkaiden tunteiden ilmaisemista.

Vihaisessa puheessa on useimmiten kyse sosiaalisten normien vastaisesta puheesta tai puhunnan tavasta kiroiluineen (esim. ”perkele” tai ”vittu mitä paskaa” eli ”VMP”), henkilökohtaisista solvauksista (esim. ”typerys”, ”idiootti”) tai solvauksiksi tarkoitetuista ilmaisuista (”rasisti”, ”natsi” tai ”suvakki”), joita saatetaan vahvistaa suorilla tai verhotuilla uhkauksilla (esim. ”saunan takana on tilaa”). On myös huomattava, että esimerkiksi ”rasisti”-sanon käyttö voi olla vihaista puhetta tai ei, kontekstista riippuen. Sama pätee myös moniin muihin ilmaisiin asiayhteydestä ja sanojasta riippuen.

Vihapuheella tarkoitetaan eri asioita arkikielessä kuin mikä sen virallinen määritelmä on. Arkikielen ilmauksena vihapuhe ymmärretään usein varsin laveasti. Sillä saatetaan tarkoittaa puhetta, joka on moraalisesti väärää, vaikka se ei ole rikollista: esimerkiksi kiusaamiseen ja epäluulon lietsontaan tähtäävää puhetta (Saarinen 2015, 389; Saresma 2017, 227). Itse asiassa vihapuhe on suora käänös englannin kielen ilmauksesta hate speech, jota on englannin kielessä alun alkaen käytetty erityisesti Yhdysvalloissa, rotuun, etnisyyteen tai uskontoon liittyen (Walker 1994).

Vihapuheella saatetaankin tarkoittaa kahta eri asiaa, jotka sekoitetaan usein toisiinsa. Vihapuheen käsitteellä saatetaan viitata

1. Suomen rikoslaissa rangaistavaksi määriteltyyn puhuntaan ja puhumisen tapaan
2. vihaiseen puheeseen, joka ei täytä rikoslaissa mainittuja rangaistavuuden tunnusmerkkejä vaan on hyvän tavan vastaista. (Pöyhtäri ym. 2013, 15–16.)

Suomen lainsäädäntö ei tunne vihapuhetta. Vihapuhe voidaan ymmärtää rikoslaissa mainitun kansanryhmää vastaan kiihottamisen kaltaiseksi puhekieliseksi tai arkikieliseksi ilmaisuksi. Toisaalta arkikielessä vihapuheeksi voidaan kutsua – ja erityisesti sosiaalisessa mediassa velloneessa keskustelussa on kutsuttukin – melkein mitä tahansa puhetta: vihan vallassa puhuttua puhetta, loukkaavaksi tarkoitettua puhetta ja lisäksi vielä jotain (vähemmistö)ryhmää vastaan kiihottavaa puhetta (vrt. Pöyhtäri ym. 2013, 73–116; Pöyhtäri 2015, 247–249). Lainsäädännössä ei myöskään määritellä erikseen viharikoksen käsitettä vaan sen katsotaan olevan yleisesti henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehtyä rikosta, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämänskatsomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan (Viharikos ja vihapuhe 2018).

Henttosen ym. (2015, 15) mukaan vihapuhe voidaan määritellä tukeutumalla rikoslain kohtaan, jossa puhutaan sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Tällöin rikosnimike on kiihottaminen kansanryhmää vastaan.

”Joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan [...]” (L 19.12.1889/39, 10 §).

Lisäksi rikoslaki tuntee myös törkeän kiihottamisen kansanryhmää vastaan, jolloin rangaistus annetaan kovennettuna.

Tampereen yliopiston COMET-tutkimuskeskuksen tekemän määritelmän mukaan ”vihapuhe on Suomen lainsäädännön lähtökohdista vähemmistöryhmiä leimavaa ja halventavaa puhetta, jossa voidaan myös yllyttää väkivaltaan ko. ryhmiä kohtaan” (Henttonen ym. 2015, 22). Määritelmä perustuu edellä mainittuun tulkintaan rikoslain 10 §:stä.

Vihapuheen määrittelyssä voidaan tukeutua myös kansainvälisiin määritelmiin. Euroopan neuvoston ministerikomitean mukaan vihapuheeksi voidaan ymmärtää kaikki sellaiset ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismisiä tai muuta suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa (Recommendation No. R (97) 20).

Haasio, Ojaranta & Mattila (2018) ovat täydentäneet vihapuheen määritelmää ymmärtämällä, että se ei kohdistu pelkästään vähemmistöihin vaan myös siihen osaan kantaväestöstä, joka puolustaa vähemmistöjen oikeuksia saaden osakseen tästä johtuvia vihan ilmauksia. Vihapuheelle on ominaista myös toisteisuus. Aivan samoin kuin Cato vanhempi päätyi mistä asiasta tahansa pitämässään puheessa Karthagon hävittämiseen, päätyy nykyaikainen vihapuhujakin oman vihapuheensa kohteeseen; oli keskustelu alkanut tai koskenut mitä tahansa muuta asiaa.

Verkkoviha puolestaan on vihapuhetta ja vihaista puhetta laajempi kattokäsite. Verkkovihaa on laajasti ymmärrettyä rasismi, antisemitismi, uskonnollinen kiihkoilu, homofobia, vammaisiin kohdistuva ahdasmielisyyden, poliittinen viha, huhujen levittäminen, naisviha, väkivaltainen pornografia, terrorismin edistäminen, netitikiusaus, ahdistelu ja vaino, vastapuheen vaiennut puhe (kuten häpäiseminen, solvaus ja nimittely) ja ryhmiä leimaava puhe (Edelstein & Wolf 2013; Pöyhtäri, Haara & Raittilan mukaan 2013). Tähän määrittelyyn tukeutuen sekä vihapuhe että vihainen puhe ovat verkkovihan ilmentymiä.

3 VIHAPUHETTA VERKOSSA

Julkisuudessa on usein annettu ymmärtää, että vihapuhe olisi verkkoajan vitsaus. Kuten edellä todettiin, kyse on vuosituhansia vanhasta, vähemmistöihin kohdistuneesta ilmiöstä. Internet on sen sijaan tuonut vihapuheen entistä voimakkaammin keskuuteemme ja myös alentanut vihapuhunnan kynnyksiä. Ennen muuta sosiaalisessa mediassa vihapuhetta esiintyy runsaasti. Eräät Facebookin ryhmät, keskustelupalstat ja verkkosivut ovat vihapuhunnan tyysijokoja. On hyvin paljon kiinni ylläpitäjistä, kuinka jyrkästi vihapuheeseen suhtaudutaan. Esimerkiksi nyt jo toimintansa lopettanut MV-lehti (jatkaa nykyisin nimellä MV-Media) oli esimerkki verkkojulkaisusta, jonka sisällöstä peräti 25 prosenttia sisälsi vihapuhetta (Haasio, Ojaranta & Mattila 2017). Vastuu vihapuheesta on ennen muuta verkkopalvelun tuottajalla; moderoidaanko keskusteluja ja kuinka herkästi vihapuheeseen puututaan. Osa verkkopalveluista pyrkii omaa vähemmistövästävää agendaansa noudattaen tietoisesti ruokkimaan vihapuhetta. Käytännössä näihin verkkopalveluihin puuttuminen on lähes mahdotonta.

Valemedian rooli vihapuheen lietsomisessa on ollut merkittävä. Se esittää faktanomaiseen kaapuun puettuna näkemyksiä, jotka ruokkivat vihapuhetta ja eräissä tapauksissa sisältävät joko vihaista puhetta tai suoranaista vihapuhetta.

Internet ja sosiaalinen media ovat Levinin (2002) mukaan mahdollistaneet vihapuheen tuottamisen ja levityksen aivan uudella tavalla ja määrällä, joka esimerkiksi

painotuotteiden aikakaudella ja vielä 1980-luvulla ei ollut mahdollista. Käytännössä julkaisukynnystä ei ole lainkaan ja jokainen saa mielipiteensä kuuluviin sosiaalisen median foorumeilla, oli se sisällöltään millainen tahansa. Brownin (2017) mukaan verkon vihapuhetta luonnehtivat helppo saavutettavuus, yleisön suuri koko, anonyymiyys, välittömyys, hetkellisyys ja spontaanisuus.

Vihainen puhe ja vihapuhe rakentuvat verkkokeskusteluissa usein metaforien, vertausten, ironian ja erilaisten viittausten varaan. Suomessa vihapuheen kohteena on useimmiten etninen alkuperä tai uskonto ja perimmäisenä vihapuheen motiivina on maahanmuuton ankara vastustus.

Vihapuhe voi olla lokalisoitua tai globaalia. Hyvin usein paikalliset tapahtumat herättävät vihapuhuntaa, koska ihmiset kokevat uhan olevan lähellä heitä, omassa elinpiirissään. Vihapuhetta ilmenee runsaasti kaikkialla maassamme. Toisaalta vihapuhe voi esimerkinomaisesti kohdistua kaukaisiin asioihin tai tapahtumiin. Mitä lähempänä kokemusmaailmaamme tapahtumat ovat, sitä vaikuttavampia ne pääsääntöisesti ovat. Esimerkkinä tästä on kansainvälisiä terrori-iskuja käsittelevien uutisten jakaminen sosiaalisessa mediassa siten, että jakoihin liitetään kysymys siitä, koska tämä tapahtuu meillä (Haasio ym. 2018).

Klassisimpia esimerkkejä kotimaisesta, rikosoikeudelliseen tuomioon johtaneesta vihapuheesta on europarlamentaarikko Jussi Halla-ahon blogikirjoitus, jossa hän kirjoitti seuraavasti (Keronen 2012):

”Profeetta Muhammad oli pedofiili, ja islam on pedofilian pyhittävä uskonto, siis pedofiiliuskonto. Pedofilia on Allahin tahto.”

”Ohikulkijoiden ryöstely ja verovaroilla loisiminen on somalien kansallinen, ehkä suorastaan geneettinen erityispiirre.”

Näistä lausumistaan Halla-aho sai tuomion uskonrauhanrikkomisesta ja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan (KKO kovensi Halla-ahon... 2012).

Viha ja ennakkoluulot näkyvät usein sosiaalisen median kirjoittelussa. Kun eteläpohjalaiseen kaupunkiin oltiin ottamassa kaksikymmentä pakolaista, repesi someraivo. Asiaa puitiin sosiaalisen median palstoilla, ja sieltä oli luettavissa esimerkiksi seuraavanlaisia kommentteja: ”musta kun olis asia kiinni, niin kaikki mutiaaset olis rivissä ja kuula ottassa” ja ”jos suomalaismies raiskaa, tekee se sen omassa maassaan kuitenkin.” (Kojola 2016.)

Huomionarvoista on, että vihapuhe keskittyy erityisen voimakkaana tietyille foorumeille. Samanmieliset valtaavat jonkin keskustelupalstan ja ruokkivat

asenteellisuuttaan ja mielipidettään jakamalla saman virtuaalisen tilan. Samalla he sulkevat pois mahdolliset vasta-argumenttien esittäjät omalla käytöksellään ja eriäviä mielipiteitä esittäviin henkilöihin kohdistuvalla vihaisella puheella. Esimerkiksi Turussa 18.8.2017 tapahtuneita puukotuksia koskevassa verkkokeskustelussa YLE Uutisten Facebook-ryhmässä kävi juuri näin. Rasismilla, vihapuheella ja someraivolla ryyditetty kirjoittelu leimasi keskustelua ja se tyrehdytti asialliset kommentit. (vrt. Haasio ym. 2018.)

MV-lehdessä vihapuhe ilmeni muun muassa näin:

*“Tapahtui tänään Lappeenrannan lentokentällä klo 17.00, jossa ei pitäisi tapahtua mitään. Ajaessani lentoaseman kohdalla ihmettelin, kun sinne oli laskeutunut suurikokoinen kone ja lentoaseman edessä oli neljä bussia. [...] Siinä niitä sitten tuli ovesta: nuoria neekerimiehiä yhtenä jortikkana. Ensimmäinen tuli muutaman neekerinainen ja sitten rupes lappaan neekerijätkää solkenaan. Kahdessa dösässä luki Imatra ja kahdessa Joutseno. Oli niillä piccolotkin, eli poliisit kantoivat mutiaisten laukkuja.”
(MV-lehti 15.2.2017.)*

Yksittäisenä lainauksena tekstinäyte ei anna aivan oikeaa kuvaa vihapuheen menetelmästä. Luettuna julkaisukontekstissaan, MV-lehden sivuilta, jossa sama tyyli ja sanasto toistuvat yhä uudelleen yhä uusissa julkaisuissa (esim. MV-lehti 21.2.2017; 23.2.2017a; 23.2.2017b), kiinteytyy vihapuheen tarkoitus. Niin propagandassa kuin vihapuheessa sen alalajina, toisto on tehokas, jonka avulla viesti pyritään saamaan mahdollisimman tehokkaasti iskostettua kohderyhmän mieleen.

4 LOPUKSI

Vihapuhe on loukkaus ihmisyyttä ja ihmisarvoa kohtaan. Sananvapaus ei anna lupaa vihapuheeseen. Asioita voi kritisoida, mutta se on tehtävä asiallisesti henkilöön tai ihmisryhmään kohdistuvaa halventavaa tai uhkaavaa puhetta käyttämättä. Vaikka rikoslaki ei toistaiseksi tunnekaan vihapuhetta rikosnimikkeenä, on sen kitkemiseksi ryhdytty toimiin niin poliisin kuin maamme hallituksenkin taholta.

Viime kädessä vihapuheessa on kysymys pelon, tietämättömyyden ja ennakkoluulojen aiheuttaman vihan purkautumisesta (vrt. Haasio ym. 2018). Vihaiseen puheeseen syyllistyy varmasti lähes jokainen kiivastuessaan, mutta vihapuheen taustalla on tietoinen kauna ja viha vähemmistöjä kohtaan. Pahimmillaan se voi johtaa jopa yhteiskuntarauhan rikkoutumiseen.

Itse asiassa vihapuhujan ensisijaisena tavoitteena ei aina ole pahoittaa vihapuhunnan kohteen mieltä, vaan ennen muuta levittää omaa maailmankatsomustaan ja mielipiteitään. Vihapuhe on yksi propagandan muoto, jota on harrastettu aina antiikista alkaen. Pyrkimyksenä on, että vihapuhuja saa muut puhetta seuraavat kääntymään omalle kannalleen ja näkemään vihapuheen kohteen siinä paneutellussa ja solvaavassa valossa, jota vihapuhuja koettaa puheellaan luoda tai vahvistaa. Tähän perustuu esimerkiksi valemedian toiminta.

LÄHTEET

Brown, A. 2017. What is so special about online (as compared to offline) hate speech? *Ethnicities* 18 (3), 297–326.

Edelstein, Y. & Wolf, C. 2013. Report and recommendations of the task force on Internet hate of the Inter-Parliamentary Coalitions for Combating Anti-Semitism (ICCA). [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 27.9.2018]. Saatavana: <http://www.adl.org/assets/pdf/press-center/ICCA-Report.pdf>

Haasio, A., Mattila, M., Ojaranta, A. & Kannasto, E. 2018. Terrori-isku tiedontarpeiden virittäjänä: Turun puukotusten aiheuttamat tiedontarpeet. [Verkkolehtiartikkeli]. *Informaatiotutkimus* 37 (2), 5–36. [Viitattu 5.9.2018]. Saatavana: <https://doi.org/10.23978/inf.71157>

Haasio, A., Ojaranta, A. & Mattila, M. 2017. Valheen lähteillä: Valemedian lähteistä ja sen luotettavuus. *Media & Viestintä* 40 (3–4), 100–121.

Haasio, A., Ojaranta, A. & Mattila, M. 2018. Valheen jäljillä. Helsinki: Avain.

Henttonen, S., Kivinen, T., Rasila, T., Sammalmaa, J., Vihavainen, J. 2015. ”Kommentari”. Teoksessa: R. Neuvonen (toim.) *Vihapuhe Suomessa*. Helsinki: Edita, 15–135.

Keronen, J. 2012. Muutama täky Illmannin Mikalle. [Blogikirjoitus]. Helvetin puutarha –blogi 8.6.2012. [Viitattu 6.9.2018]. Saatavana: <http://keronen.blogspot.com/2012/06/jussi-halla-ahon-tuomioon-johtanut.html>

KKO kovensi Halla-ahon tuomiota. 8.6.2012. YLE Uutiset. [Verkkosivu]. [Viitattu 6.9.2018]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-6171365>

Kojola, T. 2016. ”Mutiaaset olis rivissä ja kuula ottassa”. Pääkirjoitus. [Verkkoartikkeli]. *Lapuan Sanomat* 13.12.2016. [Viitattu 6.9.2016]. Saatavana: <http://www.lapuansanomat.fi/kolumnit/39240.html#.W5BVm8j9jX4>

L 19.12.1889/39. Rikoslaki.

Levin, B. 2002. Cyberhate: A legal and historical analysis of extremists’ use of computer networks in America. *The American behavioral scientist* 45 (6), 958–988.

MV-lehti. 15.2.2017. Matuja lennätetään Lappeenrantaan. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 20.9.2018]. Saatavana: <https://mvlehti.net/2017/02/15/matuja-lennatetaan-lappeenrantaan/>

MV-lehti. 21.2.2017. Suomi lähettää seksuaalirikosten erikoismiehiä Sudaniin. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 20.9.2018]. Saatavana: <https://mvlehti.net/2017/02/21/suomi-lahettaa-seksuaalirikosten-erikoismiehia-sudaniin/>

MV-lehti. 23.2.2017a. Hovioikeus: somalien hajusta ei saa valittaa. [Verkkoartikkeli]. [viitattu 20.9.2018]. Saatavana: <https://mvlehti.net/2017/02/23/hovioikeus-somalien-hajusta-ei-saa-valittaa/>

MV-lehti. 23.2.2017b. Video: Atlantan Negridit tulitaistelussa – automaattikiväärillä ampunut räppäri Bankroll Fresh kuoli. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 20.9.2018]. Saatavana: <http://mvlehti.net/2017/02/23/video-atlantan-negridit-tulitaistelussa-automaattikivaarilla-ampunut-rappari-bankroll-fresh-kuoli/>

Pöyhkäri, R., Haara, P. & Raittila, P. 2013. Vihapuhe sananvapautta kaventamassa. [Verkkajulkaisu]. Tampere: Tampere University Press. [Viitattu 20.9.2018]. Saatavana: http://www.hssaatio.fi/wp-content/uploads/2013/11/Vihapuhe-sanavapautta..versio_PAINOVERSIO_21.10.13.pdf

Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on "hate speech". [Verkkajulkaisu]. Council of Europe: Committee of ministers. [Viitattu 27.9.2018]. Saatavana: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b>

Saarinen, R. 2015. Vihapuhe ja mustamaalaus teologian kysymyksenä. Teologinen Aikakauskirja 120 (5–6), 387–402.

Saresma, T. 2017. Sananvapaus, vihapuhe ja sananvastuu. Teoksessa: K. Enqvist, I. Hetemäki & T. Tiilikainen (toim.) Kaikki vapaudesta. Helsinki: Gaudeamus, 35–50.

Viharikos ja vihapuhe. 2018. [Verkkosivu]. Poliisi.fi. [Viitattu 6.9.2018]. Saatavana <https://www.poliisi.fi/vihapuhe>.

Walker, Samuel. 1994. Hate speech: The history of an American controversy. Lincoln, Neb.: University of Nebraska.

YHTEISTYÖVERKOSTON VAIKUTTAVUUDESTA - CASE TIETOSUOJA-ASETUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

*Jaakko Riihimaa, FT, IT-päällikö
AAPA-verkosto/Haaga-Helia AMK*

*Seliina Päällysaho, FT, KTM, tutkimuspäällikkö
SeAMK Toimisto*

1 JOHDANTO

Tämän artikkelin tavoitteena on kuvata korkeakoulujen tietosuojavastaavien verkoston muodostumisen prosessia - sen hyötyjä ja kriittisiä kohtia ajatellen yksittäistä ammattikorkeakoulua ja tätä kautta myös alueellista vaikuttavuutta. Näkökulma on tietohallintopainotteinen.

EU:n tietosuojasetus (GDPR) astui voimaan täysimääräisesti toukokuun 2018 lopussa, joten sen soveltaminen on ollut kaikille osapuolille uusi asia. Kokonaisuus on laaja ja monimutkainen, eikä yksityiskohtien tulkintaan ole toistaiseksi olemassa mitään kattavia ohjeita. Erityisesti koulutusorganisaatioille asetukset on merkittävä, perustuhan toiminta niissä hyvin suurelta osin henkilötietojen käsittelyyn. Opettajilla ja opintohallinnolla on tulkinnassa merkittävä rooli, mutta asia koskettaa myös muita osa-alueita. Esimerkiksi oppimisanalytiikassa, tietoturvasa, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio toiminnassa (TKI) joudutaan pohtimaan tietosuojasetuksen vaikutuksia. Olisikin tärkeää, että eri alueilla ja myös eri korkeakoulujen välillä asetusten tulkinta olisi yhtenäinen.

Tämä oli lähtökohta sille, että korkeakoulujen tietohallintoverkostoissa (AMK-tietohallinnon johdon verkosto AAPA ja yliopistojen IT-johtajien verkosto FUCIO) nähtiin tärkeänä synnyttää korkeakouluihin valtakunnallisesti yhtenäisiä linjauksia. Opiskelijat ja henkilökunta olisivat silloin esiin nousevien kysymysten tulkintatilanteissa tasa-arvoisia.

Esimerkiksi OpiTietosuojaa.fi -verkkosivustolla (2018) kuvatussa tiivistelmän mukaan EU:n yleisen tietosuojasetuksen tavoitteina ovat yksilön oikeuksien ja

vapauksien vahvistaminen, sisämarkkinaulottuvuuden lujittaminen, tietosuojan globaalin ulottuvuuden huomioiminen sekä tietosuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan tehostaminen. Tavoite on luoda Euroopan unionille ajanmukainen, vahva, yhtenäinen ja kattava tietosuojakehys. Lisäksi pyritään parantamaan luottamusta online-palveluihin ja näin edistämään EU:n digitaalista sisämarkkinoiden kehittämistä. EU:n yleinen tietosuoja-asetus korvaa vuonna 1995 annetun henkilötietodirektiivin. Asetus sisältää säännökset muun muassa henkilötietojen käsittelyä koskevista periaatteista, käsittelyn lainmukaisuudesta, rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijän velvoitteista ja vastuista (ml. myös sopimukset), rekisteröiden suostumuksen edellytyksistä ja arkaluonteisten tietojen käsittelystä.

Asetuksen voimaansaattamiselle on ollut kahden vuoden siirtymäaika. Helmikuussa 2016 Suomen oikeusministeriö käynnisti erityisen hankkeen kansallisten toimenpiteiden toteuttamiseksi. Yrityksiä ja julkisyhteisöjä patistettiin tarkistamaan ja arvioimaan tietosuojansa nykytila ja analysoimaan, vastaavatko niin sanotut rekisterinpitäjän henkilötietojen käsittely- ja tietosuojakäytänteet uusia vaatimuksia. Tietoturvan riittävyys ja varautuminen ongelmiin sekä kriisiviestintään olivat tärkeitä näkökohtia. Asetuksessa yksi uusi keskeinen elementti on osoitusvelvollisuus. Sen perusteella ei riitä, että lakeja sanotaan noudatettavan, vaan se pitää myös pystyä konkreettisesti osoittamaan. Keinoiksi on tunnistettu esimerkiksi data- ja tietojärjestelmädokumentaatiot, tietotilinpäätökset, käytäntösäännöt sekä tietoturvan ja tietosuojan auditoinnit.

Asetuksen voimaantulo on otettu vastaan eri tahoilla vakavasti. Tätä on edesauttanut myös lakiorientoituneiden konsulttien tulo uusille apajille. Velvollisuuksien laiminlyönneistä aiheutuvia seuraamusmaksuja korostettiin konsulttien jakamassa ennakkoinformaatiossa, osin perusteettomastikin. Enimmäismäärä niiden osalta on 20 miljoonaa euroa tai 4 % vuotuisesta liikevaihdosta. Jäsenmaiden päätettäväksi tosin jäi, missä määrin julkisen sektorin toimijoihin tällaisia hallinnollisia sanktioita kohdistettaisiin. Tätä päätöstä ei ole Suomessa vielä kukaan tullut, vaan asian lopullinen loppuun lyöminen odottaa kansallisen tietosuojalain hyväksymistä ja voimaan saattamista.

Viralliset kirjaukset eivät kuitenkaan sano julki, että kyseessä ovat myös kaupapoliittiset pyrkimykset. Tietotekniikan ja ohjelmistojen tuottajana Amerikka ja osaltaan myös Kiina ja Japani ovat ylivoimaisesti Eurooppaa kehittyneempiä. Erityisesti amerikkalaiset sosiaalisen median sovellukset ja tietoverkkoteknologiat ovat mahdollistaneet viime vuosina massiivisen, yksilöihin ulottuvan tietojen keruun, ja tämä data on siellä pystytty muuttamaan globaaliksi liiketoiminnaksi ja kilpailutekijäksi.

2 ENSI VAIHEEN AKTIVITEETIT

Korkeakoulumaailmassa asetuksen tuloon reagoi ensimmäisenä ja hyvin pian oikeusministeriön hankkeen käynnistymisen jälkeen yliopistojen IT-johtajien verkosto FUCIO. Se pyysi keväällä 2016 yliopistojen tietoturvavastaavien verkostoa ja sen työvaliokuntaa laatimaan kartoituksen, mitä korkeakoulujen tulisi tehdä ollakseen uuden tietosuoja-asetuksen mukaisia. Pyynnön mukainen raportti valmistui kesäkuun alussa 2016.

Raportti huomioitiin FUCIO:n lisäksi kesällä AMK-tietohallintojohdon verkosto AAPA:ssakin, mutta laajempaan jakeluun se ei edennyt, eikä konkreettisia toimenpiteitä tässä vaiheessa seurannut.

Raportti hahmotti hyvin korkeakouluille tulevia haasteita ja siinä annettiin useita suosituksia ajallisesti vaiheistettuna. Koska asetus edellytti muutoksia yliopistojen - tämän ilmaisun todettiin kattavan täysin myös AMK-kentän - henkilötietojen käsittelyyn ja valvontaan, siinä kehoitettiin informoimaan välittömästi johtoa asetuksen voimaantulosta ja aikataulusta sekä hakemaan mandaatti asian edistämiseen. Suositeltavaa olisi myös tehdä tarkistus, onko joku taho jo talon sisällä tarttunut asiaan (esimerkiksi juristit tai asiakirjahallinto). Tietohallinnon rooli nousi esiin, koska asetus edellytti toimenpiteitä keskitetyissä ydinpalveluissa. Sekä tietojärjestelmien että palvelujen hallinnoinnin ja tietoturvatyön nähtiin nivoutuvan yhteen tietosuojatyön kanssa.

Edelleen raportissa kehoitettiin pikaisesti nimeämään vastuuhenkilöt ja huolehtimaan heidän perehtymiskoulutuksistaan. Henkilötietoihin liittyvien eri prosessien kartoitus tulisi aloittaa pikaisesti. Tämän kaiken arvioitiin raportissa vievän 2016 vuoden loppuajan.

Suurimman työkuorman tietosuoja-asetukseen valmistautumisessa raportti arveli liittyvän henkilötietojen käsittelyn dokumentointi- ja valvontavaatimusten tiukentumiseen. Toimenpiteiden laajuudesta oli tässä suhteessa selkeä varoitus, myös budjetoitimiesssä. Dokumentointitarpeiden osalta nostettiin erityisesti esille korkeakoulujen ulkopuolelta saapuvat ja ulkopuolelle lähtevät henkilötiedot sekä niihin liittyvät sopimustekniset kysymykset. Myös vastuu alihankituista palveluista ja niiden valvonnasta kovenisi. Edelleen henkilötietojen tarkka kulku palvelusta ja järjestelmästä toiseen olisi kuvattava sekä selvitettävä missä kohdin tarvitaan selosteita, tiedonantoja tai muita erityistoimia.

Yhteisiä käytäntöjä korkeakoulujen kesken tavoiteltiin myös muistuttamalla tieteellisten aineistojen henkilötietojen pseudonymisoinnin (ja anonymisoinnin)

tarpeellisuudesta. Ilmaistiin myös tarve saada asetusta koskeva suomenkielinen sanasto (muun muassa lakitekniset fraasit) sekä sen selkiyttämiseen, mitä GDPR:n eri ilmaisut tulisivat tarkoittamaan Suomen jo olemassa olevaan lainsäädäntöön nähden.

Keskeisiä asioita olivat lisäksi käsittelyperusteiden tunnistaminen sekä tietosuojavastaavien nimeäminen. Oikeat käsittelyperusteet ovat tärkeitä, koska veloitteet riippuvat GDPR:ssä paljolti siitä, onko perusteena lakisääteinen tehtävä, sopimus tai vapaaehtoisuus. Esimerkiksi opiskelijan osalta on tiedettävä, käsitelläänkö hänen tietojansa opiskelijana olon vaiko jonkin muun, ei-pakollisen tarkoituksen vuoksi. Korkeakoulujen on puolestaan nimettävä tietosuojavastaava siksi, että ne ovat osa julkishallintoa ja niiden ydintehtävät edellyttävät laajamittaista rekisteröityjen säännöllistä ja järjestelmällistä seuranta.

3 KEHITYS ETENEE

Joulukuun puolivälissä 2016 AAPA-verkosto esitteli Arenen (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry) rehtorikokoukselle voimaan tullutta tietosuojasetusta, siihen liittyvää siirtymäaikaa sekä edellä mainittua raporttia. Todettiin, ettei tarkkoja tulkintoja asetuksesta ole olemassa. Korkeakoulusektorin lähtötason kuitenkin arveltiin olevan suhteellisen hyvän. Asiaa sivuttiin myös Arenen toiminnanjohtajan ja AAPA:n työvaliokunnan tapaamisessa heti kokouksen jälkeen.

Rehtorikokouksessa ei mitään suurta keskustelua syntynyt, mutta asia kuitenkin kupli jo eri puolilla. Varsinaisesti se nousi pintaan vuodenvaihteessa 2016–17, ja esimerkiksi tietosuoja oli jo ollut esillä elokuussa 2016 pidetyssä ammattikorkeakoulujen avoimuuden käytänteitä pohtineessa työpajassa.

Tietohallintoverkoston työvaliokunnat linjasivat kokouksessaan tammikuussa 2017, että niiden osalta asiaa lähestyttäisiin yhteistyönä ja tietoturvaryhmien työn kautta. Päätettiin laatia tilannekartoitus, mihin valittaisiin 10–20 seurantakriteeriä edellä mainitusta raportista poimittuna. Näin syntyi niin sanottu kypsyystaulukko. Sen kriteerien toteutumista oli tarkoitus seurata 2018 kesään asti. Selvää oli, että seuranta ei sinänsä saisi vielä aikaan mitään toimenpiteitä, vaan niitä pitäisi käynnistää erikseen. AAPA otti asian esille myös vierailullaan opintohallinnon päälliköiden kokoukseen ja piti Tietosuoja-työpajan kevään AMK-päivillä Kajaanisissa.

Aivan tammikuun 2017 lopussa tilanteesta oltiin AAPA:sta yhteydessä Areneen. Osin sattumalta juuri samanaikaisesti ammattikorkeakoulujen juristit esittivät käymiensä keskusteluiden pohjalta Arenelle vastaavan huolen. Nämä yhteydenotot

johtivat siihen, että Arene päätti perustaa asiaa valmistelevan työryhmän, mihin myös molemmat artikkelin kirjoittajat nimettiin. Työryhmä perustettiin ammattikorkeakoulujen näkökulmasta, mutta heti maaliskuussa ensimmäisen kokouksen jälkeen siihen pyydettiin nimeämään UNIFI:n kautta myös yliopistojen edustus.

Ryhmän tehtävä oli asetusvaiheessa hahmottumaton. Ryhmä linjasi työtään niin, että se pyrki näkemään kokonaisuuden ja nostamaan esille tarvittavia toimenpiteitä. Tärkeimpänä tehtävänä se näki tietosuojavastaavien ja tietosuojaavainhenkilöiden verkostoitumisen edistämisen sekä asetuksen vaatiman tietosuojatyön käynnistämisen korkeakouluissa.

Työryhmä laati korkeakoulujen johdolle suunnatun tiedotteen kiireelliseksi katsotuista toimenpiteistä. Keskeisimpiä olivat ammattikorkeakouluissa henkilön tai ryhmän vastuutehtävän perustaminen, suunnitelma tietosuojavastaavan nimitämisestä sekä tarvittavien resurssien huomioiminen budjetoinnissa. Päätösten dokumentointia suositeltiin.

Tuossa vaiheessa puolella ammattikorkeakouluista oli joitakin kypsyystaulukossa mainittujen 15 kriteerin mukaisia aktiviteetteja käynnistettynä, mutta tyypillisesti vain muutamia per ammattikorkeakoulu. Eniten huomiota oli saanut rekisteriselosteiden ajantasaisuus, jonka tarkistuksista oli ilmoittanut 11 ammattikorkeakoulua. Todettakoon, että niiden olisi joka tapauksessa pitänyt olla kaikissa olosuhteissa kunnossa. Yliopistojen tilanne oli jo jossakin määrin AMK-kenttää parempi.

4 VERKOSTOTYÖPAJAT

Ensimmäinen asiasta kiinnostuneille suunnattu verkostotapaaminen pidettiin työryhmän koolle kutsumana maaliskuun puolivälissä Arcadassa. Sitä täydennettiin kesäkuussa tietosuojaavainhenkilöiden webinaarilla. Ensimmäinen varsinainen verkostotyöpaja pidettiin syyskuussa, ja sen yhteydessä muodostettiin korkeakoulujen ydintoiminnat keskiössä pitäen neljä alaryhmää: Opetus ja opiskelun tuki, Tutkimus ja TKI, Arkisto ja asiakirjat sekä ryhmä Muut palvelut. Viimeisin jakautui vielä kahteen alaryhmään ja mukaan tulivat sittemmin myös korkeakoulukirjastot.

Ammattikorkeakoulujen rehtorit informoitiin perustetusta työryhmästä ja sen näkemyksen mukaisista tavoitteista huhtikuussa 2017, eli noin vuotta ennen asetuksen voimaantuloa. Tällöin korostettiin etenkin yhteisen koulutuksen tärkeyttä sekä parhaiden käytäntöjen ja yhteisten valtakunnallisten linjausten

syntymisen merkitystä. Työryhmään kohdistuvia mahdollisia liiallisia odotuksia pyrittiin vähentämään kertomalla, että lopulta jokainen korkeakoulu itse vastaa valmistautumisprosessistaan eikä sitä voi ulkoistaa.

Erityisesti korostettiin vastuuhenkilöiden pikaisen nimittämisen tarvetta. Arenen ja UNIFI:n kautta korkeakoulujen rehtoreille meni tiedote, jossa pyydettiin määräaikaan mennessä ilmoittamaan kunkin korkeakoulun tietosuoja-asioista vastaavan henkilön yhteystiedot.

Työryhmä halusi tietosuojavastaavien verkostosta muodostuvan asetusta tulkitsevan koordinoivan elimen, sillä tietohallinnon ja tietoturvavastaavien ohella kovin monet tahot pohtivat itsekseen tietosuoja-asioita.

Esimerkiksi korkeakoulujen yhteisen opinto- ja tietohallintoasioihin keskittyvän KooTuki-ryhmän fokus oli opintohallinnon tietosuojaprosesseissa. Aalto yliopiston ja Helsingin yliopiston asiantuntijoiden laatimat Julkisuus ja tietosuoja opintoasioissa -julkaisun käytänteet olivat merkittävä tuotos. Ne olivat olleet pitkään valmistelussa ja tietosuojavaltuutetun toimistolla hyväksyttävänä ja voitiin julkaista toukokuussa 2017. Niin sanottu Synergiaryhmä sai hoitaakseen keskustelun järjestelmäkohtaisista tietosuojavaatimuksista ohjelmistojen kehittäjien (Peppi, Oodi, Sisu) kanssa.

Tutkimushallinnon puolella Avoimen tieteen ja tutkimuksen (ATT) -ohjelma järjesti useita tilaisuuksia ja oli tilaamassa tutkimuksen ”käyttötapaohjeita”. ATT-hankkeessa syntyneiden aineistonhallintaoppaan sekä korkeakouluissa laadittujen datapolitiikka-papereiden todettiin AMK-puolella olevan hyvää pohjaa myös tietosuoja-asioille. Myös tutkimushallinnon TUHA-verkoston työryhmillä oli tietosuojaan liittyviä aktiviteetteja.

Keskustelua käytiin myös kirjastoissa, arkistotoimessa, kokonaisarkkitehtuurista vastaavien keskuudessa jne. Yksi merkittävä avaus oli oppimisanalytiikka-teeman nousu eri puolilta. Koska korkeakouluissa opiskelijoiden datan analysointi on ja tulee jatkossa olemaan yhä merkityksellisempi osa johtamista, ovat opiskelijadatan analysointiin liittyvät linjaukset merkittäviä ja liittyvät tietosuojaan hyvin monitasoisesti ja monesta eri näkökulmasta.

Merkittävä siiloja avannut foorumi oli toukokuussa Helsingissä järjestetyt yliopistojen lakimiespäivät 2017. Myös ammattikorkeakoulujen juristit ja tietosuojavastaavat olivat sinne kutsuttuja, ja tietohallintoverkoston IT-pääsihteerit pitivät alustuksen tietosuojayhteistyöstä. Tuolloin sovittiin yhteisistä jatkotoimenpiteistä eli käytännössä tuesta Arene/UNIFI:n työryhmän esittämille toimenpiteille.

Keskeisinä toimenpiteinä tietosuojavastaaville järjestettiin vuoden aikana viisi kokoontumista. Ne muodostivat keskustelu- ja verkostoitumisfoorumin tietosuojaa- asioista vastuullisille tai siitä kiinnostuneille. Kaikkiaan ne keräsivät 115 eri henkilöä pohtimaan ja kehittämään aihetta pitkäjänteisemmin.

5 ONNISTUNEITA JA EPÄONNISTUNEITA PYRKIMYKSIÄ

Vuoden mittaan Arene/UNIFI:n työryhmä pyrki järjestelmällisesti siirtämään vastuuta verkostotyöpajoissa muodostetuille työryhmille eli siis nimettyjen vastuuhenkilöiden verkostolle.

Toiminnan vaikuttavuuden kannalta on jälkepäin havaittavissa monia asioita, joita ei saatu sujumaan optimaalisesti. Olisi ehkä tarvittu keskitetympää linjaamista, mutta samalla yhteisiä resursseja, jolloin toimintaa olisi voitu paremmin suunnata. Kokonaisuutena tämä olisi todennäköisesti tuottanut kustannussäästöjä sekä nopeuttanut ja lisännyt yhteisten toimintatapojen ja tulkintojen syntymistä.

Ehkä kuvaavin esimerkki oli tietosuojaan liittyvä koulutus. CSC:ltä (CSC - Tieteen tietotekniikan keskus Oy) tiedusteltiin useaan otteeseen konseptia, jossa olisi voitu tuottaa esimerkiksi tietotilinpäätöksen geneerinen runko kaikille korkeakouluille yhteiseksi malliksi. Kaksi tähän tähtäävää tilaisuutta lopulta pidettiin, mutta tulokseksi jäi pari melko yleisen tason runkovaihtoehtoa. Tietosuojavaltuutetun toimiston antama esimerkki vastaavasta oli Liikennevirasto Trafín tietotilinpäätös. Tapaamiset jäivät pistemäiseksi eikä laajemmasta koulutuskokonaisuudesta saatu sovittua.

Myös muutama konsulttitoimisto tarjosi palveluksiaan, mutta alkuvaiheessa oleva hajanainen verkosto ei ollut riittävän ketterä ja päätöskykyinen, jotta yhtenäistä koulutusratkaisua olisi saatu aikaan. Koulutuksia järjestettiin eri tahoilla, mutta toimeen tarttuivat lähinnä aktiivisimmat ja parhaiten resursoidut korkeakoulut. Samoista asioista maksettiin moneen kertaan ja koulutuksissa jaettu viesti ja koulutuksen järjestelyiden muoto oli kirjavaa. Korkeakoulusektorille yhteistä tulkintaa ei siis tätä kautta saavutettu.

Toinen esimerkki oli viestinnän rikkonaisuus. Kävi ilmi, että jo aiemmin oli yliopistojen tietosuojavastaaville perustettu sähköpostilista, jolle pääsemisen ja ilmoittautumisen proseduuri ei ollut selkeä. Tämä aiheutti väärinkäsityksiä ja katkoksia viestinnässä. Myös työryhmäalustasta käytiin useissa kokoontumisissa

keskusteluita. Sellaiseksi valikoitui CSC:n tarjoama eDuuni. Sen käyttöönotto olisi voinut olla systemaattisempaa ja viestinnän järjestämistä sen kautta olisi pitänyt korostaa enemmän.

Kaksi ammattikorkeakouluista on erityistapauksia tietosuojavastaavien näkökulmasta (Ahvenanmaa ja Poliisiammattikorkeakoulu, yliopistoista myös Maanpuolustuskorkeakoulu), mutta tämä ei merkittävässä määrin hankaloittanut yhteisten linjausten muodostamista. Koordinaatio eri näkökulmien tuotosten kesken olisi sen sijaan voinut varmaankin olla parempaa: juristit, opintohallinto, tutkimushallinto, tietohallinto, kirjastot jne. kuitenkin katsovat ja tekevät tulkintojaan oman perinteisen roolinsa puitteissa ja omissa toimintakulttuuriensa siiloissa.

Huomionarvoista oli myös, että opiskelijajärjestöt pitkälti unohtuivat keskusteluissa. AMK-päivien työpajassa ne olivat edustettuina, mutta muutoin ne tekivät omat toimenpiteensä itse.

Noin kuukautta ennen asetuksen soveltamisen voimaantuloa Arene/UNIFI:n työryhmä kutsui viimeisen yhteisen verkostotyöpajan koolle ja vastuu luovutettiin lopullisesti korkeakouluihin nimitetyille tietosuojavastaaville.

Tälle uudelle verkostolle muodostettiin tuolloin työvaliokunta. Se ei tilaisuudesta saanut kuitenkaan vielä parasta mahdollista lähtölaukausta. Esimerkiksi tietosuojavaltuutetun toimistolta oli tilattu puheenvuoro, josta toivottiin selkeytystä kokonaistilanteeseen. Se osoittautui miltei ylimieliseksi kuvaukseksi siitä, miten ohjeita oli tulossa 25.5.2018 uusien verkkosivujen julkaisun yhteydessä eikä ennalta mitään kommentteja voitu antaa. Oireellinen oli myös yleiskysymys, olisiko odotettavissa mitään siirtymäaika. Kahden vuoden siirtymäaika oli juuri kulumassa umpeen. Vastaus tältä osin oli odotettavissa oleva "ei". Joka tapauksessa tuo loppukevään ajankohta oli sopiva tarkistuspiste arvioida, mitä vuoden kestäneen työn aikana oli saavutettu ja mitä olisi vielä tehtävä.

6 MITÄ SAATIIN YHTEISESTI AIKAAN?

Voidaan todeta, että verkostotyö runsaan vuoden työskentelyn jälkeen on yhä alkuvaiheessa optimistisimpiin tavoitteisiin tai verkoston potentiaaliin nähden. Vaikuttavuuden näkökulmasta opetus on siis ainakin se, että ryhmäytyminen tärkeänkin yhteisen asian ympärillä vie aikaa, enemmän kuin ehkä osataan ajatella. Yhteisten resurssien koordinoitu käytettävissä olo olisi tärkeää. On huomattavissa, että suhtautuminen tietosuoja-asetukseen vaihtelee vielä eri korkeakouluissa, samoin tietosuojavastaavan resursoinnin taso niin osaamisen kuin käytettävissä olevan aikaresurssinkin suhteen. Tämä kertoo myös korkeakoulun johtamisesta.

Verkoston muodostumisen kannalta on ollut nähtävissä, että kun tilanne alkaa tiivistyä ja paine konkreettisiin näyttöihin kasvaa, on aikaa tehdä asioita omassa korkeakoulussa, mutta yhteiseen työskentelyyn ei aika riitä. Kokonaisuutena tarkastellen samalla hukataan resursseja moninkertaiseen työhön.

Yksi hieman huolestuttavakin piirre vastuunjaossa on havaittavissa. Etenkin ammattikorkeakoulujen puolella lopulta puolet tietosuojavastaaviksi nimetyistä vastuuhenkilöistä tuli tietohallinnosta, ja ainakin neljä heistä oli tietohallintopäälliköitä. Tässä on huomattava ero yliopistoihin, joissa vain yhdelle päällikölle/ johtajalle on langennut tämä vastuu. Tässä näkymässä huolestuttava asia on mahdollinen ristiriita periaatteen kanssa, joka liittyy tietosuojavastaavan rooliin: "Tietosuojavastaavan työ tulee olemaan ohjaamista, neuvontaa ja auditoimista. Sen on oltava riippumatonta palvelujen tuotannon ohjauksesta. Tietosuojavastaava voi suorittaa muita tehtäviä ja velvollisuuksia. Rekisterinpitäjän tai henkilötietojen käsittelijän on varmistettava, että tällaiset tehtävät ja velvollisuudet eivät aiheuta eturistiriitoja."

Yhteisiä aineistoja ei vielä myöskään ole syntynyt niin paljon kuin kuviteltiin. Silti toiveajattelulta tuntuu viimeisessä verkostotyöpajassa esitetty kommentti: "Jos olisi aloitettu vuotta aiemmin, oltaisiin tavoitetilassa." Tavoitteellisemmalla yhteisellä päämäärästä sopimisella olisivat tulokset varmaan olleet kyseisessä ajassa konkreettisempia, toisaalta aikaa asioiden hoitamiseen on jatkossakin. Onkin huolehdittava, että verkostoituminen jatkossa yhä etenee, sillä positiivista yhteistyötä ja kypsyviä yhteisiä aineistoja on havaittavissa.

Yhteistyö tietosuojan alueella on kuitenkin päässyt lupaavaan alkuun. Korkeakoulujen johto on pääsääntöisesti tarttunut asiaan riittävällä vakavuudella ja tietosuojavastaavat on nimetty korkeakouluihin. Lisäksi on myös saatu nimettyä työvaliokunta, ja uudelle verkostolle on sovittu kokoontumisaikoja. Viestintään on käytössä yhteinen postituslista ja työryhmätila, jossa on edelleen yli sata yhteishenkilöä tai tilannetta seuraavaa henkilöä. Itä-Suomen yliopisto on myös käynnistänyt laajahkon koulutusohjelman vastuuhenkilöille.

Korkeakoulukohtainen kehittäminen on kuluneen vuoden aikana käynnistynyt ja edistynyt – ammattikorkeakoulukohtaisia toimenpiteitä on itse asiassa tehty paljon, joskaan ei kokonaisuuden kannalta kustannustehokkaimmalla tavalla. Keskustelu yhteys verkoston kautta tietosuojavaltuutetun toimistoon on olemassa. Samoin keskustelu on avautunut siilokulttuurien välillä, mutta koordinaatiota toimijoiden kesken saisi edelleen olla enemmän. Vastuujako on joka tapauksessa selkeytyneessä, vastuu asian edistämisestä on tietosuojavastaavaksi nimetyillä.

Yhteisiä toimintamalleja on myös syntynyt, esimerkkeinä jo mainitut opintotietojen käytännesäännöt ja tietohallintojen systeemikyselyn mallinnus. Geneerinen pohja tietosuojapolitiikalle on luotu, samoin Tietosuojailmoitus ja vastaavia käyttökelpoisia dokumenttipohjia. Järjestelmäkohtaisista rekisteriselosteista on siirretty toimintokohtaisiin kuvauksiin, ja myös tutkimusaineistoille on käytettävissä kartoituspohja.

Myös sopimukseen kytkeytyviä tietosuojaliitteitä on jo olemassa, samoin useita suosituksia ja korkeakoulukirjastojen tietosuojan tarkistuslista sekä muita vastaavia dokumentteja korkeakoulukohtaisiksi sovitettaviksi.

7 MITÄ JATKOSSA?

Tavoitteita riittää tietosuojavastaavien verkoston tulevaisuuden työlle. Kypsyystaulukoon kerätyistä kriteereistä pseudonymisointi ja kielen/fraasien luominen saivat kaikkein vähiten merkintöjä, joten niihinkin olisi hyvä suunnata resursseja osana tutkimuksen ja yhteentoimivuuden tietosuojaa. Tutkimuksen käytännesäännöt ovat toivelistalla, samoin konkreettiset ja käyttökelpoiset ohjeistukset henkilöstölle ja opiskelijoille.

Tietosuojavastaavien verkostolle lähitulevaisuuden tavoitteeksi sopii vastauksen löytäminen verkostotyöpajoissa esitettyyn kysymykseen: "Miten varmistetaan, että tutkimuksen yhteistyöhankkeissa ja esimerkiksi ristiinopiskelun opetuksen ja opintojen yhteydessä tutkija, opettaja ja opiskelija saavat samaan tietosuojaan liittyvään ongelmaansa yhdenmukaisen ohjeen riippumatta siitä, missä korkeakoulussa hän tämän ongelmansa esittää?"

LÄHTEET

OpiTietosuoja.fi: noviisista mestariksi. 2018. [Verkkosivu]. Helsinki: Suomen tietosuojapalvelut Oy [Viitattu 30.8.2018]. Saatavana: <https://opitietosuoja.fi/index.php/fi/56-lainsaadaentoe/lait/eun-tietosuoja-asetus/23-tuleva-eu-n-tietosuoja-asetus>

VAIKUTTAVUUTTA VAHVISTAMASSA AVOIMIN TOIMINTAMALLEIN

*Seliina Päällysaho, FT, KTM, tutkimuspäällikkö
SeAMK Toimisto*

*Jaana Latvanen, YTM, informaatikko
SeAMK Kirjasto*

*Hanna Lahtinen, FT, johtaja, tieto- ja julkaisupalvelut
Laurea ammattikorkeakoulu*

*Anne Kärki, TtT, yliopettaja
Satakunnan ammattikorkeakoulu*

1 JOHDANTOA

Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030 (Korkeakoulutus- ja tutkimus 2017) painottaa, että ”tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaamiseksi tarvitaan lisää osaajia ja korkealaatuisia korkeakoulutusta, tutkimusta ja innovaatiotoimintaa sekä vahvaa kytkeytymistä muualla tuotettuun uuteen tietoon”. Tavoitteen saavuttamisen keskeisinä tukipilareina nousevat esille tutkimuksen, innovoinnin ja oppimisen avoimuus sekä kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön tehostaminen. Tarkoituksenmukainen avoimuus onkin merkittävässä roolissa myös silloin, kun puhutaan vaikuttavuudesta, sillä tiedon ja osaamisen tehokas liikkuvuus edistää muun muassa hyvinvointia ja kasvua.

OECD:n kesällä 2017 julkaisema raportti (OECD 2017) osoittaa, että Suomi tarvitsee uudenlaisia menetelmiä parantaakseen tuottavuutta sekä palauttaakseen kansainvälisen kilpailukykyensä. Erityisenä haasteena on tutkimustulosten ja uusien ideoiden muuntaminen innovaatioiksi, mikä ei nyt toteudu parhaalla mahdollisella tavalla. OECD:n mukaan eri toimialojen kehittymisen näkökulmasta on strategisesti tärkeää kiinnittää erityistä huomiota pk-yritysten tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan lisäämiseen. Raportin mukaan tämä voidaan toteuttaa syventämällä pk-yritysten keskinäistä yhteistyötä ja luomalla innovaatiokumppanuuksia niin isojen yritysten kuin ammattikorkeakoulujenkin kanssa.

Ammattikorkeakoululaki velvoittaa ammattikorkeakoulut tekemään työelämää ja aluekehitystä edistävää tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa (TKI). Innovaatioiden synnyttämiseksi tarvitaan konsepteja, jotka tukevat innovaatiokumppanuuksien syntyä ja sitä kautta uusien tuotteiden ja palveluiden ketterää kehittämistä. Innovaatio 2.0 -malli perustuu suljetun ja asiantuntijakeskeisen innovaatioprosessin sijasta avoimuuteen, kokeilukulttuuriin ja yhteiskehittämiseen (Salmelin 2017). Alueellisten innovaatioekosysteemien merkittävänä toimijoina ja verkottajina ammattikorkeakoulut voivat luontevasti edistää yhteiskehittämiseen ja käyttäjälähtöisyyteen perustuvan Innovaatio 2.0 -mallin mukaista toimintaa.

2 KESKIÖSSÄ AVOIMUUDEN KEHITTÄMINEN

Kuten edellä on tullut ilmi, innovaatioekosysteemissä tarvitaan erilaisia toimintatapoja, jotka liittävät yhteen korkeakoulujen, tutkimuslaitosten, yritysten, ministeriöiden ja rahoittajien osaamisen sekä vilkastuttavat yhteistyötä. Jatkuvasti uudistuvassa ja kehittyvässä toimintaympäristössä kaivataan uusia tapoja verkottua ja luoda uutta tietoa. Siksi tutkimuksen, koulutuksen ja innovaatiotoiminnan yhdistäminen on välttämätöntä. Tiedon ja osaamisen yhteistuottaminen, co-creation, jossa ovat mukana TKI-henkilöstö, opettajat, opiskelijat ja työelämä, mahdollistaa parhaiten TKI-toiminnan tulosten suoran ja avoimen hyödyntämisen.

Koulutuksessa ollaan siirtymässä pelkästä opitun tiedon mittaamisesta kohti tiedon ja osaamisen hyödyntämistaitojen arviointia ja kohti kulttuuria, jossa tietojen ja osaamisen lisääminen tapahtuu yhdessä tekemisen kautta. Opiskelijat ja opettajat asemoituvat yhä voimakkaammin sekä avoimen tiedon luojiksi, käyttäjiksi että jakajiksi. Onnistumista voidaan tarkastella paitsi tuotettuina tutkintoina, myös taitoina ja kykyinä jatkaa oppimista koko elämänkaaren ajan. Uusia yhteisen tiedon nopean hyödyntämisen muotoja ovat muun muassa ajatuspajat, think-tankit, erilaiset learning-cafet ja living labit.

Avoimen tieteen periaatteiden mukaan julkisin varoin tuotetun tiedon tulisi olla vapaasti saatavilla, jotta sen vaikuttavuus olisi mahdollisimman hyvää. Tiedon avoimuudella pyritään parantamaan myös TKI-toiminnan laatua, luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä. Ammattikorkeakoulut ovat kehittäneet avointa toimintakulttuuria Avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartan (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014a) mukaisesti kevästä 2015 lähtien, jolloin käynnistyi ammattikorkeakoulujen yhteinen hanke nimeltä Avoimuuden lisääminen korkeakoulujen käyttäjälähtöisessä innovaatioekosysteemissä (Päällysaho, Latvanen & Kärki 2018). Korkeakoulujen

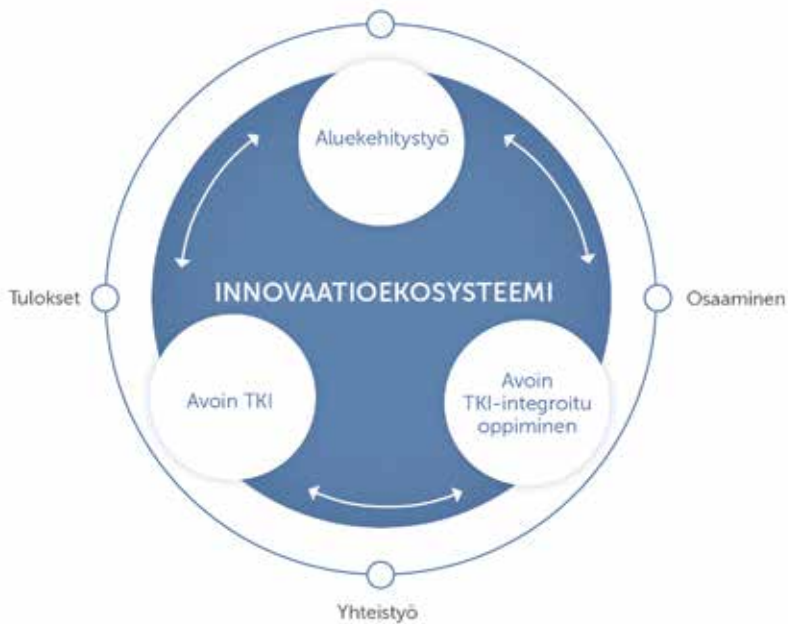
avoimuuden tasoa ja tilannekuvaa on selvitetty kahdesti (Avoin tiede ja tutkimus -hanke 2015; Open Science and Research Initiative 2016). Näiden arviointien mukaan ammattikorkeakouluilla on vielä kehitettävää avoimen toimintakulttuurin omaksumisessa ja avoimien toimintamallien soveltamisessa.

3 AMMATTIKORKEAKOULUJEN AVOIN TKI-TOIMINTA, OPPIMINEN & INNOVAATIOEKOSYSTEEMI -HANKE

Tässä artikkelissa kuvataan keväällä 2018 käynnistyneen Ammattikorkeakoulujen avoin TKI-toiminta, oppiminen & innovaatioekosysteemi (eli AMKien avoin TKI) -hankkeen tavoitteita, toimenpiteitä ja vaikuttavuutta. Kyseinen hanke kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamiin korkeakoulutuksen kärkihankkeisiin.

3.1 Tavoitteet ja toimienpiteet

AMKien avoin TKI -hankkeen päämääränä on avoimuuden laaja-alainen kehittäminen ammattikorkeakoulujen TKI-toiminnassa ja oppimisessa sekä koko innovaatioekosysteemissä (Kuvio 1). Tavoitteena on vahvistaa uusien toimintatapojen ja digitalisaation avulla korkeakoulujen avoimen toimintakulttuurin osaamista sekä TKI-toiminnassa syntyneiden aineistojen kestäväää käyttöä ja tulosten vaikuttavuutta. Fokus on erilaisten datojen, julkaisujen ja tulosten avaamisessa sekä yhteistyötapojen kehittämisessä. Hanke edistää tiedon liikkumista ja hyödyntämistä korkeakoulujen innovaatioekosysteemeissä. Päämääränä on päästä yhdensuuntaisesta toimintatavasta vuorovaikutukseen, yhteiskehittämiseen ja innovaatioekosysteemin vuorovaikutusta kehittävään toimintaan. Tämä tehostaa TKI-työn laatua ja luotettavuutta, lisää sen alueellista vaikuttavuutta ja kasvattaa myös laajemmin Suomen kilpailukykyä innovaatioekosysteemien kautta.

Kuvio 1. Hankkeen toimintakenttä.

Ammattikorkeakoulut ovat jo kohtalaisen hyvin selvillä hyvin siitä, mitä avoimuus tarkoittaa ja mitä ammattikorkeakouluilta tässä suhteessa vaaditaan. Osa ammattikorkeakouluista on jo omaksunut melko hyvin avoimen toimintakulttuurin ja avoimia toimintamalleja myös käytännössä, osassa avoimeen toimintakulttuuriin siirtyminen on vasta aluillaan (Päällysaho, Latvanen & Kärki 2018; Päällysaho & Latvanen 2018). Tavoitteena on, että hankkeessa tehty työ hyödyttää laajasti koko ammattikorkeakoulukenttää ja edesauttaa avointen toimintatapojen käyttöönottoa kaikissa ammattikorkeakouluissa.

Hankkeen tavoitteet toteutetaan seuraavan viiden työpaketin avulla:

Työpaketti 1: Avoimen toimintakulttuurin vahvistaminen

Työpaketin tavoitteena on syventää avoimuuden kulttuuria ja parantaa avointen toimintatapojen osaamista. Työpaketissa hyödynnetään ammattikorkeakoulujen jo päättyneissä Avoimuuden lisääminen korkeakoulujen käyttäjälähtöisessä innovaatioekosysteemissä -hankkeessa (Päällysaho, Latvanen & Kärki 2018) ja valtakunnallisessa Avoin tiede ja tutkimus -hankkeessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014b) tuotettua materiaalia ja työkaluja sekä kehitetään niitä edelleen. Lisäksi vahvistetaan ja laajennetaan avoimuuden perusosaamista muun muassa koulutusten avulla ottaen huomioon eri henkilöstöryhmät ja opiskelijat. TKI-toimijoiden ja tukipalveluhenkilöstön lisäksi koulutusta kohdennetaan myös opettajien ja opiskelijoiden osaamisen kehittämiseen, minkä myötä avoimuuden osaamista

ja kulttuuria siirretään opetukseen ja oppimiseen. Tavoitteen saavuttamiseksi tehdään yhteistyötä yliopistojen, tutkimuslaitosten, yritysten sekä julkisen ja kolmannen sektorin kanssa.

Työpaketti 2: Avoimuuden palveluverkoston (helpdesk) käynnistäminen

Yksittäisen ammattikorkeakoulun resurssit eivät riitä avoimessa TKI-toiminnassa ja oppimisessa tarvittavien palvelujen järjestämiseen, sillä tiedon tarpeet ovat moninaiset liittyen esimerkiksi aineistonhallintaan, avoimeen julkaisemiseen, avoimeen oppimiseen, tietotekniseen tukeen, juridiikkaan, sopimuksiin, etiikkaan, tietosuojaan ja -turvaan (Latvanen & Päällysaho 2016).

Tämän työpaketin tavoitteena on rakentaa perusta ammattikorkeakoulujen yhteiselle tukipalveluverkostolle (helpdesk), jota tarjotaan TKI-henkilöstölle, opettajille ja opiskelijoille. Palveluverkoston rakentamisen lähtökohtana on ammattikorkeakoulujen avoimen TKI-toiminnan prosessimalli (Päällysaho & Latvanen 2017). Prosessimalli toimii viitekehyksenä, jonka avulla avoimuuden palvelut ja infrastruktuuri määritellään. Työpaketissa määritellään avaintoimijat ja luodaan sopivalla alustalla toimiva verkosto, joka kokoaa eri organisaatioiden asiantuntijat ja palvelut yhteen. Verkoston osaamista kohdistetaan ennen kaikkea haastavien kysymysten ratkaisemiseen. Verkostomainen toimintatapa varmistaa tehokkaan osaamisen jakamisen ja sen, että palvelujen saatavuus ja jatkuvuus eivät ole yksittäisen henkilön, projektin tai ammattikorkeakoulun varassa.

Työpaketti 3: TKI-integroidun oppimisen avaaminen

TKI-toiminnan tulokset tulee linkittää avoimen tieteen periaatteiden mukaisesti myös korkeakoulun opetukseen. Tämä edellyttää opetuksen avoimuutta, joustavuutta sekä yhteistoiminnallista oppimista. Avoimen oppimisen perustana on tiedon avoin jakaminen ja tätä kautta osaamisen ja ymmärryksen tasavertainen kehittyminen. TKI:n ja opetuksen integraatiolla eli TKI-toimijoiden, opettajien ja opiskelijoiden yhteistoiminnalla, edistetään oppimisen työelämälähtöisyyttä, uuden tiedon sekä uusien toimintatapojen käyttöönottoa.

Työpaketin tavoitteena on määritellä tarkemmin, miten avoimuutta voidaan tuoda osaksi TKI-integroitua oppimista. Työpaketissa seurataan ja hyödynnetään OKM:n rahoittamassa ja ammattikorkeakoulujen yhteisessä eAMK-hankkeessa (eAMK, [Viitattu 26.8.2018]) tehtävää toimintatapojen uudistamiseen ja oppimiseen liittyvää työtä. Lisäksi kehitetään avoimen TKI-integroidun oppimisen suosituksia ja toimintamalleja. Kun avoimet toimintamallit otetaan huomioon opetussuunnitelmassa, avointen toimintatapojen osaaminen siirtyy opiskelijoiden mukana luontevasti myös työelämään.

Työpaketti 4: Aineistojen kestävä käyttö

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston, Arenen, keväällä 2018 tekemä TKI-toiminnan vaikuttavuuskysely (Arene 2018) osoitti, että yhteensä 11 ammattikorkeakoulua on tähän mennessä avannut tutkimusaineistojaan. Jokaisessa ammattikorkeakoulussa on kuitenkin vuosittain käynnissä useita kymmeniä hankkeita, joissa syntyy erilaisia, myös erittäin arvokkaita, ainutlaatuisia tai hankalasti uudelleen kerättäviä aineistoja. Kuten Marjamaa & Latvanen (2017, 53) toteavat, ammattikorkeakoulujen aineistonhallintakäytäntöjen edistämiseksi tarvitaan johtamista, tietoisuuden laajempaa herättelyä sekä lisää osaamista ja osaajia.

Työpaketin tavoitteena on jatkokehittää aineiston hallinnan osaamista, edistää aineistojen avaamista ja sitä kautta luoda edellytyksiä uuden tiedon luomiseen ja innovointiin. Tarkastelu kohdennetaan kaikkeen ammattikorkeakoulujen tuottamaan tietoaineistoon. Työpaketissa osallistutaan aktiivisesti kansallisen ja kansainvälisen tason ratkaisujen määrittämiseen ja kehittämiseen esimerkiksi aineistojen kuvailun, arvottamisen ja pitkäaikaissäilytyksen sekä yhteisten tietovarantojen rakentamisen, tutkimusdataan viittaamisen sekä tutkijan/TKI-toimijan meritoitumisen osalta.

Työpaketti 5: Kohti avoimia innovaatioita

TKI-ympäristöillä ja -infrastruktuureilla tarkoitetaan erilaisia kokonaisuuksia, jotka voivat muodostua esimerkiksi tutkimuksen, osaamisen, innovaatiotoiminnan, palvelujen tai fyysisten laitteiden ympärille. Nämä ympäristöt ovat olennainen osa ammattikorkeakoulujen TKI-osaamista ja ne tukevat myös opetusta (Viitasari & Päällysaho 2016). Ammattikorkeakoulujen TKI-infrat on jo kartoitettu, mutta toistaiseksi tiedetään hyvin vähän esimerkiksi siitä, millaisia aineistoja ja tuloksia infroissa syntyy. Jatkotavoitteena on selvittää tarkemmin infrojen luonnetta ja hyödyntämispotentiaalia myös ulkopuolisten käyttäjien ja yhteistyökumppaneiden näkökulmasta. Tarvitaan myös kanava, jolla tieto käytettävissä olevista infroista on helposti myös yritysten ja muun työelämän saatavissa.

Ammattikorkeakoulujen kanssa hankeyhteistyössä toimineet yritykset kokevat tutkitun tiedon tärkeänä osana oman liiketoimintansa kehittämistä (Latvanen ym. 2017). Haasteena koetaan kuitenkin luotettavan tutkimustiedon avoin ja vaivaton löytäminen ja tiedon hyödyntäminen. Yritykset toivovat saavansa tutkimustietoa tiivistetyssä ja yleistajuisessa muodossa. Myös alakohtaisesti paremmin kohdennettua tietoa kaivataan. Työpaketissa kehitetään osaamisen, tiedon ja tulosten parempaa hyödyntämistä ja muuntamista innovaatioiksi sekä opiskelijoiden roolia avoimessa TKI-työssä. Tätä varten tarvitaan uudenlaisia tietovirtoja, yhteistyömahdollisuuksia ja vuorovaikutusta.

3.2 Hankkeen tulokset ja vaikuttavuus

Hankkeen tuloksena avoimuuden kulttuuri vahvistuu ja sen tarjoamat mahdollisuudet ovat laajasti hyödynnettävissä korkeakoulujen innovaatioekosysteemissä. Tiedon tasa-arvoinen ja esteetön saavutettavuus lisääntyy. Toisaalta osataan ottaa huomioon myös avoimuuden tuomat vastuut ja velvollisuudet. Avoimuus tulee arkipäiväiseksi osaksi ammattikorkeakoulujen TKI-toimintaa ja oppimista, ja siihen liittyvä osaaminen on korkeatasoista. Lisäksi kyetään tunnistamaan, millaista lisäarvoa ammattikorkeakoulujen avoin TKI-toiminta ja avoin TKI-integroitu opetus voi innovaatioekosysteemissä tuottaa. Avoimuutta on sitouduttu toteuttamaan ja sitä pidetään normaalina toimintatapana. Silti myös juridiset ja eettiset näkökulmat osataan tunnistaa oikea-aikaisesti.

Hanke auttaa systematisoimaan ammattikorkeakoulujen tuottaman tiedon analysoinnin. Hankkeen kuluessa ammattikorkeakoulujen tuottamat tietoaineistot kuten julkaisut, opinnäytetyöt, opetusmateriaalit, TKI-aineistot, menetelmät ja mittarit ovat yhteiskunnassa laajasti hyödynnettävissä ja niiden saatavuuteen ja säilyttämiseen liittyvät prosessit ovat hallinnassa. Ammattikorkeakouluilla on käytössään soveltuvat kriteerit ja toimintatavat, joiden avulla ne kykenevät arvottamaan, tunnistamaan ja valitsemaan merkittäviä tietoaineistoja pitkäaikaissäilytystä varten. Ammattikorkeakoulujen strategisesti merkittävät tietoaineistot pystytään järjestelmällisesti tallentamaan kansallisen tason pitkäaikaissaatavuuspalveluun (PAS). Aineistot noudattavat yhteisiä FAIR-laatumavoitteita, jolloin ne ovat kiinnostavia myös kansainvälisesti.

Hanke tiivistää edelleen ammattikorkeakoulujen yhteistyötä yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa. Suomeen syntyy uudenlaisia eri toimijoita yhdistäviä tutkimus- ja innovaatiokeskittymiä. Uudenlaisten menetelmien avulla elinkeinoelämä ja etenkin pk-yritykset kykenevät luontevasti ja monipuolisesti käyttämään hyväksi ammattikorkeakoulujen tuottamia aineistoja ja TKI-toiminnan tuloksia. Toisaalta myös TKI-henkilöstö ja opiskelijat osaavat hyödyntää muiden organisaatioiden keräämiä aineistoja.

Hankkeen myötä ammattikorkeakoulujen infrastruktuurien tarjoamat palvelut ja osaaminen löytyvät entistä paremmin ja niitä pystytään hyödyntämään tehokkaammin. Opiskelijat, yritykset sekä julkiset organisaatiot tuntevat niiden tarjoamat mahdollisuudet. Myös tutkimusinfrojen tuottamia aineistoja ja tuloksia osataan käyttää paremmin. Hanke vahvistaa myös korkeakoulujen keskinäistä verkottumista sekä avointa, kokeilevaa yhteistyötä eri toimijoiden kesken (mm. opiskelijat, opettajat, TKI-toimijat, käyttäjät, työ- ja elinkeinoelämä). Myös tasa-arvo kielellisen osaamisen kannalta on lisääntynyt, kun hankeyhteistyössä syntynyt olennainen

tieto ja tulokset on suodatettu kaikkien saavutettavaksi. Erityisesti viestintään ja vuorovaikutukseen liittyviä uuden tyyppisiä konsepteja on saatu kehitettyä ja TKI-työn tuloksia osataan popularisoida.

4 LOPUKSI

Jotta innovaatioiden syntymistä voidaan edesauttaa, tarvitaan erilaisia konsepteja, joilla voidaan edistää tiedon ja sen tarvitsijan kohtaamista. Aalto-yliopistossa kehitettyä tiedetuottajakonseptia (Ståhle, Hyyppä & Ahlavo 2016) voidaan pilotoida myös ammattikorkeakouluissa. Tiedetuottaja yhdistää toimijoita monialaisissa verkostoissa hyödyntäen sekä innovaatio-, projekti- ja talousosaamista että viestintä-, media ja ryhmätyötaitoja. Tiedetuottamisella pyritään saamaan olennainen tieto eri käyttäjäryhmien saavutettavaksi ja hyödynnettäväksi. Tavoitteena on alueellisen osaamispääoman kasvattaminen ja liiketoiminnan hyödyttäminen ja täten tiedon yhteiskunnallisen vaikuttavuuden laaja-alainen lisääminen. Passiivisen tiedon makuuttamisen sijaan nopeutetaan esimerkiksi alueellisen toiminnan suuntaamista tutkimustiedon pohjalta oikeaan suuntaan. Tämä on tarpeen muun muassa teknologian suomien mahdollisuuksien hyödyntämisessä alueellisessa yrittäjätoiminnassa. Yhteistyökumppanuudessa painotetaan osaamista ja tiedon jatkojalostamista tavoitteena alueellisen hyvinvoinnin kasvu.

On tärkeää, että opiskelijat kykenevät tunnistamaan avoimuuden mahdollisuudet ja edut, jotta he osaavat luontevasti toimia avoimessa toimintakulttuurissa. Lisäksi opiskelijoiden tulisi osata hyödyntää avoimia toimintatapoja tehdessään esimerkiksi harjoitteluitaan tai opinnäytetöitään sekä lopulta valmistumisensa jälkeen hoitaessaan omia työtehtäviään. Opiskelijoiden tulee osata ottaa huomioon myös avoimen toimintakulttuurin reunaehdot kuten muun muassa tekijänoikeudet, sopimukset sekä eettisyyden. Tekijänoikeuksien ja sopimusten ymmärtäminen on olennaista, koska kaikki tutkimuksessa tuotettu tieto ei ole avointa ja maksutonta.

Myös opettajien tulee ymmärtää avoimuuden mahdollisuudet mutta toisaalta myös velvollisuudet. Opetus ja osaaminen kytkeytyvät yhä enemmän muualla tuotettuun uuteen ja ajankohtaiseen tietoon. Opettajilla tulee olla käytössään erilaisia suosituksia ja toimintamalleja, joiden avulla he voivat lisätä avoimuutta TKI-integroidun oppimisen eri muodoissa. Tarvitaan myös suositus siitä, miten avoimuus voidaan ottaa huomioon opetussuunnitelmassa.

Työ avoimuuden kehittämiseksi on nostettu keskeiseksi menestystekijäksi. Se kytkeytyy luontevasti myös TKI-toiminnan seurantaan ja vaikuttavuuden arviointiin. Erityisesti avoimen innovaatio toiminnan mahdollisuuksia on vielä tarpeen

kirkastaa sekä TKI-työssä että oppimisessa. Entistä avoimempi TKI-toiminta tuo näkyvyyttä ja auttaa näkemään sen vaikuttavuuden yhä selkeämmin.

Tämä artikkeli on kirjoitettu osana Ammattikorkeakoulujen avoin TKI, oppiminen & innovaatioekosysteemi -hanketta, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama korkeakoulutuksen kärkihanke. Hanketta koordinoi Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

LÄHTEET

Arene. 2018. TKI-toiminnan vaikuttavuus. Julkaisematon.

Avoin tiede ja tutkimus -hanke. 2015. Avoin tiede ja tutkimus Suomessa: Toimintakulttuurin avoimuus korkeakouluissa vuonna 2015. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016122731708>

eAMK. 2017. Perustiedot. [Verkkosivu]. [Viitattu 28.8.2018]. Saatavana: <https://www.eamk.fi/fi/projekti/>

Korkeakoulutus- ja tutkimus 2017. Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle Taustamuistio korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visiotyölle. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <http://minedu.fi/documents/1410845/4177242/visio2030-taustamuistio.pdf/b370e5ec-66d3-44cb-acb9-7ac4318c49c7>

Latvanen, J. & Päällysaho, S. 2016. Katajanokalla avointa TKI-toimintaa kehittämässä. [Verkkolehdistäartikkeli]. Kreodi (4). [Viitattu 28.8.2018]. Saatavana: <https://www.kreodi.fi/en/19/Matkakerptomuksia/370/Katajanokalla-avointa-TKI-toimintaa-kehittämässä.htm>

Latvanen, J., Päällysaho, S., Kärki, A. & Riihimaa, J. 2017. Tieto yritysten käyttöön. Teoksessa: E. Varamäki, P. Junell, S. Päällysaho, S. Saarikoski & S. Uusimäki (toim.) Kansainvälinen, yrittäjähenkkinen SeAMK - paras korkeakoulu opiskelijalle: Seinäjoen ammattikorkeakoulu 25 vuotta. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 26, 171–179. [Viitattu 15.8.2018]. Saatavana: URN:ISBN:978-952-7109-66-3

Marjamaa, M. & Latvanen, J. 2017. Ammattikorkeakoulujen avoimen TKI-toiminnan aineistonhallinta – onko sitä? Teoksessa: A. Laakkonen, T. Laakkonen, M. Marjamaa & N. Montonen (toim.) Kohti avointa julkaisemista, opetusta ja TKI-toimintaa ammattikorkeakouluissa. [Verkkajulkaisu]. Vantaa: Laurea ammattikorkeakoulu. Laurea ammattikorkeakoulun julkaisusarja 82, 41–57. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-466-8>

OECD. 2017. OECD Reviews of Innovation Policy: Finland 2017. [Verkkajulkaisu]. Paris: OECD Publishing. [Viitattu 15.8.2018]. Saatavana: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264276369-en>

Open Science and Research Initiative (ATT). 2016. Evaluation of Openness in the Activities of Research Organisations and Research Funding Organisations in 2016. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Ministry of Culture and Education. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016111829246>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014a. Avoin tiede ja tutkimus 2014–2017 -hanke. Tutkimuksen avoimuudella yllättäviä löytöjä ja luovaa oivaltamista: Avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartta 2014–2017. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:20. [Viitattu 28.8.2016]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/okm20.pdf?lang=fi>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014b. Asettamispäätös OKM/5/040/2014. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 28.7.2018]. Saatavana: <http://avointiede.fi/documents/10864/12232/ATT-hankkeen+asettamisp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s/a75b3a7b-0f9e-485c-831c-fd641fb44bc6>

Päällysaho, S. & Latvanen, J. 2017. Avoimen TKI-toiminnan prosessimalli. [Verkkolehtiartikkeli]. @ SeAMK-verkkolehti 8.3.2017. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana: <http://verkkolehti.seamk.fi/arkisto/maaliskuu-2017-seamk/avoimen-tki-toiminnan-prosessimalli/>

Päällysaho, S. & Latvanen, J. 2018. Avoimuuden kehittyminen suomalaisissa ammattikorkeakouluissa. Informaatiotutkimus (Painossa).

Päällysaho, S., Latvanen, J. & Kärki, A. 2018. Ammattikorkeakoulujen ATT-hanke TKI-toiminnan avoimuutta ja vaikuttavuutta edistämässä. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 20 (3), 44–53.

Salmelin, B. 2017. Ammattikorkeakoulut modernin innovaatiopolitiikan keskiössä. [Verkkolehtiartikkeli]. UAS Journal (3). [Viitattu 28.8.2016]. Saatavana: <https://uasjournal.fi/paakirjoitus/ammattikorkeakoulut-modernin/>

Ståhle, P., Hyppä, H. & Ahlavo, M. 2016. Vaikuttava tiede on osaamislaji. [Verkkolehtiartikkeli]. Tieteessä tapahtuu (6), 49–51. [Viitattu 20.8.2018]. Saatavana: <https://journal.fi/tt/article/view/59594/20677>

Viitasaari, J. & Päällysaho, S. 2016. Ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio-toiminnan ympäristöjen ja infrastruktuurien avoimuus. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 118. [Viitattu 27.8.2018]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7109-48-9>

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA – PUBLICATIONS OF SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

- A. TUTKIMUKSIA - RESEARCH REPORTS
- B. RAPORTTEJA JA SELVITYKSIÄ - REPORTS
- C. OPPIMATERIAALEJA - TEACHING MATERIALS

Seinäjoen ammattikorkeakoulun aiemmin ilmestyneet julkaisut löytyvät SeAMKin Julkaisut-verkkosivuilta <https://www.seamk.fi/yrityksille/julkaisut/> ja Theseus-verkkokirjastosta <http://theseus.fi>

SeAMK Julkaisut:

Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto

Kalevankatu 35, 60100 Seinäjoki

puh. 020 124 5040

seamk.kirjasto@seamk.fi

ISBN 978-952-7109-92-2

ISBN 978-952-7109-93-9 (verkkojulkaisu)

ISSN 1456-1735

ISSN 1797-5565 (verkkojulkaisu)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES